ZAHARIA STANCU

DESCULȚ

ZAHARIA STANCU

DESCULŢ

I

NEAMURI

— Tudoreee… Deschide poarta!…

Pe tata îl cheamă Tudor. Dar el rareori se află acasă.

Cum auzeam strigând, săream la poartă. Fuioare de aburi scoteau pe nări telegarii; le fumegau şoldurile lucioase. Aveau clopoţei la gât, şi gâturile lor erau lungi, cu coamele pieptănate, împletite în cozi, cu panglici galbene, roşii, turcheze. Brişcă intra în arie. În brişcă, pe capră, ţanţoşă, cu biciul într-o mână, cu hăţurile în alta, îmbrobodită de i se vedea numai vârful nasului, cu flori mari de fluturi pe tulpan, mătuşa Uţupăr de la Secara. La spate, îngropată până la mijloc în fân, fata mătuşii Uţupăr, Diţa, vară-mea.

Se bucura mama că-i veneau neamurile, s-o mai întindă cu ele la vorbă.

Era străină în sat, mama. Pe uliţă, nicio prietenă.

Cu tata se măritase de-a doua. Bărbatul ei dintâi o luase din prispa bunicului – nici nu împlinise cincisprezece ani – şi-o dusese pe Călmăţui în sus, peste trei sate, la Stănicuţ, între sârbi.

Când şi-aducea aminte de întâiul ei bărbat, mama încrunta sprâncenele, se împosoca şi, dacă tata nu se găsea acasă, începea să cânte, mai mult să jelească. Noi, copiii, o lăsam în dodiile ei. Fusese un bărbat înalt, voinic, Radu Ochian, moale, trândav. Nu-i slujea la nimic voinicia. Doi copii câştigase cu el mama: pe soră-mea Evanghelina şi pe frate-meu Ion. De izdat, pe neaşteptate, murise Ochian, şi mama, la şaptesprezece ani, rămăsese văduvă, cu doi copii legaţi de poale. Oameni din sârbie o ajutaseră să-şi

îngroape bărbatul şi să-i împlinească pomenile. Încuiase casa mama, îşi luase pruncii în braţe şi se întorsese la bunică-mea.

— Ai rămas văduvă, Mario…

— Am rămas, mamă…

— Şi-ai venit să-mi cazi în vatră cu plozii…

— Unde era să mă duc?…

— Să fi aşteptat la casa ta…

— Casa mea! N-aveam de nici unele. A băut tot, înainte de a muri. Numai juncanii mi-au rămas. I-am dus lui nenea Tone să-i vândă şi să-mi aducă banii…

Trei băieţi avea bunica şi-o singură fată, pe mama. Băieţii, mai mari decât mama, Tone şi Lisandru, îşi luaseră lumea în cap de mici, slugăriseră pe la stăpâni, agonisiseră ceva, şi veniseră în Omida, sat mâncat de sărăcie, dar mare, cu gară, cu poştă, cu greci negustori de grâne. Cumpăraseră locuri la şosea, clădiseră case, deschiseseră prăvălii cu de toate. Cu fete de la oraş se-nsuraseră amândoi. Casele lor, case cu copii…

Pe mama o măritase repede bunica. Nu suferea înghesuială în case, vrusese să rămână numai cu băiatul cel mic, singurul care-i era drag dintre mugurii ei. Poate că-i căzuse scump bunicii nenea Dumitrache, fiindcă era slăbănog, prostovan. Bunica vedea în el un fel de neom, un băieţandru cu mintea slabă, care se ţinea de fustele ei şi nu-i ieşea din cuvânt.

— Dumitrache, mătură casa…

Dumitrache apuca mătura de coadă şi mătura casa mai abitir ca o fată.

— Dumitrache, adună urzici, toacă-le, fierbe, amestecă-le cu tărâţe şi dă-le la raţe…

Dumitrache se ducea pe şanţ, în fundul ariei, umplea ciurelul de urzici, le pregătea după poruncă şi îndopa raţele.

— Dumitrache, astă-seară rămâi acasă…

— Rămân, mamă…

— Dumitrache, azi te duci la horă…

— Mă duc la horă, mamă…

— Ai să te prinzi în horă, Dumitrache…

— Am să mă prind, mamă…

— Ai să joci frumos, Dumitrache… Să se uite lumea la tine, să se minuneze…

— Am să joc frumos, mamă…

— Pe urmă, când s-o sparge hora, ai să te duci cu fete, la deal…

— Dac-o vrea să meargă vreuna cu mine…

— De ce să nu vrea?

— Nu prea mă plac fetele, mamă…

— Păi, să te placă… Fii mai cutezător cu ele, Dumitrache…

— Am să încerc, mamă…

— Să încerci, de ce să nu încerci, că, slavă Domnului, nu eşti nici orb, nici ciung, nici cocoşat…

— Asta, aşa e…

Blajin, bun la inimă, nenea Dumitrache semăna bunicului la chip şi la inimă. Ceilalţi băieţi, aspri, ageri, crunţi, aidoma bunicii.

Faţă colţuroasă, osoasă, avea bunica, voce pietroasă. Parcă mereu zvârlea ucazuri.

Se trăgea, după neamuri mai vechi, dintr-un turc care lepădase legea din dragoste. Migdalaţi, puţin pieziş, arătau ochii bunicii. Şi urechile – ferfeniţă pe margini, parcă i le crestase cineva cu foarfeca!…

— Mamă, cine i-au crestat bunicii urechile?

— Nu i le-a crestat nimeni. I le-au tăiat icuşarii…

La început, când auzisem cuvântul acesta, îmi închipuisem că icuşarii vor fi fiind o ciurdă ciudată de

oameni care se plimbă prin lume înarmaţi cu foarfeci, prind femeile de coade, le culcă la pământ şi le crestează urechile pe margini.

Duminica la horă, la nunţi, ori la botezuri când îşi îmbrăca straiele de sărbătoare, bunica purta conci pe cap. Conciul bunicii, bătut în galbeni. Zornăiau galbenii când sălta, în zbucium, hora.

În urechi, şapte icuşari de o parte, şapte de alta, înşiraţi pe fir de mătase, îi băteau umerii. Grei icuşarii, aur curat. Gaura sfredelită în sfârcul urechii, cu undreaua trecută de trei ori prin flacără se lărgea, se rupea. Pe margini, ceva mai sus de rupturi, şi-a tot găurit bunica urechile şi mereu găurile s-au lărgit, s-au sfâşiat. S-a măritat bunica. A prins a naşte plozi, a-i creşte… A mai purtat o vreme conciul, apoi l-a pus la păstru. Nici cu icuşarii nu s-a mai împodobit. I-a schimbat, pe rând, la zaraful din târg. A descusut şi galbenii de pe conci şi i-a prefăcut în argint, în măruntă aramă. Ultimii doi i-a dăruit mamei, de zestre. Îi păstrează mama înnodaţi în basma, în chichiţă, în lacră. Ar da mama galbenii fetelor ei să-i poarte, dar cum să-i împartă?! Doi galbeni la cinci fete, care au la un loc zece urechi. Dacă poţi, hai, împarte pe dreptate!… A găurit mama urechile surorilor, dar găurile nu se lărgesc, urechile nu se rup, nu se ferfeniţează ca ale bunicii. Surorile mele nu poartă şir de icuşari de aur lucitori, sunători, zornăitori, poartă mărgeluşe de sticlă colorată, bălţată.

Cerceii mamei sunt mici, rotunzi, ca nişte bănuţi.

— De alamă sunt…

Cum să rupă mărgelele de sticlă, cerceii uşori de alamă, urechile!…

Întâmplarea cu Daud a avut loc înainte de zaveră, de zavera când s-au ridicat grecii, cu sprijinul ruşilor, contra turcilor şi, când s-a sculat, de dincolo de Olt, Tudor Vladimirescu, şi a chemat la arme, în jurul lui, voinicii din

sate, să doboare puterea boierilor şi să izbească în păgânii care stăpâneau şi mulgeau, şi despuiau, şi beleau ţara şi norodul, dimpreună cu boierii, cu ciocoii. Spun vorbele din bătrâni că au intrat atunci în fierbere satele de bordeie. Călări, hăulind cântece mai vechi, de vitejie, au plecat rumânii sub steagul răscoalei. În cioclovimea toată, spaima a pătruns. Tremura, tremura vargă cine avea acareturi întinse, şi robi, şi moşii, şi clăcaşi, şi pălmaşi. De prin părţile noastre la răscoală mulţi s-au dus. Le-a rămas unora numele de zavera – îl poartă nepoţii, strănepoţii – Ilie Zavera, Stoica Zavera, Costache Zavera. Câţi şi mai câţi!… Armiile turceşti le-au chemat boierii de peste Dunăre. Au venit armiile pornite oricând pe jaf, pe măcel. Pe Tudor din Vladimir l-au tăiat – în bucăţi l-au tăiat. Risipiţi, s-au întors pe la bordeiele lor pandurii… Tudor a pierit. Mai greu ca înainte a apăsat stăpânirea boierească norodul… Turcii, turci. Boierii, boieri. Corb la corb nu-şi scoate ochii…

A rămas amintirea răscoalei, care trece din gură în gură, din veac în veac de om. Au rămas cântecele pe care le mai îngână oamenii.

Începe mătuşa Uţupăr a cânta printre buze, încet, încet, ca şi cum i-ar fi teamă să nu se audă cuvintele rostite dincolo de fereastră, în uliţă:

Toate plugurile umblă,
numai pluguleţul meu
l-a-nţepenit Dumnezeu.
Dar o *da el Dumnezeu*
să umble şi plugul meu,
să trag brazda dracului
la uşa spurcatului,
în pieptul boierului,
o brăzduţă d-ale sfinte,
s-o ţină boierii minte…
Că mi-am vândut cămăşoară

şi cumpărai săbioară…
Pluguleţul meu nebun,
cum, te prefăcuşi în tun!
Vezi, aşa mai pot ara,
să mai scap de angara,
să scăpăm de ciocoime,
să trăim şi noi mai bine…

Tremură glasul mătuşii Uţupăr şi eu nu înţeleg de ce-i tremură glasul acum, când îşi aminteşte de fapte petrecute demult, tare demult. A isprăvit cântecul, ori poate l-a întrerupt la mijloc, nu şi-l aduce aminte în întregime. A tăcut câteva clipe. A înghiţit în sec. Apoi:

— Să trăim şi noi mai bine! Mereu vrem să trăim mai bine şi nu izbutim. Trăiesc bine boierii, guleraţii! Oamenii tac şi rabdă asuprirea. Dar ei gândesc că odată şi odată şi odată o să se nască alt Tudor – altfel o să-l cheme poate – unul sau mai mulţi, să răscoale satele, gata de răscoală din pricina împilărilor, să pună capăt puterii nesătule a neamului ciocoiesc, cu sabia, cu toporul, cu focul, cu pârjolul… Că altfel, vedem noi bine, nu se poate. Boierii au în mâinile lor binele, şi de voie bună nu-l dau. Cu dinţii îl ţin. Va trebui să le rupă norodul dinţii…

— Numai dinţii?

— Aşa vine vorba. Şira spinării va trebui să le-o rupă.

— De s-ar ridica o dată ţara toată…

— O să vie vremea, o să vie…

Răsare în ochii mătuşii Uţupăr, în ochii mamei, o mare lumină, care parcă face albă odaia.

— Ei, dar uite, mă iau prea mult cu vorba, semn că încep a îmbătrâni…

— Şi nu-ţi place bătrâneţea? întreabă mama.

— Parcă-i place cuiva? Dar n-ai ce face. Vrei, nu vrei, bătrâneţea vine. Şi după bătrâneţe…

— Mai e până la bătrâneţe…

Firul rupt o clipă se înnoadă.

— Din raia, din Cetatea Turnului, se repezeau turcii pâlcuri, călări, după jaf. Izbeau cu osebire duminica dimineaţa. Creştinii, la biserică!… Îi luau ca din oală şi-i treceau prin săbii, dacă nu prindeau de veste năvala. Fetele, muierile le suiau pe cai, le răpeau, le duceau dincolo de Dunăre, roabe. Daud era căpetenia pasvantlâilor. O dată au năvălit în ziua de Paşte. Horă mare în luncă, lângă fântână. Mai ageri la picior, băieţii, copiii, au fugit, au ajuns, s-au ascuns în zăvoaie. Fetele, care s-au împiedicat în fuste şi n-au izbutit să se pitească, s-au aruncat în fântână, s-au înecat. Una, mai cu moţ, a rămas lângă buduroi, să-i înfrunte. Turcii, călări, cu fesuri, cu ceaimale, mustăcioşi, bărboşi, roată în jurul ei. Ţineau în mână săbii despuiate. Scânteiau săbiile în soarele de Paşte. Zarinca se uita la pehlivani, la pasvantlâi, fără sfială. Rupsese o ramură de salcie înflorită şi-o ţinea între dinţi. S-a desprins din ceată un turc între două vârste, cu mustăţi lungi, cu barbă pana corbului.

— De ce s-au aruncat fetele în fântână?…

— De frica voastră, osmanlâilor, să nu cadă în robie, să nu le pângăriţi…

Luau turcii pe atunci fete şi muieri în robie, le pângăreau, pe urmă le duceau departe, tocmai la Măru Roşu, şi le vindeau, ca pe vite, bogaţilor, tuciuriilor.

— Tu de ce nu te-ai aruncat?…

— Mie nu mi-e frică de voi…

Miraţi, au boscorodit turcii pe limba lor spurcată. A adăugat turcul cu mustăţi lungi:

— Ştii că eu sunt Daud?

— Daud tâlharul? Nu ştiam. Aflu acum…

Se juca Zarinca, frământând crenguţa de salcie între degete.

— Şi tot nu ţi-e frică?

— Iacă, nu mi-e frică…

Era înaltă, subţire trestie, cu ochi verzi ca iarba câmpului. A ridicat-o Daud în şa. Au şupurit cealmagii caii spre raia, spre Dunăre. Satul a plâns fetele înecate. Au astupat fântâna oamenii şi-au ridicat o cruce pentru toate moartele. Trăieşte şi-acum crucea de stejar, bătută de ploi… Cum l-o fi vrăjit muierea pe Daud n-a aflat nimeni niciodată. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, au poposit în Secara trei chervane, trase de câte şase boi, încărcate cu averi. Daud şi-a lepădat şalvarii şi fesul, s-a îmbrăcat ca rumânii din partea locului, şi s-a scârbit de legea lui. Şi-a cumpărat pământuri, a ridicat acareturi – aproape ca un boier. Avea baniţe pline de bani. Rumânii s-au ferit o vreme, mai pe urmă s-au învăţat cu el şi-au început a-l socoti de-ai lor. Zarinca s-a pornit pe născut copii. Patru-cinci sate sunt acum năpădite de sămânţa lor. Unde te duci, unde te întorci, dai de-alde Daudescu – plugari, ciobani, neguţători, popi, meşteşugari, notari, până şi un episcop. Ca să nu-i amestece lumea, unii au început să-şi schimbe numele.

Mătuşa Uţupăr povesteşte. O ascultăm, ca descântaţi. Mama iese pe vatră, pregăteşte mâncarea ca pentru oaspeţi.

Trece unul din Stănicuţ, de-alde Vancu Vene, cu carul.

— Peşte, peşte proaspăt…

Cumpără mama peşte, îl curăţă de solzi, umple oala şi-o aşează la foc. Aruncă ardei în oală. Solzii parcă sunt bani de argint. Pisica, din grămada de măruntaie, cu botul, mâşâie. A prins mama în arie, pe după hambar, un cocoş. Îl taie frate-meu Ion. O să avem şi cocoş fript de mâncat…

Poţi să mănânci la masă cu mătuşa Uţupăr? Dacă vrei, poţi. Văd că toţi ceilalţi mănâncă. Mătuşa Uţupăr are dinţi mari, ca de cal, verzui la rădăcină, negri, galbeni. Soarbe ciorbă… Ia peştele şi-l desface cu degetele. Carnea o-nghite fără s-o mestece, oasele le aşează pe masă, în faţa ei. Diţa

are dinţi mici, ca de şoarece, şi buza de jos tăiată în două – buză de iepure. Aşa a născut-o mătuşa Uţupăr pe Diţa, cu buză de iepure.

Dada Evanghelina, care e cam de-o vârstă cu Diţa, mi-a spus o taină:

— Pe Diţa a născut-o mătuşa Uţupăr nu numai cu buză de iepure, ci şi cu căiţă…

— Cu căiţă?! Ce e căiţa?

— O tichie de piele cu care se nasc unii copii pe cap… I-a scos moaşa căiţa. A aruncat moaşa căiţa pe jăratic. Sfârâia căiţa şi se zbătea, ca un om viu. Sărea în sus, ca un copil plângea căiţa. A pătruns-o, a ars-o jăraticul, scrum a făcut-o. Cine se naşte cu căiţă devine strigoi după ce moare. Diţa o să devină strigoaică după ce-o muri. Nouă, rudele ei, o să vină noaptea să ne sugă sângele…

— Să nu moară Diţa, dadă.

— Parcă zic eu să moară!… Dar odată tot o să moară Diţa. Tot omul moare odată şi-odată.

— Să moară după ce-om muri noi.

— Poate să moară şi mai înainte. O să-i vârâm o undrea în inimă după ce-o muri şi atunci n-o să se mai schimbe-n strigoaică.

— Dacă ăsta e leacul, să-i vârâm undreaua în inimă de pe acum…

Dada Evanghelina râde.

— Nu, nu acum, după ce-o muri.

Nu-mi place cum mănâncă mătuşa Uţupăr. Oasele acelea înşirate pe masă îmi dau greaţă. Ies şi îmbuc în tindă, pe vatră. Nu-mi place nici Diţa. Ciorba i se prelinge printre dinţii de jos, pe bărbie.

După masă, de-a ciuciumişul ne jucăm prin odaie, cu Diţa.

Are şolduri groase Diţa şi picioarele ştiubeie, butuci. Sânii: desagi umflaţi, pietroşi. Mă ia ciuş, mă ţin de gâtul ei şi-o lovesc cu călcâiele în şolduri. O apuc de sfârcul ţâţelor –

chirăie şi-şi întoarce spre mine faţa lată, oacheşă, buza crăpată, de iepure. Mă dau jos din spinarea ei, pun mâinile la ochi, să n-o mai văd. Mă ascund după uşă.

— Ciuciumiş…

Praful, până-n grindă… Ne ia la goană mama.

— Mai ieşiţi afară, că ne-aţi împuiat urechile, necuraţilor…

Ies necuraţii afară. Aş ieşi, n-am ce încălţa. Îmi fac de joacă în pat, pe lângă lacră.

Mătuşa Uţupăr tăinuie cu mama. Are ea un vecin cu care se ţine, unul Laurenţ Piele. Cu Piele a plămădit-o pe Diţa. Păcatul a ieşit la iveală – semnul Diţei, buza de iepure… Piele îi dăruie peste gard, noaptea, saci cu mălai, cu făină. Îi cumpără barişe, cimbere, papuci. De la oraş, îi cumpără daruri. Pe Diţa o s-o mărite cu un băiat din Ologi, din spiţa lui Durie. Băiatul e mut, încolo e ca toţi oamenii… Piele o să-i dea fetei de zestre un ciopor de oi. Or să muncească, or să ducă bună casă. Poate să le dea soarta şi copii. Unii muţi, unii cu buză de iepure, alţii zdraveni. Lumea e plină de fel de fel de oameni. Nu toţi sunt frumoşi. Vezi arbori înalţi, drepţi, stufoşi, rămuroşi, bogaţi, rotaţi, şi arbori chirciţi, pricăjiţi, noduroşi, buboşi. Pădurea rămâne pădure. Lumea rămâne lume. Soarele răsare şi trece cu lumina lui peste oameni şi peste dobitoace, peste câmpuri şi peste ape, apune şi a doua zi răsare iar, şi tot aşa mereu, mereu, până la sfârşit – când o fi să fie sfârşitul… O să fie odată şi sfârşitul. Mai e până atunci…

Mătuşa Uţupăr stă în pat, greceşte, rezemată cu spinarea de soba de cărămizi. E caldă soba.

Pe Diţa o smotocesc băieţii din vecini, pe la paie. O smotoceşte şi frate-meu Ion, o smotocesc şi Avendrea şi Dinică, prietenii lui frate-meu.

De câte ori vine pe la noi mătuşa Uţupăr, vin şi băieţii laie, gaie. Îi auzi:

— A venit a lui Uţupăr.

Îşi fac cu ochiul, se ling pe buze. Să fi mâncat miere… N-avem miere… N-au nici ei miere pe la casele lor. Miere au acriturile, şi chiaburii – alde Agana, alde Ulmaz, alde Naidin. Nu numai miere au. Au de toate, cât le trebuie şi cât nu le trebuie.

Cei doi copii ai mamei de la bărbatul ei dintâi, Ion şi Evanghelina, s-au bolnăvit de pântec. Evanghelinei îi răsar dinţii. Plânge ziua, plânge noaptea. Îi ţine isonul Ion bâzâitul… Mama îi leagănă în poală, să-i ameţească, să-i amuţească, să-i adoarmă, să doarmă duşi, unşi, somnului supuşi. Nu-i adoarme. Îi ia în braţe pe amândoi – pentru braţele de copilandră ale mamei, plozii sunt grei, prea grei – şi se plimbă cu ei prin casa bunicii. Dumitrache îşi trece vacul pe la vite, în coşar, bunicul pe la primărie, pe la cârciumă, pe la biserică.

Plouă câteodată, câteodată ninge, vântul fluieră prin pomii grădinii, prin sălciile de pe şanţuri, clatină perdeaua înaltă de plopi din fundul ariei. E îngheţat pârâul care taie în două ograda.

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!

Nu tace Evanghelina. Nu tace Ion. Scutecele mereu trebuiesc spălate, schimbate, uscate. Mama are ochi frumoşi, coade lungi, galbene ca ovăzul copt, mijloc subţire. Văduvă la şaptesprezece ani!…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

Bunica n-are corăbii, dar parcă i s-au înecat corăbiile, şlepurile, dubasurile. Plouă ori ninge în arie, în sat, în câmp. Parcă i-ar ninge ori i-ar ploua bunicii în cerul gurii. E neagră în cerul gurii bunica, cum negri sunt în cerul gurii câinii răi.

— Tu o spui, Darie? Şi tu eşti negru în cerul gurii…

— Şi dacă sunt…

Când fată Griva opt-nouă căţei, noi îi lăsăm să sugă o săptămână, până fac ochi. N-aţi ştiut? Abia la o săptămână deschid căţeii ochii. Atunci îi punem într-un coş, îi ducem pe prispă, le deschidem gurile şi îi căutăm. Îi oprim pe cei care sunt negri în cerul gurii. Aceia, când vor creşte mari, vor lătra, vor muşca, vor păzi casa. Pe ceilalţi îi cărăm cu sacul dincolo de linia ferată, la şanţuri, şi-i omorâm cu bâtele. Dacă nu ne trebuie!…

Griva se ţine după noi. O alungăm cu pietre, cu bulgări, o lovim cu piciorul în pântecul gol, dăulat. Plecăm. Griva dă ocol şi ne pomenim că se întoarce pe furiş, cu puiendrii morţi în gură. Unul câte unul şi-i aduce în culcuş.

Altă muncă. Trebuie să-i îngropăm adânc. Griva-i caută, scormone pământul cu labele, urlă a pustiu, fioros, urlă la lună, dacă e lună, la stele, la nori, dacă sunt nori pe cer. Se potoleşte Griva…

— Taci cu mama, taci cu mama!…

Bunicului i se moaie inima de milă.

— Dă-mi-i să-i legăn eu, fată… Ai ostenit.

— N-am ostenit, taică.

Bunica:

— Las-o, n-a ostenit… Ea şi i-a născut, ea să şi-i crească. De ce i-a murit bărbatul?

— Nu l-am omorât eu, mamă…

— Nu l-ai omorât tu!… Caută-ţi altul. Ce stai piatră pe capul nostru…

— Caută-ţi alt bărbat, dadă, se amestecă în vorbă Dumitrache, năvlegul.

Are mustăţi roşcovane pe buză Dumitrache, şi nas mare, vulturesc. Are ochi galbeni de şarpe.

— Râde satul de mine, mamă. Abia mi-am înmormântat omul…

— Şi dacă râde, ce? Îţi cade conciul? Gura lumii, slobodă, numai pământul o astupă.

— Numai pământul o astupă… îngână mama.

— Să-ţi cauţi om, dadă. Vreau să mă însor şi n-avem loc în casă.

— Ei da, vreau să-mi însor băiatul şi n-avem loc în casă pentru tine şi pentru copiii lui Ochian…

— Sunt copiii mei, mamă.

— Ba sunt ai lui Ochian. Dacă ştia că o să moară, nu trebuia să te lase să ai copii.

— Nu ştia c-o să moară, mamă. Niciun om nu ştie când o să moară. Parcă tu ştii când o să mori?

— Eu ştiu. Noi suntem oameni sănătoşi, vânjoşi. O să mor când oi apropia suta, poate după ce-oi trece suta…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

Biciuită întruna cu limba de bunica, mama şi-a înfăşurat copiii în toate, i-a luat în braţe, a urcat dealul. Pe lângă cimitir l-a urcat, pe unde e potecă, pe coasta cimitirului. Cruci mici de lemn, noi, vechi, cu tulpina putredă, căzute peste mormintele copleşite de buruieni. Mergea, mergea… Se mai oprea să se odihnească. Ar fi vrut să îngenunche – ca boul când e prea încărcat carul şi drumul duce în urcuş – ori să se aşeze jos, niţeluş, până mai prinde puteri. I s-au tăiat de tot picioarele. Cum să se aşeze?! Ploua mărunt peste zăpada puţină, îngheţată. Poştalii mamei sunt grei, lunecă. Vântul îi bate fusta udă, i-o lipeşte de trup. Tulpanul i-l udă. Îi udă ghiorocul…

— Taci cu mama, taci cu mama, taci cu mama!…

„Dacă aş muri acum – gândeşte – ar fi bine. Nimic nu mai ştii dacă mori. Nimic nu te mai doare”. Copiii scâncesc.

— Taci cu mama, taci cu mama!…

Coadele galbene, lungi până la şolduri, ochii limpezi, adânci. A urcat dealul, a trecut câmpul. Ploaie şi ceaţă. Nici ţipenie de om. Nici măcar ciori care să croncănească, să cârâie. Au rămas în salcâmii din vale. Morţii au rămas sub

cruci, sub ierburi, pe coastă… Nu-i părea rău după bărbatul mort, nu-l iubise. Nici nu-l plăcuse. Îl luase fiindcă-i spusese bunica să-l ia.

Coboară poteca. Are doi fraţi în satul care se vede, oameni cu stare, negustori. La care să se ducă? Fraţii s-au gâlcevit. Muierile i-au îndemnat să se ciorovăiască. Cel mai mare, Lisandru, e bolnav de piept. Nevastă-sa, femeie de la oraş, târomeşte şi ea. Le-a rămas un copil, Iancu, uscat, slăbănog, ligav şi lingav, parcă ar mânca cenuşă, nu prinde carne pe el. Le hârâie tusea-n piept la toţi. Rău Lisandru, rea nevastă-sa. Totuşi, parcă e mai bun Lisandru decât Tone. Acela are trei copii, trei fete, şi-n fiecare primăvară, cu burta la gură, nevastă-sa, Finica, stă gata să nască. Iad casa lui Tone. Femeia ţipă să fie dusă la oraş, nu-i place la ţară, nu e-nvăţată să trăiască la ţară. Ce să facă Tone la oraş? N-a adunat încă destui bani să poată deschide prăvălie la târg…

— Bună ziua, nene Lisandre…

— Bună…

— Nu pot să mai trăiesc cu mama. Am venit să rămân câteva zile la tine. Nu multe. O să-mi caut un rost…

— Să-ţi cauţi!… De ce nu te-ai dus la Tone?…

— Tu eşti mai bun, nene Lisandre.

— Cine ţi-a spus?

— Ştiu eu…

— Nu ştii bine…

— Atunci să plec!…

— Acum, dac-ai venit, rămâi.

A rămas la Lisandru. A văzut-o orăşeanca, s-a întunecat. Şi-a călcat totuşi pe inimă şi i-a spus:

— Să ne ajuţi la gospodărie, fată, să deretici prin casă, să aduci apă, să ne frământi pâinea…

A ajuns mama slugă în casa lui Lisandru. O zi, o săptămână, o lună, două… I-a trimis vorbă Tone că vrea s-o

vadă. S-a dus mama la Tone.

— Nu-mi place cum se poartă cu tine hoţul de frate-meu. Suntem trei fraţi şi-avem o singură soră. Ai ajuns slugă la dulamă lungă… Ţi-am găsit un om cu care să te măriţi. Tu ai doi copii. Are şi el doi copii. O s-aveţi la un loc patru. E văduv. I-a murit muierea astă-toamnă, când a murit şi bărbatu-tău.

— Aş vrea să-l văd, nene Tone.

— Să-l vezi, de ce să nu-l vezi?! E-n cârciumă, alături. Să-l poftesc înăuntru.

— Pofteşte-l…

A rămas Finica la tejghea. Tone a intrat în odaie, însoţit de un bărbat tânăr, oacheş cu ochii căprui, cu mustaţa tunsă scurt… Om necăjit, cu cămaşa neagră, îmbâcsită de ţărână. Venise primăvara, începuse munca la câmp.

— Bună seara, Mario…

— Bună seara, omule…

A plecat Tone să-i ţină de urât la tejghea Finiţei. Muşteriii cer o ţuică, cer covrigi, îi ronţăie în dinţi, cer sferturi de vin. Cine n-are bani, pe datorie bea. Îi trece Tone pe rând în condică. Or să plătească la vară, la toamnă, când or să vândă bucatele – dacă s-or face bucate. Dacă nu, fără supărare, or să plătească anul viitor. Nu pierde nimic negustorul. Scrie în condică de două-trei ori preţul. Finica se uită chiondărâş la oameni.

— Iar le dai pe datorie, Tone.

— Iar le dau…

— Gândeşte-te la fetele mele, Tone…

— La ele mă gândesc.

Umple Tone trei cincizeci cu ţuică şi trece în odaie:

— Ei, soră-mea, te măriţi cu Tudor?

— Mă mărit, nene Tone.

— Să fie într-un ceas bun!

Ciocnesc cinzecile şi le dau pe gât… Femeia abia gustă ţuica…

— Nu-ţi place băutura, nevastă.

— Nu-mi place, bărbate.

— Nici mie.

— Asta e bine…

— Când o duci la tine, Tudore?

— Astă-seară, cumnate Tone.

— Astă-seară, nene…

— Mergeţi sănătoşi!

Tata o ia în braţe pe Evanghelina. Mama îl ia în braţe pe Ion. Din casa unchiului Tone ies în şosea. Pornesc unul lângă altul, în susul satului.

Seara. S-a lăsat întunericul. Bate uşor vântul. Aduce în sat vântul miros proaspăt de câmpuri trezite din amorţeală.

Copiilor le-au căzut capetele pe umerii părinţilor. Au adormit…

Focul de tor arde mocnit. Pe un maldăr de paie, picotă, alături, încercând să se încălzească, băiatul pistruiat şi cârn. Atârnă într-un cui lampa. Ochiul ei galben, parcă bolnav, clipeşte rar. Femeia intră cu bărbatul, deodată. Trec prin tindă şi pătrund în odaie. Bărbatul pipăie patul şi culcă puii de om adormiţi, unul lângă altul. Cu ţolul îi acoperă. Îşi apucă femeia de mâini, o trage lângă el, o îmbrăţişează, îi sărută obrazul. Buzele lui, aspre, plesnite de vânt. Mai aspru, obrazul muierii. Femeia îi pune mâna pe piept şi-l împinge uşor îndărăt.

— Parcă spuneai că ai doi copii, omule. Nu văd decât unul…

— Fata am dat-o de suflet. Era prea mică N-o puteam ţine.

— Cui?

— A luat-o o vecină s-o crească.

— Care vecină?

— A lui Gigoi…

— Să te duci s-aduci fata acasă.

— Poate, mâine.

Odaia, îngheţată. Vântul scormone şindrilele acoperişului, întoarce fuioarele de fum cu vârful în jos, la risipeşte. Femeia se aşează lângă foc. Băiatul pistruiat şi cârn se trezeşte de-a binelea. Se uită lung la femeie, apoi sare în picioare şi, ca un bursuc speriat, se aciuiază lângă taică-său.

— Cine e muierea asta?

— Maică-ta.

— Dă-o dracului! Asta nu e mama mea. Mama mea a murit. Au îngropat-o…

Scoate limba la femeie, o limbă groasă, vânătă…

Casa e aşezată în mijlocul ariei. În spatele casei – coşarul pentru vite, hambarul pentru ţinut bruma de grâu, când grâul are rod bun, pătulul de porumb, când se face porumbul, carul vechi şi, lângă car, legaţi de proţap, boii, molfăind paie uscate între dinţi. În fundul ariei, o pădure de salcâmi din mijlocul căreia se ridică, biruitor, un plop cu frunzele mereu neliniştite de parcă întruna îl bat apele curgătoare ale văzduhului. În faţa casei, doi duzi, câţiva corcoduşi, un nuc pe jumătate uscat şi, lângă uluci, o salcie plângătoare cu crengile acoperind o parte din drum. Sub salcie, fântână adâncă, cu ghizduri de lemn şi apă abia licărind în fund. La dreapta casei şi în faţa ei, megieşii, dincolo de megieşi – satul întreg. La stânga, linia ferată de lângă care poteca începe să urce dealul. Din creasta dealului, mai departe, cât poţi prinde cu privirile, câmpuri, nesfârşite câmpuri, cocoşate ici-colo de măguri răzleţe, împunse pe alocuri de copaci bătrâni, rămaşi dintr-o pădure care a fost pe aci, odinioară de nestrăbătut – deliormanul,

pădurea nebună, de ulmi, de plopi, de frasini, de stejari, pădurea cu smeurişuri, cu sălbăticiuni…

Oamenii, altădată, puţini, pe aci, pe lângă Dunăre. La Turnu, raia turcească. La Ruşi, lângă Vede, cetatea. Le venea turcilor chef de omor, de tâlhărit. Năvăleau başbuzucii după pradă. Satele, sâmburi de sate. Un pâlc de bordeie aici, altul hăt departe. Des de tot năvăleau, aprige, şi slugile stăpânirii după dări. Afumau, băteau, storceau, jupuiau – plecau. În urmă lăsau vai şi amar. Cui să te plângi? Fugea în pădure cine putea, se ascundea, se hăinea…

Ca să aibă cu ce trăi, unii ieşeau la drumul mare cu ciomagul. Păduri, cât vezi cu ochii şi cât nu vezi cu ochii. Mămăliga de mei era temeiul mâncării, cu lapte, cu brânză. Vite multe, câmp puţin.

Moşu, ăl bătrân, Găbunea, povestea cum plecase o dată la târg, la Drăgăneşti. Singur plecase. După ce a trecut de Udup, a băgat de seamă că se ţinea unul, tot călare, cu pistoale la brâu, după el. Se oprea el să lase calul să pască, se oprea şi-ălălalt. Pornea el, pornea şi tâlharul. „Cu ăsta trebuie să termin, şi-a spus. Până nu mă apucă noaptea, trebuie s-o termin.” A urcat soarele-n amiază, a pogorât în chindie. S-a tras lângă un tufiş, călătorul. A-mpiedicat calul şi şi-a pregătit culcuş. A aşternut dulama şi a băgat sub ea un maldăr de iarbă. Căciula, la gulerul dulămii. A căzut seara. În tufiş, părea că doarme un drumeţ trudit. El s-a pitit mai alături. Tâlharul s-a apropiat pe furiş. A descărcat pistoalele în dulamă. S-a aplecat să-l cotrobăie pe mort. Atunci moşu Găbunea l-a pocnit pe tâlhar cu sete în moalele capului. L-a lăsat lungit şi-a plecat fluierând mai departe… Scăpase cu viaţă. Asta a fost toamna. Primăvara a avut iar drum spre Drăgăneşti, la târg. S-a abătut pe la locul cu pricina. Hoitul îl mâncase fiarele pădurii. Rămăseseră

oasele şi chimirul. L-a luat ca pe o văcălie de ciurel, pe ciomag. Zornăia chimirul, doldora de galbeni…

— De, măi, bani avea, şi nu puţini… Cine l-a pus să se ţină de mine, să mă omoare? Am luat chimirul, cu galbeni cu tot. Era un chimir lat, roşcat, nituit cu bani de aramă…

Deliormanul, pădurea nebună… S-a dus pădurea nebună… Lângă Adâncata, îşi aveau bătrânii prisăcile. Toamna se duceau, fumăreau stupii, storceau mierea din faguri, o aduceau la bordeie în putinici de stejar. Mâncau copiii mierea… Dacă mâncau multă, le curgea mierea pe buric…

— Şi nu mureau, mătuşă Uţupăr?

— Nu mureau…

— Apăi, eu nu cred că mierea le curgea pe buric…

— Ce să crezi?! Tu nu crezi nimic. Eşti ca Toma necredinciosul. Vrei să vezi totul, cu ochii tăi… Apăi, maică, să ştii, nimeni nu vede tot. Trebuie să mai şi crezi… Te scalzi la gârlă, vara?

— Mă scald, mătuşă Uţupăr…

— Treci câteodată, pe zăgaz, dincolo, în luncă, la bulgari?

— Trec. Mă duc cu băieţii să furăm lubeniţe de la grădinari…

— Atunci, ai băgat de seamă că zăgazul de azi se prelungeşte printr-un zăgaz de pământ şi piatră până la dealul Poşarliei?

— Am băgat de seamă, că doar n-oi fi orb…

— Zăgazul era mai înalt şi mai lat altădată şi oprea apele. De la un deal la altul se-ntindea balta cu stuh, cu păpuriş, cu sălcii pe margini. Oamenii din zece sate ridicaseră zăgazul. Muriseră sub bici bărbaţi, femei, copii. La o spărtură a zăgazului, lângă mal, şi-a făcut un turc moară şi-a lăsat slugă, morar să îngrijească pietrele, şi uiemaş să ia rumânilor uiumul. Venea stăpânul o dată la lună, din raia,

după socoteli. Aducea avere mare moara. Nu mai era nicio altă moară pe aproape. Se plimba turcul, cu luntrea, pe apă. Doi rumâni trăgeau la vâsle. Tolănit pe perne de catifea, moi, sugea turcul din narghilea tutun. Îl legăna luntrea, îl adormea leagănul. S-a auzit că vin dinspre răsărit muscalii să-i poarte turcului cel mare rezbel, să-i scape de bir pe creştini. A adunat turcul nostru satele, cu sape, cu cazmale. Au spart rumânii zăgazul. S-a repezit apa şi-a lărgit spărtura. Cu mâna lui osmanlâul a aprins moara şi-a privit-o cum arde până în temelii. Apoi a dat bici calului şi-a plecat însoţit de argaţi. Erau creştini argaţii. După ce au urcat dealul, s-au înţeles din ochi argaţii, au sărit în spinarea turcului, l-au prăvălit la pământ, l-au ucis, i-au luat galbenii din brâu, să-l mănânce păsările cerului l-au lăsat. S-au întors în sat cu calul turcului de dârlogi. A doua zi au venit muscalii, mulţi ca iarba şi ca frunza. Au întins corturi în luncă, au rămas aici până toamna târziu. Jucau pe linia satului cu rumânii, chiuiau. Aveau chimire pline de ruble şi prinseseră a grăi limba noastră. Era printre ei un cazac – cine mai ştie cum l-o fi chemând – rumânii îi spuneau Geantă. A făcut prinsoare cu flăcăii că el intră de unul singur în oraş, la Turnu, cumpără un teanc de barişe pentru muierile din sat care-i plac lui şi se-ntoarce teafăr, nevătămat de păgâni. A încălecat. Satul, până la margine, după el, grămadă. Nu credea nimeni c-o să-l mai vadă, c-o să izbutească să scape viu dintre turci. Unele muieri îl jeleau. Asta a fost dimineaţa. S-a întors cazacul spre chindie. Numai spume, calul cazacului. A povestit oamenilor cum a petrecut în raia. Înainte de a intra în târg, printre ostaşii de veghe, şi-a pus o manta turcească în spinare şi fes în cap. Nu l-a luat nimeni în seamă. A descălecat pe uliţa mare a târgului şi-a cumpărat tutun. A cumpărat pâine, barişe. Apoi a încălecat, a aruncat jos fesul şi mantaua. A scos sabia şi s-a repezit într-o ceată de soldaţi turci, care mergeau iavaş-iavaş pe uliţă. A zburat trei-patru capete cu sabia. Chiuia şi vorbea muscăleşte. Spaima a intrat în

turcime. Prăvăliaşii au tras obloanele. Lumea a început a fugi. Cu toţii credeau că oraşul a fost cuprins pe neaşteptate de cazaci. Până să-şi dea turcii cu socoteala că în oraş nu se află decât un singur cazac, Geantă trecuse bariera în fuga calului, urca drumul prin pădure, spre Măgura de pază. Prinde orbul, scoate-i ochii!… De râs au rămas turcii… Cazacul arăta sabia plină de sânge. Arăta testemelele, barişele, cimberele. A doua zi multe femei purtau pe cap podoabe noi. Când s-a lăsat gerul, au plecat spre Dunăre muscalii, au cuprins cetatea, i-au alungat dincolo de apă pe necredincioşi, pentru totdeauna. Asta s-a întâmplat când era bunică-mea tânără, la câţiva ani după zaveră. Purtase şi bunică-mea testemel luat de muscali din cetate, după alungarea turcilor…

Mătuşa Uţupăr râde, clipeşte des ochii, ca şi cum ar vrea să oprească un început de lăcrimare…

S-a luminat de ziuă, n-a răsărit încă soarele. Lunecă acelaşi vânt de aseară, clatină salcâmii, duzii, plopul. Pe cer se frământă norii goniţi spre apus. Câteva găini ciugulesc în bătătură. Câteva numai.

Satul s-a trezit. Se aud mugete de boi. Cumpăna fântânii urcă şi coboară, coboară şi urcă.

Femeia se uită în jur. Se uită întruna. Pe palma asta de pământ, cu omul ăsta lângă care şi-a petrecut întâia oară noaptea între salcâmii aceştia ghimpoşi, între gardurile acestea, între femeile acestea care vin înainte de răsăritul soarelui la fântână, lipăind cu tălpi goale pământul îngheţat al uliţelor, aici va trăi… Va trăi! Cât? Nimeni nu ştie cât va trăi… Asta e legea lumii, să nu ştie nimeni cât îşi va purta umbra legată de picioare, pe pământ…

— Dacă-ţi place, Darie…

— Cum să nu-mi placă?!…

Mătuşa Uţupăr nici nu s-a mişcat de lângă sobă. Ca moara îi turuie gura. Îi privesc dintele căzut peste buză,

cum se dă huţa. De câte ori intră în odaie tata, femeile nici nu-l bagă în seamă. Intră, iese. Se duce după ale lui. Acum nici pe mine nu mă mai bagă cineva în seamă.

În sfârşit, mătuşa Uţupăr a ostenit. Uite, vorbeşte mama, limpede, cu linişte. Întâmplările pe care le spune au avut loc demult, când era ea tânără. I s-au încreţit uşor obrajii lângă ochi. Are zbârcituri mărunte pe frunte. Mama pare frumoasă numai când râde. Râde atât de rar! Toţi oamenii din jur râd rar. Îi văd de obicei încruntaţi, cu feţele întunecate. Au feţele întunecate şi toamna când plouă, şi primăvara când se topesc şi după ce se topesc zăpezile şi iarba zbucneşte din adâncuri, scoţând colţi verzi pe acolo pe unde mai înainte pământul fusese negru smoală. Rămân încruntaţi, întunecaţi oamenii şi vara, când dau în pârg cireşele. Rămân încruntaţi şi întunecaţi şi atunci când se coace grâul pe câmpuri şi când, de la o margine a zării la alta, o mare galbenă, dungată cu verde, primeşte, din zori şi până în amurg, ploaia luminii.

— Darie, spui tu drept? Îţi aduci tu bine aminte? Nu cumva anii care te despart de acele timpuri au pus între ochii tăi şi trecut o pânză cenuşie? Nu cumva, peste cele ce povesteşti, arunci pulberea tristeţii tale? Ia aminte…

— Ştiu bine cât a trecut de atunci. Nimic n-am uitat, îmi aduc aminte de fiecare fir de iarbă pe care l-am rupt spre a-mi împleti pe deget un inel. Îmi aduc aminte de fiecare fir de păpădie, al cărui moţ l-am retezat cu nuiaua, în joacă. Îmi aduc aminte de fluturii pe care i-am prins şi de culorile vii şi minunate pe care le-am şters, în glumă, de pe aripile lor. Îmi aduc aminte urmele de bou din care am băut apa ploii în câmp. Îmi aduc aminte de fiecare vis pe care l-am visat în somn şi de fiecare vis pe care l-am visat treaz, cu ochii deschişi. Îmi aduc aminte de fiecare bucătură pe care am băgat-o în gură şi de fiecare zi în care am flămânzit. Îmi aduc aminte de fiecare sunet pe care l-am auzit, de fiecare

cântec care a răsunat şi a plâns în mine, de fiecare pumn pe care atunci, ori mai târziu, l-am primit în ceafă, în coaste, în obraz. Nimic din anii aceia n-a murit în mine. Au murit multe din cele văzute, auzite, trăite mai târziu. Dar cum să uit pe mama şi pe tata? Cum să uit pe fraţii şi surorile mele? Cum să uit neamurile noastre, şi megieşii noştri, şi satul? Cum să uit plopul, şi duzii, şi salcâmii, şi corcoduşii? Cum să uit chipurile şi faptele oamenilor? Nu. Nimic n-am uitat.

— Am avut mare necaz cu Gheorghe. Acum e plecat de-acasă. Învaţă carte. O să se facă popă. E bun de carte. L-am iubit ca pe toţi ceilalţi copii ai mei. Niciodată nu mi-a spus mamă. Niciodată n-a primit ceva din mâna mea. Totdeauna m-a privit cu duşmănie. Ori de câte ori ne aflam numai noi doi, se scălâmbăia la mine, mă suduia. Nu m-am plâns omului meu. L-ar fi bătut, poate, şi mie nu mi-ar fi plăcut să văd cum îl bate. Cu Leana am avut şi mai mare necaz. I-am spus omului să se ducă s-o aducă. S-a dus. A lui Gigoi n-a vrut să i-o dea îndărăt. În prima zi, când venisem aici, n-am ieşit din arie. Priveam cum femeile din vecini mă pândeau. Stăteau ca gaiţele, căţărate pe garduri. Numai ochi, să vadă ce fac. Numai urechi, să audă ce vorbesc. Ce aveau de văzut? De auzit? Am măturat aria, am stropit-o, am dat foc gunoiului, am aruncat boabe păsărilor, mi-am spălat copiii, am gătit bărbatului mâncare. Ele tot aşteptau să se întâmple ceva. Niciodată n-am ştiut ce anume aşteptau ele să se întâmple în ziua aceea. Şuşoteau, iscodeau. Întorceam capul la ele, se uitau în pământ. Spre seară a venit la mine cumnată-mea, nevasta lui Voicu, unul din fraţii mai mari ai bărbatului meu. Locuieşte alături. Atunci, ca şi acum, între casa noastră şi a lor, între aria noastră şi a lor, gardul de uluci.

— Tu eşti noua nevastă a lui Tudor?

— Eu sunt.

— Ai doi copii!

— Doi am.

— Şi Tudor are doi.

— Ştiu.

— Crezi că o să duci casă bună cu el?

— Cred.

— Eu nu cred că ai să poţi vieţui în casa asta.

— De ce?

— E om rău Tudor.

— De ce e rău?

— Ai s-o afli singură mai târziu.

— Când o să aflu asta o să văd ce e de făcut. Deocamdată n-am aflat-o.

— Ţi-o spun eu.

M-a luat repede, să mă sperie. Asta m-a îndârjit. Am poftit-o să stea jos. N-a vrut să stea.

— Îţi spun că n-ai să prinzi rădăcini aici. Noi nu vrem să rămâi aici.

— Care voi?

— Noi, rubedeniile lui Tudor.

— Şi ce aveţi voi cu casa mea?

S-a oţărât cumnată-mea:

— Casa ta? Asta nu e casa ta. E casa lui Tudor şi a copiilor lui de la nevasta dintâi. Tu eşti nevasta de-a doua. Tu eşti străină aici. O să te facem noi să simţi cât de străină eşti.

N-am mai spus nimic. A plecat. Peste puţin timp s-a întors. Venise cu altă faţă. Zâmbea.

— Să nu te superi, Mario. Parcă aşa am auzit că te cheamă, Maria.

— Aşa mă cheamă.

— Să nu te superi. Ni s-a sfârşit mălaiul. Dă-ne un găvan de mălai.

M-am ridicat şi i-am pus în poală două găvane de mălai.

— Nu te superi?

— Nu mă supăr. Se întâmplă între megieşi, dar între rubedenii…

Am crezut că n-am s-o mai văd, cel puţin în ziua aceea. Iar am văzut-o.

— Fiersei mămăliga. Nu-mi dai o coajă de ou? Pentru fiu-meu, pentru Vasile. E lingav la mâncare…

Găsisem într-o oală pe poliţă patru ouă. I le-am dat. A doua zi mi-a cerut făină şi o găină. A treia zi a venit şi, fără să mai ceară, şi-a luat singură mălai din sac şi untură. A patra zi mi-a prins din poiată o gâscă şi-a tăiat-o. Noi mâncam fasole cu mămăligă. N-am zis nimic. Pe urmă, într-o seară, ieşind prin arie, l-am văzut pe fiu-său cum trecea peste gard, de la noi la ei, snopi de coceni. N-am mai putut răbda. Am aşteptat să-mi vie bărbatul şi i-am spus toate câte mi se întâmplaseră. L-am întrebat:

— De mult te mănâncă megieşii şi neamurile?

— De cine vorbeşti?

— De cumnată-mea, de Mitra, de Bâzărca…

Nu ştiu de ce, dintr-o dată, după ce-i spusesem Mitra, mi-a venit să-i zic Bâzărca. N-auzisem niciodată de la nimeni porecla asta. Mi s-a părut însă că aşa şi nu altfel ar trebui s-o cheme. Am poreclit-o Bâzărca. De atunci tot satul îi spune aşa. Şi bărbatu-meu şi cumnatul Voicu, când se supără, tot Bâzărca îi zic. Am limbă rea. Le cam potrivesc.

— Şi înainte de a muri nevasta dintâi, le dădeam câte ceva. E frate-meu mai mare. E cumnată-mea mai mare. I-am lăsat să ia ce vor din curtea şi casa mea.

— Şi de acum înainte ai să-i mai laşi?

— Parcă… nu i-aş mai lăsa…

Când a venit iar să ceară, am luat-o de umeri şi-am scos-o binişor afară. S-a uitat la mine mirată.

— Cutezi să mă înfrunţi?

— Cutez.

— O să fie rău de tine. N-ai să poţi trăi aici.

— Am să pot trăi. Am să mă apăr şi am să lovesc.

Am pus mâna pe furcă. Nu pe furca de adunat paiele. Pe furca de tors. Şi-a ridicat poalele şi-a rupt-o la fugă. După ce-a intrat la ea în arie, a început să urle cât o ţinea gura.

— Săriţi, săriţi, mă omoară nevasta lui Tudor!…

Am rămas pe prispă râzând. Cum să nu râzi de o asemenea minciună? S-au adunat femeile din vecini la poarta ei.

— Ia, spune-ne! Cum a fost, ghia?

— Păi, cum să fie?! M-am dus şi eu, ca o cumnată mai mare ce-i sunt, să văd ce face. A pus mâna pe furcă şi m-a dat afară. Dacă nu fugeam, îmi crăpa ţeasta. Am fugit. E scorpie, nu muiere. Scorpie…

S-a apropiat de uluci şi-a început să mă ocărască. Iacă, eu nu mai auzisem asemenea sudalme. Am ascultat ce-am ascultat, apoi am intrat în casă şi mi-am văzut de treburi… Câţi ani or fi de atunci? Stai!… Sunt zece ani… Ba nu, sunt paisprezece ani de atunci. N-am mai schimbat cu ea o singură vorbă. Ne întâlnim la fântână!… Se uită la mine pe sub sprâncene, mormăie cuvinte de neînţeles, scuipă şi pleacă. Scuip şi eu şi-i întorc spatele. Nici fiu-său nu vine pe aici. S-a însurat cu Roşia – nu ne-a chemat la nuntă. I s-a născut primul copil lui Vasile – nu ne-a chemat la ponod. Nici nu trebuia să ne cheme… Numai cumnatu-meu Voicu vine pe la noi câteodată. Pe furiş vine, după ce se lasă întunericul. Asta mi s-a întâmplat cu cumnată-mea, cu Bâzărca… Cu Rimoanta altfel s-au petrecut lucrurile…

Mătuşa Uţupăr nechează şi-i văd până-n fundul gurii dinţii verzi, măselele putrede, rădăcina limbii. Are limba galbenă ca şofranul mătuşa Uţupăr.

— P-asta aşa o cheamă? Sau ai poreclit-o tu?

— Da de unde! O cheamă Păuna. Adică o chema. Şi ăşteia satul îi spune cum am poreclit-o eu. Ştii, nevasta dintâi a

bărbatului meu era mai în vârstă decât el. Şi, după câte am auzit, nu tocmai frumoasă. Aşezată însă şi de treabă. Când s-a însurat, bărbatu-meu avea şaptesprezece ani. Nevastă-sa era trecută de douăzeci şi cinci. L-au însurat de crud, că rămăsese pentru a şaptea oară socru-meu văduv, şi n-avea muiere în casă.

— De şapte ori a fost însurat socru-tău? Parcă ştiam de opt…

— Nu, de şapte ori a fost însurat şi de şapte ori a rămas văduv. Fiecare nevastă a născut cum se naşte întâiul copil, iar la al doilea copil, la naştere, fiecare a murit. Mureau femeile şi rămâneau sănătoşi copiii. Era nevoit să însoare iar. S-a însurat până l-au ajuns bătrâneţele. Bărbatu-meu, de la nevasta din urmă. Odată cu venirea lui pe lume, a murit maică-sa. L-au crescut surorile. Cea mai mică soră s-a măritat – bărbatu-meu s-a însurat. Cu voie, fără voie, cine ştie! Nu l-a întrebat nimeni. Nu l-am întrebat nici eu. Dar de, bărbat tânăr, cu năravi. Încă înainte de a-i muri nevasta, s-a mai uitat şi el, ca omu, la una, la alta. Au tăbărât pe el mai ales megieşele. Numai cocoşata lui Ban i-a scăpat… Ivănica, nevasta cocoşată a lui Iancu Ban!… Parcă numai ea e cocoşată! E cocoşat, fără să aibă de fapt cocoaşă, şi bărbatu-său, Iancu Ban. Moş Radu Ban – a murit mai anii trecuţi, o fi putrezit până acum, că tot ce e îngropat în pământ putrezeşte repede – nouă băieţi a avut şi nicio fată. Iancu i-a fost cel mai mic. A năvălit peste sat vărsatul, cum năvăleau pe vremuri păgânii din raia. Opt băieţi i-au murit lui Radu Ban într-o iarnă. Curăţa zăpada la cimitir şi ducea o teleagă de paie. Făcea focul să dezgheţe pământul să poată săpa groapa. Săpa groapă mare, pentru doi, pentru trei… A rămas znamia asta de Iancu, peltic, gângav. Măcar unul doi să-i fi scăpat din ceilalţi. Pleca Radu Ban cu carul cu bucate la Olt să macine meiul, grâul. Cu lunile aşteptau oamenii la Olt, să le vină rândul la moară. Până se întorceau de la Olt, nu puteai să rabzi de foame. Puneai meiul în

râşniţă şi râşneai – o zi întreagă aplecat pe râşniţă, învârteai, învârteai, pentru o mămăligă... Din pricina râşniţii, Iancu Ban a rămas adus de spate... Nu-şi putea lua nevastă dreaptă ca bradul... Şi fata lor, ce fată, o arătare, onănăie pe nas când vorbeşte... Mă gândesc să-l însor pe fiu-meu, pe Ion, cu ea, când s-or face mari. Are pământ şi e copil singur la părinţi. Dacă n-ar fi venit vărsatul, în nouă fişteici s-ar fi împărţit pământul lui Radu Ban. Aşa, a avut noroc Iancu. A rămas singur stăpân pe pământ, pe casă, pe acareturi, e chiabur... E bine să ai pământ şi să fii singură la părinţi. O vezi pe-a lui Gulie? Pe Mândica? Lipa-lipa cu papucii, toată ziua. Cu cămaşa scrobită, cu bariş nou. Tolăneşte la umbră... N-o scoate grecul la muncă... O ţine numai cu cofeturi, cu rahat...

Dada Mândica: înaltă, smeadă, cu ochii cenuşii. Dacă are douăzeci de ani!... A măritat-o taică-său, moş Gulie, cu Panait Barcas, căruia oamenii îi spun „domnu Barcă”, negustor de cereale... Bătrân şi bărbos e grecul... Nevasta, ca-n palmă o ţine...

— Vezi, copiii noştri au pistrui în jurul nasului. Pistruii rămân acolo, oricum ai încerca să-i ştergi, până la zece-doisprezece ani. Apoi pier. E un semn al neamului. Copiii megieşilor, câţi s-au născut, până când am venit aici, seamănă cu Gheorghe, cu Leana, cu Darie. Am băgat repede de seamă că sunt pizmuită de vecine, că nici uneia nu-i părea bine că m-am aciuiat la casa asta. Dintre toate însă, mai aspru m-a duşmănit a lui Gigoi, femeia căreia bărbatu-meu, după ce rămăsese văduv, i-o dăduse pe Leana de suflet. Nu vrusese să-i dea lui bărbatu-meu fata îndărăt. Unde creşteau trei, puteau creşte şi pe al patrulea. Nu vroiam să creadă bărbatu-meu că între copiii lui şi ai mei aş face vreo deosebire... Nu e vorbă... Mai pe urmă a crezut el şi asta. Avea şi de ce... Cu timpul, m-a înrăit viaţa... Dacă

am văzut că lui nu i-o dă, am pândit-o într-o dimineaţă când a venit cu vedrile la fântână, să ia apă. M-am dus şi eu la fântână, să iau apă. Am intrat în vorbă cu ea:

— Fă, Păuno, să-mi dai fata…

— Nu e a ta fata.

— Dacă e a bărbatului meu este şi a mea. Să mi-o dai…

— N-am să ţi-o dau.

— Fă, Păuno, tu mă duşmăneşti.

— E drept, te duşmănesc.

— De ce?

— Nu vreau să ţi-o spun. Dacă eşti deschisă la cap, o să pricepi şi singură.

— Te-ai ţinut cu bărbatu-meu…

— M-am ţinut şi-o să mă ţiu. Îmi place Tudor…

— Bărbatu-tău nu-ţi place?

— Îmi place şi bărbatul meu, dar îmi place şi bărbatu-tău…

Era şi atunci, ca şi acum, mărunţică, lată-n faţă, cu şezutul gros cât putina. Numai că era mai tânără, mai neastâmpărată. M-a cuprins furia.

— Va să zică n-ai să te potoleşti? Rimonato!…

— N-am să mă potolesc, fa, n-am să mă potolesc. Ce-ai să-mi faci tu? Venetico!

— Uite, asta am să-ţi fac…

Ţineam în mână ciutura plină cu apă pe care abia o scosesem din fântână. Am repezit ciutura grea spre capul ei. A izbit-o ciutura în tâmplă şi-a dat-o de-a berbeleacul. S-a lungit pe pietrişul din jurul fântânii şi-a început să se zbată. Dădea ochii peste cap, rămăsese cu gura deschisă. Din tâmplă i se scurgea un fir de sânge. Ciutura fântânii se legăna. Nu mi-am pierdut firea. Am prins ciutura de toartă şi-am vărsat-o peste Rimonata. Am scăldat-o toată. Am scos altă apă din fântână, mi-am umplut vedrile şi-am intrat în casă. S-a zbătut cât s-a zbătut acolo!… Asta se întâmpla

dimineaţa de tot. Când m-am uitat, n-am mai văzut-o. Se trezise. Plecase. De atunci, când mă vede, întoarce capul. Dacă îl zăreşte pe bărbatu-meu, iuţeşte pasul. Nici peste uluci nu se mai uită spre noi. A învăţat-o pe fată să ne duşmănească. Trece fata cu caprele pe lângă casa noastră. Stau în uşă şi vreau s-o opresc, să vorbesc cu ea. O îmbii, cu pâine, cu struguri, cu mere, cu ce avem şi noi. Fata fuge. Nici nu se apropie de noi sau de casa noastră. A povăţuit-o să-l urască pe taică-său. Pentru asta o s-o mănânce focul iadului.

Ce dracu!... Mereu aud vorbindu-se de focul iadului!... Dacă intri în biserica cea mare de lângă primărie şi te întorci, vezi zugrăvit la dreapta şi la stânga uşii, începând de jos, de lângă lespezi, şi până sus, în tavan, iadul... Hristosul care învie şi se urcă la cer, fără aripi, şi Hristosul mic, cu obraji bucălaţi şi ochi albaştri, care surâde din toate icoanele, din braţele Mariei, Maica Domnului, sunt zugrăviţi în fund, unde e altarul. Mie îmi place că pe mama o chema Maria, ca pe Maica Domnului, şi nu ştiu pentru ce îmi place...

În biserică, de câte ori am intrat, m-am uitat la fiecare zugrăveală şi m-am minunat. M-am uitat însă mai mult la iadul cu care ne sperie întruna popa, la iadul care e zugrăvit pe peretele de lângă uşă. Ard acolo focuri mari sub cazane uriaşe şi în cazane fierbe smoala, în clocot. Aburi alburii se ridică spre tavan şi prin aceşti aburi iată-i ies draci cu cozi îmbârligate, cu coarne răsucite şi urechi mari, cu nasuri încovoiate şi rituri de porc; diavoli păroşi, care, în furci de fier, cu patru crăci, mută, dintr-un cazan într-altul, sufletele oamenilor care au păcătuit pe pământ. Pătrunzi în grădina vecinului şi iei un măr, gata, ţi-ai pierdui sufletul!... Focul gheenei te aşteaptă după moarte!... Focul gheenei, cazanul cu smoală care fierbe veşnic şi furcile care te vor muta dintr-un cazan în alt cazan. Te duci pe câmp, cu caii la

păscut, adormi de osteneală, caii intră în porumbul, ori în grâul, ori în ovăzul, ori în rapiţa altcuiva, acelaşi foc al gheenei te aşteaptă, aceiaşi diavoli, aceleaşi cazane cu smoală… Te-a înjurat logofătul Gânţă!… Nu e nimic!… O să-l mănânce focul iadului… Dacă l-ai înjurat şi tu pe el, gata, ţi-ai pierdut sufletul!… Pe popa, pe arendaş ori pe primar, dacă-i înjuri, e şi mai rău: arzi în focul gheenei după moarte, dar înainte de moarte mai iei pe spinare câteva ciomege, câteva paturi de puşcă, ori măcar câţiva pumni repeziţi în coaste, în fălci, pe unde se nimereşte.

Mereu înfricoşează popa oamenii cu focul gheenei, cu cazanele de smoală…

Iarnă. Ninge uşor. Ninge liniştit. Satul e îmbrăcat în puf alb. Numai ciorile, care zboară din salcâm, au rămas negre. Numai ciorile şi… popa – boaita care, cu o cruce în mână şi cu o steblă de busuioc într-alta, umblă cu botezul, din casă în casă. După el, cu căldăruşa, jerpelit, ţârcovnicul. În căldăruşa ţârcovnicului se află apă sfinţită…

Intră popa în casă şi începe să hârâie pe nas. Oamenii, cu copiii stol, îl aşteaptă. Popa le stropeşte fruntea cu stebla de busuioc pe care o tot moaie în căldăruşă. Cântă o rugăciune. Bărbaţii, femeile, copiii pupă mâna popii… Popa are mână păroasă, noduroasă, cu unghii lungi, şi sub unchii pământ. Mâna popii, se spune, e sfinţită. Trebuie s-o pup. Adică trebuie s-o pupe alţii. Am pupa-o şi noi dacă popa Bulbuc ar binevoi să treacă înaintea Crăciunului cu botezul, sau a Paştelui şi pe la noi. Popa Bulbuc ocoleşte casa noastră, ca şi cum ar locui în ea nişte lifte care nu cred în Dumnezeu. Parcă popa crede! Parcă noi credem!… Dar aşa vine vorba. Aşa se spune. Aşa se obişnuieşte. Să spui că ai credinţă în Dumnezeul nevăzut… Nouă, copiilor, puţin ne pasă de treaba asta. Noi mai curând am scuipa în căldăruşa popii, decât să facem ceea ce fac ceilalţi oameni, care, după ce-i stropeşte popa cu agheazmă, se scocioresc în pungă,

scot de acolo ultima para şi i-o aruncă boaitei. Dacă arunci un cinci ori un zece, popa te înjură printre dinţi, după ce te-a blagoslovit. Te înjură încet. Tare, te înjură, de la obraz, numai ţârcovnicul. Popa se bucură numai când i se aruncă în căldăruşă o băncuţă ori un leu de argint. Arendaşul îi aruncă o carboavă!... Pentru popă, arendaşul e cel mai cumsecade creştin din lume. Pe arendaş n-o să-l mănânce focul iadului. Are grijă popa, de asta. În toate rugăciunile, după numele mitropolitului, popa pomeneşte numele arendaşului de la Băneasa, pe care auziţi ce frumos îl cheamă: Gherasie Milian Miliarezi. Vorbeşte gângav Miliarezi, are picioare palii şi, dacă îl mână vreo treabă de la primărie, din trăsură prin înăuntru e purtat de două slugi pe braţe. Picioarele îi bălăngăne, moi... Când vorbesc între ei despre arendaş, şi nu-i aud logofeţii ori acriturile satului, rumânii îi spun arendaşul Colarez. E mai uşor.

— Ce-ai cu arendaşul, Darie?

— Zău, dacă am ceva!... Numai că, dacă-aş fi mare şi mi s-ar ivi prilejul, l-aş păli cu bâta între ochi...

— Poate o să vină şi vremea aia...

O întreb pe mama.

— Mamă, de ce nu vine popa pe la noi?

Mama e singura din casă căreia nu-i place că popa ocoleşte casa noastră. Bunicul după mamă poartă barbă şi are pe fereastră câteva cărţi groase de rugăciuni, din care citeşte seara şi dimineaţa. În fiecare duminică mama se duce la biserică şi ascultă slujba. Acolo popa n-o poate lipsi de sărutatul crucii şi al icoanelor. Până acolo nu merge el cu câinoşenia. Însă nu se poate stăpâni să nu se uite la ea cruciş.

— E supărat pe casa noastră. Îl urăşte pe taică-tău.

— De ce îl urăşte popa pe tata?

— Din pricina lui frate-tău Gheorghe.

— Dar ce-a putut să-i facă frate-meu popii?

— Frate-tău s-a dus la seminar, o şcoală în care învaţă copiii care vor să ajungă popi.

— Şi popa nu vrea ca frate-meu Gheorghe să îmbrace sutană de popă?

— Nu vrea. Popa are şi el doi băieţi la seminar, pe care, mai târziu, are să-i popească. Pe ăl mare, aici, în sat, pe celălalt mai mic, într-un sat vecin.

— Dar ce, pentru frate-meu n-o să se găsească niciun alt sat?

— Ba o să se găsească, dar popa al nostru se teme că frate-tău o să vrea negreşit să vină popă aici şi nu în altă parte.

— De ce aici?

— Fiindcă satul e mare şi nu e lipsit de chiaburi.

— Dar ştiu că toţi chiaburii sunt zgârciţi, numai că nu-şi mănâncă din dos de zgârciţi ce sunt.

— E adevărat, Darie, de zgârciţi, chiaburii sunt zgârciţi, însă cu popa şi cu biserica sunt darnici, ca să afle satul şi să câştige fală…

Din câte se vorbesc în sat aflu că băieţii popii sunt tigori. Se apropie sfârşitul anului şcolar!… Popa Bulbuc nu-şi găseşte astâmpăr. Dacă botezi un copil, ori îngropi un mort, ori cununi un băiat, trebuie să ai punga doldora. Popa cere mai mulţi bani decât de obicei pentru rugăciunile lui. Cere gâşte şi curcani şi, dacă eşti cumva bogat şi ai în ogradă stupi de albine, popa îţi cere pentru slujbe, afară de bani, ocale cu miere. Cu punga îndopată cu arginţi, cu desagii tobă de bunătăţi, cu coşuri, popa apucă drumul oraşului. Năduşeşte la poarta unuia, tremură la poarta altuia şi, până la urmă, corbul se linişteşte. Află popa Bulbuc noutatea aşteptată: băieţii nu i-au rămas repetenţi. Vine acasă pe jumătate fericit, pe jumătate nefericit. Fericit, că băieţii lui au făcut un pas mai departe spre popie. Nefericit, pentru că

acest pas l-a plătit cu bani, cu plocoane. Câte un rumân care-i poartă popii pică, pentru cine ştie ce, îl întreabă aşa, la cârciumă, între două ţuici:

— Da băiatul ăsta al lui Tudor o fi trecut clasa, părinte?

— Dracu ştie, taică! Zău dacă ştiu ceva!…

O ia repede din loc, popa… Oamenii râd. Tata n-a apucat niciodată drumul Bucureştilor. Frate-meu Gheorghe a plecat singur de acasă. Cum o fi arătând la faţă, nu ştiu. Eram mic de tot când a plecat dintre noi. Nedesluşit mi-l amintesc. Acum n-are timp să vină vara, în vacanţă, pe acasă. Se duce pe undeva, prin cealaltă parte a ţării, lucrează la o moşie. Mi se pare că ştie să facă pe mecanicul…

Învăţătorul Popescu-Bragadiru umple satul cu poveşti despre frate-meu. Popa aude poveştile. Merge des la cârciumă popa, la toate cârciumile merge, pe rând le cercetează. Pune potcapul şi anteriul în cuier, spune:

— Stai cuminte-n cuier, părinte Bulbuc, că Tomiţă, săracul, vrea să petreacă…

Anteriul rămâne cuminte în cuier, potcapul rămâne cuminte. Tomiţă Bulbuc petrece, despărţit de cele sfinte; dăruit cu totul celor lumeşti…

Fiecare ştire despre frate-meu Gheorghe, care vine în sat, usucă inima popii. Să se usuce inima popii! Fiindcă nu-l poate împiedica pe frate-meu Gheorghe să înveţe carte, popa încearcă să ne amărască pe noi. Nu vine cu botezul în casa noastră… Aram pedeapsă!…

Când nu cunoşteam duşmănia popii faţă de noi, ca şi ceilalţi copii din sat, dacă-l întâlneam pe uliţă, îi spuneam:

— Sărut mâna, taică părinte!

Altora popa le răspundea. Pe mine mă suduia printre dinţi. Am început să-l sudui şi eu. N-am făcut bine?

— N-ai făcut bine, Darie. O să te înghită focul iadului…

— Mai va până atunci. Şi-apoi, dacă o să stau, adică nu să stau ci să mă chinui în iad, apoi o să-l am pe popa Bulbuc alături. N-am mers cu caii la păscut? Am mers!… Şi cu noi, cu băieţii, a mers şi Milică feciorul cel mic al popii, seminaristul. Noi am păscut caii noştri pe mirişte. Băiatul popii, care şi el o să ajungă mai târziu, când o creşte mare, popă a luat caii lor de căpăstru şi i-a păscut toată noaptea în grâul oamenilor.

— Măi Milică, i-am spus noi, păcătuieşti. Pe unde paşti tu caii, nu e grâul vostru.

— Păi tocmai de-aia îi pasc.

— Nu ţi-e frică de iad?

— Nu, că nici nu există iad. Există cel zugrăvit, cu vopsele în biserică, să se sperie proşti ca voi. Aşa spune tata, acasă, când îl ceartă mama că bea la cârciumă…

— După ce o să te faci popă, tot aşa o să spui?

— Altfel o să spun…

— Va să zică ai să minţi. Ai să spui oamenilor ceea ce nici tu nu crezi.

— Am să mint. Aşa e meseria…

— Lua-te-ar Nichipercea cu meseria ta!

— Ba pe voi.

Ne-a mai şi înjurat.

Puteam să-l iertăm? Ne-am apucat şi l-am bătut până la ziuă cu dârjalele. Noi eram trei – el singur. Mai-mai să-l omorâm. Am fost fugiţi de-acasă o săptămână, de frica lui Juvete, jandarmul. Nu ştiam că jandarmul e certat cu popa. Am aflat şi am ieşit la lumină. Nu ni s-a întâmplat nimic…

Năvălesc în casă surorile mele şi frate-meu Ion. În urma lor, intră şi vară-mea Diţa. E mototolită toată. Mătuşa Uţupăr se uită la ea, îi sclipesc ochii de bucurie. Diţei se scurge prin crăpătura buzei scuipatul alb, pe bărbie. Şi-l şterge cu mâneca zăbunului. O întreabă mătuşa Uţupăr pe vară-mea:

— Câţi băieţi te-au strâns în braţe, Diţo?

— Fo patru-cinci.

— Numai atâţia?

— Numai…

— N-ai sărit cumva pârleazul?

— Nu, mamă.

— Aşa, fată. Păstrează-te cuminte.

— Mă păstrez. Până la măritiş.

Diţa poartă în cutele fustei paie, scaieţi. Au tăvălit-o bine!

— Tinereţe, tinereţe… Ce ştii tu?

Vine şi tata. Ne aşezăm, ca şi la amiază, în jurul mesei. După masă, tata iese cu frate-meu Ion şi se culcă în tindă, lângă foc. Facem loc, în patul nostru, mătuşii Uţupăr. Îi facem loc şi Diţei. Îi cade să doarmă între mine şi soru-mea Riţa. Mă strâng, mă zgârcesc covrig, şi caut să fiu cât mai departe de ea, intru cu faţa în lacra care mă desparte de zidul de lângă fereastră. Pâlpâie lampa. Lumina e cenuşie, măruntă. Văd ca printr-un fum des pereţii odăii. Mama tot mai vorbeşte în şoaptă cu mătuşa Uţupăr. Noaptea a aşezat la fereastră lespezi uriaşe, catifelate, moi, de întuneric. Ştiu că acum, de la o margine la alta a lumii, de la pământ la cer, domneşte întunericul. Noi toţi: strânşi, întinşi la rând, acoperiţi cu ţolul. Afară au rămas, în întuneric, vietăţile sălbatice. Afară au rămas, în noapte, arborii…

Glasul mamei, glasul mătuşii Uţupăr se depărtează. Abia mai aud. Parcă cineva mi-a astupat cu bumbac urechile. Respir din ce în ce mai rar, mai liniştit. O mână moale, ca de catifea, îmi lipeşte pleoapele. Diţa se întoarce spre mine, mă cuprinde în braţe, mă strânge tare, tare de tot, lângă ea. Are trup cald. Are trup aproape fierbinte. Trupul străin mă întărâtă. Parcă mi-au năvălit pe piele şi sub piele mii de furnici. Diţa mă apucă de umeri şi mă întoarce uşor cu faţa spre ea. Încerc s-o depărtez. Îmi dă să-i dibui sânii calzi.

Înfig degetele în ei. Nu mă mai pot desprinde. Lampa s-a stins.

Unde mi-e somnul? Parcă mi-era somn!

Acum a venit la noi mătuşa Uţupăr şi-a adus-o şi pe varămea Diţa. Alteori, odată cu mătuşa Uţupăr, vine şi bărbatusău, unchiu-meu, Precup Urban Uţupăr. E un rumân înalt cu umerii laţi – încolo subţire ţipar, ager ca briciul, ochi negri, aprinşi, ascunşi adânc sub frunte şi sub prea stufoasele sprâncene. Oacheş, aproape tuciuriu, e unchiumeu Precup Urban Uţupăr. Mă ia pe genunchi. Mă leagănă. Îi place să se joace cu mine. Îi sfârâie inima după copii, după băieţi. A avut doi, pe văru-meu Guţă, care-a murit anul trecut de dalac – era ceva mai răsărit decât frate-meu Ion – şi pe văru-meu Pantilie, care, tot anul trecut, a murit la armată, la Turnu. I-a adus leşul închis în sicriu, cu carul, unchiu-meu Uţupăr, şi l-a îngropat lângă Guţă. Vesel flăcău era văru-meu Pantilie!… Cu mustaţa mijită pe buză, când râdea – şi mereu râdea – arăta două şiruri de dinţi de zăpadă. Avea ciomag scurt subsuoară, retevei, să se apere de landra câinilor, de flăcăii care s-ar fi încumetat să se lege, în glumă, de fetele lui.

— Dar care sunt fetele tale, Pantilie? îl întreba mama.

— Toate câte n-au negi pe nas, mamă Mărio…

Chicotea. Râdeam şi noi. Din câte le ştiam, niciuna n-avea negi pe nas. Aşadar, cu toatele trebuiau să fie ale lui văru-meu Pantilie. Lacom de fete, lacom de muncă, lacom de viaţă. Scornea cântece din mintea lui. Chema lăutarii, îi învăţa cântecele lui, îi punea să i le cânte când avea chef şi-i îndemenea să le cânte şi altora, ca să i se ducă pomina. I se şi dusese pomina până la târg, la prefectură. Văru-meu Pantilie cânta şi diblarii îl îngânau:

Ciocoiaş cu ceafa groasă
Cum te-aş lua de la masă,

Ciocoiaş cu nasul cârn,
De salcie să te-atârn,
Să te leagăn sun, în vânt,
Să te saturi de pământ,
De pământ şi de moşie,
Să-mi vină vremea şi mie…

Au auzit logofeţii şi l-au pârât boierului că îndeamnă rumânii la răscoală. L-a chemat boierul la curte pe văru-meu Pantilie. S-a dus. Cu ciomagul subsuoară.

— Va să zică, te porţi, tu al lui Uţupăr, vrei să ridici oamenii contra curţii?

— Eu, boierule? Cum aş îndrăzni!…

— Mi s-a spus că născoceşti cântece…

— Se poate, boierule, cânt şi eu când îmi vine a cânta…

— Şi ce cânţi?

— Cântece care-mi trec şi mie prin cap, boierule…

— Ai putea să-mi cânţi şi mie un cântec?

— Dacă nu vă e cu supărare, iaca, am să cânt:

Iubii fete şi neveste
O sută şi cincisprezece
Şi mi-e inimioara rece

— Nu. Nu dintr-astea. Din celelalte…

— De cele fără perdea, boierule? N-aş putea. O fi cucoana pe-aproape şi aude. Şi-apoi, cântecele fără perdea se cântă la petrecere… Azi nu e petrecere…

Văzându-se luat în răspăr, s-a supărat boierul. L-a dus la oraş jandarmul pe văru-meu Pantilie. L-au sucit, l-au răsucit, nimic n-au putut stoarce din el grangurii. L-au lăsat, până la urmă în voia lui, l-au socotit cantaur, zăltat, deliu aproape. N-o să răstoarne lumea cu fundu-n sus cu

snoavele lui… I-a venit lu văru-meu Pantilie vremea să meargă la oştire. S-a dus la oştire, la Turnu, Ia dorobanţi. I-a căzut să ajungă ordonanţă la un căpitan, unul Jirescu, os din boierii Jirescu, care au moşii între Călmăţui şi Olt, sus, la Crângeni. Căpitanul însurat c-o paceaură care smintea-n bătăi ordonanţele până le lăsa surde, betege. Nu s-a atins de văru-meu Pantilie. Palmă de la bărbat n-a suferit el, necum de la o muiere, fie ea şi cucoană. S-a sumeţit, a răsturnat-o. I-a plăcut, a prins nărav cucoana. A dat căpitanul peste ei într-o zi, l-a împuşcat pe văru-meu Pantilie. Pe urmă au scris în condici că soldatul Uţupăr Pantilie, umblând cu o armă încărcată, s-a împuşcat singur, din greşeală. Adevărul îl cunoaşte tot oraşul. La alt regiment l-a mutat pe căpitan, asta i-a fost pedeapsa. Unchiu-meu Uţupăr nu mai are băieţi.

— Vrei să fii băiatul meu, Darie?

— Nu, unchiule…

I se umezesc ochii. Se scurmă în pungă şi-mi dă zece bani.

— Du-te şi-ţi cumpără roşcove…

Spârnel, dau fuga. Cumpăr roşcove de la cârciuma lui Toma Ocî, unde altădată a ţinut prăvălie fratele mamei, unchiu-meu Lisandru. Îmi vinde roşcove fata cea mare a lui Toma Ocî, Gena. Ronţăi roşcovele. Sunt dulci. Sâmburii sunt tari, cafenii. Îi scuip printre dinţi. Mă vede soră-mea Elisabeta.

— Dă-mi şi mie roşcove, nene.

Îi dau şi ei câteva. Se repede în uliţă, unde plozii, şumugai cât nodul, se joacă în pulbere.

— Mi-a dat nenea roşcove de la Ocî, roşcove de la Ocî…

Se grămădesc copiii pe ea. I le smulg din mână. Se întoarce plângând.

— Dă-mi alte roşcove, nene. Mi le-au luat…

Trei fete are cârciumarul Toma Ocî: Gena – care stă după-amiază în prăvălie când cârciumarul doarme cu nevastă-sa în odaia din fund, cu perdelele lăsate, să nu pătrundă lumină înăuntru, să le turbure somnul – Fifa şi Boboaca. E măruntă Boboaca, grasă, durdulie, bălană. Dacă ar fi fată de desculţ, s-ar fi prins în horă. Nu s-a prins, cum nu s-au prins în horă nici Gena, nici Fifa. Ţin nasul sus. Umblă cu papuci, pe cap nu poartă barişe. Se vântură pe uliţi cu capul gol, cu păru-n zulufi, cu rochii înguste, parcă ar fi împiedicate, ca cucoana Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel de la poştă. Pe lângă fete, Toma Ocî are şi un băiat, Mitică. Ca pe un păpuşoi îl ţin gătit părinţii, cu şorţuleţ, cu beretă, încălţat cu ghetuţe. Căţărat pe gard, se uită la noi cum ne jucăm de-a caii. S-ar da jos, ar deschide poarta, s-ar zbengui cu noi. Îi sticlesc ochii. Gura îi lasă apă de poftă. Îl zgândărim.

— Vin de te joacă şi tu cu noi, Mitică. Te facem cal…

— Nu vin, că mă murdăresc de praf…

— Hai, măi Mitică, vino…

— Nu vin. Nu mă joc cu voi. Eu… eu sunt băiat de cârciumar…

— Şi dacă eşti, ce? Tot prin născătoare te-a aruncat maică-ta afară din burtă…

Mitică începe a bâzâi:

— Tatăăă! Ăştia mă înjură…

Dă cu pietre după noi taică-su. Îşi ia podoaba de mână, o duce în prăvălie, o ţine pe genunchi, o împacă, o linişteşte cu un covrig…

— Tu, măi Mitică, să nu te amesteci cu golanii. Tu o să mergi la şcoală, să te faci domn mare, prefect să te faci.

Mitică se urcă iar pe gard. Strigă la noi:

— Nu mă joc cu voi. Eu o să mă fac… prefect…

Îi pică nasul. Se şterge cu mâneca hainei.

Duminica e horă în faţa cârciumii lor. Fetele lui Toma Ocî – două înalte, una bondoacă – rămân pe margine, privesc. Aşteaptă băieţi de la oraş să vină să le ceară de neveste. Soră-mea Evanghelina spune că au să îmbătrânească fete mari din pricina fuduliei.

Satul îl ştie pe Toma Ocî de când umbla desculţ. Şi nevastă-sa şi fetele umblau altădată desculţe, munceau pe moşie până cădeau pe brânci. A intrat Ocî slugă la nişte greci. A mai înşelat la socoteli. A mai înşelat la cântarul cel mare, la magaziile gării, unde se cântăresc vagoanele. A strâns ban lângă ban. Moartea fratelui mamei l-a găsit cu punga plină. S-a mai împrumutat la oraş la bancă. A cumpărat casa mortului şi brevetul. A început negustoria cu de toate. A ţinut deschisă şi cârciuma. Dă şi bani cu dobândă. Nu e mare dobânda – un pol pe lună la o sută de lei. Pe mulţi i-a prins în laţ. Dacă suta luată cu împrumut ar fi întoarsă într-o lună, ar fi mai uşor. Dar cine poate plăti datoria într-o lună!... Câteodată merge datoria un an ori mai mulţi, nu se mai isprăveşte... Toma Ocî, dacă i se plăteşte datoria, e mulţumit, nu zoreşte omul. La o sută de lei, în douăsprezece luni, primeşte doisprezece poli câştig. Întâi s-a îmbrăcat el orăşeneşte. Pe urmă şi-a îmbrăcat orăşeneşte nevasta şi copiii. Pe Gena a cerut-o de nevastă mai înainte, când încă nu începuse a se veşteji, Lache, feciorul cel mare al lui Iordache Diman, din capul uliţii noastre, lângă şosea. Alde Diman – sunt doi fraţi Diman – au pământuri multe, au boi mari, moldoveneşti, şi case cu geamlâc, aproape boiereşti. Au bivoliţe de lapte şi oi multe şi stupi cu albine. S-a bulguit Lache la averea lui Ocî.

— Nu-ţi dau fata pentru băiatul tău, i-a răspuns Ocî lui Iordache Diman. Vreau să-mi mărit fata cu băiat de la oraş, să n-o mai bată soarele-n spinare la secere. Sunt cârciumar. M-am ridicat deasupra voastră. Niciun copil de-al meu n-o să mai scurme ţărâna cu palmele. S-a isprăvit. Neamul lui Ocî suie, suie...

— Orice urcuş are şi coborâş, răspunsese înciudat Iordache Diman. Vezi să nu luneci, Tomo, că până jos de tot nu te mai opreşti. E greu până începi a te rostogoli, că pe urmă te duci de-a dura până se alege praful şi pulberea de tine… Am mai văzut noi şi pe alţii cu fumuri la cap…

— Cum să cobor? Am tejgheaua doldora de bani…

— Oi fi având-o!… Dar ai început să bei, Tomo… Şi băutura nu aduce a bine. Eşti cu ţuica în nas de cum te trezeşti.

Lui Toma Ocî, om iute din fire, i-a şi sărit ţandăra. A prins a striga la Diman:

— Decât să-mi dau fata după chiorul tău, mai bine o dau după Picică…

— Dacă o vrea să ţi-o mai ia şi Picică…

S-a spart tocma. Au rămas certaţi pe viaţă.

Uneori, seara, se aud ţipete. Îşi bate Toma Ocî nevasta. Ciocneşte ţuici cu oamenii şi se afumă. Pe urmă intră în casă şi caută pricini muierii. Îi găseşte. Femeia fuge şi se culcă la şură, vârâtă în paie, ca un câine, alături de câini. A răcit, a dat oftica peste ea. Şi fetele mai mari au început a tuşi în palme. Boboaca însă nu tuşeşte.

— O să tuşească şi ea, n-am nicio grijă, spune frate-meu Ion, care-a încercat s-o strângă în braţe pe fata măruntă a lui Toma Ocî, pe năzuroasă.

Doarme dusă Diţa. În somn şuieră subţire, ca un şarpe, printre dinţi. Mătuşa Uţupăr, buhai de baltă – buu, buu, buu! Ai noştri, când dorm, smirnă, nu li se aude decât răsufletul lin, uşor.

Mai de mult a tras la noi, seara, unul cu căruţa cu oale, dinspre munte. Toamna coboară olarii la şes cu căruţe cu oale. Pe bucate îşi vând marfa. Vrei două-trei străchini – le umpli cu porumb, după ce le-ai ales. Olarul ia porumbul, îl toarnă în sacul lui, tu iei străchinile. Vrei un ulcior cu ţâţă,

ori un ulcior cu flori de smalţ albe pe burtă, cu buza groasă, care păstrează apa rece gheaţă în toiul verii, te mai tocmeşti. Lipiţi pământului, mai săraci decât noi sunt olarii, slabi, traşi la faţă, numai oase, zgârci şi piele, nu se ţin nădragii pe ei, le cad în vine. La masă, hulpavi, ling strachina, nici pentru o furnică nu rămân în urma lor fărâmituri de mămăligă. Pe olarul care-a mas la noi îl chema Vicenţ Buiu. Şi-a legat caii de căruţă, mârţoage bune de zvârlit în râpă, le-a dat fân, apoi mama l-a ospătat. Avea şi-un băieţandru cu el. Spunea că mai are acasă, pe lângă olăriţă, cinci copii, băieţi şi fete. Era guşat olarul, parc-avea două cimpoaie sub bărbie. Vorbea. Cimpoaiele, ca guşa roşie, înflorată, a curcanului, se umflau, se dezumflau, gâlgâiau ca apa în sorb cuvintele lui. Băiatul care-l însoţea la drum purta şi el guşă. Povestea olarul Vicenţ Buiu că prin partea locului unde vieţuia el, toţi oamenii purtau guşă sub bărbie.

— Boreasa mea, se lăuda olarul, are o mândreţe de guşă, de două ori mai mare decât a mea! Şi copiii mei, slavă Domnului, au guşă, afară de cel mic, un băieţaş, care a rămas însemnat, n-are guşă. Ne culcăm şi dormim. Adorm întâi copiii. Le cântă guşile în somn, ţi-e mai mare dragul, numai cel mic, fără guşă, tace. Boreasa, îngheţată de frică, îi pune mâna pe inimă, să vadă dacă e cald, dacă mai trăieşte. Ne temem să nu se prăpădească în somn. Acum, parcă ne-am mai învăţat cu el, dar de spaima c-ar putea să se prăpădească în somn n-am scăpat. Doarme, parc-ar fi mort. Dacă n-are guşă!… Pe-aici – spune olarul – e rai. La noi, la deal, pământ roşu, piatră, sărăcie şi bir. Pădurea, nu putem culege o frunză din ea, nu putem aduna o creangă uscată pentru foc, o mână de iarbă pentru vite. O păzesc cu puştile slugile boierului… Greu, greu… Noroc că viaţa trece repede.

A tăcut. După ce a tăcut, guşa îi mai bolboroseşte o vreme, ca şi cum unele vorbe pe care olarul nu le-a rostit au

rămas acolo să se frământe, nemulţumite… Olarul cu fiu-său s-au culcat, băgaţi unul într-altul, sub dud. S-au învelit cu o buleandră de-a lor. Odată cu venirea somnului, au început guşile a le cânta. I-am ascultat un timp. Pe urmă am încercat şi noi a adormi…

După cine a spus Toma cârciumarul că o să-şi dea fata? După Picică? Tare trebuie să fi fost aprins de mânie, dacă i-au ieşit asemenea vorbe din gură! Flăcăul bogătanului Iordache Diman nu e chior. Se uită cam paliu. Asta e tot. De văzut vede bine. A râs satul când a auzit vorbele lui Ocî. A râs şi Picică. S-a aşezat pe vine, cu bâta între picioare, pe marginea drumului şi-a prins glas:

— Apăi, nici acum, dacă mi-ar da-o pe Gena de nevastă, n-aş lua-o…

Rumânii s-au mirat şi nu prea. L-a întrebat Găină:

— Dar de ce spui că n-ai lua-o pe fata lui Ocî, Picică? Nu e destul de frumoasă pentru tine? Nu e destul de cucoană?

— Tocmai d-aia. Mie nu-mi trebuie nevastă frumoasă, să-mi umble cu mofturi, nu-mi trebuie cucoană… Şi-a adus cucoană de la oraş Niculae al lui Dimozel. A căzut sub papucul ei. Ocî şi-a stricat copiii. Nu-i pune la muncă. I-a rupt de sat. I-a înfumurat. O să vie sărăcia peste ei. O să-i apuce calicia în haine domneşti. E adevărat că tot învăţul are dezvăţ. E mai greu dezvăţul.

— Dar noi nu suntem săraci? Suntem! Şi iacă, trăim…

— Noi ne-am învăţat cu sărăcia ca sacul cu peticul…

Picică n-are neamuri. L-au găsit muierile, copil, aruncat la fântână. L-au botezat oamenii. I-au dat un nume care s-a pierdut. A crescut când la unul, când la altul. S-a băgat argat la Iordache Diman, când a crescut mai mare, pe mâncare şi îmbrăcăminte. Aşa e obiceiul. N-ai rost pe lume, intri slugă la bogat pe mâncare şi pe îmbrăcăminte. Mâncarea – ce rămâne în străchinile stăpânilor. Îmbrăcămintea – straiele purtate şi răspurtate, lepădate de

ei, cârpite pe ici şi pe colo, soioase, zoioase… Altă platâ: canci… A plecat, fiindcă bogătanul îl muncea până la sleire şi-l procopsea cu tupungeli. I s-a dat o palmă de loc la marginea satului, lângă baltă, unde vin apele mari primăvara şi îneacă lunca, în sărătură. Picică şi-a ridicat bordei în care, până va găsi pe cineva cu care să se însoare, trăieşte singur. A intrat pândar, păzeşte poienile şi dealurile, de gâşte, să nu intre în grâne. E un băiat înalt, bălan, cu ochii albaştri, mai sărac decât toţi săracii la un loc.

Mă duc cu capra de curm, să pască iarbă pe şanţ. Vine şi Picică pâş, pâş. Nici nu-l aud, aşa de uşor calcă. Mă pomenesc cu el alături, ori în spatele meu…

— Paşti capra, mă?

— O pasc…

— Vezi să nu-ţi scape în bucate…

— N-o să-mi scape…

— Măi Darie…

Se trânteşte pe iarbă cu faţa în sus. Priveşte norii pe care, ca pe nişte corăbii uriaşe, îi mână vântul spre miazănoapte…

— Ce?

— Stai lângă mine să-ţi spun un basm.

— Basmele se spun noaptea, nene Picică…

— Eu le spun ziua…

— Pe care vrei să mi-l spui?

— Pe ăla cu popa spân!

— Mi l-ai spus ieri.

— Atunci să ţi-l spun pe ăl cu ţapul babei şi-al unchiaşului care s-a-ntors noaptea din pădure jumătate belit, jumătate nebelit…

— Spune-mi-l…

— A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi…

Norii plutesc pe deasupra noastră purtaţi de vânt. Prin spărturi se vede cerul albastru, albastru.

Aud poveşti mai multe iarna, când se face la noi acasă, ori la alde Tutanu, clacă de curăţat porumbul. Avem de dus porumbul la moară, la măcinat. Vin seara la noi băieţii şi fetele din vecini să ne ajute. Într-o oală mare pune mama pe vatră boabe la fiert. Fierb încet boabele de porumb. De trei ori le schimbi apa, până dau în floare. Înainte de a se fierbe boabele, mâncam pâsat uns. S-a aruncat în căldarea cu mălai o lingură de untură. Pâsatul e dulce, să tot mănânci, să bagi în draci burta. N-avem linguri pentru atâta lume. Şi le aduc băieţii şi fetele de pe acasă. Curăţăm ştiuleţii. Boabele se adună grămadă. Creşte grămada. Dacă vine nenea Sorean de la Stănicuţ, ne bucurăm tare. Începe să povestească, de cum s-a lăsat întunericul, întâmplările prin care a trecut Păcală. Până la ziuă tot nu-şi termină basmul. De câte ori îl spune, îi mai pune coarne, îl mai lungeşte. Am aţipi, dar nu ne lasă basmul. Rămânem treji. Nenea Sorean e băiatul lui unchiu-meu Voinea Militaru, care o ţine pe tuşa Sorana, una din multele surori ale tatii. Bunicul lui nenea Soreanu, moşu ăl bătrân, Voinea sin Voinea, a murit de curând. Era alb colilie. Când era unchiu-meu Burdulea spânul copilandru, Voinea sin Voinea flăcăia. A venit poruncă de la stăpânire că satul trebuie să dea un soldat. S-au sfătuit ce s-au sfătuit aleşii. Au hotărât să-l trimită pe Voinea la oştire. Au chemat dorobanţii, au înconjurat casa şi l-au strigat pe Voinea să iasă până afară. Cunoştea glasul aleşilor. Nu i-a trecut prin minte ce o să fie. A ieşit. Au tăbărât dorobanţii pe el să-l lege. Le-a scăpat şi-a luat poteca pădurii. L-au ajuns din urmă călări. L-au prins cu arcanul, l-au doborât, l-au legat, l-au trimis la oraş. Acolo i-au tuns chica, chilug l-au lăsat. Şapte ani l-au ţinut la miliţie. I-a rămas numele de Militaru…

Văru-meu Sorean nu mai are acum chef de povestit. S-a lăsat necaz mare pe casa lor. Sora lui văru-meu Sorean, dada Ulica – ce mai mândreţe de fată! — şi-a pierdut minţile. Se îndrăgostise de unul, Ienuţă Bozdoc, din Sârbie. Flăcăul şi-a făcut râs de ea şi s-a însurat cu alta, cu una boccie, cu avere. Dada Ulica s-a zbătut ca peştele pe uscat. Şi-a smuls părul. Şi-a sfâşiat rochiile. S-a potolit apoi. A rămas teşmenită, de nu mai ştia ce e cu ea pe lume. Nu bea. Nu mânca. Ciugulea ca o pasăre. S-a stins…

Între partea din faţă a ariei noastre şi linia ferată se află o curte uriaşă, care e plină toată de salcâmi. Printre salcâmi, strâmbi, chirciţi, doi meri… Tot printre salcâmi, pitulat, un pătul mărunt. Alături de pătul, mai pitulat, un bordei. Trăiesc aci trei oameni, trei bărbaţi, megieşi cu noi…

Am spus că trei bărbaţi trăiesc aci: nenea Petre cel mare, nenea Petre cel mic şi nenea Sandu cel mare. Al patrulea din fraţi, nenea Sandu cel mic, stă tot pe aceeaşi uliţă cu noi, are casă tot de-a lungul liniei ferate, mai sus, spre capătul satului.

Dintre toţi patru fraţii, numai nenea Sandu cel mic s-a însurat şi şi-a înjghebat familie, cu nevastă, cu copii. Ceilalţi fraţi au rămas becheri şi locuiesc aici, lângă noi, în bordeiul lor. Iată, gata-gata era să spun un neadevăr. A fost însurat o vară şi nenea Petre cel mare, căruia oamenii îi zic Musai…

— Şi dacă a fost însurat, de ce nu mai e?

— L-a lăsat nevasta.

Nenea Petre cel mare e cel mai în vârstă dintre fraţii Bălan. Are cam la şaizeci de ani. E mărunt, târâie picioarele. Însurătoarea lui a fost una de pomină. L-a băgat în casă, ca ginere, unul din Belitori, care n-avea băieţi.

S-a dus socrul cu nenea Petre cel mare să cosească iarba. Cosea iarbă socrul, cosea iarbă ginerele. Nenea Petre cel mare ajunse cu coasa lângă un mărăcine. Se opreşte, se

uită la mărăcine, îşi mută căciula de pe o ureche pe alta. Nedumerit, îl întreabă pe socru-său:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, mă! Ia-l pe moţ şi aruncă-l în urmă…

Nenea Petre împlineşte întocmai ce i se spune. Coseşte mai departe. Apoi iar:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, mă! Ia-l de moţ şi aruncă-l în urmă…

Taie nenea Petre mărăcinele, îl apucă de moţ şi-l aruncă la marginea fâneţii. Coseşte mai departe. Mai găseşte un mărăcine. Nedumerit, se opreşte. Mută căciula de pe o ureche pe alta şi-l întreabă pe socru-său:

— Tatăăă! Am găsit un mărăcine. Ce să fac cu el?

— Taie-l, ia-l în gură şi du-te învârtindu-te, să nu te mai văd…

A tăiat nenea Petre cel mare mărăcinele, l-a luat în gură şi s-a întors la bordei.

— Ce e, nene? l-a întrebat nenea Petre cel mic.

— M-am întors acasă. M-am gâlcevit cu socru-meu.

Gâlceviţi au rămas.

Nenea Petre cel mic nu s-a însurat niciodată. A vrut să se însoare nenea Sandu. Nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mare, nu l-a lăsat nici nenea Petre cel mic. Ar fi putut nenea Sandu să-şi ia tălpile la spinare… S-a tot certat cu fraţii. Nenea Petre cel mic şi nenea Petre cel mare, dacă au văzut că nu se potoleşte, l-au legat într-o noapte de salcâm şi l-au bătut măr. Nenea Sandu şi-a pierdut minţile. Asta s-a întâmplat când era tata copilandru. De atunci, nenea Sandu nu şi-a mai venit în fire. Nu face nimănui niciun rău. Umblă ziua prin arie de la copac la copac, bombăne. Ce-o fi spunând copacilor, greu de înţeles… Din când în când, nenea Sandu se supără. Ia o bâtă şi bate salcâmii. Sunt sute de salcâmi în aria lor, salcâmi mai tineri, salcâmi mai bătrâni. Fiecare salcâm are coaja zdrelită. Nenea Sandu

bate salcâmii de-i snopeşte. Salcâmii nu se supără. Salcâmii n-au glas. Salcâmii n-au nici ochi să plângă. Leapădă frunze. Cresc alte frunze în loc. Niciodată nenea Sandu nu bate merii, nici cu bâta, nici cu piatra. În unele zile, nebunul iese din arie şi vine la fântână. Scoate apă cu ciutura din adâncul fântânii şi-şi umple ulciorul. Se pleacă apoi şi, din pietrişul din jurul fântânii, alege pietroaiele, îşi umple sânul de pietroaie, îşi umple poala de pietroaie. Duce ulciorul în bordei şi iese în arie. Bolboroseşte. Se aşează în genunchi, ca şi cum ar trage cu puşca, şi ocheşte salcâmii cu piatra. Niciodată nu dă în gol. Are grijă nebunul, ca pietrele azvârlite de el, dacă n-ar lovi ţinta, să nu treacă dincolo de uluci, să atingă pe cineva. E îmbrăcat în zdrenţe nebunul. Aproape gol. Dacă la miezul nopţii îl apucă pandaliile, nimeni nu-i spune nimic. Bombăne cât bombăne până-şi face cheful, apoi intră în bordei şi se culcă pe gârlici, ca un câine, în paie. L-au purtat fraţii şi pe la spitale. L-au cercetat doctorii şi nu i-au găsit leacul. Nu i l-a găsit nici doctorul Ganciu. Dar a găsit cuiva, de când a venit aici, leacul, doctorul Ganciu?… Ioc!…

În noaptea asta nebunul vorbeşte, cu copacii. Vântul vorbeşte cu copacii. S-a pornit vânt tare. Vijelie s-a stârnit. Vârtejuri. Vârtejuri…

Vară-mea aude vântul şi nu se sperie. Se sperie însă de vorbele neînţelese ale nebunului. Se desprinde de lângă mine şi simt cum se strecoară în partea cealaltă a odăii, unde băune mătuşa Uţupăr.

— Mamă, aprinde lampa, mi-e frică!…

Mătuşa Uţupăr se trezeşte, caută chibritul, aprinde lampa. L-au trezit şi pe tata. Aprinde tata un felinar şi pleacă să-l potolească pe nebun. Îl potoleşte. Tata este unul din puţinii oameni de care nenea Sandu, cu toată nebunia lui, ascultă. De ce oare?

După o săptămână, mătuşa Uţupăr înhamă caii. Umple mătuşa Uţupăr căruţa de paie. E frig. Până la umeri se vâră acum, în paie, vară-mea Diţa.

Ca un bărbat, pe capră, mătuşa Uţupăr ţine în mâini hăţurile, biciul.

Odihniţi, caii freamătă. Scutură gâturile lungi. Clopoţeii de la gâturile lor sună.

— Tudoreee… Deschide poarta!…

A plecat mătuşa Uţupăr. Odată cu ea a plecat şi vară-mea Diţa. Ne uităm cum se duc. Sfârâie roţile căruţei.

Pân’ la anul, poate n-am să mai văd buza de iepure a Diţei.

II

MIEZ DE IARNĂ

Şindrila o zboară mereu vântul. Dincolo de linia ferată – dealul îmbrăcat, până mai anii trecuţi, cu vii cu rod bogat. A venit de departe molima şi a uscat, a ros joardele până-n rădăcină, ca o ciurdă de vite flămânde. Acum, vrei băutură? Găseşti la cârciumă spirt de păpuşoi ori vin adus mai dinspre munte – poşircă spelbă. Ai poftă de un ciorchine zemos... Lua-te-ar benga de nesătul, satură-te cu dude albe, cu dude negre, cu dude năzâmate! Sunt pline ogrăzile de duzi. S-au cam sfârşit dudele... Umblă pe mirişti şi caută mure, caută porumbe, de nu le-or fi păscut, cu botul lor veşnic ud, caii. Pe unde crescuseră struguri, plugul a pătruns şi a răsturnat brazdă lângă brazdă. S-a semănat grâu, secară, porumb. De la creasta dealului înainte, câmpul fără hotare, peste care s-a boltit cerul, câmpul burduhănosului cu pălărie tare, cafenie, cu guler înalt, scrobit, cu cravaşă. Burduhănosul se plimba când călare, când cu trăsura. Caii trăsurii sună clopoţei de aur, sună clopoţei de argint. Vizitiul poartă ţilindru cu panglici şi bici cu codirişcă mlădioasă. Gogu îl cheamă pe burticos, Gogu Cristofor, şi e proprietarul moşiei Belitori – una din cele patru moşii pe care ne mâncăm, muncind, amarul...

Desculţii strigă: pământ, pământ, pământ!...

Pământ este şi, totuşi, pământ nu este. Sau, nu e al cui îl stropeşte cu sudoarea.

— Dacă pământul ar fi al nostru, îl aud pe tata, am trăi cu totul altfel. Am trăi mai bine. Dar pământul e al boierilor, al ciocoilor. Trăiesc boierii bine. Trăiesc ciocoii bine. Noi ne alegem cu oasele rupte de muncă. A dat ceva pământ rumânilor Cuza, demult. L-au scos din scaun boierii. A venit

în capul ţării un neamţ mărunt. S-a dat cu cei ce l-au adus. A uitat de prostime. Cum spune cântecul:

A venit un rege neamţ,
Ne-a băgat cu gâtu-n laţ...

— Nu mai vorbi aşa, nene Tudore. Te aude careva şi te pârăşte stăpânirii. Păţi ce n-ai păţit...

— Pârască-mă! Cine să mă pârască! Poate popa, poate primarul Bubulete, poate notarul. Toată lumea săracă vorbeşte. Nu e unul desculţ să nu cârtească, să nu înjure. Dacă nu e bine, nu e bine şi gata. Focul arde mocnit sub cenuşă, într-o zi are să izbucnească, să i se vadă flăcările. Atunci...

Scurmă cu vătraiul, tata, în focul de pe vatră. Focul înviază, se subţiază, se albăstreşte fumul. Pier şuviţele de fum sorbite de coş. Flăcările se ridică, galbene, apoi roşii. Ling fundul căldării, începe a fierbe apa. Scoate bulbuci, semn că s-a încălzit, că e gata să dea în clocot.

— Aruncă mălaiul în căldare, muiere...

Doi pumni de mălai ia mama din copaie. N-a cernut mălaiul. Îl aruncă, cu tărâţe cu tot, în căldare. Mestecă repede cu făcăleţul. Presară în căldare o lingură de sare. Pâsatul fierbe. Acum o să fie bun de mâncat, peste câteva clipe numai. Îmi ling buzele. Înghit în sec. Îşi linge buzele şi nenea Dumitrache. Şi el înghite în sec şi nodul gâtului, mare cât o ceapă de apă, îi joacă întruna, când sus, când jos, când sus, când jos...

E bine de noi! Mai avem o jumătate de sac de mălai. Alţii n-au decât pe fundul sacului, un găvan, două. Dacă au şi atât...

— Dacă am avea pământ!...

Nenea Dumitrache oftează. Vine oftatul lui greu din fundul inimii. Ori poate îi vine oftatul din adâncul burţii care

îi ghiorăie de foame. Dacă burta e goală, afurisita, te dă de ruşine. O auzi: ghiorţ, ghiorţ – ghiorţ, ghiorţ. Ca s-o minţi, iei un glod de sare în palmă, lingi sarea, bei o cană mare de apă. Simţi că te ia leşin, bagi de seamă că tot pocâltit ai rămas, dar, pentru un timp, maţele nu se mai frământă cu zgomot.

— Pământul e-al boierilor, vedea-i-aş în pământ cu iarbă pe piept! blestemă mama.

Mama are, totuşi, o bucată de pământ, pe deal, deasupra Stănicuţului, rămasă pentru Ion şi Evanghelina de la bărbatul dintâi al mamei. Mă ia tata câteodată acolo, la arat, la semănat, la secerat. Afurist pământ! Nisip şi piatră! Apeşi pe coarnele plugului cât poţi, capeţi bătături în palme. Pielea se roşeşte, se umflă. Băşicile se sparg. Ustură. Te alegi cu răni… Boii se opintesc în jug, îngenunche pe brazdă, îi atingi cu biciul, se ridică, pornesc mai departe. Fierul plugului scrâşneşte, i se toceşte ascuţişul, nu prinde brazdă adâncă. Plouă. Arunci sămânţa. Treci peste ogor cu grapa. Grâul nu creşte mai înalt de jumătate cot. Nici nu putem intra cu secera în el. Îl smulgem cu rădăcini cu tot, cum smulgem cânepa. Pe la mijlocul lanului lăsăm o steblă de grâu nesmulsă, o lăsăm să-şi scuture boabele sărace în câmp…

— Pentru rodul pământului, mă lămureşte mama.

— Pe dealuri, pe unde pământul nu dă rod, pe acolo au şi rumânii ceva ogoare ale lor. Pe lunci, pe câmpurile întinse, cu pământ gras, moşiile. Mergi călare, de la marginea unei moşii la marginea cealaltă, o zi întreagă. Dai acolo de hotarul altei moşii.

Sunt flămânzi de pământ desculţii… Ţipă foamea în ei… Nimeni nu le aude ţipătul, ori, cine-l aude, îndeasă căciula pe urechi şi se face că nu-l aude – căciula de astrahan…

— Bun pâsat ai nimerit, dadă! spune nenea Dumitrache.

Tac chitic. O să vorbesc după ce-o să curăţ cu lingura coaja după fundul căldării…

Molima care a mâncat viile oamenilor a ros şi via, întinsă cât o pădure, de pe coasta de lângă gară, a lui Miliarezi, celălalt boier pe moşia căruia suntem învoitori. Boierul a scos satul în plină vară, şi oamenii au dezgropat rădăcinile viţei, au curăţat locul.

Uscat şi negru a rămas pământul. Au fost aduse pluguri cu aburi şi coasta a fost arată adânc.

— Acum, spuneau oamenii, în locul viei pe coastă, boierul o să semene grâu, ori porumb, ori ovăz…

Spre toamnă, s-a răspândit zvon că pe vatra viei vechi, Miliarezi o să sădească viţă nou altoită, adusă din ţări străine.

Vagoane cu snopi de viţă au fost descărcate în gară. Au luat slugile boierului snopii de viţă şi i-au aşezat în stive, sus pe deal.

În urma viţei, într-o dimineaţă, a sosit şi a apucat-o peste câmp, pe potecă, spre conac, un neamţ înalt, roşcovan, cu ochelari groşi. Factorul poştal Voicu Panţu i-a arătat drumul. S-a aflat curând că pe neamţ îl cheamă Franţ Capca şi că e de meserie vier.

Cam la o săptămână după venirea neamţului, s-a dat jos dintr-un vagon, într-o dimineaţă, o femeie albă ca hârtia, cu ochii tare albaştri, înaltă, voinică, şi în jurul ei, roi, patru fetiţe: nevasta vierului neamţ, copiii vierului neamţ. Cabrioleta boierului le-a purtat la conac. I s-a dat casă neamţului.

A cercetat neamţul pământul arat pe coastă şi a făcut însemnări. A aşteptat apoi să se apropie timpul de sădire.

— Uite! A sosit timpul – toamna, după culesul porumbului…

Nesfârşite, zi şi noapte, au curs ploile. Se părea că pământul întreg va putrezi. N-a putrezit. Vântul a început

să sufle. Ploile s-au oprit. Norii s-au risipit. Soarele toamnei, cu puteri puţine a zbicit pământul.

S-a sunat goarna în aceeaşi zi în trei sate. Ori de câte ori este de spus ceva satului, primarul pune să se sune goarna. Sună goarna. Rumânii se aducă, ciopor, la primărie. Nu le face deloc plăcere rumânilor când sunt chemaţi cu goarna la primărie. O ştire bună nu le-a spus goarna! Chemarea la primărie înseamnă bir mai mare, luare la armată, zile de corvoadă cu carul şi cu vitele pentru cei care au car şi vite, zile de muncă cu palmele pentru pălmaşi.

A sunat veteranul satului, Diş, goarna, întâi în faţa primăriei, apoi în susul satului, apoi în jos, spre gârlă, să audă şi cei de dincolo, din cătun şi pe uliţa unde are casă popa Bulbuc şi care duce spre cealaltă margine a satului, spre lacul Vladei.

Buluc s-au adunat oamenii la primărie. Primarul Bubulete, notarul Stănescu, Juvete, şeful postului de jandarmi, au ieşit în pragul primăriei. Înalt e pragul primăriei. Ca să intri înăuntru, trei scări trebuie să urci, trei paşi trebuie să faci. Dacă stai pe prag, e ca şi cum te-ai fi urcat cu picioarele pe un scaun. Eşti mai sus decât ceilalţi oameni. Poţi să cuprinzi cu ochii până departe.

Mulţi ani primarul Bubulete a fost logofăt pe moşia lui Gherasie Milian Miliarezi, căruia oamenii îi spun Milarez, ori Colarez. Din slujba asta s-a ales cu vite şi cu pământ. Acum e om cu stare. La cererea boierului, fostul logofăt a fost numit primar, de prefect.

Acum nimeni nu i se pune împotrivă lui Bubulete. Dacă e omul curţii boiereşti!... Nici de prefect nu se teme. Bubulete. Cum o să se teamă, când prefectul e ginerele boierului! Ce mi-e socrul, ce mi-e ginerele! Ce mi-e Tute, ce mi-e Mande...

A fost căprar în armată primarul. Ştie a ţine socotelile, se pricepe a iscăli. Vorbeşte cu glas puternic satului. Şi-a băgat mâinile în buzunarele nădragilor, şi înainte şi le-a

trecut peste pântecul cât sacul, încins cu brâu roşu, cu flori. Capul şi l-a dat pe spate. Oamenii îi văd bărbia, îi văd guşa.

— V-aţi adunat, mă?

Mărunt, negricios, numai piele şi os, unul dintr-alde Zgămâie, Petre, iese în faţă.

— De ce întrebi, primarule? Nu vezi că ne-am adunat? Ce, ai orbul găinilor? Când te-a pălit orbul găinilor?

— De când e primar în sat, râde Tiţă Uie, că de atunci mănâncă găină fiartă în fiecare zi, şi cine mănâncă găină fiartă în fiecare zi orbeşte, ştiţi cu toţii povestea…

Rumânii, muierile, copiii încep a chicoti. Îşi dau cu coatele.

— Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche. O să ne răfuim noi într-o zi.

— Ori într-o noapte, primarule, când treci la ibovnică, peste pod…

Mai tare chicoteşte mulţimea. O femeie se desprinde din ceată, se dă mai departe. E Siva Perşu, văduva, ibovnica primarului…

Cât e de voinic, se pierde primarul. Glasul i-a descrescut.

Nicolae Trâncă, rezemat în ciomag, lângă al lui Zgămâie, se întoarce spre oameni şi zice:

— Astăzi o să iasă cu bucluc adunarea.

Juvete îşi pipăie patul armei. Îl mângâie parcă.

— Ce umbli cu arma, domnule şef? Doar n-ai vrea să ne împuşti pentru o glumă? spune Ion Ududui.

Tiţă Uie adaugă:

— Chiar dacă ar vrea să ne împuşte, crezi că ar putea? Suntem prea mulţi. N-are gloanţe pentru toţi…

Se schimbă jandarmul la obraz. Ia arma de pe umăr, o încarcă.

Rumânii strâng cercul în jurul acriturilor. Jandarmul ţine carabina în mână, cu degetul pe trăgaci. Se dă jumătate pas

în urmă. Notarul se dă un pas în urmă. Primarul Bubulete doi paşi, apoi intră în primărie.

— Eu v-am chemat aici, prinde a vorbi jandarmul, nu ca să facem glume. V-am chemat ca să vă dăm de ştire porunca stăpânirii. S-a primit ordin de la prefectură ca mâine dimineaţă, cu mic cu mare, toţi care sunteţi învoitori pe moşia domnului Gherasie Miliarezi, să ieşiţi la muncă, să-i săditi via. Asta, zi de zi, până o să terminaţi via de săditi...

— Credem şi noi că prefectul a putut să vă dea un astfel de ordin! sare cu gura Alecu Ovedenie, din cătun. Prefectul e ginerele boierului. Mâine-poimâine, moşteneşte el via, când o da Dumnezeu, sau când o vrea dracul să crape burta groasă a lui boier Gherasie.

— Cum o să ieşim la munca asta, domnule jandarm? întreabă Ilie Gâscanul. Asta nu scrie în contractul nostru de învoială. Eu ştiu carte. Am citit contractul înainte de a-l iscăli şi uite, dacă nu scrie în contract, eu unul nu ies la muncă. Să vedem ce-o să-mi faceţi? O să mă beliţi de viu?

Jandarmul şi-a pus puşca pe umăr. Începe să râdă:

— Măi oameni buni, de ce vă ţineţi voi de şotii? Păi ce? De contract e vorba? Parcă de ce scrie ori nu scrie în contract ne arde nouă? Noi am primit ordin să vă scoatem la muncă, şi ordinul – ştiţi şi voi, care aţi făcut armata – ca la armată: îl aduci la îndeplinire fără multă vorbă. De ce vreţi voi să faceţi pe nebunii! Vreţi vărsare de sânge? Eu vă spun: eu unul nu vreau vărsare de sânge. Vă dau părinteşte povaţă să nu vă puneţi împotrivă şi să ieşiţi la muncă, aşa cum e porunca. Boierului i-a mâncat filoxera via. Boierul are nevoie de vie. Trebuie să-l ajutăm pe bietul om să-şi refacă via. A adus din Franţa viţă tare, pe care n-o mănâncă nicio boală. Ce sunteţi proşti? Voi nu vreţi să fie şi p-aci prin jurul satului nostru vie? Să vedem şi noi struguri?

— Vrem, cum să nu vrem! Dar mai vrem ceva: să vedem strugurii în via noastră, nu în via boierului, că de ce-i al boierului nici şeitan nu se atinge.

Sporovăiseră numai bărbaţii. Ce-i veni femeii ăştia, a lui Chiriţă Speriatul, să se amestece în vorbă?! Jandarmul se miră.

— Păi cine vă opreşte să vă sădiţi şi voi vii? sare cu gura notarul Stănescu. Zic şi eu ca domnul jandarm: întâi să sădim boierului via şi pe urmă să sădiţi şi voi vie, pentru voi, dacă vă pofteşte inima la struguri. Să se facă încercare întâi pe pământul boierului, să vedem dacă viţa asta prinde ori nu prinde pe la noi.

— Încercarea pe pământul lui, dar cu munca noastră.

— Da ce, cu a cui muncă aţi vrea voi să se sădească via? Cu a boierului? Păi boierul…

— Ştim, ştim: boierul e prea gras, nu poate munci, se aude un glas din mulţime.

Jandarmul şi-a revenit în fire. Bubulete a ieşit din primărie, i-a şoptit ceva la ureche.

— Şi aşa va să zică, prinde primarul curaj din nou, nu vreţi să ieşiţi la muncă?

— Dacă nu scrie în contract, nu ieşim…

— Eu zic că o să ieşiţi…

— Noi spunem că n-o să ieşim, grăiesc oamenii.

Dinspre gară, se aud tropote de cai. Peste câteva clipe, în spatele rumânilor, s-au oprit şase jandarmi călări.

E aproape Băneasa. Două-trei aruncături de praştie. La Băneasa e o secţie de jandarmi – doisprezece la număr plus plutonierul Burlă.

Jandarmii au arma la umăr. În mâini, cravaşe. Burlă, plutonierul care supraveghează întreaga plasă, e scurt, gros. Îndesat, cu mustăţi lungi, căzute pe oală. Poartă barbeţi. Se întorc rumânii cu faţa spre el.

— Ce-i cu voi, mă? Ce auzii?

— Ce-aţi auzit, domnule plutonier? întreabă Ududui.

— Că nu vreţi să ieşiţi mâine la muncă.

— Păi nu ieşim, că nu scrie la contract.

— O să v-arăt eu contract.

Face un semn. Jandarmii înconjoară mulţimea. Cravaşele şuieră. Izbesc obrazuri, cefe, spinări…

Oamenii se risipesc. Unii se împiedică şi cad. Jandarmii trec cu caii peste ei. Îi alungă pe uliţi, îi plesnesc din goană. Femeile ţipă.

I-au prins pe Ududui, pe Ovedenie, pe Tiţă Uie. I-au prins şi i-au dus la primărie.

Au descălecat jandarmii. Doi stau de strajă în poarta primăriei cu armele încărcate. Prinşii sunt bătuţi până la sânge. Burlă îi bate. Apoi rumânii sunt legaţi cu mâinile la spate şi purtaţi între jandarmii călări până la Băneasa.

S-a aflat că noaptea i-au trimis din post în post la Turnu. O să-i judece pentru răscoală…

A doua zi în zori, o companie de jandarmi a sosit în gară cu trenul. Jandarmii au fost împărţiţi în cete, au cercetat casă cu casă. Satul a fost scos la muncă, pe coastă…

O săptămână au rămas jandarmii în sat. Şi în această săptămână, sub ochii lui Franţ Capca, via boierului a fost sădită. Pe urmă, în jurul viei boierului, rumânii au ridicat garduri înalte de uluci.

După Crăciun s-au întors în sat rumânii bătuţi. Au petrecut trei luni la puşcărie. O nimica toată.

Câţi ani au trecut de atunci? Nu prea mulţi. Trec repede anii. Nici nu prea bagi de seamă cum. Stai să vezi. Ai mâncat cinci zarzăre. Ţi-au rămas în palmă sâmburii. Nu tenduri să-i arunci. Patru îi spargi cu piatra şi le mănânci miezul dulce-amărui. Pe al cincilea, nu ştiu ce-ţi vine, îl pui deoparte. Poate vrei să-l păstrezi pentru mai târziu, când te-o ajunge iarăşi pofta. Apoi, dintr-odată, îţi spui: „ce-ar fi să-l sădesc?” Te duci lângă uluci, mai la fereală, sapi o gropiţă cu vârful băţului, aşezi pe fund sâmburele, îl acoperi cu pământ. Uiţi de el. Te gândeşti la altceva. Ai la ce

te gândi! Când vine primăvara, zăreşti din întâmplare, între buruieni, puiul de zarzăr. Până toamna creşte măricel. Vine iarna şi-l prinde golaş, fără frunze. Gerul nu-l ucide. Într-o altă primăvară, te pomeneşti cu el înflorit peste noapte. Pare o mireasă învăscută în voaluri albe. A pornit să rodească. Doi-trei ani au trecut de când te-ai jucat cu sâmburele de zarzăr – şi acum, uite-l!…

Trec repede anii. Nespus de repede…

Aşezată pe coastă, cu faţa la miazăzi, în bătaia soarelui de dimineaţa până seara, îngropată şi dezgropată la timp, îngrijită de neamţ şi de slugi ca ochii din cap, via boierului olog a crescut şi a început a lega rod.

Primăvara ne adună logofeţii de pe la casele noastre, mai cu vorba bună, mai cu sudalma şi ocara, mai cu dârjala, şi ne mână din urmă să dezgropăm mândreţea de vie.

Ne ducem şi-o dezgropăm, ce să facem? Că doar de aceea am venit pe lume, să facem treabă pentru cei mai puternici decât noi!

Pe urmă, ne cheamă să legăm joardele viei pe araci. I le legăm cu curmeie de tei.

— E tare curmeiul?

— Tare. Poţi să te şi spânzuri cu el.

— Da de ce să mă spânzur? Mai am nişte datorii de plătit.

— Tot la datorii te gândeşti, Tiţă Uie…

— Mai mă gândesc eu şi la altele, nene Tudore, dar datoriile nu le uit. Odată şi odată tot o să le plătesc. Cu sânge.

Via e plină de rumâni. Franţ Capca se plimbă printre noi. Ne-a învăţat binişor graiul:

— Sa nu rupa copilul lastar, Tudor…

— Nu rupe, domnu Franţ…

Eu, Darie, sunt copilul… îi ajut tatii. Îi ajut soră-mii Evanghelina. Le întind curmeiele, alese, răsucite.

S-a depărtat neamţul. Rup un lăstar, mai mult de-al dracului decât de foame, îl fac ghem, îl bag în gură şi-l ronţăi. Uitasem gustul lăstarului. E dulce-acrişor. Poate să sature foamea. Mai rup încă unul şi încă unul…

— Înghite-l, că se-ntoarce neamţul…

Înghit lăstarul aproape nemestecat. Nu m-a prins.

Mai trece un timp şi auzim slugile boiereşti:

— Mâine ieşiţi la stropit!

— Câţi?

— Câte doi de fiecare casă.

— Nu se poate să venim câte unul?

— Nu.

— De ce?

— Aşa e ordin!

— Dacă e ordin…

De două-trei ori stropim via boierului cu piatră vânătă.

Umblă rumânii şi muierile lor, cât e ziua de mare, cu tobele de tinichea în spinare – dacă-i priveşti de departe ţi se pare că sunt cocoşaţi – cu tubul de cauciuc într-o mână, cu mânerul pompei în alta şi stropesc din vârf până în rădăcină fiecare cuib de viţă. Noi, copiii, cărăm apă cu doniţele, cu urcioarele, cu găleţile, fiecare cu ce putem şi cu ce avem, de la cişmeaua din vale şi umplem butoaiele în care se topeşte piatra vânătă. Avem obrazul verde, şi mâinile verzi, şi picioarele…

Straiele ne sunt şi ele pătate de aceeaşi zeamă verzuie.

— Nu te mai speli nici în şapte ape…

— O să trăiesc şi nespălat…

Iarăşi mai trece un timp. Şi iarăşi bat logofeţii şi slugile boiereşti satul. Nu ţin seamă că abia ne tragem sufletul. De nimic nu ţin seamă.

— Mâine veniţi la săpatul viei. Cu sapele voastre. Aveţi grijă să fie ascuţite.

De primăvara până în mijlocul verii de trei ori săpăm, de la o margine la alta, via de pe coastă. De n-am săpa-o, ar năpădi-o buruienile!…

Spre toamnă, via dă în pârg, apoi în copt. Întâi se pârguie ici-colo un bob, pe urmă un strugure întreg, care se află mai în văzul soarelui. Franţ Capca se plimbă prin vie, alege cei dintâi struguri copţi, umple coşuleţul şi-l duce boierului.

— Mancaţ sănătos, cucoane!…

Când începe a se coace aproape toată via, pornesc paneraşe cu struguri la casa popii Tomiţă Bulbuc, care s-a rugat Domnului din ceruri pentru belşug, la casa notarului Gică Stănescu, care dă totdeauna boierului o mână de ajutor. Câteva zgârciuri, mai mult aguridă, ajung la postul de jandarmi, pentru şef, pentru Juvete. Plutonierului de la Băneasa îi trimite boierul, prin logofăt, un coş întreg.

— Aşa boier atent şi darnic n-am mai văzut, Miţo!

— Păi, că şi tu, inima ţi-o dai pentru dumnealui… Mai că nu făcuşi omor de om când cu săditul…

— Trebuia. De-atunci le-a mai venit mintea la cap ălora din Omida…

Noi ne uităm printre uluci la ciorchini. Făpturi slabe. Mai de poftă, mai de foame, ni se scurg ochii, ne lasă gura apă.

— O să ne cheme la cules…

— O să gustăm şi noi strugurii.

— Dacă ne-o lăsa neamţul…

— Da ce? Neamţul are o mie de ochi să ne păzească pe fiecare?

— N-are.

— Atunci…

Îmi cresc nădejdile mie. Îi cresc şi lui Turturică, şi lui Trăcălie, şi lui Tutanu. Gângu se văietă:

— Pâ-pâ-nă atunci e… e… mu-lt… Eu vi-vi-sez strustruguri… în toa-toa-te nopţile vi-vi-sez stru-stru-guri…

— Mai bine visează, murgule, iarbă verde…

— De-de-ce să vi-vi-sez ia-iarbă ve-verde? Eu nu sunt mu-murg. Eu sunt o-om…

Gângu e om. Pui de om. Mucos, jerpelit, gângăvit, dar pui de om. Pui de om suntem şi noi. Toţi visăm struguri. Numai că Gângu, în prostia lui, o spune.

Cu zile aspre, bântuite de vânt, uscate, cu nopţi în care se lasă răcoarea, a sosit şi toamna. S-au veştejit salcâmii şi sălciile, plopii şi măceşii, bombii şi duzii au început a-şi lepăda frunzele. Au devenit ruginii câmpurile. Unde sunt berzele? Copiii ceva mai răsăriţi decât noi merg la şcoală. Unii învaţă, alţii fug de frica dascălului, care-i snopeşte în bătăi. Lui frate-meu Ion îi e dragă şcoala ca dracului biserica. Se duce, mai curând nu s-ar duce. Îşi ia inima în dinţi, să scape de gura mamei, şi pleacă. Uf!…

— Când culege boierul via? Uite! A venit toamna! De ce nu începe culesul!

— Când o să cadă bruma! Atunci se culeg viile. Altfel iese vinul acru…

Pentru noi bucuria nu e întreagă. Umblăm tot desculţi. Picioarele noastre, deşi au talpa groasă, crăpată, îngheaţă. Trăieşte omul şi cu picioarele îngheţate. Vătăşeii primăriei, logofeţii boierului fac zarvă:

— Mâine ieşiţi la culesul viei!

— Ieşim.

Nu mai e mult până mâine. Numai o noapte. Ca în fiecare seară, cade iarăşi întunericul peste lume.

Adorm târziu. Visez struguri. Visez că mănânc struguri. Se face că stau în vie, întins pe iarbă, şi că în faţa mea se află o copaie plină. Mănânc strugurii cu zgârciuri cu tot. Zeama îmi curge pe la colţul gurii. Albanezul cu fes roşu a pus puşca alături. Se uită la mine şi râde.

— Sunt buni strugurii, bre?

— Buni, Ismaile…

— Îţi mai dau o copaie…

Alături, un zăvod mare, negru, cu dinţii albi, ascuţiţi. Mârâie la mine…

Mă trezesc. Mi-e gura plină de bale. Stomacul ghiorăie. Nu s-a luminat încă de ziuă, dar fereastra bate în fumuriu. Zorile sunt pe aproape. Cumpăna fântânii scârţâie. Scoate cineva apă. A fi mătuşă-mea Bâzărca, o fi Rimoanta, o fi Papelca… Se trezeşte şi frate-meu Ion, şi soră-mea Evanghelina. Se trezeşte şi tata. Mama se scoală, aprinde lampa, se face lumină în casă. Punem ţoalele pe noi.

— Hai, copii!

— Suntem gata, tătuţă.

Ceilalţi dorm. La puţina lumină a lămpii par toţi cu chipuri de ceară.

— Unde iei copiii nemâncaţi, omule?

— La cules. Au să mănânce câte un strugure, doi, şi-au să se sature. Până la prânz nu e mult. Să ne aduci mâncare la vie.

— Până la prânz!… Mai bine să îmbuce fiecare câte ceva. Strugurii nu cad bine pe stomacul gol.

— Cad, nu cad…

Îmbucăm câte-o fărâmă de mămăligă rămasă de seara, pe care presărăm un praf de sare, cât prinzi între buricele degetelor, un praf de ardei pisat. Sorbim şi-o gură de apă. Îi trebuie unui om mai mult? Nu! Adevărat e că unii mănâncă bine dimineaţa, mănâncă bine la prânz, mănâncă bine seara, ba mai aruncă în gură câte ceva şi peste zi… Dar câţi sunt de ăştia în sat? Câţiva, care au pământ, vaci cu lapte, parale. Dacă vrei, poţi să-i numeri pe degete. De ce să-i mai numeri? Parcă nu-i ştii?

— După mămăliga asta amară, strugurii or să ni se pară şi mai dulci, spune soră-mea Evanghelina.

— Şi mai dulci, rostesc şi eu înghiţind în sec.

În sfârşit, plecăm. Cerul acoperit de nori îl spală vântul. Dimineaţa o să fie luminoasă, ziua albastră. Bruma, groasă de un deget, scârţâie sub picioarele noastre goale. La început ne frige, parcă am călca pe jar, nu pe brumă rece. Ne învăţăm curând. Luăm în urcuş coasta. Să fie lumea atât de dornică de muncă? S-au arătat harnici vătăşeii, logofeţii. Jumătate satul e adunat la poarta viei. Tutanu se ţine de coada maică-sii. Trăcălie bate din picioare pe lângă taică-său – un bărbat mărunt, smead, cu mustaţa galbenă ca dovleacul.

— Brrr! E frig al dracului, Darie, frig al dracului…

— Şi dacă baţi din picioare te încălzeşti?

— Mi se pare că mă încălzesc…

Gângu a venit cu frate-său Tudorache, Turturică singur-singurel…

— Struguri! O să mâncăm struguri…

Deocamdată poarta viei rămâne închisă. Dincolo de ea, raiul cu tot ce e mai dulce şi mai gustos pe coaja pământului. Raiul…

Boierul olog, tolănit în trăsură, gătit, înfofolit, pare scos din cutie: pe cap, căciula de astrahan, neagră; pe umeri, bundră îmblănită; la gât, şal dungat cu negru, cu roşu. Hainele boierului sunt de un cafeniu-închis, uşor păroase; ghetele subţiri şi lungi, cu gumelastru, lucesc ca oglinda. O pătură de lână moale îi acoperă genunchii. A avut grijă mare de boier sluga de la iatac, să nu care cumva să răcească, să prindă guturai, să-i pice şi lui mucul cum ne pică nouă.

Logofătul Paris Căruţă, neam de neamul lui slugă boierească, scrie numele fiecăruia în condică. Alt logofăt, Oprea Căţui Strâmbu, o pocitanie care-ar tăia rumânul pe loc, cu cuţitul, şi l-ar mânca nefript-nefiert, ia dintr-o droaşcă de la care nu au fost deshămaţi caii şi lăsaţi să pască în voie pe luncă, o botniţă de sârmă, o cântăreşte

parcă, o clipă, în mâinile lui mari, late, de parcă ar vrea să vadă cam cât atârnă, şi latră arătându-şi dinţii galbeni:

— Hai, care vine întâi să-i aşez pe obraz podoaba?

— Asta nu e podoabă, e botniţă…

— Pentru de-alde voi asta e o podoabă destul de frumuşică…

Oamenii se trag un pas îndărăt.

— Haida, de! Nu veniţi niciunul?

A rămas logofătul cu botniţa în mâini…

Ştim ce e botniţa. Punem botniţe boilor când răliţăm porumbul pe moşiile boiereşti. Altfel boii ar lua între buze vârfurile porumbului. Le punem botniţe când îi înjugăm la secerătoare, vara, la seceriş, să nu mănânce cumva câteva spice de grâu boieresc. Acum boierul a adus şi pentru noi botniţe, să nu-i gustăm strugurii.

Ştiţi cum arată o botniţă? Ca o plasă de sârmă care îţi acoperă gura. Poţi răsufla prin botniţă. Îţi poţi muia buzele cu un strop de apă. La nevoie, dacă nu mai vrei să-ţi tot înghiţi scuipatul, poţi să şi scuipi prin botniţă, numai că scuipatul rămâne lipit de plasa de sârmă. Trebuie să-l împingi cu vârful limbii prin plasă şi apoi să-l ştergi cu dosul mâinii. Oricum, atâta timp cât porţi botniţa pe obraz, n-ai cum să bagi în gură boabă de strugure.

Lângă boierul olog au răsărit, ca din pământ, jandarmii de la Băneasa, cu plutonierul lor scurt, mustăcios, burtos, la mijloc. Se aude glasul buhăit al plutonierului:

— Venirăm şi noi la cules, cucoane Miliarezi… Să petrecem… Păcat că n-aţi adus şi lăutari…

În vremurile mai vechi, când apăsarea boierească îşi mai slăbise niţeluş chinghile şi oamenii îşi aveau şi ei câte un peticuţ de vie al lor, toamna, la cules, se iscau şi lăutarii ţigani. Cântau la capătul viei, mâncau struguri, beau must. Luau şi-n traistă, să ducă pe-acasă, să dea puradeilor.

Acum, ce să caute lăutarii? Nici praf în ochi nu le-ar arunca boierul olog.

Plin de mânie, logofătul Oprea Căţui Strâmbu strigă:

— Hai! Nu mă lăsaţi cu mâna întinsă…

Trăsneşte o înjurătură. Rumânii se uită la boier, se uită la logofăt, se uită la jandarmi.

Peste vie, peste întinderi, peste noi toţi se cerne lumina moale şi aurie a dimineţii. În gară, fluieră lung şi subţire o locomotivă, apoi pleacă încet, pufăind, târând după ea un şir lung de vagoane încărcate cu grâu: aurul câmpului. Munca noastră. Se duce spre Dunăre şi de acolo, pe drum de apă, mai departe, pe străine meleaguri.

Toţi suntem scofâlciţi, goi, flămânzi.

Dang! Bang! Bing!

Sună clopotele bisericii. Sunetele străbat văzduhul umed şi pur de toamnă. Ni se strânge inima.

— Cine-a murit?

— Bâta! Când am plecat de-acasă, trăgea să moară. A rămas lângă ea mama…

Fata lăsă capul în jos, îşi şterge ochii.

Bing! Dang! Bing! Bang! Bang.!…

Trenul a urcat dealul dinspre Turnu. A intrat în tăietură. Fumul locomotivei se târăşte, ca un şarpe negru, cu coada desfăcută, pe deasupra trenului. Dacă ar bate vântul, l-ar risipi. S-a oprit vântul. A început a se topi bruma. Pământul e jilav. Jilav şi rece.

Se desprinse, sub ochii mulţimii tăcute, o bătrână din Stănicuţ, adusă de spate, uscată, cu nas de pasăre, slabă.

— Pune-mi mie, maică, botniţă. Pune-mi botniţă şi să te mănânce focul iadului. Focul iadului să te mănânce, maică, în vecii vecilor.

— Până atunci mai va, babo!

Începutul a fost greu. Unul câte unul oamenii se duc la logofăt, şi Oprea Căţui Strâmbu le pune botniţa. Alături de

logofăt, stă cu arma la umăr Juvete, şeful postului de jandarmi, şi notarul Gică Stănescu, zâmbind cu toată faţa lui galbenă, osoasă. Caută să ne-mbuneze notarul:

— Vedeţi, măi, oameni buni, patru-cinci sute de inşi vor intra în fiecare zi în vie, la cules…

— Mai mulţi, domnule notar, mai mulţi! îl întrerupe logofătul.

— Dacă fiecare ar ciuguli ca pasărea de ici o boabă, de dincolo alta, ia gândiţi-vă, boierul ar avea pagubă, nu glumă…

— De ani de zile suntem aduşi cu sila să muncim via boierului Miliarezi, spune Tiţă Uie. Curg zdrenţele de pe noi, zi şi noapte rămânem pocâltiţi de foame şi ne aduceţi cu anasâna să muncim via boierului pe de pomană… Trăim mai rău ca robii… Că robii robeau, dar stăpânii tot le mai aruncau ceva să-şi potolească foamea. Şi dumneata mai încerci să ne moi cu vorba…

— Ba ne puneţi şi botniţe, ca la vite…

— Mă, tu, al lui Zgămâie, tot nu te potoleşti? Te-ai luat în cârd cu Tiţă Uie, cu Ovedenie, cu Stângaciu. Eu una vă spun: băgaţi-vă minţile-n cap!

— Cum o să mă potolesc, domnule jandarm! Şi cum să-mi bag minţile-n cap? Boierul ne plăteşte – dacă ne plăteşte – câţiva gologani pe zi pentru cules. Mâncare, ne aduc nevestele ori surorile de-acasă. Pentru boier muncim, pentru boier culegem – şi… cu ce ne alegem? Acum, mai suntem şi batjocoriţi. Să ne puie la gură botniţe, nouă… Oameni suntem, ori vite?

— Oameni…

— Păi, dacă suntem oameni, de ce vă purtaţi cu noi aşa?

— Ei şi ce dacă vă pune boierul botniţe? Vă cade nasul? Ia te uită, domnule!… Se supără că-i pune botniţă! Parcă dumnealui, golanul, ar fi cu stea-n frunte. Parcă dumnealui, nemâncatul, ar fi os de-al lui Por-împărat. Dar toţi boierii

din împrejurimi, care au vii, pun ţăranilor botniţe la cules! Asta, de când e lumea lume. Şi niciunul nu şi-a arătat colţii.

Notarul, cuprins de supărare, s-a roşit ca un rac fiert.

— Şi i-or fi arătând ei, dar nu i-oi fi văzut dumneata.

— Notarul nostru, şi alţii ca dumnealui, aud numai ceea ce vor să audă.

— Şi văd numai ceea ce vor să vadă…

— Da, oamenii de prin alte sate nu-şi arată colţii. Numai voi, ăştia din Omida, ne faceţi de râs, pe noi, autorităţile, ba în faţa boierului, ba în faţa prefectului. O să începem să strângem şurupul… Şi-o să vă văd cu căciulile în mână la uşa primăriei: mai slăbeşte şurupul, domnule notar, la prestaţie, că m-ai omorât; mai slăbeşte şurupul, domnule notar, la caraulă, că-mi vine rândul de trei ori pe săptămână; mai slăbeşte şurupul, domnule notar, la curăţenie, că de trei ori ai pus agentul sanitar să mă amendeze că n-am dus gunoiul la câmp. Când nu vă am eu, mă, pe voi în mână? De câte ori vreau, de atâtea ori vă am…

Ca să se veselească oleacă, plutonierul şi jandarmii care au venit cu el încarcă armele şi încep să tragă focuri în ciorile care cârâie în salcâmii de lângă vie. Se prăbuşesc câteva ciori. Celelalte, speriate, îşi iau zborul, se depărtează spre sat.

— Ajunge! Nu mai risipiţi gloanţele pe ciori. Poate o să avem nevoie de ele pentru alte treburi.

— Am luat destule cu noi, să trăiţi, domnule plutonier.

— Totuşi.

Dang! Bing! Bang!

Clopotele sună pentru sufletul moartei.

— Baba Chiţa a scăpat de botniţă…

— O să scăpăm şi noi…

— Dar înainte de a muri…

Boierul olog stă tolănit în trăsură ca o huidumă grasă şi ascultă. Se uită şi ascultă. Şi-i tremură uşor buzele, iar la

colţurile ochilor îi răsare o umbră veselă. Notarul îşi împlineşte bine meseria. Păcat – gândeşte boierul olog – păcat că ăsta nu s-a făcut avocat…

Aprinde o ţigară şi fumul se ridică în rotocoale. Norii s-au risipit. S-a sleit puterea vântului. Soarele, rotund şi galben, s-a înălţat spre răsărit, dincolo de linia ferată, peste celălalt deal mărunt pe care urcă, şerpuită, şoseaua ce duce spre Băduleasa.

Ştim că notarul are putere, că noi toţi, mari şi mici, ne aflăm în mâna lui, a primarului, a jandarmului, a logofeţilor.

Înclină capetele oamenii şi îngăduie să li se pună botniţe.

Noi suntem datori boierului olog din trăsură câţiva saci de porumb. Cu alţi saci suntem datori celuilalt boier, de la Belitori, lui Gogu Cristofor, burduhănosul. Dar cui nu-i suntem datori? Am luat, la strâmtoare, bucate pe datorie. Am mâncat bucatele. Acum trebuie să muncim pân-om cădea pe brânci, să le plătim.

— Ce facem, oameni buni?

— Ce să facem? Parcă putem să nu ne supunem? Jandarmii stau gata să sară pe noi. Am mai păţit-o când cu săditul viei ăsteia.

— Şi-o s-o mai păţim.

— Până o veni timpul să le plătim pe toate.

— Eu nu pot să rabd batjocura. Auziţi? Nu pot s-o rabd! strigă cât îl ţin puterile Tiţă Uie.

Ne întoarce spatele şi o ia la vale, spre sat. Poartă pe cap o pălărie bearcă spartă-n fund şi, pe spinarea uşor adusă, o flanelă neagră, peticită, de bumbac. Pantalonii, hanţe păcătoase. Picioarele, ca ale noastre, ale tuturor, goale, negre, pline de semne. O apucă după el dada Zvâca, mărunţică, târându-şi de mână bărbatul înalt, mătăhălos. Mai pleacă şi alţii: Picică, văru-meu Dumitru Pălică, Lişcu Stângaciu, Petre Zgămâie, nişte flăcăiandri din cătun…

Boierul olog îi porunceşte plutonierului:

— Lasă-i, şefule. Rămân destui. Să nu stricăm sărbătoarea culesului!…

— Cum porunciţi dumneavoastră, cucoane…

Ne aşezăm la rând. Logofătul Oprea Căţui Strâmbu ne pune botniţe. Ni le aşează la obraz, ne trece băierile de fier peste urechi, le încuie la ceafă cu cheia. Un slugoi boieresc ne dă câte o coşniţă şi câte un cosor. Alte slugi ne arată ce avem de făcut. Tăiem strugurii cu cosorul, băgăm de seamă să nu atingem cu tăişul joardele, aşezăm strugurii în coşniţe uşurel, să nu le strivim boabele. Când umplem o coşniţă, o scoatem în potecă. Luăm alta goală şi reîncepem lucrul, chirciţi pe vine.

Sunt struguri albi şi struguri negri-albăstrii în via boierului olog.

Sunt struguri aurii-ruginii şi struguri roşcovani în via boierului, care acum a fost adus pe braţe de slugi şi aşezat într-un cărucior cu rotile, sus, lângă casa paznicului albanez, cu fes roşu.

Şi strugurii roşii ca sângele.

Unii struguri au boabele mari, alţii boabele mici şi bătute, lipite unele de altele, ca boabele porumbului pe cocean.

Mireasma vie ne îmbată.

Frunza e ruginie şi uscată.

Sună, când o atingem.

Muncim şi rămânem tăcuţi.

Tăcuţi.

Tăcuţi ca pământul.

Dar şi pământul uneori mugeşte lung şi se cutremură din temelii.

Şi pământul se răzvrăteşte uneori.

Pământul, de, e pământ…

Am putea, dacă am vrea, să strivim un strugure între palmă şi botniţă, şi să sugem mustul dulce.

Niciunul dintre noi nu facem asta.

Nu vrem s-o facem.

Dacă gustăm mustul boierului, dacă ne atingem cu buzele de miezul unui singur bob de strugure, de strugurii aceştia pe care i-am visat şi eu şi toţi copiii satului luni şi luni de-a rândul, ne ostoim pofta.

Ne ostoim şi ura.

Boierul olog ne-a pus, ca la boi, botniţe, să nu ne atingem de strugurii lui.

Nu te atinge, Tutanule!

Nu te atinge, Trăcălie!

Nu te atinge, Turturică!

Nu te atinge, Gângule!

Nu te atinge, Darie!

Nu te atinge, Ioane!

Nu ne-am înţeles între noi, dar e ca şi cum ne-am fi înţeles.

Avem ochii uscaţi.

Buzele uscate.

Ni s-a uscat şi ni s-a umflat limba în gură.

Ne-a pierit setea.

Ni s-a stins foamea.

Ni s-a lipit pântecul de şira spinării.

Dang! Bing! Bang!

Bang! Dang! Bing!

Sună clopotul.

Sunetul aleargă, trece pe lângă noi şi peste noi. Se pierde în depărtare.

Moarta n-o să mai poarte botniţă.

Nici noi!

Nici noi!

Unele frunze de viţă sunt roşii ca sângele.

Unii struguri sunt roşii ca sângele.

Culegem strugurii, umplem coşniţele, le ducem la cărare.

Luăm altele goale.

Ne întoarcem între viţe.

Culegem mai departe.

Nu trebuie să uităm ziua asta.

Nu trebuie s-o uităm.

Ne-a adus botniţe.

Botniţe!

Botniţe!

Bing! Dang! Bang!

Dang! Bang Bing!

Tata poartă botniţă la gură.

Soră-mea Evanghelina poartă botniţă la gură.

Frate-meu Ion poartă botniţă la gură.

Port şi eu botniţă la gură.

La fel poartă Tutanu, Gângu, Turturică, Trăcălie.

Toţi care am venit şi am rămas să culegem via boierului purtăm la gură botniţe de sârmă.

Dacă mama ar fi venit cu noi, la cules, şi ea ar fi purtat botniţă.

Mama…

Cu botniţă…

Strugurii sunt albi.

Alţii sunt negri-albăstrii.

Alţii aurii-ruginii.

Alţii roşcovani.

Unii, unii sunt roşii ca sângele.

Uiuiu!

Ne îmbată mireasma puternică a viei.

Soarele blând ne stropeşte cu razele lui calde.

Ţâşneşte de sub o viţă un cârcâiac lung şi gras, şi galben, cu zeci de picioare.

Dacă nu l-aş fi văzut la timp, m-ar fi muşcat şi piciorul mi s-ar fi umflat ca un butuc.

Îl strivesc, dintr-odată, cu călcâiul.

Pe iarbă a rămas o dâră alburie, pe care, peste o clipă, năpădesc furnicile.

Învăţ să strivesc.

Acum strivesc cârcâiacul…

Atât pot să fac.

Mai târziu…

Boierul stă în jilţul lui moale cu roţile gumate, lângă casa paznicului, la marginea de sus a viei, şi vede cum îi culegem strugurii, cu botniţe la gură. Vede că nu ne atingem de avutul lui.

Obrazul gras, puhav, e plin de mulţumire.

Feţele noastre sunt galbene, aspre, uscate.

Din ce în ce au venit tot mai puţini oameni la cules – şi nouă zile a ţinut culesul.

Pe urmă s-au ivit ploile cele mari ale toamnei.

Plouă.

Acum plouă.

Stau în casă.

Fereastra e fumurie.

Duzii din faţa casei, salcâmii de lângă uluci, salcia de lângă fântână au rămas fără frunze.

Bate ploaia în ziduri, în geamuri, în arbori.

Bate ploaia.

Mă uit la mâinile mele.

Le închid. Le deschid. Le închid iarăşi.

Pumnul e mic, firav.

Bagă de seamă tata:

— Pumnul o să-ţi devie puternic, Darie, când o să creşti mare. O să ai nevoie în viaţă de pumni.

— Da, îi răspund tatii. O să am nevoie de pumni.

Îmi pune mâna pe creştet tata.

Îmi mângâie creştetul.

Mâna lui e aspră.

Aspră şi bună.

— Da. O să am nevoie de pumni.

Plouă.

Acum plouă.

Noaptea nu mai visez struguri.

Visez că pumnul îmi creşte mare şi greu ca un baros. Şi că lovesc cu el, cu sete.

Cu ură.

Iarnă. Sunt ceva mai înalt de cum eram iarna trecută. Soba arde. Ninge. Ninge mereu. Poate s-or fi desfăcut cerurile. De astă-toamnă ninge întruna. Zăpada a crescut încet, până la glezne, până la genunchi. A trecut de genunchi. A trecut mai sus de brâu. O pârtie ne leagă tinda de fântână. Alta de şura de paie şi de coşarul boilor.

Unul, doi, trei, patru… nouă. Nouă copii ne aflăm în odaie. După câte ştiu, suntem mai mulţi. Unul şi-a luat valea şi-a plecat în lume. Vin veşti de la el. Veşti bune. Nu s-a prăpădit…

Ne înghesuim, şi cum ne-am mai zbânţui! Nu e loc. Aici e peretele, aici e patul, aici e uşa, aici e fereastra. Ne încăierăm de-a binelea în joacă, ne turbuşim în bătăi, spunem glume, ghicitori, poveşti. Frumoasă e povestea cu Bou-Roşu. S-o tot asculţi! Dar povestea cu popa cel spân, cu Michiduţă şi cu preoteasa? Râdem până rămânem cu gurile strâmbe. Pe urmă, ne aducem aminte de povestea cu strugurii şi botniţele. Asta a fost o poveste adevărată. Şi nu mai râdem…

Fereastra!… E cenuşie. Pe dinafară îngheţată. Ne desparte de văzduhul cenuşiu. Nu desparte de lume. Salcâmii leagănă coţofene cu coadă bălţată, leagănă ciori

croncănitoare cu pene negre ca haina cea lungă a popii care scuipă spre mine dacă îi dau bună ziua pe uliţă.

Bat vrăbii în geam. Vrăbii cenuşii ca văzduhul. Mai cenuşii decât văzduhul. Uite, una are guşă popistrată cu boabe roşii.

Iarnă. Zarvă. Latră câinii. Un rumân pătrunde în casă. Îşi scutură căciula. Căciula, mare, dintr-un miel tărcat. Dă bună seara. Apoi:

— Bine v-am găsit sănătoşi!…

— Bine ai venit, nepoate!…

E vărul Pascu. Întinde părinţilor o placă pântecoasă, roşie, cu dungi late, negre. Le dă să guste.

— Vă poftim deseară la nunta vecinului Stan. M-a pus frate de mână…

— O să venim.

Merge tata. Merge mama. Merg soră-mea Evanghelina, soră-mea Riţa. Merge frate-meu Ion. Mă leg şi eu de coada lor. Nunta e aproape de tot. Pot să dau cu piatra din bătătura noastră în bătătura cu pricina.

Ginerele, nenea Stănică, e frate cu nenea Mihalache, care s-a însurat mai demult cu dada Mitra. Amândoi sunt băieţii tuşii Petra, văduva, care ne dă să bem gaz cu lingura când ni se umflă gâtul. Şi în fiecare an ni se umflă gâtul. În fiecare an bem câteva linguri de gaz.

Harnici băieţi. Muncesc, ca şi noi, pe trei moşii. Pe Belitori, pe Saiele, pe Secara. Nenea Mihalache şi-a luat nevastă tocmai de lângă Olt, de la Râioasa. Voinică nevastă. Unii spun prin sat: cam prea voinică, bună de muncă şi de tăvăleală. Duce sacul de şase duble pe umăr, ca pe-un fulg. Are strungăreaţă şi vorbeşte gros, ca un bărbat siteav. Seara, flăcăii mai cutezători dau ocol bordeiului tuşii Petra. S-a cam dus vestea că muierea cu strungăreaţă ar fi rea de muscă. Dă târcoale bordeiului şi văru-meu Vasile, băiatul lui unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatii.

Tata îl ceartă, deşi suntem în duşmănie cu mătuşă-mea, cu Bâzărca…

— O să te omoare Mihalache cu parul… Abia te-ai însurat şi umbli după nevasta lui…

— Pe mine?

Se înfoaie ca un cocoş prost. Numai că n-are creastă. Numai că n-are pene. Are câteva tuleie în barbă şi nu vrea să le radă.

— Pe tine…

— Da ce, eu n-am par?

Norocul lui nenea Vasile şi al altor zăltaţi e că nenea Mihalache nu se sinchiseşte. S-a dovedit a fi stearpă nevastă-sa. Ori poate, ce s-a socotit, el o fi sterp. Dacă o să-i îngăduie să-şi facă mendrele – l-au povăţuit babele – s-ar putea întâmpla ca norocul să-i aducă în casă un copil. Ce răsare în grădina ta al tău este, nu al altcuiva. Şi pe urmă, dada Mitra a venit ca mireasă cu salbă de şase galbeni. Şi din şase, salba a crescut la nouă galbeni. O să mai crească. Vrednică femeie! Astă-toamnă, de pildă, când s-a dijmuit munca, Cristofor burduhănosul i-a făcut dadei Mitra semn cu cravaşa lui cu moţ verde.

— Vino pânăn conac.

Dada Mitra, de ce să nu se ducă? Muierile, lângă stivele de porumb, râzând, şuşotind, aşteptând-o mirate. N-a întârziat mult dada Mitra. A ieşit potrivindu-şi boşcelele. Muierile – pe ea.

— Ce ţi-a făcut, fa?

— Ce să-mi facă?! Mai nimic. E prăpădit. Numai gura de el…

Nenea Mihalache s-a întors cu carul acasă încărcat cu porumb până la loitre. Gâfâiau boii. Parcă duceau piatră. Ceilalţi oameni, cu cinci-şase baniţe pe fund.

Muncesc rumânii învoiţi pe moşie. Nu poate nimeni să are peticul lui de pământ până nu ară, până nu seamănă la boier. Poartă grijă jandarmul să-ţi aducă aminte, dacă ai uitat cumva, se străduie să te scoată el la arat, la semănat, chiar dacă n-ai avea tu poftă. Culegi porumbul şi-l faci grămadă, lângă magazii, la conac. După ce s-au isprăvit de cules tarlalele toate, vine boierul cu logofeţii la dijmă. Ia boierul trei părţi, ar trebui să iei şi tu o parte. N-o iei. În postul Crăciunului nu mai ai ce duce la moară. Apuci drumul conacului şi te împrumuţi cu bucate. Te împrumută boierul, după ce te ţine un ceas-două la scară.

— Câţi saci de porumb îţi trebuie, Tudore?

— Trei, boier Gogu…

— Mi-l plăteşti în bani, ori îmi dai, la toamnă, porumb din partea ta, la dijmă?

— N-am bani, boier Gogule…

Pentru trei saci întorci nouă. Câteodată, doisprezece, înaintea Crăciunului porumbul are preţ ridicat. Toamna, preţurile sunt de râs. Totuşi, pe aceste preţuri de râs rumânii îşi vând bucatele. Perceptorul nu-i slăbeşte din chingi. Birurile trebuie plătite. Le plătesc rumânii. Cui nu plăteşte i se iau cu toba vederile, căldarea de mămăligă, aşternutul…

Nenea Mihalache are chipul roşcovan. Plesneşte de gras. Nenea Stănică e mărunt, îndesat. Parcă i-a tot dat cineva cu obada în creştet şi nu l-a lăsat să crească în sus cât ar fi trebuit. Nasul îi cade peste buze, ca un cioc de pasăre. Ochii vicleni, cam zbanghii. Şi-a ales mireasă din cătun, cu zestre. Fir-ar ea să fie! O fetişcană spălăcită, pistruiată, cu coade lungi, galbene, ai zice fire de grâu copt, împletite. Fusta îi este înfloratã, încreţită. Peste cămaşa cu altiţe albastre şi-a pus cojocel, semn că taică-său are şi oi, oi multe, o turmă, nu numai pământ. Dealtfel, în zestre au intrat şi şase bârsane cu miel în burtă şi plăvană cu viţel

legat de curmei. Başca un car de ţoale. Başca pământurile din luncă, unde-şi plivesc grădinile de zarzavat bulgarii veniţi de peste Dunăre.

— Brava lui! auzii flăcăii aciuiaţi pe gârlici. Mai rar aşa podoabă!

Parcă sunt un snop de iaca-cine! Râd de se prăpădesc.

Bordeiul are două odăi şi două coşuri. Într-o odaie, nunta. În alta, pregătit, gătit, patul mirilor. Căpătâi umplut cu lână. Peste rogojina de toate zilele, scoarţă. Tărăboi mare. Nunta abia a început. Mâine o să fie ce-o să fie, după ce tinerii au să tragă cu degetul în condicile primăriei şi după ce-o să-i cunune popa la biserică. Pe lângă pereţi, mese şi scaune lungi făcute din scândurile patului care, pentru o zi, a fost descheiat. Fierb pe vatră oale mari de pământ, burticoase. Miroase a sarmale de porc şi a grăsime de berbec fript. Nuntaşii beau ţuică fiartă. Beau din ulcele de lut ars, negre, şi mănâncă din străchini, cu degetele, sarmale, varză cu carne. Pâinea e caldă şi spoită cu ou. Cimpoiul cântă. Clarinetul îl îngână. Ţiganul cu pielea ciupită de vărsat scarpină la piept mustăţile cobzei. Flăcăilor de pe gârlici, veniţi după obicei pe nepoftite, li se dau să înfulice de-a-mpicioarele găvane cu varză, coltuce de pâine. Li se dau şi ceşti cu rachiu. Unii ies în prag şi dau chiot lung, hoţesc. Noaptea neagră, s-o tai cu fişca. Se strecoară afară din bordei fetele, câte una, câte două. Întârzie pe lângă şura de paie, pe lângă căpiţele de coceni. Se întorc cu fustele mototolite, cu obrajii muşcaţi – de ger muşcaţi.

A trecut în sus, gâfâind, aruncând foc pe nări şi s-a pierdut în tăietura dealului trenul de miezul nopţii, cu luminile aprinse. Scânteile cad, roi de bondari roşii, albaştri, peste sat. Cad şi se sting în nămeţii uriaşi care cresc mereu puful afânat.

Miezul nopţii. Mirele şi-a luat aleasa de mână s-o ducă în culcuşul care-i aşteaptă.

— Hai, Măricică…

O soarbe cu ochii.

— Dacă vrei tu…

Tremură ca salcia.

Mă uit printre fustele muierilor la ochii miresei. Spălăciţi. Ochi de mânzată care ştie că e dusă la tăiere. Ciupitul gâdilă mai tare mustăţile cobzei şi stropeşte printre dinţii galbeni cântec de ruşine.

Când eram la mama fată…

Soacra-mare, cu băbătiile, cu muierile, cu fetişcanele, de pază lângă uşă. Naşa aduce cămaşa de borangic, subţire de te vezi prin ea, moale, s-o tai cu limba. I-o dă miresei:

— Ţine-o, Măricico, şi… să nu ne roşeşti obrazul.

Au trecut prin deschizitură. Uşa s-a închis. S-a auzit tras ivărul de lemn.

Mă apucă una de ureche, a lui Boboc, dada Nastasia, grasa…

— Ce te vâri, drace?

— Iaca, mă vâr…

Pe vatră, într-o oală nouă, dada Mitra adună cenuşă cu vătraiul şi-o îndeasă – cenuşă fierbinte, spuză. Dă oala flăcăilor pe gârlici.

— O să bubuie ca o puşcă, mai tare ca o puşcă… Cimpoiul se dezumflă, se umflă, se dezumflă, geme.

Clarinetul leapădă sunetele piţigăiate. A înnebunit şi cobza, şi Ciupitul care-o strânge în braţe şi-o zgândără.

— Hii! Hii! Cântă, cioară…

Ciorile, ciori, cântă cât le ţin puterile.

— Bauuuu… poc… poc!…

Au trântit oala cu cenuşă sub fereastră. Au descărcat spre slăvi pistoale vechi turceşti, cu ţeava lungă şi mâner de os. Dealurile au prins pocnetele şi le aruncă îndărăt. Încet, mai încet…

Mirele iese furtunos. Trânteşte uşa. A luat foc bordeiul, ori s-a cutremurat din ţâţâni pământul?... Nu. Nici vorbă. Alta e tărăşenia.

— Cămaşa, dă-ne cămaşa miresei! strigă soacra.

— Să vedem cămaşa miresei! cerşeşte naşa.

— Ce cămaşă? N-am să vă dau nicio cămaşă. De mult nu mai e fată. Muiere în toată legea, asta e mireasa mea...

Nevestele, buzna peste mireasă.

Măricica stă ghemuită în pat. Se ţine cu mâinile de coastă. Se vaită:

— Mi-a frânt oasele, blestematul...

În jurul ochilor, cearcăne vinete.

Cu pumnii, cu picioarele, pe înfundate, a stropşit-o.

Începe haiul. Mirele:

— Să tacă lăutarii şi să împlinim legea. S-o ducem la tata-socru. Pe grapă. Să i-o lăpădăm în bătătură. Altfel îmi bate piatra grânele şi-mi mor boii de splină...

— Cu cine, cu cine te-ai cotârcit? întreabă soacra. Cine a fost pramatia?

Măricica tace. Ce i-ar folosi dacă ar mărturisi...

Ies toţi în arie cu felinarele aprinse, scot boii şi-i înjugă la grapa atârnată de pătul. Grapa: un maldăr de mărăcini prinşi cu rădăcinile între două lemne.

Măricica îşi pune cojocelul în spinare, îşi acoperă capul cu tulpanul. Îşi acoperă şi obrazul. Au s-o ducă la tăicuţa, la măicuţa, pe grapă, cu nuntaşii, cu lăutarii. Ştia că aşa o să fie. O să se scuture satul din somn să întrebe ce s-a petrecut. Ei, acum nu se mai schimbă nimic, orice s-ar întâmpla.

În brânci o scot din casă şi-o aruncă pe grapă. Pleacă alaiul. Lăutarii îşi fac meseria. Acum şi-o fac în râs. Cimpoiul parcă e buhai. Cobza hârâie. Clarinetul sughiţă. Pe buza clarinetului îngheaţă scuipatul.

Se deschid uşi. Scârţâie porţi. Câinii, ca loviţi de turbare, latră, latră…

Ninge. Ninge mereu. Peste zăpada de jos cade, nouă, proaspătă, altă zăpadă, din cerul pe care nu-l vezi şi nu poţi să ştii cât e de înalt. Gârla a trecut-o alaiul pe gheaţă.

Întuneric orb la casa Măricichii. Alaiul aprinde luminile. Iese în poartă socru-mic. Ies fraţii miresei. Iese şi maică-sa, înfofolită în broboadă.

— Ce-i, mă? Au dat tătarii?

— Ţi-am adus fata, socrule-mic, nu e fată.

Socru-mic, o clipă năuc, se dezmeticeşte, pricepe. Îşi ia muierea de păr şi mătură cu ea oborul. Noroc că e zăpada moale.

— Ai ştiut. Tu ai ştiut!…

A snopit-o bine. Sar şi nuntaşii.

— Las-o, mă, Vătui, c-o omori!…

— Apăi, dacă! E muierea mea. Ce vă băgaţi…

A lăsat-o… Măricica, pe grapă, cu inima cât bobul de mazăre. Îi bate inima tare.

Ginerele, fratele de mână, nuntaşii intră-n casă. Soacrele, amândouă, lângă mireasă, pe grapă, şoşotesc. N-au s-o ucidă pentru atâta lucru. Li s-a mai întâmplat şi altora.

— Să mai îmi dai două pogoane şi şase oi şi un bou, cere ginerele, care, de ciudă, s-a afumat oleacă.

— Nimic nu-ţi mai dau, dezbrăcatule. Vrei să-mi scoţi sufletul din mine. Nimic nu-ţi mai dau. Dacă-ţi place, bine. Dacă nu…

Au încălzit, la foc de paie, o cană de rachiu. Chiocnesc şi se înjură. Gata-gata să se ia la pumni.

— Mai dă ceva, cerşeşte nenea Stănică.

— Mai dau, ca să nu zică satul că sunt inimă acră, un pogon şi trei bârsane. Altceva nu-ţi mai dau, tâlharule!

— Să nu mă faci tâlhar…

— Ba te fac. De ce să nu te fac, dacă aşa îmi place mie? Dacă nu vrei găsesc om pentru fata mea şi mai bun…

— Cât ai spus că mai dai?

— Un pogon şi trei oi…

— Bine. Fie şi aşa. Mi-e prea dragă, că nu mă lăsam cu atât de puţin. Da oile, cu miei în burtă…

— Cu miei în burtă…

Nuntaşii fac drum îndărăt. Plânge Măricica pe grapă. Nu se uită nimeni la ea. Lăutarii iar şi-au dat în petic.

Fierbe satul. S-a luminat de ziuă. Văzduhul e mohorât. Cerul atârnă, puhav, deasupra uliţelor, ca o burtă.

— A dracului mai e şi sărăcia! Cum îl ticăloşeşte pe om!

— Nu pe toţi, vericule, numai pe unii…

Pe Măricica n-o mai dor coastele…

Dar prin sat le mai dor coastele pe altele. De la horă pleacă băieţii cu fetele pe deal, când dealul e verde. Îşi fac mai înainte vorbă.

— Mergi cu mine pe deal, Ilinco?…

— Nu merg.

— De ce?

— Aşa, că nu vreau. Mă duc cu Gheorghiţă…

— O să-ţi spoiesc la noapte poarta cu păcură.

— Spoieşte-o, dacă ai poftă să te ciomăgească taica.

— Mergi cu mine pe deal, Petruţo?…

— Da, merg, dar să te porţi frumos…

Se sparge hora la chindie. O apucă înainte băieţii. Cântă unul, în frunte, cu clarineta. Văru-meu, Pârvu Găbunea cântă cu armonica. Se laudă taică-său, la cârciumă:

— Deştept foc, Pârvu-al meu… Cântă din gheare… Mânca-l-ar taica! Din gheare cântă.

— Lasă Tudose, nu te mai lăuda atâta. Mai cântă şi alţi băieţi.

— De cântat, cântă ei, nu zic nu, dar nu ca Pârvu-al meu… Auzi-l, parcă te seacă la inimă…

Cete-cete, fetele urcă după băieţi poteca. Ne luăm după ele. Se opreşte una. Se întoarce la noi:

— Ce vă ţineţi, mă, după noi?

— Ce, dacă ne ţinem?

Încearcă să ne alunge cu bulgări. Ţi-ai găsit! Nu ne nimereşte. Ştim să ne ferim. Trec bulgării pe lângă noi, cad, se sparg. Se lasă păgubaşă. La salcâmi şi-o ia de braţ fiecare pe a lui. Se răspândesc. Le întind pe iarbă, le strâng în braţe, le sărută. Vorbesc de nuntă.

Zgâim ochii la ei. Ne mai înjură câte un flăcău. Îl înjurăm şi noi. Nu rămânem datori.

— Să ieşi deseară la poartă când oi fluiera.

— Ies, dacă adoarme mama devreme. O să doarmă…

Auzi în sat:

— A rămas grea a lui Ivănuş.

— Cu cine, fa?

— Cu al lui Beldie…

— A dat norocul peste al lui Beldie. Fata lui Ivănuş are pământ. S-a întâmplat cu voia ei. Altfel n-o lăsa taică-său să ia un sărăcan.

Angheluş e frumos, să-l bei într-un pahar cu apă, dar de sărac, n-are pereche. Ba are una: pe nenea Picică…

— O să-l bage ginere-n casă Ivănuş, că n-are decât o fată… Nu e urâtă, dar nu dărâmă pământul cu frumuseţea…

— Frumuseţea trece… Pământul rămâne. Şi cine are pământ, nu-l doare capul…

— Dar Aposta lui Cuclea?

— E cu burta la gură. Nu spune făptaşul…

A născut pe furiş Aposta lui Cuclea.

A văzut-o, dintr-o dată, satul, subţire… S-a iscat un zvon.

— L-o fi lepădat…

— De unde. L-a născut şi l-a omorât… Au chemat-o la primărie. A luat-o Juvete şi-a dus-o la post.

— Să spui ce-ai făcut cu copilul…

— Care copil?

— Copilul pe care l-ai născut…

— N-am născut niciun copil…

Au strâns-o cu uşa. A mărturisit. Copilul a fost îngropat în bălegar. Au pus-o şi l-a dezgropat. Era un boţ de carne. Pe gât se vedeau, negre, urmele mâinilor.

— N-am vrut să-l îngrop de viu. Mi-a fost milă. Avea ochii albaştri, ca Miluţă.

— Cu Miluţă ai păcătuit?

— Cu Miluţă, când a venit în vacanţă. A făgăduit că mă ia de nevastă. Pe urmă, când a aflat că am rămas borţoasă, n-a mai trecut noaptea pe la poarta noastră. Mi-a spus să mă descurc cum oi putea. Mi-a fost ruşine să-l arăt lumii. Cu un copil de gât şi fără o palmă de pământ, fără salbă de aur, cine să se uite la mine!…

Zgârcit, copilul stătea desfăşurat din petice, pe bălegar, în mijlocul ariei… Aposta lui Cuclea l-a privit lung, cu ochi de piatră. Pe urmă s-a repezit de parcă ar fi văzut că vrea cineva să i-l fure, l-a luat în braţe, a început a-l lului:

— Băiatul mamei, băiat…

Îi curgeau lacrimile pe obraji, şuroaie…

S-a dus la închisoare Aposta…

Miluţă e băiatul morarului Isopescu, din cătun. Când vine în vacanţă de la oraş, unde învaţă carte, se plimbă prin sat cu bicicleta. Sperie copiii, sperie orătăniile cu goarna bicicletei…

III

MĂRUNTE

E un om aproape bătrân, Florea Pancu. Are boi buni şi car mare, încălţat de curând cu fier.

Şi-a măritat o fată. Mai are trei în casă. Trei fete şi-un băiat care a plecat sănătos şi s-a întors de la oraş orb de amândoi ochii, buştean. Lucra la o bina. I-a intrat un cui în ochi. L-a pierdut şi pe celălalt.

Orbul e povara casei.

Povară sunt şi cele trei fete care nu se mai mărită, dar mare povară e pentru Florea Pancu mai ales nevasta.

Astă-toamnă, i-a murit vecinul. A rămas numai vecina. Să tot aibă douăzeci de ani. Cârnă, albă, cu draci. Pancu s-a învăţat să-i ducă seară de seară, făină, untură, găini, ce se găseşte prin casa şi prin curtea lui. Nu ştie cum să-i mai intre în voie. Muieruşca se ţine tare.

— Dacă divorţezi şi te însori cu mine…

La început, Florea Pancu a crezut că tinerica glumeşte. Apoi a băgat de seamă că nu glumeşte deloc. S-a sucit, s-a învârtit, s-a socotit, s-a hotărât:

— O să divorţez.

A găsit un avocat care i-a băgat formele la tribunal. A primit citaţie. Umblă cu citaţia prin sat, fudul, se laudă:

— Am să dau divorţ. Îmi iau nevastă tânără. Am cu ce s-o ţin.

Satul râde. Florea Pancu merge, ca bătut în cap, pe drumul lui.

În ziua sorocită pe citaţie, îşi urcă femeia în car şi pleacă la târg. Stau amândoi în faţa tribunalului şi după ce se deschide uşa, în sala de aşteptare. Femeia e mică,

negricioasă, cu sânii uscaţi, cu spinarea adusă, dăulată de munci, de naşteri, îi strigă aprodul.

Florea Pancu îşi ia nevasta de mână şi-o împinge înăuntru. Rămâne semeţ, mândru de ispravă, şi nu se miră nici de judecători, nici de Isusul răstignit pe cruce. A mai avut judecăţi.

Femeia, ca venită de pe altă lume.

Preşedintele: – De câţi ani eşti căsătorit cu femeia asta?

Florea Pancu: – De treizeci şi cinci de ani, domnule preşedinte.

Preşedintele: – Câţi copii aveţi?

Florea Pancu: – Cinci copii, domnule preşedinte.

Neîntrebată, femeia adăugă:

— Am avut mai mulţi. Trei ne-au murit de mici, unul a murit astă-toamnă…

O podideşte plânsul. Un plâns tăcut de vită care ştie să rabde.

Preşedintele: – Şi de ce vrei să divorţezi de femeie?

Florea Pancu: – E urâtă, să trăiţi, domnule preşedinte.

Preşedintele: – Şi abia acum, după treizeci şi cinci de ani, ai băgat de seamă?

Florea Pancu: – De la început am văzut, domnule preşedinte, dar acum am găsit alta mai frumoasă.

Preşedintele: – Şi mai tânără, nu?

Florea Pancu: – Da, să trăiţi, domnule preşedinte, mai tânără.

I se aprind ochii de fericire. Zâmbeşte şi-şi duce mâna la mustaţă.

La întoarcerea de la târg, de necaz că nu i s-a dat slobod divorţul, Florea Pancu şi-a stâlcit femeia în bătăi.
Peste două săptămâni a îngropat-o.

Aurii, ruginii, vinete, roşcate se desprind din arbori şi cad răsucindu-se, legănându-se, frunzele. Le-a muşcat gura toamnei. Câmpurile s-au golit. Nu-şi mai spune numele-n răzor pitpalacul, ascuns la rădăcina steblei de măceş. Sângeră măceşii. Dezlănţuite, aleargă vijeliile. Se lovesc de case, de ramuri. Chiuie.

Chiuim şi noi. Mai chiuim, mai dârdâim. Picioarele desculţe le moroim prin noroi. Până la genunchi suntem una cu noroiul. Ne jucăm de-a caii, de-a capra, şi hoarda noastră numără un cap mai puţin. A murit adineauri. Ilie a murit, fratele lui Iţicu.

Mai adineauri mă socoteam prieten cu amândoi – şi cu Ilie, şi cu Iţicu. Dar Ilie muri. Cum o să fiu prieten cu un băiat care a înghiţit gutuia? Dacă nu mai e viu, gata, nu mai e viu. Mâine, nu mai târziu, o să-l îngropăm. I-auzi cum sună clopotul! Frumos sună când pentru altul sună şi tu-l auzi şi el, mortul, nu-l aude. Poate îl aude sufletul mortului, dac-o fi suflet.

— Mamă, e adevărat că omul are suflet?

— E adevărat.

— Şi sufletul trăieşte după ce moare omul?

— Trăieşte.

— Asta nu poate s-o ştie nimeni, femeie. Ce ştim e că, după ce murim, ne topim în mormânt, ne facem una cu ţărâna…

Cât s-a răcit Ilie, făcut covrig, au încălzit în căldarea cea mare apă. S-au înfierbântat şi vatra şi ţestul deodată.
De pe mort abia au scos hanţele în care se jucase, dormise, bolise. Moale ca o cârpă, despuiat, Ilie s-a lăsat luat în braţe, întins în albie, lung şi subţire, numai oasele de el, frecat cu coaja neagră de săpun, spălat cu leşie. Şi noi suntem numai piele şi oase. Noi, care trăim… Da el, c-a bolit şi-a murit? Curgea, Dunăre, zoaia după el. Bietul! Dacă ar fi avut un strop de suflare, s-ar fi zbătut, ar fi ţipat, ar fi scăpat. Dar aşa… Cum au vrut, l-au ferchezuit… Mortul,

după ce a fost trecut prin scăldătoare, mare, mic, e primenit cu straie curate. Asta la cei care au… Pe Ilie au pus tot hanţele-i vechi.

Frământată, dospită între timp, coca din căpistere a fost întinsă pe cârpător şi aruncată sub ţest. S-au copt şi colăceii.

— Iţicule, cheamă copiii din uliţă la praznic!…

Ne aflam pe aproape, Iţicu, fudul că are mort în casă, ne cheamă. Mâncăm pâine, pâine caldă – o mâncăm cu vin. Înainte de a duce la gură codrul, îl muiem în vinul acrişor din strachină. Ne lingem buzele, ne săturăm. Cu pântecul doldora, întins ca toba – să ucizi puricele cu unghia pe el – ieşim în arie. Să ne doboare vântul! Ei, nu ne doboară. Ba încă ne cocoţăm pe gard, ne uităm mulţumiţi în uliţă… S-a adunat o droaie de copii urduroşi, zdrenţăroşi. Din droaie se dau mai în faţă Gângu şi Tudorache. Gângu e-nalt, ca mine, şi tot ca mine are părul ciufulit, zburlit. Îl ţine de mână pe Tudorache, care e mai mic şi poartă o rochie de fată, a soră-sii, cu petice, lungă până-n pământ. Ochii lui Gângu, holbaţi. Ochii lui Tudorache. Mai holbaţi, mai sticloşi. Le lasă apă gurile, la toţi. A colaci calzi miroase. Miroase a vin.

În dinţi îşi ia inima Gângu.

— Iţicule, îngăduie-mă şi pe mine la voi în casă, pâine cu vin să mănânc şi eu, c-o să moară şi Tudorache al nostru şi-o să te îngădui şi eu pe tine la noi, să mănânci şi tu pâine cu vin…

Ni-l arătă pe Tudorache cu mâna.

— Da, o să moară şi Tudorache-al nostru…

Tudorache aşteaptă, flămând, cu priviri hulpave, lângă Gângu…

Iţicu nu se înduplecă. Nu crede că Tudorache va muri atât de curând.

În capătul uliţei noastre, la şosea, aşezată de-a curmezişul oborului, casa lui Marin Danciu, care a făcut armata cu taică-meu la călăraşi cu schimbul. Nevastă-sa, leica Bălaşa, vine mereu pe la maică-mea.

Două fete are Danciu şi doi băieţi. Stana e de-o seamă cu soră-mea Evanghelina. Linca, de-o seamă cu soră-mea Riţa. Băiatul ăl mare, Minică, e mai mare decât fratele meu Gheorghe, care a plecat de-acasă şi de care nici nu-mi mai aduc aminte cum arată la faţă. Celălalt, Dinică, tovarăş de puşlamalâc cu frate-meu, cu Ion.

Fetele lui Danciu sunt înalte, bălane, străvezii. De-ar fi ceva-ceva mai străvezii, te-ai putea uita prin ele ca prin geam, seamănă maică-si. Doi bani nu fac la muncă. Au o arie mare, plină de duzi. Vara întind ţolul la umbră şi zac. Nu sunt bolnave, dar parcă n-au snagă în oase, putere. Nu le doare nimic, dar dacă merg la câmp numai mersul le şi oboseşte.

Băieţii sunt voinici: două matahale. Minică a fost până anii trecuţi flăcău. Ca un urs de voinic, mai voinic decât un urs: ia sacul de şase duble într-o singură mână şi-l duce la spinare fără să icnească, asemeni ţaţei Mitra, vecina. Merge domol, vorbeşte domol. Se întâmplă ceva ciudat cu el: când hălăduie noaptea pe uliţă, nu-l latră niciun câine. Vorba lui, moale, blajină. Nevastă şi-a căutat în sat şi nu şi-a găsit. Peste vreo patru sate şi-a dibuit nevastă Minică al lui Danciu. S-a dus în peţit singur şi s-a întors cu mireasa de mână acasă. Sida o cheamă pe nevasta lui Minică şi cam până la brâu îi ajunge bărbatului cu creştetul. E o femeie slăbănoagă, o mie de dinţi parcă ar avea în gură. Dinţii i se văd când râde. Ochii îi sunt negri, ascunşi sub frunte sub stuful desfăcut al sprâncenelor. N-are deloc astâmpăr, nici la masă n-are astâmpăr… înghite doi-trei dumicaţi, se scoală, trebăluieşte, se aşează iarăşi. Muierile au poreclit-o Zvâca! Mie-mi place să-i zic dadă, dada Zvâca…

Mărunţica îşi face loc pe marginea patului, vorbeşte cu mama. Fereastra, vânătă. Vânăt văzduhul…

— Ce zici, tuşă Mărio, ai văzut ce păţi Măricica? Se mărită cu ruşine! Acum trăieşte bine cu bărbatu… Lacom e omul la pământ. A fost o proastă. Dacă m-ar fi întrebat, aş fi învăţat-o să-şi ascundă pozna… în noaptea nunţii, bărbatul nu e în toate ale lui. Bea un pahar, e-nfierbântat de joc, de cântec. Numai dacă eşti proastă nu-l poţi păcăli. O păţisem. Cu băiatul arendaşului. Mă prinsese pe-nserat, singură, pe câmp. A trebuit să-l păcălesc pe Minică!… Cu sânge de porumbel în beşică de crap… Să-ţi spun: când a venit să mă ceară de nevastă, când l-am văzut aşa mătăhălos, nu mi-a plăcut. Nu mi-a plăcut nici cum a vorbit: moale, moale, abia-i ieşeau cuvintele din gură… Ce să fac eu cu namila asta de bărbat? mi-am zis. Mi s-a părut prostălău. Era numai scump la grai. M-a întrebat:

— Mă iei, Sido?

— Mai lasă-mă să mă gândesc, i-am răspuns. Mai vino peste o săptămână…

Gândeam că n-o să mai vină, ori, dacă o veni, n-o să mă găsească. Plănuisem să plec în ziua aceea pe la rubedenii. În poartă, la despărţire, mi-a dat mâna, mi-a strâns-o într-un anumit fel, mi-a frecat palma cu degetul ăl gros… M-a uluit. A plecat. Am intrat în casă, m-am răzgândit: ăsta nu e prostălău… Ştie multe. I-am spus lui taica să se ia după el. Să-l aducă îndărăt. S-a dus taica. L-a ajuns la marginea satului, l-a adus îndărăt.

— Te iau, Minică. M-am hotărât.

Mi-am făcut o legătură cu ţoale, am venit după el… Nu-mi pare rău…

Zvâca îşi desface zăbunul la piept, îşi descheie cămaşa, scoate afară botul ţâţei. Cât mărul e ţâţa, cu sfârcul negru. Alăptează copilul.

În trei ani, Zvâca a născut trei copii. Are de gând să nască cel puţin doisprezece, aşa se laudă… E măruntă,

numai şoldurile le are largi. Bună de prăsilă, spun muierile când o văd.

— O ştii pe cumnată-mea Stana, lingava. Ce i-o fi venit? Vrea să se mărite cu al lui Orceag.

— Cu Tăsică?

— Cu Tăsică. Alălalt al lui Orceag e însurat.

— Uitasem.

În neamul lui Orceag, toţi bărbaţii răsar pe lume mărunţi, aproape pitici. Fiecare dintr-alde Orceag caută să-şi ia nevastă cât mai înaltă. Fiecare îşi ia nevastă înaltă. Degeaba! Băieţii se nasc mărunţei, tărtăcuţe, ceapă mică, orceag…

Tăsică e grefier la judecătorie, e acriturâ. Umblă îmbrăcat nemţeşte, cu scârţ la pantofi. Pleacă dimineaţa de acasă, ajunge pe jos la Cârligaţi. Seara se întoarce acasă, tot pe jos – lipa, tipa, tipa, lipa…

O place pe Stana lui Danciu fiindcă e albă, înaltă. Tase Orceag e oacheş, ca un fund de căldare. Stana se gândeşte să-l ia. Grefierul n-o s-o ducă la câmp, la muncă. I-a făgăduit c-o să-i pună, ca la cucoane, pălărie!…

Zvâca râde de se prăpădeşte:

— Vreau s-o văd şi pe-asta cu pălărie.

— Parcă Polina n-are?

— Are, şi nu-i stă rău.

Polina a venit în sat acum un an. De la Ruşi a venit. E nevasta vărului meu, Niculae Dimozel, dirigintele poştei.

Ah, câţi unchi şi câte mătuşi am! Câţi veri şi câte verişoare! Dacă o apuc pe Călmăţui în jos, dau numai de neamuri. Dacă o apuc pe Călmăţui în sus până unde m-ar putea duce picioarele, neamuri, neamuri!…

Rar îmi place mie vreo rudă, dar când îmi place una, îmi place!… Uite, mi-e drag un frate mai mare al tatii. E bătrân, cu părul alb. Poartă barbă şi barba lui e albă. Poartă

mustăţi şi mustăţile lui sunt albe. Are casă în cătun, în Viorica, dincolo de gârlă. ÎI cheamă Alisandru Nasta. Şi băbuţa lui îmi place, mătuşă-mea Luluţa.

Au o arie lungă, plină cu zarzări şi corcoduşi, cu meri, cu nuci şi, în fund, unde pământul e totdeauna umed şi mâlos, a crescut înalt stuful. Dintre fraţii şi surorile tatii e singurul care ştie carte. A învăţat când era copil, de la un ţârcovnic.

— Păi în sat nu era şcoală?

— Ferit-a sfântul! Şcoli se aflau numai pe la oraşe pentru plozii negustorilor, pentru plozii boierilor, ai arendaşilor…

Mă duc deseori la unchiul Alisandru Nasta. Iarna, ca să mă uit în cărţile lui cu poze. Vara, ca să mă urc în pom să mănânc poame.

— Bună dimineaţa, bâtule!…

— Bună dimineaţa, Darie…

— Ce mai faci, bâtule?

— Bine, Darie… Vrei corcoduşe?

— Vreau…

— Urcă-te, umple-ţi burta.. Vrei şi zarzăre? S-au copt câteva pe vârf în zarzărul ăsta… Suie-te şi le culege…

Cătunul a fost clădit pe sărătură, pe luncă. Sapi trei coţi, dai de apă. Apa fântânilor, în cătun, e mereu turbure, sălcie. Pe alocuri, vatra cătunului a fost aşezată pe limbi de pământ bun, gras, în care nu numai salcâmii şi sălciile şi plopii, ci şi pomii roditori pot prinde rădăcini. Bâtul Alisandru şi-a ridicat casă pe o asemenea fişteică sănătoasă. Şi-a plantat grădină. Meri şi nuci, zarzări şi corcoduşi, peri şi piersici. Nu trăiesc mult pomii. De la un timp se usucă. Bătrânul îi scoate, sădeşte alţii. Are mereu grădină tânără, primăvara cu flori, vara şi toamna cu fructe, în pârg unele, coapte altele. Uleie cu albine ţine două-trei, nu le poate înmulţi, să aibă miere în casă pentru spoit bradoşii, bolindeţii, colacii, să dea un vârf de lingură la un bolnav…

Mă urc în vârful zarzărului. Se clatină vârful zarzărului cu mine... Parcă m-aş da uţa. Nu ameţesc. Mă îmbată mirosul fructelor coapte, dulce şi tare.

A avut necazuri mari de tot cu băieţii lui. Numai doi i-a născut nevasta, amândoi răi, fuduli, păcătoşi. Le-a dat locuri, le-a dat case, le-a dăruit pământuri. A păstrat pentru el, bătrânul, o bucată de ogor lângă gârlă, pe care cultivă zarzavaturi. Băieţii, nu şi nu, să le împartă şi locul acela. Duşmănie mare. S-au sfătuit să-l omoare. L-a poftit la masă băiatul lui ăl mare, văru-meu Neagu. E om negricios la faţă, tare vorbăreţ. Bâtul Alisandru i-a clădit casă la drum. Văru-meu Neagu şi-a deschis prăvălie şi în dosul prăvăliei, în care nevastă-sa vinde mărunţişuri, are un atelier de croitorie. Croieşte haine ca la oraş. Şi-a adus o maşină cu care brodează pe şorţurile femeilor flori de toate felurile. I-au dat să bea ţuică în care topiseră şoricioaică. Simţiseră copiii. Când să bea, un băiat s-a repezit şi l-a lovit pe bătrân peste mână.

— Nu bea, bâtule, taica a turnat otravă în cinzeacă...

A fost buh mare în sat. De atunci, bâtul Alisandru n-a mai călcat prin casele băieţilor lui. E amărât din pricina asta.

— Faci copii, te necăjeşti, îi creşti să ai o bucurie în viaţă, un sprijin la bătrâneţe, să nu-ţi închidă ochii şi să te ducă la groapă străinii. Şi când colo, caută să te omoare pentru avere. De-ar fi săraci, le-aş mai crede. Dar nu sunt. Sunt lacomi.

— Nu te supăra, nene!

— Nu te supăra, nu te supăra... toţi spuneţi aşa... Tu ai copii buni. Ai mei, sămânţă afurisită. Cine ştie căruia dintre strămoşi or fi semănând. Parcă nu sunt os din osul meu şi al Luluţii...

Mama crede că bâtul Alisandru Nasta trebuie să fi făptuit în tinereţe un păcat. Altfel nu-şi închipuie pentru ce bătrânul şi-a lăsat barbă ca popa şi citeşte mereu, în cărţile lui cu poze, despre vieţile sfinţilor. Cât e iarna de mare,

bâtul Alisandru citeşte. Citeşte cele trei cărţi pe care le are şi parcă nu s-ar mai sătura de citit. Poartă ochelari. Când îi obosesc ochii, s-apucă de altceva. N-are vite, numai două capre. Baba îngrijeşte de capre şi de păsări.

Bâtul Alisandru, alături de cărţile lui cu sfinţi, are pe poliţă şase bricege cu mânere de metal, ascuţite ca briciul, de felurite mărimi. Mă duc iarna la el, mă lasă să mă joc cu bricegele.

— Nu le deschide, Darie, să nu te tai la degete!…

Mâinile îmi sunt pline de semne. Am şi eu un briceag, ca fratele vitreg al tatii. Nu ştiu însă să citesc. O să învăţ când o să mai cresc. Dar bricegele îmi plac. Numai că n-am briceag cu mânerul de os, cu mânerul de metal. Briceagul meu este ieftin, cu mânerul de lemn, cechie…

Bătrânul ciopleşte în lemn de nuc şi scoate din mâinile lui cruci mici, pe care încrustează semne ciudate. În capătul de jos al crucii sapă litere pe care nu pot să le citesc.

În postul Pastelor, bâtul Alisandru duce un coş de cruci la biserică şi le aşează lângă altar. Şase săptămâni le lasă acolo. Le slujeşte popa. În dimineaţa de Paşte stă în faţa bisericii, împarte oamenilor cruci.

De ani şi ani face treaba asta. Nu se află o singură casă în sat fără o asemenea cruce atârnată lângă icoană, împletesc colaci pentru morţi femeile, iau crucea, o stropesc cu agheasmă, o implântă în mijlocul colacului. Dacă e mare colacul, o implântă şi pe margine. Colacul poartă pe coaja lui semnele de pe partea de jos a crucii. Înainte de a duce crucile la biserică, le vopseşte cu roş, cu albastru, cu galben, după cum îi vine lui poftă.

Cu mulţi ani în urmă, înainte de a mă fi născut eu, pe vremea când bâtul Alisandru avea car şi boi, a mers la târg şi şi-a cumpărat două cruci înalte, două troiţe cu sfinţi frumos coloraţi. S-a dus cu ele la cimitir, a ales la margine un loc, a înfipt crucile una lângă alta. I-a spus lui popa Bulbuc:

— Când oi muri, părinte, aici să fiu îngropat. Alături de mine, nevastă-mea…

— Da de ce te grăbeşti să-ţi pui cruce la cimitir?

— Ştiu că băieţii mei n-or să-mi pună, aşa că-mi pun eu singur.

Crucile se vedeau de departe, erau cele mai frumoase din cimitir. Le-a bătut ploaia şi vântul, crucile au putrezit. Întâi a căzut crucea pe care scria: *Aici odihneşte Alisandru Nasta.* Pe urmă a căzut şi crucea pe care scria: *Aici odihneşte Luluţa Alisandru Nasta.* Crucile au început să putrezească de-a binelea… Putrezesc de-a binelea.

Fratele tatii se ţine bine. Se ţine încă bine şi nevastă-sa. Când o fi să-i îngroape, vor trebui date la o parte crucile vechi pentru a li se săpa mormintele. Peste morminte oamenii au să aşeze, culcate, crucile.

— De ce asta, mamă? De ce să nu le înfigă în pământ încă o dată?…

— Multe nu ştii, Darie. Crucea care a căzut nu trebuie să mai fie ridicată. Trebuie să zacă aşa până se face una cu ţărâna…

Zvâca o vorbeşte de rău pe cucoana Polina, nevasta lui văru-meu Niculae Dimozel:

— Auzi, dadă, auzi, dadă. Vine Niculae de la gară cu franzela subsuoară şi-o găseşte acasă pe maică-sa. Cucoana Polina, pe scaunul mare, la masă. Maică-sa, pe un scaun mic, lângă uşă.

— Ce e, mamă? Venişi pe la noi?

— Venii, maică.

— Cu ce ocaziune?

— Cum ziseşi, maică?

— Cu ce ocaziune?

— Nu înţeleg, maică…

— Cum o să înţelegi, dacă eşti proastă!…

— Oi fi, maică…

— Te-ntreb de ce-ai venit pe la noi.

— Să vă văd, maică…

— Te pomeneşti că ţi-era dor de noi!…

— Mi-era, maică.

— Păi… să nu-ţi mai fie…

Văru-meu Niculae, de când a intrat la poştă, s-a îmbrăcat nemţeşte, poartă pălărie cafenie – pălărie tare, şi guler la gât. Şi-a adus nevastă de la oraş, nevastă care umblă în vârful picioarelor. Ca-n papainoage… Cu mijlocul strâns în cordon, ca o viespe, nu place nimănui Polina. Are ochii roşii pe margine. Pare albă ca hârtia. Nasul ei parcă n-ar avea rădăcină, parcă ar avea numai vârf, un vârf lung, îndreptat în sus. Vorbeşte sâsâit. Toată ziua îşi perie, îşi lustruieşte unghiile… Pe nimic nu pune mâna. I-a adus bărbatul o fată dispre munte, să-i facă treburile în casă. Slugă, de!

Stă baba Dina lângă uşă. Aşează servitoarea masa. Ciorba de găină miroase frumos. Franzela, adusă de la oraş cu trenul, miroase mai frumos…

Văru-meu Niculae, cu nevastă-sa la masă, mănâncă… Aburi calzi se ridică din farfurii. Babei îi tremură nasul. O gâdilă mirosul ciorbei pe la nări. Miroase ciorba, miroase franzela…

Niculae, de o parte a mesei; nevastă-sa, de alta. Lângă uşă, pe scaun, cocârjată de spate, cu picioarele crăpate şi negre – maică-sa…

După ciorbă, li se aduce de la cuptor pasăre friptă. Mănâncă boierii, mănâncă şi ciocnesc paharul cu băutură. Vin la masă plăcinte, după plăcinte, cafeluţe…

Văru-meu Niculae Dimozel aprinde ţigara, nevastă-sa aprinde ţigara. Dau fumul pe nas. Fumul se înalţă albastru, spre tavan.

A strâns servitoarea masa.

— Aoleu, mamă, uitai să te-ntreb: tu ai mâncat?…

— Mâncai, maică, înainte de a pleca de acasă. Mâncai o strachină de colarez…

— Ce oroare! spune cucoana.

— Ţărani!… spune văru-meu Niculae Dimozel. Bătrâna mângâie cu ochii băiatul. Are ghete lustruite şi pantaloni negri cu dungi albe feciorul ei… Poartă jachetă până deasupra genunchilor şi guler tare, scorţos. Mâinile băiatului ei sunt albe şi frumoase. Albe şi frumoase sunt mâinile noru-si…

E fericită bătrâna. Plămada ei a ajuns cineva. Odorul ei îşi trăieşte viaţa uşor. Are noră de la oraş.

— Apăi, să vă las sănătoşi, maică!

— Adio!…

Zvâca râde, râde de văru-meu Niculae, râde de nevastă-sa…

— O fandositică, spune ea.

Mătuşă-mea Dina e fericită. Se întoarce acasă şi povesteşte bătrânului ce bine trăieşte fiul lor cu femeia adusă de la oraş…

Mama încruntă puţin sprâncenele:

— Parcă sămânţa lui bărbatu-meu, Gheorghe, când o să se facă ditamai popă, crezi că o să se uite la vreunul din noi? O să se poarte şi el ca Niculae al lui Dimozel…

Mi-aruncă o privire mama:

— Şi tu, mă, şi tu la fel ai să faci!

Pleacă Zvâca.

O descos pe mama!

— Mamă, cum vine asta? De ce bâtul Alisandru nu e frate bun cu tata? Şi de ce rudele noastre sunt rude cu noi, unele după tată, altele după mamă, altele după bunic, altele după bunică?…

— Dumnezeu mai ştie! E-ncurcătură mare. Încurcătura a făcut-o bunicu-tău, tatăl lui taică-tu, ăla bătrânul…

— Tu l-ai văzut?

— O dată, când eram fată. Semeni cu el, Darie. Ai ochii lui. Poate o să ai altă soartă. A avut o viaţă, să n-o mai aibă nimeni! De şapte ori s-a însurat, de şapte ori i-a murit nevasta…

— Cum asta?

— Aşa a fost să fie! La cimitir e un colţ întreg

— Colţul dinspre alde Floria – cu nevestele lui bunicu-tău, una lângă alta, şapte – el, la margine, al optulea… îi jelesc pe toţi când mă duc la cimitir să tămâi morţii noştri.

— Avem mulţi morţi la cimitir, mamă?

— Aproape tot cimitirul e plin cu neamurile noastre. Mai e ceva. Fiecare nevastă, afară de a dintâi, a venit în casa lui bunicu-tău cu copiii de la alt bărbat, aşa că prin casa asta au trecut mai mult de douăzeci de copii, atâţia fraţi şi surori a avut taică-tău. Neamuri: sute, unii mai trăiesc, alţii au murit. Până la urmă murim toţi.

— De ce murim, mamă?

— Tot ce se naşte moare, Darie. Iarba trăieşte o vară. Răsare primăvara şi se veştejeşte toamna. Iarna putrezeşte sub zăpadă. Copacii trăiesc cât omul, unii mai mult decât omul… Fluturii, numai câteva zile.

IV

BĂRCI DE SALVARE

Cât casa, nămeţii. Nu mai ninge, nici soarele nu se vede… Ciuciţi în casă, pe lângă sobă, stăm cât putem. Ni se urăşte, luăm zdrenţe pe noi, mai ieşim puţin pe uliţă. S-au croit pretutindeni pârtii. Câteodată, seara, vine un vătăşel de la primărie, bate cu ciomagul în poartă. Câinii, pe el, să-l sfâşie.

— Care eşti, mă?

— Eu, nene Tudore, Geantă.

— Ce vrei?

— Înhamă caii să duci un grec la Balta Sărată.

— Acum, noaptea?

— Acum. Are grabă mare grecul.

— Spune-i că vin…

Se bucură tata. Are de câştigat un leu, un leu rotund, de argint. Înhamă caii la sanie, pe întuneric, pleacă. Se înfăşură în tot ce avem mai gros în casă. Noapte neagră afară. Auzim cum porneşte sania, clopoţeii îi auzim.

Balta Sărată e departe… Grecul trebuie dus acolo. Sunt o mulţime de greci în târgul de lângă Dunăre. Umblă prin sat, iarna, vara, şi cumpără bucate de la bogătani. Tata îi cunoaşte pe toţi. Îi poartă cu sania, cu căruţa. Din drumurile lui se alege cu mai nimic.

Abia când se luminează de ziuă se întoarce acasă. Îngheţat tun se întoarce. Aprinde focul în vatră, foc de paie, se încălzeşte. Înjură, înjură şi se potoleşte. Are cu ce-şi cumpăra tutun. Are cu ce-şi cumpăra tutun şi are cu ce cumpăra câteva ciurele de făină. E tare scumpă făina iarna, şi făină, oricum trebuie la casa omului. Ne apropiem de

Paşte şi atunci nu este îngăduit nimănui să nu ducă la biserică, pentru morţi, câţiva colaci. Avem un ciurel de făină în casă. Face mama colaci şi-i duce la biserică – jumătate rămân popii, jumătate ni-i aduce nouă. Înfige câte un muc de lumânare în fiecare. Trece cu ciobul cu tămâie peste ei, miroase frumos în casă, miroase a tămâie. Tămâia aminteşte de morţi… Nu-mi place să avem morţi în casă… Fumul e cald, colacii reci, îngheţaţi. Îi mâncăm. Parcă n-am mâncat nimic…

Popa, cu carul duce colacii acasă. Ciocăne în poarta popii o femeie – nevasta lui Ivan Ţânţu, Titilina…

— Părinţele, dă-mi un colac. De astă-vară copilaşii mei n-au gustat pâinea…

Popa, din prag:

— N-am, fă, n-am…

— Acu aduseşi carul încărcat cu colaci de la biserică. Părinţele, fă-ţi pomană cu mine…

— N-auzi, fă, că n-am! Colacii îmi trebuie…

Popii îi trebuie colacii. I-a pus sluga popii în saci, şi popa a dus sacii cu colaci în pivniţă. A luat cu el cheia. În fiecare dimineaţă, popa umple ciurelul cu colaci, merge în grajdul vitelor, dă boilor colaci, boii îi mănâncă. Are trei cai popa. Şi cailor le dă colaci. Şi cailor popii le plac colacii…

Zăpadă. Nu chiar atât cât casa de înaltă, dar aproape. Salcâmii trosnesc, le crapă coaja de ger, pe unii îi pătrunde gerul până la miez, li se despică trunchiul de parcă ar fi izbiţi cu tăişul securii. A crăpat furca fântânii. A crăpat cumpăna. Plopul din fundul ariei noastre a îngheţat până la vârf. A rămas înţepenit plopul, parcă ar fi de sticlă. La cea mai uşoară adiere a vântului crengile de lângă vârf, nuieluşe, se rup, se prăvălesc. Se aşează ciori pe moţul plopului. Moţul, pârâie, se frânge, cade. Îşi iau zborul ciorile, cârâind. Fântână e adâncă, dar tot prinde o pojghiţă

de gheaţă ca o oglindă subţire. Cine scoate dimineaţa apă întâi sparge gheaţa cu ciutura.

A cules tata zdrenţe, boarfe vechi, saci rupţi, a învelit în coşar boii, caii. Câinilor le curg ochii. Le-am făcut culcuş în tindă, culcuş de paie. Am adus în casă găinile şi capra cu barbă, ciută, de la care mulgem, vara, după ce înjunghiem iedul cu corniţe abia răsărite – două noduri ca doi năsturaşi negri – o ulcică de lapte.

Peste stropii de lapte mulşi, toarnă mama câteva căni de apă, adapă laptele, îl fierbe până dă în clocot, îl pune în strachină, dumică mămăligă în el, ni-l dă să-l mâncăm dimineaţa. Îl mâncăm. Se bat hoarde de netoţi la gura noastră, ne amăgim foamea. Da. Ne amăgim foamea. De săturat niciodată nu ne săturăm. Cum o fi aia – să fii sătul? Nu ştim!

Toamna, seacă ugerele caprei, nu mai dă lapte capra, o ducem în turmă la ţap. Bicoi ţine ţap – un ţap negru, lucios, cu pete galbene pe la vintre, cu coarne mari, răsucite. Dacă nu te fereşti îţi bagă coarnele în burtă, te găureşte, dai ortul popii…

— După mine s-a luat o dată ţapul lui Bicoi… Era să mă împungă. Am fugit de-am rupt pământul…

— Apoi, cine mai e ca tine!… Toate ţi se întâmplă…

— Ce să fac! Dacă mi se întâmplă!… Parcă eu vreau…

— Nu vrei. Dar parcă le cauţi cu lumânarea. La mână ce ai?

— M-am tăiat cu cuţitul. Am vrut să cioplesc un cal dintr-o bucată de salcie…

Caprele din sat le adună toamna Bicoi. De la unele mai stoarce dimineaţa câte o picătură de lapte, încheagă brânza, umple putinica, mănâncă toată iarna, mai şi vinde. Dă zăpada. Se duc oamenii să-şi ia caprele îndărăt. Îi plătesc ceva lui Bicoi pentru osteneala ţapului…

— De la nouăzeci şi şase n-am mai pomenit aşa ger, spune tata. Am lucrat atunci la zăpadă. Abia se deschisese linia ferată. Tăietura o umpluse zăpada până sus, o răsese, nu mai puteau umbla trenurile cu boieri. Aproape goi ne-au scos dorobanţii să despotmolim trenul. L-am despotmolit. Unii au rămas pe viaţă cu picioarele degerate, alţii cu degetele mâinilor. Eu era să-mi pierd ochii… După secetă, aşa se spune din bătrâni, vin ierni grele, cu zăpezi înalte, cu geruri de până şi pietrele crapă…

Bagă paie, le împinge cu vătraiul în soba oarbă de care stăm lipiţi cu spinările, să ne încălzim. Gerul se strecoară pe sub uşa care nu se închide bine, ne pişcă de picioare. Ne mai zgribulim. Vara trecută nu ne zgribuleam. Soarele aprindea pământul. Deloc n-au căzut ploi. A rămas mereu uscat cerul, limpede ca sticla, albastru ca un nesfârşit lan de cicoare înfloritǎ. Când înfloreşte cicoarea, vântul adie un miros amar. Miros acrişor aduce vântul dispre câmpuri când se coace orzul, miros dulce când dă grâul în copt şi când porumbul începe a prinde boabe. Satul e copleşit mereu de adierile ce vin dispre câmp. Dar, când înfloresc salcâmii, ca la o auzită numai de ei poruncă, într-o noapte, vântul trece peste sat şi duce departe, departe de tot, mireasma ameţitoare, dulce-veştedă, a florilor de salcâm. Rămân mai mult pe deal atunci. Satul pare un lac cu apele albe, numai spumă.

Înalţ zmeul peste sat cu prietenul meu Marin Iepure, care e mai mărunt decât mine, dar mai îndesat, mai puternic, mai vânjos, mai vânos. De la el am învăţat să fac zmeul, de la el am învăţat să-i pun gură, să vâjâie. E lungă coada zmeului. O fâlfâie vântul. Îi dăm aţă, şi zmeul se înalţă în slăvi. Acum e deasupra bisericii. Acum e dincolo de sat, a ajuns tocmai deasupra bălţii pe care a secat-o seceta, de-o treci cu piciorul. Trage cu putere zmeul. Abia îl mai ţinem. Foamea ne taie pântecul. Chemăm zmeul la noi. Încet, înfăşurăm sfoara pe băţ.

— Hai să ne urcăm în salcâmi, Darie!…

Culcăm cu grijă zmeul în şanţ, să nu-i sfâşiem hârtia, să nu-i rupem spetezele. Mă urc eu într-un salcâm. Al lui Iepure se urcă în altul. Culegem flori de salcâm şi le mâncăm. Sunt dulci-amărui… Ni se umflă burţile. Uităm foamea…

Asta a fost când au înflorit salcâmii. Pe urmă soarele s-a aprins mai tare. A alungat răcoarea. Salcâmii s-au scorojit. Frunzele s-au înnegrit, au căzut. A mai rămas puţină verdeaţă în frunzele sălciilor de pe lângă gârlă. Grâul a crescut numai de o palmă, a rămas veştejit, chircit, boabele puţine, seci în spicul pitic. Nu-l prindea secera, nici coasa, l-am jumulit. Cu o traistă de boabe, mai mult mălură şi neghină, ne-am ales. L-a spălat, l-a trecut mama prin câteva ape, l-a uscat pe aşternut în bătătură, păzind să nu-l ciugulească găinile – grâu de-o colivă, de-o cocoace… Nu ne-au mai scos logofeţii şi jandarmii la secerat. Boierii au lăsat grâul să ardă în bătaia soarelui, să putrezească, să îngraşe pământul.

— Când or veni ploile toamnei, spuneau logofeţii boiereşti, şi-o muia pământul, o să duceţi plugurile pentru arătură…

Aşa s-a şi întâmplat. Porumbul, până la genunchi a crescut, apoi s-a scorojit şi el, n-a prins floare, n-a prin legătură. Spre toamnă câmpurile, satele erau negre, arse. Trecuse peste ele pârjolul duşman al soarelui.

Am mâncat ştevie, pe urmă s-a sfârşit ştevia. Am scormonit cu săpăligile după rădăcini, le-am scos, le-am fiert – era amară fiertura, dar am dat-o pe gât. Ne-am gălbejit cu toţii. S-au sfătuit părinţii ce să vândă, să cumpere bucate, să scăpăm cu viaţă din foamete.

— Dacă vând boii, spune tata, nu mai avem cu ce munci… Pierim.

— Şi dacă nu-i vinzi, omule, pierim şi noi, pier şi vitele. Ceva trebuie să vinzi…

Boii sunt costelivi. La şolduri le înţeapă oasele pielea, înjugaţi, gâfâie, duc greu carul gol. Cailor le tremură genunchii. Li s-au lungit mai mult capetele. Ducem vitele pe luncă la păscut. S-au uscat smârcurile. Sângeră boturile vitelor căutând rădăcini. Le sângeră şi gingiile…

— Mai bine vând pământul, vorbeşte dărâmat tata.

Are numai două pogoane. Mai are un sfert de pogon în luncă… Pământul mamei nu poate fi vândut, e al copiilor ei de la bărbatul dintâi, copiii sunt mici.

— Mi-l cere Iordache Diman, îngaimă tata. A mai cumpărat şi de la alţii. Îmi dă pe două pogoane trei saci de porumb şi doi saci de grâu. Dacă legumim; ajungem la primăvară…

— Şi pe urmă?…

— Pe urmă, om vedea…

Ne-a luat Iordache Diman pământul, ni l-a furat. Ne-a prins la greu. L-a mai luat şi al altora. Am adus acasă unul câte unul sacii de grâu, cu porumb… Gâfâie sleiţi boii. Mămăliga e mică. Fiecăruia ni se dă o felie. Dimineaţa, seara, mâncăm pâsat. O dată pe săptămână frământă mama pâine – duminica. Nu cerne făina. Ba mai aruncă în căpistre mălai peste făină, să iasă pâinea cu spor. Pâinea cu mălai e neagră-galbenă, cu coaja groasă şi miezul moale, crud. O! Ce bună el Ne lingem buzele după fiecare fărâmitură.

S-au îmbogăţit şi mai mult bogaţii satului. Săracii şi-au vândut bogaţilor pământurile pe bucate. Bogaţii, oamenii cei puţini, i-au despuiat, i-au jupuit pe cei mulţi, pe cei săraci. Cu legea în mână. După dreptatea lor.

Actele le-a încheiat notarul Stănescu, le-a întărit cu semnătura judecătorului. La boieri n-a găsit nimeni să ia cu împrumut o baniţă… Aşteptau încă un an de secetă. Păstrau recolta veche, s-o vândă cu preţ şi mai mare. Bogătaşii satului, cu hambarele, cu pătulele pline din celălalt an…

După prăpădul secetei, a căzut peste lume prăpădul iernii aspre. Şi-a croit drum prin nămeţi, până la noi, văru-

meu Dumitru Pălică, din cătun. A luat-o cu el şi pe nevastă-sa, pe dada Mariţa. Au cinci copii. Văru-meu Dumitru Pălică n-are vite. Muncesc cu palmele şi el şi nevasta-sa, pe la boieri, pe la bogătaşi, pe unde găsesc de lucru. A avut vite mai înainte. Le-a pierdut. S-a împrumutat iarna cealaltă la Toma Ocî. Ştie carte. I-a dat poliţă iscălită la mână cârciumarului. N-a putut întoarce la timp datoria. Toma Ocî i-a vândut vitele.

— Praful şi pulberea să se aleagă de tine, nene Tomo! blestema dada Mariţa. Ne lăsaşi lipiţi pământului... Nu ne mai puteai aştepta?...

— De ce să vă aştept? V-am dat la nevoie... Nu mă tem eu de blesteme. De nimic nu mă tem...

Cu burta plină, cu punga şi mai plină, omul nu mai vede nimic înainte. Se crede tare şi mare. Se crede fără moarte!... Ei, dacă n-ar fi moartea...

Ne cad în vatră neamurile din cătun. Îşi încălzesc, la focul de paie care scoate fum gros şi negru, mâinile mari, noduroase, asprite şi mai mult de gerul năprasnic.

— Nu ne lăsa, nene Tudore, începe femeia. Am aflat că aţi vândut pământ lui Iordache Diman şi că aţi luat în schimb bucate. Daţi-ne cu împrumut măcar jumătate de bănicioară de mălai. Ne mor copiii. Cu zile ne mor copiii.

Muierea, mititică, făcută ghem, vorbeşte, se căinează şi se uită cu ochii stinşi în flacăra galbenă, puţină, a focului. Văru-meu Dumitru Pălică tace. Tace şi tata. Boabele porumbului sunt ca şi numărate, socotite să ne ajungă până s-or topi zăpezile.

— N-am pus nimic în gură de două zile. Noi ca noi! Păcat de copii! mai spune muierea.

Mama, trasă la faţă, galbenă, se ridică. Ia o desagă. O umple cu mălai.

— Dă-mi şorţul, Mariţo, să-ţi pun şi un găvan de făină, să faci copiilor o cocoace, să fie de sufletul morţilor.

Tata o priveşte. Ar dojeni-o. Nu-l lasă inima.

— N-o să uităm, nene Tudore.

— Ei, lasă asta. Mă gândesc ce-o să vă faceţi până la vară. Mă gândesc ce-o să ne facem noi toţi…

— Poate că o să punem mâna pe par, spune văru-meu Dumitru Pălică, şi să dăm la cap. Aşa nu poate să mai meargă… Muncim până dăm pe brânci şi nu ni se ajung de nici unele.

— O s-o facem şi pe asta într-o zi, dar dacă n-o s-o facem cu socoteală, o să fie şi mai rău pentru noi pe urmă. Nu e destul să crapi câteva capete…

— Măcar să mă răcoresc, nene Tudore, că nu mai pot răbda, nu mai pot îndura…

Foametea a aruncat sărăcimea satului în suferinţe ce nu pot fi închipuite. Oamenii spun în gura mare: să ne răcorim, măcar să ne răcorim…

Neamurile se ridică, se duc. Îi petrece până la poartă tata. Au trecut pe lângă câinii lungiţi în bătătură. Câinii au ridicat boturile. Nu i-au lătrat. N-au avut putere să-i latre.

Noapte. Noapte lungă de iarnă. Lampa atârnată în cuiul din perete luminează cu flacără slabă odaia. Mai schimbă vorbe părinţii. A venit să-i aducă tatii o lulea de tutun, frate-său, unchiul-meu Voicu, bărbatul Bâzărcăi, vecin cu noi. Tutunul are şi puţin miros de tutun, mai mult iarbă uscată. Vorbeşte tata de văru-meu Dumitru Pălică.

— Ar vinde pământ acum, dacă ar mai avea, Pălică. Cine are un petic de pământ, din sărăcime, îl dă pe ce apă nu curge, ca să scape de foamete, de moarte. Burta nu iartă. Rabdă cât rabdă şi, dacă nu-i arunci ceva, măcar de amăgeală, te lungeşte la pământ. Şi altădată erau ani de secetă, dar omul tot se mai ajungea. Nu cuprinseseră ciocoii tot pământul, ca acum. S-au întins ca pecinginea, o brazdă nu le-a scăpat. Din ce în ce sunt mai ticăloşi, mai nesătui. Uite-l pe ăsta de la Băneasa, pe Gherasie. E-n pragul bătrâneţii, un pas, doi şi, haiti, îl înghite groapa pe

veşnicie. Cucoană-sa e şi ea femeie în vârstă. Pentru cine s-or lăcomi atâta amândoi? Copii – o singură fată. Au măritat-o cu smintitul lui Drăculea, care-a ajuns prefect. Al lui Drăculea are avere s-o mănânce cu lingura şi tot n-o termină. Nu s-au îndurat să aibă mai mulţi copii, să nu le strice tihna şi odihna. Că, de! Ai copii, ai necazuri. Moare unul. Se bolnăveşte altul… Dar bucuriile tot copiii ţi le dau. Îi vezi cum cresc de când deschid ochii, cum se târăsc de-a buşilea, cum încep a sta copăcel şi apoi merg ca omul, în două picioare, cum se ridică până la genunchi, mai sus de genunchi, cum trec de la gângăvit la vorbă, la înţelegere. Nu bagi de seamă cum curge vremea, te pomeneşti cu ei gogeamite rumânii… Omul care nu prăseşte copii, de ce mai vieţuieşte? E ca pomul fără rod pe care-l tai din rădăcină şi-l arunci la uscături…

— Apoi, mulţi oameni sunt lacomi de averi, dar lacom ca boierul nu e nimeni pe lume, îşi dă cu părerea unchiu-meu Voicu.

— Parcă bogătanii au vreun cusur. Iarna asta s-au repezit ca ulii pe stârv asupra noastră, a săracilor. Ne-au luat pe nimic pământurile. Ne-au prins la strânsoare şi ne-au despuiat chiaburii. Din foamea noastră şi-au rotunjit averile. Din munca noastră şi le-au crescut. Te duci să munceşti la bogătan cu ziua. Nici mâncare nu-ţi dă cât îţi cere stomacul. Dar de stors de puteri te stoarce de când răsare soarele până ce apune. Te mai ţine şi după scăpătat. Îl auzi: „Hai, bă, să dăm zor, c-a mai rămas o postaţă de secerat şi e… ruşine”. El se plimbă cu mâinile la spate şi tu dai zor…

S-a umplut de fum casa. Două lulele pufăie, fumegă. Fraţii, surorile s-au culcat. Mă frec cu mâna la pleoape.

— Ce ai, Darie?

— Mă ustură ochii, tată…

— Culcă-te…

— Nu mi-e somn…

Mama cârpeşte o cămaşă. E aşa de ruptă cămaşa, că nu ştie de unde s-o însăileze mai întâi…

— Când au venit la noi alde Pălică m-am uitat la ei cu duşmănie. Bănuiam că au înfruntat nămeţii împinşi de nevoie. Nu e uşor să dai din puţin. Ca să avem cu ce potoli estimp gurile copiilor, am vândut pământul. Pământul nu se vinde. O vită mai cumperi, da pământ!… Şi cine să cumpere vite! Pe urmă, mi-am zis: şi cu un rac tot sărac… Mi-am adus aminte că acum doi ani, la trei zile după ce-i născuse nevasta pentru a cincea oară, Pălică a fost trimis cu sila pe moşia colonelului Pienaru, la Secara, la seceră. A luat-o şi pe nevastă-sa cu el, că altfel nu pridideau. Plângea copilul să se spargă, mai multe nu, pe postaţă, culcat în iarbă, cu muşte la gură. Logofeţii, cu biciul la spate. A trecut pe acolo călare, cu faţa ferită de soare de pălăria de paie cu marginea lată, al lui Pisicu, logofătul Filip…

— A cui e broasca asta din iarbă? a întrebat logofătul.

— A mea e, domnule Filip, şi nu e broască, e fată, a răspuns Mariţa.

— De ce orăcăie?

— Fiindcă nu mă lasă oamenii voştri să-i dau ţâţă…

— Nici nu trebuie să te lase. Trebuie să zoriţi. Timpul nu aşteaptă. Dacă grâul nu e secerat la timp, se scutură şi iese cu pagubă pentru boier, pentru domnul colonel Pienaru…

— Dar *o* să-mi moară fata, a aruncat o vorbă Pălică.

— Mare pagubă, a spus Filip Pisicu, o să-ţi fete nevasta alta, la anul, că nu i s-o fi stricat gaura.

N-a mai răbdat batjocura Dumitru Pălică. L-a înjurat printre dinţi pe făt-logofăt. Atât i-a trebuit Pisicului. L-a înfăşurat de câteva ori în bici. Cât o trăi o să poarte Pălică semne pe piele.

— Cumplit om e Filip Pisicu! Parcă l-ar plăti cu aur colonelul. Nu e rumân care să fi muncit pe Secara şi pe care logofătul să nu-l fi ars cu biciul…

— Arde-l-ar focul să-l ardă! blestemă mama…

— Pe el şi pe stăpânu-său, adăugă fratele mai mare al tatii. Ticăloase sunt slugile boiereşti, dar mai ticăloşi sunt boierii. Slugile iau năravurile boierilor. Împlinesc poruncile boierilor. Am cărat o săptămână grâu cu carul de la Saiele la Dunăre, la şlep. Logofătul pentru o singură zi mi-a plătit. M-am plâns boierului. Mi-a răspuns că între ce spun eu şi ce spune logofătul, el pe logofăt îl crede, că în logofăt are nădejdea, nu în noi desculţii care nu ştim ce să mai scornim să-i sărăcim.

— Aşa o fi, cucoane, i-am zis, dar eu văd că noi suntem săraci şi dumneata bogat. Iată că nu te-am sărăcit cu munca noastră.

— Tu eşti de la Omida?

— De la Omida, cucoane, Voicu…

— Îmi închipuiam. Toţi de la Omida sunteţi colţoşi, vă ştiu eu. Nici n-o să vă mai învoiesc pe moşia mea. Mă furaţi şi tot voi vă plângeţi. Hai, şterge-o!…

— Am plecat, ce era să fac?! Dar tare aveam poftă să-l plesnesc între ochi cu resteul…

— Poate o să vină o vreme când o să putem face şi asta. Mi se pare că s-a apropiat, îngână tata. Ne-a ajuns cuţitul la os, la măduvă.

— Drept spui, Tudore. Iarna trecută, la Crăciun, am tăiat porcul. Am desprins muşchiul porcului, l-am înfăşurat în şervet curat şi am luat drumul Bănesii. Plină de rumâni era curtea boierească. La uşa conacului, înghesuială ca la pomană. Intrau oamenii în cancelarie, pe rând, cu muşchiul porcului. Al lui Gâlcă, Axente logofătul, primea muşchiul, îl cântărea, scria în condică, arunca muşchiul în coş – trei coşuri erau încărcate, altele aşteptau goale. Tolănit în căruciorul lui, cu picioarele moi aşezate pe perne, boier Gherasie măsura carnea din ochi…

— Slab muşchi, Voicule.

— Slab, boierule, c-a fost porcul mic. Mai curând groştei.

— De ce mic? De ce n-ai avut un porc mare?

— Asta ar fi putut fi mare la anul… Dacă-l lăsam să crească, n-aveam ce da acum copiilor…

— Sunteţi leneşi, măi, leneşi şi nepricepuţi. Nu ştiţi să vă gospodăriţi, a rostit boier Gherasie Colarez.

Ce să-i mai spui, pierzi vremea degeaba. El tolăneşte şi noi ne spetim muncind, şi tot leneşi… La Paşte, când îi duc ouăle, le măsoară cucoana boierului la inel. Care trece prin inel nu-l primeşte…

— Ăsta e mic, o auzi. Adu altul mai mare,

— Aşa l-a ouat găina, cucoană. Dacă-l ouam eu, era mai voinic…

— Ieşi afară, neruşinatule!…

Am ieşit afară. Cum să te pui cu cucoana?! Anul ăsta nu i-am dus nici muşchi, că n-am avut porc, n-o să-i duc nici ouă la primăvară, s-au prăpădit orătăniile…

— Te cruceşti de câte auzi că se petrec în casele boiereşti, rosteşte mama.

A cusut două petice mari pe cămaşa tatii. Mai are de cusut câteva. Îi trebuie un petic mare s-o cârpească în spinare, acolo unde bate mai aprins soarele, acolo unde cămaşa putrezeşte mai repede de năduşeală şi unde se rupe mai întâi.

— Spunea fata lui Pracă Dera, care-a slujit la curte la Belitori, la Gogu Cristofor: cucoana vine rar la moşie, trăieşte mai mult la Bucureşti, unde au un palat cu peste cincisprezece slugi. Sparge farfuriile în capul boierului. E sărită rău. Nu suferă să-i vorbească nimeni. Boierul vinde bucatele şi-i dă cucoanei bani în pachete, să meargă la doctori în străinătate să se caute. S-a izăltat şi băiatul boierului, care a fost ofiţer şi a plecat din armată, fiindcă petrecea bătând şi călcând în picioare soldaţii. Se linişteşte numai când joacă în cărţi pe parale. Ce munceşte un sat

într-o vară, pierde la cărţi într-o seară coconaşul. Ăsta îl amărăşte pe boier şi-l îndeamnă să ia şapte piei de pe rumâni. Altfel ar lua numai cinci… Grec o fi, român o fi, cine ştie!

— Boierul n-are naţie, spune tata, nici lege. El e boier şi atât… Ori din ce neam s-ar trage, la fel ne asupreşte…

— Tii! Da s-a lăsat afară ger grozav! mormăie fratele tatii.

Îşi potriveşte zăbunul pe umăr şi pleacă.

— A început să fiarbă satul, femeie, îl aud pe tata. Oamenilor le-a ajuns răbdarea la capăt. Primăvara o să vie cu sânge şi cu prăpăd…

— De-ar veni mai curând primăvara, şopteşte mama. Atunci ies verdeţurile. Cu verdeţuri fierte, oricum, nu mori… încolo, ce-o fi să fie, o să fie…

Nămeţii, înalţi. S-a apropiat primăvara. Zăpezile nu vor să se topească.

O aud pe mama:

— S-au bolnăvit fetele lui Iliuţă de anghină.

Îl aud pe frate-meu Ion:

— S-au bolnăvit copiii ţaţei Zvâca de anghină…

O aud pe soră-mea Evanghelina, care a dat o raită prin vecini:

— Alde Tutanu s-au bolnăvit toţi de anghină.

La primărie notarul suduie de mama focului. Suduie şi doctorul Ganciu. Suduie mai ales agentul sanitar, Cireş.

— Pe mine, se plânge Cireş, pe mine o să cadă tot greul…

Frate-meu Ion nu mai poate de bucurie:

— S-a închis şcoala, mamă. Am pus-o de mămăligă…

Nu-i place lui frate-meu cartea. Tata se uită la noi şi ne spune:

— Măi copii, a venit molima în sat. Nu mai ieşiţi, taică, din casă…

— N-o să mai ieşim…

A doua zi, ne căţărăm pe gard. Îl vedem pe Juvete, jandarmul, pe doctorul Ganciu, pe Cireş, cu vătăşeii de la primărie. Ceata lor umblă din casa în casă. Îngheaţă în prag ceata. În casă intră numai Cireş:

— Aveţi bolnavi?

— N-avem bolnavi.

Merg mai departe. Unde găsesc copii bolnavi, poruncesc părinţilor să-i ducă la şcoală.

Băncile au fost scoase din clasă, grămădite în curte. Au descărcat în şcoală un car de paie. Peste paie, culcă bolnavii unii lângă alţii. Vin părinţii să se uite pe fereastră să-şi vadă odraslele. Între fereastra şcolii şi uliţă, gardul înalt de uluci. La poarta şcolii, straja. Cireş e singurul care pătrunde în şcoală. Cireş, cu vătăşeii primăriei.

— Câţi au murit astăzi, Cireş?

— Şase, domnule doctor.

— Să-i ducă.

Pun morţii în cutii de scânduri şi-i duc la cimitir. După morţi, la distanţă, jelesc mamele. Cât pot jelesc…

Au murit copiii ţaţei Zvâca, toţi trei. Lui Iliuţă i-a rămas unul singur. Lui Tutanu, din cinci, i-au scăpat doi. Cam trei sferturi din copiii satului au murit până-n primăvară.

— Copiii boierului nu s-au bolnăvit? Pe ei aş fi vrut să-i văd lungiţi pe paie, în şcoală, în frig, şi-apoi duşi în cutiuţe, la cimitir…

— Boierii au copii puţini, şi câţi au îi ţin la Bucureşti, în palate. Dacă se bolnăvesc, îi scapă doctorii, cu doctorii scumpe.

Iacă, ce-a fost mai greu a trecut. A venit primăvara, s-au risipit norii, de parcă i-a luat cineva cu mâna. Soarele a început a pripi nămeţii – s-au topit repede nămeţii… Au

pornit apele. Şuvoaiele cresc, se scurg spre gârlă. Se umflă mai în sus de satul nostru gârla…

S-a potolit boala în sat. Numai câţiva copii au rămas să mai zacă pe paie, în şcoală. S-a sfârşit anul ăsta cu şcoala. Până s-o cureţe, până s-o spele, o să intrăm în vară. Învăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru umblă din casă în casă. Cheamă copiii. Le spune:

— Mă copii, măi, nu uitaţi cartea. Mai citiţi, mai scrieţi, mai faceţi socoteli…

Se arată la noi un român, unul Petre Rădoi, chiaburaş, pui de căţea, megieş din josul uliţei. Sunt ani mulţi de când a rămas văduv, dar niciun om din sat nu umblă mai bine îmbrăcat ca el, mai curat, mai dichisit… Are totdeauna opincile fără petice, nojiţele fără noduri, brâul alb, nădragi de lână fără nicio pată, cojoc cu flori, cămaşă albă, parcă tocmai atunci a fost luată de pe frânghie. Căciula lui e fără scame, fără paie. Casa lui Petre Rădoi, mândră, făloasă, plină de fete. A avut şapte, mai are patru…

Se tocmeşte cu tata şi cad la învoială: o să ne dea trei duble de grâu – în schimb, la vară, noi o să-i secerăm lui trei pogoane de grâu…

— Nu e scump, nene Petre? întreabă tata.

— Scump o fi, dar ai nevoie şi, dacă ai nevoie, trebuie să te învoieşti, că altfel plesneşti şi tu şi ai tăi.

Au trimis la cârciumă pe frate-meu Ion şi le-a adus o litră de ţuică. Beau adălmaşul. Ăsta este contractul lor. O să ne ţinem cuvântul.

Petre Rădoi nu munceşte. Muncesc oamenii pentru el. Are pământ că abia îl mai ştie. Vite n-are. Fetele îl îngrijesc.

— Muriră copiii satului!

— Păcat de ei!

— Nu e niciun păcat. Să mai moară şi la alţii, că mie îmi mor şi nu mă plânge nimeni…

În casa lui Petre Rădoi s-a cuibărit oftica. Primăvara, la Paşte, o fată a lui se prinde în horă. Toamna, când încep ploile, o duce satul la cimitir şi o îngroapă în rochie albă de mireasă. Toate fetele care mor înainte de a se mărita sunt îngropate în rochii albe, în rochii de mirese. N-au apucat să ajungă la măritiş. În trei ani, a îngropat trei fete: pe Lina, pe Ioniţa, pe Măriuca. Lina şi Ioniţa au murit fete cuminţi, se cuvenea să fie îngropate în rochii albe. Măriuca…

Şi-a avut, totuşi şi Măriuca rochia ei albă. Ştia că-i vine timpul să se prăpădească. Cânta pe linia trenului la umbră deasă de salcâm, când se lăsa, cu răcoare, seara fumurie. Răsuna dealul de glasul ei limpede. Ochi mari, cenuşii, cu spaima pierzării în luminile lor, avea Măriuca, şi obrajii albi-negri, cu roşeaţă vie, de măr, în pometi.

— Nu vreau să mor fără să ştiu ce e viaţa, Evanghelino…

— Mărită-te, Măriuco, i-a răspuns dada.

— Nu mă ia nimeni. Ce om cu mintea întreagă îşi ia oftică în casă?

— Atunci…

— Îmi place Petrişor…

— Şi el? Ce zice?

— Spune că-i plac…

S-a dat, în văzul lumii, în fapt cu el. N-a certat-o nimeni.

— Tot o să moară… O să se ducă.

Şi s-a dus. În pământ s-a dus.

— La primăvară, care fată o să ţi se prindă în horă, nene Petre?

— Iordana…

Ştim că la toamnă Iordana o să moară. Peste patru ani, Petre Rădoi o să rămână singur-singurel în casă. Abia aşteaptă să treacă anii ăştia. Atunci o să se însoare şi o să-şi ia nevastă tânără. Ăsta e gândul care-l bucură, care-l ţine tare. Îl mărturiseşte la petrecere.

Curg şuvoaiele. Se umflă gârla, bate ogrăzile oamenilor. S-au topit zăpezile, sus pe dealuri, spre munte.

Înşiraţi pe malurile gârlei, ne uităm. Apele curg repezi, tulburi. Au început să aducă resturi de garduri, poduri, lemne. Ne facem cângi lungi şi pescuim lucrurile pe care le aduce apa. O să avem ceva lemne de foc.

— Dacă o veni apa mai mare, o să înece şi satul nostru…

— Aş! Asta nu s-a întâmplat niciodată. De ce să se întâmple acum?

Apele cresc. Au trecut peste maluri. Parcă s-au rupt undeva, departe, zăgazuri uriaşe. Şi astă-vară, ce pârjol!… Câmpurile strigau după ploaie. Copacii strigau după ploaie. Rumânii căutau cu ochii pierduţi pe cer scame de nori. Rădăcinile ierburilor cereau ploaie, ploaie. Cereau ploaie şi paparudele.

Câteodată trec prin sat, dinspre munte spre Dunăre, sălaşe de ţigani bălani, cu ochi verzi ori albaştri – lingurarii care vând linguri, găvane, ălbii. Ţigănci cu păr de orz bat satul:

— Linguri, linguri, găvane, piepteni avem..

Altă dată trec căruţe cu ţigani negri ca funinginea, cu plete slinoase pe umeri căzute, cu bărbi stufoase, negre-măslină, prin care n-a ţăcănit nicicând foarfeca – lăieţii, hoţi de cai, cu ţigănci care-ţi fură cămaşa de pe tine cât ai clipi din ochi: te îmbie să-ţi ghicească norocul în ghioc alb, care auie, dacă-l pui la ureche… De cele mai multe ori însă vin şi capătă învoire să poposească o săptămână la margine, între sat şi gârlă, ţigani vătraşi care trăiesc iarna în casele lor şi pleacă primăvara, spre a se întoarce toamna târziu, cu căruţele, după lucru. Vătraşii sunt fierari – nevestele, fetele lor vând cuţite, pirostrii, verigi, întind corturile. Hărmălaie de şatră – puradei goi, pântecoşi, în jurul focurilor, seara, unde se aud fluiere, dible, cobze.

În toiul secetei, au picat vara trecută vătraşii. Au umplut uliţele satului paparudele… Noi, droaie după paparude…

Ţigăncile, copilandre goale puşcă, îşi arătau pielea arămie. Cu cununi de bozii pe cap, cu bozii în jurul şoldurilor, se opresc la poartă, încep jocul. Le însoţeşte un ţigan bătrân care cântă:

Paparudă, rudă,
vino de te udă.
Ca să cadă ploile,
cu găleţile,
paparudele;
să dea porumburile
cât gardurile,
paparudele;
să crească spicele
cât vrăbiile,
paparudele;
să sporească grânele,
să umple pătulele,
paparudele;
să pornească ploile,
paparudele…

Plesnesc paparudele din palme, strigă şi ele într-un glas cu bătrânul *paparudele* şi saltă în joc repezit de parcă ar fi apucate de iele. Îşi frământă mijlocul. Le sfârâie picioarele. Plesnesc din palme – răsună cântecul. Muierea, în faţa casei căreia joacă paparudele, iese cu căldarea cu apă, udă din creştet până în tălpi ţigăncile arămii, goale. Se potolesc paparudele. Bătrânul primeşte plata – un găvan de mălai răsturnat în desagă…

Toată vara au jucat paparudele prin sat… N-a plouat, Notarul Gică Stănescu a aruncat o vorbă la primărie:

— Poate ar fi bine să dea fiecare om câte ceva să adunăm o sumă mai mare, să-l plătim pe popa Tomiţă Bulbuc, să ne

citească o rugăciune pentru ploaie…

L-a luat în răspăr Ududui:

— Dacă se roagă popa Bulbuc, abia n-o să plouă. Apoi am auzit că s-a făcut o rugăciune pentru ploaie la Stănicuţ. Dacă plouă la Stănicuţ, plouă şi pe Omida, că satele se ţin de mână.

Când nu plouă vara, un timp, şi începe a se arăta secetă, popa spune oamenilor la biserică, la cârciumă:

— Ar fi nimerit, taică să facem o procesiune, să ne rugăm pentru ploaie, să se îndure cerul de noi…

— Să facem, părinte. Uite, chiar săptămână asta…

— Păi, adunaţi ceva gologani, taică…

— Pentru ce gologani, părinte?

— Pentru slujbă, taică…

— Ori pentru ţuică. Ai şi dumneata, părinte, semănături. Dacă se usucă ale noastre, se usucă şi ale dumitale.

— Mie nu-mi prea pasă, taică. Am hambarele pline de bucate. Pentru vite am nutreţ cât îmi trebuie… Slujba neplătită nu găseşte ascultare la sfinţi, taică. Ne ostenim degeaba…

— Parcă altfel…

Întâi mi s-a umflat mie gâtul, pe urmă i s-a umflat soră-mi Riţa, a treia zi s-a umflat şi gâtul lui frate-meu. Ne-a luat mama de mână şi ne-a dus la Dioaica. S-a uitat Dioaica în gâtul nostru, apoi ne-a apucat cu mâna de ceafă. Mie mi-a venit întâi rândul. Mi-a ridicat faţa în sus.

— Deschide gura!

Am deschis gura. Până în fundul gâtului şi-a băgat degetul Dioaica, mi-a apăsat cu vârful degetului ei umflăturile. S-au spart bubele. Am început să vărs.

— Spală-ţi gura cu gaz…

— Cu gaz?!

Dau s-o şterg. M-a prins mama de şulfe, m-a ţinut bine. A pus Dioaica gaz într-o cană, mi-a desfăcut gura, mi-a turnat gaz pe gât.

— Înghite, ghiavole…

Am înghiţit de câteva ori gaz, pe urmă a înghiţit frate-meu Ion, soră-mea Riţa…

— Acum, a hotărât Dioaica, ai să te duci cu ei acasă şi-ai să le dai să bea gaz de trei ori pe zi. Nu aşa mult cum au băut acum. Cu lingura să le dai. O lingură de gaz dimineaţa, una la prânz, una seara. Şi să-i legi la gât cu cartofi…

A cumpărat tata o traistă de cartofi, i-a curăţat mama, ca şi cum ar fi vrut să-i pună în tigaie să-i prăjească. Nu i-a pus în tigaie. I-a aşezat cum aşezi cărămizile când vrei să faci un zid, în jurul gâtului, şi mi-a înfăşurat gâtul, peste cartofi, cu o cârpă lungă.

Umblu prin casă. Mă doare devla. N-o mai pot mişca deloc. Gâtul parcă mi-ar fi prins într-un burlan. Ţin bărbia sus, înghit în sec, simt cum bubele sparte de Dioaica mă dor încă.

Îmi schimbă mama, seara, cartofii cu alţii. Mi-i schimbă dimineaţa…

Ne-a trezit pe la miezul nopţii din somn clopotul bisericii bătut repede şi în dungă – bang, bang, bang! – un singur clopot din două, clopotul cel mare, cu glas gros, uşor răguşit. Semn de primejdie. Se încalţă tata în grabă, se îmbracă. Dă fuga la primărie, să afle. O apucă şi frate-meu Ion după tata…

— Tu să te întorci numaidecât, să ne spui şi nouă, îl roagă dada Evanghelina.

— O să mă întorc.

— Dacă sună clopotul noaptea, nu-i a bună, îngână mama. Or fi venit apele mari. Or fi înecat partea satului dinspre gârlă. Nu ne-ajungeau necazurile. Bine zice cine

zice că un necaz nu vine niciodată singur, mai trage după el altele. Poate o fi război.

— Ce e războiul, mamă? întreabă soră-mea, Elisabeta.

— Necaz mare, ce să fie? Se ceartă regii şi împăraţii între ei, pentru averi, pentru pământuri şi pun soldaţii să se ia în spăngi, în săbii, să se împuşte, să se omoare… Stăpânii se bat şi pe slugi le doare părul… Rămân slugile fără viaţă…

S-a întors frate-meu Ion.

— Ce s-a întâmplat, Ioane?

— Caraulele au băgat de seamă că a crescut şi mai mult gârla. A înecat toată partea satului de lângă gârlă. A înecat tot cătunul. A rupt şi podul. A bătut clopotul ca să se trezească oamenii să nu-i ia apa din somn, să se surpe casele peste ei. Am vrut să mă duc să văd. Tata nu m-a lăsat. Mi-a tras două scatoalce după ceafă. M-a trimis acasă.

Cască frate-meu. Se dezbracă şi intră în aşternut.

— Credeam că sunt înecaţi! Nu s-a înecat nimeni…

Tata se întoarce la ziuă. Ne găseşte ronţăind boabe coapte.

— Prăpăd, nu altceva. Apele bat marginea şoselei. Lui Cărăbaş i-au luat târla cu oi. Altora le-au luat vitele. Mai rău în Viorica. Plângeau şi se văicăreau oamenii bâjbâind prin întuneric. N-am avut cum trece la ei să-i ajutăm. Acum, la ziuă, o să facem un pod plutitor, de scânduri, să ajungem în cătun. Mulţi s-au urcat cu copii, cu neveste, pe case, au ieşit din pod pe cucumea…

O zbughesc pe uşă. Merg pe linia ferată spre gară. Nesfârşire de ape!… Gârla – ce gârlă, Dunăre! – a adus copaci, coteţe de păsări, suşleţe de care, chiar acoperişuri de case. Vin din susul apei hoituri de capre, hoituri de oi, păsări înecate, tot ce a putut să prindă apa în năvala, în furia ei.

Cătunul e îngropat în apă. Unele case s-au dărâmat. Altora le-au mai rămas afară acoperişurile. Oamenii din

cătun – goi, cu copii în jurul lor, pe dealul din partea cealaltă a satului. Într-o noapte apele le-au luat casele, hambarele, vitele. Au rămas cu viaţă.

— Tată, ce s-a întâmplat cu bâtul Alisandru?

— Nu ştiu. După cum se vede şi la el au ajuns apele. O să aflăm astăzi.

Urcaţi pe linia ferată, sorb cu ochii priveliştea, doctorul Ganciu, notarul Stănescu, popa Bulbuc, Juvete jandarmul!

— Trebuie să întreprindem ceva, spune notarul

— Am şi întreprins, notare, răspunde Juvete. Am cerut de la prefectură bărci de salvare.

— Ce să facem cu bărcile? Parcă mai e ceva de salvat?

— Avem inundaţie?

— Avem.

— Dacă avem inundaţie, trebuie negreşit să avem şi bărci de salvare.

Primarul Bubulete îşi face şi el de lucru pe lângă doctor, pe lângă notar, pe lângă jandarm. Suge ţigara, scoate fum pe nări, murmură:

— Ce prăpăd, domnule, ce prăpăd!…

Logofătul Oprea Căţui Strâmbu se tânguie de-ai crede că i se rup bojocii:

— Ce păcat că boier Gherasie e bolnăvior! Ar fi venit cu trăsura şi-ar fi privit din rampă. Aşa frumuseţe de apă nici la o sută de ani nu se vede o dată pe meleagurile astea…

— Într-adevăr, mare păcat! rosteşte şi notarul.

Râd cu gurile întinse până la urechi.

— Tiii! Da chisnovat om eşti, măi Strâmbule, chisnovat om eşti… Bată-te să te bată…

— Cine să mă bată, părinţele? Are careva curaj să se-atingă de mine, să mă bată pe mine?

— Are, taică, are…

— Cine, părinţele, cine? Că-l mănânc cu nădragi cu tot…

— Norocul, taică, norocul…

— Aşa da, părinţele, aşa da…

Din cătunul acoperit pe jumătate de apă încep a se auzi strigăte.

— Ajutor!

— Ajutor!

Glasuri spăimântate de bărbaţi, de femei. Tac un timp, pe urmă se aud iarăşi:

— Ajutor!

— Ajutor!

— Ajutor!

Îngrijoraţi, rumânii se adună, se strâng, se frământă.

— O mai fi luat apa niscaiva acoperişuri cu oameni.

— Sunt în primejdie.

— Acoperişul se lasă, când nu te aştepţi, într-o parte şi luneci.

— Odată ce-ai alunecat în apă, Dumnezeu cu mila…

— Şi noi ce facem, Tiţă Uie? Lăsăm oamenii să se înece?

— As-noapte ne înţelesesem să alcătuim un pod, două, din scânduri.

— De unde scânduri?

— De la depozitul de lângă gară.

— Depozitul e al boierului.

— Nu ne putem atinge de el.

— Să mergem la primar, la notar!

— Uite-l pe linia ferată.

Rumânii au urcat în fugă panta.

— Domnule primar, se aud ţipete în cătun.

— Păi ce vrei să se audă? Cântece? Satul e năpădit de ape. Mai ţipă oamenii, mai se văietă, a dat bucuria peste ei…

— Sunt oameni acolo care se înecă, primarule.

— Şi ce? Vreţi cumva să mă duc la ei înot şi să-i scap?

— Nu-ţi cerem asta. Dar vrem să facem un pod de scânduri. Ne ducem noi.

— Şi cine vă opreşte?

— Vorbiţi cu logofătul Strâmbu. Să ne îngăduie să luăm din depozit un braţ de scânduri şi o căciulă de cuie. După ce cercetăm cătunul şi scăpăm oamenii care se află în primejdie, desfacem podul şi ducem scândurile la loc.

— Eu nu mă pot băga în averea boierului. Sunt primar pe primăria mea. Cu averea boierului n-am nici în clin, nici în mânecă.

Pe notar nu-l rabdă inima să tacă.

— Vreţi să faceţi pod? De ce? Noi, autorităţile, am avut grijă. Am cerut bărci de salvare din port, de la Turnu. Sosesc cu trenul la ora unu.

— Şi până atunci?

— Până atunci, nimic. Dacă cei din cătun nu s-au înecat astă-noapte, când era întuneric beznă, cum o să se înece acum, pe lumină?

Doctorul Ganciu, groscior şi grăscior, cu faţa bucălată, plină, rumenă măr, s-o tai c-un fir de păr, crăcănat, stă lângă popa Tomiţă Bulbuc, îşi freacă mâinile grăsune şi albe, cu degete scurte, una de alta. Îi joacă ochii în cap a zâmbet. Oprea Căţui Strâmbu s-a încruntat de cum a auzit că e vorba de scândurile din depozitul de cherestea al boierului şi încruntat a rămas. Notarul Gică Stănescu, ca şi mai înainte, galben şofran.

— Fraţilor, ce mai stăm noi şi ne milogim la câinii ăştia? Dincolo, peste apă, în cătun, mor oamenii, şi dumnealor, autorităţile, au chef de glumă. Om găsi noi scânduri în sat. Desfacem paturile pe care dormim, care avem paturi, şi facem podurile.

— Are dreptate Tiţă Uie, are dreptate!…

— Să-ţi fie ruşine, primarule!

— Să-ţi fie ruşine, notarule!

— Şi dumitale, domnule doctor!

— Am să vă fac la toţi proces de ultraj, mămăligarilor! urlă jandarmul Juvete, scos din sărite.

— Să ne faci!…

Rumânii aleargă spre, sat. Alergăm şi noi, copiii, după ei. Mi se desface legătura de la gât.

— Darie, îţi cad cartofii.

— Cadă…

Fugim de parcă ne-ar goni cineva din urmă cu beldia. Nu ne goneşte nimeni.

Rumânii intră în case, desfac paturile, ies cu scândurile la spinare, le pun grămadă în şosea.

— Repede, nişte cuie, şi-o teslă, două.

A adus Lişcu Stângaciu o căciulă de cuie.

— Le ţineam să-mi întocmesc un coteţ pentru păsări.

Alţii au venit cu tesle, cu toporaşe. Picică a făcut, cine ştie de unde, rost de câţiva bulumaci. Petre Zgămâie a cules dintr-o arie câteva prăjini. Într-o clipă au şi fost înjghebate două poduri lungi şi largi.

— O să ne ţie.

Le iau la spinare rumânii, le duc la marginea apei, le aşează jos, le împing pe apă. Plutesc. Pe fiecare pod se urcă trei oameni.

— Voi, copiii, nu vă băgaţi.

— Nu ne băgăm. Ne uităm numai.

Rumânii împing podurile cu prăjinile. Apele umflate le clatină. Podurile înaintează. Au ajuns la jumătatea apei. Au trecut dincolo de jumătatea ei. Au intrat în cătun.
Nu se mai văd. Se aud mereu strigăte:

— Ajutor!

— Ajutor!

— Ajutor!

Oamenii de pe podurile plutitoare răspund:

— Venim, fraţilor, venim. Ţineţi-vă bine!

Ascultăm cu sufletul la gură. Ascultăm şi privim apele spumoase cum se lovesc de marginea înaltă a şoselei. În luncă, doi stejari bătrâni. Apele nu-i clintesc. Bat furioase în trunchiurile lor şi trec mai departe.

Doctorul Ganciu şi cu ceilalţi nu se mai văd. Au intrat în cârciuma lui Bucur de lângă gară. Parcă-i văd. Ronţăie covrigi, beau ţuică fiartă cu zahăr, pălăvrăgesc de câte-n lună şi-n soare.

Spre amiază, podurile plutitoare s-au întors la şosea.

— Pe frate-meu Lisandru, spune tata, l-am găsit pe acoperiş. Stătea liniştit pe creasta casei cu cumnată-mea Luluţa. Îşi aşteptau amândoi sfârşitul. I-am dus pe deal la alde Moise Berbec. Ne-au spus bogdaproste.

— Aţi scăpat mulţi oameni, nene Uie?

— Douăzeci şi doi. Copiii se speriaseră şi tremurau de frică. Unii abia-şi mai ţineau firea.

Cu trenul de amiază au sosit, în sfârşit, şi bărcile de salvare. Erau trei bărci negre, înguste şi lungi. Au venit cu ele şi trei barcagii. Le-au dat jos din tren şi le-au purtat pe umeri până la apă rumânii care se aflau prin gară.

— Ei, ce avem de făcut? Încotro mergem mai întâi?

— Primejdia a trecut, a spus primarul Bubulete. Am luat noi, autorităţile, măsuri. Că până să veniţi voi se prăpădeau oamenii… Dar, fiindcă v-aţi ostenit până aici, fiindcă se abătu şi pe la noi, ca să spunem aşa, Dunărea, hai să facem o plimbare, să nu se cheme c-aţi bătut drumul degeaba.

Într-o barcă s-a suit notarul Gică Stănescu cu doctorul Ganciu, într-alta primarul Bubulete cu jandarmul Juvete. Într-a treia logofătul Oprea Căţui Strâmbu.

V

BRAZDĂ ÎNGUSTĂ ŞI ADÂNCĂ

Apele au crescut într-o săptămână, s-au scurs într-o lună. Uite gârla!… Iar o treci cu piciorul. Dacă n-ai vedea partea satului dinspre baltă şi cătunul fără garduri, cu casele rupte, cu pereţii luaţi de ape, dacă n-ai vedea tot prăpădul pe care l-a lăsat în urmă înecul, parcă nici n-ai crede că a fost pe aici atâta nenoroc…

Îşi fac oamenii covergi şi bordeie şi se aciuiază cum pot. Au rămas şi fără bruma de mâncare pe care o mai aveau, fără vite, fără păsări. Unii au rămas şi fără ţoale. De nicăieri nu li se trimite oamenilor o lescaie. De nicăieri nu li se întinde o mână de ajutor. Hambarele boierilor sunt pline cu grâu, cu porumb. Rumânii n-au cu ce să cumpere. Sunt înglodaţi în datorii.

Nimeni nu se mai uită la ei.

— Dă-mi un ciur de mălai.

— Nu pot.

— Ţi-oi munci pe el.

— Ţi-am mai dat.

Pământul e plin, în urma apelor, de mâl gros, gras, în care ne vârâm, până mai sus de genunchi, picioarele goale… Nici urmă de zăpadă pe câmpuri. Primăvara a sosit devreme. Suntem abia la începutul lui Mărţişor… O săptămână numai a trecut de când a început luna. N-au venit berzele, n-au venit nici rândunelele, nici cocorii…

Seara, se lasă frig. Pământul e negru. Iarba nu şi-a scos bonţul afară. Umblăm desculţi, dârdâim de frig – primăvară timpurie… Prin cătun, ne uităm la oamenii rămaşi fără

case… Bine că n-a murit nimeni!… Ne uităm mai ales cum, la marginea cătunului, lângă gară, au rămas pe pământ trei matahale netrebnice, bărcile de salvare. Barcagiii au plecat la locul lor de baştină.

Cele trei bărci, lungi, negre şi înguste, au început a pluti pe faţa turbure a apelor. Au trecut pe lângă stejarii pe care-i băteau valurile şi care rămâneau neclintiţi în mijlocul urgiei, au plutit legănându-se pe lângă cătunul înecat şi s-au pierdut, departe, spre Băneasa, la marginea dealului unde marea vie a boierului olog dormea îngropată sub muşuroaie de pământ, pe coastă.

— Aşa an să nu mai trăim niciodată. Astă-vară ne-a pârjolit seceta. Iarna a fost aspră. Foametea, cumplită. Primăvara a venit cu ape mari, cu înecuri. Ce ne mai aşteaptă?

— Încercări şi mai grele, nene Tudore.

Tiţă Uie se uită în pământ. Privirile lui sunt aspre. Faţa lui, ca a noastră, a tuturor: neagră, uscată, scofâlcită.

Şi lângă Tiţă Uie rămân o clipă în drum, cu picioarele înfipte în noroi, Lişcu Stângaciu şi nenea Picică, Petre Zgămâie şi văru-meu Dumitru Pălică, Ivan Ţânţu şi frate-meu Ion cu ochii lui negri, de smoală fierbinte.

Se adună rumânii pe la cârciumi, mai mult să schimbe vorbe decât să bea. Cârciumarii, parcă s-au înţeles între ei, nu mai deschid condicile cu datornici, le-au pitit.

Vara trecută, a bântuit seceta. Acum a năvălit peste sat prăpădul apelor, a luat garduri, case şi vite şi păsări.

— Dă-mi un pachet de tutun pe datorie, nene Toma…

— Nu pot, neică, nu mai dau pe datorie niciun cap de aţă până nu încep să scot ceva din vechi… Ce-am avut gologani i-am băgat în pământ, am cumpărat pământ…

Toma Ocî îşi răsuceşte mustaţa cu vârfurile spice albe. Le spune limpede tuturor, să nu-l mai bată nimeni la cap!

— Aşa, să ştiţi. Nu mai dau pe datorie. Eu, unul, nu mai dau. Încercaţi la Mareş, el e poate mai milostiv, n-are nici copii, ori la Buciuc…

Mareş spune la fel. Buciuc aşişderea:

— N-am ce vă face, neică, datul pe datorie nu e niciun alişveriş acum. Trăim timpuri grele. S-aude a rău. Nu ştie nimeni ce-i poate aduce ziua de mâine…

— S-o ivi vreun război, îşi dă cu părerea Gheorghiţă Târâş…

Târâş avea casă lângă malul gârlei. I-a luat-o apa. Trăieşte cu nevasta şi copiii într-un bordei săpat în grabă în coasta dealului. N-are pământ, n-are vite. Munceşte cu mâinile, cum muncesc cu mâinile şi alţi rumâni din sat cam un sfert.

— Ce război, nu e vorba de niciun război, dă Ududui cu gura. S-aude că în Moldova s-au ridicat satele împotriva curţilor boiereşti, dau foc conacelor, îşi împart rumânii moşiile boierilor între ei. Noi stăm cu dosul pe cămaşă. Ar trebui să ne sculăm şi noi… Destul am răbdat.

Între genunchii tatii, ascult. Mi s-a dezumflat gâtul. Deasupra tejghelei, spânzură de tavan două şiruri de covrigi uscaţi.

— Tată, cumpără-mi un covrig.

— N-am parale, taică.

Mă aude Toma Ocî.

— Nu sunt buni covrigii pentru copii, spune el, umflă burta.

Poate mi s-ar umfla burta, dacă aş mânca mai mulţi. Dar eu vreau un covrig, unul singur. Mai an, i s-a umflat într-adevăr burta de covrigi lui Beşcu, beţivanul satului. A făcut prinsoare cu notarul Stănescu. Era băut şi Beşcu, era băut şi notarul. Beşcu, rezemat în ciomag, a glumit:

— Eu, cu o lovitură, sparg toţi covrigii dintr-un şir de o sută.

— Dacă îi spargi pe toţi, a ţinut prinsoare notarul, eu îi plătesc şi tu îi mănânci. Îi spargi pe toţi, să nu rămână unul întreg. Îi mănânci pe toţi, să nu rămână o fărâmitură.

A izbit Beşcu o singură dată şirul de o sută de covrigi. I-a spart în ţăndări. I-a adunat de pe duşumea. I-a mâncat, ronţăindu-i… Să moară noaptea şi mai multe nu. A băut un pahar mare de untdelemn. A zăcut. A ajuns alb ca varul. A scăpat…

Învăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru l-a certat pe notar.

— Cum de ţi-ai pus mintea cu el? Era băut'!… Dacă murea?

— Pagubă-n ciuperci, i-a răspuns notarul. Un desculţ, mai mult ori mai puţin, nu înseamnă nimic.

Beşcu, de când cu pătărania, s-a lăsat de băutură. Intră în cârciumă. Cumpără tutun. Pleacă.

Acum însă, Beşcu nu pleacă. Aude şi nu e sătul de ce aude. Parcă ar vrea să audă mai mult. Toţi vor să afle, să ştie ce se petrece pe acolo pe unde s-au aprins conacele boierilor. Umblă zvonuri fel de fel, zvonuri care vin de departe.

— Am auzit, grăieşte Pracă Dera, că se apropie de noi răscoala, că s-a lăsat mai jos de Moldova, c-ar fi ajuns chiar până prin Vlaşca.

Cade, peste gândul rostit tare al lui Pracă Dera, popa Tomiţă Bulbuc.

— Bună ziua…

— Bună ziua, părinte.

— Dă-mi o cinzeacă de drojdie, Tomo.

— Mare, părinte?

— Mare, taică, mare, că una mică nu-mi ajunge nici măcar pe-o măsea.

— Şi ai cam multe măsele, părinte, şuguie al lui Zgămâie, Petre, tuciuriul…

— Douăzeci şi patru, taică, douăzeci şi patru, că suntem de neamul nostru olteni, olteni de dincolo de Olt…

Râd rumânii. De slabi ce sunt le stă rău când râd. Nici altfel nu le stă prea bine. Popa Tomiţă Bulbuc şi-a pierdut de mult măselele. Numai trei dinţi i-au rămas în gură. I se clatină şi aceia, gata să zboare.

— Ai auzit ceva despre răscoale, părinte? întreabă al lui Ovedenie. Cică ar fi pornit revoluţie rumânii prin Moldova, s-ar fi ridicat împotriva boierilor…

Popa Bulbuc dă cinzeaca pe gât, dintr-o dată. Gâlgâie drojdia în pâlnia popii. Alunecă pe beregată în jos. Strânge ochii popa. Îl arde pe dinăuntru băutura.

— Mai pune una, taică…

Ocî îi mai toarnă o drojdie. Popa o cumpăneşte în mână.

— Am auzit, taică, dar nu ştie nimeni care-o fi adevărul. Nu e bine când oamenii ridică parul contra stăpânirii.

— Păi oamenii n-au pornit contra stăpânirii, părinte. Au pornit contra boierilor, spune Şontrocan, ciobanul, care poate mânca o oaie friptă la o masă, numai să i-o dea cineva.

— Dacă tăceai, mai bine o nimereai, Şontrocanule, zice Tiţă Uie. Păi stăpânirea a cui este? A noastră sau a boierilor? De o pildă, aici la noi cine-mi este prefect? Ginerele lui boier Gherasie, ologul de la Băneasa, Dinu Drăculea, băiatul răposatului boier Barbu Drăculea de la Furculeşti… Boierii sunt una cu stăpânirea, asta e limpede. Dar tot atât de limpede este că boierii sunt puţini şi noi suntem mulţi. Dacă o să ne ridicăm toţi deodată, o să izbutim să-i stârpim.

Popa Tomiţă Bulbuc răstoarnă în tâlvul gurii a doua cinzeacă de drojdie.

— Tii, că tare e, afurisita!…

— Cine, părinte, revoluţia?

— Nu, taică, nu, drojdia… Cu revoluţia, taică, să nu vă încurcaţi. Boierii sunt şi ei lăsaţi de Dumnezeu. Aşa e scris, unii să aibă mai mult, alţii să n-aibă nimic. Dar cerul, taică, cerul e al săracilor. Raiul, taică, raiul e al săracilor…

— Nu s-ar putea, părinte Bulbuce, să mai dăm ceva rai şi pe la ciocoi? Să mai luăm şi noi ceva pământ! Tare ne-ar prinde bine…

— Măi, Uie, taică, mie iaca nu-mi place cum vorbeşti tu. Câte vorbe ai rostit acum, tot cu atâtea păcate ţi-ai încărcat sufletul… Mai treci pe la biserică, taică, să mai auzi cuvântul lui Hristos…

— L-am auzit, părinte, şi nu o dată. Mi se pare că Hristos nu era cu boierii, ca sfinţia-ta…

— Mai toarnă-mi o cinzeacă, Tomo, că mă ard măruntaiele… Cum spuneam, taică. Nu vă puneţi cu stăpânirea, cu boierii. Sunt tari, taică, boierii sunt tari. Dumnezeu a lăsat aşa. Ia gândiţi-vă! Dacă toţi ar fi boieri, cine ar mai scurma, taică, prin ţărână cu ghearele, să semene şi să culeagă bucatele?!… Diavolul vă îndeamnă la răscoală, taică, diavolul.

— Setea de dreptate, părinte, şi burta. Burta noastră şi burţile copiilor noştri, nu diavolul…

— Bine, taică, bineee! Bineee! Să nu ziceţi că nu v-am spus…

Se duce popa. Vântul îi umfla sutana neagră. Oamenii fierb între ei. Cârciuma e plină de fum…

— Aşa! Să dăm cer la ciocoi, să-i trimitem în cer pe ciocoi. Să mai trăim şi noi pe pământ. Să ne mai slăbească popa cu lumea de dincolo, cu iadul şi cu diavolii… Mai diavoli ca boierii nu se află!…

Se întoarce seara acasă tata, cu mine de mână. A întârziat la cârciumă…

— Mă, copii, mă, ia ieşiţi afară! Se vede foc mare spre răsărit.

Ies toţi, buluc, pe prispă. Ne uităm spre răsărit. Cerul e roşu, de parcă s-a aprins într-acolo o pădure. Nu e nicio pădure pe aproape. Ca să vedem mai bine, ne urcăm pe linia ferată. Tot nu vedem bine. Ne suim pe vârful dealului. De acolo, într-adevăr, focul se vede în toată frumuseţea lui sălbatică. Acum ştim. Arde conacul de la Secara. Ce s-o fi întâmplat? Poate a dat cineva foc şurelor de paie… Se întoarce soră-mea Riţa spre miazănoapte…

— Tată, şi pe Belitori se arată foc.

Spre Ruşi, în sus, departe, în adâncul nopţii, s-a aprins alt foc. Întâi două şuviţe se ridică şovăitoare. Apoi dintr-o dată se fac una, se lăţesc, se înalţă deasupra lor – o coloană roşie de fum.

Noaptea e fără nori, fără lună. Focurile au alungat pe alocuri întunericul. Un foc spre Secara, spre răsărit – altul spre Ruşi, spre miazănoapte. Focurile au rupt noaptea.

Dar iată, spre apus izbucnesc alte focuri: unul spre Cârligaţi, unul spre Dunăre, pe lângă Olt, la Saiele. Se mai ridică un foc înalt. Ştim că acolo e moşia Furculeştilor, moşia prefectului Drăculea…

Acum noaptea a fost spartă pretutindeni. Câmpul – luminat. Focuri ard şi mai departe. În toate părţile se văd pâlpâind focuri mai mici, focuri pe care numai depărtarea face ca noi să le vedem mărunte.

— Parcă auzisem eu ceva în sat, spune tata. Auzisem ceva despre răscoală, că s-ar fi apropiat de ţinutul nostru…

Focurile ard. Vâlvătăile lor sfâşie noaptea, sunt departe de noi, nu ne încălzesc. Tremurăm.

Satul întreg s-a urcat pe deal şi priveşte. Îl aud pe nenea Mihalache:

— Încotro, nene Tudore?

— Să duc copiii acasă, i-a pătruns frigul.

— Să nu te culci, nene Tudore…

— N-o să mă culc.

Cine poate să se mai culce pe vremea asta! Numai copiii. Dacă pot să doarmă şi copiii…

Ne vârâm în pat să ne încălzim. Totuşi, nu ne încălzim. Dârdâim întruna, şuşotim între noi. Începe vorba frate-meu Ion:

— Au dat foc la conacele boierilor. O să-i spintece pe boieri rumânii…

Sare din aşternut, se încalţă gata s-o zbughească. De-ar fi mama acasă, l-ar opri. Nu este. Mama a rămas pe deal cu muierile, cu bărbaţii…

— Dacă în satul nostru s-ar afla un conac, oamenii i-ar da foc, spune soră-mea Evanghelina. Păcat, păcat că n-avem boieri în sat…

— O să ne ducem prin vecini, grăieşte şi frate-meu Ion. Cum ne-am dus cu munca, ne-om duce şi cu răscoala. Băneasa e la o palmă de loc. N-o să-l scăpăm pe boierul olog care ne-a pus botniţe…

Au privit focurile până s-au săturat. Apoi rumânii au coborât dealul în pâlcuri. Câţiva s-au adunat la noi. Ne strângem picioarele şi le facem loc să se aşeze pe marginea patului. Unii rămân, pe lângă uşă, pe lângă ziduri. Le aduce mama din tindă scaune mici, cu trei picioare, scobite.

— Staţi pe scaune.

Se aşează. Privesc în pământ. Lampa fumegă. Prinde să vorbească tata:

— S-a iscat revoluţie în toată ţara. Au fost şi mai demult răscoale. Până la urmă răscoalele s-au stins înecate în sânge de stăpânii moşiilor. Dar de pe urma burzuluirii norodului totdeauna a rămas şi ceva bun. Un timp, ciocoilor li s-a sălăşluit spaima în oase, s-au purtat mai cumsecade cu rumânii. Acum nici noi nu putem să stăm cu mâinile în sân. Prea am îndurat mult. Poate avem norocul să-i răsturnăm

pentru vecie pe ciocoi. De mulţi, suntem mulţi care vrem schimbarea, n-am ce zice. Dar parcă ne-ar lipsi ceva! Răscoala n-are o căpetenie. Merg oamenii sătui de asuprire în bobote, dau foc, poate şi ucid…

— Eu unul nu mai pot aştepta, răsuflă din fundul inimii văru-meu Dumitru Pălică. Copiii mei parcă sunt schelete. Sufletul le stă la gură, gata să iasă, de foame. Am măcinat paie cu râşniţă şi din măciniş am pregăti fiertură… Uitaţi-vă la mâinile mele, au început a se jupui. Ştiţi ce înseamnă asta: pelagră! Se jupoaie şi mâinile nevesti-mi… Pelagra aduce nebunie, şi nebunia aduce moarte… Cu ce suntem noi vinovaţi? Am muncit până am căzut sleit… Spinarea îmi este tăiată de bice… Şi-a nevestei la fel. O viaţă are omul. Şi-o moarte. Decât să pierim ca vitele, fără să spunem nimic, mai bine să murim bătându-ne pentru dreptul nostru la o viaţă mai bună. Poate aşa o să le fie mai bine copiilor noştri…

— Nene Dumitrie, spune Picică, eu trăiesc de unul singur. N-are cine să mă plângă la o adică. De un trai ca ăsta pe care l-am dus până acum sunt ca şi sătul, trai de câine, nu trai de om. Zic să adunăm mâine satul dis-de-dimineaţă, să pornim răscoala…

— Să-l adunăm, asta e bine – îşi dă cu părerea unchiu-meu Voicu, bărbatul mătuşi-mi Bâzărca – dacă nu s-o aduna singur. Răscoala trebuie negreşit pornită. Dar am auzit vorbindu-se de studenţi. Or veni mâine şi la noi ştudenţii?

— Ştudenţi, neştudenţi, poate să fie numai aşa, un zvon. Fapt este că ard conacele. Le-au aprins rumânii. Arde toată ţara – ţara boierilor. Nu se poate să nu ne ridicăm şi noi. Altfel pierim… Pierim noi şi pier copiii noştri. Ni se stinge sămânţa…

Atât a avut de spus David Floroiu. Stătea lângă uşă, rezemat în ciomag, privea în pământ, ori poate îşi privea opincile potlogite, fără cheutori, înfăşurate cu sfoară în jurul labelor. Mustăţile groase, lungi, i se împreunau, mai

jos de colţurile gurii, cu barba colilie. Pe urmă i-a mai trecut prin minte un gând pe care şi l-a turnat în cuvinte.

— Am şapte feciori. Merg în fruntea lor la răscoală. Să dăm iureşul împreună. Izbutim ori pierim…

— Să mergem, nene Tudore, chiar acum, la Tiţă Uie, să ne sfătuim. Să-l chemăm şi pe Lişcu Stângaciu şi pe Ivan Ţânţu.

— Bine ar fi să-l chemăm şi pe Zgămâie, şi pe Ovedenie, şi pe Ududui. E mai bine când îşi dau mai mulţi cu părerea.

Au plecat să se sfătuiască.

A plecat şi tata cu ei.

Lampa fumegă. Pe-ai casei încep a-i vedea ca prin ceaţă. Adorm, adorm adânc şi visez încăierări de oameni, case aprinse. Visez că ard până şi arborii satului. Gem în somn. Gem şi mă întorc de pe o parte pe alta. Mă trezeşte mama.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât…

Deseori mi se întâmplă să mă răsucesc în somn, să gem, să rostesc cuvinte pe care nimeni nu le înţelege, de parcă aş vorbi o altă limbă. Se face că plutesc pe o apă albastră, fără hotare, cum n-am văzut niciodată, şi că pe această nesfârşire de ape, din senin, se iscă furtună. Butucul scobit în care stau făcut ghem e prins de vârtejuri. Se clatină. Stau gata să mă răstorn. Peşti ciudaţi, mai mari decât boul, înoată în jurul meu cu gurile deschise, să mă sfâşie. Ţin dinţii strânşi. Cât pot îi ţin de strânşi, dar spaima mă copleşeşte. Dau strigăt.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât, mamă…

Alteori mă aflu în vârful unui copac. Mă leagănă vânt cald. Şi mie îmi place că vârful copacului mă leagănă, îmi place că vântul e cald. Sub mine, o pădure uriaşă îşi

freamătă frunzele late, cu marginile adânc tăiate… Mă prăbuşesc. Ţip cât mă ţin puterile.

— Darie, ce e cu tine?

— Visez urât, mamă…

O dată, am visat că m-au alungat un fel de urşi negri, mai mari decât urşii ursarilor. Am scăpat strecurându-mă printre pietre, pe brânci, într-o peşteră în care mocnea un foc. Am dus lemne aprinse la gura peşterii…

Într-altă noapte, trenul a sărit de pe şini, s-a luat după mine, m-au prins roţile, m-au tăiat. Fochistul m-a adunat bucată cu bucată, m-a lipit la loc. Atunci am râs în somn. Ştiam că visez…

Mi-a descântat Dioaica de sperietură. Mi-a descântat şi Petria. Nu mi-a trecut. Am avut mai departe somnul încărcat de tot felul de vise…

Lampa fumegă încă. Am rămas numai noi, ai casei. Frate-meu, lângă sobă, trage tutun. Aruncă fumul pe nas. Nu poate să doarmă.

— Culcă-te, Darie, şi dormi…

— Mi-a fugit somnul, nene…

— Atunci stai cuminte, nu te mai răsuci în aşternut, că-i trezeşti şi pe ceilalţi…

— Are să fie şi la noi răscoală, nene?…

— Are să fie.

— Astăzi?

— Poate chiar astăzi.

Bat zorile fumurii, alburii, gălbui, în geamul aburit. Scârţâie cumpăna fântânii. Aud mugetele boilor care ar voi să molfăie între dinţi iarbă proaspătă. N-a răsărit încă iarba…

Dimineaţa umblăm toţi, cârduri, pe uliţele satului. Ne adunăm la primărie.

Unde s-o fi ascuns notarul? Unde s-o fi ascuns primarul? Primăria e goală. Îi caută oamenii şi nu-i găsesc. Aflăm că şeful postului de jandarmi stă la gară de pază, cu puşca încărcată. N-avem nicio treabă la gară. Îl lăsăm să-şi piardă vremea acolo.

Jandarmii de la Băneasa, unde e secţia de plasă, patrulează prin sat, călări, cu armele încărcate. În fruntea lor, plutonierul scurt, gros, mustăcios. Alţii fac de pază la casa cu etaj a boierului olog.

— La Băneasa, rumânii n-au să se poată mişca. Paza e puternică.

— Scapă boierul Gherasie Miliarezi.

— Scapă şi logofătul Oprea Căţui Strâmbu.

— O să vedem…

— Noi ce facem? întrebă Tiţă Uie. Noi nu începem revoluţia? A sosit revoluţia la Secara, au dat foc curţilor boiereşti. În toate părţile, după câte s-aud, oamenii au iscat revoluţie. Vrem noi pământ?

— Vrem! răspunde mulţimea într-un glas.

— Atunci, trebuie să facem revoluţie. Nu iau pământ de la boieri decât cei care merg la revoluţie, cei care se răscoală…

Se desprinde din grosul mulţimii Gheorghe Cărăbaş. E un om gros, voinic, cu pământuri multe, cu oi, cu vite. Sălăşluieşte lângă gârlă, spre Stănicuţ. Acoperă cu aria lui jumătate din luncă. Satul spune despre Cărăbaş că, dacă n-are avere cât un boier, are ceva-ceva mai multă decât un boiernaş.

— Ce revoluţie, mă, nemernicule, ce revoluţie? Credeţi că dacă daţi foc la conace, o să moară boierii? Dacă i-oţi putea prinde şi ucide, o să le puteţi lua pământul? Călcaţi legea, mă, şi legea e sfântă, nu trebuie călcată…

Rădoi chiaburaşul îi cântă în strună. Se aruncă cu gura pe ei al lui Zgămâie:

— De lege nu ne pasă. N-am făcut-o noi. Cine-a făcut-o nu ne-a întrebat de ne place ori nu…

Petre Zgămâie, sărăcanul, e când pândar, când porcar, după cum îl ia în simbrie satul. Proptit în ciomag, nimeni nu l-a văzut cu mâinile goale. Ciomagul în care se sprijină face una cu trupul lui. Când doarme, doarme cu capul pe ciomag. Parcă ar avea chimirul plin cu galbeni şi s-ar teme ca nu cumva să vină cineva să i-l fure. Ce e pe el, şi pe culme… Mai are ceva, nevastă şi cinci copii, opincile sparte, zăbunul rupt, cârpit, nădragii – petic de petic.

— Apăi, Cărăbaşule, tare ţi-ar place: să nu fi aprins oamenii revoluţie. Te temi. Noi avem ce-avem cu boierii, şi nu tu o să ne opreşti să ne răfuim cu ei. Nu tu, şi nici alţii ca tine…

— Cum o să facem revoluţie? întreabă Niţă Proca. Revoluţie fac numai oamenii care au boieri în satul lor. Noi n-avem boieri, nu facem revoluţie.

Se bagă şi Şontrocan în vorbă:

— N-avem boieri în sat. Dar de muncit pe moşii boiereşti muncim.

— Aţi văzut azi-noapte focurile?.. Le-aţi văzut! se amestecă în fierbere Mărin Raru. Dacă la noapte n-o să se vadă foc în satul nostru, au să vină oamenii dinafara satului şi au să ne dea foc la case, ca să ne pedepsească că nu ne-am legat cu ei. Acum, noi, opincarii, trebuie să fim legaţi toţi. Nu se poate să-i lăsăm numai pe alţii să izbească şi să dea foc, şi noi să rămânem cu braţele încrucişate, ca apoi, la o adică, să putem spune: uite, noi suntem nevinovaţi. Nu este drept aşa, fraţilor rumâni…

— Ce să facem atunci? întreabă o muiere. Cui să-i dăm foc?

— Să-i dăm foc lui Cărăbaş!… Are case mari, are acareturi. O săptămână poate să tot ţină focul…

— Da de ce să-mi daţi mie foc? Ce sunt eu, boier? Mai bine să-i dăm foc lui Mareş…

Ioviţă Mareş e cârciumar în sat. Nu-i localnic. A venit de la oraş. După ce au pierit din sat fraţii mamei, şi-a deschis cârciumă. A adunat avere mare. Oamenii sunt datori la el, îl pizmuiesc, îl suduiesc.

— Asta ar fi o părere!

— Parcă nu ne-am înţeles aşa aseară. Altceva am pus la cale, spune văru-meu Pălică.

— Nu. Nu aşa ne-am vorbit, grăieşte Picică.

— Noi trebuie să făptuim ce ne-am înţeles. Să nu mergem aşa, brambura.

Glasurile lor se pierd în gloată. Rumânii vor să treacă numaidecât la faptă. Nu mai au răbdare.

— Nu facem bine ce facem, spune Ivan Ţânţu. Întâi boierii, s-o sfârşim cu boierii.

Strigă cât îl ţin puterile. Dar glasul lui se pierde în mulţimea care pare nesfârşită.

Cârciuma lui Mareş e la doi paşi de primărie. Au şi ajuns la ea. Negustorul e bucuros că atâta lume îi intră dintr-o dată în cârciumă, când mai sunt şi altele în sat, una chiar peste drum.

— Poftiţi!… Cu ce să vă cinstesc?

— Păi, spune Ghioacă, noi n-am venit să ne cinsteşti. Noi am venit să facem revoluţie.

— Să facem, fraţilor, de ce să nu facem? Şi eu sunt pentru revoluţie. Să se ducă la dracu toţi boierii.

— Vezi că, spune unul lălâu, puţin la minte, noi aici am venit să facem revoluţie.

— Cum adică?

— Iaca, am venit să te ciomăgim oleacă şi să-ţi dăm foc la acareturi.

— Ce? Nu sunteţi în toate minţile? De ce să mă ciomăgiţi? De ce să-mi daţi foc la acareturi?

— Dacă n-avem alt boier!…

— Mă oameni buni, eu nu sunt boier, eu sunt om de-ai voştri… Am purtat, ca şi voi, opinci…

— Dacă eşti de-ai noştri, spune Beşcu, de ce dormi în pat cu saltea şi mănânci stafide cu cucoana?…

— Dacă eşti de-ai noştri, aruncă o vorbă Ilie Gâscanu, de ce porţi haine ca notarul?

— Dacă eşti de-ai noştri, de ce ne iei dobânzi mari când ne dai pe datorie mărfuri? strigă la cârciumar dada Zvâca, măruntă, pitulată printre oameni.

Mareş pricepe despre ce e vorba.

— Uite, eu văd ce e cu voi. De fapt, n-aveţi nimic cu mine. Nu v-am făcut niciun rău.

— Dar nici nu ne-ai umplut de fâşcă, murmură careva din mulţime.

— V-am încărcat eu socotelile, dar de, aşa e negustoria, fără asta nu se poate. De undeva trebuie să scoţi şi ce n-ai păgubit şi ce vrei să câştigi. Voi acum vreţi să aprindeţi o pălălaie mare, să se vadă de departe. O să ne sfătuim, să ne chibzuim, cui trebuie să dăm foc la noapte…

— Ţie o să-ţi dăm foc…

— Bine, bine, mie. Nu mă supăr, dar de ce să-mi ardeţi casa? Ce vreţi voi: să vadă ceilalţi că şi în satul nostru arde ceva. Uite, am în fundul ariei o şură de paie. O să-i dăm foc la noapte. Voi o să-i daţi foc şi pe urmă o să stăm împrejurul ei, toţi, cu câte o găleată de apă, să nu se întindă pârjolul. E bine?

— E bine, grăieşte uşurat Cărăbaş.

— Ba nu-i deloc bine, spune Tiţă Uie. Bine ar fi dacă ai face dumneata altceva…

— Ce?

— Să-mi dai mie s-o arunc în flăcări condica în care ne-ai însemnat datoriile.

— V-o dau, neică, de ce să nu v-o dau!…

Se domoleşte şi lălâul.

— Dar la afacerea asta, ce aldămaş bem noi?

— Ce vreţi să beţi?

— Un butoi cu vin…

Mareş, ajutat de mocancă şi de slugă, opintindu-se, scoate butoiul în faţa cârciumii.

Tata, Pălică, Picică, moşul David Floroiu cu cei şapte feciori ai lui, Tiţă, Uie, Lişcu Stângaciu, Ţânţu, Ududui rămân deoparte, privesc cum s-au prostit oamenii. Aşteaptă să se dezmeticească singuri rumânii. Uite, singuri nu se dezmeticesc.

Câţiva, cu gâtul în vâlvoi, se apropie de butoi. Întind mâinile spre cănile pe care le aduce pe o tavă mare de lemn mocanca, nevasta cârciumarului. Între ceata celor însetaţi de vin şi butoi se aşează dada Zvâca, argint-viu, zvârlugă. Ochii, care până mai adineauri păreau stinşi, uscaţi de plâns după copiii ei morţi în toiul iernii, s-au aprins. Poartă şorţ negru, ghiurt negru, cimber negru, dada Zvâca. E galben gutuie obrazul ei. Mai galbene buzele. Parcă s-a aprins dintr-o dată în făptura ei măruntă, puţină, un foc cu flăcări înalte, mistuitoare, care-o frige, o înviază din toropeală, îi dă puteri, îi dă glas. Ridică mâinile în sus, se repede, îmbrânceşte rumânii de lângă butoi. Cât o ţine gura o aud strigând.

— Îndărăt, daţi-vă îndărăt, nemernicilor! V-a momit coada de topor a ciocoilor c-o balercă de vin. O să daţi fiecare câte o cană de băutură pe gât! Asta e ispravă de bărbaţi? Ruşine să vă fie!… Ne-au murit copiii de foame astă-iarnă şi nu ne-a întins nimeni o mână de ajutor. Şi acum, uitaţi-vă, potaia asta de mocan vă dă vin de pomană, olercă otrăvită, poşircă acră… Şi voi vă arătaţi gata să primiţi târgul. Iată ce fac eu cu pomana mocanului. Ptiu! Ptiu!

A scuipat în butoiul desfundat, în vinul roşcat… De două ori a scuipat. I s-a părut că, asta nu e de ajuns. S-a aplecat, a cules din mijlocul drumului o balegă mare, proaspătă. De vită, şi a aruncat-o în vin. Apoi a zvârlit în butoiul deschis

scârnă de câine, bulgări. Şi-a spălat mâinile în vin şi le-a şters pe şorţul negru.

— Beţi vin acum, dacă vă mai place!…

S-a întors către femeile care stăteau deoparte, cu mâinile la gură, mirate:

— Ce staţi, fa, ca proastele? Veniţi încoace. Ajutaţi-mă să răstorn butoiul spurcat.

Muierile sar în ajutorul dadei Zvâca. Se opintesc o dată, de două ori, rostogolesc butoiul, îl varsă, îl dau de-a dura până-i plesnesc cercurile şi-i sar doagele… Vinul e înghiţit de ţărâna zbicită de vântul primăverii, de vântul iute şi rece ce încă suflă aprins dinspre soare-răsare clătinând vârfurile salcâmilor, scormonind şindrilele acoperişurilor.

— Afurisită muiere! murmură unul din gloată.

— Cârciumarul s-a topit. S-a topit şi nevastă-sa.

— Au tras în grabă obloanele. S-au zăvorât pe dinăuntru.

— Să le fie de bine, spune Tiţă Uie, acum nu avem noi a ne răfui cu cârciumarii. O să fie timp pentru asta mai pe urmă. Acum a sosit ceasul răfuielilor cu ciocoii. Nu avem ciocoi în satul nostru. Dar noi muncim pe trei şi patru moşii. Muncim pe Băneasa, la Gherasie, ologul care ne-a pus botniţe când ne-a chemat să-i culegem via de pe coastă; pe Belitori, la Gogu Cristofor; pe Cârligaţi, la State; pe Secara, la colonelul Pienaru, unde ne taie cămaşa cu gârbaciul logofătul Filip Pisicu, ăl cu brazda îngustă şi adâncă. Ba unii dintre noi muncesc tocmai pe Saiele, lângă Olt. Cu cinci ciocoi avem de încheiat socoteli. Să mergem să le încheiem cu parul, cu focul şi pârjolul…

— Aşa e, aşa e bine! strigă acum, într-un singur glas parcă, rumânii îndârjiţi, strângând în mâini ciomegile noduroase.

— Ciocoii ne scot cu jandarmii la muncă…

— Ne silesc să muncim întâi pământul lor…

— Ne bat de ne smintesc logofeţii pentru nimica toată, ca pe hoţii de cai…

— Mi-a chemat fata la curte şi şi-a râs de ea Gogu Cristofor…

— Ne dijmuie porumbul în martie, după ce-l strică zloata şi zăpada, colonelul Pienaru…

— Ne stoarce cu corvezile…

— Ne pune botniţe când îi culegem joardele de struguri, ologul…

— Ne fură la dijmă.:.

— Ne încarcă de cinci ori datoriile…

— Ia ciocoiul nouă piei după rumân…

— Ne vinde porumb stricat şi ne cere în schimb bucate sănătoase…

— Ne mănâncă la Crăciun muşchiul porcului…

— Ne cere ouă şi le trece prin inel, la măsurătoare…

— Ciocoii nu sunt oameni.

— Sunt câini.

— Câini turbaţi…

— Să-i omorâm…

— Să le dăm foc…

— Să le stârpim sămânţa…

— Ce-o fi, o fi…

— Dacă ne ridicăm toţi deodată, o să-i biruim…

— N-o să ne omoare stăpânirea. Ar trebui să omoare toată ţara…

— Cioclovinele sunt puţine…

— Puţine, dar grase…

— Dacă sug snaga noastră…

Se îmbulzesc. Se frământă.

— Să mergem! Acum să mergem!

Văzduhul miroase a vin acru, a cenuşă, a fum… Primăria e goală. Notarul s-a ascuns. S-a ascuns şi primarul

Bubulete. Iorgu Gâdea, perceptorul care umblă din casă în casă cu toba, a încălecat pe cal şi a fugit peste câmp, ocolind drumurile, la Turnu.

A intrat spaima în acrituri! Văru-meu Niculae Dimozel şi-a lăsat acasă gambeta. Pentru întâia oară îl văd trecând spre poştă cu căciula în cap. A împrumutat căciula de la frate-său, de la Iancu, poreclit de sat Ureche… Polina a tras perdele la ferestre, nu cutează să treacă peste prag, în arie.

— S-au răsculat ţăranii, Niculae. O să ne omoare!…

— De ce să ne omoare?

— Nu ştiu de ce. O să ne omoare!…

S-a prefăcut bolnavă, s-a legat la cap cu şervet ud.

Aflăm toate astea de la mătuşă-mea Dina, mama vărului meu Nicolae Dimozel, care a venit de cum s-a luminat de ziuă la noi.

Rumânii se îmbulzesc în jurul lui Tiţă Uie, al lui Lişcu Stângaciu, al lui Dumitru Pălică.

— Să mergem!… Dar vorba e unde să mergem mai întâi?

— Eu zic să-ncepem cu Cârligaţul, că e mai departe.

Pe urmă ne întoarcem la Băneasa, la Gherasie…

— Hai spre Cârligaţi!…

Ca să ajungi la Cârligaţi, trebuie să treci prin două sate. Satele, ca şi cum ar fi legate, dai cu praştia dintr-un sat în alt sat, cam jumătate ceas de mers. Şoseaua care leagă satele, şerpuită. Dacă au grabă, oamenii o iau peste deal, trec Gorganul, coboară valea, mai urcă un dâmb, gata Cârligaţii…

Tiţă Uie în frunte, după el Pălică, Ţânţu, Şontrocan, Zgămâie, Ududui – după ei alţii… În urmă, satul întreg, cu căţel, cu purcel. După bărbaţi, femeile…

Uie, către nevastă-sa – Floarea:

— Ce dracu te ţii după mine, muiere?

Vrea s-o întoarcă din drum. Femeia s-a încruntat:

— După tine mă ţiu? Nu mă ţiu după tine, merg şi eu la revoluţie. Eu nu sunt om? Muncim pământul împreună!... Trebuie să facem şi isprava asta împreună...

— Aşa e! se aud glasurile femeilor.

— O să rămânem mai în urmă, dar o să ne ţinem după voi. O să fie ceva de făcut la curtea boierului. O să vă ajutăm să faceţi...

Printre bărbaţi, printre muieri, noi copiii...

Uite-l, a tăiat dealul, a luat-o înainte frate-meu Ion cu prietenii lui: cu Avendrea, cu Dinică, cu Ispas. Sunt pe aproape şi eu, cu ceata mea. O zbughim după ei, îi ajungem, ne aflăm în vârful dealului. Ca-n palmă ne uităm în satul cu răscoala. Am văzut foc mare ridicându-se aseară într-acolo. Au ars numai paiele... Grăbim pasul, ajungem, ajung după noi bărbaţii, ajung femeile. Harababură. Satul e adunat în faţa curţii boiereşti.

E împrejmuită cu ziduri înalte curtea, cu ziduri de cărămizi. Poarta înaltă e de fier, încuiată cu ivăre groase pe dinăuntru. Dincolo de poartă, logofeţii cu puştile încărcate. Cârligăţenii îi înjură de lună, de stele, de grijanie.

— Noi, toţi, cei din Omida, ne amestecăm cu cei din Cârligaţi, să fim mai mulţi, să fim una.

— Măi, deschideţi poarta să intrăm la boier!

— Nu e acasă boierul!

— Deschideţi porţile!

— Nu deschidem!

— O să le spargem cu bulumacul!

— Dacă vă apropiaţi de poartă, se aude glas buhăit dinăuntru, tragem cu puştile...

— Dacă trageţi cu arma, urlă oamenii, şi atingeţi pe vreunul dintre noi, vă măcelărim...

Au adus din curtea primăriei un stâlp lung. S-au aşezat în faţa porţii. Zece oameni ţin stâlpul. Se dau câţiva paşi

îndărăt şi reped stâlpul cu toată puterea în porţi. Bubuie din ţâţâni porţile, nu se deschid.

— Înc-o dată! Înc-o dată! Înc-o dată!

Porţile se clatină. Mai trec câţiva oameni să ajute. Ajută şi muierile. Cât e de mică, dada Zvâca nu lipseşte. Nu lipseşte nici ţaţa Mariţa, nevasta vărului Dumitru Pălică.

— Haide, măi!…

Cu toată puterea reped bulumacul. Porţile trosnesc. Ivărele sar. Porţile se deschid. Fug trei-patru slugoi. Unul poartă pe umăr o puşcă de vânătoare. L-au ajuns oamenii, l-au atins, l-au doborât. Cu ciomegele l-au doborât. Au trecut peste trupul lui, au mers mai departe. Năvălim înăuntru, amestecaţi: bărbaţi, femei, copii.

Casele boiereşti, sporite cu var. N-am mai fost niciodată pe aci. Au ferestre înalte, mai înalte decât ferestrele şcolii din sat de la noi. Scări de piatră duc la intrare.

Dăm iureş, împingem uşa, pătrundem, răsturnăm tot ce întâlnim în cale.

Câţiva s-au îndreptat spre grajduri. Grajdurile sunt pline de vaci, de cai. Lungi şi largi sunt grajdurile…

Aprind oamenii şomoioage de paie, le vârî sub acoperişuri. Podurile grajdurilor, îndesate cu fân. Dau foc fânului. Arde fânul, ard acoperişurile. Cât sunt de mari grajdurile, dintr-o dată le învăluie flăcările. Bate vântul. Dinspre răsărit bate vântul. Scânteile, flăcările, fumul urcă spre slăvi. Suflă vântul mai tare. Flăcările se îndoaie, ling pământul. Dinlăuntrul grajdului răzbesc răgetele de cornute, nechezături de cai înspăimântaţi.

Se dezmeticesc din fierbinţeală unii, se reped spre uşile grajdurilor. Le deschid. Grajdurile sunt o mare de flăcări. Din când în când din grajduri iese câte un cal aprins. Se învârteşte de câteva ori năuc prin curte. Trece nălucă printre oameni. Se împiedică. Se prăvale. Arde carnea. Sfârâie pielea. Calul zvâcneşte o dată din copite, îi tremură botul ars, se linişteşte. Mă uit la calul căzut lângă mine. I-au

plesnit ochii. I-a ars carnea. Pântecul e prăjit, ca şi cum l-ar fi ţinut cineva de viu pe grătar. Începe a mirosi a scrum, a scântei, a carne arsă. A luat foc şi casa cea mare a boierului.

— Vedeţi, strigă unul din Caraveneţi, care s-a băgat şi el în ciorbă, înalt, mustăcios, nu cumva să fie oameni înăuntru, să piară!

— Nu-i nimeni înăuntru. Când au simţit fumul, rumânii s-au năpustit afară, pe scări.

Un băiat şi-a pus pe umeri o haină cenuşie care îi vine până la genunchi. Se uită la picioarele lui desculţe, la genunchii jupuiţi şi, mai sus, la haina cu nasturi lucioşi, pe care a îmbrăcat-o. Mângâie întruna haina, spune ca prostul:

— Astăzi sunt şi eu boier. Am luat jantilica boierului, jantilica boierului…

— Bagă de seamă să nu-i fi luat şi năravurile… Băiatul se apropie de casa boierului, pe care o mistuie focul. Dezbracă jantilica. O aruncă în flăcări.

— Ce faci, măi, de ce arunci haina în flăcări?

— Decât să iau odată cu jantilica boierului şi năravul lui, mai bine rămân tot gol.

A rămas într-adevăr gol. Cămaşa lui, numai petice. Peste cămaşă poartă o flanelă spălăcită, de bumbac, cu găuri mari, rotunde, pe spinare, în coate…

Ard grajdurile. Ard vitele. Arde casa boierului, casa lui State Pantazi.

Slugile, nevăzute. Boierul a plecat la oraş înainte de a se fi mişcat satele. Iarna, boierii stau mai mult pe la oraş decât la moşii.

Au pierit logofeţii. Au pierit pândarii. De cucoana boierului, nici urmă. Au dat cu toţii bir cu fugiţii. Parc-au intrat în pământ. Ei, n-ar fi fost rău să intre…

Tiţă Uie strânge oamenii…

Gloată, în mijlocul satului. Ne bucurăm că am ajutat să se dea foc curţilor boiereşti de la Cârligaţi! Dar peste bucuria noastră cade o supărare. Aflăm că în timp ce noi aprindeam acareturile boierului State Pantazi la Cârligaţi, la Băneasa, cu toată paza jandarmilor, rumânii i-au dat foc ologului. Nici aci n-au avut noroc să-l prindă pe boier. Au pus mâna numai pe logofătul Oprea Căţui Strâmbu. L-au trimis pe lumea celaltă. Dac-o putea, o să le pună pe acolo botniţe diavolilor. Dac-o putea… N-o să poată…

Asfinţeşte soarele. Cerul rămâne roşu. Până departe ard toate conacele, toate curţile boiereşti.

Târziu, ne potolim. Frate-meu Ion a adus de la curtea boierului din Cârligaţi un fier de plug. Greu fierul. El totuşi l-a purtat peste dealuri în braţe. Îl arată tatii.

— Iată ce fier de plug am luat, tată! Oţel curat. Dacă îl punem pe ăsta la plugul nostru, să tot avem pământ să arăm…

— Nu vezi, mă prostule, că e mare? Asta e fier de plug boieresc. Nu se potriveşte la plugul nostru…

Încearcă frate-meu să potrivească fierul boierului la plugul nostru. A avut dreptate tata. Fierul e prea mare. Nu se potriveşte. Degeaba l-a purtat frate-meu în braţe atâta timp.

— Ce să fac cu el, tată?

— Nu ştiu! Îngroapă-l undeva, în arie… Poate tot o să ne trebuiască într-o zi.

Frate-meu se duce cu cazmaua în arie, sapă o groapă, aruncă în ea fierul de plug. Îl acoperă. Împrăştie ţărână peste el, să nu se cunoască locul – ţărână şi paie.

— Măi, omule, o aud vorbind pe mama, crezi tu că faceţi bine voi cu răscoala asta? O să aducă boierii armata, o să ne omoare fără milă.

— S-ar putea să fie aşa. Dar cum să ne purtăm altfel! S-au sculat toate satele pentru pământ. Trebuie să isprăvim o

dată cu boierii şi cu slugile lor, altfel pierim. Nu vezi câţi suntem în jurul mesei? Şi nu vezi că pe masă nu se află mai nimic?

Zece-doisprezece suntem în jurul mesei!… Masa e mică, rotundă, stăm înghesuiţi. În mijlocul mesei, răsturnată, mămăliga pe care mama o taie cu aţa, felii. Luăm fiecare câte o felie în dreptul nostru. Mama pune o strachină şi în strachină ciorbă de praz. Nici n-avem atâtea linguri câţi suntem în casă. Eu mănânc cu aceeaşi lingură cu care mănâncă soră-mea Evanghelina. Înghit eu o dată şi-i trece ei lingura, înghite ea odată, mi-o trece mie, ne mânăm, cum se spune.

Se găsesc oameni în sat care, la opt guri, au o singură lingură. Şi-o trec din mână în mână. Noi, se cheamă că suntem oameni cu stare. Avem patru-cinci linguri în casă…

— Dar, spune mama, credeţi voi că boierii o să se lase aşa, omorâţi? O să-i omorâm pe ăştia pe care îi prindem, dacă prindem vreunul, dar ce facem cu cei care au fugit? Au să vină cu soldaţi.

— Şi eu m-am gândit la asta…

N-are nicio lumină pe faţă tata. Azi a luat parte la revoluţie. Mâine iar o să se ducă să dea foc…

A căzut noaptea, întunecoasă, apăsătoare.

— Hai să ne culcăm! Om vedea ce-o mai fi!

Oamenii se culcă. Caraulele se plimbă pe uliţi şi bagă de seamă că nimeni nu doarme. Mereu scârţâie o uşă. Mereu ies oamenii pe afară, tăcuţi, căutând să prindă cu urechea zgomote neobişnuite. Niciun zgomot neobişnuit nu se aude. Numai zările, din loc în loc, pâlpâie – conacele ard, curţile boiereşti ard.

Deasupra lumii, cerul rece, de sticlă, spuzit de stele. Cerul se uită la oameni cu mii şi mii de ochi, cu ochi de stele, cu ochi aprinşi.

Peste tot avem neamuri, pe lângă Dunăre chiar, pe Olt, de unde se varsă Oltul în Dunăre, în susul lui, până dincolo de Slăviteşti. Ne vedem rar cu neamurile de lângă Dunăre, mai des ne vedem cu cele de lângă Olt. Sunt zăvoaie pe lângă Olt, păduri.

Mergem câteodată toamna la Olt, cumpărăm un car de crăci şi-l aducem acasă. Nu-l cumpărăm cu bani. Niciodată n-avem bani. Se suie tata în car, mă sui şi eu lângă el şi o luăm spre Saiele. Drumul, moale, trece printre mirişti, printre porumburi… Ajungem la Olt. Spre seară ajungem. Tata, cu pădurarul:

— Să-mi dai un car de crăci.

— Să-ţi dau.

Aprindem foc lângă car, ne încălzim. Toamnă vânătă. Coacem porumb, mâncăm porumb copt, bem apă, pe urmă ne culcăm. Pe mine tata mă povăţuieşte să dorm în car. Îi e teamă să nu răcesc. Mă acopăr c-un ţol. Tata se înghesuie lângă foc. Îşi trage căciula pe urechi, se înfăşoară în zăbun şi adoarme după ce a fumat câteva ţigări. Boii, legaţi de car, îngenunche, se culcă şi ei, îi simt cum rumegă.

Într-un luminiş ne petrecem noaptea. Împrejurul nostru – pădurea prin care şuieră vântul. Împrejurul nostru – pădurea în care păsările se cheamă pe limba lor. Împrejurul nostru – pădurea cu arbori înalţi şi strâmbi, cu tufişuri prin care se strecoară guşteri, şopârle, şoareci de câmp, gadini…

Noaptea, pădurea îşi trăieşte adevărata ei viaţă. Mi se pare că prin văzduhul mohorât văd cu ochii închipuirii. Cu ochii mei nu văd decât cerul care lunecă deasupra noastră.

Zori de zi. Mă trezesc devreme. Pădurea mă trezeşte. Un chiot nesfârşit dă pădurea. Iarba gălbuie, de toamnă, e udă. Umblu prin iarbă cu picioarele goale. Iarba îmi spală picioarele. Trec cu mâinile prin iarbă. Iarba îmi spală mâinile. În văzduhul care la început e fumuriu, pe urmă galben, pe urmă albastru, din ce în ce mai albastru, se

ridică vioi, umed, soarele, ca şi cum înainte de a se ridica, undeva departe, acolo de unde el răsare, s-a tăvălit prin iarbă, şi-a spălat faţa rotundă în umezeala ei.

Pădurarul, cu puşca pe umăr. Călare umblă pădurarul, îl cunoaşte pe tata. Îi arată o postaţă de pădure.

— Uite, Tudore, copacii ăştia să mi-i tai şi să mi-i cureţi. Câte crengi ai să poţi curăţa de pe copacii tăiaţi, le iei în car şi pleci sănătos acasă.

— Mulţumesc…

— Ai adus o gâscă pentru boier?

— Am adus…

— Dă-o încoace…

Ia gâsca pădurarul şi pleacă.

Îşi suflecă tata mânecile, începe să taie copacii de la rădăcină. Securea se înfige adânc în trunchiuri. Până departe ajung aşchiile. Mă feresc când copacul, cu vuiet, se prăbuşeşte cât e de lung. Pentru mine, tata a luat un topor, încalec pe copacul doborât şi-l curăţ de crengi. Iau crengile, le duc la car, le grămădesc lângă car.

Aşa ne trecem toată ziua.

A mai spus tata pădurarului:

— Mâi Ghiţă, treci pe la văru-meu Găbunea şi spune-i că sunt la pădure, să vie să ne vedem.

Vine vărul tatii cu securea pe umăr, îl ajută la tăiatul arborilor. Sporovăiesc între ei, de-ale lor.

Unchiul Tăchiţă Găbunea îl întreabă pe tata de toate neamurile pe care nu le-a văzut de ani şi ani. Tata culege ştiri despre neamurile noastre de pe valea Oltului: cine a răposat, cine şi cu cine s-a însurat, câţi copii a mai câştigat fiecare.

— Muri şi Iovan…

Începe tata cu unchiu-meu Tăchiţă povestea celuilalt unchi al meu, Iovan Găbunea.

Caut cuiburi. Mă urc în arbori după cuiburi. Le găsesc goale. Toamnă!… Puilor le-au crescut aripi. Au zburat. S-au dus în pădure, în lume…

De anul trecut nu l-am văzut pe unchiu-meu Tăchiţă Găbunea. Nici tata nu l-a mai văzut. Parcă Oltul e lângă noi, să ne ducem oricând! O dată pe an ne ducem, dacă ne ducem…

Latră câinii noştri. Mai latră şi câinii megieşilor. Au prins putere. Au murit vite. Oamenii au târât hoiturile la marginea satului. Câinii, câţi au ieşit din iarnă, s-au înfruptat. Bate om în poartă, iese tata să-l întâmpine, îl aduce în casă.

— Aprinde lampa, muiere.

Unchiu-meu Tăchiţă Găbunea îşi scoate cojocul şi-l pune lângă pat. Se aşează pe marginea patului.

E miezul nopţii. Am scos capetele de sub ţol, noi, copiii. Niciunul nu dormeam. Nu dormea nici mama, nu dormea nici tata. Nu dormea nici frate-meu Ion, somnorosul, care doarme de-a-mpicioarele, ziua-n amiaza mare.

— Ce-i cu tine, Tăchiţă?

E mai tânăr decât tata unchiu-meu Tăchiţă Găbunea.

— Rău, nene Tudore. Am venit să mă pitesc la voi. E prăpădenie mare pe Olt…

— Ce s-a întâmplat?

— Cu răscoala, de! A fost şi pe la voi?

— A fost la Cârligaţi. Mâine o să fie la Secara. Am văzut noi nişte focuri pe Olt alaltăieri seara…

— Păi, se vedeau, cred, şi de la Craiova, cum să nu se vadă de la voi!… Abia am scăpat. S-a lăsat urgie mare pe valea Oltului…

— Ei, cum a fost?

Mama a ieşit în tindă, s-a întors cu un codru de mămăligă.

— N-oi fi mâncat, Tăchiţă…

— N-am mâncat, leică Mărie, de alaltăieri n-am mâncat nimic.

Pe colţul patului, mama întinde un şervet…

— Strângeţi-vă, măi, picioarele!

I-a adus mama ceapă, un ciob cu sare. Sparge cepele cu pumnul unchiul-meu, întinge cu foaia de ceapă în sare, mănâncă. Îi trosnesc fălcile.

Ei, sunt tari cepele! Mă ustură ochii. Pe unchiul Găbunea nu-l ustură ochii. Mănâncă. Înghite dumicat după dumicat. Printre dumicaţi, povesteşte:

— Am văzut dincolo de Olt focuri. Am trimis pe unul călare să afle ce se întâmplă pe acolo. S-a dus al lui Jiganie. Mai repede, mai încet, cum a vrut el. A văzut că oamenii din Leul au pornit răscoala. Au omorât pe boier, au dat foc curţilor boiereşti. Ne-a venit ştire că în statele de dincolo de Olt oamenii s-a răsculat, i-au ucis pe boieri să nu mai fie robi, să intre în stăpânirea pământurilor… S-a întors al lui Jiganie în goana mare, să plesnească sub el calul, mai multe nu. A străbătut satul urlând cât îl ţinea puterile: „La revoluţie, măăăăăă, la revoluţie! Să-i omorâm pe boieri! În toate satele ai noştri îi ucid pe boieri. Dacă nu ne ridicăm să-l tăiem pe boierul nostru astăzi, au să vină ăi de peste Olt să-l omoare şi-au să ia ei moşia să şi-o împartă.” Atât ne-a trebuit. Asta a fost, cum se spune, picătura care a făcut să se reverse paharul. Gândeam de mult să facem isprava asta. Dar ce ziceam? Să mai aşteptăm. S-or mai ridica şi alţii. Un sat, dacă se răzvrăteşte, îl rade stăpânirea cu tunul. E altceva dacă se răscoală ţara toată dintr-o dată. Am aflat că acum s-a răsculat de la un cap la altul îl ştii, nene Tudore, pe ciocoiul de la noi…

— Parcă-l ştiu…

— E puternic al dracului. Trăieşte mai mult la Bucureşti boierul nostru, conu Zagoriţ, cum îi zicem noi. Dă pe la moşie numai când are de luat socotelile de la logofeţi, mai

des vine fiu-său, căpitanul. Ei, ce ne-am spus noi!… Ne-am adunat la primărie, ne-am sucit, ne-am învârtit. Nici chip să mai pierdem vremea. Al lui Jiganie adusese vestea spre seară. Curtea boierului, împrejmuită cu ziduri de piatră. Uşile, de stejar. Înăuntru, câinii, lupi nu câini. Dacă nu te cunosc, te rup. Ca fiarele sălbatice te rup. În curtea boierului, felinarul mare luminează peste tot. Ne-am înţeles să lăsăm să cadă bine întunericul… A trecut chindia, a trecut seara. A căzut noaptea. S-a lăsat o noapte neagră, ca venită de pe altă lume. Ne adunasem la primărie, ca două sute de rumâni. Aş fi vrut să merg la curtea boierului şi parcă n-aş fi vrut. A venit Iancu Dachin. Îi ştii pe al lui Dachin: oamenii îi spun nebunul. Nu e nebun. E numai curajos. Nu cunoaşte frica. Lângă el, Dinu Dincă, Ion Giampalie… S-a suit pe-o capră de tăiat lemne din curtea primăriei, al lui Giampalie. Veniseră şi nevestele cu noi. Veniseră şi copiii la primărie, pe întuneric. Al lui Giampalie a ridicat glas:

— Mergem la curte să-i dăm foc! Nu este boierul acasă. Dacă l-am fi prins aci, l-am fi zdrobit. O să-l prindem pe administrator. O să-l omorâm pe javra de Ştefănescu. Revoluţie trebuie să facem. E careva care nu merge? Să se dea pe faţă…

Am auzit, lângă glasul lui Giampalie, glasul lui Dârju… Nu-l ştii pe Dârju!… Nimeni nu e mai înalt ca el în sat, înalt, voinic, gros…

— Cum să nu-l ştiu?! Am făcut armata cu el la călăraşii cu schimbul… Când încăleca, se aducea calul de spinare sub greutatea lui, da drumul la vânturi pe sub coadă…

— Care nu merge, mă? Care e ăl de-i este frică? Să văd că rămâne unul în urmă, l-am şi pălit în moalele capului cu beldia. După noi!… După noi…

Au luat-o ei în frunte, noi după ei, pe uliţele satului, strâmbe şi întortochiate. Pe la colţuri, s-au mai dosit unii după garduri, au rămas în urmă, dar la curte tot am ajuns

ca o sută cincizeci de rumâni, başca muierile, başca plozii… Am ridicat lângă zid scară vie de oameni, ca la armată. S-au urcat pe spinările noastre câţiva. L-au ridicat pe Iancu Dachin până sus, l-au zvârlit peste gard. I-au zvârlit numaidecât şi ciomagul. Din zbor a prins ciomagul Dachin. Întâiul lucru care trebuia făcut era stingerea felinarului. Parcă ai timp să te urci pe stâlp până la el şi să-l stingi? Câinii, să-l sfâşie!… Roată cu ciomagul a pocnit câţiva peste bot. Chelălăie câinii loviţi, dar nu se lasă. Apărându-se cu ciomagul a mers al lui Dachin la felinar. A spart felinarul, lampa s-a răsturnat, s-a stins. A căzut întuneric peste curtea boierului. Am mai sărit câţiva în curte cu ciomegele. Am alungat câinii. Ne-am dus la poartă. Am deschis-o. Au năvălit toţi înăuntru. Ne-am repezit – cum şi trebuia – întâi la case. Slugile, luate pe neaşteptate, fugeau, le sfârâiau călcâiele. N-aveam noi nicio socoteală cu slugile. Le-am lăsat să fugă, să se ascundă, să sară gardul, s-o ia spre pădure. Ducă-se dracului!… Noi îl căutam pe Ştefănescu. Dar, vezi drăcovenie! Dumnealui simţise ceva de cu dimineaţă prin firul telefonului, plecase la oraş de cum se luminase de ziuă. Am dat într-o odaie peste nevastă-sa, beteagă, în pat, în cămăşuţă subţire, în jurul ei copiii – trei fete mici: Gica, Sica, Milica. A început cocoana să se vaiete, fetiţele să bâzâie. Al lui Giampalie a vrut să le terciuiască scăfârlia cu bâta. L-am oprit.

— Măi, Giampalie, i-am spus, noi am venit să omorâm muieri şi copii?… Bagă-ţi minţile-n cap, netotule!… De ce să omorâm, când nu avem nevoie să omorâm? Dacă l-am fi prins aci pe boier, l-am fi omorât. L-am fi omorât şi pe Ştefănescu. Cu neroada asta, cu plozii ei, n-avem noi de ce să ne încărcăm sufletele!…

— Aşa e, l-am auzit pe Dârju.

A scuipat al lui Giampalie spre cucoană, i-a întors spatele. Oamenii, după el. Am dat-o pe nevasta logofătului în grija muieri-mi s-o ducă în sat. A urcat-o nevastă-mea pe muiere

într-o căruţă care se afla pe-acolo, a dus-o la un pândar, a ascuns-o. Mulţumesc lui Dumnezeu că am putut să fac cuiva un pic de bine. Am scăpat patru suflete de la moarte. Asta e una la mână. A doua, nu mai e la mână. E pe spinare. Am dat foc conacului. Am dat foc grajdurilor. Înainte de a da foc conacului, am spart oglinzile. Am găsit nişte farfurii. S-au repezit muierile la ele şi le-au spart. Am dat foc la surele de paie, la hambarele cu cereale. Erau pline ochi, până sus. Şi satul pătimea şi se stingea de foame. Focul s-a ridicat până în slava cerului. L-aţi văzut!... A ars repede curtea boierească. Am spart pivniţele. Îl ştii pe Tănăsoiu, ăla îndesat, care umblă parcă şi-ar târî târtiţa pe pământ. Tănăsoiu a furat trei raţe. Trei raţe a furat nenorocitul, auzi, nene Tudore? Am isprăvit revoluţia. Am aşteptat. Nici noi nu ştiam ce aşteptăm... Poate am aşteptat să vie studenţii să ne dea pământul boierilor. A venit altceva. Ieri dimineaţă, ne îmbulzeam pe uliţa satului, cârduri-cârduri. Am zărit venind pe muchia dealului pe Afanazie Zagoriţ, căpitanul de cavalerie, băiatul arendaşului. După el, escadronul de călăraşi, cu carabinele la spinare. Mergeau în rânduri dese şi-şi legănau suliţele. Au coborât în galop, spre sat, pe rusca mică. Acum ştii: când cobori rusca, în dreapta, stă al lui Răducu, Ilie al lui Răducu. A muncit pe la oraş cu ziua şi s-a întors astă-toamnă acasă cu ceva bani. Ce s-a gândit el: să iasă din bordei, să-şi facă o casă deasupra pământului, ca oamenii. Stâlpii, i-a pus astă-toamnă, acoperişul tot astă-toamnă l-a pus. Acum trebuia numai s-o învelească, să-i lipească zidurile cu pământ amestecat cu paie. Nici nu venise la revoluţie Ilie al lui Răducu. Se afla călare pe creasta casei, bătea cuie în şindrilă. A ajuns în dreptul lui Afanazie Zagoriţ, a oprit calul, a pus carabina la ochi, a tras. S-a rostogolit omul de-a-n boul de pe acoperişul casei în bătătură, ghem de carne însângerată. A ieşit nevastă-sa din bordei când a auzit foc de puşcă. La început, nici n-a ştiut ce s-a întâmplat, pe urmă l-a văzut pe bărbatu-său horcăind, scăldat în sânge, l-a văzut pe Afanazie

Zagoriţ, în uliţă, cu arma întinsă. Lângă nevasta lui Răducu, copiii. Patru, nu mai puţini. Copiii s-au repezit spre mort:

— Tată! Tată!

Îl întorceau, îl mângâiau, s-au mânjit cu toţii de sânge. Muierea, ca o fiară, spre ofiţer:

— Mi-ai ucis omul! Mi-ai ucis omul! Nu te-ar mai răbda Dumnezeu…

Cu latul săbiei a plesnit-o. Peste obraz a plesnit-o pe Ilinca. I-a tăiat obrazul. A căzut muierea, s-a târât ca o căţea în bordei, şi-a pus făină în tăietură, a oprit sângele. N-o să-i treacă semnul niciodată. Au început călăraşii să se plimbe pe uliţi. Oamenii au intrat în bordeie, au stins vetrele, să nu se vadă fum ieşind pe coşuri. L-au căutat pe primar gradaţii. L-a găsit conul Afanazie şi l-a adus la primărie. L-a adus şi pe popă. Ca şi primarul, popa e omul boierului.

— Să-mi faceţi lista tâlharilor răsculaţi!

A făcut lista primarul. Cu popa a făcut lista. Au plecat călăraşii şi vătăşeii să-i culeagă pe oameni. Pe câţi i-au găsit i-au mânat spre curtea primăriei. Eu m-am pitit. A stat pitită şi nevastă-mea. Am izbutit să fug din sat. Până în pădure m-am târât pe brânci. În pădure, de la pădurar am aflat că pe Iancu Dachin l-au legat în faţa primăriei de stâlpul felinarului. Căpitanul a pus călăraşii să-i bată.

— Vă ordon să-l bateţi cu parul! a spus căpitanul.

— Nu putem să-l batem, domnule căpitan, au răspuns călăraşii. Noi doi suntem de alături, din Plopi. Omul legat de stâlp e văr cu noi. Cum o să-l batem!… Nu putem să-i batem. Dacă nu eram sub arme, făceam şi noi revoluţie… Nu ne lăsam mai prejos decât ăştia din Mândra…

— Aşa. Chiar aşa…

Căpitanul Zagoriţ crescuse aci, în sat, o bună bucată de timp. Cunoştea pe fiecare rumân în parte. Venea destul de des pe la moşie. Niciodată nu i s-a întâmplat ceva neplăcut.

Niciodată oamenii nu i-au dat un motiv de îngrijorare, îşi mârâiau ei uneori nemulţumirile, dar de aci şi până la a ridica glas, până la a pune mâinile pe pari, a trece la răscoală, era un pas mare pe care el nici măcar nu-l bănuise.

Dintr-o dată rumânii căpătaseră altă înfăţişare, alt grai. Parcă erau alţi oameni. Nu-i mai recunoştea. Răscoala, s-a gândit el şi alţii ca el, trebuie să fie strivită cu armata – cu armata, care totdeauna a ascultat ordinele ce i s-au dat. De zece ani şi mai bine slujea în armată căpitanul Zagoriţ şi nu i se întâmplase în toată această vreme să i se pună cineva împotrivă nu cu fapta, dar nici cu cuvântul. Şi acum… Acum, în faţa răsculaţilor înconjuraţi de armată, doi soldaţi, doi soldaţi pirpirii, neştiutori de carte, îi răspunseseră: „Nu putem să-l batem…” Ordinul lui sunase limpede, dar tot atât de limpede sunase şi răspunsul soldaţilor…

— Va să zică ţineţi cu răsculaţii?

A scos pistolul şi i-a împuşcat. S-a împleticit şi a căzut întâi un soldat. S-a împleticit şi a căzut şi al doilea… S-a îndreptat spre ceilalţi.

— Sunteţi rudă cu răsculaţii? Vă priveşte. Acum purtaţi haină militară. Trebuie să ascultaţi ordinul.

— Nu putem să-l ascultăm, domnule căpitan. Cu răsculaţii noi nu suntem rude de sânge. Numai ăştia pe care i-aţi împuşcat erau rude, că se trag de pe aci, de pe Olt. Noi suntem, cei mai mulţi, de pe Argeş. Dar ne gândim la altceva. Noi suntem toţi oameni de la ţară. Acum s-au răsculat toate satele de aci împotriva boierilor. S-au răsculat şi părinţii noştri şi fraţii noştri. Dacă împuşcăm răsculaţii de aici, e ca şi cum am împuşca părinţii şi fraţii noştri de pe Argeş. Aşa că noi ne-am hotărât să nu tragem în oamenii ăştia cu armele şi să nu-i batem…

— Care „noi”, sergent Amariei?

— Noi, trupa, domnule căpitan.

S-a rostogolit în ţărână sergentul. A urlat căpitanul:

— Mai vrea cineva gloanţe în scăfârlie?

Soldaţii tremurau. S-au supus. La unii frica de moarte e mai tare ca orice. Au ieşit din rânduri doi ostaşi chemaţi de căpitan, l-au bătut pe-al lui Dachin cu parul peste trup. L-au bătut până când al lui Dachin a murit. Pe Dinu Dincă, pe Ion Giampalie, pe Dârju, fiindcă a văzut căpitanul că soldaţii se tem de ei şi că nu-i vor putea ţine să fie bătuţi, i-a legat în răscol. A trimis călăraşii să aducă lemne lungi şi frânghii. I-a întins pe jos şi le-a prins picioarele între două lemne. A legat bine lemnele la un capăt şi la celălalt capăt. Le-a prins apoi gâturile între alte două lemne. Mai mişcă dacă poţi! Cu spatele în sus i-a culcat pe toţi trei, la rând, şi cu gura în ţărână. A pus soldaţii să-i fărâme cu parul. I-au bătut până când legaţii în răscol au murit. Dacă i-ar fi lovit de la început în cap, ar fi fost mai bine. Da nu. Nu i-au lovit deloc în cap. I-au luat la bătut de la mijloc, cu parul, până la gât, apoi până la tălpi. Santimetru cu santimetru, de parcă ar fi vrut să-i facă zob… Au ţipat oamenii ce-au ţipat. N-au mai putut ţipa. Muşcau pământul cu dinţii. Ceilalţi, strânşi, înghesuiţi. Împrejur, călăraşii, cu mâinile pe carabine. Muierile bătuţilor nu cutezau măcar să-i jelească. A ţinut mult bătaia. Cei care mureau erau aruncaţi, aşa legaţi, în dosul primăriei. A omorât căpitanul Zagoriţ peste treizeci de oameni. Pe câţi i-a prins, i-a ţinut legaţi, i-a bătut. A înnodat firul rupt al telefonului, a vorbit cu oraşul. A raportat colonelului:

— Am trei sute prinşi…

Colonelul a zbierat prin telefon la căpitan:

— Nu-mi spune numărul celor închişi, spune-mi câţi ai omorât. Ce? Ţi s-a muiat inima, căpitane?

— Dimpotrivă, domnule colonel, nu mi s-a muiat deloc inima. Dimpotrivă…

Mai cumplite au început a fi caznele. Căpitanului Zagoriţ i s-a părut că schingiuirile şi omorurile nu sunt de ajuns pentru a băga spaima în oameni. S-a înconjurat de ofiţeri şi

de reangajaţi şi a plecat, călăuzit de popă şi de jandarm, să dea foc satului.

— Mi-aţi ars conacul, urla Zagoriţ, am să vă ard casele!…

Jumătate de sat a pârjolit. A scos muierile şi copiii din case, cu latul săbiilor i-au fărâmat, a aprins casele, i-au lăsat pe oameni pe drumuri. Câţi n-au murit, o să-i ducă la Turnu… spunea ruda noastră de pe Olt.

— Acum, ne povăţuieşte tata, voi să vă ţineţi gura. N-are niciun rost să împrăştiaţi în sat ce-aţi auzit. Nici tu să nu mai vorbeşti, Tăchiţă. Să nu înfricoşăm oamenii. O veni ce-o fi să vină! Noi trebuie să mergem mai departe cu revoluţia, să nu ne lăsăm. Că acum, totuna e…

Cum s-a luminat de ziuă, satul întreg, ca înnebunit, tot în păr, pe şosea, în faţa primăriei.

Tiţă Uie: – Să mergem la Secara. Să ajutăm şi acolo la răscoală!

Găină: – Ce să mai căutăm la Secara? Am auzit că pleacă soldaţii de la Turnu să potolească satele. N-am făcut destul?

Tiţă Uie: – Nu, n-am făcut destul. De unde ştim noi că vin soldaţii?

Găină: – Aşa se aude.

Tiţă Uie: – Multe se aud. Să nu ne luăm după câte se aud. Să mergem la Secara.

Satul îl ascultă. Au înţeles toţi că Tiţă Uie trebuie să fie căpetenia.

Într-adevăr, multe se aud. Ştirile zboară mai repede ca păsările. Unele ştiri sunt bune, şi oamenii le primesc cu bucurie. Boierii, câţi n-au fost prinşi de rumâni la curţi ori la conace, şi-au luat tălpile la spinare, au fugit rupând pământul. S-au ascuns, la adăpost, la oraş. Unii mai fricoşi, au trecut cu luntrile Dunărea, dincolo, la bulgari, în ţară streină. N-au să se mai întoarcă. Popa Tomiţă Bulbuc a ieşit din casă. Din aria lui nu cutează să calce un pas afară.

— Palavre, taică, palavre… Se întorc boierii. Vreţi pământ! O să vă sature boierii, taică, de pământ. O să vă umple gurile cu pământ, taică. Măi, Costică, taică, adu-mi, măi tăiculiţă, o jumătate de drojdie de la Buciuc. Mai bine un litru, taică, un litru…

Costică, băiatul lui Ţânţu, se uită lung la popă.

— Dar ce? Sunt slugă la sfinţia-ta, părinte?

— Uite parascovenie! Şi-n copii a intrat diavolul… Rămâne agăţat de gard popa Bulbuc.

Băiatul lui Ţinţu priveşte în lungul şoselei înţesate de oameni.

Nu vin în sat numai veşti bune. Vin şi de celalalte. Ba că armata pârjoleşte satele şi omoară lumea la întâmplare, pe cine pun mâna gradaţii, ba că soldaţii nu vor să tragă în răsculaţi şi, la rândul lor, pornesc revoluţia…

— Dacă soldaţii ar trece cu armele lângă noi, îl aud pe tata, am câştiga… Dacă…

Oamenii ascultă, împing căciulile pe ceafă, se scarpină în cap nehotărâţi, iarăşi nehotărâţi.

Tiţă Uie, Ududui, Picică, moş David Floroiu, Ovedenie îndeamnă rumânii:

— Să mergem la Secara! La Secara!

Dada Zvâca, năpârstoaca, le ţine hangul…

Pornim spre Secara. Ajungem când e soarele de două suliţi. Curtea boierului – vraişte. Câţiva oameni trebăluiesc pe acolo. Ferestre sparte, grajduri arse.

— Unde sunt oamenii de la voi?

— Sus, la conac.

Zarvă mare la conac. Ard şurele de paie. De trei zile ard. Ard hambarele. Ard casele slugilor. Oamenii, toţi, cerc. La mijloc, logofătul Filip Pisicu, prins, lungit la pământ.

Avea un obicei logofătul ăsta: umbla călare pe câmp şi-i atingea pe rumânii din faţă, cu sfârcul biciului.

— Brazdă-ngustă şi adâncă, ’tu-ţi mormântul cui te-a fătat…

E bună brazda-ngustă şi adâncă. Câmpul dă mai mult rod dacă îl ari cu brazdă-ngustă şi adâncă. Dar asta n-o poţi face decât dacă boii sunt voinici, bine hrăniţi, dacă plugul e plug adevărat. Dacă plugul e de fier bleau, dacă boii sunt motoci, nu poţi trage brazda nici îngustă, nici adâncă. O faci mai lată, mai puţin adâncă, după puterile boilor. Logofătul Filip Pisicu nu te iartă. Ai boi buni, n-ai boi buni, brazda pe care o tragi pe pământul boierului, trebuie să fie-ngustă şi adâncă. Asta e voia boierului. Logofătul trebuie să vegheze ca ea să fie împlinită.

Stăpân peste Secara e colonelul Pienaru care, de obicei, locuieşte la Bucureşti. Aici îl are pe Filip Pisicu şi mai are administrator pe Dimofte Ştirbu. Nu l-au prins oamenii pe Dimofte, l-au prins numai pe logofăt. În curtea conacului l-au prins.

E om din sat. Nevastă-sa umbla desculţă. Acum umblă cu pantofi de la cucoană, cu rochii boiereşti. Nici logofătul Filip nu mai poartă opinci, poartă ghete. Poartă ce-i dă boierul, şi boierul nu-i dă lucruri de lepădat. Legăturile dintre el şi sat s-au rupt. Prinde pe câmp oamenii, îi înjură, îi bate. Nu numai pe câmp îi bate, îi bate şi la maşina de treierat şi pe uliţele satului, unde-i întâlneşte.

— De ce n-ai ieşit, mă Cârstea, la ogor, astăzi?

— Mi-s boii bolnavi, domnule Filip…

Logofătul nu crede. Îl plesneşte pe Cârstea cu cravaşa, cu biciul, cu ce are în mână. Se vaită omul. Se vaită şi… tace.

Are doi fraţi şi doi cumnaţi logofătul. Îi înjură mai abitir ca pe străini. Nici nu se mai ţine rudă cu ei.

— Voi ştiţi, mă, cine e Dumnezeul meu? Cine-mi dă pâine, mă. Şi pâine nu-mi daţi voi, îmi dă boierul, colonelul Pienaru, auziţi?

— Auzim!

L-au înconjurat şi l-au prins oamenii în conac. Au năvălit peste el. Călare, în aria conacului, cu biciul în mână, i-a aşteptat.

— Ce e, mă, ce vreţi? Aţi dat foc conacului? Aţi dat foc curţii? V-am văzut şi v-am însemnat. Mâine pică şi colonelul de la Bucureşti cu armata. Ca pe javrele turbate o să vă împuşte. Ca pe javrele turbate… Aţi turbat cu toţii…

— Ne mai şi batjocoreşte! a răcnit unchiu-meu Uţupăr. Pe el!…

Au ridicat furcile, ciomegele, topoarele.

Nu-i venea să creadă logofătului. A crezut. S-a apărat cu biciul cât s-a apărat, nu se mai ferea nimeni de biciul lui. L-au apucat de mijloc, l-au dat jos de pe cal, au vrut să-l omoare cu bâtele.

— Nu, nu cu bâtele, nici cu pumnii. Altfel să-l omorâm! a rostit unchiu-meu. Uţupăr. Am eu o socoteală…

Dacă unchiu-meu Uţupăr are o socoteală, rumânii trebuie să-l asculte. Îl ştiu cât e de chisnovat.

— Ţineţi-l bine, fraţilor!…

L-au întins la pământ, l-au tăvălit prin noroi. Unchiu-meu a umblat pe la hambare, s-a întors cu un fier de plug, ascuţit, în mână.

În curtea conacului sunt fierării, fierăriile unde ţiganii dreg plugurile, grapele, treierătoarele – fierăriile unde primăvara ţiganii ascut, înainte de a se topi zăpada, sute de fiare de pluguri boiereşti.

A luat un fier mare, nou, ascuţit de puteai să tai cu el un fir de păr, un fier de plug „Mistreţ” – plug mare, plugul „Mistreţ”…

— Brazdă-ngustă şi adâncă ne spuneai. Nu, logofete?

Logofătul, ceară la faţă, se ţinea tare, să nu-i scape o vorbă.

— Brazdă-ngustă şi adâncă! Uite, o să ai acum brazdă-ngustă şi adâncă pe care ai vrut-o…

Au înţeles oamenii. Îl trece pe fiecare un fior rece. Nu se găseşte unul printre ei pe care logofătul Filip Pisicu să nu-l fi lovit de câteva ori, să nu-l fi suduit. Nu se găseşte femeie în sat pe care logofătul să n-o fi înjurat, să nu-i fi spus măscări. Nu se găseşte un copil pe care logofătul să nu-l fi plesnit cu sfârcul biciului pe obraz…

— Ţineţi-l bine de mâini şi de picioare…

Îngenunche lângă logofăt unchiu-meu şi-i desface haina, haina lui boierească, la piept. Îi desface şi cămaşa, nasture cu nasture, să nu se strice. Când ajunge pe la buric, îşi pierde răbdarea, îi sfâşie cămaşa până la boaşe. Îi slăbeşte cureaua, îi trage nădragii-n vine, gata să-i dea la iveală ruşinea. Îi dă la o parte cămaşa. Se vede pieptul logofătului. E păros pieptul logofătului. A început să îmbătrânească logofătul. Jumătate din părul de pe pieptul lui e alb. Mustaţa, numai câteva fire albe are. Părul de pe piept însă e aproape alb. Brâul îi ascunde burta. Acum, când brâul a fost desfăcut, burta logofătului s-a răsfrânt rotundă, albă, grasă.

— Trei caturi ai la burtă, spune unul din rânduri şi scuipă lângă obrazul logofătului.

— De ce strici, mă, scuipatul pe el? De scuipat îţi arde?

Unchiu-meu Uţupăr ia fierul plugului şi-l înfige adânc, adânc de tot, sub beregata logofătului. Gâlgâie sângele. Uţupăr nu se înfricoşează. Faţa lui e cruntă, aspră, de pământ, e neagră cum e pământul. Şi mâinile îi sunt negre, aşa cum pământul e negru. Înfige şi mai adânc fierul. Logofătul dă un ţipăt scurt, dar puternic. Atât. A început să horcăie. Sângele gâlgâie. Omul îngenuncheat peste logofăt îl încalecă. Se aşează bine pe picioarele lui. Fierul apăsat îl ţine cu amândouă mâinile. Mişcă fierul încet spre buric. Trage fierul încet spre buric. A ajuns la buric ascuţişul. A coborât mai jos de buric.

— Căutaţi o mămăligă, urlă unchiu-meu Uţupăr, o mămăligă!

Aleargă femeile spre bucătăriile slugilor pe care nu le-a atins pârjolul. În fruntea lor, mătuşă-mea Marghioala Uţupăr şi fata ei cu buză de iepure, vară-mea Diţa…

Se întorc muierile. Aduce Diţa o mămăligă mare, caldă încă, făcută mai mult cu tărâţe decât cu mălai, o mămăligă roşcovană, aspră, plină de cocoloşi. Alta aduce o oală mare cu fasole. Fasolea e răsturnată în burta mortului. Şi mămăliga e răsturnată în burta mortului… în urma femeilor, un copil vine cu o lingură, se strecoară printre cele doi femei şi înfige în burta mortului lingura. Cu coada în jos o înfige…

— Să mănânce şi logofătul Filip Pisicu mămăligă cu cocoloşi…

Oamenii spun într-un singur glas:

— Brazdă-ngustă şi adâncă, logofete!…

— Brazdă-ngustă şi adâncă, logofete!…

Ne uităm. Nu ne pică nicio lacrimă din ochi. Niciunul nu se bucură. Niciunul nu râde…

Rândurile se sparg. Unchiu-meu Uţupăr se apleacă. A luat noroi în mâini, se spală cu noroi pe mâini. Noroiul curăţă mâinile de sânge. Noroiul de pe mâini îl şterge pe nădragi…

Oamenii coboară spre sat.

Vrem să coborâm şi noi.

Îl auzim pe Tiţă Uie:

— Mă, eu zic să nu mai coborâm în sat, să mergem la noi acasă!

O apucăm pe drumul de peste deal, pe poteca pe care vine la noi bunica din Cârloman. Trecem pe lângă Cârloman, pe lângă cimitirul cârlomănenilor. Ajungem în creasta dealului. Vedem de departe, pe şanţul viilor uscate, o ceată de rumâni. Să tot fie vreo zece-doisprezece. Ajungem lângă ei.

— Ce faceţi, măi, aici? îi întreabă Zgămâie.

— Uite, ce-am avut de făcut am făcut, îi răspunde unul care se încheie la pantaloni.

Ceilalţi sunt mânjiţi de noroi de sus până jos. Sunt mânjiţi de noroi, mai ales de la brâu în jos.

— Ei da, ce-am avut de făcut am făcut…

În şanţul viilor, o femeie mototolită, strânsă ghem, aproape leşinată. Fustele, sfâşiate. Părul, despletit, amestecat cu mâzgă. Lângă femeie, doi copii de-o şchioapă, muţi de spaimă. Le curg mucii, sunt tăvăliţi prin noroi. Numai în ochi n-au copiii noroi. Pe pleoape au noroi.

— Cine e asta? întrebă Tiţă Uie.

— Nevasta administratorului, răspunde unul, coana Veta. O coţăirăm niţel.

Rumânii duhnesc a băutură. Au ochii turburi. Aflăm că au văzut-o pe femeia lui Ştirbu fugind cu copiii din sat peste câmp, spre gară, în timp ce ardea conacul. S-au luat după ea, după ce băuseră. Au ajuns-o. Au tăvălit-o în şanţ, au culcat-o pe rând…

— Ruşine să vă fie, mă! Ruşine! le spune Tiţă Uie. Ruşine să vă fie! Aşa vreţi voi să câştigaţi pământ?

Costache Turturică şi Trăcălie iau femeia de subsuori. Muierile prind copiii în braţe. Copiii tremură, se feresc, încep să chelălăie…

Mărgărita lui Chiru Lache se uită la cucoana lui Ştirbu cu milă:

— De! Se mai întâmplă şi de-astea la vremea de răscoală, că oamenii nu sunt îngeri. Ăştia care-şi bătură joc de ea fură turmentaţi de băutură. Nici nu ştiură bine la ce ticăloşie se dedau. Dar bărbatu-său, Dimofte Ştirbu, ca să nu mai vorbesc de ciocoi, când era tânăr, câte fete n-a răsturnat cu sila în iarbă, câte muieri… Nu le-a întrebat dacă vor ori ba… Le-a siluit cu ştiinţă, hârbarul. N-au murit fetele. Cel mult au rămas cu burta grea. N-au murit

muierile. N-o să moară nici asta. Vorba aceea: ce ţie nu-ţi place altuia nu face.

Pe cocoana lui Dimofte Ştirbu am dus-o la gară. Am dus şi copiii la gară. Şi-a venit în fire. A purtat-o trenul la oraş, la fereală…

De toate câte s-au petrecut a doua zi, şi în zilele multe care au urmat, desculţii satelor n-au avut nici cum se feri, nici unde se feri…

Seara, au sosit călăraşii. Pâlcuri-pâlcuri s-au împrăştiat prin sate. În fruntea lor, ofiţerii. Primarii, popii, jandarmii întocmesc listele de răsculaţi.

Oamenii sunt duşi la primărie, întinşi pe şanţul şoselei, bătuţi cu ciomagul de la grumaz până la tălpi. Unii mor pe loc. Alţii, cu oasele zdrobite, sunt legaţi câte opt-zece, cu mâinile la spate, de prăjină.

Din sus, dinspre Dorobanţi, dinspre Crângeni, oamenii, sute şi sute, abia îşi târăsc picioarele. Neraşi, nemâncaţi, zdrenţuiţi, desculţi!… E frig. E încă frig… Mulţi sunt în cămaşă şi izmene, cu picioarele goale, cu capul gol, cu mâinile legate la spate. Câte opt-zece, câte doisprezece legaţi de-o prăjină, trec pe uliţa mare a satului. Îi mână din urmă, ca pe boi, cu biciul, gradaţii, reangajaţii mai ales. Îi plesnesc cu latul săbiei, când îngenunche câte unul şi dă să cadă, ofiţerii…

Pitiţi pe după gardurile mai dese, la şosea, privim cum trec, nesfârşite, convoaiele.

— Ăştia sunt de la Cârligaţi, îmi şopteşte Turturică, îi cunosc de la muncă, de pe moşia lui State Pantazi…

Ne apucăm să-i numărăm. Sunt optzeci şi şase de bărbaţi. Se găsesc printre ei flăcăi fără mustaţă. Se găsesc şi băieţandri ceva mai mari ca noi. În urma cârdului de bărbaţi târăşte picioarele goale prin noroi o ceată de

douăzeci şi una de femei. A rămas, coadă, o bătrână gheboasă, care se împiedică şi cade o dată la cinci paşi. Se împiedică, se prăvale, încearcă să se ridice. Nu-i ajung puterile. O ajută un gradat. Şi înainte de a o sprijini să se scoale, îi repede un bot de cizmă în coaste, o stropeşte cu o ploaie de înjurături.

— Na răscoală, căzătură! Na revoluţie! Lumânarea şi luna ta de oaşcă!…

Bătrâna aruncă priviri speriate în toate părţile. Nu vede decât pământul negru, noroios, frământat de o sumedenie de picioare desculţe, noduroase, ca şi ale ei. Nu vede decât garduri vechi, putrede, şi dincolo de garduri cocioabe afumate, pustii. Ridică ochii în sus. Deasupra satului, cerul e vânăt, posomorât, încruntat, ameninţător, gata din clipă în clipa să slobozească şuvoaie de ploaie. Se ridică. Merge bălăbănindu-se. N-o să ajungă prea departe. Din convoiul care a trecut ieri spre oraş, câţi au căzut i-au lăsat în şanţuri. Le dau câinii ocol.

— Uite, Darie, au îngenuncheat doi bărbaţi, îngaimă Mărinică Iepure.

Mă uit. Doi bărbaţi din convoi au îngenuncheat în noroi. Nu mai pot merge. Au feţele vinete, umflate de lovituri. Au oasele sparte în ţăndări. Se închină şi se roagă de soldaţi… Amândurora le-au crescut, mari, bărbile.

— Omorâţi-ne, măi taică, mă. Omorâţi-ne! Avem şi noi feciori în armată, soldaţi ca voi…

Soldaţii pun mâinile la frunte. Îşi acoperă ochii, să nu-i mai vadă. Grăbesc pasul. Unul dintre călăraşi se închină.

— Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă, Doamne!…

Altul plesneşte calul peste pântec cu cravaşa. Înfige adânc pintenii ascuţiţi în coastele lui. Calul sângeră. Se ridică în două picioare. Apoi, simţind frâul liber, se aşterne drumului într-o goană nebună, sălbatică.

Călăraşul rupe calul de Convoi. O apucă pe o uliţă lăturalnică. Scapără copitele calului…

Ofiţerul care conducea arestaţii se uită lung după fugar. Se apropie apoi de soldatul care tot se mai închină şi-i lasă pe obraz două fulgere cu cravaşa.

— Ostaş! Şi te-a cuprins mila… Fleoarţă, nu ostaş…

Trece de câteva ori cu calul lui înalt, şarg, sprinten peste bătrânii îngenuncheaţi. Îi culcă la pământ. Descarcă pistolul în trupurile lor care mai zvâcnesc o dată, de două, ori, de trei ori. Se potolesc trupurile. Rămân zgârcite în şosea. Ploaia începe să se cearnă – o ploaie deasă şi repede, de primăvară…

Auzim tunurile bătând spre Zimnicea.

— Mai e pe undeva răscoală? o întreb pe mama.

— Dincolo de Alexandria bat tunurile, la Udup şi la Găurici. Oamenii de acolo s-au socotit mobilizaţi între ei, ca la armată, şi, când au venit călăraşii în sat, i-au primit cu împuşcături. S-au tras îndărăt călăraşii şi au adus tunuri. Au încercuit satele cu soldaţi şi ochesc cu tunurile în case. Aşa se aude…

Acum se aud mii şi mii de veşti. Se povestesc mii şi mii de întâmplări, una mai grozavă decât alta. Drumurile sunt păzite de soldaţi, dar nopţile sunt întunecoase, câmpurile moi şi oamenii, desculţi ori încălţaţi cu opinci, potlogite, calcă uşor, ca pisicile, nu le aude nimeni pasul. Fug dintr-un sat în altul, pe cărări numai de ei cunoscute, se ascund pe la rubedenii, să li se piardă urma.

— La Belitori, spune mama, au adus ostaşi cu trenul. Gogu Cristofor a năvălit cu armata în sat. Au împuşcat ofiţerii patruzeci şi şapte de rumâni. I-au îngropat ieri, la Adâncata, în buza dealului, lângă şosea. Pe ăi din Balta-Sărată i-au înecat ofiţerii în lac – e un lac îngust şi adânc la Balta-Sărată – să nu mai strice gloanţe pe ei…

Au venit şi la noi în sat călăraşii. L-au luat pe tata. L-au luat şi pe frate-meu Ion. Au fost legate şi duse la primărie şi femeile. Au pus-o în lanţuri pe dada Zvâca. Tiţă Uie,

Ududui, Ţânţu, Picică, moş Floroiu cu toţi cei şapte feciori ai lui, Lişcu Stângaciu, Ovedenie, văru-meu Dumitru Pălică şi mulţi alţii gem bătuţi, legaţi, ferecaţi, lângă zidul primăriei. Trece prin faţa lor popa Tomiţă Bulbuc, care s-a afumat cu câteva drojdii la cârciuma lui Toma Ocî – s-au deschis iar toate cârciumile de cum a sosit în sat armata – se opreşte, le aruncă vorbe:

— Vă spuneam eu, taică, să nu vă luaţi de piept cu stăpânirea, că stăpânirea e de la Dumnezeu lăsată. Nu m-aţi ascultat. Suferiţi acum, taică, suferiţi… Nu e rău. O să vi se ierte mai uşor păcatele, că… Dumnezeu e bun, taică, iartă.

— Mai tacă-ţi gura, părinte, nu-ţi bate joc de noi, spune printre buzele umflate, plesnite de bătăi, moş Floroiu. Că nu ţi-o astupărăm cu pământ alaltăieri…

O ia din loc popa Tomiţă Bulbuc. Pe trei cărări o ia din loc popa. Printre cei cărora încă nu le-a venit rândul la bătaie, închişi în sala şcolii, se află şi tata. Îl cercetează un sergent-major, reangajat:

— Cu ce te-ai ales din revoluţie?

— Am răsuflat, îi răspunde. Am răsuflat şi eu o dată. Că nu mai puteam îndura…

— Tu ce-ai furat? îl întrebă pe frate-meu Ion alt sergent.

— Un fier de plug de la Cârligaţi.

— Unde e fierul de plug?

— L-am îngropat.

Vin doi soldaţi cu frate-meu, care are mâinile legate la spate. L-au bătut măr. Frate-meu îi duce în fundul ariei, lângă plop, le arată:

— Aici am îngropat fierul…

Soldaţii dezgroapă fierul şi-l duc la primărie. Acolo îl bat pe frate-meu cu fierul în cap până leşină. Îl învie cu apă. Apoi iar îl bat. Majurul şi cu un sergent îl bat…

Gradaţii, soldaţii, cu baionetele la puşti, păzesc arestaţii.

La Secara, a venit cu armată de la Bucureşti însuşi colonelul Pienaru. Treizeci şi şapte de oameni au fost împuşcaţi într-o singură dimineaţă. Printre ei şi câţiva băieţandri. Printre ei unchiu-meu Precup Urban Uţupăr…

Colonelului Pienaru i-a plăcut să se joace niţel de-a războiul. A poruncit să se sune goarna şi să strige să iasă oamenii în uliţi cu femei, cu copii, că el iartă pe toată lumea, că vrea numai să se adune satul la primărie să spună el, colonelul, câteva cuvinte. Au ieşit rumânii în uliţi, soldaţii i-au împins spre primărie, au făcut lanţ în jurul lor. S-a arătat colonelul, călare, înconjurat de ofiţeri. Lângă colonel, mâna lui dreaptă, căpitanul Cantacuzin.

— Să iasă în faţă, a strigat colonelul, toţi acei care au luat parte la răscoală!

Rumânii s-au strâns unii într-alţii, – n-a făcut unul un pas înainte.

— Am poruncit să iasă în faţă toţi cei care au luat parte la răscoală. Nu s-aude?

— Ba se aude, domnule, colonel, a răspuns unchiu-meu Uţupăr, iacă, eu am început aci, în sat, răscoala…

A ieşit din rânduri. Păstra căciula pe ceafă, o căciulă veche cu fundul spart, roasă pe margini de atâta purtat.

— Şi eu am luat parte la răscoală, a spus mătuşă-mea Uţupăr.

A trecut lângă bărbatu-său.

— Am fost şi eu pe-acolo, a sărit cu gura Diţa, vară-mea, cea cu buză de iepure.

Gloata a înaintat. I-au înconjurat oamenii pe-alde Uţupăr.

— Se laudă ăştia, domnule colonel. Nu numai ei au făcut răscoala. Răscoala am stârnit-o noi toţi, satul întreg, satul pe care îl storci şi-l beleşti dumneata…

— Care eşti tu, măi, ăla de vorbeşti cu atâta necuviinţă? Ieşi mai la margine să-ţi văd mutra!…

— Nu numai mutra să mi-o vezi, boierule, să-mi vezi şi spinarea.

Spunând acestea, Radu Turcu s-a apropiat de colonel. Dintr-o zvâcnire şi-a dezbrăcat cojocul peticit. A ieşit la iveală pielea goală, neagră, păroasă, întinsă pe ciolane.

— Vezi-mi spinarea, boierule… E plină de semne. Unele mi le-ai lăsat dumneata, când eram flăcăiandru. Altele mi le-a scris pe spinare câinele de Filip Pisicu. Altele jandarmul, când am cântat la o nuntă un cântec scornit de răposatul flăcău a lui Uţupăr…

A tăcut Radu Turcu. Satul priveşte spinarea bălţată de semne adânci, săpate în piele, a omului care aşteaptă să fie zdrobit…

— Toţi avem semne pe spinare, boier Pienaru! strigă oamenii cu ochii cărbuni aprinşi. Ucide-ne pe toţi, că acum ne ai în mână!…

— Omoară-ne, ucigaşule! strigă mătuşă-mea Uţupăr. Acum ne-am răsculat pe negândite. Altă dată o s-o facem cu mai multă chibzuinţă…

— Ăştia au înnebunit, domnule colonel, l-a auzit satul spunând pe căpitanul Cantacuzin.

— L-au uitat pe Dumnezeu, au uitat sfânta biserică, a grăit şi popa Mitiţă Luncescu, mângâindu-şi barba ciumpăvită cu foarfeca. A intrat diavolul în cugetele lor…

Soldaţii, aduşi de prin părţile Moldovei de sus, priveau în pământ. Îi înghioldeau majurii cu pumnul…

Şi-a încleştat fălcile colonelul. A izbit cu vâna de bou spinarea îndoită a rumânului. A crăpat pielea. A ţâşnit sângele. S-a prăbuşit omul fără să geamă.

A scos colonelul batista. Şi-a şters fruntea de sudoare.

— Citeşte lista netrebnicilor, căpitane!

Cantacuzin a citit însemnările făcute de popă pe o foaie ruptă din ceaslovul cel mare din biserică. Douăzeci de

rumâni au fost scoşi din grămadă. Nu lipsea unchiu-meu Precup Urban Uţupăr.

La Secara, şcoala e peste drum de primărie. I-au dus pe cei douăzeci şi i-au aşezat lângă zidul şcolii, umăr lângă umăr.

Rumânii se uitau dârji în ochii colonelului.

— Căpitane, ia comanda plutonului de execuţie!…

— Eu zic să-i împuşcăm noi, domnule colonel, adică eu cu gradaţii. Văd că soldaţii se cam uită în pământ. Să n-avem vreun bucluc.

— Bine.

Cantacuzin a strigat gradaţii. Au ieşit din rânduri majurii, deşcele bătrâne ale oştirii. A descălecat şi căpitanul. Au luat la ochi pe cei din lângă zidul şcolii…

— Foc!… a poruncit colonelul.

Au căzut şapte numai.

— Foc!… a poruncit din nou colonelul.

Au mai căzut doi.

— Mizerabililor! Aţi uitat să trageţi cu arma la ţintă. Treceţi şi-i împuşcaţi de la un pas!…

Au izbutit până la urmă să-i împuşte pe toţi.

Câteva muieri au dat chiot lung, prelung, sfâşietor. Lanţul soldaţilor a rămas strâns. Nimeni nu l-a putut rupe, să iasă din el. Au trebuit să rămână, să vadă măcelul. Cel din urmă a murit unchiu-meu Uţupăr. Treceau gloanţele pe lângă el, nu-l nimereau, când se trăgea mai de departe. Cât îl ţinea gura striga:

— Ne împuşcaţi pe noi. O să mai împuşcaţi şi pe alţii. Dar n-o să puteţi împuşca toată ţara pe care o asupriţi şi o mulgeţi voi, ciocoii… Degeaba holbezi ochii, colonele!… Mai mult decât viaţa, n-ai ce să-mi iei… De moarte nu mă sperii eu, dacă nu m-am speriat de viaţa pe care am îndurat-o…

Şuierau gloanţele. Majurii trăgeau strâmb. Le tremurau mâinile.

Glasul lui Uţupăr s-a înălţat mai puternic:

— O să-ţi vie rândul, colonele, să plăteşti sângele nostru cu sânge. Cu sângele tău şi al neamului tău de ciocoi. Toţi ciocoii o să plătească…

Cantacuzin şi-a ieşit din fire. S-a apropiat. L-a împuşcat pe Uţupăr. Pe urmă, după ce omul s-a prăbuşit, a descărcat câteva gloanţe în trupul lui care încă era cald…

Mulţimea a fremătat. S-au aplecat rumânii, muierile, copiii, au cules de pe jos bulgări şi pietre. Le-au zvârlit huiduind în colonel, în căpitan, în majurii care-i slujiseră de călăi.

O piatră l-a izbit pe colonel în obraz. Colonelul, cuprins de mânie, a poruncit grupului de majuri să tragă în mulţime. Fără ordin, soldaţii au desfăcut lanţul viu.

— Fugiţi!… a strigat un soldat.

Gloata a prins a fugi. S-a pornit focul armelor. S-au risipit rumânii. Nu toţi. Au rămas cu gurile în ţărână, să-şi doarmă somnul de veci, şaptesprezece oameni – opt rumâni, trei muieri, şase copii. I-au adunat soldaţii. Pe toţi morţii i-au adunat soldaţii. Au săpat o groapă largă, adâncă. Cu feţe de pământ au săpat groapa soldaţii. Pe cei morţi, pe cei ucişi lângă zidul şcolii şi pe cei împuşcaţi în grămadă, i-au îngropat laolaltă, la marginea satului, lângă şanţul şoselei care duce spre Turnu, să ştie toţi câţi vor trece pe acolo că pe cine se răscoală împotriva boierului moartea îl aşteaptă.

Am aflat mai târziu – tot de la unchiu-meu Găbunea – că pe Olt, când a fost întrebat Tănăsoiu dacă a furat ceva de la curtea boierului Zagoriţ, acesta a spus:

— Trei raţe am furat…

— Ce-ai făcut cu ele? Le-ai fript?

— Nu, le-am îngropat.

— Unde?

— Lângă lacul lui Gale.

— Du-ne acolo!

I-a dus Tănăsoiu pe soldaţi. Au dezgropat raţele de lângă lac. Începuseră a putrezi. Puţeau. Căpitanul Zagoriţ l-a silit pe tâlharul de raţe să mănânce păsările împuţite.

Tănăsoiu le-a mâncat.

Pe tata şi pe frate-meu Ion, şi pe văru-meu Dumitru Pălică, şi pe Tiţă Uie şi pe mulţi alţii i-au legat de prăjini şi i-au dus la târg, la Turnu. I-au suit pe şlepuri. În mijlocul Dunării, pe apă, i-au ţinut luni şi luni. Au ţinut-o până la judecată pe şlep şi pe dada Zvâca, şi pe mătuşă-mea Uţupăr, şi pe vară-mea Diţa…

Mama a rămas singură cu noi. Nu plânge. Ne povesteşte. Ne povesteşte seara, când suntem gata de culcare, toate câte le aude cu privire la răscoală şi la ce se petrece cu rumânii acum, după răscoală…

— Să ţineţi minte, copii, să nu uitaţi, să spuneţi mai târziu copiilor voştri.

— N-o să uităm, mamă, răspunde soră-mea Evanghelina.

— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi…

— N-o să uit, mamă.

Acum, mama are obrazul ca pământul – negru, negru. I-au fugit în fundul capului ochii. Buzele i-au plesnit. De vânt i-au plesnit mamei buzele.

Mă culc. Mă acoperă mama. Trece cu mâna peste fruntea mea. Şopteşte numai pentru mine:

— Să nu uiţi, Darie. Nimic să nu uiţi. Să spui copiilor tăi. Şi copiilor pe care-i vor avea copiii tăi să le spui… Auzi, Darie? Să nu uiţi… Să nu uiţi, Darie…

VI

IARBĂ

Vântul dinspre Dunăre a adus nori, şi norii au adus ploaie grasă de primăvară.

Şi pământurile, care au fost semănate cu seminţe şi lacrimi şi îngrăşate cu sânge, au înverzit.

Şi satele s-au îmbrăcat peste noapte în straie proaspete.

Unde n-a fost semănată sămânţă de grâu, unde n-a fost semănată sămânţă de mei, ori de secară, ori de orz, ori de rapiţă, a răsărit iarbă.

Iarbă cu vârful subţire.

Iarbă lucioasă, sticloasă.

S-au întors unii oameni care fuseseră purtaţi pe la oraşe, legaţi cu mâinile la spate de prăjini – câte opt, câte zece, câte doisprezece de-o prăjină.

Au venit dezlegaţi.

Dezlegaţi s-au întors la casele lor.

Cu oasele zdrobite, cu pielea sfâşiată.

Umblă pe uliţele satului, parcă ar călca pe ghimpi.

Nu sunt ghimpi pe uliţele satului.

Au tălpile pline de bube.

Au tălpile sparte.

Merg ţinându-se cu mâinile de burtă.

Oasele îi dor.

Au şalele rupte.

În fiecare sat muieri cu cimbere negre.

Dar nu toate muierile care au rămas văduve poartă cimbere negre.

Cu ce să cumpere muierile cimbere negre şi de unde atâtea cimbere negre, dintr-o dată!…

A venit vântul dinspre Dunăre, vânt cald.

Şi vântul a adus nori.

Şi norii au adus ploaie, ploaie grasă, ploaie caldă, ploaie de primăvară.

Ploaia bună a înviorat pământul.

Câmpul nesfârşit a înviat.

Pretutindeni miroase a iarbă proaspătă, a iarbă nouă, a frunze noi şi a grâu care a crescut mai mult de două palme deasupra pământului.

Peste oamenii împuşcaţi şi îngropaţi adânc a răsărit iarbă, iarbă nouă, iarbă proaspătă.

VII

URŞI

— Un’te duci, dadă?

— La dam…

— Mă iei şi pe mine?

— Nu te iau…

— Am să viu după tine…

— Dacă ai să vii după mine, am să-ţi rup urechile…

Soră-mea!… Să-mi rupă soră-mea urechile!… N-o să mi le rupă. Cel mult o să mă tragă de ele. Atunci am să mă apăr, am să-i trântesc ghionţi în coaste. Pe toţi câţi nu-mi împlinesc voile în casă îi împung cu ghionţi. Numai, pe tata, pe mama, nu. Atât mi-ar mai trebui!… Dacă un copil ridică mâna şi-l loveşte pe tată-său sau pe maică-sa, i se usucă mâna din umăr până la degete…

Cu dobândă mare mi se-ntorc pumnii pe care-i dau. Asta e plăcut – ştii să dai, trebuie să ştii să şi primeşti, îmi este înfloritä scăfârlia de semne – fulgerături de ciomege de la prietenii mei. Poartă şi ei semne. Ne-am gâdilat unii pe alţii cu bâtele. Spinarea e bună, nu păstrează urme, cel mult umflături care, după o săptămână, pier. Cu capul, mai rău… Pielea, subţire, crapă, sângele ţâşneşte şuvoi. Rana, cu ţărână o acoperim. Dacă e mai adâncă, o astupăm cu făină, cu mălai. N-avem alt leac.

S-a gătit soră-mea Evanghelina. Fir de busuioc uscat şi-a înfipt în păr, după ureche…

A trecut Crăciunul… S-a dus şi Bobotеaza… Până la primăvară mai e, mai e…

Umbli pe drum. Zăpada se macină sub tălpi. Apeşi mai tare, de sub tălpi izvorăşte apă. Leoarcă ne sunt

picioarele…

Până mai an, soră-mea Evanghelina era bondoacă. Cincisprezece ani a împlinit astă-toamnă şi dintr-o dată s-a lungit, s-a deşirat. Pare mai slabă, mai naltă, mai subţire… Are ochi codaţi şi în ochi i-a răsărit o lumină mare. Sprâncenele soră-mi sunt lungi – ca ale mamei – genele prelungi.

— Mă iei la dam?

— Ţi-am spus că nu te iau…

Ca o paparudă se băcăneşte cu roşu pe obraz, se uită într-un ciob de oglindă, unde l-o fi găsit!…

Până acum în casa noastră nu se afla oglindă. Niciodată mama nu s-a uitat într-o oglindă. De ce să se uite!… Să vadă cum i se veştejeşte faţa? Destul că vedem noi…

— Mamă, dada nu mă ia la dam.

— Las-o să se ducă singură.

— Nu vreau s-o las.

— Dacă nu vrei…

Soră-mea Evanghelina pleacă la dam. Din când în când se opreşte, prinde în mâini zăpada, o face cocoloş, se întoarce, zvârle-n mine.

— Întorce-te acasă, Darie!

— Nu mă întorc!

— Întoarce-te!

— Nu vreau.

Mă fugăreşte. Dacă m-ar ajunge, m-ar pune jos, m-ar bate. Alerg mai repede decât toţi copiii din sat. Începe să mă roage cu frumosul:

— Întoarce-te acasă, Darie. Nu te ţine după mine astăzi. Am să te bat când o să intri în dam.

— O să-ţi fie ruşine să mă baţi.

— Dacă te întorci acasă, o să-ţi aduc… covrigi.

— Nu te cred, n-ai bani să cumperi covrigi.

O apucă spre dam. Eu, după ea.

Damul e un bordei părăsit, fără uşi, fără ferestre, la marginea satului, dincolo de casa unchiului meu Păune Vacă.

Ajunge soră-mea la dam. Ajung şi eu. Intră soră-mea Evanghelina înăuntru. Intru şi eu. Ne-au luat-o alţii înainte, au fost mai vrednici…

La dam vin băieţi, vin fete mai mari, care au să se prindă la primăvară în horă. Vin să înveţe să joace. N-au lăutari. Cântă unul cu fluierul ori cu clarineta.

Noi, cei mici, ne ţinem după fraţii, după surorile noastre. Ne aşezăm pe lângă ziduri, ne uităm la ei cum horesc

— Unii mai sprinteni, alţii mai greoi. Mocofanii abia mişcă picioarele, parc-ar avea buturugi legate de ele.

Flăcăii şi fetele care s-au prins în horă nu calcă pe la dam. Nici n-au ce căuta. Ei îşi leagă hora în faţa cârciumii. Cu şapte cârciumi e pricopsit satul şi cârciumarii toţi sunt certaţi între ei. Fiecare cârciumar vrea ca hora să se-ntindă în şosea în faţa prăvăliei lui. Pentru asta tocmeşte şi plăteşte lăutari. Socoteala nu e rea; la cârciumă oamenii beau şi, dacă beau, plătesc…

Fruntea flăcăilor hotărăşte la care cârciumă să se rotunjească hora. Primesc în dar de la cârciumar o vadră de ţuică, una de vin, un şir de covrigi, un ciurel de mere aduse de mocârţani cu căruţele dinspre munte.

Zarvă mare în dam.

Când se opreşte hora – şi hora se opreşte numai când mânzul cu fluierul a ostenit – băieţii înghesuie fetele prin colţuri, le ciup, le pupă, le strâng de mijloc. Nouă ne lasă gura apă. Le mototolim şi noi pe cele de seama noastră. Câte unul, cu tuleie pe buză, se răsteşte la noi:

— Nu vă e ruşine, mucoşilor?

— Dar ţie nu ţi-e ruşine?

— Eu sunt… flăcău…

— Şi noi o să fim…

— O să, neică, dar acum nu sunteţi.

S-a lăsat seara. Ceaţă. Parcă undeva, sub pământ, ard focuri care nu se văd. Din pământ răsare ceaţa ori poate vine de sus. Nu ştie nimeni de unde vine cu adevărat ceaţa. Parcă vine de pretutindeni şi scurtează ziua mohorâtă.

Se sparge damul. A plecat băiatul cu fluierul. Cântând a plecat. După el, turmă, noi.

În faţa damului, în drum, aşteptă o căruţă cu patru cai. Trei băieţi în căruţă. Uite-l pe Avendrea, prietenul fratelui meu Ion. Uite-l pe Verde. Uite-l pe Alviţă…

Trecem pe lângă căruţă. Alviţă, rezemat de loitre. O ţigară îi atârnă de colţul gurii. O strigă pe soră-mea:

— Evanghelino, fă-te-ncoa, vreau să te întreb ceva.

Se opreşte soră-mea, se uită la el.

— Am să-ţi spun o taină la ureche…

Soră-mea se apropie de el. Eu, ca mânzul după iapă, mă ţin de coada soră-mi.

Nici nu s-a apropiat bine soră-mea de Alviţă. Flăcăul se repede, o apucă de mijloc, o ridică în sus. Cum ai ridica un snop, o ridică şi-o aruncă în căruţă. O prinde în braţe Avendrea. Dă chiot soră-mea. O singură dată. Tare. Avendrea îi astupă gura cu palma.

— Dumnezeii mă-ti. Ce urli aşa?…

Sare Alviţă în scara căruţei. Verde arde bici cailor. Fulgeră copitele. Căruţa sfârâie la deal. Alviţă scoate pistolul din buzunar şi trage focuri în aer. Căruţa se pierde în susul dealului.

— Au furat-o! aud în jurul meu. Au furat-o! Hai la Alviţă acasă! O să fie zaiafet mare astă-seară…

O rup fuga spre casă.

— Mamă, a furat-o pe dada…

— Cine a furat-o?

— Alviţă…

Îşi trage poştalii în picioare, îşi pune broboada pe umeri mama.

— Hai cu mine, Darie, să-l căutăm pe tata.

Îl găsim la cârciuma lui Toma Ocî.

Bate în roşu obrazul tatii. Ori de câte ori bea o cinzeacă de ţuică ori un pahar de vin, i se roşesc obrajii şi urechile…

Mama îi face semn, tata iese afară, puţin îngrijorat. Niciodată mama nu l-a căutat la cârciumă.

— Ce s-a întâmplat?

— A furat-o pe Evanghelina de la dam.

— Cine?

— Alviţă…

Îşi muşcă tata sfârcul mustăţii.

Soră-mea Evanghelina şi frate-meu Ion sunt copiii mamei. Pe dealul dintre Stănicuţ şi Adâncata are mama, de la bărbatul ei dintâi, un lot de pământ. Pământul de pe dealul Stănicuţului e sărac, dă roade puţine. Totuşi, un lot e un lot. Cine are boi buni şi plug care poate să înfigă adânc fierul în brazdă scoate mai mult. Pământul nici nu este al mamei. Lotul o să fie împărţit în două: o jumătate o va lua mărite. S-a grăbit Alviţă. A furat-o. Li s-a mai întâmplat şi altora, obicei vechi.

Dada Evanghelina aşteaptă să crească, apoi să se mărite. S-a grăbit Alviţă. A furat-o. Li s-a mai întâmplat şi altora, obicei vechi.

Se sfătuiesc părinţii, începe să le treacă supărarea.

Ion Suciu, căruia satul îi spune Alviţă, e un flăcău chipeş, sprinten. Locuieşte împreună cu maică-sa în cealaltă parte a satului. Peste drum de popa Tomiţă Bulbuc locuieşte Alviţă. Are casă, are pământuri. O să înceapă să aibă şi

copii. Or să înceapă să muncească. Cu ce are soră-mea Evanghelina, cu ce are Alviţă, au să fie în stare să lege două în tei.

Mai neînduplecat pare tata. Nu-1-supără că soră-mea a fost furată. Îl supără altceva: că n-a ştiut el mai înainte ce-o să se întâmple, că n-a bănuit nimic. Caută mama să-l împace:

— Ginerele, spune ea, o să aibă acum mai puţine pretenţii. N-o să mai ceară şi altă zestre.

— Cum! Vrei să lăsăm fata fără ţoale? Trebuie să-i facem ţoale…

Amândoi croiesc planuri. Stambă pentru rochie au să cumpere pe datorie de la Şerbu, lumânărarul. Surorile mai mici au să coasă cămăşile de nuntă pentru ginere, pentru naşi, pentru fratele de mână… Au să împrumute ceva bani de pe la boierii de primprejur, pe moşiile cărora muncim. O să le secerăm la vară două-trei postaţe de grâu mai mult, pentru împrumut… încălţăminte au să cumpere de la oraş… O să fie greu la vară cu atâta muncă, cu atâtea datorii, dar dacă trebuie, trebuie…

Aud în partea celaltă a satului pocnind puşti, pistoale. Aud lăutari. O zbughesc într-acolo.

Aria lui Alviţă e plină de lume. Peste drum, se urcă pe gard popa Bulbuc şi preoteasa. Râde în barbă popa. De necazul tatii râde. Nu ştie că tatii i-a şi trecut necazul.

Mă strecor printre picioarele oamenilor, intru în tindă, întreb femeile care jumulesc găini:

— Unde e dada?

Îmi răspunde Floarea, nevasta lui Tiţă Uie:

— În odaie. Cu Alviţă…

Din odaie se aud râsete subţiri. E bine, dacă râde soră-mea… Mi-e totuşi ciudă pe Alviţă – căruia de acum înainte o să fiu nevoit să-i spun nenea Ion. Am ciudă pe nenea Ion că

nu m-a luat şi pe mine în căruţă odată cu soră-mea. M-aş fi plimbat…

Habar n-ai ce bine te simţi într-o căruţă cu cai care fug în goana mare, alături de băieţi care trag cu pistoalele. Habar n-ai…

N-am aşteptat mult nunta, numai trei săptămâni. Altfel ar fi trebuit ca nunta soră-mi Evanghelina să se amâne tocmai după sărbătorile Paştelui. Rumânii n-au atunci timp de nuntă.

Câmpul începe de la marginea satului şi se întinde departe – şi câmpul se cere muncit.

Nunţile se sorocesc în sat între Crăciun şi Sfântul Toader – lăsata secului de brânză pentru postul cel mare.

Ziua lăsatului de sec, ce zi!… Ce seară mai ales!…

În seara lăsatului de sec, stau oamenii în jurul mesei, mănâncă. Brânzeturi mănâncă. Dacă n-au, mănâncă ce găsesc: praz, ceapă, varză… Cu ce au se îndoapă. Beau ţuică până ameţesc.

Să te ferească Dumnezeu să ai fată în casă care să fi rămas nemăritată, fiindcă până la iarna viitoare nimeni nu se mai însoară: muncesc oamenii, n-au timp de aşa ceva. Şi dacă nu ţi-ai măritat fata, auzi cum ţi-o strigă de sus, din vârful dealului, flăcăii, cu strigături de ruşine…

Aşteptăm strigăturile, să facem haz.

Se împart flăcăii în cete. Unii se urcă pe dealul dinspre răsărit, alţii pe dealul dinspre apus.

Auzim glasul gros al lui Radu Tănase:

— Aoleo! Aoleo!

Îi răspunde de pe celălalt deal, piţigăiat, Guinea Rotarul:

— Ce ţ-ă, măre, ce ţ-ă?

— Băăă, are Toma Ocî o fată umflată, îmborţoşată, rămasă nemăritată…

— De ce, bă, de ce?

— Nu i-a dat tat-su pogoane…

— Aş povesti alte strigături. Vrei?

— Nu ţi-e ruşine, Darie?

— Mi se pare că-mi este.

— Atunci…

Ascultăm măscări. Ne bucurăm. Pe fiecare prag oamenii au ieşit cu nevestele, cu copiii. Ciuciţi, ascultă şi râd. Dar râsul fiecăruia nu ţine mult. Nu scapă unul nebatjocorit. Unii fac haz de necaz, înjură printre dinţi. Intră în casă să nu mai audă. Alţii, mai colţoşi, pun mâna pe ciomag, urcă dealul să-i caute pe flăcăi. Pe care-l întâlnesc îl ating la moacă. Flăcăii mai fug, mai se apără… Dimineaţa vezi prin sat flăcăi sau oameni mai în vârstă cu capul legat în ştergare. Asta e tot…

Soră-mi Evanghelina n-au avut când să-i scornească strigături. S-a măritat înainte de a ieşi în lume, înainte de a se prinde în horă…

Pe flăcăii rămaşi neînsuraţi, în seara de lăsata secului, cei tineri îi caută, îi găsesc şi-i plesnesc pe spinare cu burduful. Să le fie ruşine! Au rămas becheri, burlaci… Flăcăi ungureşti!… Burduful bubuie…

— Darie, ce-i burduful?

— Ce să fie, o piele de viţel cusută, lipită, umflată cu aer. Ca o tobă sună burduful…

În seara lăsatului de sec se mai petrece ceva: ai avut fată şi ţi-a rămas nemăritată… Nu numai că ţi-o strigă băieţii de pe vârful dealului. Îţi prind câinii – îi ademenesc şi-i prind – le leagă o tinichea de coadă şi-i bodogănesc cu ciomagul: îi dau în tivic. Câinele nedat în tivic în ziua de Sfântul Toader s-ar putea să şi turbeze în timpul anului. Vrei să ai câine turbat în arie? Nu. Atunci, să nu te supere tivicul…

Un câine nu rămâne nebătut în sat, nedat în tivic! Totuşi, mai turbează câte unul primăvara. Primăvara turbează câinii…

Tot primăvara câţiva oameni pleacă din sat cu mâinile legate la spate, însoţiţi de jandarm, la spitalul din oraş. Mâinile lor sunt jupuite: pelagră. Au mâncat mălai stricat…

În fiecare primăvară, câţiva bărbaţi şi câteva femei se bolnăvesc de pelagră. Jandarmul îi leagă, îi duce la oraş, la spital. Vin scrisori c-au murit, c-au fost îngropaţi…

Merge lumea înainte şi fără ei.

S-au bolnăvit de pelagră cei doi fraţi – vecinii noştri, care au un al treilea frate, pe nenea Sandu, nebunul. Popa Tomiţă Bulbuc a văzut cum îi duce Juvete legaţi de mâini la gară, să-i pornească la oraş.

— Ce e cu ăştia, domnule şef?

— Au înnebunit, părinte, din pricina pelagrei.

— Nu, taică, nu. Nu pelagra le-a luat minţile. N-au fost daţi în tivic, taică, asta e…

— Dar oamenii nu se dau în tivic, părinte, că doar nu sunt câini! a rostit vătăşelul satului, Dârâială.

— Ăştia erau câini, taică, erau câini, nu veneau la biserică… Trebuia să fie daţi în tivic, în tivic, în tivic…

Peste o săptămână după ce a furat-o pe soră-mea, a venit Alviţă cu ea la noi acasă.

Soră-mea, mai subţire parcă, mai albă, cu cearcăne la ochi. Alviţă, cu mustaţă pe buză, cu ţigara atârnată sub mustaţă. Aprinde ţigară de la ţigară. Asta nu-i prea place mamei.

— Bună seara, tată.

— Bună seara, mamă.

— Bună seara, Ioane. Îmi furaşi fata…

— Ce, eram prost s-o las s-o ia altul? Îmi place…

— Păi bine, mă Ioane, nu te gândeşti că e prea crudă?

— Aşa îmi place mie să fie nevasta, crudă.

— Bine, măi Ioane…

— Asta spun şi eu, bine…

Soră-mea Evanghelina, lângă el. Nu-l pierde din ochi. De când s-a măritat nu mai are priviri pentru niciunul din noi – nici pentru fraţi, nici pentru soruri, nici pentru mama, nici pentru tata, numai pentru bărbatul ei.

— Tată, am venit să sorocim nunta.

— S-o sorocim. Când?…

— Peste două săptămâni…

— Nu suntem gata cu zestrea…

— Nu-i nimic. Până în două săptămâni o să fiţi…

— Pe cine pui naş?

— Pe-al lui Găină…

Al lui Găină e vecin cu Alviţă.

— Bun naş ţi-ai găsit, spune tata. Om de treabă… Şi… cât pământ vrei, măi Ioane, să-ţi dau?

— Păi, m-am gândit, tată, jumătate din cât are Evanghelina, jumătate vă lăsăm vouă. Dacă om avea copii mai mulţi, o să ne luăm şi partea aia mai târziu.

La asta nu ne aşteptam.

Începe tocma pe ţoale.

— Ţie, tată, spune Alviţă, o să-ţi cumpăr o pereche de cizme. Lui Ion o să-i dărui o pereche de poştali. Ne-am gândit şi la cumnatu-meu Gheorghe: o să-i cumpăr o pereche de ghete şi o să i le trimitem cu poşta. Fetelor, câte o pereche de papuci. Ăsteia mici – o arată pe soră-mea Elisabeta – papuci şi rochiţă.

Se ciupe singur de mustăţi, ne arată dinţii albi ca laptele. E frumos Alviţă. Are ochii cum sunt tăciunii al căror miez arde încă.

— Mulţumesc frumos, spune tata, noi o să-i dăm fetei pământul ei şi ţoale: cămaşă de mireasă, cămaşă de ginere, cămaşă pentru naş şi naşă. Ne-am socotit să-i dăm o cămaşă şi ălei bătrâne, că te-a crescut, de…

Aia bătrână e baba Rada, mama lui nenea Alviţă, soacra soră-mi Evanghelina: scurtă, groasă, cu mustăţi, satul îi spune Groasa. Tot Groasa îi spune şi soră-mea când vorbeşte cu noi despre ea.

— Zi-i, fă fată, mamă!

— Cum o să-i zic mamă? Ce, ea m-a crescut? Dă-o-ncolo. Parcă e mută. Abia îi scapă cuvintele din gură. Stă mai mult pe la fie-sa, pe la Nichişia, decât pe-acasă.

A venit şi ziua nunţii. Încep de vineri seara să ne sosească neamurile. De pretutindeni sosesc. Cea dintâi îşi arată faţa, bineînţeles, mătuşa Uţupăr cu vară-mea Diţa. Tocmai de la Secara vin.

Băieţii ca de obicei: laie-gaie pe-a lui Uţupăr, pe vară-mea Diţa, care-a mai crescut şi pe care a ofilit-o niţel puşcăria.

De la Cârloman vin bunicii şi fratele mai mic al mamei, nenea Dumitrache, cu dada Anica, nevastă-sa. Abia acum doi ani s-a însurat nenea Dumitrache. A luat o femeie bălană cu obrazul rotund şi cu ochii tare albaştri. I-a trântit un copil, un băiat. Dada Anica arată băiatul înfăşurat în scutece mamei, pe vatră.

— Nu-i aşa, leică Mărio, că Ionică al meu seamănă cu Dumitrache?

Nenea Dumitrache e înalt, roşcovan. Pruncul e cârn, negricios, parcă ar fi spoit cu cenuşă pe faţă. Mama se uită la copil. S-a mai uitat la el şi altă dată.

— Da, fă, da. Seamănă leit cu frate-meu, cu Dumitrache…

Ne face cu ochiul. Lui nenea Dumitrache îi creşte inima de bucurie.

— Dadă Mario, Ionică al meu seamănă leit cu mine, băiatul tatii, băiat…

Îl ia în braţe, îl leagănă.

Plodul seamănă leit cu un vecin al bunicilor de la Cârloman, Niţă Liţă, poreclit Lăieţul… Toată lumea a băgat de seamă, numai nenea Dumitrache nu.

Mai sosesc de la Cârloman, la nuntă, verii mamei, alde Ciurea. Mătuşa Sica Ciurea are albeaţă într-un ochi. Opt băieţi a născut şi toţi i-au trăit. I-a-nsurat. Lângă casa veche au mai ridicat trei case la rând, ultima pe malul gârlei. Din casa asta, dacă scoţi mâna pe fereastră, prinzi trestiile bălţii de moţ. Acolo balta e largă, acoperită cu stuh. Au şi o barcă alde Ciurea, o luntre cu care trec la vie. Cârlomănenii au sădit vii pe coasta roşie, de dincolo de baltă, vii în care cresc numai struguri roşioară, cu boabe mici, bătute, dulci ca mierea…

Mătuşa Ciurea a fost anul trecut la spital la oraş. Aşezată pe un scăunaş cu trei picioare, şi jumulind deasupra căldării cu apă fiartă o găină opărită, îşi povesteşte păţaniile:

— Auzi, Mărio? Aveam un tren în cap, tot îmi duduia, tot îmi fluiera. Toată ziua, toată noaptea duduia şi fluiera. Am umblat pe la vraci, câte leacuri n-am băut, degeaba a fost!… M-a luat fiu-meu ăl mare, Cociu, m-a dus la Turnu, la doftor. La un doftor cu barbă m-a dus. Barba, mai mult ţăcălie. M-a întins doftorul pe masă, m-a adormit. Nu ştiu ce mi-a trecut pe la nas, că-mi venea greaţă. M-a povăţuit înainte de-a mă adormi să n-am nicio grijă, fiindcă o să-mi cresteze capul, să-mi scoată trenul din cap. Nu ştiu cât oi fi dormit, dar parcă am dormit o veşnicie. Aşa mi s-a părut. M-am trezit, eram legată la cap, şi lângă mine, pe pernă, un trenişor de tinichea. A luat trenişorul doftorul, mi l-a arătat:

— Uite, băbuţo, asta aveai în cap. Eu ţi-am desfăcut capul şi-am scos trenul. Pe urmă am cusut capul la loc. Te doare?

— Nu mă doare, maică.

— Nici nu trebuie să te doară, băbuţo. Mai simţi duduituri în cap?

— Nu, maică…

M-a ţinut câteva zile în spital, pe urmă mi-a dat drumul, m-am întors acasă sănătoasă tun… Meşter doftor…

— Şi trenul unde e, mătuşă Ciurea? o întreb eu. Aş vrea să mă joc cu el…

— Trenul? A rămas la doftor. Mi-a spus că o să-l ducă la muzău…

Băieţii mătuşii Ciurea au venit la nuntă cu nevestele şi cu copiii mai mari. Cu patru căruţe au venit. Bine că au venit!…

— Ăştia or să ne mănânce urechile…

— Nunta e nuntă… Chemi omul, trebuie să-l omeneşti…

De pe valea Oltului ne-a căzut oaspete numai unchi-meu Găbunea, cu ţaţa Aretia, nevastă-sa. De pe Călmăţui au sosit surorile şi nepoatele tatii. Unde o să-i mai culcăm! Îi culcăm pe la megieşi, pe la oameni din sat… O dată se mărită soră-mea Evanghelina!… O dată îi facem nuntă!…

Iată-ne sâmbătă seara! Au rămas neamurile la noi. Pe mâncare şi pe băutură au rămas. Pentru petrecere au rămas…

Lăutarii sunt la ginere acasă… O întind într-acolo cu soră-mea Riţa, cu soră-mea Elisabeta, care e numai de-o şchioapă. În cap, soră-mea Riţa.

S-au adunat la nenea Alviţă rudele lui mai apropiate, verii. Naşa n-a venit încă. Poftirea la nuntă a făcut-o Verde, pe care Alviţă l-a pus frate de mână. A umblat prin sat fratele de mână cu plosca plină, a poftit rubedeniile la nuntă.

A trecut noaptea. Până spre ziuă au cântat lăutarii la casa ginerelui.

Am tras cu toţii un pui de somn spre ziuă.

Începe nunta duminică dimineaţa. După-amiaza o să fie nunta în toi, după-amiază şi diseară. Eu, pe lângă soră-mea Evanghelina. Nicicând nu mi s-a părut soră-mea Evanghelina atât de frumoasă. Prietenele au venit la ea acasă. Verde a adus din luncă o creangă mare de cireş, a tăiat vârful unui cireş. Fetele împodobesc crengile cireşului cu fire de busuioc, cu panglici colorate, leagă firele cu

panglici de betea albă. Lucesc panglicile de betea, parcă ar fi de argint. Nu sunt de argint.

— Acum îmbracă bradul pentru mireasă, o aud pe soră-mea Riţa. Când o să mai cresc, spune ea, o să mă mărit şi eu. Atunci o să-mi îmbrace şi mie bradul de mireasă…

Au îmbrăcat bradul miresei… în tindă l-au îmbrăcat… îl scot în faţa casei. Satul tot, adunat la uluci, priveşte.

— Frumos brad are mireasa!…

O duc pe soră-mea Evanghelina în odaie. Mă vâr printre fete, ca un diavol mă vâr. Gaiţele, scai pe soră-mea, o despoaie la piele, o gâdilă, o ciup, o înveşmântează cu cămaşa scoasă din lacră. Peste cămaşă, îi pun rochia ei albă de mireasă, din pânză subţire. Ciorapi albi în picioare, pantofi albi. O piaptănă şi-i împletesc cozile. Îi înfig fire de busuioc în cozi, peste cap îi pun sovonul cumpărat de la târg, alb, străveziu. Mireasa arată ca o magaoaie – zău, ca o magaoaie…

Iată că stă în picioare soră-mea. O strâng pantofii. Pe toate fetele din sat, când se mărită, le strâng pantofii… Pantofii sunt înguşti, cu tocuri înalte. Picioarele lor, groase, late. Dacă umbli desculţ, piciorul creşte butucănos, cu degete noduroase, groase.

Până la pământ îi ajunge soră-mi Evanghelina sovonul. Fruntea i-au împodobit-o cu o coroană albă de flori de hârtie roşii, galbene, verzi, albastre…

Nici nu se poate aşeza pe scaun soră-mea, mireasa… Până diseară, când o să intre în aşternut, aşa o să rămână: împodobită, dreaptă, de parcă ar fi înghiţit un băţ…

Mireasa e gata. În faţa casei, bradul îmbrăcat. Vine Verde, fratele de mână, o apucă pe soră-mea Evanghelina de braţ, o duce la fântână – la fântână din faţa primăriei, la fântână de la care de acum înainte ea o să tot aducă apă, la casa ei.

De când s-a măritat, soră-mea Evanghelina a luat apă în fiecare zi de la fântână asta. Acum, fratele de mână o aduce la fântână. Poartă cât poate de sus bradul îmbrăcat al miresei. În faţa lor, lăutarii, patru la număr, patru lăutari care cântă întruna. Răsună satul. N-am mai văzut la nicio nuntă lăutari de la oraş. Acum îi văd. La nunta soră-mi Evanghelina îi văd…

— Al dracului, Alviţă, fudul, îşi face nuntă cum nu şi-ar fi făcut nici băiatul popii…

— Dacă are cu ce, de ce să nu-şi facă!…

— Îi place mireasa, pesemne…

— Poate-i place, poate vrea numai să se fudulească…

Soră-mea Evanghelina duce pe umăr o cobiliţă nouă.

De cobiliţă atârnă, una în faţă, alta în spate, vedrele pe care le-a căpătat de zestre şi pe care le-a lăsat roşii, să se vadă că sunt de aramă curată, să se vadă că sunt noi. O să le costorească, o să înceapă să le întrebuinţeze după nuntă. Astăzi satul trebuie să afle că mireasa a adus la casa ei, de la părinţi, vedre de aramă, vedre noi, şi într-una din vedre, în cea din faţă, căuş de aramă cu coadă lungă. Căuşul este aşezat în aşa fel, să i se vadă cât mai bine coada pe care meşterul de la oraş a scos, din bătaia ciocanului, înflorituri.

O duc fetele şi fratele de mână pe soră-mea la fântână, cu alai, cu lăutari, ca să ştie şi ea că de acuma înainte ăsta este drumul ei de acasă până la fântână şi că asta este fântâna de la care trebuie să aducă apă în casă, la gospodăria ei.

Apucă ciutura soră-mea şi lumânarea fântânii… A ajuns ciutura la fund, s-a umplut cu apă, o scoate afară, umple o vadră. Mai scoate o ciutură şi umple şi cealaltă vadră.

Ia căldările în mână soră-mea Evanghelina. Cobiliţă e rezemată de buduroiul fântânii. Depărtează vedrele de fântână câţiva paşi. Le pune jos. Lăutarii încep a cânta. Mireasa, cu fratele de mână, cu fetele, cu flăcăii care s-au adunat încing hora, o singură horă. Ocolesc de trei ori vedrele. Sparg hora. Apucă soră-mea vedrele, le ia la

spinare pe cobiliţă. Spinarea i se cubjeşte. Sunt grele vedrele, sunt de aramă, au pereţii groşi, fundul gros, sunt pline cu apă. Asta îi arată că în căsnicie ea o să ducă greul. Acum se învaţă să ducă greul. Se îndoaie sub greutatea vedrelor soră-mea Evanghelina, dar îşi adună puterile, toate puterile, şi calcă înainte, dreaptă, mândră. Ajunge în poarta casei. O întâmpină Groasa în prag, cu pâine cu sare. Pune vedrele jos soră-mea, gustă pâinea – după ce a întins cu ea în sare. Ca o nătângă începe să plângă. Lăutarul, care zgândără ţambalul, cântă:

Taci, mireasă, nu mai plânge,
Că la mă-ta mi te-oi duce,
Ori atunci, ori nici atunci
Când o face plopul nuci…

Pleacă lăutarii. În vecini pleacă să-i aducă pe naşi cu cântece la casa lui cumnatu-meu Alviţă. Fratele de mână – cu ei.

Au întins masa de prânz. O urcă pe soră-mea într-o căruţă. Mă urc şi eu, colac peste pupăză.

— Parcă poate să scape cineva de tine…

— Vreau să văd…

— Vezi, n-ai mai vedea…

Căruţa duruie până la noi acasă. Mama scoate zestrea soră-mi, o pune în căruţă: lacra boită cu roşu, pe care i-au cumpărat-o de la oraş şi-n care sunt aşezate ţoalele ei, câte le are.

Deasupra lacrei, căpătâiele, pernele, aşternutul. Fratele de mână, lângă soră-mea. Căruţa, ciucure de flăcăi. Au loc şi doi lăutari în căruţă. Cântă lăutarii, le zbârnâie coardele. Căruţa se plimbă prin sat. Până după-prânz se plimbă.

A trecut soarele de amiază. În aria ginerelui au venit neamurile noastre, au venit toţi câţi au vrut să vie. Lăutarii

cântă până năduşesc. Hora se întinde, se întinde… Se apropie chindia. O mai plimbă pe mireasă, pe ginere… Căruţele, şir, una după alta. Sună zurgălăii cailor, pocnesc bicele, pocnesc pistoalele. Alaiul se opreşte la primărie. Intră însurăţeii, cu naşii, în primărie. I-a scris primarul în condică. Trec la biserică. I-a cununat popa. S-au întors acasă…

Acasă, hora în toi. Lăutarii încep nunească. Ginerele în dreapta, mireasa la mijloc, fratele de mână în stânga. Lângă ei naşii cu lumânări mari aprinse în mână. Lumânările, albe, legate la mijloc cu panglici roşii. De trei ori se învârte hora mare.

Când e gata să se spargă, mulţimea, adunată în jurul horei, se despică în două. Prin despicătură ajunge lângă horă o laie de ţigani cu urşii în lanţuri. Copiii se sperie, dau chiote, fug. Se lărgeşte despicătură. Hora se rupe într-un singur loc. Intră în mijlocul horei, lângă lăutari, ţiganii cu urşii lor. Număr urşii: doisprezece… în jurul lăutarilor, ursarii duc urşii şi încep să bată cu degetele tobele lor cu clopoţei pe margine. Urşii mormăie, se codesc, ţiganii le şoptesc la ureche vorbe ciudate, îi îndeamnă, îi împing cu genunchiul, îi ating, de parcă i-ar mângâia, cu ciomagul, de la ceafă în jos pe şira spinării. Prind urşii curaj şi se ridică în două labe. Îşi dau labele aşa cum îşi dau oamenii mâinile… Lăutarii cântă întruna. Cântă ursarii. Hora mare continuă să se învârtească. Mulţimea a făcut iarăşi zid gros în jurul horei. Urşii joacă de parcă ar fi oameni. Ursarii, grijulii, bat tobele, sună lanţurile.

Sparg hora urşii. O sparg şi oamenii.

Cine nu-l cunoaşte pe Gruia Dudău, ursarul bătrân! Ceilalţi ursari sunt băieţii lui, ginerii lui… Doisprezece urşi are şatra… Dudău o ţine în lanţ pe Didina, ursoaica. Cunosc ursoaica. Are labele cu unghiile tocite de umblet, pielea galbenă se vede pe unde i-a căzut ursoaicei părul… Ochii

ursoaicei, căprui, au pleoapele roase pe margini. E bătrână Didina – bătrână şi voinică, fruntea urşilor şatrei.

Urşii ceilalţi, unsprezece, mai mărunţei, mai tinerei, mai vioi…

— Să fie cu noroc nunta! spune Gruia Dudău.

Îşi ia căciula din cap şi i-o dă ursoaicei. Fac şi ceilalţi la fel. Urşii toţi, în două labe, întind căciulile ursarilor spre oameni. Rumânii aruncă bănuţi în căciuli. Urşii mormăie. Le-a trecut spaima copiilor. Se înghesuie în urşi şi le smulg fire de păr. Bun de leac, la sperietură, e părul de urs. Îi dai foc, te afumi cu el, vine vindecarea.

— Haidem în casă, Didino, să faci pe mireasa!…

Gruia Dudău trage ursoaica de lanţ, intră cu ea în casa lui nenea Alviţă… Ginerele, mireasa, nuntaşii, după ursoaică. Se-ndeasă unii la ferestre să vadă. Ursoaica se urcă în patul miresei dintr-o săritură. Îi cântă Dudău cântece de mireasă. Se face ursoaica ghem în pat. Îşi strânge picioarele din urmă. Îşi acoperă faţa cu labele. E ruşinoasă tare. Gruia îi cântă. Duduie toba. Sună zurgălăii. Se întinde Didina. Mormăie. Se întoarce cu pântecul în sus, îşi arată pântecul cu păr roş, ţâţele bătrâne, uscate, negre. Se gudură, tremură toată… Iar îşi astupă faţa cu labele. Mormăie încet. Se strecoară jos, cu botul atingând pământul.

— Ai să naşti copii frumoşi şi sănătoşi mireasă, îi spune ursarul soră-mi Evanghelina. Ursoaica ţi-a binecuvântat culcuşul.

O poartă Dudău pe Didina la coşarul vitelor, la coteţul păsărilor – să alunge bolile. O poartă la hambare, să crească pe câmpul ginerelui, din belşug, rodul…

— Beşcu se culcă în bătătură.

— Mă dor oasele, Dudău, pune ursoaica să mă calce…

Ursoaica îl calcă. Se suie pe spinarea omului, uşor. De la grumaz până la călcâie îi pipăie oasele cu labele, se lasă

greu, trosnesc oasele omului întins... Se ridică omul, pârâind din încheituri...

— Mi-a luat durerea.

Aruncă în căciula ursarului o băncuţă...

Groasa a umplut două copăi cu tărâţe. Mâşie urşii cu boturile lor în copăi, mănâncă tărâţele. Ursarii beau vin din căni de pământ ars...

Întuneric peste sat. La cumnatu-meu Alviţă, masă mare, rudele lor, rudele noastre, prietenii. Masă mare, cu daruri. Oamenii mănâncă şi beau şi, când li se pare că s-au săturat, ies în tindă, în bătătură, cu lăutarii după ei şi joacă până nu-i mai ţin picioarele.

Ceasul darurilor. Naşul primeşte cămaşă. Naşa primeşte cămaşă. Pe lângă cămăşi mai primesc câte un ştergar lung, lat, cusut la capete cu flori mari, roşii. Din pânză de borangic sunt ştergarele. Naşul scoate din pungă o rublă de argint şi o aşează pe talerul acoperit cu şervet. Mesenii iau pildă de la naş. Fiecare scoate din chimir cât poate, o firfirică, o băncuţă, o dau în dar. Din daruri se scot cheltuielile nunţii.

A trecut noaptea. S-a apropiat ziua. Înainte de a se lumina două femei şi doi bărbaţi pornesc cu lăutarii la socrii mici. Cu vestea pornesc. Duc vestea acolo că mireasa a fost găsită fată mare. Li se dă vestitorilor să bea. Vestitorii prind două găini albe, le boiesc cu roşu, se întorc chiuind, cu hărmălaie, la casa ginerelui. Când vestitorii ajung la casa ginerelui, mireasa cu ginerele, cu naşul şi cu naşa, cu fratele de mână fac drum întors la noi acasă. Între timp mama a pregătit masa, rachiul roşu. Mănâncă toţi. Noaptea a fost lungă. S-a jucat mult. Fiecăruia îi e foame.

În timp ce la noi se bea rachiul roşu, la nenea Alviţă acasă, în bătătură, cu o parte din lăutari, flăcăii joacă târna lângă focul aprins în faţa casei. Strigă Avendrea:

Oţop, hoc, poc,
A luat mireasa foc…

Până spre amiază se bea şi se mănâncă la amândouă casele. Acum e luni seara. Se adună socrii la un loc. Fac socoteala nunţii. Încheie socotelile şi îşi dau seama ce avere au însurăţeii. Rudele, neamurile au plecat la casele lor.

Nu s-a terminat nunta.

Marţi dimineaţa soră-mea Evanghelina pregăteşte trei plocoane. Unul îl aduce la noi acasă, pentru iertăciune; tot pentru iertăciune duce un plocon la naş; al treilea i-l duce fratelui de mână, pentru osteneala prilejuită de nuntă.

După câteva zile o vedem pe soră-mea Evanghelina intrând pe uşă. E slabă, are faţa trasă şi un semn mare, negru, sub ochiul drept.

— Ce ţi s-a-ntâmplat ţie, fato?

Soră-mea se aşează pe marginea patului, lângă mama. Îşi prinde obrajii în mâini şi plânge. Plânge pe tăcute. Din belşug plânge.

— Ei, ce ţi s-a-ntâmplat?

— Ion…

— Te-ai certat cu el?

— Nu. A venit azi-noapte beat acasă. L-am întrebat unde a fost. Mi-a rupt oasele. Dacă nu mă feream, rămâneam fără vedere.

Postul Paştelui!… Postul Paştelui – post lung… Mâncăm numai mămăligă cu ciorbă de praz.

Aşteptăm primăvara.

Primăvara asta oamenii n-au să se mai răscoale ca anul trecut. Morţii de atunci n-au fost uitaţi. Mulţi dintre cei scăpaţi cu viaţă au rămas cu beteşuguri, cu păsuri, cu racile.

Jandarmii stau cu ochii pe fiecare rumân.

Aşteptăm primăvara.

Atunci o să mâncăm mai bine. O să mâncăm mămăligă cu ciorbă de urzici, cu ciorbă de ştevie.

Pe şanţul din fundul ariei noastre, creşte din belşug ştevia, cresc din belşug urzicile.

Primăvara vin muierile la noi tocmai din partea cealaltă a satului, intră în arie, trec pe lângă plop, culeg urzici, culeg ştevie, cât vor ele să culeagă.

VIII

ULCELELE

Din vreme am intrat în seceră cu alde Beca, cu alde Misirliu, cu alde Uie. Cu ei, nu cu alţii am intrat în seceră, pentru că alde Beca au o secerătoare nouă, uşoară, numai cu o pereche de boi o duci de-a lungul lanurilor, un „Albion”. Taie ca briciul secerătoarea şi sună, sună… O asculţi de departe:

— I-auzi «Albionul» lui Beca…

Cu alde Misirliu că au, ca şi noi, zece braţe de muncă. Cu alde Uie, că sunt harnici: doi lucrează cât ar lucra patru.

— Mă Uie, da tu ai nevasta cu burta la gură…

— Ce dacă! Ne-am socotit. După seceriş, câştigăm copil…

— Atunci, bine, te luăm în ceată. La treierat ne-om descurca noi…

— Mulţumim…

Mergem la secerat tocmai pe Buduleasa, o jumătate de poştă cu carul. Pe la miezul nopţii ne trezim. Tot satul se trezeşte. Cocoşii ne trezesc – cocoşii, ori grija să nu întârziem şi să dăm de bucluc cu boierul…

— Dii, boală…

Drumul e moale, alb. Carul ţăcăne, zdroncăne. Cu somnul lipit de gene, acoperiţi cu ţoale, picotăm.

— Dii, boală…

Scapără tata şi aprinde o ţigară. Deasupra, cerul adânc, boltit. Pe ramurile unui copac nevăzut – copacul nopţii – atârnă fructe coapte, stelele. Unde e luna? Nu e lună. Când nu e lună văzduhul pare fumuriu. Când nu e lună, stelele par mai mari. Când nu e lună, stelele sunt mai aproape de pământ. Dacă te urci în plop, în vârful plopului, şi întinzi

mâna, poţi cumva să iei una? Nu poţi! Atunci, de ce spui că sunt aproape de pământ? Ca să spun ceva. Unele sunt albe, stau să cadă – mingi de zăpadă. Altele gălbui – gutui. Până acolo unde cerul se împreună cu pământul. Mii şi mii de stele. Puzderie.

Sus stele,
Jos stele,
Umblă vântul printre ele;
Umblă neică printre ele,
Umblă şi mândrele mele…

— Ce sporovăieşti, Darie?

— Nimic. Mamă, uite Calea Robilor, uite Cloşca, uite uite Hora, uite Carul Mare. Dincolo, Carul Mic. Dadă, unde e Leul? Vreau să văd Leul…

— Mai tacă-ţi gura, diavole…

Mi-a tăcut gura. Cade o stea. Lasă în urmă o coadă luminoasă, albastră. Lasă o coadă. Piere steaua. Se destramă, se topeşte. Piere şi cade. A murit cineva. Cade o stea. Una, încă una… Mereu cad stelele. Cad şi din Calea Robilor.

— Nene, am găsit Leul…

— Apucă-l de coadă…

— Auuu!

Un pumn în coastă. Mi l-a repezit frate-meu Ion de ciudă că i-am sfărâmat somnul. Se dă jos frate-meu şi vine după car. Nu mai poate dormi. Să se încălzească, să se trezească de-a binelea cel puţin…

— Dii, boală…

Am trecut de linia ferată. Urcăm dealul.

— Aţi umplut butoiul cu apă?

— L-am umplut.

— Şi boata?

— Şi boata.

Înaintea noastră, în urma noastră, la dreapta noastră, la stânga noastră, pe toate drumurile, suie carele spre inima câmpului. Nu cântă niciun băiat. Nu cântă nicio fată. Nicio muiere. Cântă, cât e de larg, câmpul. Poate cânta şi cerul. Nu-l auzim.

— Care eşti, mă?

— Eu, Niculae…

— Ai un foc? Pierdui cremenea…

— Am…

Ei, nu mai cad stelele. Pălesc şi fug în sus. Poate se duc să se culce dincolo de pânza cerului. Ziua, stelele dorm. Sunt treze noaptea. Ies seara din aşternutul lor şi se uită peste pământ să vadă cum se odihnesc oamenii şi văile, şi dealurile, şi câmpurile, şi pădurile…

— Aşa e, tată?

— Aşa o fi… Cine poate să ştie! Numai Domnul… Dac-o fi pe undeva.

Spre răsărit zarea, lăptoasă. Bate în galben, în roşu. Grăbim.

— Dii, boală…

Boii măresc pasul. Se mângâie singuri cu sfârcurile cozilor pe şolduri.

Ajungem. Dejugăm. În grabă, smulgem smocuri de iarbă şi le dăm vitelor să le mănânce. Cum ar mânca boii grâu!… Cum le-am mai da măcar câteva spice!… Nu e voie. Nu e grâul nostru. Scapi boii în grâu, o iei după ceafă… Am păţit-o vara trecută. Pe mirişte păşteam boii, la amiază. Priveam cerul cu ochii mari. Se-mbulzeau norii şi mi-era drag să-i privesc cum se-mpung, negri, ca taurii. Bălţatul a rupt o gură de grâu. Mesteca grâul… Vâjjj… Fiuuu… Plici…

— Auleuuu…

M-a şi plesnit Gânţă logofătul cu harapnicul. Ca un şarpe de foc m-a înfăşurat harapnicul lui Gânţă. S-a băşicat, s-a umflat, a sângerat pielea pe spinare. Ustură harpagicul. Nu-i ştiam gustul. I-l ştiu. Mai am semnul. Poate vrei să-l vezi? Scot haina. Scot cămaşa. A fost ca un fulger care şi-a lăsat urma de la umărul drept la coastele din stânga. Nu vrei să-l vezi! Mai bine. A pus tata mâna pe resteu. Resteul – de fier.

— Vascrisu mă-ti… Mi-ai omorât băiatul…

Gânţă călare:

— Nu l-am omorât. L-am bătut…

A dat călcâie pintenogului şi-a plecat în buiestru. Dacă nu fugea, se pomenea cu tâmplă crăpată. A fugit, norocul lui. Fiecare cu norocul lui. Îi ştia tatii de frică. De mânie nebună mă lovise, nu de altceva. Pe tata nu-l înjură nici boierul, necum un logofăt, necum Gânţă, pocitania. Îl suduise mai anţărţ pe tata Juvete jandarmul. De pomană îl suduise. Nu-şi luase tata căciula înaintea lui. Nu se apucase la harţă cu el. Nici nu-i ceruse socoteală de suduială. Tata, cu băţul în mână, să se apere de câini, o nuieluşă de salcie, jandarmul cu arma la spate. Da noaptea tată-l pândise la pod, când ştia că are drum spre cătun. Îl zobise-n picioare. Puşca i-o zvârlise în gârlă, şi pe jandarm, după ce-l zupuise zdravăn, îl târâse lângă apă şi-l aşezase cu cizmele în gârlă, să prindă peşte-n carâmbi. N-avea de gând să facă moarte de om, măcar că trebuia. L-au găsit pe Juvete caraulele, leşinat, şi l-au purtat, moale, la spinare, la post. S-a trezit Juvete din leşin.

— Cine te-a bătut?

— Nimeni. Am călcat alături de pod, pe-ntuneric, şi m-am prăvălit. Tâlharilor! N-aţi pus speteze podului.

— Are speteze podul, domnule şef…

— Dacă spun eu că n-are, n-are.

— N-are…

Gemea Juvete şi-şi muşca buzele. Îşi muşca mustaţa. A zăcut. Când s-a-nzdrăvenit, s-a dus la secţie şi şi-a cerut mutarea. I s-a dat mutarea. În locul lui Juvete a venit Mieluşel, jandarmul plutonier Niculae Mieluşel. Nici cu ăsta nu ne avem bine.

— Hopa!… Ne-au luat-o alţii înainte.

Beca unge secerătoarea. Ca un mecanic se pricepe. Vine şi Misirliu cu nevasta, cu fetele, cu băiatul. Nevasta, poamă bună. O cheamă Ilina, da toţi îi zic Şapte-burice. Fetele, poame bune şi ele. Le pupă, le mototolesc flăcăii. Le ridică şi fustele. Parcă nu s-a mai văzut? Buun… Da de cerut de neveste nu le cere nimeni. Băiat, unul singur are Misirliu. Băiatului îi spune satul Căţeaua. Surorile-i zic, dacă vine vorba de el, „frate-meu”; maică-sa, „fiu-meu”; taică-său, „amărâtul ăsta al meu”… Dacă are ceva treabă cu el, îl strigă simplu: „Ei, tu”. Căţeaua aude tot, înţelege tot. Numai nu poate să vorbească. Din gât scoate sunete sparte, rupte, care nu se leagă în cuvinte. Nu-ţi dai seama: gâgâie o pasăre sălbatică, ciudată, de baltă, latră un câine… Copiilor li s-a părut că latră o căţea, şi l-au poreclit pe băiatul lui Misirliu Căţeaua. Numele adevărat i s-a pierdut. Câte nu se pierd, câte nu se prăpădesc, şi iaca, lumea merge-nainte. Cât o mai merge. Vie a rămas porecla, îi spun şi eu Căţeaua băiatului lui Misirliu, şi nu se supără pe mine.

Are suflet bun. E frumos, lovi-l-ar tunetul!… Sprâncenele: dungi lungi, prelungi, groase, stufoase. Ochii: verzi, de guşter.

Cu duşmănie munceşte Căţeaua. Buhul i s-a dus.

— A venit Uie?

— N-a venit Uie… O să vie…

Iarba e udă. Grâul e ud. Parcă şi cerul e muiat cu rouă, cerul din care azi-noapte a picurat roua. Din senin picură roua.

— Pit-palac…

Cântă undeva în grâu prepeliţa. Sus, ca atârnată de slăvile cerului de un fir nevăzut, se leagănă şi fluieră ciocârlia. Macii ridică deasupra spicelor pălării roşi cu măciulii negre. Măciulii negre peste pălării roşii, cu foi late – asta sunt macii. Culeg maci să-i pun la pălărie. N-am pălărie.

— Înjugă boii, că ne prinde soarele trândăvind…

Se măsoară postaţele. Ne-a înecat, ca o apă limpede, lumina. „Albionul” lui Vasile Beca sună, sună… Sună pe aproape şi alte secerători. Grâul cade, polog pe care-l aşezi peste alt polog. Mai adaugi un polog. Le strângi la un loc pe toate trei, le strângi bine şi le înfăşori cu o legătură de spice. Aşezi snopul cu spicele în sus, să le mai bată soarele până-nspre seară, când vor fi clădite clăile.

Dacă n-am fi intrat în seceră cu alţii, ar fi trebuit să secerăm cu mâna. Am fi ţopăit ca broaştele, săptămâni de-a rândul cu genunchii goi prin ţepile mirişti, cu pojarul soarelui în spinare, în creştet… Acum ţopăim mai puţin. Dacă n-aţi secerat grâu nu cunoaşteţi preţul pâinii. Numai dulceaţa i-o cunoaşteţi.

Năduşit, a venit Tiţă Uie. A venit şi nevastă-sa, în urma lui, suflând greu, ca o iapă lihnită, cu traista cu merinde la spinare – ce merinde, o mămăligă, un ou, o chită de ceapă verde. Uie a adus urciorul cu apă. Frumos urcior, cu două ţâţe.

— Unde e postaţa noastră?

— Mai încolo…

Cât prinzi cu privirea spre Dunăre, grâu, numai grâu. Grâu cu spicul roşcat, cu spicul cât vrabia. Spre miazănoapte se întind, până la drumul Ruşului, păduri de porumb, înalte, verzi. Vântul le foşneşte foile, ştiuleţii cu dinţii acoperiţi de mătase.

— Măi, măăă!

Glasul lui Gânţă. Gura logofătului n-are buze. De aceea i se văd totdeauna fasolele, printre care scuipatul i se prelinge pe bărbie. N-are buze Gânţă. I le-au mâncat orătăniile, când era copil.

— Daţi-i drumul, măăă!…

— I-am dat de mult…

Frânţi de mijloc, adunăm poloagele, legăm snopii. Soarele arde. Miriştea frige. Spinarea, mereu îndoită, doare. Mâinile, picioarele sângeră. Acoperim tăieturile cu ţărână fierbinte. Sângele se-ncheagă, amestecat cu ţărână se opreşte. Carnea julită, despicată, se închide. Dacă tăietura e adâncă, până la os, te dai la o parte din văzul celorlalţi şi slobozi udul peste rană. Doare. Scrâşneşti din dinţi. Doare şi… trece.

— Hai, măăă, daţi zor!…

Dăm zor. De departe a strigat Gânţă. Îi e încă teamă de resteul tatii. Nimic nu uită tata. Nimic nu iartă. Plăteşte cu dobândă datoriile. Cu dobândă mare. Ca la bancă. Altfel l-ar fi călcat în cizme jandarmii, logofeţii. L-ar fi călcat, în ghetele lui cu scârţ, până şi notarul, care e târgoveţ şi poartă la gât burlan alb lucios, slinos.

Cămaşa e leoarcă. Toată se lipeşte de piele. Mâinile ard. Ard picioarele. Pielea arde. Capul, greu, atârnă. Sudoarea – şiroaie. Cum s-o ştergi?… Cu ce s-o ştergi? Se prelinge şi o sugi cu buzele. E acră, sărată… Las-o să cadă, să ude ţărână, poate-o răcori-o. De unde? N-o răcoreşte.

Urcă soarele, urcă, Ilina o apucă spre codrul de porumb. După ea, Ion, frate-meu. Nu stau ei mult în porumb, cât ai fuma un muc de ţigară. De ce s-or feri? Ies din porumb unul pe o parte, altul pe alta.

Îşi iau locul pe postaţă şi lucrează de zor, cu spor.

Schimbăm boii la secerătoare. Până acum au tras ai lui Beca. E rândul să mai tragă şi-ai noştri. După ce-o trece

amiaza, o să tragă şi-ai lui Misirliu, toată după-amiaza, că boii lui Misirliu sunt mai puternici, boi de Fălciu, ca nevastă-sa, moldoveni.

Când a venit în sat, Ilina vorbea altfel. Avea o voce ca un flaut. Acum s-a deprins. N-o mai cunoşti c-a venit de departe. Grăieşte ca toţi oamenii de pe la noi. Dar nu e ca toţi oamenii, mai ales nu ca toate muierile. Spune că o arde mereu pântecul şi că-i trebuie zbânţ. Misirliu o lasă-n doaga ei – şi fiindcă-i arde mereu pântecul, muierile i-au scornit vorbe c-ar avea şapte burice, i-au zis Şapte-burice…

Ea-şi arată mereu pântecul bărbaţilor care vor să i-l vadă mai pe lumină, mai pe-ntuneric, să spulbere o dată scornitura.

Un buric are, scornitura i-a rămas. Pacostea e că cele trei fete ale ei îi seamănă.

— Dii, hăis, hăis, cea!… Dii, bălţatule… Diii!

Mân boii, Eu îi mân. Sunt îndeajuns de mare ca să mân boii. Tot dau ocol lanului, care se-ngustează. S-a lărgit miriştea. Snopii stau în picioare ca oamenii, mai groşi ca oamenii şi mai scurţi, cu perii spicelor zburliţi spre cer. Trec pe lângă Ilina şi mă-mbie:

— Hai la porumb, Darie, să-ţi arăt ceva…

— Ce să-mi arăţi? Buricul? Ai şapte, lele Ilina…

Ne aude Uie.

— Nu ţi-e ruşine, fa? Eşti muiere bătrână. Te legi şi de copii…

— Ei, lasă, că nu e chiar copil, şi-apoi nu sunt bătrână. Hai, Darie…

— Du-te cu altul, îi spun şi mân boii mai departe.

Sună „Albionul” lui Beca, sună…

Ilina se duce în porumb cu băiatul lui Beca – cu băiatul ăl mare, cu Gogoi, care are faţa mâncată parcă de gândaci…

Până spre seară o să se mai aducă şi cu alţii.

Încearcă nişte scame de nori să se-nchege. De-ar veni o răpăială de ploaie… Să vină şi să treacă repede. Să ude văzduhul. Să potolească arşiţa. Să răscolească pământul, care-mi frige tălpile. Picioarele mi-au devenit două răni care dor. Degeaba le mai presar cu ţărână. Sângele curge, se sleieşte, din nou curge.

De-ar veni pânza de apă a ploii… De-am avea la car o cergă mare şi două prăjini lungi să le-ntindem spre cer şi să acoperim soarele! Pace bună…

Norii au luat-o spre Dunăre. Au trecut Dunărea. S-au pierdut spre Balcanii pe care în zilele cu cer limpede, dacă mă sui pe măgură, îi văd lucind, scânteind în lumină spinări gheboase, pietroase, sive, grive, pleşuve.

Niciodată n-am trecut Dunărea la bulgari. M-am scăldat în Dunăre. O să mă scald peste o lună spre toamnă, după treierat.

Nu-i ajung hambarele boierului. Nu-i ajung nici magaziile gării. N-are unde-şi păstra tot grâul. O parte din el îl duce repede la Dunăre. Adică, el dă poruncă să i se ducă grâul la şlepuri. De dus, îl ducem noi, îl duc alde Beca, alde Misirliu, toţi învoitorii care au car şi boi. Uie n-are car, n-are boi. Păcat. N-a văzut nici şlepurile, nici Dunărea. Şlepurile sunt negre, burticoase, şi arunci întruna în ele saci cu grâu. Dunărea e lină, adâncă, turbure. Pe mijloc face spume când o ia vântul în răspăr…

Duci grâu la Dunăre, capeţi bani. Câţiva gologănaşi mărunţi de sac poţi să capeţi. La un drum, cu dusul, cu întorsul, cu descărcatul, câştigi un leu şi ceva. Dacă n-ai opinci, poţi cu banii ăştia să-ţi cumperi o opincă. Mai duci grâu o dată, poţi să-ţi cumperi opincă şi pentru celălalt picior. Dacă vrei flanelă sau cojoc trebuie să cari cinci tarlale de grâu la Dunăre. Cum să cari atâta belşug!… Mai umbli cu pălăria găurită, bleojdită, mai umbli fără pălărie.

În loc de cojoc, porţi zăbun, da nu mori de asta. Dai banii perceptorului, dări la stat – ori cârciumarului. Dacă-i duci toţi cârciumarului, nu e rău. O seară-ntreagă uiţi de necazuri.

Îmi place Dunărea. Apă câtă vrei, te scalzi după poftă. Te dai ca peştele afund. Să bagi de seamă să nu rămâi la fund, chiar dacă ştii să înoţi. Unii băieţi rămân. Şi mai rămân la fund şi oamenii cărora de osteneală le scapă piciorul alăturiea de scândura care leagă şlepul cu malul de piatră. Se rostogolesc cu sac cu tot între şlepuri. Căutaţi-l!… Logofătul Gânţă înjură de mama focului. Nu vă speriaţi. Nu-njură Gânţă pentru omul pe care până la urmă îl scot apele umflate cine ştie unde. Gânţă înjură pentru sacul pierdut, de care are de dat socoteală, al cărui preţ administratorul i-l opreşte din leafă.

— N-ai avut grijă, Gânţă, de sacul boierului…

— Am avut grijă, domle administrator. S-a întâmplat…

— Să nu se fi întâmplat…

— Hai, măăă, daţi zor!…

Am dat zor. Nu mai putem să dăm zor. Câmpul s-a prefăcut în iad. Ni s-a aprins carnea. Simţim cum ne plesnesc, în ţăndări subţiri, oasele, cum ni se desfac încheieturile. Capul fierbe, ca o oală în clocot. Din boi izvorăsc aburi, aburi fierbinţi. Gâfâim. Gâfâie şi boii. Li se moaie genunchii. Cum poţi să-i mai biciui…

— Diii, hăis, cea! Diii, boală!…

— Hai, măăă. Daţi zor!

Astupar-ar clisa gura văduvă de buze a lui Gânţă…

— Ho…

S-a oprit sunetul secerătoarei. Toate secerătorile şi-au oprit sunetul. Zac cu aripile întinse ca nişte mori în vânt, pe zăpuşeală, fiare moarte.

— La masă, băăă!…

Trag aerul în piept, parcă beau jar dintr-o găleată, parcă beau flăcări…

— La masă, băăă!…

Căutăm umbră lângă care. E umbră la car. Pentru lăcuste. Pentru şopârle. Pentru gadinele buruienilor.

Destupăm butoiul şi adăpăm, cu căldarea, boii căzuţi pe brânci. Dintr-o înghiţitură sorb apa. Le frecăm spinările cu şomoioage de paie. Din mână-n mână trece boata. Apa e caldă, clocită. Pe nemâncate o bem, să umplem stomacul, să-l amăgim.

Se-ntinde şi masa – şervete puse cap la cap. Misirliu scoate din traistă, pentru şase guri, trei ouă fierte, o mămăligă, câteva fire de ceapă verde, un castravete, o sticlă de oţet – poşircă vânătă. Bogată masă! Misirliu e om cu stare. Are şi lot. Vasile Beca, mai cevaşilea, lângă mămăliga lui pune cepe mari, cu bulbi rotunzi şi, pe fundul unei străchini, un pumn de urdă. Pisăm în găvan – pisăm cu pisălogul – trei căpăţâni de usturoi. Le stropim cu sare şi turnăm deasupra o ulcică de apă. Gata mujdeiul. Întindeţi cu bulzi de mămăligă în mujdei şi duceţi la gură. Feriţi buzele, că sunt plesnite. Mestecaţi, dacă aveţi vreme de mestecat. Eu unul n-am. Înghit mămăliga cu mujdei de usturoi… Poşirca în care se dumică mămăliga e grozavă – pentru cine are poşircă. Aci, în câmp, mănâncă fiecare ce şi-a adus de acasă. Uie sparge oul, îl cojeşte. Jumătate îl mănâncă el, jumătate muierea lui, care abia răsuflă cu burta la gură…

Să-şi uite de-ale lui, Uie aruncă sămânţă de vorbă:

— Bună secerătoare ai, nene Beca…

— Iancu Agana să trăiască… Şi nevastă-mea…

Nevasta lui Beca sparge bulbul cepei, îl ronţăie între gingii şi soarbe, cu lingura, poşirca din strachină. Şapte-burice râde…

— Şi cum fuse povestea cu „Albionul”, Radă?

— S-o spuie el, că-i place s-o spuie…

Arată cu capul spre bărbatu-său.

— Păi cum să fie? Iarna trecută vine nevasta şi-mi spune că se leagă de ea Agana. Buun! îi zic. Are prăvălie peste drum de noi. Ţine şi cârciumă. Ţine şi cojocărie. E doldora de bani. Pofteşte la tine? Să vie la noapte-n coşarul oilor, pe uşă. Câinii-l cunosc. N-o să-l latre. O să fiu şi eu pe-acolo, cu bâta-n mână. Să-i spui că dorm buştean. M-a ascultat nevasta. Agana s-a tuns, s-a ras, s-a primenit – ca omul. A venit, cum se-nţeleseseră. Câinii nu mârâie – se şi gudurau, că le aruncase oase.

— Aici eşti, Radă?

— Aici, nene Iancule…

— Nu-mi zice nene, că nu se potriveşte. N-am îmbătrânit încă. Sunt om în putere…

Ies şi eu din cotlon şi deschid uşa să intre lumină de afară. Lumina zăpada.

— Bună seara, nene Iancule. Cu nevastă-mea, hai?

A înlemnit. Eu, cu bâta ridicată să-l ating la moacă, păzeam uşa.

— Nu mă omorî, vere.

— Nu te omor. Dezbracă-te de cojoc!…

A dezbrăcat cojocul şi l-a pus jos.

— Dezbracă nădragii!

A dezbrăcat nădragii.

— Pune şi căciula peste nădragi.

A pus şi căciula jos.

— Scoate cizmele!

— Iartă-mă, vere.

— Scoate cizmele, îţi spun, că mă apucă dracii şi izbesc…

A scos cizmele – cizme noi, abia şi le-a scos. Dârdâia de frig.

— Acum ce-mi faci, vere?…

— Nimic nu-ţi fac. Te repezi până acasă şi-mi aduci trei sute de lei să-mi cumpăr un „Albion”…

— Să-ţi aduc două sute să-ţi iei un «Clayton» dacă vrei secerătoare…

— Nu vreau „Clayton”, vreau „Albion”… Până acum numai boierul are „Albion”. Vreau să am şi eu un „Albion”, dacă ai poftit să te drăgosteşti cu „cucoana” mea…

— Vere…

— Niciun vere…

S-a dus şi mi-a adus banii. A intrat în casă tiptil, a ieşit tiptil… Am numărat leu cu leu, argint curat…

— Mai du-te o dată!

— Ce mai vrei?

— Doi polişori!

— Pentru ce?

— Să mă duc la oraş să-mi cumpăr „Albion” şi să beau o dată cu mozică, la birt, ca avucaţii.

— Vere…

— Niciun vere…

Clătinam bâta. Ce să facă?! S-a dus şi mi-a adus încă doi poli.

— M-ai sărăcit, hoţule…

— Eu hoţ? Tu eşti hoţ, că vinzi scump la prăvălie…

A plecat cu cojocul în spinare, cu căciula în cap, în izmene. Ducea cizmele într-o mână, nădragii în alta, în ciorapi pe zăpadă… M-am dus şi am cumpărat de la târg „Albionul”. Am mâncat şi am băut la birt. Mi-a cântat şi mozica. Nevasta să-mi trăiască…

Ne sugrumă zăpuşeala. Scuturăm şervetele. Am ridicat masa. Pe fărâmiturile de mămăligă au dat năvală gândacii,

muştele, furnicile…

Iar începe să sune „Albionul” lui Beca. Până departe de tot sună secerătorile.

Uie strigă şi face semne mari cu mâna.

— Veniţi încoa!…

A leşinat nevastă-sa. Pământul, cuptor. Văzduhul, flacără. Ne adunăm horă. Femeia se trezeşte, se ridică. Prinde grai.

— Cred că mi-a sosit ceasul…

Muierile o desfac, o pipăie.

— Nu acum. Spre seară ai să te uşurezi…

Mare meşteră în treburi de astea se dovedeşte a fi Şapte-burice. Lumea vorbeşte că şi-a-nvăţat fetele să-şi arunce pruncii înainte de născare.

— Du-mă acasă, Tiţă.

— Să te duc, muiere…

Tiţă Uie îşi ia nevasta de mână.

— Să-mi aduceţi voi ţoalele, cu carul.

Femeia se clatină. Toropeala dinafară e copleşită de toropeala dinlăuntru. Omul ei o sprijină. O duce aproape pe sus.

— Apă! geme femeia.

— Darie, fugi şi du-le urciorul. Până acasă să le duci urciorul…

Mare pacoste. Drumul e lung şi ţărână nu e ţărână – e spuză. Le duc urciorul, care mai are câţiva stropi pe fund. Din când în când ne oprim, facem popas de-o clipă, femeia îşi udă gura cu apă.

— Ţi-e rău, Floare?

— Rău, omule…

Rămân în urmă, departe, secerătorile, carele. Nu mai auzim decât bâzâitul muştelor care ne însoţesc, roi, de când am plecat. Mai e până-n sat. Mai e drum de mers. Mergem.

Ei doi înainte, eu după ei, mânz. Mă feresc să nu mă împiedic, să cad, să sparg urciorul. Atât mi-ar trebui…

— Apă! geme iar femeia.

Îi dăm apă. Mai avem de mers. Mai avem… Lângă salcâmul care-nseamnă hotarul moşiei, femeia lui Uie îngenunche şi scoate un ţipăt. O aud eu. O aude Tiţă Uie. O aud ierburile şi vietăţile din ierburi. O aude pământul negru, ars de soare. O aude văzduhul. Dacă ar fi noapte, ar auzi-o şi stelele. Acum e ziuă. Stelele dorm ziua. Numai noaptea sunt treze stelele…

— Apă!

Dintre genunchii ei se aud scâncete. De sub fusta ridicată până la brâu, Tiţă Uie scoate la lumină un boţ viu de carne.

— Leagă-i buricul, Tiţă! Caută un fir de aţă şi taie…

Scoate Tiţă Uie cichia din brâu şi taie buricul. Cămaşa omului e neagră zoaie, de sudoare. Îi rupe poalele. În cârpa ruptă din cămaşă înfăşoară copilul.

— Ce e?

— Fată…

Plodul abia respiră. Soarele lunecă spre seară.

— Să nu moară păgână.

— S-o botezăm.

— Darie, mai e apă-n urcior?

— Nu mai e…

— Nicio picătură?

— Niciuna…

— Ţine-o tu în braţe, femeie.. Am să fac eu pe popa…

— Fă-l.

Femeia strânge copilul în braţe şi caută ţâţa pământie, s-o scoată din gura cămăşii, să stoarcă primii stropi de lapte, colastra…

— Te lepezi de Satana? întreabă bărbatul.

— Mă lepăd, răspunse femeia.

Bărbatul se apleacă de mijloc, culege un pumn de ţărână din câmp şi-l presară pe capul copilei – un cap lung, ţuguiat, chel…

— O botez cu numele Dumitra, ca pe maică-mea…

Plecăm mai departe. Începem coborâşul. Şi soarele e în coborâş. Lipăim cu picioarele prin praf. În urmă se târăsc, legate de picioarele noastre, trei umbre lungi. Umbra copilului nu se vede. Face una cu umbra lui Tiţă Uie, care-l ţine în braţe.

— Bărbate…

— Ce e?

— Mi-e rău…

Iau copilul de la Uie. Rămân cu el în braţe. Îl legăn. E mai uşor ca o lubeniţă.

— Poate arunci afară soarta.

Femeia a îngenuncheat din nou. Alt ţipăt a sfâşiat aerul cald, vâscos. În vale, tăcut, satul cu colibe, cu salcâmi, cu sălcii lângă zăgazul gârlei, unde mai e o moară de apă… între noi şi sat: linia ferată, gara cu felinare şi magazii, cu rampă, cu fântână adâncă cu roată…

Scâncet între genunchii femeii…

— Nu te uita, Darie.

— Nu mă uit…

Îmi leg ochii de celălalt deal. De acolo începe alt câmp, care se întinde neted până la Olt şi dincolo de Olt. O lului în braţe pe Dumitra.

— Tot fată?

— Tot…

Aud iarăşi:

— Te lepezi de Satana?

— Mă lepăd…

Pe al doilea cap ţuguiat, chel, boţit, Tiţă Uie presără ţărâna.

— O botez cu numele Dobra, ca pe maică-ta…

Acum Tiţă Uie nu mai are ce rupe. Îşi scoate de-a binelea cămaşa şi înfăşoară în ea al doilea copil. Omul a rămas gol până la brâu. Izmenele sânt peticite, slinoase. Pieptul păros e ars de soare.

Cu amândouă fetele în braţe coboară spre sat. Drumul e prăfos, moale, alb. Femeia, mai în urmă, sleită, se clatină. Aici-aici să cadă. Nu cade… Umbrele se lungesc, se lungesc…

Pătrundem în sat pe la margine. Uite casa lui Uie… Coliba, gardul viu de salcâm, dudul cu coaja crăpată în care şi-au făcut sălaş neturburat furnici mari roşii…

Lehuza se aşează la rădăcina dudului şi-şi sprijină mijlocul de trunchi.

Tiţă Uie caută prin vecini o femeie să-l ajute. A găsit-o pe Grădina, muierea fierarului.

— Să le spălăm, să le-nfăşăm, să chemăm pe popa să le boteze…

— E Ia câmp boaita, le-am botezat eu, cu ţărână.

Vârfurile salcâmilor s-au îngălbenit. Se apropie cu paşi mari, de catifea, amurgul. Văzduhul miroase a grâu copt, a grâu proaspăt. Satul e ca o insulă într-un ocean de grâu…

Tiţă Uie aduce un maldăr de gunoaie şi aprinde focul, să-ncălzească apa de spălat plozii. Grădina, ţiganca, scotoceşte prin casă după boarfe curate.

Lehuza stă lângă dud. Stă lângă dud. Genunchii, fusta, gleznele năclăite de sânge. Are ochii uscaţi, faţa sleită, pământie. Înfofolite în resturile cămăşii lui Uie, fetiţele caută bonţurile ţâţelor.

Îngână ceva lehuza. Poate un cântec. Poate o rugăciune. Poate o jelanie:

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele? Ulcelele, mamei, ulcele…

Şi-a întins picioarele a odihnă femeia. Se odihnesc două tălpi mari, butucănoase, cu unghiile negre, cu călcâie crăpate adânc, să cânte greierii în ele. Se odihneşte Floarea, lehuza…

O găină prăpădită, costelivă, cu moţul zbârcit, scormone în aria goală, uscată.

— Uşiuăăăă!… strigă lehuza, s-o alunge.

Apoi începe să molfăie iar, între buze, jelania ei:

— Ulcelele mamei, ulcele, cu ce să le crească mama pe ele? Ulcelele mamei, ulcele…

IX

ALELUIA

Aleluia. M-am speriat de pomană. Am tăiat repede apa cu braţele. Am ieşit ţipând, urlând aproape, cu noroiul pe piele. Aoleo – se îneacă Ion.

Ca prostul mă văietam. Ion al lui Cleşie se şi aşezase pe fund cu gura, ori poate cu ceafa, în nămol. Sătul de apă. Cu burta umflată de apă.

Am mai văzut înecaţi. Când îi aruncă talazul la mal, sunt vineţi înecaţii şi împrăştie duhoare. Duci mâna la nas şi te apropii să-i vezi – dacă vrei.

Mi-am cules cămaşa din iarbă, leoarcă de năduşeală. M-am îmbrăcat. Soarele, de dincolo de Gorgan, aruncă spre noi snopi roşii. Aruncă soarele şi în baltă snopi roşii. Bate în roşu balta. Şi în galben. Şi în fumuriu.

Lângă mine, dârdâind, Gângu cu frate-său Tudorache. Tudorache nu face un pas, dacă nu-l ţine Gângu de mână. Parcă ar fi lipiţi. Se ţin de mână şi când se duc în poiană.

Cum vă spun, lângă mine Gângu şi Tudorache, Nacu şi Iţicu, Tutanu şi Turturică – toţi prieteni ai mei.

A rămas pe mal, mototolită, mânjită cu păcură-n poale, c-un petic mare albastru în spinare, de stambă, cămaşa lui Ion. Cămaşa înecatului. Dacă o atingi numai, aduce nenoroc. Aduce noroc dac-o îmbraci. O s-o îmbrace Ştefan, băiatul cel mic al lui Cleşie, pe care până mai deunăzi îl chema Gheorghe.

Nu l-au dus la biserică să-l boteze a doua oară, nici la primărie, să-i schimbe-n condică numele. Nu era cu putinţă niciuna, nici alta. O dată te vâră boaita cu ţăcălie în hârdău

şi te unge cu mătăuzul şi-ţi cântă, măcar că tu, proaspăt venit pe lume, ţipi şi te zbaţi şi nu înţelegi nimic, „botează-se robul lui Dumnezeu” cutare sau cutărică, după naş. O dată te scrie notarul în condică şi trage taică-tău cu degetul, când te declară şi ţi se aşterne numele pe hârtie. Adică nu o dată. Uite, eram gata să mint. De trei ori treci pe la boaită: când vii pe pământ, când faci nuntă şi când mori, de moarte bună-n pat, de moarte rea, cum muri acum, înecat, Ion.

Lui Gheorghe însă i-au schimbat numele părinţii, după sfatul vraciului Anghel Năbădaie.

Gheorghe are boala copiilor. O mai au şi alţii în sat. La noi în casă nimeni n-o are. De ce s-o aibă!

Ne jucăm pe uliţi. Ne jucăm în arii. Ne jucăm pe luncă. Se joacă şi Gheorghe cu noi. Vine boala nevăzută şi-l apucă. Gheorghe se-mpleticeşte. Cade. Zvâcneşte din mâini. Din picioare zvâcneşte. Se încovrigă. Dă ochii peste cap. Spume albe la gură. Ca apa-n vârtej, face spume la gură. Se repede câte unul mai curajos, băiat sau fată, îl apucă de degetul cel mic de la mâna stângă, şi-l strânge, îl strânge, să se trezească, să-şi vină în fire. Dar parcă simte el ceva!

Cum vor îl chinuiesc împieliţaţii pe tărâmul celălalt. Îl împung cu coarnele. Îl bat peste obraji cu cozile îmbârligate. Se trezeşte apucatul când îi e lui dat să se trezească. Când se satură şeitanii cu el de joacă. Se satură repede şeitanii, că au mult de colindat. E mare lumea.

Trezit, slobozit din chingi, din căpestre, apucatul îşi vine într-ale lui… Deschide ochii mari, obosiţi, şi la-nceput nu-şi dă bine seama ce i s-a întâmplat. Pare lihnit, năclăit tot, de puteri sleit. Parc-ar veni de departe. De departe s-a şi întors. De unde?… Îşi şterge gura cu mâneca. Se ridică şi, întremat, pleacă împleticindu-se, ruşinat. Nici nu prea ne uităm la el, după el. Ducă-se. Ne vedem de jocul nostru.

Degeaba i-au schimbat părinţii numele. În loc să-i spunem ca mai înainte, îi spunem altfel. Dar boala îl cunoaşte, n-o putem păcăli. Când e să dea peste el, gata, vine şi dă peste el.

Acum, că s-a înecat ăl mare, o să-i dea ăstuia mic cămaşa înecatului, să-i poarte noroc. Haram de aşa noroc! Cum o să-i poarte noroc o cămaşă, ba încă o cămaşă slinoasă, cu petic în spinare? Înţelegeam una nouă…

Ţipetele noastre au adus lume pe mal.

Mă-ntorsesem de la câmp pe jos cu Tiţă Uie, cu nevastă-sa, Floarea, cu plozii lor, care încă n-au deschis ochii şi-i ţin mereu închişi ca puii de pisică – Dumitra şi Dobra. Cu tot zăduful zilei în trup, cu toată zăpuşeala câmpului, mă-ntorsesem de la câmp.

Să-mi caut ceata. Să mă răcoresc. Să ne răcorim. Să ne zbenguim. Să alungăm osteneala. O raită pe uliţi. Ceata s-a strâns.

— Mergeţi la scăldat?

— Hai!…

Am luat-o, ciurdă, spre baltă. Când să trecem şoseaua, ne taie calea o matahală: batoza. Patru perechi de boi o trăgeau în luncă, s-o potrivească lângă vapor.

O să-nceapă curând treieratul grâului. Mai curând o să treierăm orzul, secara.

Cleşie mâna boii rotaşi la batoză. S-a desprins Ion de lângă taică-său. S-a luat după noi. A intrat în cârdul nostru. Ion e bucuria maică-si – adică era până mai adineauri – cu toate că era cam natantol, cam gângav, cam ştirb la minte. Bucuria lui Cleşie e fiică-sa, Mărina, care nu arată ca neoamenii. Se ţin flăcăii laie după ea. Nu atât pentru pământ. N-are Cleşie cine ştie ce pământ. Şi apoi, chiar dacă ar avea, tot nu l-ar da ginerelui. E niţel hapsân. E niţel mână strânsă. Satul ştie însă că sub vechiul pătul din aria lui Cleşie sunt îngropaţi, din vremuri trecute, bani mari de

argint, bani mari de aur. Un cazan plin până-n toarte, cu garboave de argint, cu mahmudele de aur.

Uneori banii joacă. În miez de noapte joacă. Au văzut vecinii flăcări albastre lingând butucii pătulului, lingând gratiile. Flăcările au izvorât de sub pătul, au fâlfâit, s-au stins, pătulul nu s-a aprins. La flăcările banilor, când joacă banii, nu te pârleşti dacă treci mâna prin ele. Nu poţi s-aprinzi nici ţigara. La banii îngropaţi sub pătulul lui Cleşie nimeni nu umblă. Sunt legaţi banii cu jurământ. Singuri au să iasă la suprafaţă, când le-o veni timpul. O să le vie şi lor timpul.

Din pricina banilor au cusururi băieţii lui Cleşie. A călcat femeia pe deasupra lor, când a fost grea cu ei. Uitase să se ferească.

Pe urmă a ridicat Cleşie pătul deasupra, să nu mai calce nimeni peste blestem.

Am mers la scăldat la baltă, cu Ion după noi, între noi.

De sus de tot, dinspre dealuri, dinspre munţi, pogoară o funie de apă lişteavă, nămoloasă, printre maluri mărunte. În dreptul fiecărui sat oamenii au ridicat un zăgaz de pământ. Cu pari, cu gratii, e întărit zăgazul. Oprită, lişteava şi-a adâncit matca. Unul de altul s-au tot depărtat malurile. Dacă ai mână puternică, poţi arunca piatra de pe un mal pe altul. Numai dacă ai mână puternică. Altfel arunci piatra cu praştia.

Mai în susul satului, unde n-o turbură nimeni, gârla a prins la suprafaţă pânză de lintiţă verde. Sparg pânza liştevei gâştele, raţele şi alte orătănii care urcă după ciuguleală. O mai sparg broaştele când scot la soare boturi albe, creste dungate, ochi holbaţi. Ochii broaştelor s-au holbat de mirare, de câte minuni văd ele noaptea în fundul apei, unde mişună raci cu craci roşii, şerpi lungi, negri, vineţi, bălţaţi, crapi cu spinări pământii, zvârlugi sprintene şi sprinţare ca fulgerul, plătici cu solzi de zăpadă, buhai cu

cojoace de cărbune, mormoloci străvezii cu cap mare şi coadă subţire, viermişori ca nişte fire de aţă, vişinii, albaştri, verzui, roşii – şi de cât văd broaştele noaptea între lună şi apă, între apă şi stele. Noaptea, stelele pogoară şi se scaldă în unde. Pogoară şi cerul. Tot cerul. Când e lună, pogoară la scăldat şi luna. Sălciile dorm adânc, mai adânc decât dorm oamenii. Somnul crengilor, somnul frunzelor, îl sună vântul. Sălciile dorm adânc, adânc. La îndulceşte somnul adânc vântul. Nu dorm niciodată apele. Niciodată. Întruna curg, întruna. Poate nu dorm nici sălciile.

Lângă zăgaz scăldăm boii. Scăldăm caii. Porcii îi scăldăm. Tot lângă zăgaz ne scăldăm şi noi. Acolo apa e mai adâncă, mai limpede. Dacă ne scăldăm mai mulţi deodată, o turburăm. Asta se întâmplă de obicei duminica. Azi nu e duminică. E altă zi. O zi ca oricare. Zi lucrătoare.

Socoteam c-o să fim singurii stăpâni ai bălţii. Când colo, de unde. Ne-a luat-o înainte un ciopor de babe, de muieri, de codane. Le-am auzit cum chiţăiau, cum chirăiau, când ne-am apropiat de mal.

— Se scaldă muierile lângă zăgaz…

— Să mergem mai sus, la Cotul Sârbului…

Ne-am oprit din drum. Ne-am adus aminte că lângă Cleşie e poşta, şi lângă poştă casa lui Ruţu.

Ruţu a intrat macagiu la drumul-de-fier anul trecut. S-a cam boierit. Poartă haină cu nasturi de alamă, lucioşi nasturi, şi şapcă cu betelie roşie de jur împrejur. S-a mutat la gară cu nevastă, cu copil, cu căţel, cu purcel. Casa şi-a închiriat-o picherului Dimache Micu, bărbat oacheş, cu mustaţă neagră deasupra buzelor cărnoase. Picherul e om de la oraş. Îngrijeşte şoseaua cu hârtoape, cu găuri, cu rupturi. Mănâncă la cârciumă cu doctorul Ganciu, cu Popescu-Bragadiru, învăţătorul, care cântă frumos, şi cu alte acrituri trecătoare ale satului. N-are nevastă picherul. Are un ochean cu coadă lungă, o lunetă. Mă duc seara câteodată la picher şi privesc cu ocheanul lui stelele, luna,

Calea Robilor, tot ce-mi place mie să privesc. Fundul ariei lui Ruţu dă spre gârlă. Când e soarele la chindie şi muieretul aleargă la scăldat, aleargă şi picherul Dimache Micu în loboda, în ştevia, în cucuta de lângă gard, mai înaltă decât ulucile, cu ocheanul subsuoară. Potriveşte ocheanul şi se uită. Se uită până îi lasă gura bale.

Au aflat muierile. S-au supărat? Mai abitir ca mânzatele sar, se fugăresc, se stropesc, chiuiesc. Sar mai ales şi-şi arată alte alea babele, grasele…

— Ce spuneţi, mă? se uită picherul cu ocheanul la muieri.

Am mers şi am cercetat. Am dat cu pietre-n buruieni, cu bolovani. Am rupt câteva uluci. Am scuturat câteva moţuri de cucută. Niciun semn, nicio văicăreală. Nu se uita picherul cu ocheanul spre baltă. Ne-am îndreptat într-acolo. Stol.

— Hai la Cotul Sârbului…

— Nu… a stăruit băiatul lui Cleşie. Să m-m-ergem la zăzăgaz. Să vedem mu-muieri.

Ce să facem?! Ne-am luat după nătâng. Muierile se bucurau în voie de răcoare. Ne-am aruncat de pe noi cămăşile, izmenele, ne-am afundat în apa turbure, cleioasă…

Muierile nici nu ne-au luat în seamă. Vezi. Asta ne-a cam întărâtat. Ne-am băgat printre ele şi-am început, pe dedesubt, să le apucăm de pulpe, de coaste, de unde nimeream şi noi, să le ciupim. Ne drăcuiau râzând, ne plesneau cu palmele ude, ne mai prindeau de câte un picior şi se făceau că ne îneacă. Petreceam în lege. Din haiul nostru gălăgios s-a desprins Petricica lui Ivănuş. A luat-o spre malul celălalt, în larg. Înota ca un băiat. Ion al lui Cleşie, după ea. I-au scăpat picioarele în gol. O fi strigat el ceva, dar cine să-l audă! Strigam cu toţii. Nu ştia să înoate Ion. Poate să fi ridicat capul deasupra apei. Poate să fi bătut balta cu palmele. N-am văzut roata de bulbuci. S-a dus. Dus a fost. Până să ne dumerim bine ce s-a întâmplat cu el, am

ţopăit oleacă. Apoi, odată dumeriţi, ne-am speriat şi am ieşit repede la mal. Uiuuu… s-a înecat al lui Cleşie. S-au speriat şi ele, muierile. Ion, aleluia, pe fund. Au venit oamenii. Uite-i… îşi aruncă repede cămăşile şi sar. Încep să-l caute.

— Cam pe unde s-a scufundat, măi?

— Pe ici, nene Simioane, unde e groapa…

— Ba ici, nene Petrache, că aici e groapa aia mare…

— Nu, nu acolo. Nici dincolo. Aici e groapa în care a lunecat băiatul…

Gropi sunt pretutindeni. Oamenii închid ochii şi se dau la fund până când ajung cu creştetul în nămol. Ca orbii dibuie fundul, cu mâinile, cu picioarele. Li se sfârşesc puterile. Zvâcnesc atunci şi răsar la suprafaţă. Respiră. Iar se dau la fund. Mereu. Mereu. Dacă ai privi balta de departe şi n-ai şti ce caută bărbaţii aceia, ai crede că au născocit un joc nou, nebunesc, joc pe care îl joacă sub privirile uimite, încremenite, năucite ale noastre, ale celor ce stăm pe mal cu inima în gât, cu sufletul la gură.

Se apropie dinspre sat, c-o prăjină lungă în mână, alergând de parcă-l alungă din urmă moartea, Cleşie. După el, gâfâind, jelind, Iana, nevastă-sa, cu zăvelcile ridicate. Au auzit că li s-a înecat băiatul.

— L-aţi găsit?

— Nu l-am găsit…

Cleşie îşi zvârle straiele de pe el şi intră cu prăjina în apă. Începe să bâjbâie.

— Aduceţi cârlige!

Satul a năvălit pe malul apei. Unii se uită. Alţii se alătură celor ce s-au despuiat mai înainte. Forfotă balta de lume. Se aduc furci, cârlige. Se aduce şi o plasă mare de prins peşte. Strigă Cleşie:

— Aici e… Aici. L-am găsit!…

Se adună în jurul lui cei isteţi la înot. Îl prind pe înecat de picioare şi-l trag la mal. Ion e moale, cârpă. Ochii deschişi

sticlesc. Burta, doldora de apă, umflată. L-au întins pe mal… L-au acoperit cu ierburi. Au adus lumânări. Au aprins lumânările. Într-un ciob cu jar fumegă tămâia.

Dincolo de Gorgan a pierit, s-a stins soarele. Acum balta licăre, dungi cenuşii, dungi negre. Deasupra bulucesc nori de vară. Am văzut ce-a fost de văzut.

— Hai acasă…

Aria e goală. Uşa casei, închisă. S-au culcat găinile. N-am luat nimic în gură, de la prânz. Drumul spre sat tocmai de pe moşia Băduleşti, scalda, spaima cu înecul m-au lihnit. Aş merge la vecini, la mătuşă-mea, să-i cer o bucătură. Mătuşă-mea e certată cu mama care-i spune, când vorbeşte cu ea, Bâzărca. Mă întind pe prispă şi încerc să dorm. În sat scârţâie care ostenite.

Mă trezeşte mama.

— Scoal’ de mănâncă, Darie.

Mă scol. Nu i-am simţit când au venit, când au pus de mămăligă…

— Ce s-a întâmplat cu Uie?

— I-a născut ţaţa Floarea, pe drum, două fete.

— Două fete…

Nu se miră nimeni. E obişnuită tărăşenia. Pe aici femeile nasc pe unde pot: pe acasă, pe câmp, pe unde le ajunge sorocul. Numai în biserică nu nasc, că nu se prea duc la biserică…

Le spun cum s-a înecat băiatul lui Cleşie.

— Dacă nu vă astâmpăraţi! Bine că nu te-ai înecat tu.

Afurisită zi.

Desfac noaptea în ţăndări clopotele bisericii. Sună înnebunite. Clopotul mare. Clopotul mic. Clopotul mare. Clopotul mic.

Poate s-a-mbătat cineva care, fără să ştie ce face, sună clopotele în miez de noapte. Dar nu. Nimeni nu s-a-mbătat. Se aude şi goarna în care suflă Diş, veteranul. Se aude şi toba pe care o loveşte, s-o spargă, Geantă, vătăşelul.

Buimaci de somn, sărim de pe rogojini ca lăcustele şi-o zbughim la primărie să aflăm pricina tărăboiului. Muierile au şi început jelania pe lângă uşi. Clopote. Goarnă. Tobă. Toate în miez de noapte. Ce altceva poate să însemne decât război?

Se duce, de două veri, dincolo de Dunăre, război. Peste gârlă erau până anul trecut grădinile de zarzavat ale bulgarilor. Veneau bulgarii primăvara cu desagii plini de seminţe. Reparau coverca. Dregeau roata înaltă care adună balta şi-o risipeşte peste răzoare. Pe toţi bulgarii îi cunoşteam. Pe Ivan, pe Stoian, pe Pantelie. Erau vreo cincisprezece. Vorbeau bulgăreşte între ei. Vorbeau româneşte cu noi. Peste liotă, mai mare era Ivan. El vindea toamna zarzavaturile la covercă, cu ridicata. El aduna banii. El ţinea socotelile. Stoian şi Pantelie vindeau zarzavaturile prin sate, cu căruţele, pe bani, pe mălai, pe porumb, pe grâu, dacă aveai grâu. Ceilalţi noaptea, cu ciomegele, păzeau grădina. De muncit, munceau ziua. Dacă aveau zor, aruncau veste-n sat: să vină copiii la bulgari la muncă. Ne duceam. Pliveam de buruieni răzoarele de usturoi, răzoarele de ceapă. Sădeam răsaduri de varză, de vinete, de roşii, sădeam ridichi, şi brozbe, şi praz, târându-ne pe genunchi prin noroi. După o zi de muncă la bulgari semănăm cu toţii a porci. În faţa covercii, steble de garoafe, de tufănică. Pentru o zi de lucru, cu mâncarea ta adusă de acasă, câştigai doi bani dacă erai fată, trei bani dacă erai băiat. Unul cu mustăţi, dacă săpa, câştiga şi cinci bani pe zi – o băncuţă de argint.

Căruţa bulgarilor cutreiera satul:

— Hai la tarapangele!…

Femeile, ciucur pe căruţă. Aduceau cu ciurelul boabe de porumb şi luau ardei, pătlăgele, ceapă. Oala de ştevie n-are gust, dacă nu arunci în ea măcar o păstaie iute.

Vara trecută n-au mai venit bulgarii. N-au venit nici vara asta. Oamenii şi-au arat fişteicile şi le-au semănat cu grâu, cu orz, cu secară. Pământ gras, în luncă. Grâul, până la greabănul calului… Mai sus de greabănul calului.

Ne-au sosit ştiri de la bulgarii noştri.

— A murit Ivan…

— A murit Stoian…

— A murit Velciu…

— A murit Anton…

— Au murit toţi grădinarii noştri. Au murit în războiul cu turcii.

— Bine că la noi nu e război…

Bărbaţii, femeile, copiii, spoiţi cu sudoare, muncesc.

— Bine că la noi nu e război…

Dacă-l caută pe vreunul moartea, îl găseşte între ai lui. Îi ia sufletul şi-i lasă trupul lângă neamuri…

Clopote. Goarnă. Tobă. Clopote. Goarnă. Tobă.

Câinii latră. Ca lupii – urlă a pustiu…

E încruntat la faţă notarul Gică Stănescu. Ştia de aseară. Ştia şi primarul. S-au aprins lămpile la primărie. Şi felinarul din faţa primăriei. Satul, adunat în păr. A deschis cafeneaua Lenea şi a ieşit în şosea, cu părul despletit. Nici nu şi l-a mai acoperit cu basmaua. Clămpăne papuci moi în picioare. Fusta, albă, subţire. Se strevede toată prin fustă. Flăcăii, pe lângă ea, gata s-o înghesuie, s-o proptească de ulucile bisericii… Jandarmul Niculae Mieluşel desface un plic galben. Scoate o hârtie şi citeşte: mobilizare.

Se simte la largul lui jandarmul. Strigă:

— Mâine la gară, mă, cu catrafusele. Plecaţi fiecare la regimentul vostru. Ne aflăm în război cu bulgarii. Vă ia mama dracului dacă nu vă duceţi. Ca pe câini vă-mpuşc.

Ca să arate că nu se joacă, ridică arma şi o descarcă în aer.

Murmure:

— Război cu bulgarii?

— Ce-avem noi cu bulgarii? Eram prieteni. Bine c-au murit alde Ivan, alde Stoian. Ne-am fi întâlnit cu ei. Mai mare ruşinea. Ne-am fi bătut, ne-am fi împuşcat… Doamne, Doamne!

Nu mai doarme nimeni. Ard focuri în case. Pe prag vaiete, jale. Se pregătesc totuşi în grabă mămăligi mari, tari, s-ajungă până la regiment. Se caută cămăşile zdrenţuite. Până la regiment să ţină. Acolo, odată cu puştile, cu cartuşele, cu bidoanele, li se vor da rezerviştilor hainele militare care se încheagă scoarţă pe trup, bocanci care rod degetele şi gleznele.

Înfăşate în petice, fetele lui Tiţă Uie dorm în copaie cap lângă cap. Capetele: două tărtăcuţe galbene, boţite.

— Să ai grijă de fete, Floare…

— Să te întorci sănătos, Tiţă…

Latră câinii. Ca lupii urlă câinii. A pustiu. Auie satul. Şi câmpul nesfârşit auie. Bat în porţi flăcăii.

— Eu plec, Ioană…

— Plec peste un ceas, Mărioară…

— Ilinco…

— Stano…

— Gherghino…

— Caterino…

Diş, veteranul, tolănit pe butuc, rezemat de zidul primăriei, cu goarna pe genunchi. Goarna, de alamă veche, lovită, ciocănită, cu buzele strâmbe. A sunat atacul la 77,

când a căzut Şonţu, când a căzut Valter Mărăcineanu la Griviţa, sub gloanţe turceşti.

— Ne-am dus la război la şaptezeci şi şapte. Am risipit sânge. Sunt pline câmpiile bulgarilor de oasele soldaţilor noştri. Vorbeam – când între două bătălii cu turcii aveam răgaz de vorbă – că, la întoarcere, câţi vom rămâne cu viaţă o să ducem un trai mai bun, că o să ni se dea pământ, într-o ţară care nu mai plăteşte bir osmanlâilor. De unde! Tot ca înainte. Mai rău ca înainte. Boierii au devenit şi mai haini. Îşi aduce aminte vodă de noi când se încaieră cu vecinii şi-i trebuie carne de tun…

— Ce mormăi acolo, veteranule?

— Ce-mi trece şi mie prin mintea asta bătrână. Atunci ne-am bătut cu turcii, cu păgânii. Acum o să ne batem cu bulgarii. Creştini noi, creştini şi ei. Vai de sufletul nostru…

Pleacă şi Cleşie. Băiatul înecat au să i-l îngroape alţii. Au să i-l îngroape vârstnicii, care rămân. Aleluia o să cânte popa deasupra sicriului. Aleluia…

Până la ziuă, satul s-a golit pe jumătate. La gară, bâlci. Om lângă om. După unii au venit nevestele să le aducă traista cu merinde. Se ţin după ei, plânse.

Coboară mereu uruind, dinspre Ruşii-de-Vede, trenuri cu vagoane de marfă. Bărbaţii urcă în vagoane. Locomotiva fluieră. Dă câte un chiot. Uruind a venit. Uruind pleacă trenul. A venit gol. Pleacă încărcat. Spre Dunăre pleacă trenul.

Peste Dunăre, Bulgaria. Peste Dunăre, bulgarii. Peste Dunăre, război…

Din susul Călmăţuiului, din josul Călmăţuiului, jandarmii mână spre gară grupuri de rezervişti desculţi.

— De unde eşti, vere?

— Din Băcăleşti…

— Dar tu?

— Din Secara…

Jandarmii beau rachiu la cârciuma de lângă gară. Beau rachiu, ies sub şopron şi trag cu armele în ciorile din plopi. Dacă e război, măcar să se audă împuşcături.

Au adus manutanţele cu trenul şi le-au descărcat, le-au aşezat la rând, în spatele gării, lângă magazii. Tata nu mai e tânăr. L-a mobilizat la manutanţe. Frământă toată ziua pâine şi-o bagă în cuptoare. Cuptoarele sunt de tinichea neagră. Pâinea iese de acolo fumegând, cu coaja arsă, cu miezul moale, crud şi amar. Acum, trenurile care vin din sus duc spre Dunăre oameni din Moldova. În staţie li se împart pâini acre, sticle cu apă.

— Mere n-aveţi pe aici?

— N-avem.

— Nici prune?

— Nici…

— Dar salcâmii?

— Salcâmii nu fac poame…

Glumesc cu noi. Râd de noi că n-avem în sat pomi încărcaţi cu fructe. Dacă nu-i bun pământul pe la noi pentru pomi, ce să-i facem…

Mă apucă Mieluşel de ureche.

— Mă uit şi eu.

— Nu te mai uita. Cine se uită mult rămâne orb.

Îmi dă brânci, încruntat.

Stau toată ziua la gară pe lângă tata. Îmi place să văd cum trec trenurile cu soldaţi. Au trecut şi vagoane cu cai. Au trecut şi vagoane descoperite, cu tunuri, spre Dunăre. O puzderie de rezervişti lucrează la manutanţă. Nu le-au dat haine militare decât gradaţilor. Tata e soldat.

— De ce nu te-au făcut sergent, tată, când ai fost în termen?

— Dacă nu ştiu carte… Gradatul trebuie să ştie carte…

Nimeni în casa noastră nu cunoaşte slovele afară de mine.

Fierbe-n cazane mari ciorba – ciorba de verdeţuri cu câţiva cartofi aruncaţi cu coajă cu tot înăuntru. La prânz rezerviştii mănâncă ciorba din gamele, cu linguri de lemn. Pâinea, care prinde mucegai îndată ce e scoasă din cuptor, cine încearcă s-o mănânce o scuipă printre dinţi. Ciorbă sorb şi eu din gamela tatii. Adun pâinea aruncată de soldaţi. O duc în poală, seara, acasă. O dau porcului s-o mănânce. Porcul o miroase şi se depărtează. E mai bună iarba…

Gradaţilor li se aduc franzele de la oraş. Li se gătesc bucate deoparte.

— De ce aruncaţi pâine, leţilor, fleţilor?

— E amară, domnule căpitan…

— E dulce, mă, e dulce…

— O fi, da noi simţim că e amară.

— Aruncaţi la gunoi avutul statului, tu’vă luceferii cui v-a scuipat pe lume…

Cuptoarele de tinichea, şase la rând, coc pâine zi şi noapte. Pâinea e pusă în saci, sacii-n vagoane, şi vagoanele iau drumul Bulgariei. Trec Dunărea pe şlepuri vagoanele. Câteodată, peste sacii aşezaţi în stive, în vagoane neacoperite, mai dă o ploaie, mai dau două ploi, mai dau trei ploi. Nu e nimic. După ploaie, soarele acestei veri de foc se iveşte iarăşi, mai aprins, şi usucă pâinea… Pâinea pe care a-nverzit mucegaiul..

— Tată, tu ai trecut Dunărea?

— Am trecut-o la şaptezeci şi şapte. Eram copilandru. L-au luat pe taică-meu cu carul la rechiziţie. M-am urcat şi eu în car şi am plecat cu el să văd războiul.

— Şi-ai văzut războiul?

— L-am văzut. Am văzut muscali. Am văzut turci cu fes şi şalvari, luaţi robi în luptă. Era iarnă. Păgânii, cam uşurel

îmbrăcaţi. Mureau ca muştele pe zăpadă. Dac-ar fi fost vară, ar fi umplut pământul de duhoare cu leşurile lor spurcate. Taică-meu cunoştea bine locurile. Avusese pe acolo, în tinereţe, un prieten turc. Era bey prietenul tatii. Îi ducea în fiecare toamnă sare, miere, lână. Avea avuţii mari beyul. Ţinea cinci cadâne. Le ţinea închise în ocolul lor. Odată l-a apucat pe bey fudulia şi i le-a arătat tatii. Le-a poruncit cadânelor să-şi scoată la iveală chipurile de sub feregea.

— Priveşte-le, prieten al meu! l-a îmbiat turcul.

Tata le-a privit.

— Ei, spune-mi, care-ţi place?

— De, boierule – aşa le spuneau părinţii noştri turcilor pe când eram birnicii lor – toate sunt frumoase…

— Asta e adevărat, dar eu te-am întrebat care-ţi place ţie…

A arătat şi tata la-ntâmplare pe una, cu ochi codaţi, cu faţa gălbuie. A râs cadâna tânără. Din asta i s-a tras. Turcul a scos pistolul de la brâu şi-a culcat-o la pământ.

— Dacă-ţi place ţie, mie nu mai îmi place…

A înjugat tata boii la car şi-a plecat. Nu i-a mai dus niciodată turcului nici sare, nici lână, nici miere. Alte timpuri pe atunci. Alţi oameni. Când i-am văzut eu, turcii erau prăpădiţi. Veleatul lor trecuse. Îi alungau cazacii cu caii şi-i fugăreau cu săbiile.

Seceratul a fost dus la bun capăt de femei, de bătrâni, de copii. Pe lunca dintre sat şi cătun, zumzăie batozele. Scot fum negru maşinile cu coş înalt, în cuptorul cărora fochiştii unsuroşi împing mereu ghemotoace de paie cu vătraiul. Se treieră grâul moşiei. Între dealuri, peste sat, până mai sus de turla bisericii, pluteşte greu, înecăcios, praful stârnit de batoze. Logofeţii stau cu condicile deschise. Cetele de învoitori treieră cum le cade rândul.

— Istrate, ai împrumutat de Crăciun trei duble de grâu de la conac. Ţi-aduci aminte?

— Parcă am luat două, logofete…

— Trei ai luat, dac-aşa scrie…

— Era scump…

— Acum e ieftin. Că e mult…

— E ieftin…

— Pentru trei duble dai nouă…

— Logofete…

— O să vii iar la Crăciun după grâu, Istrate…

S-a şters datoria. Pentru bunăvoinţă, făgăduieşti logofătului o găină, un curcan, un găvan cu ouă, ce ai pe acasă. Pleci cu un sac de grâu. Îl duci şi-l arunci în tindă. Dacă ţi-ai pune mintea cu el, l-ai mânca într-o lună. Trebuie să legumeşti. E mult grâu. E rară pâinea.

Din Bulgaria, vin veşti liniştitoare. Bulgarii se retrag. Leapădă armele. S-au săturat de război. Nu vor să se mai bată acum şi cu românii! Soldaţii noştri mărşăluiesc spre Balcani. O să se încheie pace fără moarte de om. Încep să se audă cântece prin sat.

— Ţi-a scris bărbatul, Marando?

— Mi-a trimis vorbă, printr-al lui Perşu, că e sănătos. Se întoarce acasă la culesul porumbului. Aşa s-aude…

Aşa s-a auzit într-adevăr un timp.

Spre sfârşitul verii, s-au auzit altfel de vorbe. A năvălit într-o noapte peste câmpurile bulgăreşti, ca un blestem, holera. Mor pe capete bulgarii. S-au stricat gârlele şi fântânele. S-au stricat cişmelele. Apele aduc moartea. Soarele s-a pogorât mai jos, pământul nisipos, văros arde ca jarul. Molima s-a întins. Regimentele în drum spre ţară abia târăsc tălpile buboase prin spuza ţărânii, zac, palangă, de-a lungul drumurilor. Cine cade e lăsat să cadă, să zacă şi să moară cu buzele plesnite de sete, cu pântecul sfârtecat de ghearele molimei.

— Ştii ceva de bărbatul tău, Petro?
— E-n lazaret la Corabia…
— Dar tu, Mărgărito?
— Al meu e-n lazaret la Zimnicea…

— Mitache a murit, a murit. La Turnu a murit.. Au vărsat var peste el şi l-au îngropat, despuiat l-au îngropat…

Strâng paiele cu furcile femeile, le ridică în căpiţe cu vârf ţuguiat, să nu le pătrundă ploaia. Ar trebui să fie toamnă. Întârzie vara. Arde pământul de parcă ar avea flăcări în miez. Arde văzduhul. S-au scorojit copacii. Pădurile de porumb s-au uscat. Clatină vântul foile. Foşnesc foile porumbului. Drugile, desfăcute la moţ, arată dinţii mari, galbeni, roşcaţi, alburii.

Pe dealul dinspre Turnu a cantonat aseară un regiment de piotă, moldoveni. Satul s-a repezit spre deal.
— Sunteţi sănătoşi?
— Sănătoşi…
— Mai vin şi alţii-n urmă?
— Mai vin…
— N-aduceţi cumva boală?
— N-aducem.

Noaptea a intrat molima în tabără. S-au pus gărzi în jurul taberei.

Doctorul Ganciu înjură la primărie. Înjură şi notarul Stănescu, galben de frică. Înjură şi mai cumplit jandarmul Niculae Mieluşel, plesnindu-şi carâmbii cizmelor cu cravaşa.

Molima nu se sperie de înjurături… Intră în sat şi bate la uşi. Uşile se deschid, şi molima-i prinde pe oameni de beregată. Îi prinde şi-i doboară.

Au adus în grabă un vagon de var de la Piteşti. L-au cărat în faţa primăriei şi l-au împărţit la oameni.

— Spoiţi-vă casele…

Şi-au spoit oamenii casele, care pe dinafară, care pe dinăuntru. Nimeni nu ia varul să spoiască în întregime casa…

— Să nu ieşiţi din arie, ne îndeamnă mama.

— Să nu mâncaţi corcoduşe, ne învaţă Popescu-Bragadiru, dascălul nostru.

Toate or fi bune. Dar cum să nu ieşi din arie să vezi căruţele cu morţi!… Morţii sunt despuiaţi. Piele neagră, întinsă pe oase. Ochii holbaţi, guri negre larg deschise, limbi vinete, atârnând. Mai sunt şi stropiţi cu var morţii. Cum să bei apă fiartă? Ar însemna să umbli, pe unde ai treabă, cu urciorul în mână. L-ai ciocni până la urmă şi l-ai sparge. Frumuseţea de ulcior s-o sparge! Apoi, apa fântânii e rece şi răcoreşte gâtul ars de căldură şi de praf. Dude mai sunt încă! Cum să nu mănânci dude!… Cum să nu mănânci corcoduşe!…

Vorbim în jurul mesei de cine a mai murit prin sat şi câţi soldaţi au fost aduşi cu căruţele la cimitir, de cine s-a bolnăvit şi e gata să se însănătoşească. Tata îşi aruncă ochii îndărăt, în timpuri trecute. Povesteşte:

— Îl ştiţi pe unchiul Mihăiţă Bobeleac… A murit anul trecut. A mai bântuit o dată holera pe aici, când era el flăcău. Cădeau oamenii ca fânul sub coasă. Într-o noapte, venea de la stupărie – pe atunci era crâng cu stupării pe valea Urluiului. La marginea satului – ce sat era pe atunci, câteva case – i-a ieşit o babă în rochie neagră înainte. S-a rugat de el: „Măi Mihăiţă, vreau să intru în bordeiul lui Rădoi şi nu pot să mă apropii. Au câini negri. Ia-mă tu, ciuş, şi du-mă până la uşa bordeiului.” Ce să facă unchiul Bobeleac?! A luat baba în spinare. Uşoară ca fulgul baba. A dus-o şi i-a făcut vânt pe gârlici. A fugit acasă tremurând. A doua zi de dimineaţa alde Rădoi au fost găsiţi morţi. Numai

un copil de ţâţă se plimba de-a buşelea peste aşternut şi plângea. Copil nevinovat. Îl iertase holera. Ca să nu se mai ostenească să-i îngroape, vecinii au tăiat furcile şi au surpat bordeiul peste morţi.

— A murit şi Dârâială, ginerele lui Diş…

— A murit şi nevasta lui Diş…

— Veteranul e sănătos tun…

Din scândurile patului se alcătuieşte în grabă coşciugul. Un coşciug pentru doi oameni. Pe Dârâială l-au aşezat pe fundul coşciugului. Pe soacră-sa, deasupra. Capacul coşciugului nu se încheie. Se suie Buzulică cu picioarele pe capac şi începe să joace bătuta. Trupurile morţilor se dezumflă, fâşie, se stropşesc. Feţele morţilor se stâlcesc. Capacul se lipeşte de coşciug. Bate cuiele Oanţă, fierarul satului – Oanţă, bărbatul Grădinii…

— Puneţi coşciugul în căruţă peste celelalte…

Cinci coşciuge se află în căruţă.

Ne uităm cum pleacă cortegiul din faţa şcolii – care acum a devenit iarăşi spital – spre cimitir. Merge-n frunte, la distanţă mare, popa, cu Floacă, ţârcovnicul. Cădelniţează popa şi mormăie rugăciuni. Cădelniţează ţârcovnicul. Aleluia…

După căruţă, Buzulică şi Oanţă, ţiganii satului. Au primit ordin să fie ciocli. Iată-i, sunt ciocli.

Cimitirul e îngrădit cu două feluri de uluci. Cu uluci vechi pe care le-au învineţit ploaia şi soarele. Cu uluci noi, albe, abia bătute în cuie.

Era mic cimitirul. Acum s-a lărgit. De trei ori s-a lărgit cuprinsul cimitirului…

De câteva ori pe zi cădelniţează popa. De câteva ori pe zi face drumul dintre sat şi cimitir ţârcovnicul. Mereu auzim:

— Aleluia… Aleluia… Aleluia.

X

MOŢ

Câţi copii a născut mama? Până acum, zece. Eu, Darie, al nouălea am venit pe lume. După mine, la un an, soră-mi Elisabeta i-a căzut rândul să sugă ţâţele mamei. În fiecare sâmbătă seara, ne strânge ghiotură în tindă. Ne despoaie, ne unge cu săpun, un săpun vânăt, tare şi aspru ca un pietroi, care totuşi face spume albe, albe – ne trece prin albie, ne limpezeşte, ne schimbă straiele… Când are cu ce să ni le schimbe.

— Să vă spăl, să nu vă umple păduchii…

Cu noi, băieţii, e mai uşor. E mai greu cu fetele, cu alde soră-mea. Au cozi lungi, mai împletite, mai încâlcite. Până le despleteşte mama cozile, până le piaptănă, până le împleteşte cozile la loc, mai mare necazul.

Ne trimite la culcare pe toţi în patul dintre pereţii casei. Patul – acoperit cu rogojină… Lângă peretele din fund, căpătâiele de pânză de cânepă, burduşite cu paie. Ne culcăm. Ne acoperim cu aşternutul. Lampa, agăţată în cui, aruncă peste noi o lumină turbure, fumurie. Deasupra capetelor noastre, icoana: sfântul Gheorghe călare pe cal alb, încovoiat peste balaurul verde. Suliţa sfântului a străpuns cele trei capete ale balaurului. S-au scurs din trei răni şiroaie de sânge. Sunt mânjite copitele calului alb de sângele balaurului. Luminează faţa sfântului.

În colţul icoanei a răsărit soarele – soare cu ochi, cu sprâncene, cu gură, ca o faţă omenească. Alături de icoană, atârnă sticla cu agheasmă, buchetul de busuioc.

Tot în pat, una cu peretele dinspre fereastră, lacra cu ţoale: şervete, ştergare, cămăşi de îmbrăcat sărbătoarea, fotele soră-mi Riţa, cizmele tatii, cumpărate când a fost el tânăr şi şi-a făcut armata la călăraşi cu schimbul, chitanţele tăiate de perceptor şi o băşică uscată de porc, în care mama ne păstrează buricele.

Zece copii a născut până acum. Zece burice păstrează cu mare grijă mama, în băşica uscată de porc de pe fundul, lacrei. În săptămână mare, când se deretică prin casă, când se spoieşte casa şi se scoate tot ce e înăuntru, până şi pirostriile, afară, în bătătură, sub duzi, umblă mama şi la băşica de porc. Scoate buricele, nişte căpătâie de maţ. Le-a înnegrit timpul. Ni le arată.

— Asta e al Evanghelinei, ăsta e al lui Alexe, care a murit. Uite-l şi pe al tău, Ioane. Ăsta e al lui Gheorghe, nu şi l-a mai văzut de mult, de când a plecat. Ăsta e al lui Tudose. A murit şi Tudose. Şi pe Lisandra am dus-o la cimitir. Riţo, ăsta legat cu fir albastru e al tău. Al tău, Darie, e ăsta sugrumat cu sfoară. E cam mare. Al Lenii ce s-a făcut?

Îl caută şi-l găseşte. Îl găseşte şi pe-al Elisabetei. Le pune în palmă. Le priveşte. Sunt zbârcite…

De zece ori a născut mama. De zece ori a dat viaţă din viaţa ei, la zece copii. Pe trei i-a tăiat moartea din scutece… Pune buricele în băşică. Mai bagă peste ele câteva fire de busuioc. Leagă punga la gură. O aşează în lacră, în chichiţă.

Riţa trage aşternutul. Mă pomenesc dezvelit.

— Hei, nu trage. Mi-e frig.

Aşternutul e prea mic. Ca să ne cuprindă pe toţi sub el, trebuie să stăm lipiţi. Stăm lipiţi şi ne-ncălzim. Pâlpâie lampa. Lumina, chioară de un ochi, tremură umbrele fumurii…

Elisabeta plânge totdeauna când ne cheamă mama la lăut. O potoleşte spunându-i mereu aceeaşi poveste. A fost odată o fată fără minte, care nu era cuminte. Nu se lăsa s-o

laie maică-sa. Au năpădit-o păduchii. O sumedenie de păduchi au crescut în părul ei. S-au vorbit păduchii. S-au făcut funie şi-au târât fata la gârlă. Au băgat-o în gârlă şi-au înecat-o.

— Vrei să intri în albie?

Plânge soră-mea, dar se lasă băgată-n albie. E mai bine-n albie decât înecată în gârlă.

Intră şi mama în casă. Îşi împleteşte cozile. Are părul ca paiul orzului, lung până la şolduri, mai jos de şolduri. Altădată era tânără. Pe Elisabeta o purta în braţe. Pe mine mă purta pe umeri. I se bătătorise pielea pe umăr cum se bătătoreşte ceafa boului la jug. Umbla cu noi pe unde avea treabă. Ceilalţi se ţineau cu mâinile de fusta ei, după ea, ca puii după cloşcă.

Mama a rămas tot înaltă. Dar nu mai e subţire. I s-a îngroşat mijlocul. Iar o să nască. Se culcă lângă Elisabeta. Lângă Elisabeta mă culc şi eu, dincolo de mine ceilalţi. Tata se mai culcă şi pe jos, ca să avem noi loc mai mult în pat.

— Nu stingem lampa, mamă?

— N-o stingem…

Mama are teamă de întuneric. Mai cu seamă în seara asta se teme de întuneric.

S-a culcat, dar parcă n-are astâmpăr. Se răsuceşte ca şi cum ar muşca-o ceva. O şi muşcă ceva. Începe să se vaiete cu jumătate gură, să nu ne sperie.

— Ioane, fugi la mătuşa Stana. Dă şi pe la Petria. Cheam-o şi pe fii-mea.

Se scoală Ion şi se îmbracă la repezeală. Tata nu e acasă. A pornit la amiază cu nişte greci care cumpără grâne, spre Ologi. Abia mâine seară o să se întoarcă. Ne sculăm şi noi şi ne pitulăm pe lângă mama. Cam ştim ce-o să fie – ce-a fost acum o săptămână cu dada Evanghelina, când a născut-o pe Lala.

Dada Evanghelina e sora noastră mai mare. S-a măritat iarna trecută. Curând a câştigat un copil. Când s-a măritat, avea cincisprezece ani. Acum are şaisprezece. Stă mama, ghem, în mijlocul patului. Îşi frânge mâinile. Pe la tâmple, pe frunte, izvor de sudoare. A şi venit mătuşă-mea Stana, nevasta lui unchiu-meu Păune Vacă. Au casă în susul trenului, tocmai unde se sfârşeşte satul.

— Uche, leică, o să naşti acuşica. Uche, acuşica ai să te uşurezi…

Tot satul îi spune Uche mătuşii Stana. Femeie stearpă, uscăţivă. Cam lălâie, când umblă. Ca să nu-i stea casa pustie, a luat de suflet un băiat găsit la cişmea, pe nenea Ştefan, pe care l-a şi însurat.

Mamei nu-i prea place când vine mătuşă-mea Stana pe la noi. Îi împuie capul cu vrute şi nevrute. Asta n-ar fi nimic. Pacostea e alta. Cere un cuţit şi-ncepe să scobească vatra ori ţestul în care coceam pâinea. Scobeşte cu vârful cuţitului şi scoate bucăţele de pământ ars, gloduri roşii, pe care le ronţăie între dinţi, le mestecă şi le înghite.

Uche, dacă nu mănâncă pământ ars, nu se simte sătulă. În fiecare zi mănâncă Uche pământ ars. Prin toate casele pe unde se duce, scobeşte vatra, scobeşte mai ales ţestul, care e scorojit de flăcări.

— Uche, leică, ai să te uşurezi, acuşica ai să te uşurezi…

Parcă n-o vede mama. Deasă sudoarea pe tâmplele ei. Mai deasă pe fruntea, pe obrajii ei.

Sfântul Gheorghe, călare pe calul alb, tropăie deasupra balaurului. Balaurul e verde. Cele trei capete ale balaurului, sfântul le-a sfredelit cu suliţa. Pâlpâie lampa lumină fumurie. Joacă umbre cenuşii, umbre negre pe ziduri – umbrele noastre.

Petria are un ochi atins de albeaţă, are obrazul mâncat de vărsat, ajută la moşit. Moare o femeie în sat ori un copil. Se duce Petria şi scaldă mortul. I se dă de pomană un ciurel

de mălai. La naşteri se mulţumeşte cu un clondir de rachiu tare, cu un colac – ca şi Dioaica…

— Încălziţi o căldare de apă, spune Petria.

Apa o încălzeşte soră-mea Evanghelina, care şi-a adus fetiţa adormită în braţe. Mă uit la amândouă: o păpuşă mare legănând la piept o păpuşă mai mică…

Ne scot în tindă pe noi, copiii, Petria şi Uche. Ne scot în tindă să n-o mai vedem pe mama cum se zbate, să n-o auzim cum geme. N-o mai vedem. De auzit, o auzim. Geme din ce în ce mai tare. Măciucă ni se face părul. Carnea pe noi se-ncrâncenează, se zburleşte. Ne cuprinde frigul. De la şură aducem paie cu coşul. Ne tolănim pe paie, încercăm să adormim.

— Ce-o să nască mama?

— Băiat o să nască.

— De unde ştii?

— Ştiu. Până acum mama a născut: un băiat, o fată, un băiat, o fată. După tine, Riţo, m-a născut pe mine. După mine a născut-o pe Elisabeta. Elisabeta e fată. La rând vine un băiat…

Astă-toamnă, când s-au pornit ploile şi-au alungat molima şi moartea din sat, a venit la noi de la oraş fratele mai mare al mamei, unchiul Tone. I-a cerut bani mamei. O ştie că are undeva pe fundul lăzii doi galbeni de zestre, doi galbeni din vechiul conci al bunicii… A bătut-o la cap să-i împrumute galbenii. Unchiul Tone ţine birt la oraş. Poate că nu-i merge prea bine, dacă vrea împrumut.

— Nu-ţi dau banii, îi spune mama… Atâta am şi eu… Mi-ai mâncat juncanii…

Unchiul Tone a plecat supărat. Dar cât s-a certat el cu mama, eu am vorbit prin arie cu vărul Mişu, băiatul unchiului Tone, care se luase şi el după taică-său…

— Voi câţi fraţi sunteţi?

— Cinci, mi-a răspuns Mişu. Mama spune c-o să ne mai aducă unul barza.

M-a podidit râsul. Am râs să leşin. Cam nărod, vărul meu. Cum poate el să creadă că pe copii i-aduce în plisc barza!… Am văzut mereu în fiecare primăvară cum au venit berzele. Toamna le-am văzut cum au plecat. Vin berzele, ne lepădăm opinicile şi umblăm desculţi. Dacă au venit berzele, înseamnă că e primăvară. Şi dacă e primăvară, nu mai ai nevoie de opinci. Încălţăm opinci iarăşi după ce pleacă berzele. Atunci cade zăpada. Berzele vin fără copii în plisc. În cârduri lungi vin berzele şi trag la cuiburile lor. O pereche de berze şi-a făurit cuib pe pătulul nostru. Acolo ouă. Acolo clocesc. Cât cloceşte barza, bărzoiul pândeşte pe baltă broaştele, le prinde şi le aduce berzei în plisc pân-o satură. Noi am şi scornit un cântec. I-l spun vărului meu Mişu:

Ui, ui, ui
pe Călmăţui,
unde scoate barza pui
şi bărzoiul n-are loc
şi vine la noi la foc,
să-i dăm cu tăciuni pe cioc…

Puii berzei ies, ca şi puii de găină, ca şi bobocii de raţă ori de gâscă, din ou. Viţelul îl fată vaca. Iedul îl fată capra. Mielul îl fată oaia. Pe copil îl naşte maică-sa. De aceea plâng femeile când nasc.

Văru-meu se uită la mine ca prostul. Nu-nţelege nimic. Băiat de la oraş…

Adormim. Dormim. Ne trezim…

Trei zile s-a zbătut mama. Şi trei nopţi! Tata îşi frământă-n mâini căciula…

La prânz, seara, dimineaţa, aceeaşi mâncare: pâsat…

Muierile au venit, au plecat, iar au venit. Au venit şi de prin alte sate.

A patra zi, dimineaţa…

— O ia moartea pe mama!…

— N-o ia moartea…

Pe prispă, pe la geamuri, pe la uşă, ascultăm.

Mama a născut un băiat. Năvălim în odaie să-l vedem. E gras, gros, cu capul mare. Mătuşa Stana îl apucă, ud tot, şi-l pupă pe frunte. I se mânjesc buzele…

— Uche, pe ăsta o să-l botezăm noi. O să-i dăm numele lui fiu-meu Ştefan.

Cine să se împotrivească?

La mama nu se mai uită nimeni. Albă ca hârtia, lungă, deşirată, subţire, zace în pat acoperită cu un ţol. Parcă doarme. Se apropie de ea tata. Îi sărută obrazul. Mama deschide ochii. Zâmbeşte:

— A fost greu…

Cât a stat la noi, Uche a scociorât cu vârful cuţitului şi ne-a mâncat vatra. Ne-a mâncat şi un sfert din ţest… Dacă-i place ei să mănânce pământ… O să lipim vatra la loc. O să schimbăm ţestul. Mai avem câteva sub pătul…

A rămas bolnavă mama, cu oasele desfăcute. Nu se poate da jos din pat. Nu poate duce cana cu apă la gură. Când trebuie totuşi să se mişte, o apucăm de mijloc, şi-o ajutăm…

— Ce te doare, mamă?

— Nu mă doare nimic. Am sfârşeală la inimă.

Ne arată cu mâna burta, în care abia dacă poate păstra câteva linguri de zeamă. Între brâu şi burtă, umple golul care se adânceşte cu gheme de cârpă. Ochii i s-au stins aproape, au fugit în fundul capului. Sânii i s-au muiat, au căzut – izvoare goale, seci. I se văd coastele.

L-a chemat tata pe doctorul Ganciu. S-a uitat doctorul la mama, din prag, şi a plecat fluierând. La poartă s-a oprit din fluierat şi i-a spus tatii:

— Să-ngrijeşti de scânduri. O să ai nevoie de ele pentru coşciug. Până la Crăciun o să-ţi moară nevasta…

Începuse iarna. Se apropia Crăciunul. A venit şi a trecut Crăcinul. A venit şi a trecut Anul nou. A venit şi a trecut Boboteaza. La Crăciun, am plecat prin sat după bolindeţi. De Anul nou, m-am dus cu sorcova. Am strâns bani şi-am cumpărat cofeturi de la băcănie. La Bobotează, am îngheţat lângă fântână unde se ţinea slujba. Frate-meu Ion a mers la fântână cu caii şi, când s-au sfinţit apele, şi-au slobozit jandarmii puştile, s-a luat şi el la întrecere cu ceilalţi băieţi din sat. Caii aveau în coamă şi în coadă, împletite, fire de busuioc uscat.

Au aruncat maldăre întregi de busuioc oamenii, în fântână. În sticlele de agheasmă plutesc foi de busuioc.

În ziua Bobotezei, satul, câmpul, pădurea miros a busuioc – a busuioc şi a zăpadă.

Până la gară au alergat caii. Cântau băieţii. Caii: numai spumă.

Şi iată, a trecut Boboteaza şi-au început să se topească nămeţii. S-a apropiat Paştele, a venit Paştele. Acum satul miroase a sălcii înflorite. Miroase a sălcii satul, a plopi şi a salcâmi. Miroase a verde proaspăt.

N-a murit mama. A tot bolit. Pe noi nu ne mai spală nimeni în albie. Tatii i-a crescut barba. I s-au înnegrit obrajii. Acum, şi tatii încep să i se ducă ochii în fundul capului.

Câmpul, până unde l-am colindat, e plin de măguri. Are un nume fiecare măgură. Se ară peste măguri şi se seamănă. Toamna, înainte de căderea zăpezilor, când

trecem cu caii spre cişmele, spre vii, găsim măgurile săpate la poale cu cazmale ori înţepate cu fierul. Zvonul spune că sub măguri s-ar afla ascunşi bani. Câteva măguri au fost răvăşite. Bani nu s-au găsit, dar s-au găsit sub măguri suliţi, pinteni, chivere, oase de oameni şi oase de cai.

Rumânii însă nu şi-au pierdut nădejdea. Mereu împung măgurile şi le răvăşesc. Într-o zi poate au să găsească unii mai norocoşi comorile ascunse.

E o măgură pe câmpul dinspre Turnu. Mai demult s-au găsit acolo burdufuri de piele înţesate de galbeni, de zloţi, de firfirici, măgura Furnicii.

A venit în sat, după răscoale, un domn, într-o birjă care avea coşul ridicat. Caii aveau hamuri negre şi clopoţei la gât care sunau. S-a dat jos din birjă şi a pus să se bată toba şi să fie chemaţi oamenii la primărie. Toba a sunat şi, cum era duminică şi mai nimeni n-avea treabă, s-au adunat oamenii. Domnul gros, mărunt, se sprijinea în baston. Le-a spus oamenilor că la Turnu s-a întemeiat o bancă nouă, Banca Furnica. Cine vrea n-are decât să iscălească o hârtie, să-şi pună un gir şi să arate de câte parale are nevoie. În măgura Furnica, oricât ar mai căuta, oamenii n-au să mai găsească bani. La Banca Furnica însă, bani berechet... S-a urcat în trăsură domnul, vizitiul a dat bici cailor. A plecat birja pe Călmăţui în sus să ducă fericita veste mai departe.

Satul a intrat în fierbere. Fiecare avea nevoie de bani. Dar era o încurcătură la mijloc. Puţini ştiau să iscălească. Domnul cu baston, care spusese că-l cheamă Săvescu, rostise răspicat:

— Numai cine ştie să iscălească poate căpăta bani de la Furnica!...

Frământarea oamenilor n-a ţinut mult. Notarul Stănescu a făgăduit să-i înveţe să-şi scrie numele pe hârtie – pe cei care vor să înveţe...

În primărie, e o masă mare. Au pus teancuri de hârtie pe masă. Au adus o călimară şi câteva condeie în care s-au înfipt peniţe noi. Li s-au dat oamenilor scaune. Li s-au pus în faţă coli de hârtie. În susul colii, notarul a scris un nume. Lămureşte notarul oamenilor:

— Nu e nevoie să învăţaţi literă cu literă. Domnul Săvescu nu e pretenţios. Trebuie să vă obişnuiţi numai să mâzgăliţi pe hârtie câteva semne care să semene a iscăliturǎ…

Oamenii au luat condeiele în mâini, le-au muiat în cerneală. Au repezit peniţele pe hârtie. Hârtia s-a pătat, s-a rupt. Greu să scrii cu căciula în cap. Şi-au pus oamenii căciulile pe duşumele. Greu să scrii cu cămaşa încheiată la gât. Şi-au desfăcut cămăşile la gât, ca la coasă. Tot ca la coasă şi-au sumes, până mai sus de cot, mânecile. Greu să scrii cu cojocul ori cu zăbunul în spinare… I-au cuprins năduşelile. Toţi – lac de apă. Şi-au scos cojoacele, şi-au scos zăbunele, şi-au scos flanelele şi le-au aşezat alături de căciuli pe duşumelele primăriei.

Cu răbdare notarul i-a învăţat în câteva săptămâni să-şi zgârie fiecare, măcar pe un sfert, numele, fără să rupă peniţa, fără să păteze hârtia.

Care cum putea să prindă învăţătura îşi căuta o pereche. Împrumutau bani de la cârciumar, de la popă, de la notar şi alergau la gară. Cumpărau biletul şi plecau la oraş.

În faţa băncii, nesfârşite pâlcuri de oameni, doi câte doi, la rând, ca la miliţie. Înăuntru îi primea Săvescu. Iscălea unul, iscălea şi celălalt – girul. Numai atâta trebuia să facă omul, să semneze de două ori două hârtii. Cu hârtiile iscălite în mâini, treceau la casă. Casierul le privea prin ochelari iscăliturile, zâmbea şi-i întreba:

— Cât?…

Unii împrumutau o sută, alţii două, alţii chiar cinci sute de lei. De la bancă, cu pungile umflate de arginţi, treceau la birt. Beau oamenii, mâncau, cântau. Pe uliţa mare a

târgului negustorii îi prindeau de coaste şi-i trăgeau în prăvălie…

— Să-ţi dau stambă să-i faci nevestei fustă…

— Ce umbli, mă, cu opinci? Vino să te încalţi cu ghete cu scârţ…

— Ai căciula spartă, bade… Vino să-ţi dau o căciulă de dorobanţ…

— Vin’ să-ţi vând un bariş pentru fie-ta…

— Nu vrei o pereche de papuci?

Intrau oamenii în prăvălii şi se întorceau seara, acasă, chiuind, ca de la nuntă. Desagii pe umăr, doldora de mărfuri.

— Mare noroc avem cu Furnica…

— Să-i dea Dumnezeu sănătate domnului Săvescu…

— Bani la noi, ca la boieri…

Boii noştri erau mărunţi, bătrâni. Abia târau plugul. Carului îi săriseră obezile, i se strâmbaseră şuşleţele… Greu să duci munca pe trei moşii cu boi mici, cu care care scârţâie din toate încheieturile şi stă să se rupă sub încărcătură, să te lase în drum tocmai când ai treabă mai multă.

S-a apucat şi tata să înveţe să iscălească. Nu eram încă la şcoală. Nu se afla în casă nici toc, nici cerneală, nici hârtie. Le-a adus într-o zi în sân văru-meu Sorean Militaru, de la Stănicuţ… Nenea Sorean ştia carte. Nu i-a fost greu tatii să înveţe a se iscăli. Într-o săptămână putea să-şi scrie numele întreg, chiar cu ochii închişi. Îl scria cu degetul pe zăpadă. Dacă ar fi fost vară, l-ar fi scris cu codirişca pe ţărână.

A plecat tata cu nenea Sorean la târg şi s-au împrumutat de la Banca Furnica. Cu împrumutul am schimbat boii mici şi am luat în locul lor boi mari, cu coarne largi, boi tineri. Carul vechi l-am desfăcut în bucăţi şi l-am pus sub hambar. Am cumpărat de la oraş un car nou, pe care ni i-a încălţat cu fier meşterul satului, Oanţă. Din ce bani i-au mai rămas,

tata a cumpărat o jumătate de sac de făină. De la moara boierului a cumpărat pe bani făină, să nu ne mai încarce, vara, la socoteli logofătul.

Peste un timp, numai chiaburii din sat nu primeau cărţi poştale de la bancă. Toată ziua împărţea poştaşul cartoane mici, cu litere tipărite. Oamenii care se îndatoraseră erau chemaţi acum la bancă să plătească dobândă şi să dea şi ceva din capete.

De unde să iei bani în toiul primăverii!... Cine avea oi vindea câteva şi plătea dobânzile. Pentru capete trebuia să vinzi cel puţin un cârlan. Banca Furnica şi-a închis casa. Nu mai împrumută pe nimeni. Oamenii aleargă, muncesc, se zbat, vând ce au pe lângă casă şi tot nu prididesc să plătească dobânzile, capetele.

Vine şi acum în sat, cu aceeaşi birjă, domnul Săvescu. Cheamă oamenii cu toba la primărie şi-i bruftuluieşte.

— Am să iau şi pielea de pe voi. V-aţi împrumutat când aţi avut nevoie. Acum trebuie să plătiţi...

Jandarmul, popa, notarul, lângă burticos.

— Dacă aţi luat bani, trebuie să-i daţi îndărăt...

Domnul Săvescu a început să-şi facă drum prin sat cu portărelul. Portărelul merge din casă în casă însoţit de şeful postului de jandarmi, Niculae Mieluşel.

În faţa fierăriei lui Oanţă carele stau lanţ. Nu mai sunt ale oamenilor. Sunt ale Furnicii. Le-a strâns banca şi le vinde celor ce le pot plăti cu bani gheaţă. Adună portărelul cu jandarmii vitele satului. Cirezile, mânate din umbră de argaţi anume tocmiţi de stăpânii băncii, iau drumul oraşului.

Carul nostru cel nou, care sună atât de frumos, se află şi el în faţa fierăriei lui Oanţă. Boii noştri cu coarnele larg desfăcute au apucat şi ei drumul târgului, amestecaţi în cireada...

Mama boleşte întruna. Tatii i-a crescut barba. I s-au stins ochii. Aria e pustie. Prin pătul fluieră vântul a gol. Am rămas cu un singur cal. Încalecă tata pe el şi umblă cât e pământul de larg pe la vraci. Pe unde n-a fost? Pe valea Oltului, la Izbiceni, dincolo de Ruşii-de-Vede, la Scrioaşte, unde un popă ştie să citească dintr-o carte sfântă. Altă dată s-a dus pe Călmăţui în jos până la Piatra. S-a întors purtând în sân o sticlă cu apă în care fusese stins un tăciune. Apa descântată a amestecat-o tata cu un pai rupt din coada măturii, până s-a topit tăciunele.

A dat mama apa neagră pe gât, a înghiţit buruieni fel de fel, dulci, amare, sălcii.

Leacul n-a venit…

Acum e primăvară. Am scos-o pe mama la umbră, sub duzi. Ca o umbră e mama. Muştele – roi, deasupra ei. Se apără de muşte cu un smoc de pene. Alături de mama, în copaie, izânit la faţă, frate-meu Ştefan. Noi ne jucăm cu copiii prin arie, pe uliţi, pe luncă. Suntem zoioşi, cu straiele zdrenţe. Astă-iarnă ni le mai cârpea dada Evanghelina. Acum a ieşit la câmp cu bărbatu-său. Nu mai are vreme de noi.

De la Cârloman a venit de câteva ori bunica. Nu ne-a spălat. Nu ne-a cârpit. Gătită ca o fată mare, cu toiagul în mână. A stat pe un scăunel lângă mama şi-a întrebat-o:

— Cum îţi mai este, Mărio?…

— Cum mă vezi, mamă…

Şi-a dus bunica mâna la nas şi-a spus:

— Ai început să miroşi a mort, Mărio…

— Oi fi început, mamă…

Şi-a luat toiagul şi a plecat, peste deal, la ea acasă.

Are o casă mică bunica, curată ca un pahar. Aria bunicii – gură de rai. Pom lângă pom. Floare lângă floare. În fund, hăţiş de sălcii, perdea înaltă de plopi. Prin mijlocul ariei

trece subţire pârâul pe care-l varsă pe trei guri cişmeaua de sub coastă…

Zace întinsă pe un ţol, sub duzi, mama. Frate-meu scânceşte alături, în copaie.

A poposit în luncă, lângă gârlă, un sălaş de ţigani. Ţigăncile bat uliţele satului.

— Clădiri, ciurele, tandrele vindem… Căldări, undrele, ciurele…

— Nu-ţi trebuie un piepten, leleoo?…

Mama le face semn cu mâna să intre în arie. Intră ţigăncile. Unele îi ghicesc în cărţi, altele în ghioc, altele în palmă. E zbârcită tare palma mamei în care se uită ghicitoarea.

— N-ai să mori, muiere…

— Daţi-i niţică ţâţă băiatului meu…

Ţigăncile care au puradei scot prin despicătură cămăşii ţâţe mari, negre, umflate, cu sfârc roşu.

Hulpav, frate-meu se repede şi suge. Mă uit şi văd cum joacă fălcile… Se satură şi lasă ţâţa. Ţiganca îl pune în copaie. Îl culcă.

— Flămând fusese, mânca-l-ar maica…

— Să mai treci şi mâine. O să-ţi dau o găină…

Trec şi a doua zi ţigăncile, şi a treia zi.

Nu mai aveam găini. Nu mai aveam nicio pasăre în curte, numai în podul casei câteva cuiburi de hulubi jucători. Hulubii jucători se ridică până în slava cerului. Acolo încep să se joace. Când le place lor se strâng sus, ghem, şi vin până lângă pământ cu aripele strânse de-ai spune că sunt pietre. Lângă pământ desfac aripele şi o iau din nou în sus. N-au cum să-i prindă ţigăncile.

— Ce facem cu băiatul ăsta, femeie? O să moară lângă tine. Eu zic să-l dăm cuiva de suflet.

— Să-l dăm de suflet, îngână mama.

Cuvintele i se opresc în gât. O înăbuşă plânsul..

S-a dus veste că vrem să-l dăm pe Ştefan de suflet, că vrem să-l dăm cuiva să-l crească.

Au venit multe muieri. Mama a vorbit cu ele. Nici uneia nu s-a îndurat să i-l dea. Dacă ar fi avut puteri, s-ar fi ridicat din culcuşul ei, ar fi pus mâna pe dârjală şi le-ar fi alungat până la marginea satului.

— Na, băiat! Na, băiat! Fă-ţi copil dacă-ţi trebuie…

Dar într-o zi a pogorât din deal, de la canton, o femeie scurtă, îndesată, cu dinţi mari, albi. Bună de gură Tudoriţa, nevasta cantonierului Mărin Foamete.

— De zece ani sunt măritată. Îmi sfârâie inima după un băiat. Dă-mi băiatul tău. O să-l cresc ca şi cum ar fi al meu. O să ţi-l aduc de când în când să-l vezi.

Sleită, mama deschide ochii. E hotărâtă. Frate-meu s-a izânit de tot. Ţi-e şi scârbă să-l vezi.

Ne-a chemat pe toţi mama. A venit şi tata. Tudoriţa l-a luat pe Ştefan în braţe şi a plecat cu el la canton. A uitat să ni-l mai aducă. Mergea câteodată tata călare să-l vadă. La întoarcere îi spunea mamei cu glasul pe jumătate:

— E sănătos băiatul. O să crească mare…

Aria noastră e goală. E pustie. A năvălit toamna peste câmpuri. Plouă. Pădurile de porumb, cât vezi cu ochii, foşnesc, foşnesc. O să înceapă curând culesul porumbului. N-avem ce culege.

Pe frate-meu Ion l-au băgat părinţii slugă la un chiabur, Şoavă, unde munceşte de cum se luminează până spre miezul nopţii. Se abate în fugă frate-meu Ion pe la noi.

— E rău să fii slugă…

În schimbul muncii lui capătă mâncare. La primăvară o să capete o pălărie şi o pereche de opinci. Dacă o să dovedească hărnicie, o să-i dea Şoavă şi obiele peste tocmă…

Tudoriţa ne-a vestit:

— Sâmbătă seara să veniţi cu naşii băiatului şi cu rudele la canton. Împlineşte sorocul Ştefan şi vrem să-i luăm moţul… O să fie o petrecere!…

Mama, lungită în pat, se bucură. Dacă e băiatul sănătos!… Are de ce să se bucure.

— Să vă duceţi, maică, ne îndeamnă. Să te duci şi tu, rumâne, îi spune tatii.

— O să mă duc şi eu…

Sâmbătă seara aşteaptă trei căruţe în faţa casei noastre. S-au adunat neamurile. Au venit şi naşii. Cine nu e dornic să petreacă pe degeaba!

Îl văd în căruţă pe nenea Ştefan, îl văd pe unchiul Păune Vacă, o văd şi pe Uche, nevastă-sa. Uche şi-a luat în sân câteva gloduri de pământ roşu. Scoate glodurile din sân, le ronţăie, le mestecă, le înghite.

Ne urcăm şi noi în căruţă. Caii pornesc în pocnete de bice. Au fost urcaţi în căruţa din frunte şi trei ţigani – lăutari.

Cerul de toamnă a pogorât jos de tot. Plouă mărunt. Ne-am întors straiele pe dos. Nu ne pasă de ploaie.

Ajungem la cantonul învelit cu ţiglă roşie. Lângă canton, bariera, fântâna. E mare cantonul. Are două încăperi largi, şi la mijloc o tindă şi mai largă. În tindă, la foc, oale pântecoase şi înalte. În oale: varză cu carne de berbec.

S-a lăsat întunericul. Ploaia sună în geamuri. Se opreşte ploaia. Vine vântul şi sparge norii. Cimpoiul cântă. Cântă clarinetul. Între ele, vioara cu trei coarde vorbeşte altă limbă.

Din mână în mână trece ţoiul de ţuică, ulceaua cu vin. Se încinge chef mare. Din străchini oamenii mănâncă cu degetele varza şi carnea grasă de berbec. Doi berbeci bătuţi a înjunghiat Mărin Foamete. Petrec oamenii. Petrecem şi noi, copiii. Nouă ni s-au dat bucăţi fripte şi câte

un codru de pâine. Mâncăm pe lângă ziduri în picioare. Dacă n-avem loc la masă, n-avem şi pace.

Ne uităm şi ne minunăm. Într-un colţ al tinzii, pe un maldăr de coceni, înfăşurat în scutece, gătit cu rochiţă nouă roşie şi în cap cu o căciulă de postav cu pană, frate-meu. E tot atât de izânit cum era atunci când l-am dat de suflet Tudoriţei. Nu se uită nimeni la el. Numai eu mă uit. Mi-e frate, trebuie să mă uit la el. În gingia de sus i-au răsărit doi dinţi. Mă apropii şi-i deschid gura cu degetele. Îi pipăi gingia de jos. Aci i-au răsărit trei dinţi. Cu cinci dinţi ar putea să mănânce şi pâine. Ce-o fi având? Ţine pâinea în mână şi n-o mănâncă. Îi curge nasul. S-a spoit pe obraz. Cu ochii deschişi se uită şi el la mine. Nu mă cunoaşte. Se uită la toate câte se întâmplă în încăpere. Se uită şi la flăcările focului din vatră. Flăcările joacă. Lumina lor se împleteşte cu lumina felinarului atârnat în tavan.

Pe prispa cantonului, sus, lângă acoperiş, trei clopote de metal. De trei ori le loveşte ciocanul: bang, bang, bang…

Mărin Foamete ia felinarul din tavan şi iese afară. Ies şi eu cu el. Împinge rampa de-a curmezişul drumului. Trenul, cu toate ferestrele luminate, trece despicând noaptea, pe lângă noi, ca fulgerul.

Deasupra s-a limpezit cerul. Stele de toamnă, mari, se clatină. Vântul a zbicit iarba. Când să intre în canton, pe un maldăr de fân, Mărin Foamete vede o mogâldeaţă. Cantonierul se apropie cu felinarul.

— Care sunteţi aci, mă?

Ţâşneşte din fân şi o ia spre porumb, ca o sălbăticiune, un bărbat. Rămâne pe maldăr cu picioarele desfăcute, cu cămaşa ridicată peste pântece, Tudoriţa.

— Tu erai?

— Eu eram, Mărine…

— Ţine, măi, felinarul…

Ţin felinarul şi mă uit şi eu să văd ce-o să fie… Mărin Foamete o apucă pe Tudoriţa de coade.

— Vino în casă…

— Vin, de ce să nu vin…

Cum duci un cal de căpăstru să-l adăpi la jgheabul fântânii, aşa o duce cantonierul pe nevastă-sa înăuntrul cantonului.

Eu luminez poteca. O luminez cu felinarul…

În canton, petrecere, nu glumă! Hora e-n toi. Din duşumele până-n tavan s-a ridicat praful. În dârdora jocului, nimeni n-are vreme să bage de seamă înghesuiala…

— Opriţi lăutarii! strigă Mărin Foamete. Desfaceţi hora. Vă spun: aşezaţi-vă pe lângă pereţi şi să nu vă amestecaţi. Casa e a mea. Nevasta tot a mea. O ştiu c-are năravi. Astă-seară i-am spus: „Să fii cuminte, Tudoriţo, măcar astă-seară. Să nu-mi strici petrecerea. Astă-seară tăiem moţul băiatului.” Ca pe Dumnezeu am rugat-o să fie cuminte măcar astă-seară. Mi-a făgăduit, ursoaica. O prinsei cu unul în fân. Trebuie s-o tăvălesc niţeluş.

Zurbagiii, pe lângă ziduri, cu feţele zgâite, c-au să vadă ce nu se aşteptau.

— Să te tăvălesc, Tudoriţo?

— Tăvăleşte-mă, Mărine. Tăvăleşte-mă bine. Tăvăleşte-mă cât te ţin curelele…

Mărin Foamete îi ia cimberul de pe cap şi-l întinde sorămi Evanghelina, să-l ţie. O dezbracă de rochie. O lasă în cămaşă. Îi scoate şi pantofii din picioare, şi ciorapii. Dacă nu i-ar fi ruşine de oameni, i-ar scoate şi cămaşa. Vrea s-o tupungească. Dar e grijuliu să nu-i strice straiele…

O ia de coade, o ridică în sus şi o izbeşte de duşumea. Duduie duşumeaua. Femeia tace. Rămâne ciucită pe vine. Bărbatul se năpusteşte asupra ei cu pumnii, cu genunchii, cu boturile, cu călcâiele ghetelor. Femeia tace. O ia, ca pe

un bolovan, o ridică şi o izbeşte cu putere de duşumele. Iar se năpusteşte asupra ei. Tudoriţa are faţa toată umflată, vânătă. Din buzele plesnite, din nas, ţâşneşte sângele. O apucă, o stropşeşte, o înghesuie, o fărâmă. Femeia tace.

— Nu spui nimic?

Femeia – printre buzele însângerate:

— Ce vrei să spun, turbatule?

Turbat într-adevăr, cu ochii ieşiţi de sub pleoape, omul o înghioldeşte, o loveşte, o pocneşte cu şi mai mare sete. Femeia se întinde pe duşumele. Când sta în picioare, părea măruntă. Întinsă, pare mai lungă. Cămaşa i s-a făcut ferfeniţă. Pete mari de sânge îi înfloresc cămaşa. Se întoarce cu spatele în sus şi se bate cu palma peste şezut. Îl întărâtă:

— Loveşte-mă şi-aici, apucatule. Aici nu m-ai lovit…

Bărbatul se urcă cu picioarele pe ea şi-o loveşte în locul în care până atunci n-o atinsese.

— Şi pe-aici loveşte-mă, neputinciosule – îşi arată umerii – şi pe-aici, şi pe-aici…

Îi face voile. Îi face toate voile bărbatul.

— Tot nu plângi, muiere?

Printre dinţii spoiţi de sânge, muierea şopteşte:

— Iată, nu plâng. Nu vreau să-ţi fac pe plac. Omoară-mă dacă eşti în stare, dar de plâns nu plâng…

Mărin Foamete îşi loveşte iar muierea cu picioarele, în coaste o loveşte.

A muiat-o. Femeia dă ochii peste cap. Mărin Foamete iese să se răcorească. Pe Tudoriţa o adună muierile şi-o duc în cealaltă odaie a cantonului.

Frate-meu Ştefan, în tindă, cu aceeaşi bucată de pâine în mână, cu ochii miraţi, priveşte forfota.

Au început din nou să cânte cimpoiul, clarinetul. Zumzăie şi vioara. Hora, mai aprinsă. Parcă au intrat o mie de draci în trupul fiecăruia. Ulcelele cu vin trec din mână în mână.

În mijlocul horei, îmbrăcată în ie curată, cu cimber galben pe cap, cu faţa toată vânătaie, Tudoriţa joacă de zor. Joacă şi strigă:

— Băiatul meu a împlinit anul. Să-mi trăiască băiatul. O să-i tăiem moţul… Zi, mă, zi mai repede!

Mă apucă tata de mână.

— Hai, Darie!…

Mă lasă în prag tata. Se întoarce şi-l ia pe frate-meu Ştefan în braţe. Iese cu el afară. Îşi dezbracă zăbunul şi înfăşură pe frate-meu Ştefan în zăbun.

— Vino după mine!

Mă duc după tata. Dezleagă calul de la căruţă şi mă suie călare.

— Ţine-te bine de coama calului!…

Mă agăţ bine de coama calului.

Încalecă şi tata la spatele meu. Pe frate-meu Ştefan îl ţine lângă piept. Strâns îl ţine.

— Dii, bălane!…

Pornim, toţi trei pe acelaşi cal, printre porumburi.

Poteca ne-o luminează slava cerului. Calul ne poartă la pas. Copitele calcă drumul ud.

În braţele tatii, Ştefan a adormit. În mers, căciula lui de postav, cu pană de cocoş, s-a desprins, a căzut.

Nu ne oprim s-o căutăm, s-o culegem.

Moţul atârnă. O să-l tăiem mâine dimineaţă, cu foarfeca…

XI

DUDE DE TOAMNĂ

A rămas în urmă cantonul cu petrecerea. Mă uit îndărăt. Ferestrele luminate, ochi galbeni, abia clipesc.

S-au făcut mici de tot. Calul, la pas, coboară dealul. Ocolim pe la marginea cătunului, trecem podul peste gârlă – podul unde s-a făcut de curând un omor. Pintenogul sforăie, capul şi-l ridică. Poate miroase încă a sânge omenesc. Calului, nu nouă.

— Ţin’te bine, Darie.

— Mă ţin, tată…

Cu mâna strânge căpăstrul. Vânătă, curge domol gârla umflată de ploile toamnei. Au căzut în apă stelele miezului de noapte şi umbrele gheboase ale sălciilor.

— Să nu cădem şi noi…

Mi-am spus fără voie gândul cu glas tare.

— N-avea grijă, rosteşte tata.

S-a potolit calul. Am trecut podul. Ne latră dulăul roşcovan al lui Ivan Negoajă. Frate-meu. S-a trezit. Plânge încet. A tăcut. L-a legănat, l-a adormit iar mersul.

Ce oameni alde Negoajă! A tunat şi i-a adunat… Negoajă e scurt, îndesat, slinos, negricios, mustăcios, cu buze roşii – carne vie. Numai Buzulică mai are buze atât de roşii – roşii şi groase, de trei ori cât degetul cel mare. Aidoma lui Negoajă e nevasta lui Negoajă. Până şi la negii de pe nas se potrivesc. Dacă ar fi fraţi gemeni n-ar semăna mai mult. Copiii, doi, băiatul şi fata, leit părinţii. Li s-a dus vestea. Au o casă măruntă, cu o singură odaie, albă ca un ou pe dinafară şi pe dinăuntru. În casă nu intră nimeni la Negoajă cu opincile în picioare ori cu poştalii. Se intră numai în ciorapi.

— Or fi de neam de turci, spun câte unii.

— Aş, de unde! răspund alţii. Neam de turci sunt la noi alde Ulmaz. Neamul Ulmăzeştilor se trage dintr-un cavaf. Neam de turci mai sunt alde Daudescu din Secara… Ăştia seamănă mai mult a arapi…

În jurul casei, Negoajă are o arie mare pe care a schimbat-o în grădină de zarzavat.

— Ce s-or fi apucând alde Negoajă de grădinărit? Numai bulgarii cunoşteau meşteşugul grădinăritului…

Negoajă şi-a săpat fântână în arie. Scoate mereu apă şi-şi udă verzele, pătlăgelele, ardeii. Seara iese la drum cu marfa şi-o vinde. N-are boi, n-are car. Lucrează cu palmele. N-a muncit niciodată pe moşii.

— Nu muncesc decât la casa mea, spune. Să nu-mi fie nimeni stăpân. Nimeni…

Duminica, alde Negoajă stau toţi la uliţă, pe banca de lângă portiţă, primeniţi, gătiţi, cu straie albe ca hârtia. Nu se amestecă deloc cu ceilalţi oameni. Nici măcar nu intră în vorbă cu ei. Numai când au de vândut spun preţul şi se tocmesc. Între ei, alde Negoajă se înţeleg mai mult din ochi, parc-ar vrea să facă economie până şi de cuvinte. Satul îi vorbeşte mereu, uneori de bine, alteori de rău.

Cu gândul la alde Negoajă, ajungem acasă.

Descalecă tata cu frate-meu în braţe. Descalec şi eu. Vin câinii şi ne miros picioarele. Leagă calul tata. Intrăm în casă. S-a scurs de mult miezul nopţii. În alburiu bate cerul. În alburiu. Vântul clatină frunzele veştede, clatină ramuri ce încep a se usca. Aprinsă – lampa în casă.

Stârcită într-un colţ al patului, mama se luptă cu noaptea, care nu-i aduce nici somn, nici ostoire. E încinsă cu brâul ei lat şi roşu, care-i ţine strânse oasele trupului şi, ca de obicei, îşi ghemuie în faţă, între brâu şi pântec, un smoc vechi de căpătâi. Are un gol acolo înăuntru pe care nu-l poate astupa cu nimic, gol care o mănâncă şi o macină.

Tata, cu frate-meu în braţe.

Închid uşa după mine cu spatele. Răcoare în casă.

— Darie, fă lampa mai mare!

Răsucesc uşor rotiţa lămpii. Creşte flacăra. Mama deschide ochii.

— Băiatul meu!…

Încearcă să plângă… Ochii uscaţi n-au lacrimi, gâtul n-are putere. Îngaimă cuvinte pe care nu le înţeleg. I-au căzut obrajii. I s-a încreţit fruntea. E galbenă cum sunt sloiurile de ceară din care lumânărarii fabrică lumânări.

Când am prins a deschide ochii şi a-mi da seama despre ce se petrece în jur, de multe am avut a mă mira. Mă miram că oamenii vorbesc şi se înţeleg între ei prin cuvinte şi mă miram că vitele mugesc numai, că păsările ciripesc. Mă miram că sunt atât de tăcuţi copacii, că sunt atât de tăcute ierburile şi atât de minunat colorate florile câmpului. Şi mă miram că în sat vedeam două feluri de oameni: oameni jerpeliţi care umblau, de cum se topeau zăpezile şi până toamna târziu, când îngheţa clisa, cu picioarele goale, şi oameni îmbrăcaţi ca oamenii, încălţaţi cu ghete, lustruite chiar în mijlocul verii. Noi purtam căciuli, pălării, ori hălăduiam cu capul gol – cum se întâmplă. Acriturile satului aveau haine închise cu nasturi lucioşi şi pălării tari – gambete.

Treceau de câteva ori pe zi, pe lângă casa noastră, trenuri iuţi, de pasageri, şi trenuri lungi, de marfă, cu mers greoi. Mă uitam la lumea aceea care venea dinspre Dunăre şi urca spre Ruşii-de-Vede, în vagoane, sau venea dinspre Ruşii-de-Vede spre Dunăre cu trenul, care uruia şi alerga de nu-l puteai ajunge nici cu praştia…

O acriturǎ şi-a scos odată capul pe fereastra unui vagon. Gambeta i-a luat-o vântul. S-a rostogolit gambeta. Ne-am

repezit şi am cules-o din iarbă. Era o pălărie neagră, tare ca o căldare. Ne-am aşezat-o pe rând pe cap. Ne intrau capetele în ea ca într-o oală. Apoi am pus-o jos şi ne-am urcat cu picioarele pe fundul ei. Dacă am văzut că nu se mototoleşte am început a o lovi cu bâtele. Zbârnâia!… Nici chip să se mototolească ori măcar să crape. Suna ca o tobă.

A venit între noi Voicu, poştaşul, şi ne-a luat-o. A şters-o de praf cu mâneca flanelei şi şi-a pus-o pe cap. Şi acum o poartă. S-a înverzit pălăria tare, pe margini – dar atât. Nici ploile, nici zăpezile n-au muiat-o…

Gambeta aceasta, ajunsă din întâmplare în mâinile noastre, era întâia pe care o pipăiam, dar a cincea care umbla prin sat. Purta gambetă văru-meu Niculae Dimozel, dirigintele poştei, Miliarezi, boierul schilod din satul vecin, care trece şi pe la noi cu gabrioleta. Mai purta gambetă şi morarul din cătun, Gună Isopescu şi, câteodată, Popescu-Bragadiru, dascălul care ne învăţa carte.

Notarul Stănescu şi fraţii mamei, Tone şi Lisandru, purtau ca şi flăcăii satului, ori ca oamenii mai avuţi, pălării moi, negre. Cine purta gambetă era poreclit acriturâ. Acriturâ li se mai spunea şi celorlalţi – notari, cârciumari, perceptori, care se înveşmântau în haine nemţeşti. Dar fruntea acriturilor era negustorul Gherasim Şerbu, care fusese lumânărar mai înainte. Acum nu era numai lumânărar.

Venise în sat, dinspre munte, ca şi Mareş, cârciumarul, cu care se aveau la cuţite fraţii mamei, cu căruţa cu mere dinspre Piteşti. Văzuse sat mare şi se pripăşise aci. Închiriase o casă şi trimisese scrisoare să-i vie ajutoare. Satul se pomenise într-o zi cu o liotă întreagă de băieţi blonzi şi înalţi, cu chici de le băteau umerii, cum la noi purtaseră pe vremea lor numai bătrânii. În căruţe lungi, mocăneşti, aduseseră scule, cazane şi cutii. S-a zvonit repede noutatea: mocanul o să facă fabrică de lumânări.

Înfiripaseră repede fabrica. Până noaptea târziu lucrau. Ne adunam la ferestre şi-i priveam cum frământă ceara şi cum scot din fabrica lor, mai curând din mâinile lor, lumânări moi şi subţiri de mort, ieftine, şi lumânări mari, groase şi albe, pentru botezuri şi nunţi.

Mergea bine negustoria lumânărarului. Casa închiriată pe o iarnă o cumpărase şi-o înzestrase cu acoperiş nou, cu uşi şi cu ferestre noi. Cu albastru erau acum vopsite ferestrele şi uşile. În curte construise Gherasim Şerbu magazii.

Nevastă-sa, căreia tot satul îi spunea piteşteanca, venise aici desculţă, pricăjită, înfofolită într-un cojocel unsuros şi în pestelci boţite. La numai un an purta în picioare papuci noi, cu tocuri înalte, rochii cu flori mari, şi se lăuda că în curând o să-i cumpere lumânărarul pălărie de la oraş. Era o femeie înaltă, albicioasă, uscăţivă. Se uita de sus la muierile rumânilor. Duminica se ducea în vizite la orăşence, adică la nevasta notarului şi la ţaţa Polina, nevasta vărului meu Niculae Dimozel.

Mureau oamenii – Gherasim Şerbu vindea lumânări de mort. Se năşteau copii – Gherasim Şerbu vindea lumânări pentru botez. Aveau loc nunţi – Gherasim Şerbu vindea lumânări de cele mari şi albe pentru nunţi. Başca ce mai vindea pentru pomeni, pentru parastase. Nu unui sat, ci tuturor satelor din jur Gherasim Şerbu le vindea lumânări. Strâns la mână, a adunat în scurt timp avere. Fabrica de lumânări şi-a mutat-o în magaziile de fund, iar în casa cu faţa la uliţă a deschis prăvălie cu de toate. Baloturi întregi au adus căruţele lumânărarului de la oraş. Prăvălia a deschis-o de Paşte şi-a dat zvon în sat: „Vând ieftin”. Oamenii s-au îmbulzit ca la pomană. Oricât de sărac ar fi cineva, aşa e obiceiul pământului, trebuie să-şi îmbrace copiii de Paşte. Crăciunul sătul, Paştele fudul.

Ne-a luat şi pe noi tata şi ne-a dus cu cârdul la prăvălia lui Şerbu. Surorilor le-a cumpărat pantofi, barişe. Nouă

ghetuţe, flanele şi câte o pălărioară. Pălăria mea era o grozăvie: la betelia care o înfăşură era cusut în dreapta un pistol albastru, de tinichea. A adunat avere mare Gherasim Şerbu. Într-o zi a luat-o din loc ca şi fratele mamei, care plecase la oraş. Nu-i mai plăcea nici lui Gherasim Şerbu, şi mai ales nevestei lui, satul…

Unei singure muieri din sat i-a părut rău de plecarea lui Gherasim Şerbu şi a piteştencei – nevestei lui Păscuţu, orăşeanca de la marginea Ruşului-de-Vede, oploşită în sat. E o femeie mică, bălană. Parcă e spoită cu lapte. Păscuţu e bătrân. Nevastă-sa, Papelca, tânără. Moşneagul n-o duce la muncă. La muncă merge cu taică-său.

— De ce nu-ţi iei muierea la muncă, Păscuţule?

— Să n-o ardă soarele. Nu vreau ca nevastă-mea să fie pârlită de soare şi să aibă mâini urâte. Vreau să-mi gătească de mâncare cu mâinile curate…

Într-adevăr, Papelca are mâinile albe şi mici, cu unghiile totdeauna curăţate, tăiate scurt.

I-a născut trei copii. Unul seamănă cu nenea Gigoi, altul cu Dumitrache Vătui, fetiţa – Dina – seamănă cu prietenul fratelui meu Ion, cu Avendrea, hoţul de cai.

— Cu cine prinzi tu copiii, Papelco? o întreabă câte o muiere care-i caută râcă.

— Cu cine pot, fa, cu cine pot…

Păscuţu are două case. Una mică, în fundul ariei, alta mare şi nouă, în faţă, lângă uliţă. Păscuţu stă cu nevasta şi cu copiii în casa mică. În tindă, pe o rogojină, doarme taică-său. În casa din faţă locuiesc ofiţerii care au venit să măsoare câmpurile. În coşarul vitelor, care de mult nu mai e locuit de vite, dorm soldaţii, ordonanţele.

Locuiesc doi ofiţeri în casa lui Păscuţu. Amândoi tineri, cu mustaţă subţire pe buză. Numai unul are nevastă. Ofiţerul

însurat şi-a adus şi servitoarea. E dinspre munte. Parc-ar cânta când vorbeşte. O cheamă Zinca.

Ziua, în amiaza mare, auzim dinspre casa lui Păscuţu ţipete sfâşietoare. Părăsim jocul şi dăm năvală într-acolo. Zinca e tăvălită în ţărână. Zizi, cucoana ofiţerului, o calcă în picioare. O loveşte cu călcâiele pantofilor unde nimereşte. În coaste, în obraz. Înainte de a o tăvăli a plesnit-o cu palmele peste gură. I-a smuls părul din cap – şuviţe de păr negru ca pana corbului. O loveşte şi o ocărăşte. Urcată pe gard, Polina, nevasta vărului Niculae Dimozel:

— Dar ce-ţi făcu, cucoană?

— Mi-a vărsat cafeaua, tâmpita…

Ne adunăm şi privim. Cucoana ofiţerului o uită pe Zinca. Culege bulgări din mijlocul drumului şi ni-i azvârle în cap. O luăm la goană. Cucoana ofiţerului după noi. Zinca a scăpat. Se adună singură din ţărână şi vine spre fântână din faţa casei. Se scutură de praf, se spală pe obraz, pe mâini, pe picioare. Îi sângeră mâna. Intră la noi în arie. O oblojeşte cu alifii soră-mea Riţa…

— De ce nu pleci de la curviştina asta?

— Unde să plec? N-am pe nimeni pe lume. La alţii aş nimeri-o şi mai rău.

Oblojită, se întoarce acasă. O vedem venind peste câteva clipe. Ţine în mâini o farfurie albă, întinsă.

— M-a trimis coniţa să-i culeg dude…

— Culege-i.

Se urcă într-unul din duzii noştri Zinca. Culege dudele una câte una. Culege dude şi cântă. Când şi-a umplut farfuria, coboară încet şi i le duce cocoanei.

Seara, ofiţerii se întorc cu ordonanţele de la câmp. Un ofiţer cântă la vioară. Cel neînsurat cântă la vioară. În faţa casei lui Păscuţu cântă.

Ascultăm de departe. Dacă ne-am apropia, ofiţerul şi-ar înceta cântecul şi ne-ar lua la goană. Nu-i place să ne vadă

în apropierea lui.

Ordonanţele vin seara pe la noi. Scoate soră-mea Evanghelina un ţol curat din casă. Îl întinde sub dud. Un soldat se urcă, scutură dudul. Ca bătute de grindină cad dudele. Le adună soldaţii într-o strachină. Se aşează pe prispă şi mănâncă. Mai stau de vorbă cu tata. Cu noi toţi stau de vorbă ordonanţele. Aflăm că amândoi ofiţerii sunt băieţi de moşieri dinspre partea Brăilei. Căpitanul Suditu e cel însurat. Sublocotenentul Andreescu, cel cu vioara, e băieţandru, boboc, abia ieşit din şcoala militară. Ordonanţa lui, soldatul Ghenciu Marin, din Udup, a rămas ştirb. Numai câţiva dinţi are în gură.

— Pe ceilalţi, spune, i-am scuipat de când am fost dat ordonanţă la ofiţer. Din orice îi sare ţandăra. Cu cravaşa mă bate. Când îi trag cizmele din picioare, seara, nu uită să mă izbească peste gură cu botul uneia. „Bivole – îmi spune – trage mai încet, că mă dor bătăturile…” Dacă trag mai încet, cizma nu iese din picior. Poartă cizme strâmte. E fudul ofiţerul…

Cioroiu, ordonanţa căpitanului, e moldovean. Are părul gălbui şi ochii albaştri. Râde cu gura până la urechi. Nu uită să-şi spună mulţumirea:

— Aici mă bat numai căpitanul şi cucoana. La Bucureşti mă băteau cu lemnul de scuturat covoarele şi saltelele soacra căpitanului, că stă la soacră căpitanul. A căpătat zestre case mari, lângă Cişmigiu. Aprigă muiere soacra căpitanului! Dă odăi cu chirie. Îşi muştruluieşte chiriaşii mai abitir decât ne muştruluiesc pe noi majurii la cazarmă. Umblă bieţii oameni prin casă în vârful picioarelor. Stau o săptămână, două, şi-şi iau lumea în cap. Sunt arătoase casele, vin alţii. O păţesc şi pleacă. Vin alţii. Şi tot aşa mereu… Plimb căţeii coanei-mari prin grădină. Îi port legaţi cu cureluşă… Am ajuns, vorba ceea, să tai frunză la câini…

I-a murit râsul pe buze. I s-a întunecat, i s-a strâns, i s-a boţit faţa.

— Dacă n-am ştiut termina cu boierii la nouă sute şapte!... S-ar fi schimbat multe în ţară, dacă am fi izbutit atunci...

— Pe aici a fost foc mare la nouă sute şapte, îngână tata. Pe noi ne-au ţinut trei luni închişi pe şlep, în mijlocul Dunării. Ne mâncau ţânţarii, păduchii, ploşniţele. Guzganii mai-mai să ne roadă ciolanele. Vai şi amar. Unora, mai bolnăvicioşi, începuse a le putrezi carnea pe unde fuseseră bătuţi, rupţi. Îl mâncau viermii de vii. Ne-au mai ţinut şi la puşcărie pe urmă. Ne-au batjocorit, ne-au purtat pe la judecăţi... Se cheamă că până la urmă tot ei ne-au iertat. Aşa căuta să ne împuieze capul ginerele lui Miliarezi, Drăculea, prefectul... N-aveau ce să ne ierte. Noi nu căzusem în greşeală. Ne căutam dreptatea noastră, atâta tot.

— Dacă are cineva păcat, i-am spus atunci lui Drăculea, apoi nu noi îl avem. Păcatul îl aveţi dumneavoastră. La dumneavoastră, la boieri, e biciul şi puterea. Cu puterea satului ne ţineţi în robie. Cu biciul ne loviţi. Ne furaţi munca şi ne lăsaţi muritori de foame. Apoi vorbiţi de iertare.

S-a mâniat Drăculea şi s-a băgat în mine. A început să zbiere:

— Nu te-ai săturat pe şlep? Acuşi te trimit iar pe şlep!

— Apăi, i-am spus, acum nici acasă nu mi-o fi mai rău ca pe şlep...

A început a albi părul tatii. Pe la tâmple, pe la mustăţi a prins a albi tata. Suge cu sete o ţigară răsucită din tutun verde tata. Fumează şi ordonanţele. Fumul alungă muştele. În bălăriile din arie a sădit tata câteva seminţe de tutun. A răsărit tutunul, a crescut. Foile tutunului sunt verzi, păroase, late. În fiecare zi, rupe tata câteva foi, le pune la uscat, le păleşte soarele, sunt bune de frecat în palmă, de pus în brâu, în băşica de porc.

— Eram băieţandru la nouă sute şapte, grăieşte Ghenciu. La noi, la Udup, au adus ofiţerii tunuri. Răscoala se iscase

dintr-odată. Dădusem foc curţilor boiereşti, erau ale unuia Dumba, care trăia la Viena şi era prieten cu împăratul austriac. Nici n-au apucat să ardă bine curţile, că ne-am şi pomenit cu armata. Cam ştiau oamenii ce-o să-i aştepte. Ne-am adunat care cu puşti, care cu pistoale, care numai cu ciomege şi am aşteptat armata la margine. A ieşit un bătrân înaintea armatei şi le-a spus ofiţerilor să ne lase în pace, că satul n-are nimic de împărţit cu armata, că satul s-a ridicat şi a dat foc la curţile boiereşti şi că o să intre oamenii cu plugurile, să are pământul. Ofiţerii au tăbărât cu săbiile pe bătrân. Atunci, Gurădulce, care fusese sergent în armată, a luat comanda satului. Oamenii s-au ascuns pe după garduri, prin şanţuri, şi-au început a trage ochind în ofiţeri şi în reangajaţi. A căzut un ofiţer. Au mai căzut nişte majuri. S-au risipit soldaţii. A fost un adevărat război. S-a sunat şi goarna. A doua zi, în zori, veniseră alţi soldaţi, cu tunuri. Trei zile au tras cu tunurile în sat, ochind bordei cu bordei. Au pierit oamenii ca muştele. Şi salcâmii i-au ras din rădăcină tunurile. Dintr-ai mei am scăpat numai eu cu tata… A murit la nouă sute treisprezece tata, de holeră, dincolo de Dunăre…

Ordonanţele sunt desculţe. Miriştile pe care umblă ziua le-au sângerat picioarele. Peste răni soldaţii au presărat ţărână…

Tata îl dezbracă pe frate-meu şi-l aşează lângă mama. Frate-meu se trezeşte. Îl aud îngânând:

— Iapă, iapă, iapă…

— Ce spune ăsta, tată?

— Adu-i o cană de apă.

Aduc apă. Soarbe frate-meu câteva picături. Apoi capul îi cade.

Mama îi mângâie părul, obrazul. Îl mângâie încet, cu degetele ei lungi şi subţiri, numai vine şi oase.

— Dragul mamei, drag…

Îi e teamă să nu-l trezească. Mă bag în culcuş.

Dinspre casa lui Păscuţu auzim zarvă. Ce-a putut să mai spargă Zinca la ceasul ăsta?

La vară, am să mă urc în dud. Am să scutur dude. Frate-meu o să se poată ridica în picioare. Ba chiar o să meargă câţiva paşi. O să culeagă dude şi-o să le mănânce. O să-şi mânjească obrajii de dude – de dude timpurii, de dude de vară, de dude de toamnă.

— Sunt dulci dudele?

— Dulci…

XII

PISICA

La fântână de sub salcie, prietenii mei, ciopor pe buduroi: Pe lângă jgheab, la rând, caii. Scoatem apă cu ciutura, *o* răsturnăm în scobitură.

Caii sorb, tobă li se fac pântecele.

Dacă ne-ar luneca unuia piciorul, ne-am prăvăli în fântână. Abia vedem, fundul licărind. Cumpăna e înaltă. După înălţimea cumpenei, cunoaştem adâncimea, fântânii. După înălţimea cumpenei, ştim dacă apa e sloi ori coclează în miezul verii.

Apa care gâlgâie în fântână din faţa casei noastre e totdeauna rece şi bună.

Vin femeile de pe alte uliţi şi iau la amiază şi seara apă de băut în urcioare.

Bărbaţii, la şanţ, la cârciumă, la primărie. Femeile, la gard, la fântână, stau de vorbă.

Se duc băieţii cu caii, să-i pască, departe, pe mirişti… Nu s-a început culesul porumbului. O să înceapă, peste o săptămână, peste două. Nu toate miriştile au fost arate…

— Hai cu caii, Darie!…

— Hai!…

Caut o căciulă, o ruptură, o pun pe cap. Arunc în spinare un zăbun al soră-mi – zdreanţă, zăbunul.

Toamnă. Noapte răcoroasă. Am cu ce să mă încălzesc. Dezleg bălanul şi -1 duc la fântână. Adăp bălanul şi-l încalec.

Ceilalţi au şi plecat. Ating bălanul cu nuiaua, bălanul fuge. Mă ţin cu mâinile de coamă, mă ciuciulesc. Capul mi-l aşez de-a lungul coamei. Aleargă bălanul, mănâncă pământul.

Dacă drumul ar fi aşternut cu piatră şi bălanul potcovit, bălanului i-ar scăpăra potcoavele… Nu-i scapără, că nu le are. Drumul, drum de ţărână…

Iacătă, i-am ajuns, trec în rând cu ei, domol mergem, domol.

— Unde paştem caii la noapte?

— Lângă crâng, la Adâncata, răspunde Avendrea…

Dacă mă satur de joacă şi sunt mort de osteneală şi totuşi somnul nu vine să se lipească de mine, să-mi adoarmă dracii, apuc pe uliţa care duce spre gară şi mă duc la unchiul Burdulea. E cel mai vechi din neamul nostru unchiul Burdulea. Acuşi apropie suta. I-a murit baba. Din şapte băieţi îi mai trăiesc doi, Mărinică şi Dănică. Din cinci fete, una mai mare. Nepoţi, o droaie i-au rămas. Dacă ar veni duminica să-l vadă, i s-ar umple aria de lume unchiului Burdulea. Nu vin decât la zile mari, când unii, când alţii.

E nesuferit bătrânul. Mereu povesteşte de când era el tânăr şi… frumos.

Că unchiul Burdulea a fost tânăr, nu mai încape nicio îndoială. Oricine e o dată tânăr, după câte am apucat şi eu să aflu. Că a fost frumos, greu să-l crezi. Uite – o arătare de om. E unchiul Burdulea. Când umblă, îi vine tatii cam până la chimir. I s-a îndoit mijlocul, n-are bardă, n-are mustăţi. N-are nici păr pe cap, n-are pe nicăieri pe trup, a rămas spân. S-a trezit intr-o dimineaţă fără gene, fără sprâncene. Părul – grămadă, pe căpătâi.

Mă duc pe la unchiul Burdulea pentru pricina care-i face pe ceilalţi să-l ocolească. Povesteşte despre oamenii ale căror oase s-au topit sub buruieni.

Mă duc şi pentru altceva – unchiul Burdulea cântă. Îmi plac oamenii care cântă. Unchiul Burdulea însă cântă cu glas tare, ceea ce nu cutează niciun lăutar să cânte decât la ureche, şi încă unuia cu chef. Trec muierile, fetele, în stol,

pe uliţă, de la prăşit ori de la secerat. Unchiu-meu, la poartă, cât îl ţinea gura:

Noaptea pe-ntunericu
Pipăii cu degitu
Găsii lelii peticu…

Muierile fac haz, fac haz fetele. Una mai şugubeaţă:

— Sărut mâna, babo…

Burdulea se supără. Supărat, le spune nişte vorbe… Le face şi pâhănii.

Multe am aflat de la unchiul Burdulea.

Altădată şesurile erau îmbrăcate până la marginea lumii de păduri. S-a tot înmulţit sămânţă omenească şi-a tăiat copacii. Rădăcinile, smulse din pământ, luminişurile, lărgite. Au ieşit câmpuri bune de semănat mei, orz, secară, porumb… Cu securile, cu târnăcoapele, cu cazmalele, oamenii au alungat pădurile, le-au lovit, pădurile au pierit. Ici-colo, câteva ochiuri, câteva zăvoaie la Olt, la Dunăre. O fişteică de pădure a rămas la Crângeni, alta la Ruşii-de-Vede, dincolo de Adâncata, mai mult rarişte.

— S-au lărgit câmpurile, povesteşte unchiu-meu Burdulea spânul, au pierit pădurile, au început rumânii a prinde cheag în munca lor. Atunci s-au repezit boierii peste sate, au scornit că sunt pământurile lor. Au căzut rumânii în robia boierească. Nici până azi n-au scăpat. S-au mai burzuluit din când în când satele. Le-au înecat în sânge stăpânirile, câte au trecut, prin vremuri, peste oameni.

Acum nu mai cântă cântec pentru muieri bătrânul cu faţă de babă. Altceva cântă, mai curând îngână. Dintre buzele lui subţiri, uscate, picură nume vechi de haiduci care au ridicat paloşele grele şi-au retezat capete ciocoieşti, nume vechi de boieri peste a căror amintire rumânii aruncă blesteme…

La Adâncata, între mirişti, bostănării. S-a cam dus vremea bostănăriilor. Covercile încă n-au fost doborâte. Vrejurile n-au fost smulse. Trântoresc încă în ţărână udă, culcate, lubeniţe lungi, vărgate, târzii. Lâncezesc încă, pe sub foi pe jumătate scorojite, pepeni rotunzi care nu vor să se coacă. Adunaţi, îngropaţi în saci de grâu, pot fi scoşi, copţi gata, de Crăciun – copţi, vorba vine, mai degrabă păliţi. Veştejiţi, dulcegi…

Capul nostru e Avendrea, prieten cu frate-meu Ion. S-ar fi dus cu caii frate-meu – nu e acasă. Nu e nici la stăpânul lui, la Şoavă. Ar fi venit cu caii lui Şoavă la păscut.

Bunicul de la Cârloman s-a bolnăvit. S-a dus frate-meu Ion – de două zile îl păzesc să moară.

N-o să moară bunicul, cum n-a murit nici mama – boleşte, boala lui o scoate din sărite pe bunica. E ţanţoşă bunica şi umblă dreaptă, ca o fată mare. Nu-i plac bolnavii bunicii. Duminica trecută am fost eu să-l văd pe bunicul – ţipă la el bunica:

— Mai taci odată. Mereu te vaieţi. Parc-ai fi muiere, aşa te vaieţi…

Îl dondănea la cap. Bunicul Delcea, lungit în pat, îşi trecea degetele prin barba galbenă, gemea:

— Mă vaiet şi eu, că mă doare. Toate oasele mă dor. Şi carnea mă doare. Aş vrea să mor…

Atât i-a trebuit s-audă bunicii, că spune bunicul că vrea să moară. Tăiase nenea Dumitrache o găină. Bunica o opărise şi o jumulea pe vatră. Lângă bunica, cuţitul cel mare cu care avea să desfacă ea pieptul găinii, s-o taie în bucăţi, înainte de a o arunca în oala pentru ciorbă. I-a sărit ţâfna. Ce-o fi vrând cu cuţitul? Să-l taie pe bunic?

— Spui că vrei să mori? Iată cuţitul. Bagă-ţi-l în piept. Înfige-ţi-l în inimă. Ai să mori numaidecât şi-ai să te linişteşti. N-o să te mai vaieţi. Moartea e lângă tine. Ajut-o să te ia…

Avea faţa cumplită bunica. Nu glumea. Ar fi vrut într-adevăr ca bunicul Delcea să-şi înfigă cuţitul în inimă? Eu, cam speriat, mai mult de faţa ei decât de cuţit. Un zâmbet bun s-a revărsat din ochii şi de pe buzele bunicului.

— Afurisită muiere eşti! Semeni cu turcul de taică-tău. Nu te speria, Darie. N-am să-mi pun mintea cu vorbele ei. Niciodată omul nu trebuie să-şi dea moartea, nici măcar să şi-o cheme. Omul are moartea în măduva oaselor, din clipa în care s-a plămădit… Vezi tu, Darie, în viaţă poţi să chemi, dacă eşti nezdravăn la minte, şi moartea. Moartea ori o chemi, ori n-o chemi, tot vine când îţi este dat să vină şi… te ia…

Bunica ţinea în mână cuţitul.

— Nu mai pălăvrăgi. Nu mai turbura mintea băiatului. Vrei să mori? Ia cuţitul. Nu vrei să mori, fă bine şi încetează cu văicăreala…

Ne-a întors spatele şi s-a dus la vatră, la găina ei. Cu sete, cu duşmănie, a despicat pieptul găinii. Parc-ar fi vrut să despice, să ciopârţească trupul schilav, uscat, al bunicului.

A scos burta găinii afară şi-a aruncat-o câinilor, care aşteptau în prag, cu limbile roşii-vinete atârnând. Inima şi ficatul, calde încă, le-a pus pe jar. S-au fript măruntaiele păsării. Le-a presărat cu sare, le-a pus pe un taler de lemn şi ni le-a adus în odaie. S-a uitat încruntată la noi:

— Mâncaţi-le, sunt bune de mâncat…

Miroseau frumos. A luat o bucăţică de ficat bunicul şi a molfăit-o în gură. Restul l-am mâncat eu. Mi-am lins buzele. Cum să nu mi le ling!

Acum, dacă astă-seară o să mai taie bunica o pasăre, măruntaiele o să le mănânce frate-meu Ion, fir-ar el al dracului…

Nici mie n-o să-mi meargă rău. Avendrea e priceput la toate. O să ne pună pe noi, ăştia mai micii, să adunăm balegi uscate şi ierburi, să aprindem focul. Pe urmă, tot pe noi o să ne trimită să alegem de pe unde s-o nimeri porumb

cu bobul moale, şi tot pe noi o să ne pună să coacem porumbul la foc. Lui, fiindcă ştie să dea porunci, o să-i dăruim, cu voie, fără voie, fiecare, jumătate din câţi porumbi o să coacem. Pentru atâta lucru nu ne supărăm. Toată noaptea o să coacem porumb. Dacă ni s-o face sete, fântână din fundul văii o să ne astâmpere setea.

Sare cu gura pe Avendrea natantolul de Gângu:

— Ne-ne-ne A-ve-vendrea, o să mâncăm şi lubeniţe astă-seară?

— Poate…

Avendrea se ţine de furtişaguri. Din pricina lui Avendrea, frate-meu Ion ia câte o chelfăneală de la tata.

Se strâng băieţii, iarna, pe la câte unul din ei acasă, la clacă, şi curăţă porumbul pentru moară. Până spre ziuă îşi dau în vorbă curăţind porumb, spunând basme, mâncând boabe fierte, ciupind fetele chemate din vecini.

Avendrea aduce sub zăbun o găină, o gâscă, o curcă – ce poate să înhaţe din cealaltă parte a satului. I se cunoaşte obiceiul. Tatii îi este teamă să nu-l înveţe Avendrea şi pe frate-meu cu năravuri. Avendrea, dacă are cu cine se înhăita, fură şi cai. Nouă ne-a furat o dată un cârlan. A intrat noaptea în coşar, a dezlegat cârlanul de la iesle, l-a scos afară din curte de căpăstru, a sărit pe el şi pe-aici ţi-e drumul. L-a vândut rudarilor la târg. Până să-i luăm urma, s-a dus calul. N-a mai călcat hoţul prin casa noastră o lună. Pe urmă a venit la frate-meu, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic.

— Bună seara, mamă Mărie!…

— Bună seara, Avendreo. Ne furaşi cârlanul!…

— Eu?…

— Cine altcineva!…

— Mamă Mărie, să fie al dracului – din creştet până-n cer şi din tălpi până-n pământ – cine v-a furat cârlanul…

A început să râdă mama, a râs şi Avendrea.

— Cel puţin de acum înainte să nu ne mai furi vitele…

— N-o să vi le mai fur. E mare satul.

Nici nu ne-a mai furat de atunci Avendrea.

Vitele le-a vândut la târg tata, când i-a ajuns cuţitul la os şi n-a mai avut cu ce să cumpere mălai, să ne scoată din iarnă, să nu murim cu zile. Ne-a mai rămas bălanul.

Ţin minte. Când eram mic, crângul la marginea căruia descălecăm şi dăm drumul cailor să pască împiedicaţi era pădure. Drumul spre Ruşi tăia, ca şi acum, în două, pădurea. Mergeam toamna la târg cu tata, ghemuit lângă el, în căruţă. Mergeam după cum era drumul. Aveam grijă să pătrundem în pădure cu caii odihniţi. Nu ştiai niciodată ce ţi se întâmplă. Puteau să-ţi iasă în cale, dintre copaci ori din şanţul şoselei, hăidămacii, cu pistoalele întinse, cu bâtele ridicate, să-ţi strige:

— Stai!…

Te purtai după măsura curajului. Ardeai bice cailor, o luai de goană. Auzeai în urmă împuşcături, înjurături. Puteai să mori, puteai să scapi cu viaţă, după noroc. Te puteai alege numai cu capul spart, cu oasele fărâmate. Asta nu mai era după noroc, ci după meşteşugul hoţilor. Legau hoţii frânghia de copaci, stăvileau tainic şoseaua. Voiai să fugi. Caii se împiedicau în funii. Poticniţi, cădeau în bot.

De ciudă că ai încercat să scapi nejefuit, te dezbrăcau la piele, te zdrobeau în ciomege, te lăsau lat la marginea drumului şi o luau spre adâncul pădurii. Până la ziuă aşteptai alţi călători să te ridice, să te oblojească. Hoţii se ascundeau în tainiţele lor…

Multora li s-a întâmplat. Nouă, nu.

Pădurea a fost tăiată. Copacii bătrâni au fost culcaţi la pământ, curăţaţi de crengi, făcuţi stive, încărcaţi în care şi duşi la oraş. Din rădăcinile vechi a răsărit crâng tânăr. Pădurea o să fie iarăşi pădure în putere mai târziu.

Odată cu pieirea pădurii, au pierit şi hoţii. În porumburi, în grâne, mai greu să se ascundă hoţii, să-şi piardă urmele…

Bătătorim pământul cu picioarele şi adunăm ierburi. Facem claie din ierburi, să stăm pe moale. Astă-seară, Avendrea e capul. Ne porunceşte.

— Duceţi-vă pe tarlaua bănăsenilor. Au semănat porumbul mai târziu. E încă verde porumbul lor. Veniţi fiecare cu poala plină!…

O luăm spre tarlaua bănăsenilor. Intrăm în lanurile de porumb. Sună foile. Le sunăm noi când le lovim, le sună vântul. Pipăim ştiuleţii, despicăm foile la vârful ştiuletelui. Încercăm boabe cu unghia. Dacă sunt moi, rupem porumbul şi-l punem în poală. Dacă sunt tari boabele, lăsăm porumbul să rânjească, încercăm altul.

A plouat, s-a făcut porumb destul…

Am împlinit porunca. Am descărcat prada la picioarele lui Avendrea.

Dinspre Belitori, s-a ridicat şi urcă încet spre cumpăna cerului un sfert de lună. E pătată luna, astă-seară. Parc-a umblat cineva cu degetele mânjite de smoală pe obrazul ei. Degetele, podul palmei au lăsat urme – urâte urme… Lumina – mohorâtă, fumurie, albastră. Cerul toamnei e limpede ca sticla. Calea Robilor, alburie.

Cad stelele…

— Acum adunaţi balegi uscate! ne porunceşte iarăşi Avendrea.

Ne răspândim pe mirişti, pe unde au păscut ieri şi alaltăieri caii… Dacă dăm peste balegi uscate, ne aplecăm, le culegem, umplem poala…

Lângă grămada de porumb ridicăm altă grămadă. Avendrea ia un smoc de buruieni, face şomoiog şi acoperă şomoiogul cu balegi. Scoate din sân cârpa în care păstrează

înnodate laolaltă amnarul, cremenea, iasca. Potriveşte, scapără, roi de scântei. Se prind scânteile în iască. Flăcările cresc în urma fumului. Acum focului i se ivesc aripi. Ne strângem în jur. Spre Belitori au mai licărit alte focuri – două, trei, patru. Au licărit focuri şi spre Caravaneţi. Cete de băieţi, ca şi noi, cu caii, la păscut…

Tăiem nuiele din crâng şi avem frigări. În vârful lor înfigem ştiuletele. Coacem porumbul la jar. Nu uităm să aruncăm mereu alte balegi pe foc.

Opt suntem în ceată. Am copt patruzeci de porumbi şi i-am făcut căpiţă. Începem să-i mâncăm. Avendrea ni-i împarte. Îşi opreşte cincisprezece. Calzi, aproape fierbinţi, sunt buni porumbii. Boabele au must dulce. Ni s-au umflat burţile. Ne-a cuprins setea, plecăm peste mirişti, la fântână. Fântână e mai în vale. Lângă fântână, un plop. În plop, cineva, cu ani în urmă, a bătut în cuie o icoană. Era lucioasă icoana. Acum e vânătă de ploi. Omizile au lăsat dâre de bale pe faţa icoanei. Hristosul slab este nu numai răstignit în cuie, pare şi legat, de crucea lui, cu frânghii.

Bem apă până ne săturăm. Tutanu se vârâ sub nasul lui Avendrea. Se vârâ sub nasul lui Avendrea şi Gângu.

— Ne-ne-ne A-ven-ven-drea, mî-mân-căm lu-be-beniţe astă seară?

— Dacă vreţi voi!…

Ne oprim la sfat. Sunt câteva coverci, câteva bostane prin apropiere. Trebuie să mergem călări, la primejdie să fugim.

Avendrea are bâtă, noi ceilalţi, numai nuiele cu care îndemnăm caii la mers.

Ne ducem la furat pepeni, ne trebuiesc bâte. Cuţit are Avendrea. În crâng ne tăiem bâte. Acum suntem înarmaţi. Încălecăm pe cai şi plecăm spre bostane. Ajungem. Eu şi cu Iţicu rămânem la marginea bostanului şi ţinem opt cai de căpestre. Patru cai îi ţin eu, patru îi ţine Iţicu. Caii sunt cuminţi, nu nechează. Răsuflă pe nări. Aburul cald îmi scaldă fata. Ceilalţi au plecat de-a buşilea pe răzoare. Abia îi

mai vedem – mototoale, cum se mişcă. Nu ne temem. N-auzim lătrat de câini, nici glas de om. Bostanele par părăsite. O să ne burduşim pântecele cu pepeni, cu lubeniţe. Ne-a şi venit altă foame…

Noaptea e cenuşie. Ciotul de lună, tot pătat, s-a urcat mai sus. Zumzăit de greieri, de gângănii. Pe sus, în noapte, începe să se tânguie un stol de cocori: crau-crau-crau. Tânguitul lor seamănă cu al oamenilor.

— Poc, pac!…

Două fulgere scurte, două pocnete, sparg noaptea. Rup pământul spre noi tâlharii de pepeni. Cinci mogâldeţe aleargă spre noi.

— De ce dai, mă?

— De ce să nu dau? Ai vrut să mă-mpuşti…

O izbitură scurtă, ca într-un sac plin. Niciun vaiet. Al şaselea din ceata noastră vine fără să se grăbească. E Avendrea. Ajuns lângă noi. Are poala plină de lubeniţe, de pepeni…

— Voi ce-aţi făcut cu pepenii?

— I-am aruncat…

— O să vă dau să mâncaţi coji…

Încălecăm pe cai şi ne întoarcem la locul nostru. Mai fumegă focul. Îl înviem. Focul bate întunericul cu aripile lui.

Pepenii lui Avendrea sunt cruzi, amari. Îi spintecă, muşcă din ei, îi aruncă peste umăr. Lubeniţele – nişte gâgâlici cât pumnul. Nici ele nu sunt coapte. Le încearcă, le aruncă…

Caii, împiedicaţi, la o aruncătură de piatră, pasc iarba. Ne lungim pe maldărul de buruieni, ne tragem căciulile pe urechi. Avendrea a adormit.

În sat, n-avem judecătorie. Avem numai gară şi poştă. Judecătoria este peste două sate în sus, pe Călmăţui, la Cârligaţi. Vine o dată pe săptămână judecătorul cu birja.

Notarul scoate dosarele din dulap, le-ntinde pe masă. Judecă judecătorul procese mărunte – furturi de găini, furturi de oi, bătăi între neamuri şi, uneori, certuri pentru pământ. Procesele mai grele le trimite judecătorul mai departe, la Turnu.

Judecătorul e tânăr. Are un cap frumos, oacheş. O cheamă Agripina pe nevastă-sa. Muierile din sat îi zic Pipina… Treaba lui… Lumea spune de judecător că şi-a adus lăzi cu cărţi şi că, atunci când nu e la judecătorie, stă ca un nebun, cu nasul între foi. Mai mult îi ceartă pe împricinaţi decât îi judecă.

Vorbeşte cu glas moale judecătorul, cu glas dulce:

— Cine e reclamant? întreabă judecătorul.

— Gogu Lincă, răspunde notarul.

— Şi pârât?

— Stoenescu.

Stoenescu e numele adevărat al lui Avendrea, Nicu Stoenescu…

— Care e pricina?

— Furt de găini.

Lincă şi Avendrea ies în faţă. E plină primăria de oameni.

— De ce-ai furat, mă, găinile omului?

— Să vedeţi, domnule judecător…

Niciodată Avendrea nu mărturiseşte faptul. Niciodată reclamanţii n-au probe. Judecata e începută numai pe bănuieli. Fără dovezi nu poate fi osândit nimeni. Avendrea nu capătă osândă… Numai scatoalce de la Mieluşel, la cercetări…

Intră Ciocoşa. Intră şi maică-sa, Unturica. Ciocoşa e frântă de spinare. Are şaptezeci de ani. I-au murit copiii, băieţi şi fete, de oftică, afară de unul. I-a murit şi bărbatul, demult, tot de oftică. Abia şi-l mai aminteşte.

Ciocoşa, peste drum de primărie, are case – case mari, vite, slugi. Are vii şi pământuri. Mai spre fundul ariei, într-o

cotineaţă, maică-sa, care apropie suta, ca şi unchiul Burdulea, îşi duce traiul.

Ciocoşa a dat-o pe maică-sa în judecată pentru nişte pământuri. Unturica n-are alţi moştenitori. N-o are moştenitoare decât pe Ciocoşa. I-a spus c-o să-i lase pământurile toate, după moarte. Ciocoşa nu e mulţumită. Ar vrea să le aibă de pe acum, cu act iscălit la judecătorie. Avocatul a învăţat-o să facă proces. Se găseşte pe lângă judecătorie un avocat: Vică Georgescu. Umblă spârnel şi-i povăţuieşte pe oameni să se judece. Unii îi râd în nas.

— Ca să muncim noi şi să-ţi dăm dumitale câştigul…

Alţii îl ascultă şi pornesc procese. Pârâtul trebuie să se ducă la târg, să-şi caute avocat. De obicei, avocatul care se ceartă în faţa judecătorului cu Vică Georgescu este unul şi acelaşi, avocatul Ovidiu Ursu, din Ruşi.

În faţa judecătorului se dondănesc, zbiară, se ameninţă, numai de mamă nu se-njură. Ai spune, privindu-i, că acuşi-acuşi au să-şi înfigă mâinile în beregată, au să se sugrume. De unde!… După ce pleacă judecătorul, amândoi, ca doi buni prieteni ce sunt, se duc la cârciuma lui Bucur, comandă să li se frigă două-trei găini, o raţă, mănâncă, petrec.

Se vorbeşte că-şi împart frăţeşte câştigurile. Şi le-or fi împărţind… Parcă poţi să ştii tot ce fac, tot ce gândesc acriturile…

Vică Georgescu e băiat de popă, ca şi Ovidiu Ursu. Mai toţi avocaţii sunt băieţi de popă.

— Dacă trăiesc uşor!…

— Dar ce? Popii trăiesc greu?

— Nu trăiesc greu nici popii. Avocaţii însă au mai mult câştig. Încurcă iţele. Dau cu gura. Jecmănesc oamenii, ziua, în amiaza mare. Legea, întocmită de ei, le ţine partea. Poţi să le faci ceva?

Vică Georgescu e băiatul popii din Balta Sărată. S-a aciuiat pe lângă judecătoria de pace din Cârligaţi.

— Ce proces ai, nene?

— M-am certat cu frate-meu şi ne-am încăierat. Mi-a spart capul şi, uite, l-am dat în judecată…

— Te apăr eu. Dacă vrei, ţi-l înfund eu la ocnă, să taie sare pân-o rămâne orb.

— Nu vreau să rămână orb. Ar fi păcat. Are copii.

— Ei, orb! Cum o să rămână orb? Aşa vine vorba… Dar o să-l frec să mă ţină minte…

— De ce să te ţină minte pe dumneata? De ce să-l freci? Ţi-a făcut ceva? Ca fraţii ne-am certat, ca fraţii o să ne împăcăm – dacă mi-o da despăgubire…

— Despăgubire?

— Păi, nu mi-a spart capul? Mi l-a spart. Am fost la doctor şi-am scos certificat. Mi-a luat doctorul o pataşcă, başca timbrele şi hârtiile…

Până la urmă avocatul îl hotărăşte pe împricinat să-l ia apărător. Procesul se amână. Procesul se amână mereu.

Speriat, să nu cumva să se aleagă cu luni, ori poate şi cu ani de puşcărie, celălalt implicat şi-a pus şi el apărător.

Procesul de bătaie al fraţilor Drâmbă din Balta Sărată i-a purtat noroc şi lui Vică Georgescu şi lui Ovidiu Ursu.

A prins a le ploua cu procese. Avocatul Georgescu şi-a cumpărat întâi casă – spre a dovedi clienţilor că e om cu temei în sat. Şi-a cumpărat apoi o gabrioletă şi doi cai. Procesele mai grele se judecă la Cârligaţi, dar judecătorul umblă în timpul săptămânii prin alte sate – zece-douăsprezece – şi dă, în cazuri mai mărunte, hotărâri pe loc…

Avocatul Georgescu se ţine după judecător cu gabrioleta, are, n-are procese, aşa, să-l vadă lumea, să-l cunoască, să ştie omul unde să alerge la nevoie.

— Ăsta e avocat! aude vorbe în urma lui.

Acum îl cunosc şi copiii. Scoate pălăria. Salută în dreapta, salută în stânga. Muierilor mai în vârstă le spune:

— Sărut mâna, măicuţă, sărut mâna…

Moaşă-mea Dioaica s-a uitat la el, l-a înfruntat:

— Coşcogea boierul, îmi săruţi dumneata mie mâna? Nu mi-o săruţi!… Apoi, dacă nu mi-o săruţi de ce mi-o spui? Mâna mea, maică, nu e mână de sărutat… Am umblat cu ea prin multe – hai să le zicem burţi…

I s-a umplut oala de bani. S-a revărsat. Avocatul a dat sfoară-n ţară că e amator să cumpere pământ. Unde se află o bucată de pământ – bună, rea, aproape, departe – avocatul Vică Georgescu o cumpără. Îi muncesc toate aceste pământuri, pe gratis, clienţii.

— De unde eşti, taică?

— Tocmai din Băcăleşti.

— Vrei să te apăr?

— Să mă aperi, taică.

— Îmi dai doi poli pentru proces.

— Îţi dau, taică, numai să mă scapi de belea.

— Nicio grijă… Dar ce-ai făcut?

— Eu n-am făptuit nimic, aracan de zilele mele, că nu mai sunt în stare, am îmbătrânit…

— Atunci?

— Fii-mea…

Lângă bătrân, cu legăturica cu merinde pe mână, o fetişcană oacheşă, cât nodul, îşi strânge gura pungă, îşi frământă buzele şi le muşcă…

— Ce-a făcut fata?…

— Apăi, nu e fată, domnule, e muiere, c-a fost măritată…

— E vorba de divorţ?

— Nu. Nu e vorba de divorţ. Că, să vezi dumneata, de măritat a fost ea măritată, da nu cu forme, că n-am apucat să băgăm formele la primărie. A fugit de la bărbat…

— Atunci e simplu…

— Ba nu e semplu, că atunci când a plecat de la bărbat, că nu-i plăcea, că spune că e mai mult fătălău decât bărbat şi că ea cu un fătălău nu vrea să ducă mai departe casă, şi-a luat şi ţoalele…

— Erau ţoalele ei…

— Erau ţoalele ei, bineînţeles. Ginerele însă, de necaz că muierea l-a lăsat de ruşine, spune că e cazul de furt, că printre bulendrele ei muierea a încurcat şi bulendre de-ale lui… Aşa, fa?

— Aşa e, tăicuţă…

Avocatul Vică Georgescu rămâne pe gânduri.

— E mai greu decât crezusem…

— Şi nu mă aperi?

— Ba te apăr, adică o apăr pe fată…

— Ce fată, domnule, muiere, că a fost măritată, chit că a rămas întreagă, că bărbatul era fătălău…

— Muiere, de. Am să apăr muierea asta… Mai dai ceva pe deasupra.

— Bani?…

— Bani!…

— Nu pot să dau mai mult.

— Boi ai?

— Am…

Bătrânul se dă un pas îndărăt:

— Adică, de ce mă întrebi de boi? Nu cumva vrei să-mi ceri boii? Boii sunt viaţa mea. Ce mă fac eu fără boi? N-ai boi, n-ai putere, nu poţi munci – eşti ca un ciung, ca un olog. Mai bine o trimit pe fii-mea îndărăt la fătălău…

— Nu mă duc, tăicuţă, să ştiu bine că mă omori. Nu mă duc…

— Nu te speria, moşule. Nu ţi-aş lua boii pentru nimic în lume. Ce sunt eu, câine? Ce? N-am inimă? Păi dacă n-aş

avea inimă aş locui la oraş, moşule, nu mi-aş pierde vremea în satul ăsta păcătos care-mi scurtează zilele. M-am aşezat aici să vă uşurez pe voi, pe ţărani, când aveţi procese, să nu vă trimită pentru orice fleac, la puşcărie, judecătorul. De unde spuseşi că eşti?

— De la Băcăleşti…

— Plug ai?

— Acum te legi de plug…

— Am o fişteică de pământ la Băcăleşti. Am cumpărat-o de la Stroie Geambaşu…

— Parc-am auzit eu… Lotul lui Stroie Geambaşu e lângă măgură. E lot, nu e fişteică…

— Zi-i lot, dacă vrei să-i zici aşa… Dar e fişteică…

— Să stăpâneşti sănătos lotul, domnule, e pământ bun lângă măgură, pământ ca untul. Al meu e pietros. Semăn grâu şi răsare… dracilă. Semăn porumb, tot dracilă răsare…

Moştenire de la soacră-mea, arz-o focul…

— A murit, tăicuţă, bâta Glafira, cum o s-o mai ardă focul?!

— Focul iadului, la asta m-am gândit…

— Aşa, da…

— Şi, cum spuneam – ia firul vorbei avocatul – am o bucăţică de pământ la Băcăleşti. Eu o să-ţi scap fata din proces…

— Nu fata, muierea, că…

— Ştiu, că a fost măritată…

— Cu un fătălău, domnule, cu un fătălău, păcatele ei…

— O să ţi-o scot din proces basma curată. Dai doi poli?

— Am spus că dau…

— Mai e ceva, de la om la om, de la inimă la inimă. Polii sunt pentru timbre. Eu ostenesc cu procesul. O să fii bun să osteneşti şi dumneata cu pământul meu, să-l ari, să-l semeni

– sămânţă o dau eu – să-l culegi şi să-mi aduci rodul… Paiele îţi rămân dumitale. Mă cinsteşti pentru ele cu doi groştei.

— Doi am cu toţii.

— Acum, dar până la vară mai fată purceaua o dată.

— Nu mai fată.

— E stearpă?

— Nu. Nu mai am purcea.

— Ai tăiat-o?

— Am îngropat-o. A dat brânca în porci. I-am descântat, i-am găurit urechea, am spânzuit-o, degeaba. A murit…

— Condoleanţele mele!

— Cum?

— Îmi pare rău că ţi-a murit purceaua.

— Păi, zi aşa, ca să te înţeleg. Adică de ce să-ţi pară rău dumitale, domnule avocat? Chiar dacă nu murea, nu apucai să mănânci din ea. Asta s-a întâmplat când era Mălina de-o şchioapă.

— Cine e Mălina?

— Eu… Pe mine mă cheamă aşa, spune bondoaca…

— Atunci ne-am înţeles. Îmi dai doi poli şi doi groştei şi-o scap pe Mălina de bucluc. E caz grav: furt. Pentru că eu pun inimă în proces, îmi munceşti locul… Cum spusei, îţi opreşti paiele…

— E lot de şapte pogoane…

— Şi procesul e greu, moşule. E caz de furt…

— O să-l muncim, tăicuţă…

Nu e sat în împrejurimi în care avocatul să nu aibă acum pământuri. Şi-a cumpărat chiar un zăvoi pe Olt. Dă bani cu împrumut. Stoarce de la nevoiaşi dobânzi grele. Cârciuma din Cârligaţi, de peste drum de judecătorie, care face dever mare, e tot a lui Vică Georgescu, deşi deasupra uşii scrie: *Cârciumă comunală „La cumpăna dreptăţii”, proprietar Barbu Căuş…* Ştie lumea – şi cine bea *„La cumpăna*

dreptăţii” şi cine nu bea – că Barbu Căuş e numai un prepus al avocatului.

— E bună băutura?

— Nu e bună. În schimb e scumpă.

— Dacă în loc să scrie pe firmă „Barbu Căuş” ar scrie „Vică Georgescu”, ar fi cumva băutura mai bună şi mai ieftină?

— Nu,

— Atunci…

Avocatul o apucă pe fetişcană de bărbie. Cu glas dulce o îmbie:

— Să treci peste un ceas pe la mine, Mălino, să-mi povesteşti de-a fir-a-păr cum a fost, ca să pot să te apăr mai bine. Înţelegi! Dacă ştiu cum a fost cu adevărat, chibzuiesc din timp cum să înfăţişez chestiunea ca să-l zăpăcesc pe judecător, să ne achite.

— Aşa a fost, cum a spus tăicuţă. Mi-am luat ţoalele mele: N-am luat nimic din ce nu era al meu, nici cât negru sub unghie…

— Ai luat, n-ai luat, să treci pe la mine, să mă lămureşti.

— Cu tăicuţa?

— Ar fi bine să vii singură. Ştii…

— Tăicuţa o să stea pe prag… Eu… Mi-e frică…

Bătrânul ostenit, stă mai departe. S-a aşezat pe vine lângă un gard, şi-a aprins luleaua, şi-a pus, în faţă, între genunchi, căciula mare, cu ţuguiul turtit. Părul, netuns de luni de zile, s-a împreunat cu barba încâlcită.

— De ce ţi-e frică?

— Eu, să vezi dumneata, vreau să mă mărit fată…

— Păi, ai fost măritată…

— Am fost, dar e ca şi cum n-aş fi fost…

— Eşti proastă…

— Se poate, dar vreau să rămân proastă…

— Vino cum ţi-am spus. O să vorbim şi despre asta…

— Vin cu tăicuţa. O să stea pe prag…

Umblă bătrânul în traistă. Scoate un codru galben de mămăligă. Îl presară cu sare. Muşcă din el, mestecă, înghite.

— Ţi-e foame, Mălino…

— Nu, tăicuţă, nu mi-e foame…

Aprodul strigă din pragul judecătoriei numele oamenilor.

— Pe-al nostru, mai spune bătrânul, o să-l amâne avocatul până-i ducem gologanii.

Lângă uşă, stârcit, aşteaptă un găligan cu faţă de var, cu gât lung, subţire, boţit, tăvălit parcă printr-o leasă de ciulini. Mălina se uită lung la el, de parcă până acum îl vede pentru întâia oară. Îl priveşte. Îl cântăreşte.

— Cu târţăul ăsta m-am măritat eu, tăicuţă, pentru pământ, să am casa casă, masa masă. L-am lăsat pe Dănilă… Mai bine mănânc sare şi mă uit în soare.

— Mănâncă…

Mălina, lângă tăicuţul ei, muşcă din codrul de mămăligă. Înainte de a muşca, întinge în sarea care fusese legată în colţul şervetului.

— O să mă ia Dănilă. O să mă bată poate, dar o să mă ierte şi-o să mă ia de nevastă… Am vorbit şi-aseară cu el, la poartă, tăicuţă…

— De-am scăpa odată de pacostea asta…

Lunganul se apropie de ei. Îşi arată dinţii.

— Şi aşa, Vâlcule, ne porţi pe la uşile judecătoriei…

— Dacă mi-ai furat ţoalele…

— Să i se usuce mâna cui te-a furat cu un cap de aţă. Tu ştii bine că nu te-am furat cu nimic, că nu m-am bulguit la ce e al vostru, dar spui aşa ca să-mi căşune necazurile pe cap. Usca-ţi-s-ar limba, Vâlcule, limba cu care rosteşti minciuni!…

— Blestemă cât oi vrea, dar eu de judecată nu mă las. Merg şi la tribunal… Dacă mi-ai furat ţoalele…

— Ţoalele! Vede-te-aş îngropat cu ele, că numai la ţoale te gândeşti!…

— Păi…

Îi strigă aprodul. Intră în judecătorie toţi trei. Ies repede. După ei, avocatul Georgescu.

— Când spuneam că amân procesul, ştiam eu ce vorbesc. Iată!… L-am amânat…

Cu clienţii după el intră *„La cumpăna dreptăţii”.*

— Să ne întărim cu câte o prăştină. Am mult de muncă azi…

— Ce muncă! Dai cu gura!… La secere să te văd, domnule avocat…

Avocatului îi plac glumele. Râde.

— Aur îmi curge din gură. Aur curat… Dă-ne trei prăştini, Barbule, plăteşte dumnealui…

Cârciuma geme de lume. Beau cei care au câştigat procesul. De bucurie beau. Beau cei care au pierdut procesul. De necaz beau…

— Nu era mâi bine să ne împăcăm, vere?… Tot acolo ajunserăm… Luai cinci lei amendă…

— Intrase duşmănia în noi…

— Şi-a vârât dracul coada, asta e…

Avocatul Vică Georgescu o apucă iar pe Mălina de bărbie.

— Vii?

— Cu tăicuţa… Cum am spus.

— Dar de ce nu te însori, domnule avocat? Casă ai, bani câştigi, tânăr eşti! întreabă, mirându-se, bătrânul.

— Ce? Sunt nebun? Nevasta, moşule, cere cheltuială. După nuntă, vin copiii… Alte cheltuieli.

— Dacă făcea socoteli de-astea sfinţia-sa, tatăl dumitale, nu vedeai niciodată lumina soarelui…

— Alte vremuri, moşule, alte vremuri. Acum trăim timpuri grele…

Vara, după treierat, din satele din jurul judecătoriei aduc rumânii carele pline până la loitre cu grâu şi le descarcă în magazia avocatului. Toamna, porumb aduc rumânii în carele lor. Bucatele le vinde avocatul primăvara, când preţul e mai ridicat, când crapă măseaua rumânului după o baniţă de mălai, după o strachină de făină…

Ciocoşa l-a ascultat pe Vică Georgescu, a pornit proces împotriva maică-si. Apărătorul băbuţei, Ovidiu Ursu.

Judecătorul tânăr cere să se deschidă dosarul. E un dosar gros, jerpelit. Le strigă pe împricinate. Unturica, sfoiegită, vede numai cu un sfert de ochi. Se sprijină, ca şi Ciocoşa, în toiag. Intră amândouă în primărie ţinându-se de mână. Avocaţii le despart. Bătrânele stau în picioare, rezemate cu mâinile de grilajul care împarte odaia cea mare a primăriei în două.

Judecătorul le pune aceeaşi întrebare:

— Nu vreţi să vă-mpăcaţi?

— Nu! răspunde Ciocoşa, şi se uită cu duşmănie la maică-sa.

Dacă ar putea, ar înghiţi-o de vie pe maică-sa.

— Nu! răspunde ca din fundul unei gropi adânci Unturica, uitându-se şi ea cu aprinsă duşmănie la fii-sa. Şi continuă: Vrea să-mi ia pământul, domnule judecător, să mă lase pe drumuri, muritoare de foame, vrea să-mi ia pământul. N-aşteaptă să mor…

— Cine munceşte pământul acum? întreabă judecătorul.

— Eu îl muncesc, răspunde Ciocoşa.

— Şi câştigul cine-l ia?

— Bucatele ie iau eu, răspunde Ciocoşa.

— Şi maică-ti ce-i dai? întreabă judecătorul.

— Îi dau să mănânce, domnule judecător…

— Şi nu eşti mulţumită?

— Nu, domnule judecător.

— De ce nu eşti mulţumită?

— Dacă n-am pământul cu acte!... Mama nu vrea să moară. Mi-e teamă că înainte de a muri, să nu cumva să facă vânzător pământul altcuiva. Umblă mulţi cu plosca pe lângă mama să le facă vânzător pământul. Alde Rişcă sunt neamuri cu noi, neamuri de departe. Băiatul lui Rişcă i-a adus mamei un cornet cu stafide... Să le dea lor pământul cică...

Procesul se amână. Procesul se amână mereu. Avocaţii par furioşi,

— De ce l-aţi amânat, domnule judecător?

— Nou termen pentru împăcarea împricinaţilor! dictează judecătorul.

Notarul Stănescu scrie în condică: nou termen pentru împăcarea împricinaţilor...

Ciocoşa o apucă pe maică-sa de mână. Ies din primărie. Ies din curtea primăriei. Trec drumul uitându-se în dreapta şi în stânga, să nu le calce vreo căruţă. Intră în aria lor. Se aşează pe prispă.

— Ce să-ţi dau să mănânci, mamă?

— O strachină cu lapte, terciuieşte bine mămăliga...

Avendrea sforăie, Iţicu se trezeşte şi mai aruncă pe foc câteva balegi. S-a făcut frig, se deşteaptă şi ceilalţi din somn.

Îl trezim pe Avendrea, adunăm caii, le scoatem piedicile, încălecăm şi plecăm spre sat. Avendrea fluieră.

Pe la prânz, a venit veste în sat că la Adâncata l-au găsit mort în bostan, cu tâmplă crăpată, pe băiatul cel mare al lui Păpuşoi. L-au găsit mort, c-un pistol în mână.

Vestea a trecut din gură în gură:

— Aţi auzit? L-au omorât astă-noapte tâlharii pe Câtică…

— L-au omorât pe-al lui Păpuşoi…

Parc-ar bate clopotul. Bat numai limbile muierilor…

Jandarmul Niculae Mieluşel s-a urcat într-o căruţă cu notarul, cu primarul, cu doctorul Ganciu. Au pornit în goana cailor la Adâncata… La amiază, l-au adus pe mort la primărie, l-au întins în faţa primăriei, l-au acoperit, i-au pus strajă. Satul – mirat, pe ulucile primăriei, se uită ca la urs…

Au învârtit manivela şi au vorbit cu oraşul. Doctorul a ieşi din primărie frecându-şi mâinile.

— Să vie Cireş…

Vătăşelul s-a dus şi l-a adus în goana mare pe Cireş. Cireş e cel mai înalt om din sat, cu două capete mai înalt decât oricare altul. E agent sanitar…

— Adu cutia, i-a spus doctorul.

S-a dus Cireş la casa doctorului şi-a venit subsuoară cu o cutie mare de piele. Au scos masa cea mare pe care scrie notarul – masă unde lucrează judecătorul când judecă oamenii – şi-au aşezat-o sub salcâmi, în curte.

Mieluşel, cu arma la spinare, să nu intre nimeni în curte.

Numai doctorul cu Cireş, primarul şi notarul, două străji.

L-au luat pe mort, l-au întins pe masă, l-au despuiat. Mortul – negru, nespălat de la botez.

Urcat pe gardul primăriei, mă uit… Dracu m-a pus să mă uit! M-a văzut Ganciu. Mi-a făcut semn:

— Vino lângă mine. Vrei să vezi cum fac autopsia cadavrului?…

— De ce să nu vreau?!

— Stai lângă mine, să ţii cutia în braţe…

Am stat lângă doctorul Ganciu, am ţinut cutia în braţe. Cutia de piele. În cutie: cuţite, foarfeci, undrele… Mai era în cutie şi un fierăstrău mic. Cireş tremura vargă. Ca un plop pe care-l zgâlţâie, din tulpină până-n vârf, vijelia. Ganciu se uita la el şi zâmbea.

— Ce e, Cireş? Ţi-e frică?

— Nu, domnule doctor…

Îngălbenise… Cum îngălbeneşte frunza salcâmului, aşa îngălbenise Cireş…

A apucat doctorul Ganciu instrumentele şi a măcelărit mortul ca pe o vită. Pe urmă l-a cusut. Apoi s-a spălat pe mâini.

— Luaţi-l!…

Alde Păpuşoi aşteptau în drum. Şi-au urcat mortul sfârtecat în căruţă şi l-au dus dincolo de gârlă, la ei acasă, în cătun.

Am purtat cutia acasă la doctor. Pe urmă mi-am adunat prietenii şi ne-am jucat. De-a ţurca ne-am jucat.

Jandarmul Niculae Mieluşel a început cercetări în legătură cu omorul.

— Cine s-a certat pentru fete cu al lui Păpuşoi?…

Răspunde primarul:

— Nimeni nu s-a certat. Pe Câtică nu-l plac fetele, e sărac lipit. Alde Păpuşoi sunt săraci. Dac-ar fi trăit, Câtică ar fi trebuit să-şi caute nevastă în alt sat.

— Cine a fost azi-noapte cu caii?

— Cine n-a fost!… Toţi băieţii satului…

— Să mi-i aduceţi aici pe toţi cei care au fost azi noapte pe mirişti…

Au plecat străjile, ne-au adunat. Eram mulţi, mai mari, mai mici. Ne-a bulucit în primărie. Era şi Avendrea cu noi, era şi văru-său Roşu. Şuţă Roşu are mustaţă galbenă şi faţa vânătă… Era şi-al lui Treaşcă.

— Care l-aţi omorât, mă, pe-al lui Păpuşoi?

Am ridicat din umeri.

— Nu l-am omorât noi…

— Dar cine l-a omorât? Tata?

— L-or fi omorât băieţii din Stănicuţ, îngână al lui Treaşcă.

— Ori flăcăii din Caravaneţi, adăugă Avendrea.

— Cine poate să ştie?! îşi dă Guţă Roşu cu părerea.

Lui Mieluşel îi sare ţandăra. Intră între noi, ridică vâna de bou să ne înfricoşeze.

— Spuneţi-mi tot ce ştiţi, că vă teşmenesc în bătăi…

— Nu ştim nimic…

— Nu ştiţi nimic?

— Nu! răspundem într-un glas.

Se năpusteşte. Vâna de bou vâjâie, vâjâie şi pocneşte la întâmplare, peste mâinile cu care încercăm să ne acoperim faţa, peste faţă, peste spinare. Ne scaldă în sânge.

Au năvălit oamenii în curtea primăriei.

— Domnule primar, ne omoară Mieluşel copiii.

Mieluşel aude gălăgia. Iese în prag, întinde arma.

— Vreţi să mă împiedicaţi să fac cercetări? Ăsta e caz de răzvrătire. Plecaţi! Dacă nu, trag!…

Cine nu-l ştia de sărit! Putea să tragă! Părăsesc oamenii curtea primăriei. Rămân ameninţători lângă uluci.

Mieluşel se-ntoarce între noi. Vâna de bou vâjâie, pocneşte, sfârâie carnea.

A răguşit Mieluşel, năduşelile îl trec de oboseală.

Ne-a bătut, ne-a stropit cu apă, iar ne-a bătut…

A venit şi a trecut noaptea. Lumina zorilor a pătruns prin geamuri şi-a căzut, albă, peste noi.

Mieluşel a ciocănit în oblonul cafenelei. A sculat-o pe Leanca, să-i pregătească de mâncare.

A mâncat, a băut, iar a venit.

— Tot nu spuneţi?

— Dacă n-avem ce spune!…

A trimis straja să-l aducă pe notar. A venit notarul somnoros, ţâfnos c-a fost luat din pat înainte de răsăritul

soarelui.

Notarul Stănescu are casa gard în gard cu primăria. Din curtea notarului sare gardul şi se plimbă ziua prin curtea primăriei chiar, o pisică mare, grasă, roşcovană, cu mustăţi. Când scrie, notarul o ţine pe genunchi şi-o mângâie. Dacă-i lasă păr pe haină, o apucă pe ceafă şi dă cu ea în duşumele. Cade totdeauna în picioare pisica.

— Unde ţi-e pisica, notarule?

— Eu ştiu? Trebuie să fie prin bucătărie…

— Du-te şi caut-o. Vin-aici cu pisica…

Se duce notarul acasă, se întoarce cu pisica în braţe.

Trimite Mieluşel o strajă s-o trezească şi pe nevasta notarului şi să-i ceară, cu împrumut, o undrea, o aţă groasă, de cusut cergile.

— O să te ocărască nevastă-mea, spune notarul.

— N-are decât. E în interesul cercetărilor…

Nevasta notarului doarme cu obloanele trase, până târziu de tot. Notarul, care face ochi mai de dimineaţă, umblă, până pleacă la primărie, în vârful picioarelor, să n-o supere.

Straja aduce undreaua, sfoara.

Şeful postului, Niculae Mieluşel, apucă pisica de ceafă şi-o bagă în sânul lui Guţă Roşu. Vâră aţa în undrea, coase gura cămăşii până sus, la gât. Mânecile cămăşii i le leagă strâns deasupra cotului. Îl povăţuieşte pe băiat să-şi strângă chimirul. Îşi strânge băiatul chimirul. Mieluşel izbeşte cu vâna de bou pisica. Vrea să scape pisica. N-are pe unde. Ghearele sfâşie adânc pielea. Urlă Guţă Roşu. Cămaşa i se înroşeşte. Mai loveşte Mieluşel pisica.

— Nu spui?

— Spun, domnule jandarm.

— Cine l-a omorât pe Păpuşoi?

— Eu l-am omorât…

— Cu cine mai erai?

— Singur…

— Minţi!

Loveşte încă şi încă. Pisica a turbat. Guţă Roşu leşină. Scoate Mieluşel pisica şi-o vâră în sânul lui Treaşcă.

Mărturiseşte şi al lui Treaşcă. El l-a omorât pe-al lui Păpuşoi.

— Cu cine erai?

— Cu Roşu…

— Şi cu mai cine?

— Numai noi…

— Minţi!…

Leşină şi-al lui Treaşcă.

De trei ori a căzut, ca mort, Avendrea. De trei ori l-a înviat Mieluşel. Nu i-a ieşit un cuvânt din gură.

Noi dârdâiam de frică, de frig. Dârdâiam în lege. Pe Guţă Roşu şi pe-al lui Treaşcă i-a legat Mieluşel cu mâinile la spate şi i-a trimis, cu străjile, la oraş, pentru omor.

Se uită la noi cu milă Niculae Mieluşel. Ne spune:

— Vă bătui degeaba.

— Degeaba, domnule, îi răspunde Avendrea, degeaba…

Pisica s-a tolănit între picioarele jandarmului. Are botul şi ghearele pline de sânge. Niculae Mieluşel încreţeşte buzele a scârbă. Saltă piciorul şi loveşte cu sete, cu vârful cizmei, în burta pisicii. Pisica zboară. Cade lângă uşă. În picioare cade. Se strecoară pe uşă şi fuge.

Ieşim din primărie. O găsim cocoţată pe uluci.

Pisica şi-a tras ghearele în teci. Îşi linge labele…

XIII

SFINŢI FĂRĂ OCHI

În susul liniei ferate, a treia casă de la noi, trăieşte Dioaica, descântătoarea. Fraţilor şi surorilor mele, Dioaica le-a tăiat buricul. Numai mie nu. Dar şi pe mine, ca şi pe ceilalţi, Dioaica m-a scăldat, Dioaica m-a oblojit când am fost bolnav. În casa Dioaicii am fost dat cu capul de grindă, iarna, de sfântul Vasile, până am împlinit trei ani. Am socotit-o şi eu pe Dioaica drept moaşă-mea.

E o femeie măruntă, măruntă, tare adusă de spate. Ai crede că are un gheb în spate. Niciun gheb n-are, sau dacă are unul, e ghebul anilor pe care Dioaica i-a trăit şi care, unul după altul, ca nişte pietre grele i s-au lipit dedesubtul cefei. Ochii Dioaicii sunt mici, rotunzi ca nişte ochi de viezure, luminoşi. Sunt partea cea mai vie din fiinţa ei. Dacă ai putea să-i vezi numai ochii!… Dacă nu te-ai lovi cu privirile de nasul care îi atârnă peste buze, ca un cioc de vultan, de fălcile căzute, de gura ei zbârcită fără niciun dinte, ai crede că abia are douăzeci de ani. Dincolo de ochi îi arde poate cu vâlvătăi mari sufletul, despre care oamenii spun că şi l-a vândut, din tinereţe, diavolului.

Nu numai pe mama a moşit-o Dioaica. A moşit cam un sfert din muierile satului. E văduvă. Are un singur băiat, pe Tobei. Aria lor, goală. Casa, mai mult colibă. Zidurile, strâmbe, de paiantă, o fereastră şoldie, o uşă care nu se închide niciodată cum trebuie. Acoperişul de paie. Te miri cum n-o suflă vântul de pe faţa pământului. Uite că n-o suflă… E aşezată sub coastă casa. Un şanţ adânc o apără de şuvoaie vara, când se întâmplă să plouă cu găleata, ploaie repede, răpăială deasă, bogată… În toată aria, doi salcâmi bătrâni, sfrijiţi, cu trunchiurile strâmbe, noduroase. Până şi

pământul de sub ierburile din aria Dioaicii e sărac, pământul aspru, pietros. Zgârâi cu băţul pământul şi dai de humă galbenă, nisipoasă, văroasă, de clisă care opăreşte rădăcinile buruienilor.

Tobei a intrat la linia ferată. Pleacă dimineaţa din gară cu un sac de scule în spinare. Poartă în mână un ciocan cu coada lungă. Merge de-a lungul liniei ferate în aşa fel încât mereu o şină se găseşte între tălpile lui. Loveşte şina la încheieturi cu ciocanul. Şina sună bine. Tobei face câţiva paşi, sună din nou. Dacă îi spune sunetul că s-a slăbit un şurub, cată beteşugul, îngenunche lângă linie, scoate cheia, strânge şurubul slab. Mai departe porneşte. Mereu sună. Mereu loveşte şinele cu ciocanul, îngenunche, se opinteşte la strânsul şuruburilor de mii de ori pe zi. E şi asta o treabă. Iarna îl spulberă, îl pătrunde vântul, îl îngheaţă. Vara, Tobei hălăduie lac de apă.

Pleacă din gară pe şina din stânga. Pe la amiază ajunge la primul canton dinspre Ruşi. Acolo mai stă de vorbă cu nevasta cantonierului, se aşează la umbra unui salcâm, îşi înfulecă bucatele din traistă. Bogate bucate: un codru de mămăligă, o ceapă pe care o sparge cu pumnul şi dintr-un colţ al unei cârpe desface sarea în care întinge cu mămăliga, cu foaia de ceapă. Sunt zile când ceapa e înlocuită cu usturoi, sunt zile când usturoiul e înlocuit cu un fir gros de praz. Asta se întâmplă spre primăvară. Oamenii dezgroapă atunci snopul de praz din bordei şi-l mănâncă, înainte de a ieşi de sub coaja pământului verdeţurile.

Tobei se întoarce la gară pe cealaltă şină. Îi place munca la căile ferate. La sfârşitul lunii primeşte un pumn de gologani, de trei ori mai mult decât ar primi dacă s-ar fi băgat argat la arendaş sau dacă s-ar fi dus la oraş să muncească cu ziua. Nici duminica n-are odihnă. Atunci şesul e pustiu. Tobei îşi face munca în grabă şi, înainte de chindie, dă cheia în primire picherului din gară, coboară la cârciuma lui Bucur, trage pe gât câteva ţuici. După asta se

întoarce acasă hăulind pe şoseaua satului. Se opreşte câteodată în faţa primăriei şi dă cu căciula în pământ.

— Ai ceva cu mine, primarule? Pe mine nu mă poţi scoate cu jandarmii pe moşia boierului. Eu sunt om al statului, auzi?

Nu se fereşte, dacă şi-a întrecut măsura la băut, să-l înjure de luceferi, de anafură, pe primar.

Într-adevăr, primarul n-are ce-i face, nu se află sub mâna lui.

Când i s-a urât să trăiască numai lângă maică-sa, Tobei s-a însurat.

Ca şi maică-sa, Tobei e mărunt, răsucit, vânos şi, când te uiţi la el, ţi se pare că e închegat numai din oase şi zgârciuri. Are mână ageră, ochi albaştri şi faţa suptă toată, trasă spre ceafă.

Cine să-l ia de bărbat pe Tobei! Peste cinci sate şi-a găsit nevastă! Bâca o cheamă pe nevastă-sa. Tot cât el de măruntă. Îi găteşte mâncare, şi Tobei aşteaptă ca nevastă-sa să-i nască prunci. O să-i nască.

— Câţi copii vrei să-ţi nască nevasta, Tobei?

— Câţi o fi ea sorocită să nască…

— Cu ce o să-i creşti?

— Cu palmele. Cu palmele astea amândouă…

Palmele lui Tobei sunt îngroşate de bătături. Dacă dă toată ziua cu ciocanul în şinele trenului! Nici nu i-ai putea ghici în palmă. Pielea s-a umflat, s-a jupuit – se umflă, se jupoaie mereu…

În sat, cu cât e un rumân mai sărac, cu atât are mai mulţi copii. Unde cresc doi, pot să crească şi trei. Păi, dacă te-ai apucat să faci trei, cu al patrulea nu e greu. Creşte din ce rămâne de la ceilalţi, fărâmituri la masă, zdrenţe cârpite pentru îmbrăcat… Copiii pot umbla şi goi, vara. Iarna, mai stau în casă lângă soba afumată, călduţă…

— Patru, mai înţeleg! Dar nouă?

— Ce? Nouă ţi se pare un număr mare? Tudor are zece, Beşcu unsprezece, Măciucă treisprezece – i-au murit patru…

— Şi vă mai plângeţi că vă mănâncă sărăcia! Spune Iordache Diman. N-am lăsat muierea să-mi nască decât doi copii, un băiat şi-o fată…

— Şi dacă mor?

— Cum o să moară? Copiii mei sunt sănătoşi tun…

Ne bolnăvim de deochi, ne lungim pe prispă. Ne doare capul şi obrajii ne ard, aprinşi, dă cineva fuga, o cheamă pe Dioaica. Vine în grabă. Ne aşează cu capul în poala ei, ne trage pe la tâmple, ne trage pe grumaz, apoi ne frământă încheieturile mâinilor, degetele. Între timp, printre buze, rosteşte descântece:

Plecai pe cale, pe cărare,
mă-ntâlnii c-o fată mare.
Fata mare cu o tiugă la spinare,
în tiugă – o *barabulă…*
— Unde te duci, fată mare?
— Spre soare răsare,
să arunc boala băiatului
în pustiu,
unde nu se află ţipenie de om viu.
Să rămână băiatul curat,
luminat,
ca steaua din cer,
ca roua din câmp,
ca poalele Maicii Precista.

O miluie cu ceva mama. Pleacă Dioaica. Mai zăceam un ceas, două, câteodată zăcem o zi, două, o săptămână, până ne saturăm de zăcut şi ne facem bine…

Ne bolnăvim de friguri – în fiecare vară ne bolnăvim de friguri toţi copiii din casă, toţi copiii satului. Dinspre baltă vine boleşniţa. N-ai cum s-o opreşti. Doctorul Ganciu spune că frigurile se vindecă uşor cu chinină. Dar el n-are chinină la dispensar, are numai câteva borcane de sticlă, goale. S-au păstrat cândva, mai demult, în borcane, alifii. La gura borcanelor, păianjenii au ţesut pânză. Praful a tot căzut şi-a îngroşat, a înnegrit pânza de păianjen. Se află destulă chinină la oraş, e scumpă foc, n-o cumpără românii. Vin totuşi, o dată pe an, în toiul verii, la dispensar, câteva pacheţele de chinină. Cireş, agentul sanitar, cumpără cretă de la prăvălie, o pisează, o amestecă cu chinina – să fie mai multă chinină – o împarte la oamenii care au copiii bolnavi – şi cine nu-i are, numai popa Bulbuc şi cârciumarii – şi cere în schimb, pentru el şi pentru doctorul Ganciu, ouă proaspete. Bei amestecătura topită în gură, amăruia amestecătură, o verşi îndată, o aruncă stomacul afară, cu nimic nu te-alegi.

Mai bine bei zeamă de salcie…

Curăţă dada cu cuţitul coajă de salcie – avem o salcie mare în arie, în faţa casei, lângă fântână, pe care cresc omizi groase, verzi, cu boabe albe pe spinare… Taie în bucăţi coaja, o pune la fiert în ulcică. De trei ori dă fiertura în clocot. Se răceşte.

— Bea, Darie!…

— Câte linguri, dadă?

— Până te saturi…

Culege dada de pe câmp, de pe răzoare, sunătoare. Buruiană rea sunătoarea, până şi botul boului o ocoleşte. Ne lipeşte două foi late pe mână, deasupra încheieturii, ne înfăşoară mâna, peste foi, cu cârpă – strâns ne-o înfăşoară. Parcă n-ai avea nimic la început. Peste un ceas locul legat arde, foaia a început să frigă pielea. Te ustură parcă şi măduva oaselor…

— Simţi ceva?

— Mă ustură, dadă…

— Dacă ustură, o să te vindeci. Mai stai legat…

— Nu mai pot îndura.

— Trebuie.

A căzut legătura. Dezlipim sunătoarea. Pielea e roşie, crăpată, umflată – carne vie unde a fost frunza, rană în toată legea… Umblăm cu rana deschisă o săptămână, mai mult de-o săptămână, o ferim de muşte.

— Buba mea a prins coajă…

— Să nu rupi coaja, diavole…

— N-am s-o rup…

Singură se desprinde zgaiba. Pielea a rămas albă, proaspătă – piele nouă, semn pe toată viaţa – dar de friguri ai scăpat? Am scăpat!

Scăpăm de friguri. Dă peste noi năjitul. Ni se umflă gingiile – gingia de sus şi gingia de jos. N-ar fi nimic dacă s-ar umfla şi-ar trece. Sub umflătură răsar bube mici, cât măciulia chibritului, cu vârful alb. Se sparg, răsar altele. Gura toată e o singură rană. Doare carnea, putrezeşte, sub putreziciune, tot carne bolnavă. Nu doare numai carnea. Dor dinţii. Dor şi rădăcinile dinţilor. Ne descântă Dioaica de năjit. Ne descântă Petria. Ne clătim gura cu leşie de dimineaţa până seara târziu când, istoviţi, izbutim să adormim. Ne trezim. Ne zvârcolim. Adormim iar. Aşa somn!…

Trece şi năjitul… îl ia vântul şi-l duce departe, în alte ţinuturi.

Ai fată şi e cam urâtă, nu poţi s-o măriţi. O chemi pe Dioaica şi-ţi spui păsul. Dioaica pregăteşte farmece. Rămâne mulţumită mama fetei. Şi Dioaica e mulţumită, şi fata. Dioaica le-a spus că o să pice pe drum de seară peţitori. Pică şi peţitori uneori, alte dăţi nu pică nimic, dar

femeile care au fete de măritat, fete care nu se mai mărită, nu-şi pierd nădejdea şi cred în puterea farmecelor bătrânei.

Peste multe sate i s-a dus Dioaicii vestea.

S-a măritat o fată frumoasă şi, pe lângă frumuseţe, pe lângă tinereţe, fata a adus la casa bărbatului lacra cu ţoale, zestrea, într-o sfoară de pământ, în vite. Poţi să te miri cât vrei, dar lumea e cum e lumea. Flăcăul abia însurat îşi uită nevasta frumoasă acasă şi începe să alerge după altele. Te duci la Dioaica să dezlege descântecul de urât pe care ţi l-au făcut duşmancele.

Şi din asta se alege cu ceva Dioaica.

Alde Măciucă stau vreo şaptesprezece-optsprezece într-o odaie. Măciucă ăl bătrân cu baba, cu trei băieţi însuraţi, cu nevestele, cu copiii lor, băieţi şi fete mai mari, mai mici, claie peste grămadă. Au casă mare, da-n celelalte odăi bagă oile iarna, să fete la căldură miei graşi. N-au pat în odaie – piei uscate, de oaie, întinse pe jos, căpătâie pe lângă pereţi, fereastra prinsă-n cuie, să nu se deschidă niciodată, să nu pătrundă gerul înăuntru. Dorm pe piei cu lâna netunsă. Goi dorm, fiecare cum i-a născut maică-sa, să nu strice, să nu rupă cămăşile. Au puţine cămăşi, una de om, toate miros a urdă, a zer, a oaie plouată…

Iubeşti o fată şi ea nu te bagă în seamă, deşi eşti, cum nu se mai poate închipui, ditai cruce de voinic! Iei drumul casei de sub coastă.

— Ce mă fac, mamă Dioaico? Nu se uită a lui Măciucă la mine.

— Care din ele?

— Paraschiva…

— Să-ţi facă baba de dragoste, dar ce te găsi pentru a lui Măciucă, maică? Alta nu văzuşi?

— Uite că nu văzui, mamă Dioaico…

Moare mama! După atâta zăcere, am ajuns cu toţii să credem că acum i-a venit sfârşitul. Nu mai poate nici să vorbească. Zile întregi nu deschide gura. Buzele plesnite, umflate le mai poate mişca, semn că vrea o înghiţitură de apă… Pieptul i se ridică, se lasă în suspinuri… O păzim cu lumânările aprinse. Surorile îi şi doresc moartea. Au obosit de atâta vegheat…

Tata a mers la negustor, a vorbit să-i dea peste un ceas ori peste o zi câteva scânduri pentru un sicriu, un lemn pentru cruce.

Moare mama!… Moartea ei, acum, e privită ca o uşurare. Nu e deloc plăcut să stai luni şi luni în casă cu un om care abia respiră, cu cineva care a şi început să putrezească.

Dar uite, mama nu moare. A deschis ochii. A început a mişca mâinile. A prins grai.

— Daţi-mi ceva să mănânc…

I se dă să mănânce. Trece un ceas, mai trece unul, şi mama cere iarăşi de mâncare.

Începe să capete puteri. Umblă prin casă proptindu-se de ziduri. Iese în faţa casei. Se sprijină de stâlpi. O ţin picioarele, minunea minunilor.

Mama umblă prin arie. Stă pe vatră şi ajută la pregătirea prânzului.

A început să şi râdă mama, ea care înainte de a fi bolnavă râdea atât de rar.

Viaţa, era gata s-o părăsească, i s-a întors dintr-o dată în trup.

Se miră doctorul Ganciu, se miră Dioaica, se miră toţi oamenii şi vin s-o vadă ca pe cineva care s-ar fi întors după o lungă călătorie de pe celălalt tărâm.

Mama nu poate să răspundă întrebărilor care i se pun. Ştie că a fost bolnavă. Ştie că zile întregi nu şi-a dat seama de nimic. Ştie şi altceva: că niciodată n-a crezut că sfârşitul ei este aproape.

— Aveam copii. Trebuia să mă fac sănătoasă să-i cresc. Cui era să-i las? Cine să-i spele? Cine să-i cârpească? Cât am fost bolnavă m-am gândit mult – şi la multe. Numai la moarte nu m-am gândit. Şi, uite. Nici moartea nu s-a gândit la mine. A trecut pe lângă patul meu şi nu s-a oprit... Cred că omul, dacă nu e prea bătrân, moare dintr-o boală numai dacă îi e frică de moarte, dacă se gândeşte el la moarte... De ce să mă fi gândit eu la moarte?... M-am gândit la viaţă. La viaţa mea, la viaţa copiilor mei... E bună viaţa...

Pielea obrazului, întinsă pe oase, e galbenă, e de un galben care bate în negru...

Oamenii dau din umeri, se minunează, pleacă; ducă-se...

Se pare însă că sănătatea mamei nu-mi prieşte mie. De la un timp sunt mereu bolnăvicios... Câteodată mă doare capul. Câteodată mă dor mâinile, picioarele. Nu fac nimic şi totuşi mă simt tare obosit. A început să nu-mi mai placă niciun fel de mâncare. Burta mi s-a umflat. Mereu mi se umflă burta, abia mă mişc.

Am fost luat în braţe de tata şi dus la doctorul Ganciu.

— Ce e, mă? Te-ai bolnăvit? Dracul te-a luat! O să mori!...

Îmi ridică până la gât cămaşa, mă întinde pe canapea, începe să bată pe pântecul meu, cu degetele, toba. Burta mi-e umflată într-adevăr ca o tobă.

Caută într-un dulap şi dă câteva prafuri tatii.

— Să le bea cu apă.

Mă prind de tata ciuş. Mă duce acasă. Topeşte prafurile într-o ulcică şi mestecă doctoria până se face albă, ca apa de var.

— Bea, Darie...

Beau apa lăptoasă. E amară. Îmi face greaţă. O arunc afară.

Am tot băut apa în care au fost topite prafurile doctorului Ganciu. Sănătatea s-a depărtat şi mai mult de mine. Au chemat-o şi pe moaşă-mea Dioaica. Şi ea m-a bătut cu

degetul pe burtă, m-a bătut cu degetul pe spinare, m-a pipăit pe la vintre, pe la subsuori, şi nu s-a dumerit cu ce-ar putea să mă lecuiască. M-au scos în tindă şi m-au aşezat pe un maldăr de paie, lângă foc. Dioaica a cerut o bucată de tinichea şi a făcut din ea un fel de tingire. A înfipt-o în vârful unui băţ crăpat la cap. L-a trimis pe tata să caute câteva bucăţi de plumb la prăvălie.

S-a întors tata cu plumbul. Dioaica a pus plumbul în tigaie şi l-a topit deasupra focului.

Lângă mine, o strachină mare, plină cu apă. Dioaica o să răstoarne plumbul topit în apă. În formele pe care o să le ia plumbul răcit în apă, o să citească leacul care-mi trebuie.

Răstoarnă Dioaica în strachină plumbul topit. Plumbul pârâie, plesneşte, o bucată mare de metal fierbinte îmi sare în obraz, mi se lipeşte de obraz. Iată leacul. Mă ustură obrazul de arsură.

Boala a trecut singură. Singură a-venit – ca boala mamei – singură a plecat. Diavolul s-o ia pe Dioaica! Nu cred în vrăjile ei. Nici mama nu crede în vrăjile ei, dar când e strâns în chingi de suferinţă, rumânul începe să creadă în orice.

Ţârcovnicul Florea Floacă a pus ochii pe o fată din satul vecin. E slab şi zbârcit ţârcovnicul. Oftica îi mănâncă pieptul pe dinăuntru. Cântă în strană şi cântă frumos. E şi bun de gură şi scrie ca nimeni altul în sat. Ar puţea să se facă notar, dar are două păsuri: fetele îl văd că i-a cam trecut vremea însuratului şi ştiu că-l paşte moartea. Nu-l vor de bărbat. E numai ţârcovnic. Altceva nu mai e. Câştigă ceva, dar nu destul. Dacă-l ia una, cu tot beteşugul care ar putea să o lase văduvă înainte de vreme, cel puţin să fie cineva. Altfel ar sta lucrurile, dacă ţârcovnicul ar putea deveni şi notar. Pacoste! Postul de notar nu e gol. Gică Stănescu are într-adevăr sănătatea cam şubredă, dar slujba şi-o face. Poate să-l ducă ţârcovnicul pe notar la groapă. Asta e o socoteală.

S-ar putea întâmplă însă şi de-a-ndoaselea, adică să-i scrie notarul ţârcovnicului actul de moarte în condica primăriei.

Astea le gândeşte şi le vorbeşte satul. Ţârcovnicului i-a intrat, ca un cui în cap, un gând: el ar putea grăbi prin farmece moartea notarului.

Serile s-a tot dus la Dioaica şi s-a sfătuit cu ea.

— Treabă grea, i-a spus Dioaica. Până acum n-am omorât cu farmece pe nimeni. Păcat mare să omori omul cu farmecele, dar dacă plăteşti bine, am s-o fac şi p-asta…

Ţârcovnicul a plecat la oraş, s-a îndatorat la bancă şi i-a adus moaşă-mi Dioaica punga cerută.

Dioaica i-a descântat farmecele.

Numai Dioaica şi ţârcovnicul ştiu taina. De la cine a aflat satul? Poate ţârcovnicul să nu-şi fi ţinut gura. Gura Dioaicii parcă ar fi cusută. O vorbă nu-i iese mai mult decât vrea ea să spună. Şi asupra îndeletnicirilor ei vrăjitoreşti n-ar da o lămurire, chiar dacă ai pica-o cu ceară.

Spre gară, sub un deal, cimitirul, al cărui cuprins, de când cu holera, s-a lărgit. Sub linia ferată, la cinci-şase paşi numai, vechea biserică de lemn. Din gură în gură se ştie că biserica a fost clădită dintr-un singur lemn, dincolo de Dunăre, mai demult, pe vremea turcilor, de un meşter de prin împrejurimile Plevnei.

Au plecat oamenii cu săniile, iarna, au trecut peste Dunărea îngheţată şi au adus-o gata. Meşterul a venit, a încheiat grinzile, a încheiat acoperişul. Apoi a venit, tot de dincolo de Dunăre, alt meşter, care a zugrăvit câteva icoane de lemn şi le-a prins pe pereţi.

Asta e toată biserica. Pot să încapă în ea până la douăzeci de oameni, atât o fi fost satul pe vremea când s-a clădit biserica.

Pământul s-a scufundat sub ea şi biserica din cimitir a rămas şi mai măruntă. În clopotniţă îşi au cuib bufniţele,

care se văietă noaptea pe stâlpii de telegraf ai liniei ferate.

Numai morţii sunt duşi la biserica asta. Acolo le cântă popa slujba. Un copil urcat în clopotniţă trage clopotele. Bufniţele se sperie şi ies năucite în lumină. Icoanele vechi au fost mâncate de carii. Când moare cineva în sat, oamenii se duc să-şi însoţească mortul, cu popa, în biserica din cimitir.

A murit un băiat de două săptămâni cu fălcile încleştate, de apucat. L-au dus acolo să-i cânte slujba. S-au aprins lumânările. Oamenii au tresărit: sfinţii nu mai aveau ochi. Cineva venise, cu vârful cuţitului scosese ochii sfinţilor.

— Cine a putut să facă asta? se întreba popa.

Sfinţii au rămas fără ochi. Gândurile oamenilor s-au îndreptat spre Dioaica.

— Dioaica a scos ochii sfinţilor…

Jandarmul Niculae Mieluşel a chemat-o la post, a tupungit-o, a stâlcit-o, a călcat-o în picioare şi i-a spus să are s-o trimită legată la oraş.

Dioaica a rostit:

— N-am scos eu ochii sfinţilor. Dacă nu i-am scos, nu i-am scos, iaca, omoară-mă! Încarcă-ţi sufletul de păcate! Omoară-mă! Să mă porţi în spinare pe lumea cealaltă, cum îl poartă Cain pe Abel…

Niculae Mieluşel s-a mulţumit s-o ia de spate şi s-o arunce ghem în ţărână din faţa postului.

A plecat Dioaica târându-se. S-a oblojit, s-a însănătoşit.

Sfinţilor, cât sunt ei de sfinţi, ochii de vopsea albă, odată scoşi, scoşi au rămas!…

— Ei şi? spune domnul Dumitrescu. Dacă sunt sfinţi, pot să vadă şi fără ochi. De ochi n-au nevoie decât oamenii.

După răscoale – putreziseră cei împuşcaţi, în morminte fără cruci, se veştejiseră şi putreziseră deasupra mormintelor rânduri-rânduri de iarbă; se întorseseră

betegi, dar se întorseseră pe la casele lor şi osândiţii la puşcărie în procesele care au urmat răscoalei – s-a dat jos din tren, în gară, într-o noapte, cu un geamantanaş în mână, un bărbat înalt, roşcovan la obraz, cu mustăţi lungi cu sfârcurile răsucite în sus. Plecase trenul cu ferestrele luminate. Spre Dunăre plecase. Rămăsese pe peron bărbatul roşcovan. Lumina peronul un felinar în care pâlpâia o lampă cu gaz. De jur împrejur, noaptea. L-a întrebat Ruţu, acarul:

— Încotro aveţi drum?

— Am treabă în satul ăsta, mâine. Aş vrea să dorm undeva, pe aici, până dimineaţă.

— Cam greu. Satul n-are han. Numai cârciumi. Nu prea se opresc pe la noi călătorii. Trec numai…

— Dar aşa, la un caz ca ăsta, nu se află undeva un pat, oricum ar fi, să-mi întind oasele? Plătesc pentru găzduire. Plătesc şi pentru ostenealã.

— Să căutăm. Să cer voie domnului şef să te însoţesc în sat, în cătun. O să batem la o poartă. Poate că avem noroc.

Au coborât amândoi malul, au trecut podul, au intrat în cătun. Acarul a spus:

— Stă pe aici o fată bătrână, singură. Are casă cu două odăi. Să dormi dumneata într-una din odăi până mâine dimineaţă.

A bătut la poarta fetei lui Pândele Ciuşcă, fată îmbătrânită fără măritiş. L-a primit fata bătrână pe mosafir pentru o noapte. Acolo a rămas. Satul a aflat că-l cheamă Dumitrescu. Un timp a stat mai mult în casă, pe urmă a ieşit în arie, pe urmă în uliţă, la vorbă cu rumânii.

— A aşteptat Ştefana cât a aşteptat. Norocul şi l-a aşteptat.

— Ba încă noroc, nu glumă!… Să se mărite cu un târgoveţ…

Dumitru Dumitrescu a trândăvit o vreme căutând mereu să găsească de lucru, să-şi făurească un rost. Rumânii îi spuneau:

— Ar fi bine să te faci preceptor, domnule Dumitru, că pari om de ispravă, n-o să ne pui în frigare dacă o să mai întârziem în anii răi cu plata birului.

— Vă mulţumesc de încredere, dar eu la stat nu intru.

— De ce? Mare treabă nu e. Şi leafa e leafă. Munceşti ori nu munceşti, o primeşti întreagă la capătul lunii.

— Sunt bani care frig mâinile…

— Banii pe care îi mănâncă jandarmul, de pildă…

— Şi logofeţii…

— Şi primarul…

— Dar nici ai popii nu sunt mai breji…

— Numai banii dascălului sunt curaţi, că-şi sparge capul pentru ei cu copiii noştri, să-i înveţe carte…

— Când şi-l sparge…

— La răscoală, unii jandarmi au trecut de partea norodului…

— Puţini. Cei mai mulţi au tras în norod…

— Grădină fără uscături nu se poate…

— Prea multe uscături se află în grădina noastră…

— Boierii…

— Nu puturăm scăpa de ei…

— Era şi greu. Ei cu puşti, cu tunuri, noi cu ciomagul…

— Ne răcorirăm cel puţin sufletul. Ne sărarăm cel puţin inima…

— Dar şi l-au răcorit şi ei pe al lor…

— Câţi boieri să fi murit la răscoale, pe ţară?

— Câţiva. Pot fi număraţi pe degetele de la o singură mână, spune domnul Dumitru Dumitrescu, care pare a şti multe.

— Şi logofeţi?

— Puţini. Pot fi număraţi pe degetele de la amândouă mâinile. Mai rămân degete.

— Şi câţi desculţi au omorât boierii după răscoale?

— Unii spun unsprezece mii, alţii cincisprezece, alţii spun că ar fi fost împuşcaţi şi ucişi în bătăi şaptesprezece mii de ţărani – bărbaţi, femei, copii… I-au omorât fără să-i scrie în condici, ca să nu li se facă niciodată socoteala, spune domnul Dumitru Dumitrescu…

— Au măcelărit ţara ticăloşii. Au s-o măcelărească ori de câte ori o să ridice fruntea.

— Asta atârnă de noi toţi.

— Cum adică?

— Dacă ţara o să se ridice ca acum câţiva ani, fără legătură de la om la om, fără legătură de la sat la sat, fără conducere şi fără plan, o să se întâmple la fel. Boierii, cu jandarmii, cu armata au să măcelărească ţara.

— Cine să ne conducă?

— O să se găsească, la timpul potrivit, oameni potriviţi, mai spune domnul Dumitru Dumitrescu.

— Acum unde sunt?

— Se vor fi aflând ei pe undeva. Dacă nu se vor fi aflând pe nicăieri, au să se nască…

— Adu-i, Doamne! Adu-i, Doamne, mai curând, se închină Stoian Gonciu, veteran, ca şi gornistul Diş, din războiul de la 77…

— Apoi, moş Gonciule, n-o să-i mai apuci.

— O să-i apuce ăştia care acum se joacă în pulberea drumului…

Eu mă jucam în pulberea drumului. De-a caii mă jucam. Cu Iţicu. Cu Tutanu, cu Turturică, cu Gângu mă jucam. Iţicu era calul meu. Calul lui Turturică era Tutanu. Gângu nu era nici cal, nici călăreţ. Fugea ca mânzul, pe lângă herghelia noastră. Dacă Iţicu era calul meu, mă urcam eu în spinarea lui. Îl atingeam cu nuiaua. Ca pe un cal adevărat îl ardeam

cu nuiaua. Iţicu fugea, necheza… Apoi, Iţicu ostenea de atâta alergătură. Deveneam eu cal. Iţicu devenea călăreţ. Era rândul meu acum să alerg, să nechez, să-l port în cârcă pe Iţicu. Cal nărăvaş eram. Nechezam, sforăiam pe nas, mă speriam, îl trânteam pe Iţicu în ţărână. Plângea:

— Nu mă mai joc cu tine. Dinţosule…

— Să-ţi fie de bine…

Oamenii vorbesc fel de fel de lucruri despre Dumitru Dumitrescu, ginerele lui Pândele Ciuşcă.

— O fi spion, trimis de boieri să ne încerce…

— Ori un răufăcător, care s-a ascuns aici, între noi, de poliţie…

— Ori un cap al răsculaţilor, care caută să-şi piardă urma…

— Cine ştie!… Vorba aia: hoţul cu un păcat, păgubaşul cu o mie…

Dumitru Dumitrescu, până la urmă şi-a găsit rostul: face misitie pentru greci – cumpără pentru greci cereale de la rumânii care au cereale de vânzare. Sunt rari rumânii de acest soi, dar totuşi sunt – cei care au pământ mai mult…

De când s-a măritat, Ştefana lui Ciuşcă a întinerit. Umblă sprintenă. Cântă prin arie, printre pomi, cântece de dragoste…

Câteodată o cuprinde întristarea.

— Ce ai tu, fată?

— Mă gândesc la omul ăsta al meu. Ciudat om!… Mi-e teamă să nu rămân fără el. Acum n-aş mai putea îndura singurătatea. A venit într-o noapte. Nu vorbeşte de mamă, de tată, de soră, de frate. Nu mi-a spus nici măcar unde a trăit înainte. Nimic nu mi-a spus…

— Dacă nu-ţi spune, nu-l întreba. Poate într-o bună zi o să-ţi spună totuşi. O avea socotelile lui, ca orice om.

S-a apropiat toamna. A început toamna. A fost cules porumbul. Viile, câte au sădit rumânii după molimă, au fost

îngropate, să nu degere mlădiţele sub zăpadă.

S-a deschis şcoala. Arborii îşi leapădă frunzele galbene. Vânt, ploaie. Vânt schimbător. Ploaie măruntă, deasă. Ploaie de toamnă…

Ţârcovnicul Florea Floacă scuipă sânge. Nu poate să mai cânte. Nu poate nici să iasă din casă. L-a chemat pe popa Bulbuc la spovedanie.

— Părinte Bulbuc, eu am pus-o pe Dioaica să scoată ochii sfinţilor. A făcut vrăji să-l omoare pe Gică Stănescu. Voiam să-i iau locul! Voiam să ajung şi notar… Acum, pământ mă fac, părinte Bulbuc…

I-a dat boaita împărtăşanie.

La cârciumă, după ce a tras pe gât câteva bardace de vin, popa s-a spovedit cârciumarului. Satul a aflat îndată vestea.

Ţârcovnicul a murit. Un copil i-a tras clopotele. M-am dus cu droaia de băieţi la îngropăciunea lui.

Ţârcovnicul. Galben, în sicriul lui, fără nicio picătură de sânge în obraz.

De pe pereţii bisericii dintr-un lemn se uitau la el sfinţii cu găurile ochilor care fuseseră vopsiţi, cine ştie când, în albastru.

Se uita şi notarul Gică Stănescu, cu ochii vii, cu ochi adevăraţi, cu ochi de om…

XIV

O FĂRÂMĂ DE PÂINE

Am ajuns în ultima clasă. S-a deschis şcoala! Bucuria noastră e mare: învăţătorul Gheorghe Popescu-Bragadiru s-a reîntors la noi…

Am învăţat cu Popescu-Bragadiru clasa întâi. Când am trecut într-a doua, dascălul nostru cu ochi frumoşi, mustăţi groase şi glas limpede, puternic, ne-a părăsit. A plecat la oraş şi a devenit profesor de muzică la liceu, profesor cu suplinire. În locul lui ne-am pomenit la începutul anului cu domnul Pake Iliescu, om între două vârste, cu haine tare lucioase, cu pălărie de paie. Nu ne-a plăcut cum arăta la înfăţişare. Avea o faţă gălbuie, trasă, ochii mult prea trişti. Ne-a răspuns la „bună dimineaţa”. S-a aşezat sfios la catedră, a strigat catalogul. Vorbea pe nas, fonf, ca Bâca lui Tobei, şi trebuia să ne ascuţim auzul ca să pricepem ce spune. Am prins numaidecât a ne mişca, a ne da cu coatele, a vorbi tare. Pe loc am băgat de seamă că e surd. Am început să facem lecţiile. Noul nostru dascăl nu cunoştea cine ştie ce carte… Asta s-a văzut îndată.

— Ce aveţi astăzi? ne întreba…

Îi spuneam numele lecţiei.

— Copiaţi lecţia pe caiete…

Copiam lecţia pe caiete, după cum ne îndemna.

Ieşeam afară, ne jucam, intram în clasă, dascălul rămânea ore întregi cu ochii pe jurnal. Cine voia să înveţe învăţa. Cine nu voia să înveţe n-avea de dat nimănui socoteală. Ştiai ori nu ştiai, în catalog ţi se însemna aceeaşi notă: 5…

Ne-am pomenit la sfârşitul anului că am trecut toţi clasa, cei care ştiam să scriem şi cei care uitasem să scriem, să citim, să socotim.

Am aflat curând că învăţătorul Iliescu studiase… o clasă de liceu. Treceam prin apropierea catedrei: ne lovea în nas duhoarea care izvora din trupul şi din hainele lui. Băieţii spuneau:

— Mă, ăsta nu s-a spălat de la botez, de când l-a cufundat popa, de trei ori, în cristelniţă. Miroase ca un hoit de cal.

— Nu l-a băgat popa în cristelniţă, că nu s-a lăsat. A făcut gălăgie. Popa s-a mulţumit să-l stropească cu agheasmă de departe…

— Parcă tu te-ai spălat, Veve… Fugi pe uliţă, când te cheamă maică-ta să te bage în albie. Râde ciob de oală spartă…

— De ce să mă spăl? Ce? Eu sunt dascăl? Dac-aş fi dascăl m-aş spăla. Dar aşa.? Mă spăl, mă murdăresc iar… Mai bine nu dau deloc cu apă, nici pe obraz.

— Se vede…

— Parcă eu zic că nu se vede…

Îi spun tatii:

— Ne-a venit un dascăl nou.

— L-am văzut pe linia satului.

— Nu ne învaţă nimic. Mi se pare că nici nu ştie ce să spună şi cum să se poarte în clasă. De ce ni l-or mai fi trimis?

— O fi având proptele, taică.

Ştiu că numai zidurile şubrede au proptele. Şi gardurile vechi pe care, fără proptele, le-ar trânti vântul. S-a învechit gardul. Au putrezit bulumacii. Nu poţi ridica gard nou. Îl întăreşti pe cel vechi cu proptele. Asta ştiu,. Dar oameni cu proptele! Nu ştiu cum vine asta…

— Ce sunt proptelele?

— Rude la Ierusalim, băiete…

— Mă luminaşi buştean, tată.

— Neamuri, măi, Darie, neamuri sus-puse. Dacă ai neamuri sus-puse, n-ai nevoie nici de minte, nici de învăţătură. Te milogeşti niţel şi te miluie neamurile cu leafă de la stat.

— Şi Iliescu are proptele? Are neamuri la Ierusalim?

— Are. Altfel, neisprăvit cum e, ar plesni pe drumuri de foame. I-au aruncat şi lui, acolo, un oscior să roadă… Dacă n-ai sfinţi, oricâtă învăţătură ai fi băgat în căpăţână, nu se uită nimeni la tine. Mori cu zile. Poate nu mori. Dar bine n-o duci.

La şcoală, greu fusese începutul. Trecuse un om de la primărie, bătuse în poartă şi îi spusese tatii:

— Să-l trimiţi pe Darie la şcoală…

— Dacă o vrea să se ducă, răspunsese tata.

S-a întors spre mine.

— Cum ţi-o fi voia…

Mă încerca.

Nu mi-a spus nici să mă duc, nici să nu mă duc.

S-a deschis şcoala, m-am luat şi eu după ceilalţi…

În casa noastră învăţase carte, mai înainte, frate-meu Gheorghe. Învăţase cu sete. Fusese pe atunci învăţătoare în sat o femeie bălană, venită de dincolo de munţi, de prin ţara Moţilor. Berta o chema. Avea un băiat cam de vârsta lui frate-meu Gheorghe. Băiatul învăţătoarei trăia şi învăţa la Bucureşti, la neamuri. Frate-meu Gheorghe, ager, i-a plăcut învăţătoarei. L-a tot ţinut pe lângă ea şi i-a dat cărţi să citească. Primăvara, lipsea frate-meu cu săptămânile de la şcoală. Îl lua tata la plug. Era doar băiatul cel mai mare, singurul pe care-l putea folosi la muncă. Toamna îl lua la culesul porumbului, pe moşie la făcutul ogoarelor şi numai după căderea zăpezii, frate-meu venea la şcoală, cu geacul subsuoară, ca şi cum n-ar fi lipsit o singură zi.

A terminat frate-meu şcoala. Învăţătoarea a plecat toamna cu el la Bucureşti, la rudele ei, şi l-a dus pe frate-meu la examen, la seminar. A trecut examenul şi a rămas la oraş să înveţe carte. La internat a rămas să doarmă, să mănânce. Dar înainte de a se duce să dea examen, frate-meu Gheorghe a şi făcut o boroboaţă – boacănă boroboaţă. Rudele Bertei aveau un băiat, un împeliţat, la care ţineau ca la lumina ochilor. Era cam de-o vârstă cu frate-meu, diavolul. Au ieşit băieţii să se joace în curte. Din una, din alta, s-au luat la harţă. Orăşeanul l-a înjurat pe dezbrăcat. Atât i-a trebuit lui frate-meu. Până să bage boierii de seamă, până să iasă în curte să-şi scape odorul din mâinile sălbaticului, măturase frate-meu lespezile cu el.

— Ne pricopsişi, Berto!… Ne aduseşi în casă un barbar, să ne omoare copilul…

— E băiat bun Gheorghe. E drept, cam iute la mânie. Poate l-a întărâtat cu ceva Sandu. Să-i chemăm pe amândoi, să întrebăm cum a fost, ce s-a întâmplat.

I-au chemat.

— De ce l-ai bătut pe Sandu, Gheorghe?

— M-a înjurat de mamă. Şi mama mea e moartă. De ce m-a înjurat de mamă?

— De ce l-ai înjurat, Sandule?…

— Mi-a plăcut să-l înjur… S-a înfuriat şi a sărit la bătaie. M-a bătut.

Plângea. Se văicărea bătutul.

— Ăsta e de la ţară, e prost, nu ştie de glumă. La noi înjurătura e glumă.

— O fi! a răspuns, ţâfnos, frate-meu. Dacă mai mă înjură, îl smintesc în bătăi, să ştiţi.

Peste câteva zile au scăpat de el. A intrat frate-meu bursier. Când termină – mai are niţeluş – o să-şi lase barbă, o să se facă popă… „Doamne miluieşte, miluieşte, miluieşte”… „Cununã-se robul lui Dumnezeu”…

Al doilea frate al meu – frate numai după mamă, frate-meu Ion – s-a bucurat de aceeaşi grijă din partea doamnei Berta. Fără niciun folos. În patru ani, frate-meu Ion n-a putut să calce în clasa a doua. Venea învăţătoarea dimineaţa, îl lua din culcuş, îl ducea la şcoală. Rămânea în clasă cât rămânea, o zbughea pe fereastră, dacă fereastra era deschisă…

Din sat a plecat Berta. A venit în locul Bertei un bătrân cu barbă roşie, Raimont Cucu. S-a aşezat cu amenzile pe oameni, să-şi trimită copiii la şcoală. A plătit tata amenzi cât a plătit, pe urmă n-a mai putut să plătească. În fiecare dimineaţă tata l-a luat pe frate-meu în cârcă, l-a dus la şcoală.

Venea frate-meu la prânz cu palmele umflate de lovituri, cu obrajii negri de pumni, cu coastele rupte. Zăcea, gata-gata să dea ortul popii. Părul, pe jumătate jumulit de Barbă Roşie…

La nimic n-au slujit pedepsele. La nimic n-au slujit bătaia, ocara. Până la urmă, Raimont s-a lăsat păgubaş. L-a luat pe frate-meu de turul pantalonilor şi l-a aruncat afară, pe uşă..

— Să nu te mai prind pe aici!…

— Mulţumesc frumos! i-a răspuns frate-meu Ion din mijlocul şoselei.

Apoi a luat o piatră şi-a zvârlit-o în fereastra şcolii. A spart un geam. A plătit tata geamul.

A încercat Barbă Roşie să-l mai amendeze pe tata…

— Nu e nicio pagubă. Mai mult de trei sferturi din copiii satului nu ştiu carte. Pentru atâta lucru nu se prăbuşeşte cerul peste oameni. Fetele, una dintr-o sută dacă ştie să se iscălească…

Mă întorc de la şcoală, după prima zi, stau cu mama de vorbă pe vatră şi-i povestesc cu de-amănuntul tot ce am auzit, tor ce am văzut în ziua aceea la şcoală.

Mama mă ascultă, se uită la mine. Văd cum pe obraz îi înfloreşte bucuria, ca un bujor.

— Cu Gheorghe ai să semeni tu, nu cu Ion. Tu ai să-nveţi carte.

— Te bucuri?

— Fireşte că mă bucur. Destulă inimă rea mi-a făcut Ion. Măcar tu să înveţi.

— Poate am să învăţ, mamă. Dar îmi trebuie un leu şi zece bani. Trebuie să duc mâine banii ăştia la şcoală. Ne-a cerut dascălul pentru tăbliţă, pentru abecedar, pentru condeie.

— Să vie taică-tău, să-ţi dea.

Seara a venit tata de la muncă. I-am spus povestea cu leul, la masă.

— De unde să găsesc eu atâţia bani! N-am de unde. Mai aşteaptă…

De câte ori se vorbeşte în casă de bani, parc-ar fi luat casa foc, se iscă zarvă, ceartă mare. Mama rabdă cât rabdă. Izbucneşte:

— Mi s-a urât cu sărăcia. Până când o s-o ducem aşa!… Bani, nu. Mâncare, nu.

— Muncesc cât pot, spune tata. Toţi muncim. Nu ni se ajunge, asta e. Orice-am face, nu ni se ajunge. N-o să mă apuc să fur…

La şcoală a doua zi, a treia zi…

Dascălul s-a dus la oraş. L-am aşteptat la gară, la întoarcere. Au adus pachetele cu cărţi şi tăbliţe la spinare copiii. Am adus şi eu un pachet… Doi am rămas fără cărţi: eu am rămas fără cărţi şi un băiat din cătun, cu gâtul plin de gâlci, de bube, unul al lui Coş, hoţul de păsări.

Al lui Onofrei Coş nu se sinchiseşte.

— Ori cu carte, ori fără carte – cugetă el cu glas tare – totuna e…

Onofrei Coş şi-a ales drept meserie furtul păsărilor. Trece noaptea peste garduri, aruncă amăgeală câinilor, să nu-l latre, intră pe brânci în coteţ, culege găinile, pleacă.

— De ce-ai furat găini, Onofrei?

— Să le mănânc cu copiii. Dacă nu fur, n-am ce mânca.

— Munceşte!

— N-am unde.

— La boier. Sunt atâţia boieri.

— Or fi! Vor muncă pe nimic…

Avendrea tăinuie furturile. Onofrei Coş le mărturiseşte cu gura plină. Merge la puşcărie, la oraş, rămâne, se întoarce acasă, fură, pleacă iar la puşcărie.

— Nu mă satur, la puşcărie, de mâncare, dar ceva tot prind în gură. Mai greu de nevastă şi de băiat, că-i las fără de nici unele… Pe băiat o să-l fac hoţ. Nu hoţ de găini. Hoţ de boi, hoţ de cai o să-l fac. Să i se ducă vestea…

— Fă-l!…

— Să mai crească…

Stă lângă mine, în bancă, feciorul lui Onofrei Coş, hoţul de păsări. Ieri, i s-a spart o bubă. Azi alta.

— Tu când aduci bani, Coş Haralambie?

— Niciodată, domnule.

— De ce?

— Nu-mi trebuiesc cărţi. Nu vreau să învăţ. Cu carte, fără carte… Ce mi-e laie, ce mi-e bălaie.

— Când ai să aduci bani să-ţi cumperi cărţi, Darie?

— Nu ştiu, domnule.

M-a pus să stau într-o bancă din fundul clasei. Am stat unde mi-a spus să stau.

Au început lecţiile: întâi scrisul, linii drepte, linii plecate, ovale, puncte, virgule.

Pe urmă copiii au deschis abecedarul şi au început a citi: o, i, oi…

Mă uitam şi eu în paginile abecedarelor. Aş fi scris, n-aveam cu ce să scriu, n-aveam pe ce să scriu. M-am dus pe la băiatul lui Bucur, cârciumarul de lângă gară. Patru băieţi avea cârciumarul. Unii mai mari decât mine, alţii mai mici. S-au îndurat de mine şi mi-au dăruit un ciob de tăbliţă. Condei nu mi-au dat, nici nu le-am cerut.

Pe tăbliţă se putea scrie şi cu un vârf de cui.

Casa noastră e învelită cu şindrilă. M-am urcat pe casă şi am scos un cui. Am pus tăbliţa pe marginea patului şi, în genunchi, am început să însemn literele, cum le văzusem. Am învăţat a le cunoaşte repede. Şi socotelile am învăţat a le face.

Abecedar şi tăbliţă mi-am cumpărat abia după sărbătorile Crăciunului. Umblasem cu sorcova şi-mi adunasem ceva bani. Niciodată, cât am învăţat la şcoala primară, nu mi-am cumpărat cărţi decât după sărbătorile de iarnă.

Ce mare mi se pare şcoala! Are patru pereţi înalţi. În stânga, lângă uşă, o tablă pătrată şi neagră, sprijinită pe trei picioare. În dreapta, un piedestal de scânduri şi pe piedestal catedra şi scaunul învăţătorului. Pe catedră, catalogul, o călimară, condeiul dascălului…

Trei ferestre are şcoala. Trei ferestre uriaşe faţă de ferestrele caselor în care vieţuiesc oamenii. Pe pereţi, hărţi cu toate ţările lumii, hărţi cu toate apele, cu toate mările pământului.

Mai e ceva pe catedră: un glob. Oceanele şi mările sunt însemnate pe suprafaţa globului cu albastru, cu un albastru care seamănă cu albastrul cerului. Câmpurile – cu galben, munţii – cu dungi negre.

Toate lucrurile astea, atât de noi pentru mine, atât de minunate, mi le lămureşte un băiat din cătun care e-n clasa a patra, Baboi Elefterie. E înalt, înalt ca un plop, subţire şi tare galben la faţă. Tuşeşte. După ce tuşeşte, scuipă în batistă. Copiii râd de el:

— Uitaţi-vă la Lefterie! Scuipă în batistă, ca să nu spurce pământul!… Scuipă, mă, jos, că e destul de spurcat pământul şi fără scuipatul tău…

— Pământul nu e spurcat… Numai unii oameni sunt spurcaţi, răspunde Lefterie.

— Oliolio! Tică! Parc-ar vorbi din carte ofticosul lui Baboi.

— Nu mai citi, mă, că te duci pe urmele lui taică-tău…

— Lasă-l, bă, să citească. Poate nu moare. Sunt ofticoşi care o duc până la bătrâneţe. Trag să moară şi nu mor. Să citească! Poate se face secretar ori telefonist la primărie. Lefterie nu e ca noi, zdravăn…

— Uite, tu, Tutanule, o să fii unul din cei ce spurcă pământul cu umbra.

— Eu, mă? Eu?

Umflat în pene ca un curcan, Tutanul se apropie de Baboi.

— Măi, Lefterie, mi-e milă de tine, măi, mi-e teamă că, dacă-ţi dau o palmă, mori şi-ţi mănânc coliva. Dac-o avea ţaţa Rozica în casă grâu de-o colivă.

— N-are!…

— Umblăm cu desaga prin sat, după pomană, nu te lăsăm noi fără colivă, dacă mori.

Tatăl lui Baboi a murit mai de mult. Şi-a ieşit din minţi, l-au dus la oraş la spital, a murit acolo. Muncea la câmp pe locurile lui şi pe moşia Pienarului. Îşi luase nevastă de la oraş, care croia şi cosea muierilor din sat fuste, bluze, rochii. Tatăl lui Baboi, Elefterie, avea un raft de cărţi. Citea mereu, mai ales iarna, când zăpezile erau înalte şi treburile puţine. Când a înnebunit, popa Tomiţă Bulbuc a dat sfoară în sat:

— Baboi şi-a pierdut minţile din pricina cititului. Cine citeşte mult, taică – spunea popa oamenilor – înnebuneşte. Cartea nu e bună, strică mintea omului. Eu nu citesc decât la biserică, taică.

— Lasă, că nici acolo nu te omori cu cititul, părinte! i-a spus al lui Ududui.

— Asta e adevărat, taică. Mai sar, pe ici, pe colo, câte-o pagină, două, că prea e lungă slujba. A dracului de lungă e slujba bisericească…

Lefterie a crescut cu ochii pe cărţile rămase de la taică-său.

— Dacă aş avea bani, Darie, i-aş da toţi pe cărţi. N-o să mă satur niciodată de citit…

Mă strecor câteodată înaintea celorlalţi în şcoală. Mă apropii de catedră, învârtesc globul. Îl privesc încet şi cuprind toate marginile pământurilor şi apelor cu ochii. Mi se pare că nu bietul glob de carton se învârteşte în faţa mea, sub degetele mele, ci că eu însumi călătoresc de-a lungul şi de-a latul lumii. Călătoria aceasta prin ţara uriaşă deasupra căreia scrie cu litere mari „China”: o fac într-o căruţă de ţară la care sunt înhămaţi doi cai mărunţi, cu picioarele groase, cu copitele butucănoase, care ţin la drum.

Mi-a vorbit Baboi despre ţara asta. Oamenii poartă pălării ciudate, ţuguiate, şi haine largi, au ochii încrucişaţi… Călătoresc pe drumurile lor. Trec prin satele şi prin oraşele lor. Văd munca şi viaţa lor şi le ascult glasul, şi încep a le înţelege graiul…

Partea aceasta de sub cercul polar, însemnată cu alb, ştiu că este o pustietate de gheaţă, dar o pustietate în care trăiesc totuşi oameni înfăşuraţi în cojoace, oameni mărunţi, oameni care dorm în corturi şi care se hrănesc cu peşte. Prin ţara lor călătoresc alunecând cu sania, şi la sanie e înhămat un cerb cu picioare subţiri şi cu coarne rămuroase, cu coarne care parcă ar purta în vârful lor cerul… Munţii îi trec pe poteci întortocheate… Mările le trec cu barca… Oceanele le străbat ascuns în fundul unui vapor… îmi pare rău că nu văd apele fără hotare.

— Ce faci aici, Darie?

— Mă uit şi eu la glob, domnule.

— Îţi place?

— Îmi place.

— Vino după masă la mine.

Învăţătorul trăieşte într-o odaie mică, la Voicu Buciuc, negustorul de la răscrucea de drumuri. Odaia învăţătorului are rafturi, pe rafturi, cărţi.

— Tu vrei să citeşti şi altceva decât scrie în *Citirea* ta?

— Vreau.

Îmi dă două cărţi dascălul. Le iau. Le citesc până seara. Le mănânc cum mănânci atunci când eşti flămând codrul de pâine. I le duc îndărăt.

— Le-ai citit?

— Da.

— Povesteşte cuprinsul lor.

Îi povestesc învăţătorului cuprinsul. N-am uitat nici mărunţişurile.

Împrumut o carte mare, groasă, cartonată, o carte cu poze, cu multe poze. Găsesc acolo tot ce vreau despre orice ţară din lume.

— E o geografie pentru băieţii care învaţă la liceu, mă lămureşte Baboi.

— Poate o să mergem şi noi la liceu.

— Poate tu o să mergi. Eu nu. Eu o să mor. Curând o să mor. Oftica nu iartă.

Setea mea de a cunoaşte creşte, creşte.

Ştiam multe lucruri când am trecut în clasa a doua şi-mi făurisem un plan întreg ca până la sfârşitul şcolii primare să citesc toate cărţile din rafturile dascălului.

Dascălul şi-a pus lacăt la uşa odăii lui şi a plecat la oraş.

Iliescu nu citea decât jurnale.

Am trecut în clasa a treia.

A plecat şi Iliescu. Ne-a fost trimis alt învăţător. Ăsta are altă boală: umblă seara prin sat. După muieri, după fete. ÎI ciomăgesc flăcăii, îl ciomăgesc bărbaţii.

Fusulan vine dimineaţa la şcoală bătut măr. Strigă catalogul. Ne dă să scriem ceva. Pe urmă ne lasă singuri. Pune pe unul din clasa a cincea să ne noteze, dacă facem cumva nebunii. Cine e notat de monitor că n-a fost cuminte e deznodat în bătăi de Dudu Fusulan.

Învăţătorul se îndeletniceşte cu altceva. În cafeneaua de peste drum de şcoală, în cafeneaua ţaţei Lenea, învăţătorul, cu notarul, cu popa, cu agentul de percepţie joacă. Uneori câştigă şi, când câştigă, bea tot ce a câştigat. De cele mai multe ori pierde. Se întoarce furios în clasă.

— A vorbit cineva?

— Ăştia, domnule! răspunde monitorul, şi-i dă lista.

Ia nuiaua, strigă băieţii, îi scoate lângă tablă, îi bate de-i zvântă. Ne dă drumul să ne întoarcem acasă. Din nou merge la cafenea învăţătorul.

Nu învăţăm nimic. Mi-e sete de cărţi, dar în tot satul numai Lefterie are câteva cărţi. I le-am citit. Am descoperit la el pe rafturi o cărţulie pe scoarţa căreia scria Asia. O cărţulie întreagă despre un continent despre care ştiam atât de puţin!

— Împrumută-mi-o s-o citesc, Lefterie.

— Ia-o!…

Am luat-o. Am început a o citi – era o duioasă poveste de dragoste: *Asia* lui Ivan Turgheniev…

— De ce suspini, Darie?

— Nu ştiu, mamă…

— Cartea te face să plângi?

— Da.

— Caută cărţi care să-ţi dezlănţuie râsul. De plâns, ai să tot plângi în lume! Asta dacă ai inimă slabă şi-ţi lipseşte curajul. Nu te ştiam fricos..

— Nu mi-e frică de oameni.

— Dacă nu ţi-e frică de oameni, n-are de ce să-ţi mai fie frică…

— Mi-era frică de trăsnete, când ploua. Acum ştiu ce e trăsnetul. Am învăţat la şcoală, anul trecut, de la Bragadiru.

— Ştii ce e trăsnetul? Când e cerul înnorat şi nu plouă, iese sfântul Ilie la plimbare prin nori cu căruţa lui. Căruţa sfântului are roţi de foc. Şi caii sfântului sunt tot de foc, – năluci de văpăi. Copitele cailor, roţile căruţei zguduie norii şi-i scutură de ploaie. Diavolul se ascunde. Sfântul Ilie, cu ochii pe el. Îl vede şi trage cu săgeata de foc în el. Ăsta e trăsnetul. Îl nimereşte săgeata pe Sarsailă, îi pârleşte pielea. După trăsnet, miroase totdeauna a pârlit… Coşi un petic la cămaşă duminica, ori baţi un cui în perete. Acolo se ascunde iaca-cine. Sfântul îl ia la ochi. Porţi cămaşa cu petic pus duminica, te-a ajuns trăsnetul. Casa trăsnită ia foc. Ia foc şi copacul trăsnit.

— Dar sare de ce pui pe prag, când plouă?

— Numai când plouă prea tare, când se rup zăgazurile cerului şi ploaia cade puhoi, pun sare pe prag. Sarea aşezată pe prag domoleşte ploaia…

— Mamă, crezi tu în toate astea?

— Toată lumea crede. Au crezut şi mama şi bunica. Poate că bătrânii ştiau ei ceva. Dacă ştii tu altfel, uite, spune-mi să aflu şi eu… Nu-ţi mai este teamă de trăsnete?

— Nu.

— Să nu te adăposteşti sub copaci când plouă cu trăsnete şi tunete. Trăsnetul cade uneori pe copacii înalţi…

— Din pricina lui Aghiuţă, care se adăposteşte şi el de ploaie la rădăcina copacului?

— Ei! Cu tine văd că n-o sfârşeşte omul…

Mai se găsesc câteva cărţi la biserică, ceasloavele în care citeşte popa slujba. Nu mi-e poftă să-mi bag nasul în ele. Nici nu mi-l bag…

Pe la mijlocul iernii, dascălul nostru s-a făcut nevăzut. Unii au spus că s-ar fi înecat în gârlă, că s-a rupt gheaţa sub el noaptea, când a vrut să treacă după muieri, în cătun. Alţii, că şi-a luat lumea în cap…

Ne-a venit alt dascăl, unul tare bătrân, trecut poate de şaptezeci de ani. Abia îşi târăşte picioarele. Poartă barbă şi ochelari prinşi după ureche. Are nas lung, subţire, căzut peste mustaţă. Aude ca o pisică, numai de văzut nu vede bine. Haine ponosite, ghete scâlciate, căciula roasă pe margini – iată tot ce are domnul Inocenţiu Cocuz.

— Măi copii, mă, să învăţaţi carte, mă… Omul fără ştiinţă de carte e orb…

— Da, domnule…

Se ridică al lui Cărăbaş, vorbeşte:

— Mi-e nu-mi place să-nvăţ. Mie-mi plac oile. Am lapte, am brânză, am cojoc. Oile ştiu să mi le număr. De ce să învăţ? A citit tatăl lui Baboi şi-a înnebunit din pricina citaniei, l-au dus la balamuc…

Lui Inocenţiu Cocuz i se întinde gura până la urechi. De râs i se întinde. Zâmbim şi noi câţiva.

— Taică-tău e bogătan, Cărăbaşule…

— Dacă e harnic, domnule…

— Câte slugi aveţi, Cărăbaşule?

— Multe, domnule, vreo cincisprezece. La câmp, când avem zor, mai luăm sărăcani cu ziua. N-au ce să mănânce şi vin să lucreze la noi pe mâncare…

— Şi la noi tot pe mâncare vin, domnule! sare cu gura, neîntrebată, băloasa lui Iordache, cea cu obrazul totdeauna plin de bube dulci…

— Bine, Cărăbaşule, tu să nu înveţi carte, dacă nu vrei. Nu e vorbă, nici nu te prea ajută capul. Dar ăştia trebuie să înveţe, ca să nu mai muncească la tine, când o să-l moşteneşti pe taică-tău, pe mâncare.

Se uită la noi dascălul. Se uită la mine şi ştiu că mă vede ca prin ceaţă.

— Darie, ţie-ţi place să înveţi?

— Da, domnule…

Şi lui Turturică îi place să înveţe, şi lui Iepure Marin care vrea să plece la oraş şi să înveţe meşteşug bun, şi fetişcanei acesteia cu coade pe spate şi cu sprâncene groase, care scrie mai frumos decât noi toţi şi tuturor problemelor le găseşte răspunsul fără să însemne cifrele pe caiet şi să socotească, care e trecută în catalog sub numele de Lazăr Filofteia…

— Eu, spune Filofteia, aş vrea să mă fac doctoriţă, să lecuiesc oamenii de boli. Aş vrea… Dar pentru asta ar trebui să mă duc la oraş la şcoală. N-o să mă duc. N-are cu ce mă trimite tata…

Casa lor e lipită de malul pe creasta căruia trece calea ferată – o casă cu acoperişul ţuguiat, mai curând un coteţ de păsări. Cu fraţi, cu surori, sunt nouă la masă. E tânără maică-sa. O să mai sporească numărul.

— Eu aş vrea să învăţ să construiesc poduri, se laudă David Bociu, care ştie a socoti orice din cap..

Iepure Marin se uită la ei cu milă.

— Vorbiţi în bobote, măi. Voi nu ştiţi că nu se poate merge la şcoală fără bani? Cine dracu o să vă dea vouă atâţia bani să plătiţi la oraş gazde, şi haine, şi cărţi? Eu mă duc la meserie. Mecanic o să mă fac. Să lucrez fierul şi să umblu cu maşinile. O să cunosc toate şuruburile de la toate maşinăriile din lume… Am vorbit eu ce-am vorbit la gară, cu un mecanic de tren…

Zăbunul lui Iepure e bălţat de petice. I-a îngheţat nasul. Îi pică mucul. Îşi şterge nasul cu mâneca zăbunului. Ni le ştergem şi noi pe ale noastre.

— Tăcere!… strigă dascălul. Astăzi o să vorbim despre Ion-vodă cel Cumplit, căruia i s-a mai spus şi Ion

Armeanul…

Inocenţiu Cocuz e însurat. Cu nevastă tânără e însurat. Cucoana Doxi, nevastă-sa, să tot aibă treizeci de ani – voinică, albă, grasă, frumoasă. Lată în umeri, în şolduri lată, înaltă încă o dată aproape cât Inocenţiu Cocuz. Perechea are trei copii, trei băieţi.

— Mari?

— Nu, mici…

— Cu cine i-o fi plămădit cucoana Doxi?

— Cu Cocuz, cu cine altcineva!…

— Ei, aş!

Pe uliţă, Inocenţiu Cocuz a ieşit cu săniuţa, trage săniuţa… Trei băieţi în săniuţă, băieţii lui Inocenţiu Cocuz – unul să tot aibă cinci ani, al doilea trei, al treilea un an. Toţi trei aidoma lui Inocenţiu Cocuz.

— Cum îi cheamă, domnule dascăl, pe băieţi?

— Pe ăsta, măricelul, Primus Inocenţiu Cocuz, pe mijlocaş, Secundus Inocenţiu Cocuz, pe prâslea, Terţius Inocenţiu Cocuz…

— Apăi astea nici nu sunt nume de creştini. Nume de păgâni sunt.

— Or fi, oameni buni. Dar ce! Păgânii nu erau şi ei oameni.

— Nu zicem că nu erau…

Nici Inocenţiu Cocuz n-a făcut purici la noi în sat…

Din lecţia pe care ne-a ţinut-o despre Ion-vodă cel Cumplit, zis Ion Armeanul, i s-a tras. S-a auzit în sat. Din sat, purtată din om în om, vorba a ajuns la oraş. Ne-am pomenit într-o dimineaţă că intră un domn negricios, cu mustăţile vrabie, peste noi, în clasă. Inocenţiu Cocuz încerca să desluşească literele în catalog, să ne strige pe nume. A pătruns om străin în clasă, ne-am şi ridicat în picioare.

— Sunt inspectorul şcolar Paraschiv I. Paraschiv, s-au rostit, piţigăiate, mustăţile vrăbii.

— Mă rog, mă rog, dacă spui dumneata… Poţi să fii şi papa de la Roma. Poţi să fii şi fratele papii. Cum vrei.

L-a apucat tremuriciul – ca pe epipleptici – pe inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. S-a stăpânit.

— Am venit să cercetez cazul cu Ion-vodă cel Cumplit.

— Şi cazul cu Vodă Cuza, nu? Am vorbit şi de Cuza-vodă.

— Să lăsăm glumele. Ai o păsărică sub pălărie, Ion-vodă.

— Am mai multe, a spus glumind Inocenţiu Cocuz. Pe Ion Armeanul, pe Cuza-vodă, pe Tudor, pe toţi câţi au încercat să ridice poporul…

Clasa rămăsese în picioare. Ascultam. Priveam cu ochii zgâiţi la cei doi care se certau.

— Staţi jos, copii! ne-a îndemnat Cocuz.

Paraschiv I. Paraschiv a trântit geanta pe catedră. A răsturnat călimara. S-a mânjit şi podeaua de cerneală violetă. A urlat:

— Asta e necuviinţă!

— Nu eu sunt necuviincios, a răspuns Cocuz. Aţi venit pentru anchetă. Faceţi, vă rog, anchetă, domnule inspector. Sunt învăţat cu anchetele ca sacul cu peticul.

Inspectorul a scos un teanc de hârtii. A început a mâzgăli hârtia.

— E adevărat că ai vorbit copiilor despre Ion-vodă cel Cumplit?

— E adevărat. Trebuia să vorbesc. E în programă.

— E adevărat că ai spus că Ion Armeanul i-a tăiat pe boieri şi chiar pe preasfinţitul mitropolit al Moldovei, în ziua de Paşte?

— E adevărat. Scrie la carte.

— E adevărat că ai povestit copiilor cum l-au vândut boierii pe domnitor, turcilor?

— E adevărat. Scrie la Cartea de citire.

— E adevărat că ai stăruit asupra faptului că Ion Armeanul îi iubea pe ţărani şi-i ura pe boieri?

— E adevărat. Scrie…

— Ştiu. La Cartea de citire…

— Atunci…

— E adevărat că la această lecţie ţi-ai dat osteneala să le vorbeşti copiilor frumos?

— E adevărat. Cum să nu fie adevărat?

— De ce ai făcut asta?

— Păsărică! Ştiţi! Păsărică mea! Slăbiciunile! Păsăricile…

— Domnule!

— Da, domnule inspector, e timpul să isprăvim cu gluma. Sunt lecţii care îmi plac. Pe acestea le predau cu căldură, cu pasiune chiar…

— Plângeau copiii…

— Nu toţi. Dar unii într-adevăr plângeau. Se înfierbântaseră. Alte lecţii le predau uscat, acelea care nu-mi plac, de pildă Mihai Viteazul, care i-a legat pe ţărani de pământ, robindu-i şi mai mult boierilor. Nu-mi place Constantin Brâncoveanu, care a jupuit ţara şi a adunat averi nemăsurate…

— Şi toate astea le-ai spus copiilor de pe catedră…

— Le-am spus.

— Dar la Cartea de citire scrie altfel…

— Fals. Fals. Cartea de citire a falsificată în multe locuri. Cunosc adevărul din documente…

— Cu asemenea documente, cu asemenea învăţători, n-avem ce face. Eşti pensionar?

— Da. Cu prelungire în activitate.

— Ţi-am tăiat prelungirea. Părăseşte şcoala.

— O s-o părăsesc…

— Acum!

S-a întors cu obrazul spre noi Inocenţiu Cocuz. Avea un obraz bătrân, zbârcit, nas mare, vulturesc. Sub ochelari, ochii umezi.

— Să trăiţi, copii! Să rămâneţi sănătoşi şi să nu uitaţi a citi cartea cum nu e scrisă, cum v-am învăţat eu.

— Duceţi-vă acasă! ne-a strigat inspectorul Paraschiv I. Paraschiv. O să vă trimitem alt dascăl. Poate pe Bragadiru…

Am ieşit din şcoală. A trecut pe lângă noi Inocenţiu Cocuz. L-am salutat cu căciulile. Ne-a mai privit o dată. Şi-a ridicat şi el căciula. A şoptit:

— Adevărul, să căutaţi adevărul în cărţi. Sunt şi cărţi mincinoase. Multe. Să învăţaţi a le deosebi pe cele bune de cele rele…

Vestea întoarcerii lui Bragadiru ne-a bucurat. L-am primit cu urale. Vechiul nostru dascăl era înduioşat. S-a uitat la fiecare dintre noi, s-a uitat şi la mine. Cam prin fundul clasei stam parcă.

— Tu, Darie, cât am lipsit eu de aici, ai mai citit ceva?

— N-am prea avut ce să citesc, domnule.

— Să treci pe la mine.

Trec în fiecare zi pe la învăţător. În fiecare zi îmi dă o carte. O citesc, i-o dau îndărăt, îmi împrumută alta.

Mă scoate la tablă, mă ascultă la aritmetică. Înşir socotelile, adun, împart, înmulţesc. Mi-a ieşit rezultatul…

Din băncile din faţă izbucneşte un hohot de râs. Râde Mitică – Mitică, băiatul lui Toma Ocî.

— De ce râzi, Mitică? întreabă dascălul.

— De cizmele lui Darie, domnule…

— Treci la loc, Darie.

Trec la loc. Mai râd şi alţii, molipsiţi de la băiatul lui Toma Ocî…

Dascălul îl scoate pe Mitică Ocî la tablă.

— De ce ai spus că râzi?

— De cizmele lui Darie. A venit încălţat cu cizmele lui taică-său…

Într-adevăr, de când căzuse iarna, veneam la şcoală încălţat cu cizmele cu care făcuse tata armata la călăraşi. Erau mari cizmele pentru picioarele mele, mult prea mari. În fiecare cizmă îmi intra piciorul până sus, la încheietură. Abia le târam. Căpătasem între picioare răni. Mă frecau carâmbii cizmelor. Veneam la şcoală cu ce puteam. Zăbunul era rupt în coate, rupturile nu mi le cârpea nimeni. Căciula îmi cădea peste urechi – o căciulă veche, culeasă de prin pod.

Râdea Mitică de cizmele mele!… Asta l-a înfuriat pe dascăl. Niciodată până atunci nu-l văzusem atât de crunt. L-a ascultat pe băiatul cârciumarului. N-a ştiut să răspundă la nicio întrebare…

Era frumos, spălat, cu unghiile tăiate, cu ghetuţe potrivite pe picioare şi cu haina croită după comandă, la oraş.

Învăţătorul l-a plesnit la palme. Mitică tot a râs. A râs până l-a podidit plânsul de usturime… Se frângeau nuielele pe palmele lui. Bătea rar Bragadiru, numai când îşi ieşea din ţâţâni. Dar atunci, ţin-te bine, băiatule! Nu scăpai uşor… Totuşi, nu ne prea sinchiseam cine ştie ce. Cu bătaia eram învăţaţi de acasă, unde ne atingeau părinţii, fraţii şi surorile mai mari, cine se nimerea, cine se întâmpla. Vinovaţi eram, îndoială nu încăpea. Până a nu intra în clasă învăţătorul, ne îmbrânceam, ne păruiam, varul de pe pereţi îl luam pe zăbune. Ne mai loveam peste gură, peste nas, ne podidea sângele. Avea dreptate Bragadiru să ne mai ciocănească azi pe unul, mâine pe altul… Dar Fusulan nu. Din senin îi căşuna:

— Mitache, spune-i soră-tii să iasă diseară la poartă… Iliuş, ce face maică-ta? Tot văduvă? Aş vrea să-ţi devin tată pentru o noapte.

El, Dudu Fusulan, dascăl trimis de stăpânire să ne lumineze – noi, copii. Greu să te iei cu el de păr.

Tot atât de bine gătit ca Mitică e şi băiatul cârciumarului de lângă gară, băiatul lui Bucur. Învăţătorul ia masa câteodată la ei, cu doctorul Ganciu şi cu alte acrituri ale satului. Era slab la minte băiatul. Dascălul m-a aşezat cu el în bancă. Îl ascultă. Am voie să-i şoptesc lui Micu Bucur şi să-l ajut să răspundă cât de cât. Primesc pentru asta, drept plată, un covrig pe săptămână. Lucru mare să primeşti un covrig pe săptămână…

Sună clopotul de recreaţie. Ne aflăm în mijlocul iernii. Ieşim în curte şi ne jucăm. Am plecat de acasă, dimineaţa, nemâncaţi. Fiecare scoate din geacul lui ce şi-a adus. Unii o bucată de mămăligă prăjită pe tăciuni, alţii boabe de porumb coapte. Suntem peste optzeci în clasa asta care acum nu mi se pare atât de mare – optzeci de copii înghesuiţi câte zece-doisprezece într-o bancă. Din optzeci de copii, doi scot în fiecare zi, la recreaţie, din geac, din sân, câte o bucată de pâine. Unul din copiii aceştia e din neamul Cărăbaşilor. Cărăbaşii sunt bogătani: au pământuri, au oi, au bivoli, au vaci. Niculae Cărăbaş e singurul dintre băieţi care vine cu pâine la şcoală. În fiecare zi vine cu pâine la şcoală!…

Mai vine cineva cu pâine la şcoală: fata lui Niţu, mecanicul de lângă gârlă, care şi-a adus nevasta de dincolo de hotar şi care are maşină de treierat. Pe fată o cheamă Orzu Margareta. E singura dintre copii care umblă totdeauna încălţată. Da. Încălţată, îmbrăcată cu rochie de oraş, pieptănată, cu bariş albastru pe cap şi cu ghiozdan de piele. Are ochi albaştri Orzu Margareta şi buzele puţin ţuguiate. Maică-sa e nemţoaică. Pâinea pe care o mănâncă e albă ca zăpada.

Ne strângem în jurul lor şi ne uităm cum se îndoapă cu pâine!… Ne lasă gura apă după pâine.

De la venirea toamnei, în casa noastră nu se mai frământă şi nu se mai coace pâine.

Îl aud pe al lui Ciuciumiş, pe ăl mic, pe Călin:

— Dă-mi, măi Cărăbaşule, o fărâmă de pâine.

— De ce să-ţi dau?

O aud pe Pietricica, fata pândarului:

— Dă-mi, fă, Margareto, o fărâmă de pâine.

— Tu n-ai părinţi să-ţi dea? De ce să-ţi dau eu?

O fărâmă de pâine… O fărâmă de pâine…

Tata a întârziat în sat. S-a dus să-şi cumpere tutun şi a întârziat. Mâncăm fără el, ne culcăm, aşteptăm să adormim.

Lampa arde. Cu lumină mică arde lampa. Îl aud pe tata cum intră în casă. O văd pe mama cum se ridică din pat şi-i dă să mănânce, să înghită ceva.

Tata îi vorbeşte mamei:

— Dascălul vrea să-l trimitem pe Darie la şcoală. O să-i facă el rost de bani de drum. Ofiţer o să-l facem pe Darie…

Scot capul din aşternut şi-l întreb:

— De ce numaidecât ofiţer?

— Fiindcă la şcoala la care o să te ducă dascălul nu se cere nicio cheltuială. O să dai examen şi, dacă o să reuşeşti, o să stai acolo pe contul statului până când o să ieşi ofiţer. O să ai leafă. La altă şcoală nu pot să te trimit. Cu ce să te ţin?…

Niciun băiat din sat n-a ajuns ofiţer până acum. Unul, de dincolo de luncă, din cătun, de-alde Cârlig, s-a lipit de armată. A fost făcut căprar, sergent, pe urmă plutonier. A rămas să-şi facă veacul în oştire până o îmbătrâni. Vine câteodată în sat să-şi vadă părinţii, rudele. Se mândresc cu el alde Cârlig. Sabie în teacă, cu ciucuri atârnând la mâner, tunică lipită de trup de parcă ar purta pe dedesubt corset ca ţaţa Polina, cizmele oglindă, lună. Sabia: zdronc, zdronc… Cizmele: scârţ-scârţ. Trece pe uliţă. Îl priveşte

lumea. Muierile se târcâie pe ele de poftă. Dada Zvâca le ocărăşte:

— Ce vedeţi, fa, la el? I-a crescut guşă sub gât de gras. Stau bucile să-i plesnească de atâta osânză. Potaie. Trântor. Ptiu!

Scuipă în urma lui dada Zvâca.

— Ca să dea conced la soldaţi – o zi, două – îi punguie.

Poate că aşa va spune şi de mine dada Zvâca, dacă mă voi face ofiţer.

Îmi acopăr faţa. Va să zică o să pot merge la şcoală! Că o să mă fac sau nu ofiţer, asta e altă poveste. Ceea ce-mi place este că o să pot merge la şcoală într-un oraş îndepărtat, să învăţ carte…

Din noaptea aceea nu am mai trăit decât cu un gând: la toamnă o să mă duc la şcoală… O să mă duc la şcoală…

Îl întâlnesc pe Elefterie Baboi, a doua zi dimineaţa.

Am venit amândoi la şcoală mai devreme decât trebuie. Aş vrea să tac, să nu-i spun o vorbă. Parcă mă zgândără cineva. Eu am venit la şcoală să învăţ, Lefterie, de mână cu frate-său.

— Lefterie, eu o să mă duc la şcoală, la liceul militar. Mi-a spus tata.

— Îmi pare bine. Mie mi-a trecut vremea. Aş fi fost acum în clasa a patra, dacă m-ar fi dat maica, dacă ar fi putut să mă dea…

A crescut înalt Lefterie Baboi, s-a deşirat. Tuşeşte tot mai des. Scuipă în batistă, scuipă roşu.

— Tuşeşti…

— Ce să fac?! N-am scăpat de boală. Mă roade. Mă sapă. La primăvară, la toamnă, cine ştie, mă potolesc pe vecie.

Se preface vesel – de o veselie zgomotoasă, neadevărată.

— De ce vorbeşti aşa?

— Cum să vorbesc altfel?… îmi vine să turbez de dudă. Auzi? Să nu-mi găsesc eu leacul!… Să mor! Să rămân ţeapăn, îngheţat. Să mă acopere groparii cu pământ. Să nu mai văd, să nu mai aud nimic. Şi lumea să meargă înainte. Câmpul să înflorească. Să-l lumineze ziua soarele, noaptea luna şi stelele, şi eu, eu să nu mai ştiu nimic, să nu mai simt nimic…

— Tot omul moare, îngân eu.

— Moare, nu zic că nu moare, dar moare după ce a trăit. Eu n-am trăit. Abia am început să pricep viaţa. Auzi? Să mor!… Şi să rămână atâtea cărţi necitite de mine!… Să se fi întâmplat şi să se întâmple atâtea pe lume, atâtea, de care n-am mai avut timp să aflu, să aud. Îmi vine să urlu!… Şi totuşi! Nu trebuie să-mi pierd capul. Trebuie să mă ţin, să mă bucur de viaţă până la ultima clipă…

Lângă Elefterie Baboi, frate-său, ăla micu, Matei. Se zgribuleşte. Se îneacă. Tuşeşte din adâncul pieptului.

— Tuşeşti şi tu, Matei?

— Şi eu.

— Stăm toţi într-o odaie, nu ne putem feri. Boala se ia, mă lămureşte Lefterie. Ştii, Darie, am găsit câteva cărţi grozave la băiatul lui Isopescu. M-a chemat şi mi le-a pus în braţe: „Mă, al lui Baboi, ia cărţile astea, că mă încurc în ele prin odaie. Nu-mi trebuie.” Le-am luat. Să treci pe la noi, să ţi le împrumut şi ţie…

— Când se mai usucă noroiul, îi spun. În cătun noroiul e până la burta calului. Cum îl aduci pe Matei la şcoală?

— Ciuş, până urc şoseaua la Buciuc…

Grijuliu, al lui Bucur mă îndeamnă, după ce pleacă Baboi şi intrăm în clasă:

— Nu împrumuta cărţi de la Lefterie. Le-a citit, a suflat în pagini. Iei şi tu oftica. Dă-le încolo de cărţi!… Decât învăţat ofticos, mai bine măgar sănătos…

Ferestrele şcolii sunt fumurii. Pereţii, coşcoviţi, gălbui. Scoate fum soba de tinichea. Numai până se înfierbântă scoate fum soba. Pe urmă, duduie. Trosnesc buturugile în ea.

Dincolo de ferestre, arborii goi, cerul vânăt, spart, peticit…

XV

LEACURI

Întâi a înflorit salcia de lângă poartă. Pe urmă au înflorit duzii, salcâmii, corcoduşii. Au înflorit câmpurile. Berzele, rândunicile au venit. E răcoare încă. Dar odată ce au venit berzele, nu mai purtăm încălţăminte. Lepădăm cizmele, poştalii, opincile. Umblăm desculţi. În primele zile simţim frigul cum ne pătrunde în oase. Pe urmă ne învăţăm cu el şi nu-l mai luăm în seamă.

— Mamă, nu mă mai încalţ. Azi mă duc la şcoală desculţ.

— Dacă vrei să te duci desculţ, du-te desculţ…

Ar trebui să mă spăl pe picioare. A plouat. Uliţele sunt noroioase. Cum ies din casă, până mai sus de gleznă mi se umplu picioarele de noroi. De ce mai mă spăl?… Abia am trecut pragul şi m-am împiedicat. Mi-am sângerat degetele de la piciorul stâng. De ce m-oi fi împiedicat? Să merg mai încet.

Ajung la şcoală. Mă aşez în bancă. Scriu lecţia. Ascult. Ieşim în recreaţie. E cam lungă recreaţia.

— Hai să ne jucăm de-a gaia…

Fugim. Încă o dată mă împiedic. Încă o dată îmi stropşesc degetele de la piciorul stâng. Mai rău de data asta.

Mă trag deoparte şi mă uit cum îmi sângeră degetele. Sângeră şi ustură degetele. Nu-mi dau seama ce se întâmplă cu mine. Gândesc: trebuie să merg mai cu chibzuială astăzi, poate că sunt ostenit. Toată iarna avusesem sănătatea şubredă, dar nu bolisem greu. Îi spusesem mamei:

— Mamă, mă doare capul!

Îmi răspunsese:

— Altceva nu te doare? Vezi, poate te mai doare şi altceva…

— Nu…

— Du-te şi te joacă. Mai ieşi la aer…

Mă mai duruse câteodată capul: Nu mai spusesem nimănui nimic. Părinţii n-au multă grijă de noi. Dacă ne, bolnăvim, ne culcăm într-un colţ al patului şi zăcem. Zăcem până ne facem bine. Părinţii nu ne mângâie… Numai dacă facem vreo boacănă, ne bat cu nuiaua. Asta se întâmplă destul de des.

Cu frate-meu Ion şi soră-mea Riţa mai ales. Pe frate-meu Ion caută Avendrea să-l nărăvească la furtişaguri – păsări, berbeci, cârlani. Ce şterpelesc vând cârciumarilor pe băutură.

— Te-ai dus spre ziuă acasă, Ioane. S-a plâns Şoavă de tine.

— Am fost cu Avendrea.

— Unde?

— La fete.

— Miroseai a băutură.

— I s-a părut lui Şoavă, tată.

Minte de se opresc apele în loc frate-meu Ion.

— O să te prindă într-o zi caraulele.

— O să vii să mă scapi, tată.

— Nu. O să viu la primărie, dar nu ca să te scap. O să viu să te bat în faţa lumii, să te dau de ruşine.

Făgăduieşte cuminţenie frate-meu Ion.

— Dar cu fata asta ce ne facem, rumâne? I se năzare de măritiş. Nici n-a împlinit paisprezece ani şi-i sfârâie târtiţa după băieţi. Mi-e frică să nu păţim vreo ruşine. Mi se pare că s-a înhăiat cu al lui Crăciun, cu Brătilă. Aşa e, fa?

— Şi tu, mamă, ce-ţi trece prin minte?

I se roşeşte obrazul. Şi gâtul i se roşeşte. Bărbia joacă a plâns.

— Nu e rău băiatul. Dar trebuie să mai aştepţi, Riţo, să mai creşti.

— Dar mama nu s-a măritat la paisprezece ani? Ea nu era mică? S-a măritat. Şi, uite, n-a murit din măritiş. Nicio fată nu moare din măritiş…

Dacă o prinde tata ori mama, seara la poartă, cu al lui Crăciun, soră-mea capătă câteva scatoalce. După ceafă le capătă.

Mă întorc de la şcoală. Mă împiedic din nou. Ce-oi fi având!…

După masă, rămân în bătătură. Stau la soare şi citesc. Soarele a zbicit noroiul.

Mă duc la jgheabul fântânii şi acum îmi spăl picioarele. Până sus la genunchi le spăl. Am răni la degetele piciorului stâng.

S-a uscat poteca. Rămân cu picioarele curate. Vine frate-meu Ion din sat şi se aşează pe ţol lângă mine. Scoate o ţigară din buzunarul flanelei, o aprinde şi pufăie. Se uită la picioarele mele.

— Ce-ai la degete, mă?

— M-am lovit.

Se uită frate-meu Ion la piciorul meu. Se apropie şi mi-l pipăie.

— Ia mişcă talpa…

Încerc să mişc talpa piciorului. Încep să râd.

— Nu pot să mişc talpa piciorului, nene.

— Cum nu poţi, mă, să mişti talpa piciorului?

— Uite, nu pot. Caut s-o mişc şi talpa nu se mişcă!… Are haz întâmplarea asta!…

Frate-meu o cheamă pe mama:

— Mamă, ăsta a rămas şchiop. Nu poate să-şi mişte piciorul…

Râzând, îi arăt piciorul şi parcă nu-i vine să creadă.

— Darie, nu te prefaci?…

— De ce m-aş preface?…

Află şi tata noutatea.

— Asta îţi mai trebuia acum – îl aud – să mai fii şi schilod… Numai schilozi n-aveam în casă. Ne pricopsirăm. Căpătarăm şi schilozi…

Sunt înalt şi subţire. Am obrazul gălbejit şi părul blond. Obrazul mi-e plin de pete. Dacă mă iau la trântă cu băieţii, cei mai mulţi dintre ei mă pun jos. Am totuşi pumnul destul de tare. Intru în ceartă cu unul, mă păzesc să nu fiu lovit. Lovesc eu întâi, şi pumnul meu e destul de greu, îmi pune altul piedică; mă prind de el în cădere şi-l răstorn lângă mine. Sar deasupra, îl gherăi, îl muşc. Am dinţii mari, mai mari decât îi au băieţii de vârsta mea. Din cauza asta mă şi poreclesc copiii Dinţosul…

— Asta îţi mai trebuia, repetă tata, să rămâi şi schilod.

O văd pe mama abătută.

— Acum, spune ea, acum n-o să te mai poţi face ofiţer…

Dascălul meu se vorbise cu doctorul Ganciu şi se mai vorbise şi cu judecătorul cel tânăr de la Cârligaţi, să adune ei bani pentru tren, să mă trimită la liceu la Mânăstirea Dealului. Pentru la toamnă era vorba. Acum înţelegerea a căzut. Am rămas şchiop. La şcoala militară nu pot fi primiţi decât copiii sănătoşi…

Se sfătuiesc părinţii. Mama spune:

— A dat ielele peste el, trebuie să-i căutăm de leac băiatului…

Tata nu crede în leacuri, dar nu se poate împotrivi. Spune cu îndoială:

— Poate vor fi bune şi leacurile la ceva…

M-au luat de mână şi m-au dus la vraci. La Anghel Năbădae m-au dus.

Vraciul e blond, de un blond uşor întunecat, cum sunt la faţă rudarii care aduc dinspre izvoarele Argeşului linguri,

fuse, albii de lemn. Se spune despre vraci că face minuni, că a descântat orbilor, şi orbii şi-au recăpătat vederea, că din Putinei a fost adus la el un copil mut şi că vraciul l-a făcut să vorbească limpede, că într-un miez de noapte popa era să moară de izdat şi că vraciul, cu descântecul lui, l-a întors la viaţă.

Trăieşte la marginea satului, spre baltă, într-un fel de coşar pentru vite. N-are nevastă, n-are copii. Singur. De primăvara până toamna târziu, cu târbocul, pe malul bălţii, prinde juveţi şi cu asta se hrăneşte. Mălai şi făină capătă de la oamenii care vin şi-i cer leacuri pentru bolnavii lor.

Anghel Năbădae mă culcă pe laviţă şi-mi frământă cu degetele lui piciorul. Descoperă beteşugul şi hotărăşte:

— Au dat ielele peste băiat. Leac uşor. Să umblaţi prin sat după căpătat şi cu banii pe care îi veţi aduna să vă duceţi la oraş la un meşter să vă toarne în tipar un picior de argint. Să duceţi piciorul la biserică şi să-l atârnaţi la icoana Maicii Domnului. Băiatul o să-şi vină în fire. O să-nceapă a mişca piciorul.

Mâhnit pleacă tata prin sat după căpătat. Unii îi dau o strachină de orz, alţii o strachină de mălai. Tata adună totul în desagă şi, când a umplut desaga de bucate, o duce şi-o vinde la greci.

S-a întors acasă cu o monedă de doi lei. Ajunge pentru un picior. Încalecă pe cal, pleacă la oraş. Întârzie două zile. Vine acasă cu un picior mic de argint în pungă. Îl scoate şi-l arată mamei. Mi-l arată şi mie.

— Ăsta-i piciorul meu, tată?

— Ăsta-i, taică.

Cum suntem certaţi cu popa Bulbuc, piciorul de argint a fost dus la Stănicuţ şi spânzurat la icoana Maicii Domnului de la altar. Acolo a rămas…

Piciorul de argint a rămas atârnat la icoană, iar mie talpa piciorului stâng mi-a rămas tot bolnavă. Umblu mai încet decât înainte şi totuşi mă împiedic. La câţiva paşi mă

împiedic o dată. Dacă nu sunt atent, se-ntâmplă să şi cad. Am acum nu numai degetele piciorului stâng rupte şi julite, am şi genunchii juliţi, şi coatele… Sunt plin tot de răni…

Copiii au uitat că până mai deunăzi îmi spuneau Dinţosul. Mi-au schimbat porecla: acum îmi spun Şchiopul.

Joacă mingea. Stau deoparte şi mă uit la ei. Joacă oină. Tare m-aş juca şi eu. Stau deoparte şi mă uit numai. De-a caii se joacă prietenii mei. Rămân deoparte şi privesc. Cu jind îi privesc.

— Vrei să te joci cu noi, Darie? mă întreabă Tutanul.

— Vreau, cum să nu vreau?!

— Sâc, nu te lăsăm la joacă. Eşti şchiop…

— Vrei să joci cu noi oina, Darie?

— Vreau, cum să nu vreau?!

— Sâc, nu te luăm la joacă. Eşti şchiop…

— Vrei să te joci cu noi de-a caii, Darie? mă întreabă Veve, băiatul Papelcăi.

— Nu. Nu vreau să mă joc cu voi.

— Ba cum te-ai mai juca! Dar eşti şchiop. Ţi-am spus aşa, că să-mi bat joc de tine.

Aleargă după minge Veve, băiatul Papelcăi, şi în fugă începe să şchioapete în glumă. Prinde mingea, o aruncă, iar începe să şchioapete. Tutanul râde să se prăpădească. Râde şi Gângu, râd şi Tudorache şi Iţicu. Toţi râd şi toţi încep a şchiopăta. Care de care prinde a se scălămbăia, a merge mai şoldiu.

— Uite-aşa, uite-aşa mergi, Darie… Uite-aşa, uite-aşa…

Se târăsc pe şezut, apoi de-a buşilea, ca ologii de amândouă picioarele…

Trec câteodată prin sat, venind dinspre dealuri, din susul Călmăţuiului, ori din jos, dinspre Dunăre, căruţe şubrede, mărunte, trase de câte un catâr chior, cu spinarea carne vie de răni pe care le sug muştele. Câte două-trei, la şir, trec

căruţele cu schilozi, cu betegi. Unii sunt orbi, cu pleoapele-buboaie coapte. Unii – cu două cocoaşe, una în faţă, alta în spate. Alţii – cu mâinile ori cu picioarele lovite de dambla, negre, uscate, fără viaţă în ele. Cântă schilozii cât îi ţine gura. Întrerup cântecul la răspântii. Îi auzi tânguindu-se:

— Miluiţi-ne, oameni buni, miluiţi-ne!…

Îi miluie fiecare cu ce-l lasă inima. Pleacă mai departe căruţele. Până ies din sat li se tot aude jalea.

Întorc capul şi se feresc de betegi numai muierile borţoase. Dacă nu s-ar feri, ar naşte copii betegi. S-a întâmplat. Mai multora li s-a întâmplat.

Au fost muierile cu bărbaţii lor la bâlci la Turnu, toamna. La bâlci se adună schilozi, milogi, betegi de pretutindeni. Se tăvălesc în ţărână. Se văietă. Îşi arată, să moaie inimile, cioturile mâinilor, resturile de picioare, rănile cu puroi. S-au văzut muieri care au lepădat, după ce i-au privit pe milogi, la bâlci. Altele au născut copii cu cap de broască, cu aripi, ca peştii, scurte, în loc de mâini, ori cu picioarele lipite…

— Ilinco, eşti grea, intră în casă că trece o căruţă cu milogi…

— Uite că intru…

— Mi-mi-milog ai s-ajungi, Darie, spune Gângu. Mimi-milog ai s-ajungi…

Am ajuns să râdă de mine Gângu, bâlbâitul… De acum înainte, cum o să vrea unul, o să mă şi batjocorească.

— Milog ai s-ajungi… Milog… Milog!…

Parcă o mie de ciocane mă lovesc în creştet. Milog!… Soră-mea Riţa îmi spune:

— Acum, că eşti şchiop, să nu te mai ţii după mine la horă. Mă faci de râs. Şontâc-şontâc, să nu te mai prind pe unde mă duc eu, că te părui.

— Milog ai să ajungi, Darie – repetă Gângu – milog…

Mă apropii de fântână. Aleg pietrele mari, cu colţuri ascuţite. Umplu sânul cu pietre. Mă întorc lângă băieţi şi zvârl cu pietre în ei. Cu sete zvârl cu pietre în ei, doar voi sparge un cap. Opresc jocul prietenii mei.

— Iotă-te! L-a cuprins vitejia pe şchiopârlea!…

Tutanul a vorbit…

— Pe el, măi, pe el!…

Mai furios arunc cu pietre. L-am lovit pe Tutanul în tâmplă. Se împleticeşte. Cade. Încerc să fug. M-am împiedicat. Trei au sărit pe mine. O ploaie de izbituri primesc în cap, pe spinare. Dacă nu izbutesc să mă întorc cu faţa în sus, au să mă omoare… Îmi adun puterile. Mă răsucesc. Mă ridic puţin de la pământ. Mâinile mele apucă grumazul lui Veve, îl ţin tare, îi aplec spre mine faţa, îi înfig dinţii – dinţii mei mari şi laţi care pot sparge şi sâmburi de piersică – în umăr. Muşc. Simt sărătură între dinţi – sânge. Băiatul Papelcăi chiuie ca din gură de şarpe, se moaie. L-am aruncat în ţărână. Se zvârcoleşte… Ceilalţi doi sar în lături, se depărtează. Arunc câteva pietre după ei. Le sfârâie picioarele. S-a cules din ţărână şi Tutanul. Se culege şi Veve. Mai departe se adună ceata întreagă… Spune careva dintre ei:

— A turbat şchiopârlea, a înnebunit, o să-l ducă la balamuc…

Cu faţa umflată, cu buzele mânjite de sânge, cu mâinile zgâriate, mă întorc în bătătură. Mă întreabă mama:

— Cu cine te încăieraşi, maică?

— Cu nimeni…

Îmi vine greu să stau singur, mereu singur. Acum. Acum şi mai târziu. Toată viaţa. Noaptea visez căruţele schilozilor. Mă visez schilod în căruţă. Mă visez strigând cu glas plângător:

— Miluiţi-mă, oameni buni, miluiţi-mă!

Gem şi plâng în somn. Mă trezeşte mama.

— Ce e cu tine, Darie? Trezeşte-te!

Mă trezesc. Sunt lac de sudoare.

— Am visat urât, mamă…

— Iar… Parcă nu mai visai urât.

— Nu mai visam. Dar acum iar visez…

— Culcă-te… Linişteşte-te…

Am pierdut somnul. Arunc o ţoală pe mine şi ies afară, în arie. Arborii foşnesc. Mai dulce decât toţi arborii foşneşte plopul. La un pas de casă e linia ferată. Dincolo de ea, dealul şi câmpul. Urc poteca. Şi câmpul foşneşte. Aduce vântul răcoare şi miros adânc de verde crud, de verde proaspăt. Cerul, limpede ca sticla. Noapte de sfârşit de primăvară. O şopârlă rece îmi trece printre picioare. Am simţit cum m-a lovit cu sfârcul cozii. Şopârla e rece. Şi şerpii sunt reci. Altădată, când mă duceam ziua cu caii pe câmp, pe lângă şanţurile viilor, prindeam şerpi. Le dădeam să muşte o bucată de cârpă, O muşcau şerpii, O ţineau strâns între dinţi. Zvâcneam repede cârpa şi odată cu ea smulgeam dinţii şerpilor. De ceafă îi ţineam, să nu ne muşte. După ce le smulgeam dinţii, ne jucam cu ei cât voiam. Apoi îi omoram.

Le stropşeam capul. Şerpii, lungi, vărgaţi, cu burta cenuşie, se zbăteau până la scăpătatul soarelui. Zvâcneau. Se potoleau după scăpătat. Mă jucam cu şerpii. Îi încolăceam în jurul trupului. Îi simţeam, curele reci…

— Şerpii au sângele rece, Darie…

— Dar şopârlele, nene?

— Şi şopârlele, şi guşterii, şi broaştele…

Pun mâna pe piciorul drept. E cald. Pun mâna pe piciorul stâng, pe piciorul bolnav. E rece. Rece ca un şarpe…

A nechezat un cal prin apropiere. Îi văd şi făptura înaltă, zveltă. A ridicat capul sus calul, ca şi cum ar vrea să soarbă văzduhul mohorât al nopţii. Nechează lung, tremurat.

— Care eşti, măi?

— Eu, nene Târâş…

Lângă cal, tolănit în iarbă, picotă de somn pândarul.

— Ce cauţi noaptea pe câmp, măi?

— Mă doare capul. Ieşii să mă mişc puţin…

Târâş scapără. Aprinde o ţigară. Vârful ţigării lui: un punct roşu, de foc, în întuneric.

— Mişcă-te, neică, mişcă-te cât ţi-e poftă…

Mă întorc şi mă aşez lângă linia ferată. Nenea Sandu, nebunul, s-a trezit. Umblă prin aria lui, bodogăne vorbe neînţelese, se ceartă cu şeitanul.

Cum o să trăiesc? De ce să trăiesc? Greu poate vieţui aici un om sănătos, darmite un beteag!… Fluieră pe tăietură, departe, un tren. E trenul care aleargă spre Dunăre la douăsprezece noaptea. Îl aud venind, zuruind în goană, devale, cu luminile aprinse. Dacă m-aş întinde pe şini, gândesc, trenul m-ar tăia, bucăţi m-ar face. Până spre ziuă n-ar băga de seamă nimeni. S-ar sfârşi odată cu toate.

M-a întâlnit ieri fata cea mică, buboasa lui Iordache Diman. S-a uitat lung la mine. M-a întrebat:

— De ce şchioapeţi? Nu te-ai făcut bine?

— Nu, i-am răspuns.

— Nici n-o să te faci. Taica spunea c-o să te ceară să intri la noi, cioban la oi. Pe mâncare. Poate o să se îndure să-ţi dea şi nişte ţoale de-ale lui frate-meu…

Da. Dacă m-aş întinde pe şini, peste câteva clipe n-aş mai şti nimic, n-aş mai fi. Am văzut odată o femeie tăiată de tren – una din Stănicuţ. Era o muiere tânără, uscăţivă, osoasă. O gonise bărbatul de acasă. N-o mai plăcea. Îndrăgise pe alta. O certase, o bătuse, să plece. S-a dus la gârlă şi s-a spălat între sălcii. S-a primenit. Apoi a venit şi şi-a făcut de lucru pe poteca de lângă linia ferată. Când s-a apropiat trenul, s-a aruncat înaintea lui. A fluierat locomotiva. S-a oprit… După

ce trecuse trenul, cât era de lung, peste ea, s-a oprit. Au cules-o oamenii într-un coş de nuiele…

— Unde eşti, Darie?

— Aici, mamă.

— Vino de te culcă.

— Vin, mamă…

Trece vâjâind pe lângă mine trenul de douăsprezece noaptea.

— De ce tremuri?

— Am îngheţat, mamă…

— Dacă stai noaptea afară, aproape dezbrăcat…

În joaca noastră, intrau mai înainte şi fetele. Intră şi acum fete în joaca băieţilor de seama mea. Stau deoparte. Chiar dacă unii tac şi nu-mi spun nimic, eu citesc în privirile lor batjocura. Nu vă miraţi. La sate, schilozii n-au niciun preţ. Am înţeles curând de tot asta.

Am început a rămâne din ce în ce mai mult singur. Nu e plăcut să vezi cârduri de copii care apucă drumul crângului după brânduşe şi tu să stai căţărat pe uluci, să te uiţi după ei, să nu poţi deschide poarta să alergi, să-i ajungi din urmă, să faci şi tu parte din cârd. Nu e plăcut să vezi cum fraţii şi surorile tale te privesc cu milă şi, de cele mai multe ori, cu un fel de scârbă.

Îmi spuneau Dinţosul. Asta îmi dădea un fel de mândrie. Acum îmi spun Şichiopul. Asta arată un adevăr care n-ar trebui să mă supere. Totuşi mă supără, mă mâhneşte, mă împinge să cad uneori în tristeţe, să mă feresc de oameni.

Turturică a băgat de seamă că nu sunt în apele mele. Mă întrebă:

— Te doare piciorul, Darie?

— Nu mă doare. Nimic nu mă doare.

— Te văd abătut.

— Ţi se pare.

— Nu te mai preface, îmi spune. Ştiu eu ce e cu tine. Crezi că e o mare nenorocire că ai rămas şchiop. Plăcut nu e. Putea să-ţi lipsească procopseala asta. Da se întâmplă. Leac, Dumnezeu cu mila… Trebuie să te înveţi cu gândul ăsta. Dar ce? Nu mai sunt oameni cu beteşug pe lume? Sunt. Şi trăiesc.

— Milogii, îi răspund.

— Dă-i în brânza mă-si de milogi. Nu de ei e vorba. Am văzut la Băduleasa un cocoşat. E notar la primărie. Nu-i pasă de cocoaşă. Scrie în condică şi primeşte leafă. Trăieşte. Se poate trăi şi cu un picior năvleg.

— Şi tu crezi că trebuie să mă fac notar?

— Nu numaidecât notar.

Merg tot mai des la dascălul meu şi-i cer cărţi. Mă afund printre salcâmii din arie şi citesc. Mereu citesc. În cărţi încep să găsesc bucurii noi. Şi, dintr-o dată, mâhnirea îmi piere. Pot să-mi spună cum or vrea, pot să-şi bată joc de mine cât or vrea. Îmi dau seama acum că ştiu lucruri pe care ei sunt departe de a le cunoaşte, că înaintea mea s-a deschis un drum mai lung decât al lor, o altă viaţă. N-am să mai pot merge la şcoala militară. Un şchiop nu poate deveni ofiţer. Asta mi-a spus-o şi dascălul. Îl întreb:

— Dar la seminar m-aş putea duce, domnule?

— Nici la seminar n-au să te primească, Darie.

— Dar la şcoala normală? Aş vrea să mă fac învăţător, ca dumneavoastră.

— Nici acolo n-au să te îngăduie. Slujitorii statului nu trebuie să aibă niciun cusur trupesc. Te-ai putea duce la liceu. Pentru asta însă ţi-ar trebui bani mulţi. Nimeni n-o să-ţi dea atâţia bani câţi ţi-ar trebui.

— Am să mi-i câştig singur.

— O să fie greu de tot.

— Nu mă sperii de greutăţi, domnule.

Dascălul mă cheamă lângă el. Îmi prinde capul între mâini şi mi-l mângâie:

— Mare păcat! Mare păcat, măi Darie, că orânduirile lumii nu sunt bune. Au să se schimbe cândva orânduirile. Eşti copil. Poate că o să le apuci!…

Mă rup de el şi-o zbughesc.

Am terminat şcoala. Am luat certificatul. L-am pus în lacră, la păstru. A terminat şcoala şi prietenul meu Turturică. Amândoi am răspuns la examen la toate întrebările. Dascălul nostru şi dascălul venit din satul vecin, pentru examen, ne-au lăudat. Ne-au dat şi nişte coroane de flori. Am luat coroana, m-am dus la gârlă, m-am scăldat. Coroana am aruncat-o pe baltă, să meargă la vale, spre Dunăre…

Coroană i-a dăruit învăţătorul şi fetei oacheşe, sprâncenate, Filofteii. Chiar i-a aşezat-o pe cap. Îi ieşeau coadele şi-i cădeau pe spinare, lungi şi negre, de sub cununa săracă împletită din ierburi de câmp. Se roşise toată de bucurie. Dascălul nostru ne privea. Avea ochii umezi. Ca să nu băgăm de seamă că s-a înduioşat, a scos batista din buzunar, şi-a suflat nasul, tare, şi-a şters obrazul şi fruntea de sudoare. Şi ochii şi i-a şters.

— Ei, copii, acum ne despărţim. Să fiţi cuminţi. Să nu uitaţi puţinul pe care l-aţi învăţat de la mine.

Am plecat. S-a închis în urma noastră uşa şcolii.

Al lui Bucur, Micu, a început a se lăuda;

— La toamnă, eu mă duc la oraş, la liceu.

— Şi eu mă duc la oraş, la şcoală, a adăugat Mitică Ocî.

Pe urmă Mitică s-a apropiat de mine:

— Intri la noi, la cârciumă? Să speli tejgheaua, să mături duşumeaua. Ori faci nazuri… Curg peticile după tine şi te mai ţii fudul…

Rânjea. Cu un pumn bine repezit l-aş fi silit să-şi culeagă dinţii din ţărână.

Iepure Mărin l-a scăpat.

— Dă-l dracului de berbec bătut, Darie. Nu te mai încăiera cu el.

Nu m-am încăierat.

Era o zi caldă de vară, ziua în care terminam şcoala… Se copsese grâul pe câmpuri – grâul altora.

Şi lui Turturică i-au dat o coroană. S-a întâmplat ca în ziua aceea să moară tată-său. A pus coroana în sicriu Turturică, peste mort. Peste mâinile mortului a aşezat-o… A rămas maică-sa cu şapte copii. Dintr-o dată Turturică s-a pomenit cap de familie. Maică-sa, slabă, bolnavă. Umbla ca năucă.

Turturică n-a plâns. A venit la mine.

— Darie, hai să tragem tatii clopotul!…

Ne-am suit în clopotniţă şi toată ziua i-am tras clopotul lui taică-său. I-am tras a doua zi şi clopotul cel mic din biserica de lemn din mijlocul cimitirului, clopotul din beserica cu sfinţii fără ochi. Am văzut pe faţa lui o asprime, o dârzenie.

— Ce ai să te faci, Turturică?

— Am să găsesc de lucru, s-o ajut pe mama.

— Cum?

— Oi vedea.

Turturică e scurt şi îndesat. Are faţa pătrată, mâinile mari, groase.

— Vezi, măi Darie, mi-a spus el, noi amândoi am învăţat bine la şcoală. Noi am citit şi alte cărţi decât cărţile de şcoală şi niciunul dintre noi nu poate să plece la liceu. La liceu nu poate să plece decât băiatul cârciumarului, tontul ăsta, care de-abia a trecut clasa. La şcoală n-au plecat decât băieţii popii. Amândoi slabi la minte. A mai plecat frate-tău Gheorghe. Dreptu-i asta?

— Cred că nu e drept.

— Noi nu trebuie să ne lăsăm. Noi doi trebuie să mergem mai departe, înţelegi?

— Ca să mergem la şcoală ne trebuiesc bani. Ne trebuiesc bani ca să învăţăm carte…

— Noi nu trebuie să ne lăsăm. Noi doi trebuie să câştigăm bani şi să-i păstrăm. Mai trage clopotul pentru taica. A fost tare necăjit…

Mă agăţ de frânghii şi-mi dau drumul. Mă legăn în clopotniţă, parcă m-aş da în scârcium. Clopotul sună. Dealurile dimprejur sună şi ele… Dealurile-pe care o viaţă de om tatăl lui Turturică le-a urcat, le-a coborât…

Şi mai înainte se întâmplă dacă murea un om, mai ales dacă mortul era din neamul nostru, să vină cineva şi să-mi spună:

— Darie, a murit văru-tău Oncică, ori mătuşă-ta Chiva, ori nen-tău Pârvan, du-te şi trage-i clopotul!…

Biserica e aproape de noi, numai trei arii ne despart de ea, şi clopotniţa se înalţă la un pas de uşa bisericii. Mă duceam, mă urcam în clopotniţă, trăgeam de frânghii. Bogat era sunetul clopotului mare. Dealurile prindeau sunetul, îl aruncau înapoi moale, auit, dulce. Clopotul mic avea sunet subţire, de copil. Bang! Bang! Bing! Bing! Pentru mort, clopotul se sună rar. Făuream în gând un cântec trist, trist. Încercam să-l cânt cu glasul clopotelor. Fiecărui mort îi sunau altfel clopotele. Fratelui mai mare al tatii, bătrânului Alisandru Nasta, îi cântasem cu clopotul blajin, aşa cum era graiul lui. În vreme ce-i băteam clopotele, mi se părea că-l văd urcând spre cer, înveşmântat în alb, pe trepte albe de nori. Blajin, domol, urca fără să se grăbească, parcă ştiind prin câte vămi ale văzduhului are să treacă, parcă ştiind că drumul pe care a pornit e fără sfârşit. Dinuţii i-am bătut numai clopotul mic, în sunete mai dese, ca paşii ei, sprintene, un râs gâlgâit, înăbuşit dintr-o dată în plâns. A murit şi Bâzărca, mătuşă-mea, care o duşmănise pe mama din ceasul sosirii ei în casa tatii şi

căutase a-i face mereu zile fripte. Destule zile fripte îi şi făcuse mamei, o clevetise, o duşmănise, o urâse. În ajunul morţii ei se împăcase cu mama. Bolea de mult. Scândură ajunsese. Îşi chema moartea şi moartea nu venea. A povăţuit-o Dioaica, vrăjitoarea, care îi aştepta sfârşitul, s-o scalde, să-i ia fustele, să i le poarte.

— Nu-ţi iese sufletul din trup, fiindcă nu te-ai împăcat cu muierile pe care le-ai duşmănit. O să te chinui mult.

Iarnă era. Şi nopţile în care somnul nu i se lipea de pleoape erau lungi. Şi în odaia în care bolnava trăgea să-şi dea duhul şi nu şi-l mai dădea, ar fi trebuit să doarmă şi nu puteau dormi văru-meu Vasile şi nevastă-sa, copiii şi unchiu-meu Voicu.

A chemat mătuşă-mea muierile din vecini, megieşele cu care se păruise, şi s-au iertat. Şi-a călcat pe inimă şi, la urmă, a chemat-o pe mama. S-a dus mama.

— Să mă ierţi, cumnată…

— Te iert…

Şi-au dat mâinile…

— Ce nătângi suntem noi, oamenii! spune mama, după ce s-a întors acasă. Ne certăm, ne duşmănim, ne amărâm viaţa unul altuia pe degeaba. Băgăm de seamă când e prea târziu.

Tot n-a murit mătuşă-mea. Şi-a adus aminte de mine. Mă ocărâse, mă fugărise pe uliţă, mă şi gâdilase cu nuiaua pe spinare de câteva ori.

— Chemaţi-l pe Darie, să mă ierte. Numai el nu m-a iertat.

— Doarme. Să-l chemăm mâine dimineaţă.

— Acum chemaţi-l…

M-au trezit din somn, m-am îmbrăcat, am intrat în casa unchiului Voicu, gard în gard cu a noastră, o casă în care nu mai călcasem până atunci. Mătuşă-mea Bâzărca, galbenă ceară, cu ochii galbeni aproape stinşi, zăcea în ţoale. Copii

lui văru-meu Vasile, culcaţi pe jos, chinuindu-se cu osteneala. Sub pat, căldarea pentru nevoile bolnavei – duhnea.

— Să mă ierţi, Darie, să mă ierţi că te-am ocărât, că te-am oropsit, că te-am drăcuit, că te-am bătut. Să mă ierţi, Darie, nepoate…

I-am sărutat mâna. Am început a plânge…

Am căzut cu fruntea pe pieptul ei, în care îi bâcâia suflarea. Mi-a mângâiat capul, gâtul, obrajii, cu mâini reci, aproape putrede.

S-a liniştit spre ziuă. Pentru totdeauna s-a liniştit.

— A murit mătuşă-ta, Darie, mergi şi-i sună clopotul!

Lumina zilei m-a spălat de înduioşare. I-am sunat clopotul scurt, zvâcnit, repezit, a ceartă, aşa cum vorbea de pe gard, când mă blestema – usca-ţi-s-ar picioarele, Darie, n-ai mai avea parte de lumina ochilor, Darie – mătuşă-mea Bâzărca. De lumina ochilor am încă parte. N-am pierdut-o. Dar picioarele? Am pierdut un picior, mi s-a uscat un picior. Uite-l! Atârnă mort, fără viaţă, de genunchi… Bang! Bang! Dealurile învelite în plapuma de puf a zăpezii răspund.

Acum, de când am rămas beteag, cum moare cineva în sat, aud un om întrebând din uliţă, la poartă:

— Măi Darie, eşti acasă?

— Acasă, răspund.

— Au pierdut un copil alde Belitu din cătun. Mergi de trage-i clopotul!

Bine c-a mai murit un om! Mă duc şi-i trag clopotul. Parcă am altă treabă!… Mi se dă plată: o monedă rotundă, găurită, de zece bani. La zece răposaţi adun un leu şi cincizeci de bani. Mi se mai dăruie, la îngropare, o pomneată – batistă albă care are legat într-un colţ un ban de cinci. Din patru batiste, croite, înseilate, m-am ales cu o pereche de izmene. Sunt bune de purtat izmenele. Cu izmene, pantalonii nu rod pielea, ţin mai bine de cald.

— De ce mă pun oamenii să trag clopotul pentru morţii lor?

— Le este milă de tine. Vor să te ajute, ca pe un neputincios ce eşti, să câştigi şi tu un ban. Că la muncă, la câmp, nu te ia nimeni.

Soră-mea Riţa mi-a dat lămurirea,

Deasupra satului, nori adunaţi, nori pe care nu-i alungă vântul.

— Mai trage clopotul pentru taica, Darie!

Trag clopotul mare. Turturică trage clopotul mic.

Deasupra clopotniţei norii se sparg, se risipesc. Cade peste sat lumina limpede a soarelui.

— De s-ar însenina până mâine, spune Turturică, să-l îngropăm pe taica pe soare. Să-l mai vadă o dată soarele… Că pe urmă, tot la întuneric o să se odihnească…

S-a măritat, în sfârşit, şi varǎ-mea Diţa de la Secara. Ne-a trimis mătuşa Uţupăr vorbă ca nu cumva să lipsim de la nuntă.

— Încalecă pe cal, Darie, şi du-te la Secara. Spune-le să nu se supere. Spune-le că suntem prea necăjiţi şi că nu putem merge la nunta Diţii. Să petreacă sănătoşi şi să le fie nunta cu noroc.

Ca să iei drumul în picioare, să te duci la nuntă la neamuri peste trei sate, trebuie să ai măcar cu ce să te îmbraci ca lumea. Nimeni din casă nu mai are acum un strai întreg. Ne spală mama cămăşile peticite. Rămânem goi în casă. Dacă pică atunci om străin la noi, îl ţine mama, ori tata, de vorbă în tindă. Noi ne închidem în odaie. Ne ascundem în dosul sobei. S-ar duce frate-meu Ion. A scos untul din el Şoavă, bogătaşul la care frate-meu a intrat mai demult, pe timp de foamete, argat. S-a lungit frate-meu. I s-a întins pielea pe os. I-au ieşit, i s-au ascuţit umerii obrajilor. Parcă i s-a subţiat şi gâtul. Îi atârnă nodul gâtului.

— Mă chinuie Şoavă, spune frate-meu când trece la două-trei săptămâni să ne vadă în fugă, că simt că nu mai pot răbda. O să spăl într-o zi cuţitul în el.

— Păstrează-ţi cuţitul, băiete. Nu te pripi. O să vie o zi când o să ai nevoie de el, să-l speli în mai multe burţi, nu într-una…

S-ar duce soră-mea Riţa la nunta vară-mi. N-are ie. I s-au scâlciat poştalii. De mama nici vorbă nu poate fi. Cu atât mai puţin de tata.

— Spune-i mătuşi-ti să ne ierte…

Calul mă leagănă. N-am grabă. Cioca-cioca. Cioca-cioca… Copitele nepotcovite bat blajin pământul moale. Mi-a spus odată moşul Burdulea:

— Oameni, băiatule, pe-aici au trăit de la începutul veacurilor. Iei o mână de ţărână în palmă. E ţărână celor care au vieţuit altădată pe aici. Oamenii sunt trecători. Numai ţărână e veşnică, numai ţărână nu moare…

Copitele calului bat blajin ţărâna. Cu milă parcă. Cioca-cioca. Cioca-cioca… Se mai opreşte calul. Mai rupe o gură de iarbă din marginea potecii. O clefăie.

— Diii!…

Mătuşa Uţupăr a fost ţinută şi ea pe şlep în 907. A trecut prin puşcărie. A avut şi proces. I-au tăiat bucile când au chinuit-o. A răbdat. Păstrează semnele. Şi ţine minte. A dus-o pe Diţa la spital şi i-a cusut doctorul buza. Nu mai are buză de iepure – numai o dungă subţire, albă.

S-a măritat Diţa cu băiat din sat, care-a intrat ginere în casă la mătuşă-mea.

— S-avem şi noi un rumân în casă, lămureşte mătuşă-mea. N-am avut parte de băieţi. Mi se topeşte sufletul când mă gândesc la Pantilie…

— Ei, mamă, nu te mai gândi şi tu, o îndeamnă Diţa.

— Dac-aş putea să nu mă gândesc! Câteodată uit. Trece ce trece şi mi-aduc iar aminte. Şi când mi-aduc aminte…

— Mătuşă Uţupăr, m-a trimis tata să vă spun că nu putem veni la nuntă…

— Bănuiam eu. S-au prăvălit peste voi necazurile. Dar ce e cu tine? Ţi-a îmbătrânit obrazul. Parcă n-ai mai fi copil…

— Şchioapătă, mamă. L-am văzut după ce a descălecat şi-a venit spre casă.

Îi arăt piciorul. Îl pipăie îndelung.

— Asta e fără leac, hotărăşte mătuşa Uţupăr. O să-ţi fie greu să trăieşti. Trebuie să înveţi o meserie.

— O să învăţ, mătuşă.

La întoarcere, mă opresc la Cârlomanul, s-o văd pe bunica. Doarme sub pământ bunicul, cu barbă cu tot. Pe fereastră au rămas ceasloavele lui. Nu le umblă nimeni prin foi. Nenea Dumitrache nu s-a învrednicit să înveţe a citi.

Intru cu calul în curte. Bunica stă pe prag, sprijinită în toiagul ei lucios. Ţanţoşă, cu bariş albastru, cu cămaşa zăpadă, scrobită, cu zăvelcile înflorite, cu picioarele în papuci.

— Scoate mârţoaga afară din arie! îmi strigă. Să nu-mi spurce iarba…

Vreau să leg calul de gard, în uliţă.

— Nu-l lega de gard! strigă iar. Îmi rupe gardul şi nu vine taică-tău să mi-l dreagă. Du-l în poiană şi leagă-l de salcâm.

Duc bălanul departe, în luncă şi-l leg de salcâm. Grădina bunicii – gură de rai. Pomii se îndoaie sub povara fructelor date în pârg. S-au copt corcoduşele. Crengile corcoduşilor gem de atâta rod. Prin mijlocul ariei uriaşe pârâul lat îşi mână mai departe apele clipocind…

— Ce e, măi beteagule, ai venit după poame?… Ţi s-a făcut poftă de poame!… Ai încălecat pe mârţoagă şi ţi-ai spus: mă duc la bunica, să-mi umplu burta!… Ei bine, nu!…

N-ai să-ţi umfli burta!… Nu-ţi dau nici de gustare. Spune-i lui taică-tău să sădească pomi…

— O să-i spun, bunică…

Poteca pogoară spre gară pe lângă via cea mare a boierului olog de la Băneasa. E înalt gardul. Numai păsările pot trece în zbor pe deasupra. Şi gângăniile din ierburi pe dedesubt. Totuşi, via o păzeşte albanezul fără somn, cu puşca cu două ţevi totdeauna încărcată cu cartuşele de lup. Pe albanez îl cheamă Ismail Medin. Poartă fes roşu, cu ciucure căzut pe-o ureche. Satul îi spune, simplu, turcul. E prieten cu tata. Dacă se întâlnesc, dacă amândoi au ceva vreme de pierdut, rămân la taifas. Păzeşte via boierului turcul. O dată la doi ani trece Dunărea. Se duce dincolo de Dunăre, în munţi, îşi vede nevasta şi copiii – patru fete-n şalvari – iernează, se întoarce primăvara. Le lasă câştigul lui, ca să aibă cu ce trăi.

— Bună ziua, Ismaile…

— Bună ziua… Măi, dumiata eşti al lui Tudor, bre…

— Al lui Tudor sunt…

— Ăla mic care ai fost bolnav…

— Da.

— Stai, bre, să dai eu la dumiata ceva…

Pătrunde în vie pe poarta numai de el cunoscută. Întârzie mult. Se întoarce cu braţul plin de struguri.

— Asta copt devreme. Dulce struguru. Ia, bre. Mănâncă. Ismail are copil – patru fete. Nu mănâncă strugur fetele lui Ismail. Sărăcie multă la noi, piatră goală, bre…

— Mulţumesc, Ismail…

— Ai fost bolnav, bre… Spune la tata dumitale sănătate. Mai vii dumiata la Ismail…

Rămâne în marginea potecii cu ochii după mine. Cu fesul pe ceafă rămâne…

Turturică a intrat argat la popa Bulbuc. Trece pe lângă casa noastră călare pe calul popii, mână din urmă, cu nuiaua, boii popii, vacile popii. Cu asta se-ndeletniceşte Turturică.

Îi dă mâncare popa şi trei poli pe an. Polii i-a şi luat maică-sa, înainte, să cumpere mălai pentru copii.

— Tu unde intri, Darie?

— Nu ştiu, deocamdată.

I-am scris fratelui meu o scrisoare, fratelui meu cel mare, care e preot într-un sat de lângă munţi. Răspunsul n-a întârziat:

„Doi copii mi-a născut până acum nevasta, dragul meu. Al treilea e pe drum. O duc greu de tot. Cu nimic nu pot să te ajut. Ajută-te singur. Te sfătuiesc să intri la un cizmar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic. Învaţă meserie, în timpul nostru, nu faci nimic cu cartea. Am învăţat atâţia ani şi abia am cu ce-mi duce zilele. Oamenii din parohia mea sunt săraci lipiţi pământului.”

Am citit scrisoarea. Nu i-am uitat cuprinsul. L-am întrebat pe tata:

— Ce faceţi cu mine? Duceţi-mă undeva, să muncesc.

A mers tata cu mine la Niţu, mecanicul. La rugat să mă primească ucenic, să învăţ a mânui ciocanul, să-mi pot câştigă pâinea.

— N-are de alergat, spunea tata. E sănătos băiatul. O să poată face treabă, domnule Niţule…

Duhnea a rachiu meşterul. S-a oţărât:

— Cum crezi, mă omule, că din beteagul ăsta să scot eu fierar? La fierărie trebuie rumân voinic, nu glumă… Face cineva sită din coadă de câine? A?…

Orzu Margareta, lângă taică-său, gătită, cu flori în coade, încălţată. Eu, jerpelit, desculţ, gălbejit, cu unghiile mari şi

negre, la mâini, la picioare, cu răni sângerânde la degetele piciorului bolnav.

Am trecut şi pe la cizmarul satului, un om care citea jurnale. Avea în casă câteva cărţi. Jandarmul Niculae Mieluşel, cu ochii pe el. Mereu îl chema la post să-l înjure.

— Să nu te prind că întăriţi oamenii împotriva stăpânirii, cârpaciule, că te zobesc în călcâie.

Dacă era cu chef, jandarmul îl şi plesnea cu cravaşa peste obraz pe cârpaci.

Cizmarul era venit de la oraş. Se aşezase printre oamenii satului şi le lucra cu cinste, când avea ce să le lucreze.

— L-aş lua, îi răspunde tatii cizmarul, pe băiatul tău şi l-aş învăţa cizmăria, dar nu mă lasă inima. Nu sunt un meşteşugar prea bun. Am fost odată. Am cam uitat meseria. Aici nu fac decât pe cârpaciul. Băiatul n-a ieşi decât cârpaci. Asta nu e meserie. Du-l la oraş, nene Tudore…

M-a dus tata la oraş. Cu căruţa m-a dus. Cunoşteam drumul. Îl mai bătusem de atâtea ori!… Trecea pe lângă măgură drumul, trecea prin pădurea de la Adâncata, pădure tăiată, în locul căreia se înalţă acum crâng tânăr. Trecea pe lângă cetate. La marginea Ruşului, spre răsărit, se ridicau valurile vechii cetăţi. Când mergeam la oraş, opream lângă cetate. Coboram şanţul, urcam dealurile, unde au fost cândva zidurile, pătrundeam în ocolul ei. Scormoneam cu băţul în pământ şi găseam vârfuri de suliţă, arme vechi, nasturi, câte altele. Se bătuseră pe acolo ostaşi şi oasele lor le tot scoteau în lumină plugurile ruşenilor.

În noaptea aceea, pe ladă, în căruţă, moţăiau tata şi mama. Caii, la pas. Eu, zgribulit, înfăşurat în ţoale, îngropat până mai sus de brâu în paie. Lumina albastru luna, înaintea şi în urma noastră alţi călători curgeau spre târg. Auzeam hăuituri, vorbe, fluierături. Noaptea, vorba oamenilor se aude mai de departe şi mai desluşit. Pesemne unde aerul e mai subţire, mai limpede. Luna urca spre

creştetul cerului şi stelele păleau. Era plină luna. Nici urmă de nori pe cer. Dintr-o dată, marginea lunii a început a prinde cocleală. Creştea pata, lumina scădea.

— Tată, cine muşcă luna?

Întoarce tata capul, opreşte caii.

— Ei, drăcie! Luna o mănâncă vârcolacul!

Se uită şi mama şi-i văd cum amândoi încep a se cruci. Grăbiţi şi speriaţi se crucesc.

S-a lăsat peste câmp o tăcere adâncă. Auzisem care şi căruţe uruind în noapte. Acum nu mai auzim nimic. Parcă a împietrit aerul. Într-o clipă aerul parcă a împietrit.

Tata se dă jos, trage căruţa la marginea şoselei.

— Vino-ncoa, Darie…

Cobor şi eu. Tata ia un braţ de paie şi-l face ghem. Scapără – iasca ia foc. Aprinde foc cu flacăra înaltă – foc de paie la marginea şoselei! Şi dintr-o dată, înaintea şi în urma noastră, pe şosea, vedem cum s-au aprins sumedenie de focuri. Caii noştri n-au clopot la gât. Asta nu e bine. E bine totuşi: au clopot caii altora.

Auzim acum sunete de clopote de cai, tălăngi de acelea pe care le poartă la gâtul lor vacile. Oamenii au dejugat boii, au deshămat caii, au aprins focuri şi se dedau la zurbă.

Câmpul – hărmălaie, flăcările se ridică mai înalte, zgomotele străbat până sus văzduhul. Vârcolacul nu se sperie. Gura lui muşcă mai adânc din trupul lunii. Uite, luna e acum pe jumătate… A rămas un sfert din lună… A mai rămas mai puţin de un sfert. O limbă subţire şi îndoită ca secera mai atârnă galbenă, negricioasă, în văzduh. Asta e… luna. Oamenii tremură pe lângă căruţe. Nu de frig tremură. Nu pentru a se încălzi au aprins focurile. Luna nu mai are nicio putere. Oamenii dârdâie. Mi se pare ciudat, dar eu nu tremur deloc. În cărţile pe care le-am citit, am aflat şi unele din tainele cerului. Ştiu ce înseamnă asta. Încerc s-o lămuresc pe mama:

— Nu există vârcolaci, mamă. Să vezi…

— Aşa o fi, Darie…

— Aşa o fi, spune şi tata. Dar cine mănâncă luna?

Îi văd neliniştiţi. Neliniştea nu începe să le treacă decât atunci când marginea subţire a lunii prinde din nou a se îngroşa.

— S-a speriat vârcolacul, îl aud pe tata. Lasă în pace luna. O să crească la loc luna. Se apropie ziua. Vârcolacul se întoarce şi intră în trup…

Înhamă caii la căruţă, le dă bice. Îi povesteşte mamei despre un neam al nostru, un unchi mort mai demult, care era vârcolac…

— Eram copilandru, spune tata, mai erau păduri cu luminişuri largi, creştea sipica înaltă cât omul, nu te vedeai din ea, pe dealuri nu intraseră plugurile, păşteam oile pe lângă un văr de-al tatii – unul Bădoi Găbunea.. Se apropiase bătrâneţea de el. Se mai aflau şi alţii pe la târlă, pe Saiele. Îl ştiam că e vârcolac. O ştia şi el. Plină lucea luna pe cer. Lumina aproape ca ziua. Îi venea timpul bătrânului. Se scula, îşi lua ciomagul şi pleca. Se ascundea într-un tufiş. Cădea în somn adânc. Pleca vârcolacul din el să mănânce luna. Se întorcea, peste un ceas, două, vârcolacul în trupul lui năduşit, ostenit, stors de puteri, ca după o călătorie lungă. Se trezea, venea la târlă.

— Ştii că vârcolacul a mâncat luna, unchiule?

— O fi mâncat-o…

Căuta să schimbe vorba. Nu-şi aducea bine aminte de nimic. Mărturisea numai că e ostenit, că i se pare că în timpul somnului a făcut un drum lung prin văzduh.

— Sus, deasupra pământului, mi-a fost frig, văzduhul e rece. Atât îmi amintesc din tot visul…

Se întindea lângă foc, îşi încălzea oasele bătrâne…

Caii măreau pasul. În vale, oraşul cu lumini aprinse se trezea din somn.

XVI

PELIN

Tragem la fratele mamei, la unchiul Tone, care ţine măcelărie în piaţă. Unchiu-meu pleacă la treburile lui înainte de a se lumina de ziuă. La măcelărie pleacă. Ne primeşte în portiţă ţaţa Finica, nevastă-sa – o femeie neagră, măruntă, puţintică la trup, cu ochi negri, lunguieţi. Nu mai puţin de nouă copii i-a dăruit unchiului Tone. Copiii – verii şi verişoarele mele – năpădesc căruţa. Se caţără pe roţi, pe şuşleţe, pe loitre.

— Ce ne-ai adus de la ţară, nene Tudore?

Le-a adus ceva tata: bucuria lor – un coş mare plin cu porumbi verzi, buni de copt, buni de fiert… Iau porumbii, îi curăţă de foi, îi pun în căldare, pun căldarea la foc. Vară-mea cea mică, Vastea, adună cu grijă mătasea porumbilor, să nu se piardă un singur fir.

— Ce faci, Vastea, cu mătasea asta?

— Îmi trebuie. Păpuşile mele au rămas chele. Le-am tras de păr că n-au fost cuminţi. Am să le lipesc alt păr pe cap din mătasea porumbului.

Are două case unchiul Tone, în aceeaşi curte – una mare, la stradă, alta mică, măruntă, în fund. Între case – pompa de apă, un măr cu ramurile răsucite, betege, şi… umblătoarea care miroase urât. Împrejur case atât de înalte, că niciodată soarele nu cade mai mult de un ceas, la amiază, în curtea unchiului Tone.

Mai târziu, peste un an, când tuşă-mea Finica urma să nască al zecelea copil, i-a venit lehamite de atâţia plozi – ostenise tot spălându-i, tot alăptându-i, tot pierzând nopţi de veghe pe lângă câte unul bolnav de pântec – s-a dus la

mahala, a căutat o moaşă care-a tras-o, i-a pus oala să lepede.

De la târg a venit, mai demult, până la noi, la ţară, obiceiul ca muierile, atunci când nu mai vor să nască, să se ducă la o moaşă, să le tragă sau să le pună oala pe burtă, să lepede copilul.

O vezi pe una pe uliţă, cu pântecul umflat, ca şi cum deasupra betelor, în sân, între piele şi ie, ar ascunde o lubeniţă. Merge încet, cu grijă. Se fereşte să sară peste pârleaz. Se aşează jos, cu grijă, să nu sufere trupul nicio zdruncinătură.

— Sunt în a treia lună, daică…

Într-a noua lună pântecul e şi mai gros, şi mai umflat. Dar femeia tot merge la treabă. Dacă n-are cine să i-o facă, şi-o face singură.

Mai ales rumânii care au pământ mai mult şi ceva avere agonisită se feresc să înmulţească numărul copiilor. Unul, doi, ajunge! Ce trebuie atâtea guri la masă!… Al treilea ori al patrulea, au luat nevestele înstăriţilor obiceiul să-l lepede. Petria, Dioaica sunt marile meştere. Încălzesc o căldare cu apă pe foc. Despoaie muierea, ca şi cum ar trebui s-o vâre în gârlă, o întinde pe pat. Îşi spală mâinile în căldare, udă şi săpuneşte burta muierii. Pe urmă, se apucă s-o frământe.

— Acuşi îl desprindem…

Femeia simte dureri. Ar vrea să chiuie. Parcă i-ar umbla cuţite tăioase prin burtă.

Pune degetele groase Dioaica la rădăcina ţâţelor. Apoi apăsând cu ele, coboară în jos, spre vintre, o dată, de două ori, de o sută de ori. Femeia îşi strânge dinţii, îi încleştează, îşi muşcă buzele şi limba. Nu ţipă. Bordeiul e aproape de uliţă. Nu trebuie să audă nimeni un ţipăt. Altfel află tot satul. Şi altminteri află satul. Ieri, nu mai departe, ai văzut muierea cu mijlocul mătăhălos, şi acum, uite-o, subţire cobiliţă, cu faţa galbenă, trasă, abia târându-şi picioarele.

Pe vatră, cu gura în jos, se încălzeşte, acoperită cu cenuşă fierbinte, oala. După tras, îi pune oala pe burtă. Peste oala fierbinte, bine lipită de pielea burţii, lipeşte cârpe ude. Oala suge burta înăuntrul ei. Rămâne un timp oala pe burta muierii. Pe urmă Dioaica o desprinde încet, băgându-şi între buza oalei şi piele degetul gros.

— Uite ce mai roată! Vânătă! Umflată!

Frământarea trupului începe iarăşi.

Pleacă muierea acasă. Ca bătută pleacă. Într-o zi, două, leapădă copilul.

Se întâmplă de multe ori ca, odată cu lepădarea copilului, muierea să-şi lase şi zilele. Asta s-a întâmplat şi nevestei unchiului Tone. Aşa a murit mătuşă-mea Finica… A lepădat pruncul mort, apoi şi-a lepădat viaţa. Pământului şi-a lepădat-o.

— Că din pământ ne naştem şi în pământ ne întoarcem! cântau trei popi bărboşi, cu sutane lucioase, negre, lungi, deasupra coşciugului ei îmbrăcat cu chimbrică cernită…

Aveau feţe evlavioase, îi plătise unchiu-meu, măcelaru, bine, slujeau frumos, mai şi lăcrimau. Popii de la biserica Sfânta Vineri erau aceia, chiar aceia care, cu ani în urmă, când, bolnav, mă purtau părinţii şi pe la biserici, nădăjduind să mă vindece prin rugăciuni, îmi puseseră patrafirele în cap şi-mi făcuseră maslu. Nu-i ajunseseră atunci tatii doi lei să plătească ţârcovnicii. Zăceam fără puteri pe rogojina întinsă peste lespezi. Lângă mine plângea mama, care nu se îndura să mă piardă. Popii, veselindu-se, îl înjurau pe tata, îl batjocoreau c-a venit să-mi caute leacul cu punga goală. M-au ţinut zălog în biserică până s-a dus tata şi s-a împrumutat cu doi lei şi, întorcându-se cu arginţii în palmă, a achitat ţârcovnicilor plata pentru osteneală… Aici, la înmormântarea mătuşii-mii, erau în lume – oraşul îi privea. Blajinătatea şi-o zugrăviseră neţăsălaţii pe obraz. Pe lângă coşciug, copiii – nouă – smiorcăiau nasuri umede, plângeau cu hohote fetele măricele. Venise la moartă s-o vadă şi

bunică-mea de la Cârloman. A rugat-o unchiu-meu Tone, după înmormântare:

— Rămâi la mine, mamă, să-mi ajuţi să-mi cresc copiii. Măcar până ajung mai măricei…

— Nici dacă mă pici cu ceară nu rămân, Tone. Mi-e scârbă de oraş. Mi-e silă şi de casa ta. Uite, la un pas de pompa de apă, umblătoarea. La mine acasă e rai. Aici până şi aerul miroase urât.

— Măcar o săptămână, mamă, până găsesc o femeie…

S-a repezit unchiu-meu Tone până la măcelărie. Bunica şi-a luat toiagul şi a plecat pe jos acasă, cale de o poştă şi jumătate, cu peste nouăzeci de ani în spinare. Dreaptă, ca o fată mare, dârză, cu zăvelcile suflecate, a străbătut drumul fără să se aşeze o dată, să se mai odihnească, în iarbă.

— Cumplită muiere, spunea tata, afurisită sămânţă de om…

Pe drumul pe care bunica a mers spre casa ei de la Cârloman, singură, am însoţit-o odată pe mama, când eram mic de tot. Dar nu chiar atât de mic să nu mă pot ţine cu paşii mei mărunţi după ea şi după celelalte muieri cu care mama plecase la târg.

O născuse de câteva săptămâni pe soră-mea Elisabeta… Era atât de tânără, atât de frumoasă! Cu toate muncile la care era supusă, mai găsea timp să plece câteodată, când avea câţiva gologani strânşi în colţul cimberului, să cumpere de la oraş câţiva coţi de stambă, să-şi facă ei, ori soră-mi Evanghelina, o fustă creaţă, un ghiurt înflorat.

Mă tot ţineam de poalele ei. Am auzit-o vorbind cu una dinspre gârlă şi cu una din marginea dinspre cătun a satului:

— Când s-o lumina mâine de ziuă, plecăm la Ruşi.

— Mă iei şi pe mine, mamă?

— Nu. Nu te iau. Mă duc pe jos. Nu pot să te port în braţe atâta drum. Ai crescut. Eşti greu.

— Am să merg şi eu pe jos, mamă.

— N-ai să poţi. Drumul e lung. O poştă!

A venit seara, pe urmă noaptea şi noi ne-am culcat. Şi toţi ai casei au adormit, afară de mine. Am rămas cu ochii deschişi, privind întunericul, şi m-am gândit în noaptea aceea la tot ce se poate gândi un copil. Dorinţa de a vedea oraşul, teama ca nu cumva zorile să mă găsească adormit m-au ţinut treaz. A început să albească fereastra la apropierea zorilor. Am rămas nemişcat, să nu-i trezesc pe ceilalţi. Am auzit pe cineva bătând în gard. Cel dintâi care s-a trezit a fost tata. A trezit-o şi pe mama.

— Scoală, muiere. Au venit femeile să plecaţi la oraş!

M-am ridicat şi eu din pat.

— Merg şi eu, mamă.

— Te-ai trezit acum?

— Nu. Nici n-am închis ochii.

— De ce?

— De frică să nu adorm şi să mă laşi acasă.

— Prostule!

A trebuit să mă ia. Întâi, am mers pe jos. Pe urmă, m-a purtat o vreme mama. Pe urmă iarăşi am mers pe jos. Apoi m-au purtat femeile, pe rând, în braţe.

La mijlocul drumului dintre sat şi târg, crângul, care pe atunci era pădure! Se luminase. Soarele se ridicase de două suliţi. Drumul care străbătea pădurea era plin de oameni. Acolo a poposit mama. Acolo au poposit odată cu ea şi celelalte femei. Dar nu la marginea pădurii. Au intrat în pădure şi s-au aşezat pe iarbă, într-un luminiş, roşu tot de bujori. Puţin s-au odihnit. Au cules bujori. Cu braţele încărcate de bujori, drumul până la oraş le-a părut mai scurt.

Când văd bujori, mi-aduc aminte de o zi de început de vară, o zi înaltă şi albastră. Şi în faţa mea apare un drum prăfuit. Şi pe acel drum merg trei femei tinere. Printre fustele lor, un băiat cu faţa plină de pisturi, cu părul zburlit, un băiat cârn, se căzneşte să le ţină pasul. Pulberea drumului e caldă…

Verii şi verişoarele mele de aci au feţele mai galbene decât a mea. Unii, măricei, sunt născuţi la ţară, la Omida. Tuşa Finica n-a mai vrut să locuiască la sat. L-a adus pe unchiu-meu la oraş. La Omida, de toate aveau. Aci sărăcia nu le dă pas. Nu li se ajunge de la mână până la gură. Dar vorba e: stau la oraş? Sărăcie cu lustru!…

Mă îmbie văru-meu Mişu:

— Hai să-ţi arăt târgul!

Mă poartă prin târg văru-meu: prăvălii, dughene, cârciumi. În piaţă, gheretele măcelarilor.

— Aici e măcelăria noastră…

Are glasul încărcat de mândrie. Văd o gheretă îngustă, de scânduri, plină de sânge. Pare spoită cu sânge ghereta. De grinzi, de cuie, atârnă cârlige şi, în cârlige, spânzuraţi, boi, berbeci, viţei despicaţi.

Unchiu-meu Tone taie cu satârul carnea, o cântăreşte, o înfăşoară în hârtie, o dă cumpărătorului. Banii îi aruncă în tejghea. Are mâinile boite de sânge şi de grăsime, până mai sus de coate, unchiu-meu Tone. În faţă, poartă şorţ lung, de piele care a fost cândva galbenă…

La obraz, seamănă cu bunică-mea unchiul Tone. La glas şi la inimă, cu bunica de la Cârloman seamănă. Ca un câine rău se uită la mine. Mârâie. Îi văd colţii.

— Ce e, mă? Nu cumva ai venit să-mi cazi plocon pe vatră?

— Nu te speria, unchiule. Vreau să intru la stăpân.

— Uite cine mai lipsea din oraşul ăsta!... Să nu te mai prind pe aici, că-ţi frâng picioarele!

— N-ai să mă prinzi, unchiule.

— Şterge-o!

Cât stau de vorbă cu bunătatea, cu dulceaţa de rudă, văru-meu Mişu se strecoară în măcelărie şi jupoaie de pe un picior de porc o fâşie de şorici. Prinde de veste unchiu-meu Tone şi-l păleşte peste ceafă cu o halcă de carne... Mişu fuge de-i sfârâe picioarele. Eu, după el, mai încet. Ne-am depărtat de primejdie. Văru-meu Mişu împarte cu mine prada...

Tata, mama vorbesc cu mătuşă-mea Finica unde să mă ducă, la ce stăpân să mă bage... Se înţeleg până la urmă. Se îmbracă de ieşit în oraş tuşa Finica.

Pe maşina de gătit, oala de fasole. Vineri! Zi de târg. Zi de post...

Plec cu mătuşă-mea şi cu tata în partea cealaltă a târgului, unde se află grădina publică şi piaţa unde-şi vând rumânii vitele...

— Urât miroase, mai urât ca în orice altă parte a oraşului...

— Aici sunt tăbăcăriile şi cojocăriile, mă lămureşte ruda.

Mă simt împins într-o prăvălie îngustă, lungă, întunecoasă, încărcată cu piei uscate, curăţate. După mine intră tuşa, tata. Jupânul stă pe scaun, la tejgheaua lui, răsfoieşte nişte condici. Prăvălia e plină de săteni. Rămânem în picioare. Îl aud pe jupân cum se ceartă cu rumânii, cum se tocmeşte.

Forfotă mare în dosul prăvăliei. Băieţi mai mari decât mine intră, ies. Dă comenzi jupânul. Coboară în pivniţă băieţii şi aduc maldăre de piei. Ţăranii plătesc tăbăcitul, îşi iau pieile, pleacă la cojocărit.

A văzut-o jupânul pe mătuşa-mea.

— Cu ce vă putem servi, madam Brătescu?

Mătuşă-mea se apropie de el, mă arată:

— Aş vrea să-mi faci un serviciu, jupâne Moţatu.

— Care?

— Să-l iei pe nepotu-meu la dumneata. Să-l iei ucenic…

Tata, cu căciula în cap, se uită. Strâmbă nasul, nu-i place cum arată jupânul, nu-i place cum arată prăvălia. M-ar lua de mână. Ar pleca în altă parte cu mine. Unde să mă ducă?!…

Jupânul m-a cântărit dintr-o privire.

— Cam slăbuţ…

— Eu, totuşi, te rog să-i iei, stăruie mătuşă-mea, să înveţe şi el o meserie…

— Am să-l iau, dacă mă rogi dumneata… Am nevoie de băieţi aici…

— Dar să nu te superi că nu ţi-am spus, adaugă mătuşă-mea, băietul e şchiop…

— Da? Ia mergi, măi copile, prin prăvălie…

Întind prin prăvălie câţiva paşi. Jupânul priveşte.

— N-are nimic, coană Finico, doar n-o să-l pun să alerge. Numai să fie muncitor şi să nu-l sperie, la început, mirosul. Că meseria noastră nu e… parfumerie…

— De asta ne punem noi garanţi, eu şi cu Tone. Omul ăsta e taică-său…

— Are şi tată?

— Are.

Pleacă mătuşă-mea Finica. Pleacă şi tata odată cu ea.

— Cum te cheamă, puiule?

— Darie…

— Porţi nume rar, mă… Ia fă-te-ncoace..;

Mă apropii de jupân Moţatu.

Două scatoalce zdravene îmi trage. Uiuiu!.. Îmi fluieră urechile!…

Mă dă pe mâna unuia cu mustăţi groase.

— Luaţi-l pe puişorul ăsta şchiop. Vrea să înveţe tăbăcăria. Tăbăciţi-l puţin. Ştiţi voi cum. Numai să nu-l omorâţi…

Pe sus m-a luat mustăciosul. M-am pomenit în curte, în dosul prăvăliei. I-a chemat şi pe ceilalţi. Erau zece găligani – cu băiatul jupânului, unsprezece.

Dinspre grădina publică se auzea cântec. Cineva suspina la pian. Venea cântecul dintr-o casă albă, cu etaj, cu toate ferestrele deschise. Ca o apă lină şi dulce venea cântecul, mă înfăşura, mă pătrundea…

— Ne-a poruncit jupânul să-l tăbăcim, a spus mustăciosul.

Tata plecase din prăvălia jupânului, abătut. Îşi trecuse mâna aspră, uşor, peste ceafa mea, de parcă ar fi vrut să mă mângâie, şi-mi şoptise:

— Să fii cuminte, băiatule…

Nu cutezase mama să vină să vadă unde am să lucrez. Dacă m-ar fi însoţit până aci, gândeam, nu m-ar fi lăsat. Plecasem din curtea unchiului Tone. Se uitase după mine lung, apoi dintr-o dată întorsese capul, să nu-i mai văd ochii. Nu-i văzusem ochii, dar îi simţisem umezi.

Jupân Moţatu spusese calfelor să mă tăbăcească bine, fără să mă omoare însă. Din capul scării, calfa mustăcioasă îmi dăduse brânci. Mă rostogolisem în curte de-a berbeleacul. Mă ridicaseră în picioare. Făcuseră cerc în jurul meu unsprezece băieţi. Strimt cercul. Strâmt şi strâns. N-avea cum să-l străbaţi. Apoi, chiar dacă l-ai fi rupt şi ai fi trecut dincolo de el, cum să fugi!… Era o curte înconjurată pe trei laturi de ziduri înalte, oarbe. A patra latură era despărţită de uliţa strâmtă, care – asta am aflat-o curând – ducea în fundătura cu casa cu fete, de un gard de uluci. Pe deasupra ulucilor, sârma ghimpată ferea, noaptea, prăvălia

şi pivniţa de hoţi. M-am uitat în ochii fiecăruia, să văd dacă nu cumva vor să glumească. Câinii aveau ochii mai blânzi. Mi-am ridicat umerii. Mi-am acoperit obrajii cu mâinile. Mi-am spus: să nu-mi stâlcească faţa. L-am auzit pe mustăcios întrebând:

— Ei, care începe?

— Ca de obicei, eu, a răspuns Minache, feciorul jupânului Moţatu.

— Arde-l!…

Ploaie de palme peste obraji. Ploaie de pumni în coaste. Peste picioarele mele goale, năvală de picioare încălţate.

— Gata, a spus mustăciosul. I-ai făcut safteaua. Acum lasă-ni-l nouă…

— Numai o dată să-l mai plesnesc, Gogule…

Pe mustăcios îl chema Gogu.

Mă zvârcoleam în ţărână. Îmi ardea capul. Tot trupul îmi ardea. Acum – îmi treceau gândurile prin minte cu repeziciunea fulgerului – acum mă zbat aci cum se zbăteau câinii la ţară, câinii bătrâni care-şi pierduseră văzul, mirosul şi auzul, câinii care se giovliseră şi nu mai aduceau niciun folos, nici măcar nu mai lătrau, şi pe care, fără milă, noi, copiii, îi omoram cu bâtele. Au să mă omoare? Nu! Au să mă sminteascâ în bătăi, atâta tot. Ţineam fălcile strânse, să nu strig, să nu gem. De câteva ori m-au ridicat în picioare, m-au ţinut de subsuori, au vrut să-mi mute fălcile. M-au lăsat să cad. Ca o cârpă am căzut.

— A leşinat, Gogule. Daţi-l dracului, lăsaţi-l. Să nu moară! Dăm de bucluc. Mi se pare că are nişte rude în oraş.

Unul m-a luat de cap, altul de picioare. M-au dus în odaia unde dormeau ei, unde de aci înainte aveam şi eu să dorm multe, lungi, nesfârşit de lungi, nopţi. Se aflau acolo două paturi de scânduri acoperite cu rogojini rupte, cu papura tocită, destrămată. M-au aruncat într-un pat. Au plecat. Au tras după ei uşa. Fereastra da spre curte. Geamurile, vinete

de praf, nespălate de ani. Prin colţurile odăii, aproape de tavan, pânze de păianjeni. S-a desprins din tavan un păianjen negru, burticos. Şi-a depănat firul. S-a pogorât deasupra mea. La o palmă depărtare s-a oprit. S-a legănat câteva clipe în aerul pe care răsuflarea mea deasă, sughiţată, îi tremura. A început a-şi strânge ghemul păianjenul. Uite-l! Suie!…

Când mă aflam la ţară – până aseară mă aflam la ţară, la noi acasă – mă jucam uneori pe câmp, singur. Descopeream, în iarbă, găuri de păianjen. Căutam un surcel, înfăşuram la unul din capetele surcelului puţin bumbac scos din zăbun. Răsuceam bumbacul. Măciulia surcelului o udam cu scuipat. Cufundam beţişorul în gaură. Păianjenul din fund se prindea cu picioarele de bumbacul ud. Scoteam afară surcelul. Păianjenul, orbit de lumină, se desprindea şi începea să alerge năuc prin iarbă. Îi urmăream goana nebună. Îi număram picioarele subţiri. Îi priveam trupul fragil, capul. Erau păianjeni negri ca păcura. Erau păianjeni albi, vineţi, roşcaţi. O dată am găsit un păianjen albastru ca floarea inului. Cui omoară un păianjen i se iartă un păcat… Aşa cred rumânii… Cu multe păcate ar fi trebuit să fiu încărcat, ca să am ce să mi se ierte.

— Vezi, Darie, îmi spunea dascălul meu Bragadiru, oamenii cred o mulţime de lucruri la ţară din pricina neştiinţei lor. Cred în descântecele babelor şi ale vracilor. Cred în puteri nevăzute. Cred că undeva există o lume unde ajung, după moarte, sufletele oamenilor. Nu există nicio putere nevăzută care să hotărască soarta oamenilor pe pământ. Oamenii hotărăsc singuri de soarta lor. Dincolo de moarte nimic nu există. Învăţătura ar risipi neştinţa, superstiţiile. Trăiesc oamenii ca într-o noapte cu întuneric adânc. Tu ai citit ceva. Să citeşti mereu, să ţi se deschidă bine ochii asupra lumii.

A ajuns la plasa lui păianjenul negru. Şi-a strâns picioarele. Nemişcat a rămas, ca un punct.

De ce m-or fi bătut? Întrebarea mă sfredelea. Nu găseam răspunsul. Avuseseră grijă găliganii să nu-mi frângă niciun os. Mă tăbăciseră numai – aşa cum le poruncise jupân Moţatu.

Îmi pipăi carnea. Mă ustură. Îmi vâjâie capul.

S-a înserat. Cineva a deschis uşa. A aprins lampa. Unul din cei zece se apropie de mine. Se aşează pe marginea patului. E un băiat lung, subţire, cu faţa galbenă, cu umerii obrajilor mult ieşiţi în afară.

— Te doare trupul?

De ce m-o fi întrebând? A fost şi el doar printre cei care m-au bătut! Poate mi-a auzit gândul. Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. Ar fi greu de trăit în lume, dacă oamenii şi-ar auzi gândurile. Îşi aud numai vorbele. Poate că în tinereţe părinţii mei s-au iubit. Acum! Acum trăiesc sub acelaşi acoperiş. Între ei, alături de ei, noi, liota… O prind pe mama uitându-se cu ochi răi la tata. O aud:

— Cum spui tu, omule, aşa să fie.

Pare blajină. Dar sărăcia a înrăit-o. Şi pe tata l-a înrăit sărăcia. Mama gândeşte că tata, dacă ar fi fost mai isteţ – şi ea ştie bine că e isteţ, dezgheţat, chibzuit, dar mânia, supărările îi întunecă judecata uneori – şi-ar fi putut făuri o stare mai bună, să nu sufere ea, să nu suferim noi toţi, şi tata laolaltă cu noi, atâtea lipsuri. Izbucneşte câteodată:

— Uite-l pe Iordache Diman, are de toate.

— A moştenit pământ de la ăl bătrân…

Dar fraţii şi surorile? Trăim înghesuiţi în aceeaşi casă, mâncăm ce bruma găsim la aceeaşi masă şi parcă nimic nu ne leagă. De când s-a măritat, dada Evanghelina n-are ochi decât pentru bărbatul ei care o înjură, o bate. S-a înstrăinat de noi. Poate totdeauna a fost străină de noi. Am rămas

şchiop. Au găsit în asta prilej de glumă, de batjocură, mândri că ei au avut noroc că boala a trecut prin casă, nu s-a lipit de ei, i-a lăsat zdraveni, numai pe mine m-a izbit.

Nu. Gândul omului nu-l aude nimeni. E mai bine aşa. Totuşi eu o iubesc pe bunica de la Cârloman, fiindcă nu-şi ascunde gândurile. Gândeşte ceva, dă drumul gurii, o trânteşte omului în faţă… Dacă i-aş spune că mi-e dragă, nu m-ar crede, ar pune beldia pe mine. Parc-o aud:

— Dar ce-ţi veni, aşa, hodoronc-tronc să-mi spui asta? Vrei ceva de la mine. Spune-o limpede. Nu mai umbla cu fofârlica…

— Nu vreau nimic, bâtă!

— Minţi!…

Dacă mi-e drag cineva îl ocolesc, să nu mă afle…

— Tu, Darie, îmi spune mama, eşti un om sanchiu, închis. Parc-ai avea sufletul zăvorât cu lacătul. Greu să intre cineva în inima ta…

Lunganul gălbeşit continuă:

— Eu, să ştii, m-am prefăcut că te-am lovit, dar, de fapt, te-am atins numai aşa, de ochii celorlalţi. Dacă aş fi stat deoparte, s-ar fi legat şi de mine. M-ar fi tăvălit. M-ar fi călcat în picioare. M-au bătut şi pe mine, acum doi ani, când am intrat aci ucenic. Mai rău ca pe tine m-au bătut. Tu ai venit cu taică-tău. Mi se pare că ai şi nişte rubedenii în oraş. Eu n-am pe nimeni. Am venit singur-singurel…

Avea glas dulce şi privirea tristă, tristă…

— Sunt de la Balaci, dinspre Costeşti. Mă cheamă Dobrică Tunsu. Voi câţi copii sunteţi acasă?

— Zece, îi răspund.

— Noi, doisprezece. Eu sunt cel mai mare. Am plecat. Mi-am luat lumea în cap. Nici nu i-am spus lui taica unde plec. A aflat mai pe urmă. A trecut odată prin târg şi-a venit să mă vadă. Mi-a cerut bani pentru gurile de-acasă. I-am dat tot ce aveam…

Îmi stă pe limbă o întrebare. O slobod:

— De ce m-au bătut?

— Aşa e obiceiul casei. Ţi se dă la început, când vii, o bătaie bună, soră cu moartea. Câte le primeşti mai pe urmă ţi se par fleacuri pe lângă prima, nici nu te sinchiseşti de ele.

— Fără bătaie nu se poate?

— S-ar putea. Dar obiceiul e… obicei. Greu să se lepede oamenii de obiceiurile pe care le-au moştenit. Multora, în lipsă de altceva, le face plăcere să bată. O să vezi multe cât o să stai aici, dacă o să poţi sta.

— O să stau, îi răspund, nu mă tem de bătaie…

Şi gândesc să-i cunosc bine pe toţi. Dacă se va mai atinge cineva de mine, mă voi apăra cu cuţitul.

Pieile argăsite se curăţă cu cuţitul. Cuţitele sunt mari, cu limba lată. Ca briciul taie fiecare cuţit de aici…

Dobrică Tunsu îşi freacă mâinile. Sunt arse mâinile ucenicului. Şi fără unghii. Arse şi umflate. A căzut pe gânduri. A tăcut.

Zac. Ţin dinţii strânşi, să nu gem. Am să învăţ tăbăcăria. Am să ajung calfă. N-o să mai mă bată nimeni. Cel mult jupânul, dacă nu mă voi pricepe să-i ocolesc mânia… Miros acru vine din pivniţă, din curtea în care sute de piei stau în soare, pe frânghii, la uscat. Acum, acasă, pe bătătură, vântul aduce dinspre câmpuri miros amar de pelin care a prins a se vesteji în lumină. Dintre noi patru – eu, Turturică, Filofteia şi Iepure Marin – numai Turturică se bucură de mirosul amar al pelinului veşted, Turturică bondocul, cutezătorul, care a intrat slugă la popa Tomiţă Bulbuc.

Pe Filofteia, cum a terminat şcoala, au luat-o, au dus-o la oraş, la Turnu, au dat-o servitoare.

Iepure Marin, mai îndrăzneţ decât noi, s-a urcat într-o seară pe vagon, s-a pitulat acolo, pe acoperiş, fără bilet. A ajuns la Bucureşti. A plecat cu gândul să înveţe o meserie

bună, să lucreze fierul, să umble cu maşini. Nicio ştire n-am primit de la el. Nici n-o să primim atât de curând. O să se întoarcă în sat să-şi vadă părinţii, când o să izbutească să fie îmbrăcat, când o să poată să le aducă ceva bani părinţilor.

— Desculţ, mi-a spus Iepure, n-o să mai mă vadă nimeni aici. Nici jerpelit. Au ăştia, bogătanii, pământ. Eu am numai palmele. O să le dovedesc că sunt mai avut decât ei. Le arăt eu lor câte palme-mi face pielea…

Târziu, după ce s-a înnoptat, Dobrică Tunsu mi-a adus o strachină cu fiertură, o lingură de lemn, un boţ de mămăligă.

— Mănâncă!

M-am ridicat în capul oaselor. Am mâncat. Au venit găliganii pe rând. S-au culcat.

— Dă-te, măi, mai încolo.

M-am tras la margine. A doua zi, cu carnea toată vânătă, am început a lucra. M-a privit jupânu Moţatu. Mi-a aruncat o vorbă. Dulce vorbă:

— E bine la mine, măi copile?

— Bine, jupâne. Ca-n sânul lui Avram…

— Cum ai zis?

— Ca-n sânul lui Avram..:

— Care Avram…

— Avram din *Biblie…*

— O să te bag în bibilica mă-ti…

— Mă rog…

— Mie nu mi se răspunde în doi peri, copile…

— Am înţeles, jupâne…

A plecat jupânul. S-a dus în prăvălie. Dobrică Tunsu mă sfătuie:

— Dă-l dracului. Nu te lua cu el în colţi. Iar ne spune să te batem. Nu e om rău, dar nu-i place să i se pună cineva împotrivă la vorbă.

— Nu e rău? Cine a spus că e om rău? E blajin ca un miel. Numai corniţele îi lipsesc. Pâinea lui Dumnezeu, nu altceva…

Îşi clatină căpăţâna lunguiaţă şi galbenă Dobrică Tunsu. Cu milă şi-o clatină. Ştie el ce ştie.

— Să nu zici că nu ţi-am spus…

Butoaiele cu argăseală erau înşirate în fundul pivniţei. Întunecoasă pivniţă! Trebuia să umbli mai mult pe dibuite. Scoteam pieile din butii, două, trei, patru, le încărcăm pe spate. Zoaia arde cămaşa, frige pielea. La urcatul scărilor, ne aştepta Minache, băiatul jupânului. Pe noi, ucenicii, ne lovea în cap cu o piele udă. Nu dureau prea tare loviturile. Altceva era neplăcut: zeama acră, cleioasă, care rămânea pe tâmple, pe obraji, zeama care ne pătrundea în piele.

— Mai repede, vită!…

Ce s-o fi întâmplat pe acasă?

Rar de tot îmi trecea prin minte întrebarea. Târgul era aproape de sat, totuşi nu venea nimeni să mă vadă. Nu treceau nici rudele din oraş şi nici măcar văru-meu Mişu, care intrase la şcoala de meserii să înveţe lemnăria. Şcoala de meserii se afla dincolo de grădina publică. Băieţii care învăţau acolo nu prea ne lua în seamă. Deprindeau meşteşugul de la meşterii lor şi, pe deasupra, li se vâra pe gât şi ceva ştiinţă de carte. Duminica spre seară aveam voie să mă plimb un ceas, două. Mergeam greu de-a lungul uliţelor, pietre ascuţite îmi sângerau picioarele şi, fiindcă nu aveam straie de schimb, împrăştiam în jur duhoare grea de argăseală. Jinduiam după un suflet de om cu care să mă împrietenesc. În tăbăcăria Moţatu nu mă puteam lipi de nimeni. Dobrică Tunsu avea inimă bună. Atât. Râvnea să ajungă mai repede calfă, să câştige mai mult, să se poată îmbrăca. Pentru mai târziu se închipuia jupân.

— O să adun ban lângă ban. Să-mi cumpăr casă la ţară. Casă şi pământ. Ştii ce câştig ar aduce o tăbăcărie la Balaci?

Aş lucra numai cu ucenici. Nu costă mare lucru la ţară întreţinerea câtorva băieţi. Mi-aş munci şi pământul cu ei, că vreau să-mi cumpăr din câştig pământ, mult pământ…

— I-ai mai bate din când în când…

— Vezi cum eşti? Vorbeşte omul cu tine şi dai cu dinţii.

Căzuse toamna cu ploi puhave, care nu se mai sfârşeau. Oraşul mărunt şi rar, cu mahalalele întinse până departe, sub dealuri, cădea în adormire. Zilele erau scurte, mohorâte, umede.

Dar nouă nimic nu ne folosea că zilele erau scurte. Lucram la lumina lămpilor şi, fiindcă jupânul era strâns la mână, lămpile aveau fitil subţire şi răspândeau o lumină cenuşie, de înserat, care tulbura ochii şi aducea dureri de cap.

— Fă lampa mai mare. Dobrică

— Ce-ţi trebuie, măi, lumină mai mare? Citeşti?

— Nu! Mă dor ochii!…

— Să nu te mai doară! Uite, noi ne-am învăţat. Pe noi nu ne dor ochii…

— Ăsta a avut la el acasă lumină electrică…

— N-am avut…

Lângă parcul din apropierea gării – un parc mai mic decât aria noastră de la ţară, cu trei castani tineri, pe jumătate uscaţi – se începuse cu ani înainte o clădire în care, cine ştie când, aveau să fie aduse motoare.

— Când vor veni motoarele, oraşul va fi luminat cu electricitate…

— Până atunci?

— Până atunci luminează felinarele… şi luna…

Felinarele erau rare, aproape oarbe, şi luna deseori îşi arăta, în slăvi, obrazul. La oraş nu prea ai vreme să cauţi pe cer obrazul lunii. Rămâi şi lucrezi în odaia în care se curăţă pielea de oaie cu cuţitul. Dormi, că eşti ostenit. Dacă te plimbi seara ori noaptea, trebuie să te uiţi nu pe cer, ci înaintea ta, să nu calci în băltoace, în gropi.

De cum se sfârşeşte centrul – o stradă şi o piaţă – oraşul îşi schimbă înfăţişarea, e mai curând un sate mare. Ogrăzile sunt largi, şi casele, scunde, rămân pitite în mijlocul ori în fundul ogrăzilor, sub crengile arborilor.

La fiecare poartă, o bancă, în uliţă.

— Îţi place oraşul?

— Îmi place, Tunsule.

— Mie nu! Abia aştept să mă întorc la Balaci, să-mi deschid prăvălia…

— Nu poţi să împingi din urmă anii, să treacă mai repede…

Minache, băiatul jupânului, care lucrează în celălalt colţ al odăii cu Gogu Şoric, ne ia la trei-păzeşte:

— Ce tot bodogăniţi acolo?…

— Vorbim şi noi…

— Vorbiţi! De când au prins grai vitele?…

Găliganii râd. Râde şi Dobrică Tunsu. Băiatul jupânului e fericit c-a rostit o glumă bună…

Din pivniţă urcam pieile la uscat în pod. Încă o scară de suit. Mă împiedicam uneori, mă rostogoleam. Mă adunam şi începeam munca. Gogu Şoric, mustăciosul, mă mai înjura câteodată:

— Măi, şchiopule, măi, nu te mai împiedica, măi băiatule, tu-ţi burticica mă-ti…

Duminică seara Gogu Şoric chema băieţii:

— Mergem la fete, să iubim…

Se luau după el, plecau landră. La întoarcere, îşi povesteau până dincolo de miezul nopţii cum au petrecut.

— E grozavă Mimi…

— Taci, măi, nu te bărbieri. Gica le taie pe toate. A fost nevastă de ofiţer, bă. Ştie meseria, nu glumă…

— Dar Safta? Ce cusur are Safta?

— Aia cu dosul gros?

— Aia… A fost şi la Bucureşti într-o casă mare…

Dincolo de casele care închid curtea tăbăcăriei e o uliţă fără trotuare, o uliţă de pământ, ca la ţară. Aci casele sunt mai mărunte şi au curţi înguste, lungi, în care nu se vede niciun copac, nici măcar un salcâm care să-şi arunce umbra peste ţărână încinsă de soare vara, peste smârcurile care prind deasupra sfoiag verde, toamna, când nu mai contenesc ploile. E uliţa cojocarilor.

În fiecare din casele acestea mărunte, de aproape intri pe brânci în ele, în odăile mici, pe paturi de scânduri, lucrează cojocarii. Jupânul, la mijloc, cu picioarele vârâte sub el, şi în jur calfele. Jos, nicio duşumea, pământ, pământ galben. Pe resturi de rogojini, aci, ostenesc ucenicii.

Vara te simţi mai bine. Pământul e rece, nu te supără prea mult zăpuşeala… Iarna e altfel. Casele sunt de piatră. Frigul intră pe sub uşi, îngheaţă picioarele, mâinile, mijlocul, te prinde adânc frigul şi îngheţi de tot. Îngheţi, dar trebuie să lucrezi. Lucrezi.

Ucenicii de la cojocării duhnesc mai puţin ca noi, cei de la tăbăcărie. Pieile au ajuns la ei uscate. N-au decât să le frece pe o parte şi pe alta cu mălai. Mirosul de argăseală trece. Pielea frecată cu mălai devine albă, lâna, moale, ţine de cald. Sunt tot ca noi de palizi ucenicii de la cojocării. Ferestrele se închid toamna. Se bat cuie în pervaz. Se redeschid primăvara. Chiar deschise, ferestrele n-ar lăsa să intre aer curat înăuntru. Nu există aer curat… în faţă o casă, în spate alta! De jur împrejur case asemănătoare în care se intră pe brânci, case în care oamenii trăiesc înghesuiţi, cosind pe genunchi cojoace, şi pieptare, şi căciuli. Uliţa miroase a acru şi pe deasupra smârcurilor

roiesc ţânţari. La un pas de fereastră, în fiecare curte – ca la unchiul Tone – umblătoarea, şi lângă umblătoare, pompa de apă. Nu ştii ce miroase mai urât: ghereta în care intră şi ies ucenicii, calfele, patronul, ori apa pe care o bei!… Toată această parte a oraşului miroase puternic a putreziciune. Ne-am învăţat cu mirosul acesta, care a pătruns în straiele noastre, ale tuturor, a pătruns în pielea noastră, în plămânii noştri, în întreaga noastră fiinţă. Ieşim duminica la plimbare – băieţii de prăvălie ne ocolesc.

— Ăştia put a argăseală, ne spun.

Ucenicilor de la cojocărie, le-o aruncă în nas:

— Puţiţi a piele de oaie, daţi-vă mai încolo!…

Pe uliţă se înghesuie ţăranii vinerea, când e zi de târg. Duc cojocarilor pieile luate de la noi, de la tăbăcărie. Comandă cojoace, se tocmesc îndelung pentru fiecare para, mai abitir decât atunci când au de cumpărat de la geambaşi, ori de vândut geambaşilor, o pereche de boi… Se cos cojoace simple, numai cu găitan negru, subţire pe la mâneci, şi cu găici de sârmă la piept. Se tocmesc cojoace lungi, până la pământ, strâmte la mijloc, largi la poale, ca nişte scurteici de muiere, înflorite cu roşu, cu verde, cu albastru, în chip şi fel. Numai oamenii cu pământ şi cu avere mare pot plăti cinci lei pentru lucrul cojocarilor, să le croiască şi să le coasă şi să le împodobească cu flori un asemenea cojoc.

Lui Dobrică Tunsu i-a crescut şi mai mult pofta de avere.

— După ce o să învăţ să tăbăcesc pieile, intru ucenic în uliţa cojocarilor. Vreau să învăţ şi cojocăria. Înţelegi? La Balaci o să-mi deschid nu numai tăbăcărie. O să deschid alături şi o cojocărie. Mai rup eu o calfă, două, de aici, de la oraş. Am să câştig avere, nu glumă…

— Să câştigi! Şi pe urmă?

— Pe urmă o să mă însor. Să iau o fată cu pământ.

— Şi pe urmă?

— Cum pe urmă?

Face ochi mari. Nu înţelege că mai poate fi şi un „pe urmă”…

Mă prind uneori, noaptea târziu, ori în plină zi, gândindu-mă la Filofteia, pe care părinţii au dus-o la oraş la Turnu, unde au băgat-o servitoare la un judecător. Filofteia n-a vrut să meargă. După ce au tras-o de coade câteva zile, au hotărât-o. Acum Filofteia e servitoare. Nu ştiu ce va fi făcând pe acolo. Nu ştiu dacă a nimerit la stăpân bun, la stăpân rău. După câte am apucat să aflu până acum, mi se pare că nu sunt stăpâni buni şi stăpâni răi – stăpânii sunt stăpâni şi atâta tot. Lucrezi până dai în brânci, te alegi, din senin, cu scatoalce la ceafă. Nu întrebi niciodată pentru ce eşti lovit. Dacă întrebi, mai capeţi o scatoalcă.

Nu ştiu ce se petrece cu Filofteia. Dar de când trăiesc aci, văd ce se petrece cu servitoarea jupânului Moţatu şi cu servitoarele de pe uliţă de la alţi jupâni.

Mariţa o cheamă pe servitoarea jupânului Moţatu. E o localnică. Să tot aibă patruzeci de ani. Îl spală pe stăpân şi ne spală şi pe noi, pe toţi. Rufele, când avem, ni le spală. Ni le mai cârpeşte. În zori, pleacă la piaţă cu jupân Moţatu. Jupânul face cumpărăturile, Mariţa poartă coşurile. Din câteva cepe, din câţiva ardei, dintr-un găvan de fasole, dintr-un vârf de lingură de untură, ori din cinci picături de untdelemn – jupânul ţine la ban şi ţine ca banii să nu fie cheltuiţi pe degeaba – ea trebuie să gătească mâncarea pentru noi toţi. Nu se ajunge mâncarea? Rămân găliganii flămânzi? Mariţa nu ştie să gătească!… Mariţa mănâncă, pe furiş, mai mult decât i se cuvine!… Mariţa e de vină totdeauna. Mătură curtea, spală pe jos prăvălia lungă şi îngustă în care rumânii aduc pe opincile lor tot noroiul de afară.

Odaia Mariţei e alături de odaia noastră. Deasupra odăii noastre, ca un fel de pătuiag la care se poate ajunge pe o scară de lemn, odaia în care doarme jupân Moţatu. Minache

are pat în dosul prăvăliei. Nevasta jupânului a murit. Nu şi-a luat alta. Acum jupânul trăieşte pentru prăvălia lui, pentru câştigul pe care i-l aduce. Îi vine chef după o muiere. O cheamă pe Mariţa. N-o ţine mult. Coboară Mariţa scara, în odaia ei, adoarme. Dimineaţa se trezeşte înaintea noastră şi cântă. Cântece de mahala cântă:

Mişule, ce faci tu, Mişule?
Hai, fii cuminte, Mişule,
Nu mă ciupi!...

— Cânţi, ţaţă Mariţo?

— Dar ce? Vrei să plâng? Să fac voia duşmanilor? Mai bine cânt. Omul trebuie să cânte...

Uneori cântă cântece de pe la ţară, când e tare amărâtă, când o bruftuluieşte jupân Moţatu, când şi-aduce aminte că e singură-singurică pe lume. Spală în tindă, între pereţii coşcoviţi, într-o albie mare, veche, rufele calfelor, cântă, mai mult îngână:

Are-n lume noroc, are,
Cine moare fată mare,
Are-n lume norocel
Cine moare mititel...

Cine moare mititel – are noroc. Halal de aşa noroc! Frate-meu Alexe a murit mititel, când avea câteva săptămâni, ori câteva luni, nu mai ştiu bine, numai mama ştie bine când l-a născut pe Alexe, când a murit Alexe. A durut-o trupul când l-a născut, a durut-o inima când l-a văzut îngheţând, rămânând fără suflare, la cap cu lumânare ieftină, aprinsă. Pe niciunul nu ne mângâie mama, nici dacă ne bolnăvim nu ne mângâie. Rămâne tristă, întunecată la faţă, poate şi din alte pricini. Dar dacă s-ar lega cineva de noi, şi ea ar şti, ar sări, n-ar mai avea pace, omor ar face – omor de om. Cu

furca ar veni tata, cu beldia mama, şi l-ar zdrobi pe jupân, pe Gogu Şoric, şi i-ar dăula-n bătăi pe ceilalţi, dacă ar afla că m-au stâlcit în pumni, în picioare. N-or să afle din gura mea niciodată. Cu ce s-a ales frate-meu Alexe din viaţă? A închis ochii înainte de a-şi da seama cât e de dulce lumina soarelui, înainte de a se pricepe să gângurească măcar.

— Ţaţă Mariţo, nu e niciun noroc să mori de mic…

— Parcă eu spun că e noroc! Aşa e cântecul. L-a scornit careva scârbit, din pricina necazurilor, de viaţă. Necazurile te fac câteodată să-ţi fie silă de viaţă, să-ţi vină să ţi-o lepezi. N-o lepezi. Mai bine pe pământ decât sub pământ. Ne-o suna fiecăruia ceasul. O să tot stăm sub pământ, după moarte…

Pe neaşteptate s-a bolnăvit jupân Moţatu, l-au prins junghiurile. Zace în odaia lui, în pătuiag, întins în pat, se zvârcoleşte. Îl auzim cum se văietă, cum înjură… Nu-i e necaz că s-a bolnăvit. Îi e necaz că nu mai poate sta în prăvălie. N-are încredere în nimeni, nici în băiatul lui, Minache. Se teme să nu-l fure.

Vin ţăranii să-şi ridice marfa, urcă scările la jupân. Oblojit, înfăşurat în paltonul lui gros, pe care îl îmbracă numai când viscoleşte, jupânul îi primeşte, rezemat cu spatele de perete. Se ceartă cu ei. Printre văitături le ia gologanii. Porunceşte lui Şoric:

— Dă-i pieile!…

De când e bolnav, de când nu mai poate coborî din odaia lui, ne facem de cap. Lucrăm mai puţin, ne odihnim mai mult. Seara – jupânul nu poate coborî să supravegheze pe nimeni – găliganii pleacă să hoinărească prin oraş. Mă îmbie şi pe mine Dobrică Tunsu:

— Am făcut o şmecherie astăzi!…

— Ce şmecherie?

— Nu-ţi spun.

— Totuşi, mi-ai spus.

— Ţi-am spus că am făcut o şmecherie, dar nu ţi-am spus ce anume.

— Şi?

— M-am ales cu patru lei.

— Păstrează-i sănătos.

— Păi, asta-i povestea, că nu vreau să-i păstrez. Mâine-poimâine se însănătoşeşte jupânul. Mă pârăşte careva jupânului că am bani. Jupânul mă caută şi-mi găseşte biştarii. O să mă întrebe: de unde? O să mă bată şi pe urmă o să-i spun tot. Dacă îi spun tot, o să mă bată şi mai rău. Aş vrea să ieşim amândoi în oraş, să-i cheltuim.

Trebuie să-i fi găsit pe uliţă, ori să-i fi furat din buzunarul unui ţăran Dobricâ Tunsu. Bani câştigaţi cu muncă nu i-ar risipi el cu atâta uşurinţă…

— Cum să-i cheltuim? Eu nu beau.

— Nici eu nu prea beau. Aşa, o ţuică, pot să gust. Tu nu înţelegi? Am patru lei! Vreau să-i cheltuim împreună…

— Acum, noaptea?

— Acum!…

— Ce putem cumpăra?

— O să vezi!… Hai cu mine!..;

— Unde?

— Hai cu mine îţi spun…

M-am spălat pe mâini, pe obraz. Îmi vine greu – să-l ascult şi-mi vine şi mai greu să nu-l ascult. De săptămâni de zile n-am citit o singură pagină. Mi s-a urât de moarte… Asta se întâmplă totdeauna când zi de zi faci aceeaşi treabă şi când treaba pe care o faci nu-ţi place, când de treaba aceasta nu te leagă nimic altceva decât nevoia de a câştigă o bucată de pâine. Căci acum m-am hotărât. Nu voi rămâne aci pe vecie. Cel mult până la primăvară. M-am legat cu jupânul să-l slujesc patru ani pe învăţătură şi pe mâncare. Meseria am prins-o repede. Ştiu să tăbăcesc piei de oaie.

Ştiu să tăbăcesc chiar piei groase, de bou. Nu e mare scofală. Am să plec. Să lucrez în altă parte. Să mai umblu şi cu altceva decât cu piei împuţite. La toamnă o să încerc să merg la şcoală, să învăţ. Simt, de când trăiesc aci, că mintea mi se întunecă, că mă îndobitocesc… Nu! Asta nu!…

Mi-aş schimba straiele, n-am altele. Mă uit la mine, mă cuprindea jalea… Dobrică Tunsu îmi dă curaj:

— Ce naiba tot te priveşti aşa? Ce? Eşti ginere?

Sunt alţii mai rupţi…

Ne strecurăm afară în vârful picioarelor. Tragem după noi uşa. O închidem încet.

— Ţine-te după mine, îmi spune Dobrică Tunsu.

O ia în susul fundăturii.

A nins. Încă n-a căzut gerul. Zăpada sub picioare e moale, pe jumătate topită. Uliţa e luminată slab de felinare şi în fundul uliţei, acolo unde uliţa se închide, un felinar chior stă de veghe.

Să tot fie ora şapte seara. E în ajunul Crăciunului. Pe centru umblă mai multă lume. Pe aici, acum e aproape pustiu…

Parcă ar cunoaşte drumul Dobrică Tunsu!… Deschide o poartă, cu zgomot, ca la el acasă. O trânteşte. Merge spre fundul curţii.

Cam înţeleg despre ce e vorba. Mă ţin după el cu inima cât puricele. Îmi tremură uşor mâinile. Totuşi, mă ţin după Dobrică Tunsu.

În casa din fund, şi ea măruntă, asemenea caselor din uliţa cojocarilor – veselie… Nu cântă nimeni, dar se aud voci ridicate. Se aud şi râsete. Dobrică Tunsu deschide uşa. Cum sunt la un pas în urma lui, îl ajung. Intrăm amândoi deodată.

De ce mi se părea atât de mică, pe dinafară, casa? Uite ce largă e!… Rămânem lângă uşă.

Odaia e largă, pardosită cu scânduri. Într-un colţ al odăii, un pian. Într-un colţ de masă, încă o masă. Pe lângă pereţi, scaune. La masa din colţ, un băiat, cam de vârsta mea, cu o carte în faţă, citeşte, se opreşte din citit, notează pe caiet. Iar citeşte, în gând, mişcându-şi buzele. Parcă ar şopti. Poate se pregăteşte pentru examen, învaţă o lecţie.

La pian cântă o fată în pielea goală. Numai în jurul şoldurilor poartă o pereche de pantalonaşi de culoare roz, scurţi, care nu-i acoperă nici măcar buricul. Părul ei e lung şi galben, ca părul mamei, şi ochii sunt albaştri, ca ochii mamei… îi lunecă degetele pe clape. Pe un scaun rotund fără rezemătoare, lângă ea, un bărbat cu gambetă cenuşie pe cap, dată puţin pe ceafă, cu mustăţi lungi, groase. O ciupea din când în când de pulpe.

Pe alte scaune, alte patru fete cu rochii scurte, atât de subţiri… În salon, încă patru bărbaţi, mai tineri, mai bătrâni.

— Bună seara, Salomio.

— Bună, Tunsule. Ăsta cine e?

— Un prieten al meu.

— Boboc, nu?

— Boboc…

— Luaţi loc!

Salomia se poartă cu noi cum s-ar purta cu nişte domni. Ne aşezăm pe scaune. M-am făcut mic de tot. M-am stârcit pe un scaun şi simt că pe haina mea veche, dacă nu mă astâmpăr, am să culeg varul. E spoită de curând odaia. Suntem în ajunul Crăciunului. Oamenii şi-au spoit casele. Şi casa a fost spoită pe dinăuntru.

Salomia e înaltă, voinică, oacheşă, poartă o rochie groasă, lungă până în pământ.

— Mergi cu mine? o întreabă Tunsu pe fata care cântă la pian şi de care bărbatul cu gambetă s-a depărtat. Hai, Mimi, zău, hai…

— Nu pot, dragă. Sunt…

— Şi ce dacă? Hai!

— Nu se poate, mă, nebunule. Aşteaptă să iasă Gica de la odaie. Te duci cu ea.

— Până iese Gica, tratează-ne cu ceva, ţaţă Salomio, spune Tunsu.

— Acuşi vă fierbe ţaica o cafea…

Pe masa din colţ arde o maşină de spirt. Ne pregăteşte Salomia cafele. „N-am băut până acum cafea, îmi spun, o să-i încerc gustul.”

Bărbaţii au luat câte o fată. Au trecut cu ele la odăi. Au ieşit. Au plecat. Au rămas cinci fete în salon, cu Salomia şase. Tunsu o aşteaptă pe Gica. Întârzie Gica.

— E cu al lui Cotelici, cu negustorul. Când vine al lui Cotelici scapă greu Gica, abia scapă, săraca…

Se deschide uşa. Coboară cele două scări, în salon, un popă – un popă uitat de moarte coboară în salon. E bătrân, cu barba mâncată parcă de molii. A fost altădată neagră barba popii, pe urmă a fost albă, acum e de un galben-putred. Până la pământ îi atârnă sutana stropită cu noroi. Mâinile îi tremură şi într-o mână ţine crucea, în cealaltă stebla cu busuioc. Umblă cu botezul prin case, înaintea sărbătorilor. La spatele popii, cu jumătate de pas în urmă, ţârcovnicul cu căldăruşa. Începe să cânte pe nas, cu glas de înmormântare, popa – o rugăciune.

Pianul tace. Fetele, aşa cum se găsesc, aproape goale, vin lângă popă. Popa le stropeşte cu stebla de busuioc, le dă să-i pupe mâna, le dă să-i pupe crucea… Popa aruncă agheasmă peste cele patru colţuri ale odăii. Miruie clienţii care au mai venit între timp, miruie băiatul din colţ care învaţă – băiatul madamei. Vreau, nu vreau, mă miruie şi pe mine. Îmi trece mâna şi crucea pe sub nas. Fie!… Pentru altceva mă adusese aci Dobrică Tunsu…

Salomia ridică rochia până sus. I se văd genunchii, pulpele. Poartă ciorapi lungi. Scoate de la ciorap o pungă. Scârmă înăuntru, numără în palmă zece lei – zece lei în bani mărunţi numără Salomia în palmă. Îi aruncă pe toţi în căldăruşa ţârcovnicului.

Nu vede bine popa. Totuşi se apleacă şi se uită în căldăruşă. Ţârcovnicul ridică mai sus căldăruşa, până sub nasul popii.

O întreabă popa pe Salomia. Cu glas de dincolo de mormânt, cu glas mâncat de gândaci, de lilieci, cu glas de arătare o întreabă:

— Câţi lei ai aruncat în căldăruş, Salomio?

— Zece lei, taică părinte, atâta am avut…

— Numai atât, Salomio? Mă aşteptam cel puţin la un pol.

— Să ierţi, părinte Cinzeacă. Nu e acasă madama. A plecat în târg, după cumpărături şi, uite, încă nu s-a întors. Atâta câştigară fetele de când se lăsă întunericul…

Popa saltă barba. Îi tremură faţa. Îi tremură buzele:

— ’tu-vă mama voastră de pârţotine… Vin eu, preot bătrân, noaptea, să vă botez, şi-mi aruncaţi în căldăruşă zece lei, ca la orbeţi, zece lei. Să-ţi fie ruşine… Să vă fie ruşine la toate… Scârmă-te la ciorap, scârnăvie, şi pune restul, până la un pol, în căldăruşă, că te ia mama dracului. Vă ia mama dracului pe toate, auziţi voi?…

— N-am, părinte Cinzeacă! Zău dacă am… Cum îţi spun, atâta câştigară fetele de aseară. Dacă veneai sfinţia-ta mai târziu, era mai bine. Mai sunt câţiva bărbaţi la odaie, cu fetele… Ia sfinţia-ta loc şi aşteaptă până ies.

— Bine, taică, bine. Iacă, am să aştept… Am să aştept.

Se aşează popa pe scaun. Se aşează şi ţârcovnicul. Salomia pregătise două ceşti de cafea, una pentru Dobrică, una pentru mine. Ne-am spălat pe bot. Cafeaua a servit-o Salomia popii şi ţârcovnicului. Ne spune la ureche:

— Mai staţi. O să vă fac şi vouă, după ce pleacă ţapul ăsta bătrân…

Soarbe popa cafeaua. O soarbe şi ţârcovnicul. Pe urmă, popii îi cade capul în piept. Aţipeşte. Aţipeşte numai, nu doarme. Se deschide o uşă. Iese, cu gulerul paltonului ridicat, cu căciula trasă pe ochi, un băiat. Iese o fată în urma lui, ciufulită, şi-i întinde Salomiei doi lei. Salomia pune banii pe masă în faţa popii.

Până când n-au ieşit cinci clienţi, până ce în faţa popii nu s-au adunat încă zece lei, popa Cinzeacă a avut răbdare, a aşteptat, n-a plecat. A plecat numai după ce Salomia i-a mai aruncat, cu zornăit lung, în căldăruşă, încă o jumătate de pol… Binecuvântând a plecat popa Cinzeacă…

— La ce biserică slujeşte ăsta?

— La biserica dracului, îmi răspunde Dobrică Tunsu, aici lângă noi, la Sfântul Niculae. N-ai auzit toaca?

— Hai, Dobrică, treci la odaie. A plecat al lui Cotelici…

Fetele sunt toate triste. Când râd, parcă rânjesc, râd din gât, nu din inimă. Au lacrimi în inimă. Şi tristeţe. În ochi li se răsfrânge tristeţea. Mai tristă ca toate, Salomia. Şi băiatul din colţ, care s-a făcut că nu vede nimic, care a citit mereu, a luat note, a şoptit numai pentru el cuvânt cu cuvânt…

Rămân în salon. În urma popii au venit alţi băieţi. Straiele mele răspândesc miros greu. Fetele sunt obişnuite cu mirosul acesta.

Am băut cafeaua mea. Am băut-o şi pe a lui Dobrică Tunsu.

Salomia mă vede stânjenit, vine lângă mine, mă apucă de bărbie.

Degetele ei sunt scurte, groase, boante, aspre. Poate că a fost mulţi ani servitoare, a spălat vase, a frecat scânduri…

— Cu cine vrei să te duci bobocule? De un ceas te uiţi la toate fetele. Pe care ai ales-o?

— Pe niciuna, îi răspund. Pe niciuna… Auzi?… Pe niciuna…

M-a podidit plânsul – un plâns greu, adânc, care aştepta de mult o izbucnire.

Pe la unchiul Tone, pe la rudele mele din oraş, nici nu mă gândesc să trec. Ştiu ce s-ar întâmplă dacă m-aş duce – s-ar uita fiecare ponciş la mine. Dacă m-ar vedea unchiu-meu Tone, nu s-ar sfii să-mi tragă câteva la ceafă. Parcă îl aud:

— Era vorba, nepoate, să nu-mi calci prin bătătură. Ce te găsi? Hai! Şterge-o! Şterge-o!…

Pe fetele unchiului Tone le văd câteodată plimbându-se pe strada mare cu băieţi. Întorc obrazul, mă uit într-o vitrină, mă prefac că nu le-am zărit. Îl ocolesc şi pe vărumeu Mişu. L-am întâlnit o dată, din întâmplare, şi l-am întrebat:

— Ce faci, Mişule?…

Parcă nu m-ar fi cunoscut.

Mişu e bine îmbrăcat, i-ar fi ruşine să fie văzut stând de vorbă cu un derbedeu. Căci acum, deşi am un stăpân la care lucrez, o părticică dintr-un pat în care mă pot odihni – vorba vine că mă pot odihni – o strachină cu mâncare la prânz şi altă strachină seara, totuşi semăn la înfăţişare cu derbedeii, cu băieţii care n-au niciun rost pe lume, care dorm pe lângă garduri şi întind mâna, fie să ciordească ceva dintr-un sac, fie să cerşească. Straiele mi s-au zdrenţuit şi mai rău. Caut seara să le cos. Am învăţat să umblu cu acul şi cu aţa. La început a fost greu. Urechea acului îmi intra în vârful degetelor. Până la urmă m-am deprins să cos. Dar asta nu era de ajuns. Nu era de ajuns să-mi cos, să-mi peticesc hainele. Mi-ar mai fi trebuit un rând de straie, fie ele cât de vechi, cât de rupte, ca să le mai las întinse pe frânghie, la soare ori la vânt, pe acestea vechi, să iasă mirosul din ele. M-am obişnuit cu mirosul straielor mele. Alţii nu. Dacă stau mai mult lângă cineva, face un pas

îndărăt, să fie mai departe de mine. Cum pot să trăiesc aşa? Pot să trăiesc şi aşa!... Poţi să trăieşti oricum. Am auzit o dată pe cineva la ţară spunând:

— Să-l ferească Dumnezeu pe om de câte poate îndura!...

Ei! nu îndur mare lucru. Alţii o duc mai greu, îndură mai mult.

Târgul e plin de derbedei, de haimanale, de băieţi care n-au nici unde lucra, nici unde dormi, care trăiesc cum se întâmplă şi care mănâncă ce găsesc, când găsesc, pe undeva, câte ceva de mâncare. Unii dintre ei sunt vlăjgani, alţii pirpirii. Ar munci, n-au unde, şi când muncesc câştigă atât de puţin, că nu le ajunge câştigul nici pentru masă, nici pentru o casă în care ar putea şi ei să doarmă ca oamenii. Când nu poţi cumpăra nimic de folos cu banii pe care îi ai, te duci la cârciumă. Bei ţuică, bei vin, ce-ţi pofteşte inima. Mai curând ce-ţi pofteşte gâtul. Un ceas, două ţi se pare că eşti cel mai fericit din lume. De nimic nu-ţi mai dai seama dacă bei...

Mă feresc de neamuri. Mă feresc şi de oamenii din satul nostru, când vin vinerea la târg să vândă ori să cumpere câte ceva. Mă feresc să nu mă vadă. Ştiu că ar face haz de mine:

— Uite-l şi pe ăsta, pe şchiopârlea, cum a ajuns!...

Nu totdeauna însă se întâmplă ceea ce vrei tu să se-ntâmple. Acasă am tot auzit vorbindu-se despre cei doi fraţi ai mamei: despre unchiul Tone, despre unchiul Lisandru. Pe unchiul Tone îl cunosc bine acum, nu l-aş mai cunoaşte!... Pe unchiul Lisandru nu l-am văzut niciodată la faţă. A murit în toamna în care, departe de sat, spre Belitori, pe moşia lui Gogu Cristofor, în octombrie, la culesul porumbului, în câmp, în zorii zilei, făcută ghem lângă car, pe un maldăr de coceni, m-a născut mama şi mi-a tăiat cu secera buricul. Cu sfoară mi l-a legat. De aia mi-a şi rămas buricul mare, de râdeau copiii de mine la scăldat, pe malul gârlei:

— Uitaţi-vă la Dinţosul!... Parcă ar avea două puţe!... Una, în mijlocul burţii... O să-ţi iei două neveste, vere...

Prinseseră obicei la scăldat să-mi acopăr pântecul cu mâinile până intram în apă.

Murise şi nevasta unchiului Lisandru, şi ştiam numai atât că de pe urma lor rămăsese un băiat, Iancu, pe care îl luaseră nişte rumâni fără copii, de suflet, să-l crească. Mai aflasem de-a lungul anilor că văru-meu Iancu învaţă la şcoala de meserii, că se face mare, că e deştept şi frumos şi cuminte ca o fată.

Numai la văru-meu Iancu nu mă mai gândeam eu. Dacă aş fi vrut să mă gândesc la fiecare rubedenie, apoi n-aş mai fi avut vreme să mă gândesc şi la altceva...

Mare mi-a fost mirarea când în pivniţa în care îndoiam pieile crude şi le aşezam în putini, pregătindu-mă să torn peste ele, cu găleata, argăseala, a coborât scările nenea Gogu Şoric, găliganul şi, niţel cam speriat, s-a apropiat de mine:

— Mă, tu ăsta, şchiopule, te caută cineva. Urcă-te repede în prăvălie. Vezi, mai scutură-te, că prea eşti împuţit. Ne faci jupânul de ruşine...

Cum să te scuturi, să nu te vadă cineva aşa cum arăţi!...

M-am gândit că la noi acasă, la ţară, s-a întâmplat cine ştie ce, că a venit tata ori mama ori frate-meu să-mi aducă o ştire, ori să mă ia de aci, să mă ducă în altă parte, să mă bage la alt stăpân.

— Cineva de la ţară, nene Gogule?

— Nu. Un orăşean te caută. Unul tinerel...

Am urcat scările, am intrat în prăvălie. Jupânul, abia ridicat de pe boală, târomea în scaunul lui, galben, firav şi, cum nu avea clienţi, moţăia. Era spre seară. În prăvălie, am văzut lângă uşă un domn bine îmbrăcat, înalt, zvelt, subţire. Am înaintat spre el cu toate zdrenţele puturoase pe mine. Mi-a întins mâna. I-am întins şi eu mâna – o mână roşie,

umflată, arsă, fără unghii. Omul mi-a simţit arsurile, abia mi-a atins-o. M-a tras lângă uşă, m-a aşezat în lumină, s-a uitat la mine lung. Pe urmă i-a spus jupânului:

— Te-aş ruga să-l învoieşti pentru un ceas. Vreau să stau de vorbă cu văru-meu…

Văru-meu? Ce văr puteam să fiu eu cu el? La orice m-am gândit, numai că el e văru-meu Iancu, băiatul răposatului meu unchi Lisandru, nu mi-a trecut în clipa aceea prin cap.

Am ieşit amândoi în uliţă.

— Să mergem să ne plimbăm puţin. Nu mă cunoşti, nu?

— Nu. Nu te cunosc.

Mă uitam la el. Avea o faţă aşa de frumoasă, cum n-am mai văzut de atunci faţă de om. Ori poate mi s-a părut… Pielea obrazului lui era albă, bătând uşor de tot în galben, sprâncenele groase şi negre, ochii mari, rotunzi… N-am întâlnit niciodată ochi atât de mari, atât de negri, atât de adânci…

— Sunt văru-tău Iancu, Iancu Brătescu…

Mergea încet. Eu totuşi abia îi ţineam pasul.

— Dar tu ce ai la picior? De ce umbli aşa?

— Am rămas şchiop.

— Mergi greu?

— Nu merg prea uşor. Ţin la drum, numai dacă nu alerg…

Iarna era în toi, dar aşa cum se întâmplă uneori, când vânturile îşi schimbă jocul, venise adiere călduţă dinspre miazăzi, cu ceaţă care începuse a muia şi a măcina zăpada. Oraşul, dezbrăcat deopotrivă de verdeaţă şi de straiele albe pe care le dăruise ninsoarea, îşi arăta, ruşinat parcă, întreaga lui urâţenie. Gardurile vechi, putrede, casele cu varul căzut înfăţişau pereţi buboşi, plini parcă de pecingine. Pe uliţe, noroi negru amestecat cu gloduri de zăpadă, şi dedesubt frunzele, care astă-primăvară erau tinere, acum mânjeau pământul, îl urâţeau. Nu mătura nimeni uliţele,

nici măcar uliţa mare, nici măcar răspântia vegheată noapte şi zi de monumentul generalului Mantu. Copacii goi, fără foi – ca nişte oameni cu braţele întinse în sus, ca nişte oameni în pielea goală, păroasă, buboasă, neagră, îngheţată…

Se lăsa întunericul. Se lăsa întunericul care deopotrivă acoperea şi puţinul care mai rămăsese frumos – o fereastră dincolo de care zâmbea o glastră cu muşcate roşii, un balcon sprinten, un mănunchi de brazi tineri rămaşi încă verzi în pofida morţii de care erau loviţi ceilalţi arbori – şi urâciunea.

Abia îi desluşeam faţa vărului Iancu.

— Ar fi bine să intrăm într-o cârciumă.

— Dacă vrei…

În târg, la tot pasul, cârciumi. Am intrat în cea dintâi care ne-a ieşit în drum. Ne-am aşezat la masă.

— Doi ţapi, comandă văru-meu.

Ni s-au adus doi ţapi.

Văru-meu Iancu Brătescu dintr-o dată şi l-a băut pe-al lui. Eu abia mi-am udat buzele.

— Nu-ţi place berea?

— Nu, e amară…

— Amară?! Bea măcar un sfert de pahar. O să-ţi facă bine.

Dusesem paharul la gură şi băgasem de seamă că el priveşte atent mâna în care ţineam paharul. După ce am sorbit, mi-am pus mâinile pe genunchi, sub masă, să nu mi le mai vadă.

— N-arăţi bine deloc la faţă, vere, eşti galben.

Am început să râd.

— Niciodată n-am fost altfel.

— Cine te-a adus la tăbăcărie?

— Tata şi cu mătuşă-mea Finica.

— Urâtă meserie ţi-au ales.

— Urâtă, frumoasă, asta e.

— Ai fi putut să-ţi alegi alta.

— Nu m-am priceput.

— Ai de gând să înveţi tăbăcăria?

— Am avut de gând.

— Şi nu mai ai de gând s-o înveţi?

— Am învăţat-o. Nu-mi place. Aş vrea să fac altceva. Aş vrea să citesc, să învăţ. Aici nu pot citi nimic. Simt că mă îndobitocesc zi de zi.

— Cum sunt ceilalţi ucenici?

— Băieţi ca şi mine, veniţi de la ţară. Îi roade un singur gând: să treacă mai repede anii de ucenicie, să se întoarcă în satele lor, să devină patroni.

— Şi calfele?

— S-au îndobitocit, parcă nici n-ar mai fi oameni. Muncesc, mănâncă, beau. Sâmbătă seara, duminică seara, se duc la casa cu fete din fundătură.

— Te-au dus şi pe tine!

— O singură dată. M-a dus unul Dobrică Tunsu.

— Ai putea să te bolnăveşti, dacă mai calci pe-acolo.

— N-am să mai calc…

— Ispita e mare. Caută să te stăpâneşti. Oraşul mănâncă oamenii. Vezi să nu te mănânce, Darie.

— N-o să mă mănânce, nene Iancule. Am să caut să nu mă las mâncat…

— Nu mă miră deloc ceea ce mi-ai spus despre ucenici şi despre calfe. Mai demult, şi până acum câţiva ani, au fost pe aici, ca în toată ţara de altfel, organizaţii muncitoreşti. Calfele, ucenicii, muncitorii de la calea ferată îşi aveau clubul lor. Se întâlneau, citeau, discutau. Se pregăteau pentru luptă şi pentru viitor. Unii şefi ai mişcării au trădat-o, au trecut de partea stăpânirii. Mişcarea însă n-a pierit. De când cu războiul, s-au luat măsuri aspre împotriva ei. În unele oraşe mişcarea a fost lichidată. Dar sămânţa ei a

rămas pretutindeni. Trebuie să fi rămas şi pe aici. Dacă vrei să nu fii mâncat de oraş, caută această sămânţă. Poate ai norocul s-o descoperi într-o zi. Te-aş ajuta, dacă aş rămâne mai mult timp aici. Abia ieri am venit de la Bucureşti. Am venit să-mi văd neamurile: pe unchiu-meu Tone, pe mătuşă-mea Finica, pe ceilalţi. I-am văzut. Am aflat de la ei că tuşa Maria are un băiat în oraş. I-am întrebat dacă te-au văzut de curând. Mi-au spus că te ascunzi, că-i ocoleşti. De ce? Ţi-ar prinde bine dacă te-ai duce din când în când pe la ei, duminica. Ai mai mânca o ciorbă caldă.

Iarăşi am început să râd.

— Vorbeşti, nene Iancule, de parcă nu l-ai cunoaşte pe unchiu-meu Tone.

— Drept să-ţi spun, prea bine nu-l cunosc, dacă i-am vorbit de două-trei ori în toată viaţa mea.

Viaţa lui!… Avea douăzeci şi unu, douăzeci şi doi de ani şi vorbea de toată viaţa lui! Scurtă avea să-i fie viaţa vărului meu Iancu Brătescu. Scurtă de tot…

— Am învăţat meserie la Bucureşti. Sunt mecanic. Pe limba noastră de la ţară, fierar. Cum am auzit că eşti aici, am venit să te văd, să te cunosc. Ştii! Părinţii mei au murit, de piept. Am dus-o şi eu destul de greu, la şcoala de meserii, dar am biruit. Am crezut în viaţă, într-o viaţă mai bună, şi am biruit boala. Nu m-am lăsat doborât. Acum însă, m-a sfătuit doctorul să nu mai rămân la oraş, să schimb aerul, să mă mut la ţară. Îmi trebuie aer. O să plec mâine dimineaţă la Omida. Poate găsesc acolo, mai pe deal, să închiriez o casă şi să deschid un atelier, o fierărie.

— Ai să stai singur?

— La început am să stau singur. Apoi, o să mă însor. Vreau să am nevastă sănătoasă. Cu o fată de la ţară o să mă însor. Să-mi nască copii pietroşi, sănătoşi. Vreau să trăiesc în mijlocul ţăranilor dintre care a plecat tata. Să lucrez pentru ei, şi să le spun câte ceva din ce-am învăţat, din ce-am văzut, din ce-am aflat, din ce-am citit.

Se luminează şi mai mult ochii vărului meu.

În cârciumă au intrat doi lăutari jerpeliţi, zgribuliţi. Unul ţine subsuoară o diblă, altul o cobză. Îşi freacă mâinile să şi le încălzească, încep să scârţâie un cântec. Văru-meu le face semn.

— Nu-i nevoie să ne cântaţi…

Scoate şi le întinde zece bani.

— Poftim!

— Sărutăm mâna, boierule, mânca-ţi-aş…

Duc banii cârciumarului. Aruncă pe gât lăutarii câte un ţoi de spirt…

— A venit iarna şi nu mai vrea să plece, spune unul din ei. M-a pătruns frigul. Mi-au îngheţat cioancili…

— N-ai vrea să ne mişcăm totuşi, nene Iancule?

— Să ne mişcăm.

Pornim pe uliţe.

— La Bucureşti am învăţat multe lucruri. Am învăţat şi altceva decât fierăria. Apoi am urmat seara o şcoală. Ştiu să desenez, să pictez. Dacă o să am timp, la ţară, o să mă ocup şi cu pictura. Am să pictez peisaje, am să pictez uliţele satului şi gârla de care mi-aduc aminte şi arborii, am să pictez oameni.

Merg tăcut pe lângă el şi-l ascult. Îi sorb cuvintele. Mă întreabă:

— Tu ai citit ceva?

— Am citit. Acum n-am timp să-mi trag sufletul. De când am venit la oraş n-am văzut măcar o carte.

— Asta e rău. Cărţile luminează capul şi cugetul omului. Să-ţi cauţi timp şi cărţi, să citeşti.

— E uşor de spus.

— Nimic nu e uşor. Tu să te străduieşti să citeşti. Ai de gând să rămâi mai departe la tăbăcărie?

— Nu, am să mă mut la alt stăpân. Poate chiar săptămâna asta. Vreau să-mi adun ceva bani, să mă duc la toamnă, la

şcoală, la Turnu.

— Dacă nu începe la toamnă războiul…

— Războiul?

— Da, războiul. De doi ani oamenii s-au încăierat între ei şi se sfâşie ca fiarele. Puţine ţări au rămas care n-au intrat în război. Printre astea se află şi ţara noastră. Dar n-o să putem rămâne mult timp deoparte. Caută unii să ne împingă să intrăm în război împotriva aliaţilor, alţii caută să ne împingă în război împotriva nemţilor.

— Şi noi trebuie să intrăm în război, numai pentru că vor alţii?

— Noi doi nu.

Râde văru-meu Iancu.

— Dar oamenii din oraşul ăsta şi din toate oraşele, şi din toate satele ţării, vor ei să plece la război?

— Nu. Cea mai mare parte dintre ei nu vor să plece la război. Războiul îl doresc mai ales cei care nu merg pe front, oamenii care conduc ţara şi cei care-i sprijină. Pentru aceştia războiul aduce câştiguri mari.

— Dacă o să fie război, o să te duci şi dumneata!…

— Nu cred că am să mă duc. Am recrutat anul trecut şi nu m-au luat la militărie. M-au găsit debil. Nici anul ăsta şi nici la anul n-am să fiu mai sănătos decât am fost anul trecut.

— Eşti bolnav?

— Nu. Nu sunt bolnav, dar nu sunt chiar atât de sănătos încât să merg la război, să duc puşca pe umăr şi să dorm nopţi de-a rândul pe pământ, în noroi…

Era târziu de tot când m-a lăsat la uşa tăbăcăriei.

— Plec mâine la Omida. O să ne mai vedem.

Mi-a atins mâinile umflate. A plecat. S-a pierdut în umbra zidurilor. Am stat la uşă şi i-am ascultat paşii cum se depărtează. I-am ascultat paşii până nu s-au mai auzit. M-

am strecurat înăuntru în vârful picioarelor. Găliganii adormiseră. Sforăiau. M-am vârât în aşternut.

Aşa cum îmi spusese în seara aceea în care îl văzusem pentru întâia oară, văru-meu Iancu Brătescu s-a dus la Omida şi s-a statornicit acolo. A găsit o casă goală la marginea satului, pe gurgui, în locul unde şoseaua coteşte spre Stănicuţ. Casa avea arie largă şi lungă, cu pământ roşu, nisipos, povârnit pe malul cu zăvoi al gârlei. Dacă ieşea seara pe prispă, vântul adia dinspre gârlă, îi aducea, odată cu ţânţarii, aerul lânced al bălţii verzui, mirosul amar al frunzelor de salcie. Sub coasta casei, de seara până-n zori, orăcăiau broaştele, cu botul verde îndreptat spre lună.

Reparase casa, o spoise, o împodobise cu flori pe lângă uşă şi pe lângă ferestre, dresese gardul spre uliţă şi într-un şopron vechi îşi instalase fierăria.

Ieşea seara în sat şi vorbea cu oamenii. Cu blândeţe vorbea cu oamenii, care se minunau de câte auzeau, de cum le deschidea fierarul tânăr capul. Tiţă Uie se alipise de văru-meu Iancu Brătescu ca de un frate. Se mai alipiseră şi alţii de văru-meu. Mama îl mânca din ochi de drag ce-i era. N-au întârziat rumânii să-i aducă fiarele plugului la ascuţit, să-i aducă uneltele lor de fier la reparat. Luase unul mic de şapte ani, un băiat al lui Ţânţu, al lui nenea Ivan Ţânţu, pe care, în sfârşit, racilele cu care rămăsese din 1907, când fusese bătut pe şanţul şoselei, îl doborâseră. Ţânţu cel mic trăgea de lanţul foalelor. Dacă foalele nu suflă în cărbuni, cărbunii nu ard.

Cât e ziua de mare, văru-meu Iancu, care avea mâinile lungi şi subţiri şi degetele aproape străvezii, dar tot numai muşchi şi vine, mânuia ciocanul.

Puţină vreme a rămas singur văru-meu. A început a-şi căuta nevastă. A găsit în Stănicuţ, satul vecin.

Nevasta vărului meu Iancu Brătesc fierarul e o femeie voinică – două femei la un loc –, tare, sănătoasă ca piatra.

Siţa o cheamă. Îi spun cum îi spun ceilalţi fraţi ai mei, îi spun cum îi spun surorile mele – dada Siţa.

S-a bucurat când s-a măritat cu fierarul.

— Iancu, spunea ea femeilor când ieşea seara în uliţă la vorbă, nu mă scoate la muncă. Mă iubeşte şi mă alintă. N-am altă grijă decât să-l spăl şi să-i gătesc mâncare. O să mai am în curând altă grijă: să-i nasc copii. Vrea negreşit să-i nasc o droaie de copii. Dar ce crede el? Şi-a găsit proasta? Un singur copil am să-i nasc, pe urmă…

Îşi arată dinţii albi, tăioşi ca dinţii sălbăticiunilor.

— Vreau să trăiesc, nu să mă omor crescând plozi…

Înainte de a se însura, văru-meu Iancu, dacă avea puţin timp, desena. Îşi cumpărase de la oraş cartoane şi vopsele, şi pensule, şi creioane negre şi colorate, şi desena. Şi-a pictat casa lui şi casele vecinilor. Şi-a pictat făurăria. L-a pictat şi pe băiatul lui Ivan Ţânţu trăgând foalele – jarul cu aripi roşii, de foc, nicovala. A încercat s-o picteze şi pe dada Siţa. A sărit cu gura pe el:

— Ce, ţi-ai ieşit din minţi? Altă treabă n-ai? Dacă ştiam că nu eşti un om în toate minţile, nu mă măritam cu tine. De unde eram eu să bănui! După ce sfârşeşte munca, mănâncă omul, se culcă şi doarme – ori iese în uliţă să mai vorbească cu vecinii. Tu te închizi în casă cu ochii pe cărţi. O să-ţi pierzi minţile. Ce dracu oi fi citind în cărţile astea? Nu pricep! Citeşti şi te aduci de spinare!… Văd că mai ai şi altă meteahnă – umbli cu vopsele, strici cartoane. La ce-ţi trebuie astea? Vrei să-ţi vezi casa? Ieşi, omule, în bătătură şi uită-te la ea până ameţeşti… Vrei să vezi balta şi sălciile de lângă baltă? Aşează-te colo, pe coastă, şi priveşte până te-i sătura! Şi pe păduchiosul ăsta de plod al lui Ţânţu, nu e destul că te zgâieşti toată ziua la el în şopron când suflă foalele, l-ai zugrăvit pe carton! Ce-oi fi găsit la el?…

Muierile din vecini se uită la cartoanele pictate de văru-meu Iancu – se uită mai ales la cartonul pe care e zugrăvit Ţinţu cel mic, lângă foale, cu obrazul pătat de cenuşă.

— Parcă e viu! Şi focul! Dacă pui mâna, te frigi…

O ceartă pe Siţa vecinele:

— Îţi baţi joc de noroc, Siţo. Om ca al tău, mai rar… Are dar de sus…

— Ce-am eu din darul lui! Ce câştigă el, dacă spoieşte cartoane? Aş înţelege, dacă le-ar vinde şi mi-ar cumpăra pălărie!…

Văru-meu glumeşte:

— Asta-ţi lipsea! Pălăria. Eu te-am luat tocmai pentru că nu porţi pălărie, nu eşti fată de oraş…

— Vreau să fiu ca o fată de la oraş, cucoană, cu pălărie…

— O să fii…

— Când? Mereu îmi spui: o să fii, o să fii…

De cinci ori pe săptămână mâncăm mămăligă cu zeamă de fasole ori de linte. Joia şi duminica, pâine şi varză cu carne ori tocană.

— La mine trăiţi cu bimpaşa, se lăuda jupân Moţatu, nu puteţi să vă plângeţi că nu vă port de grijă. Patul e pat, masa e masă, acum iarna aveţi căldurică…

Umblu cu picioarele înfăşurate în cârpe. Când ies să mă plimb, încalţ opincile pe care le-am luat de acasă, în traistă.

Tot colindând duminica după-masă în târg, am intrat într-o zi în vorbă cu un băiat înalt, negricios:

— Eşti de la ţară?

— Nu. De la Paris…

A izbucnit în râs. Am râs şi eu.

S-a rupt gheaţa.

— La cine lucrezi?

— La Moţatu…

— Altul mai zgârâie-brânză nu găseai?

— Acolo m-a dus mătuşă-mea…

S-a plimbat cu mine spre margine, spre cimitir.

M-a iscodit în chip şi fel. I-am spus numai ce-am vrut să-i spun.

În centrul oraşului, acolo unde se încrucişează cele două străzi largi, cu trotuare, se află monumentul unui general care nu a murit pe niciun câmp de luptă, monumentul generalului Mantu.

Şi în sat la noi se află un monument. Nu la vreo răscruce de uliţe, nici în faţa primăriei sau a şcolii sau a bisericii. Monumentul din satul nostru se află în bătătura casei lui Ispas Capră, în curtea lui Ispas Capră. Capră e bătrân. Îi trăieşte nevasta. Numai copiii i-au murit mai demult, când era tânăr. A avut ceva stare, dar după ce i-au murit copiii, nu l-a mai îndemnat inima să muncească. A muncit numai cât i-a trebuit ca să aibă cu ce trăi. L-au purtat nişte rude îndepărtate la târg, la Turnu, prin judecăţi, pentru nişte pământuri care până la urmă n-au rămas nici ale lui Capră, nici ale neamurilor cu care se judeca, ci ale avocatului Vică Georgescu care, chipurile, l-a apărat pe împricinat de lăcomia rudelor.

La Turnu, acolo unde se sfârşeşte strada mare şi începe grădina publică, orăşenii au ridicat mai demult o statuie în amintirea soldaţilor care la 77 au trecut dincolo de Dunăre şi s-au bătut la Plevna cu turcii, alături de armatele ruseşti.

— Ce este asta? a întrebat Ispas Capră.

— Monument, i-a răspuns măturătorul care strângea frunzele de pe jos.

— Un monument? Pentru ce?

— Ca să-şi aducă aminte oamenii de soldaţii care au murit la şaptezeci şi şapte în războiul cu turcii…

Lui Ispas Capră i-a rămas în minte lămurirea gunoierului: oamenii au ridicat un monument ca să-şi aducă aminte de alţi oameni care au trăit cândva şi care acum au putrezit.

— La ce te gândeşti, Ispase? îl tot întreba nevastă-sa.

— Iacă, la ce-mi trece şi mie prin cap mă gândesc.

A vândut bucatele. Şi-a vândut o parte din pământ. Fără să spună nimănui nimic, nici măcar nevestei, s-a urcat în tren şi s-a dus la oraş, la Turnu. La pietrarii care ridică în cimitir cruci şi monumente pentru morţi s-a dus Capră.

— Poţi dumneata, pietrarule, să-mi faci mie un monument?

— Ţi-a murit cineva?

— Nu. Nu mi-a murit nimeni. Pentru mine să faci monumentul,

— La cimitir?

— Nu. În faţa casei mele să-l faci.

S-a mirat pietrarul:

— În faţa casei?!

— Da, în faţa casei mele. Cu faţa spre şosea.

— Şi de ce vrei dumneata să-ţi fac eu un monument?

— Ca să-şi aducă lumea aminte mai târziu că acolo, în casa aia şi pe locul ăla, am trăit eu, moş Ispas Capră.

S-a tocmit mult cu pietrarul. Până la urmă s-a înţeles cu el. La plătit. S-a întors acasă şi a aşteptat să-i vină pietrarul cu monumentul.

La termenul hotărât, pietrarul s-a prezentat la Ispas Capră însoţit de doi meşteri.

— Unde e monumentul? a întrebat omul.

— Vine cu trenul!… Fă rost de nişte care, să-l aducă de la gară.

A luat cu chirie două care moş Capră şi s-a dus la gară. În lăzi bătute în cuie, mai grele decât pietrele de moară, i-a sosit de la oraş monumentul. Meşterii, aşa cum le-a cerut, i l-au ridicat în faţa casei, cu faţa spre şosea. E un stâlp înalt de piatră în vârful căruia stă de veghe un vultur de bronz cu aripile întinse a zbor. Pe monument, cu litere săpate în piatră, aurite, pietrarul a scris: *Am ridicat acest monument, eu, moş Ispas Capră, ca să-şi aducă lumea aminte de mine.*

L-a certat rău baba. Pe urmă s-a împăcat cu sminteala bărbatului ei.

Acum Ispas Capră e bătrân şi bolnav. Zace în casă. Sărăcia l-a cuprins cu totul. Nevasta îl hrăneşte cu zeamă de fasole iarna, şi vara cu urzici, cu ştevie.

E bolnav pe moarte. Are poftă de o picătură de lapte.

— Du-te, fă muiere, şi cumpără-mi o cană de lapte din sat.

— Când erai în putere, nu ţi-ai cumpărat vacă. Ţi-ai ridicat în faţa casei monument. Scoală-te acum din pat şi du-te de mulge cioara din vârful monumentului. Mulge cioara, dacă ai poftă de lapte…

Ispas Capră oftează:

— Nu înţelege. Nimic nu înţelege muierea mea. Eu o să mor, dar lumea o să-şi aducă aminte de mine. Du-te şi cumpără-mi o picătură de lapte…

— Cioara! Scoală-te din pat şi mulge cioara…

Aici, în centru, unde se încrucişează străzile, se afla statuia generalului Mantu, mort mai demult. La nicio bătălie n-a luat parte răposatul. A avut păduri şi moşii în judeţ, care sunt acum ale moştenitorilor, a fost deputat, a fost senator. I-au ridicat neamurile monument, să nu-l uite lumea. Trec oamenii pe lângă chipul lui turnat în bronz, abia ridică unul privirile să-i vadă barba spintecată în două, mustăţile cu vârful răsucit. Se opresc din zbor ciorile, în popas, pe căpăţâna ilustrului, slobod găinaţ alb pe creştetul cu frezură.

În faţa statuii stau, căzute parcă în genunchi, două prăvălii lipite. Una e librăria „La Papagalul de aur”, unde vinde creioane, cretă, hârtie de împachetat şi câteodată cărţi – toamna, când se deschid şcolile – băiatul înalt, negricios, pe care-l cheamă Urmuz Niculescu; alta e magazinul cu de toate al noului meu stăpân Mielu Guşă, căruia oraşul îi spuse Pomneată, magazin care poartă

deasupra uşii şi a ferestrelor, scrisă alb pe negru, firma „La înger”.

Zăpada se cerne iarăşi deasupra oraşului. Troienele cresc.

— Iarna simte că i se apropie sfârşitul şi se mai încruntă o săptămână, două.

— Poate şi o lună, că nu s-a sfârşit nici februarie.

Birjarii au înhămat caii la sănii, le-au pus funde colorate pe la urechi, le-au agăţat clopoţei la gât. Aşteaptă săniile lângă monument. Caii clatină clopoţeii. Bat din picioare birjarii golaşi, să nu îngheţe. Rari trecătorii. Nici un client pentru sănii, pentru „Papagal”, pentru „Înger”. Negustorii din buze bat.

— Ai dracului ţărani, putrezesc în bordeie, nu mai calcă prin târg!… Un picior de om nu vezi…

Jupân Mielu Guşă n-are dever.

— Poate moare cineva. Nu se poate să nu moară cineva pe-o vreme câinoasă ca asta.

Pică un client. Cumpără o lumânare subţire, de zece bani. Are un copil bolnav. Poate moare. Să nu moară fără lumânare.

— Trenul s-a înzăpezit între păduri, sus, spre miazănoapte.

Până la marginea oraşului au venit lupii din vlăsia de lângă Vede. Împotmolite sunt toate drumurile.

— Du-te şi spune să-mi aducă o cafea.

Peste drum de „Înger” a ridicat obloanele cafenelei domnul Miltiade. Trec strada.

— O cafea pentru jupân Guşă…

— Se face!… răspunde un chelner.

Strigă peste paravan comanda:

— O cafea pentru nenea Pomneată…

Parcă m-ar vedea acum pentru întâia oară domnul Miltiade. Şi ieri m-a văzut.

— Ia-mi stai oleacă, neică. Eşti de la „Înger”?

— De la „Înger”.

— Ai intrat în slujbă la Pomneată?

— Am intrat.

— Când s-a petrecut minunea?

— Ieri dimineaţă…

— Aha! Mă miram eu…

— Vă rog să trimiteţi cafeaua jupânului.

— Nicio grijă…

Mă petrece cu ochii cafegiul.

— Acuşi se apropie prânzul, spune jupânul. Simt cum mi se face un gol sub curea. Fii drăguţ şi repede-te până acasă. Vino cu sufertaşul cu mâncare. Vezi să nu-mi verşi mâncarea pe drum, că te jupoi de viu…

Casa jupânului e tocmai la marginea dinspre Scrioaşte a oraşului. Am cale lungă de mers. Merg. Opincile scârţâie zăpada îngheţată. Mă ia în pene, mă umflă, mă saltă vântul. Mă mai ţin de uluci. Pe la răspântii mă ghemui.

— Sărut mâna, cucoană. M-a trimis jupânul să iau sufertaşul cu mâncare.

— Dar bani pentru piaţă mi-a lăsat azi-dimineaţă? A venit la ziuă de la tripou. Dar ştie că lemnele sunt pe sfârşite? Nimic nu ştie. Nimic nu vrea să ştie, nemernicul… Trimite după mâncare!… Mânca-l-ar pământul să-l mănânce! Otrăvi-m-aş în gura lui…

Cucoana are ochii roşii, plânşi. Ţine în braţe două fete gălbejite, cu bube dulci pe lângă năsucurile mucoase.

— Na! Leagănă-le… Poate-or dormi, dormir-ar până la sfârşitul lumii, că nu pot să am odihnă de ele.

Iau fetele în braţe. Cu stângăcie le iau. Se opresc o clipă din ţipat fetele. Apoi, parc-ar fi fost vorbite, îşi dau amândouă drumul pe mine.

— Afurisitele! Ţi-o făcură. Ieşi afară şi şterge-te cu zăpadă, dar nu te supăra. Asta aduce noroc. Dacă mi-aş fi

dat drumul în scăldătoare, după ce m-a născut mama şi m-a băgat moaşa întâi în apă, nu m-aş fi măritat cu Guşă, n-aş fi atât de nenorocită… Of…

La vremea prânzului, jupân Guşă a desfăcut sufertaşul, a întins castronaşele pe tejghea, a mâncat.

Seara, mă întorc de la „Înger” singur, cu sufertaşul gol.

Jupânul vine târziu de tot, pe la miezul nopţii uneori, altă dată spre ziuă. Dorm într-o odaie cu Zâna, servitoarea. E o fată voinică, pietroasă, cu mâini mari, roşii. Îngrijeşte mai mult de bivoliţe decât de casă. Patru bivoliţe rumegă fân în grajd – trei negre smoală, una albă colilie. Cu bivoliţele ţine cucoana casa. Vinde lapte în vecini. Ciocăne uşor în uşă, în miez de noapte, jupân Guşă. Zâna are somn de pisică, sare, deschide. Caut să mă cufund mai adânc în somn. Nicio mişcare nu-mi îngădui.

— Ăsta doarme?

— Doarme. Poţi să tai lemne pe el. Nu se trezeşte. Are somnul greu.

Rămâne în odaie. Nu rămâne mult. În vârful picioarelor pleacă. Uşi trântite. Cucoana urlă cât o ţine gura:

— Iar ai fost la Zâna, netrebnicule. De un an, noapte de noapte, te duci la ea, de când am născut fetele. Nu te-ar mai răbda pământul!

Curtea e largă. Casa e cam pe la mijlocul curţii. Uliţa pustie se pierde sub zăpadă în câmp.

— Auzi? mă întreabă prin întuneric Zâna.

— Aud…

— Asta nu e casă, e balamuc curat…

— De câţi ani slujeşti la Pomneată?

— De doi ani…

— Şi nu ţi s-a urât?

— Mi s-a urât, dar ce să fac? La altul e tot aşa, ori mai rău…

— Cucoana te bate?

— Nu.

— Ce-ai face dacă te-ar bate?

— I-aş scoate ochii.

— De ce-l primeşti pe jupân la tine? Îţi place?

— Nu-mi place. Îl primesc ca să-i fac în necaz cucoanei. O urăsc. Pe toate cucoanele le urăsc.

Zâna se ghemuie în pat. Se acoperă până sub bărbie cu plapoma.

— Să dormim, spune, că acuşi se face ziuă!…

— Să dormim!…

Vrem să dormim şi nu izbutim. Prin întunericul odăii somnul, ca o vulpe, ne dă târcoale, se apropie, se depărtează, nu se lipeşte de noi. Patul e mare, de la un zid la alt zid. M-am ghemuit într-un colţ. În alt colţ s-a ghemuit Zâna.

— Dormi?

— Nu…

— Nici eu…

Mă ridic şi dau la o parte perdeaua. Negura din odaie se subţiază.

— Darie…

— Da…

— Tu ai vrea să vii lângă mine…

— Da…

Îmi tremură buzele. Mă acopăr mai bine. Mă strâng. Tremur. S-a lăsat ger aspru afară. S-a răcit odaia…

— Să nu vii…

— N-am să vin…

Uliţa e departe. Se aud totuşi paşii unui întârziat. Câinii, slobozi, sar la gard, latră.

— Sunt bolnavă, băiatule…

Uliţa e plină de zăpadă. Când ninge, uliţa e frumoasă, nespus de frumoasă. Casele cu căciuli de zăpadă, gardurile

cu căciuli de zăpadă – fiecare ştachete cu căciula lui. Arborii, cu crengile bogate, îndoite sub belşugul alb. A încetat ninsoarea. Au prins oamenii a umbla pe uliţă. Sub tălpile lor zăpada şi-a pierdut neprihănirea.

— Te-aş nenoroci, puiule…

Se luminează. Mă îmbrac şi mă duc la grajd. Altădată miroseam a tăbăcărie, a piele pusă la putrezit, a argăseală. Acum miros a grajd – a grajd şi a tămâie. La „Înger”, dintre toate mărfurile pe care le avem de vânzare, nu miroase decât tămâia. Sicriele n-au miros, nici chimbrica. Curăţ grajdul de bălegar, ţesăl bivoliţele, le umplu ieslea de fân, pe jos aştern paie proaspete. Zâna le mulge – pe cele cu lapte…

Spre marginea oraşului, mai în fiece noapte hoţii sparg o casă, fură ce găsesc, lasă oamenii goi. Mişună târgul de hoţi.

— Să nu te-nhăitezi cu hoţii, Darie, mă povăţuieşte Zâna. Înfunzi puşcăria.

— Nu pentru asta am venit la oraş, îi spun. Am venit să muncesc, să câştig ceva bani…

— Să câştigi bani! Şi te-ai angajat la Mielu Guşă!

— N-o să-mi plătească?

Zâna se mulţumi să ridice din umeri. Am simţit că-mi pătrunde un şarpe rece în inimă.

— Pe degeaba, îi spun, n-am de gând să mă sleiesc muncind…

La „Înger”, se găsesc de vânzare toate cele necesare pentru îngroparea unui mort: lumânări şi tămâie, haine de postav putred abia înseilate, că nu s-ar ţine pe un om viu nici măcar un ceas, papuci şi ghete cu talpă de mucava neagră, lustruită, şi sicrie de toate mărimile – sicrie mici, cât o cutie de pantofi, şi sicrie ceva mai măricele, vopsite în alb, sicrie lungi şi largi, pentru morţi corpolenţi, sicrie înguste şi scurte pentru mărunţei. Sicriele sunt aşezate la

rând, stivă, în fundul magazinului. Rafturile gem de viguri neîncepute de chimbrică neagră, de chimbrică albă. Cu chimbrică albă se îmbracă sicriele fetelor care mor înainte de a se mărita.

— Dacă e îndurerat, omul nu se mai tocmeşte. Plăteşte cât i se cere, ia marfa şi se grăbeşte să golească odaia de mort. Asta e negustoria lui Pomneată. Oricât de drag ţi-ar fi cineva, dacă moare, trebuie să-l îngropi cât mai repede. Morţii supără, vara mai ales, când încep a mirosi la un ceas după ce se răcesc.

— Nene Urmuz, de ce m-ai îndemnat să intru slugă la Guşă?

— Mai întâi, nu-mi spune Urmuz, nene Urmuz. Spune-mi cum îmi spune tot oraşul: Papagal, nenea Papagal…

— Bine, dar Papagal e… firma.

— Eu sunt una cu firma pe care o servesc. Mi se spune Papagal. Zi-mi Papagal.

— De ce m-ai povăţuit să intru la Guşă, nene Papagal?

— E mai bine aici decât la tăbăcărie.

— Acum trebuie să am grijă de bivoliţele lui. Zâna s-a coconit.

— Îngrijeşte bivoliţele. Aici, până la primăvară, când s-or deschide iar drumurile, păzeşti degeaba sicriele… Ruşanii nu se grăbesc să moară. Dacă Pomneată ar avea prăvălie la Alexandria, i-ar merge mai bine…

— Cum asta? E oraşul mai mare?

— Nu. Dar la Alexandria toţi oamenii sunt bolnavi de oftică. Cei mai mulţi mor toamna şi primăvara. Dar mor şi peste an. Nu e zi fără cel puţin o înmormântare…

— Sunt şi aici destui oficoşi…

— Sunt, dar mai puţini ca în alte părţi. Au grădini în jurul caselor, mănâncă ceva mai bine. Nu citesc. Nu citesc o carte. Parcă s-ar teme să nu le frigă ochii literele…

Cade pe gânduri Papagal. Izbucneşte:

— Of! Ce oraş! Ce oraş! Temniţă, nu oraş! N-am vândut nicio carte de anul trecut!… Ce oraş! Ce oraş!

Aş fi vrut să-i cer cărţi, să citesc. Când să citeşti?! Dacă m-ar vedea că răsfoiesc o carte, jupânul Mielu Guşă mi-ar frânge junghietura gâtului.

Nu m-am ales cu niciun câştig de la „Înger”. Jupânul, când i-am cerut socoteala, a tras sertarul tejghelei.

— Uită-te! N-am un cinci. Dacă nu moarte nimeni!…

De la tăbăcar izbutisem, câr-mâr, să-i storc, la plecare, doi poli.

Cu cinci poli mă alesesem de la Bănică Vurtejan. Băcănia lui Bănică era alături de tăbăcăria Moţatu. Domnul Bănică era un bărbat înalt, bărbos, oacheş. Avea un singur cusur: se uita cruciş. Adică nu, mai avea unul: vorbea peltic. Stătea crăcănat – parcă pe picioroange – în faţa băcăniei, cu şorţul verde dinainte. Vindea ţăranilor sare, ştreanguri, lumânări. Câteodată le vindea şi păcură. Lângă pragul prăvăliei, un butoi mare îşi licărea în soare smoala.

N-avea băiat de prăvălie. M-a momit pe mine. Faţă de munca din tăbăcărie, faţă de drumurile lungi pe care trebuia să le străbat, de câteva ori pe zi, de la „Înger” până la marginea oraşului şi îndărăt, ceea ce aveam de trebăluit la Bănică mi se părea glumă. În loc să iei la spinare pieile crude, să le duci în pivniţă şi să le laşi să se împută în butii, ca apoi, după câteva săptămâni, să le scoţi acre şi să le întinzi pe frânghie, la soare, să le cureţi, şi să fii tot murat până în măduva oaselor de acel miros greu, greţos, înecăcios, în loc să ţii în braţe două fete buboase care chelălăie întruna, să cureţi grajdul, să ţeseli bivoliţele şi să înduri scandaluri la miezul nopţii – ia gândeşte-te, să-ţi pierzi vremea în faţa băcăniei, la aer, să n-ai altă grijă decât să apuci rumânii de pulpană, să-i tragi în prăvălie cu voia, cu sila…

— Cumpără de la noi, neică! Vindem mai ieftin ca vecinul!…

Vecinul făcea la fel, fără supărare.

Nici nu era muncă. Jucându-mă mi se părea că am să fac treaba. Am şi făcut-o jucându-mă.

Grele erau numai droburile de sare, pe care trebuia să le scot dimineaţa în faţa băcăniei, şi să le aşez, în stivă, lângă zid. Seara le luam, drob cu drob, şi le îngrămădeam sub rafturi.

Greu şi butoiul cu păcură, care era scos în fiecare dimineaţă afară şi seara aşezat din nou înăuntru. Îl apucam, eu de-o margine, jupânul de alta. Îmi trosneau şalele. Corvoada trebuia făcută. O făceam…

Avea jupânul un băiat, îl chema tot Bănică. Era aidoma jupânului: înalt, subţire, negricios, zbanghiu, peltic. Mă înjura de câteva ori pe zi de mamă, de fraţi, de surori. Taică-său făcea haz. Dacă venea spre seară la prăvălie, îl luam în cârcă şi străbăteam cu el uliţa mare, jumătate din oraş, îl duceam acasă… L-aş fi dus, cu câtă plăcere, la cimitir…

Cimitirul se află în partea dinspre apus a oraşului, pe coastă. Aproape toate cimitirele câte le-am văzut sunt aşezate pe povârnişul unui deal. Dacă morţilor le-ar rămâne ochii vii şi dacă privirile lor ar putea străbate pânza cu care le este acoperită, faţa, capacul sicriului, pământul care apasă coşciugul şi iarba deasă care năpădeşte mormintele, ei, morţii, ar continua să vadă oraşul şi casele, uliţele şi oamenii, ariile şi grădinile.

— Ochii morţilor nu rămân vii. Grăbeşte-te să vezi lumea cât trăieşti…

— Mă şi grăbesc…

Cu Papagal, cu nenea Papagal am colindat o după-amiază întreagă cimitirul. E un băiat ciudat vânzătorul de cutii şi tăbliţe, de bureţi şi creioane, care s-ar vrea şi vânzător de cărţi într-un târg de negustori şi măcelari în care mai nimeni nu citeşte.

— Priveşte, îmi spune el, bogaţii şi după moarte vor să ne înfrunte cu bogăţia lor… îşi clădesc la cimitir adevărate palate, din cărămidă, din piatră, din marmoră chiar, în subsoluri, pe lângă ziduri, ca-n rafturi, la rând, dorm morţii şi putrezesc în tronuri de metal. Cruci cu litere aurite le arată numele. Spânzură în cavouri coroane cu flori de plumb care nu se veştejesc, care nu prind rugină. Din fotografii vechi zâmbesc chipuri şterse de ani. Nu-mi place cimitirul…

— Mai bine am fi mers dincolo de Vedea, nene Papagal, să ne fi plimbat prin pădure.

— O să ne plimbăm altădată.

Ne-am oprit lângă un cavou uriaş, un adevărat palat, în care ar putea locui câteva familii de oameni vii. În faţa palatului de marmură albă, cu ferestre de sticlă colorată, deasupra lespezilor, plânge un înger împietrit, cu aripile sparte la sfârcuri. E urcat, ori mai curând coborât de sus, din slavă, pe un soclu înalt, îngerul cenuşiu… Privirile lui de marmoră cad pe creştetul unui bust susţinut de un soclu mai mărunt. Îngerul e de marmoră. De marmoră sunt şi lespezile. De bronz e bustul şi înfăţişează un bărbat sever, cu obraz buhăit şi mustaţă lungă răsucită la vârfuri, cu barba retezată scurt.

— Îl vezi, ăsta e bustul lui Amedeu Carac. Avea moşie lângă râu, la noi, la Merigoala. A omorât la nouă sute şapte oameni cu mâna lui. Îţi aduci aminte de nouă sute şapte?

— Îmi aduc. Eram măricel.

— Începuseră turburările în ţară. Ajunseseră şi la noi. Merigolenii însă nu s-au pripit. Oameni băgaţi în sperieţi de boieri, de slugile boierilor, de jandarmi. Au rămas să vadă ce se mai întâmplă, să se mai gândească, să se mai socotească. Ardeau conacele în jurul Merigoalei, numai la Merigoala nu. Până să treacă merigolenii la faptă a trecut ciocoiul, ăsta pe care-l vezi aci turnat în bronz. A chemat soldaţi şi soldaţii au venit. Avea trecere mare la prefect. I-a

împărţit pe soldaţi în pichete şi i-a pus să-i apere curtea şi conacele. Grupul soldaţilor îl comanda un nepot al ciocoiului, un locotenent. S-au aşezat amândoi, unchiul şi nepotul, cu caznele pe sat. Pretindea moşierul că sătenii i-ar fi furat un purcel. Poate-i pierise purcelul rătăcit în luncă, dintr-o turmă de peste trei sute, ori poate îl prinseseră şi-l fripseseră soldaţii, uitaţi fără mâncare la curţi şi la conace. Nimeni nu se îngrijise să le dea soldaţilor mâncare. Numai gloanţe li se dăduse. Ciocoiul o ţinea una şi bună – că satul s-a răsculat şi i-a pricinuit pagubă. A strâns cu soldaţii, de prin oboare, porcii oamenilor şi i-a dus la conac. Pentru un purcel de lapte s-a despăgubit Carac cu toţi porcii satului… Pe urmă a ridicat altă pretenţie. Că oamenii i-ar fi spart un hambar şi i-ar fi furat bucatele. Ştii că fusese vara dinaintea răscoalelor secetă. Dar oamenii vânduseră unii pământul, alţii vitele şi-şi mai cumpăraseră bucate. Cu soldaţii a adunat tot ce-a găsit în hambare, în pătule. Unora le-a luat şi sacii cu mălai din case. Soldaţii patrulau zi şi noapte prin sat cu armele încărcate. Pas de te mişcă dacă poţi!… A început măcelărirea răsculaţilor prin satele megieşe. Putea să stea cu mâinile în sân Amedeu Carac? Uite-l!… Acum stă sub lespede. Atunci a prins a umbla călare prin sat cu nepotu-său, cu soldaţii. Intrau în arii, pătrundeau cu pistoalele întinse în casă, împuşcau pe cine nimereau, fără osebire. O săptămână i-a trebuit până să se sature de sânge. Când s-a săturat, când a crezut că el a băgat destulă spaimă în oameni, să ţină oamenii minte, să-i asculte poruncile fără crâcnire, s-a oprit, s-a mulţumit numai să-i bată pe oameni şi să-i trimeată legaţi de prăjini la oraş, la Turnu…

Cimitirul e mare. Acolo, sus, pe creasta dealului, luceşte în soare o casă albastră de sticlă. O vezi printre salcâmi, printre plopi, din oraş.

— Câinele ăsta, adaugă nenea Papagal, a împuşcat-o pe mama. Vin aici din când în când să-i scuip mormântul. De

câte ori vin mi se face silă, scuip alături, în iarba nevinovată…

Urcăm spre casa albastră de pe muche. Ajungem. E împrejmuită cu gard mărunt casa. Între casă şi portiţă, potecă pietruită. De o parte şi alta a potecii straturi de flori veştede, putrede toamna, vii şi roşii ca flăcările acum, în plină primăvară. Prin zidurile de sticlă privim în cavou. Pe peretele din fund, înrămată, o fotografie mare cât omul. Fotografia e a mortului şi mortul a fost tânăr. Să tot fi avut douăzeci de ani!… Tânăr şi frumos a fost mortul!… Sprâncene arcuite a avut şi deasupra buzelor un puf subţire de mustaţă. Deasupra fotografiei atârnă o inscripţie:

CĂLIN CĂTĂLIN BIZIC

un meteor
a apărut!

a strălucit!
a dispărut!

L'esprit a tue la matiere.[{1}]

— A fost băiatul farmacistului Bâzâc de lângă „Mireasă”, spune nenea Papagal. S-a aruncat acum doi ani în stradă, de la balcon…

Lângă librăria „La Papagalul de aur”, peste drum de „Înger”, se află două case cu etaj – raritățile târgului – casa în care e instalată „Farmacia Cătălin Bâzâc” şi aceea în care stă din zorii zilei până seara târziu deschis magazinul „La Mireasă” al jupânului Atanasie Guşă, fratele lui jupân Mielu. Nu se concurau între ei fraţii Guşă, căci „Îngerul” vindea sicrie şi lumânări, tămâie şi veşminte pentru morţi, iar

„Mireasa” vindea, pentru mirese, voaluri albe, sovonuri, jerbe de beteală, pantofi albi şi rochii gata croite, care trebuiau să fie numai potrivite pe trupul cumpărătoarei. Cusătura rochiei se făcea în dosul prăvăliei, într-o odăiţă unde lucrau două fete…

„Mireasa” avea clienţi mai ales toamna, când, după culesul porumbului, începeau nunţile la sate. Băieţii de prăvălie de la „Mireasă” purtau funde de beteală în piept, ca nuntaşii, îşi pierdeau timpul pe lângă prag, pe trotuar, pofteau rumânii să intre, să cumpere, să aibă Atanasie Guşă dever. Dacă voiau să râdă, vânzătorii se legau de câte-o băbătie care, amintindu-şi de tinereţea ei îndepărtată, zgâia îndelung ochii la vitrine. Se găsea în vitrină o femeie de ghips împopoţonată pentru nuntă, o mireasă ursită să rămână mereu fără ginere… Obrazul îi crăpase de vechime. Soarele îi plesnise buzele vopsite.

— Poftiţi înăuntru, domnişoară. Avem pantofi albi şi cunună de lămâiţă…

— Mânca-v-ar pustia…

Pleca băbătia.

— Frate-meu Mielu o duce mai bine, se văieta patronul „Miresei”. Eu vând pentru nunţi, el pentru înmormântări. Sunt mai dese înmormântările…

Destul de dese erau înmormântările în oraş. Popii de la patru biserici abia pridideau cu îngropările, cu pomenile, cu parastasele. Copiii, mai ales, mureau. În partea de jos a târgului – şi mai mult de jumătate târg era întins pe vale – se revărsa pe uliţe în fiecare primăvară râul, se întindeau băltoacele prin arii pustii, prin oboare cu case părăsite, rămâneau, se schimbau în smârcuri putrede care durau până începea iarna şi le acoperea zăpada. Piereau slăbiţi, mâncaţi de friguri, copiii. „Îngerul” vindea atunci sicrie mici, sicrie mijlocii.

A îmbătrânit Cătălin Bâzâc vânzând hapuri şi pişcoturi, unsori cu care, dacă te ungi, mor păduchii înţesaţi în

cămaşă, în platcă, la brâu, în creţurile izmenelor – şi alifie de râie. Vinerea, când e zi de târg, se înghesuie sătenii în spiţeria lui Bâzâc. Intră sfioşi în farmacia care e podită cu piatră. Îi sperie cântarele mici de pe tejghea, două la număr, galbene, lucioase. Îi sperie rafturile unde stau aşezate, la rând, borcanele.

— Ce să-ţi mai dau, moşule?

— Pişcoturi. S-a umflat burta nepotului. Socotim c-o avea limbrici…

— Ce vrei, leleo?…

Lelea se apropie, şopteşte în urechea spiţerului pe jumătate surd:

— Alifie de râie…

Slugile boiereşti care păzesc conacele risipite pe câmp, ciobanii care stăjuiesc turmele de oi, porcarii, văcarii cer alifie de omorât păduchii. Cei mai mulţi dintre sătenii care intră în spiţerie cumpără alifie de râie. Le-o serveşte spiţerul în cutii rotunde, cenuşii, de carton.

— Mai spălaţi-vă şi voi, binevoieşte a-i povăţui farmacistul.

— De spălat ne spălăm noi, că oameni suntem, dar n-avem cămăşi de schimb. Şi dacă n-ai cămaşă de schimb, nu-ţi prea foloseşte spălatul. Peste pielea spălată pui iar cămaşa cu zoaie veche. E scump bumbacul, domnule. E scumpă şi doctoria dumitale. Numai munca noastră e ieftină…

În farmacie, oamenii ţin căciulile în mâini. În alte prăvălii stau cu ele pe ceafă şi se tocmesc pentru marfă. Aci, câte cere spiţerul, atâta dau. La spiţerie nu încape tocma.

Spiţerul e mărunt, slăbuţ, un pui de om ai zice. Numai capul îl are mare. Mare şi chel, cu ochelari cu sticle groase. A avut şi nevastă. I s-a prăpădit la un an, de inimă rea, după ce i-a murit băiatul.

— Da, povesteşte mai departe nenea Papagal, s-a aruncat de la balcon în stradă cu umbrela…

— De ce cu umbrela?

— A vrut să vadă dacă poate să plutească în aer.

— Era nebun?

— Nici zdravăn la minte nu era.

— Nu înţeleg de ce unii oameni îşi ridică zilele. De moarte nu scapă nimeni.

— Din slăbiciune, spune Papagal, din laşitate. Nu toţi au curajul să lupte cu greutăţile.

— Dar ce greutăţi putea să aibă băiatul unui farmacist?

— Cât a învăţat la liceu, băiatul lui Bâzâc s-a aflat în fruntea şcolii. Era mândria familiei. „Fiu-meu – spunea spiţerul – o să devină învăţat mare.” Îl credea toată lumea. Băiatul era cumpănit la minte şi ager. L-a trimis taică-său la învăţătură în Franţa. A vrut să facă din el inginer cum nu se află altul în toată ţara. A avut o dragoste la Paris băiatul. A izbucnit războiul. Băiatul farmacistului a fost nevoit să se înapoieze acasă. Nu şi-a putut aduce cu el dragostea. Din pricina asta i s-a slăbit mintea. L-a copleşit tristeţea, apoi disperarea. S-a zvârlit pe trotuar, şi-a rupt oasele. S-a tânguit câteva zile, a murit.

Fotografia ni-l arată pe Călin Cătălin Bâzâc frumos, cu ochi mari, luminoşi. Numai în fotografie i-au rămas ochii.

— Dă-l dracului de cimitir, nene Papagal, hai în oraş!…

Coborâm dealul. Primăvara e pe sfârşite. Au înflorit salcâmii. Gardul cimitirului e îmbrăcat în spumă albă, frumos mirositoare, ameţitoare.

Soarele cade spre apus. Umblu încet. Acum umblu desculţ şi calc cu băgare de seamă să nu mă împiedic. Am scăpat de straiele zdrenţuite.

A trecut pe la oraş, într-o zi, vară-mea Diţa de la Secara. M-a văzut din întâmplare în faţa prăvăliei lui Bănică

Vurtejan. S-a apropiat, m-a privit din creştet până-n tălpi. Din creştet până-n tălpi m-a măsurat de câteva ori cu ochii ei ascunşi sub sprâncenele groase, care acum sunt mai stufoase, mai lungi decât altădată.

— Hei, Darie, dar ce faci tu aici?

Nu mai are buză de iepure. Numai un semn, o dungă uşoară, albă, arată că s-a întâmplat ceva cu buza ei. E muiere voinică, lată în şolduri, cu mâini mari, groase, muiere bună de muncă…

— Vând păcură, îi răspund. Păcură şi sare şi frânghii. Ce-ţi trebuie?

Încerc să râd. Diţa se apropie de mine şi-mi pune mâinile pe obraji. Mi le-a mai pus demult, o dată, într-o noapte în care afară se stârniseră toate vijeliile.

— Măi băiatule, măi, pe ce munceşti tu aici?

— Pe mâncare, îi răspund.

Mi-am plecat ochii în jos. Straiele mele, toate, bune de aruncat la gunoi.

— Am să vin vinerea viitoare, spune Diţa, să mă aştepţi.

Vară-mea Diţa se duce la căruţă, se întoarce cu un codru mare de pâine.

— Ţi-o fi foame, ţine pâinea asta. Mănânc-o…

A plecat. Peste o săptămână, Diţa s-a arătat iarăşi în faţa băcăniei. Mi-a întins un pachet.

— Ţi-am adus o cămaşă şi nişte izmene. Ţi-am adus şi-o flanelă. Am găsit-o prin lacră. A fost altădată a lui Pintilie. Să lapezi zdrenţele astea…

Părul, netuns de câteva luni, îmi cădea pe ceafă, peste urechi. Umblam cu capul gol, cu părul zburlit, murdar. Mi-l ciufulea şi mai tare vântul, care în oraş purta printre case nori de praf. Am luat fără voia jupânului o bucată de săpun, am ascuns-o în sân.

— Dă-mi voie, jupâne, să lipsesc un ceas de la prăvălie.

Nu se înghesuia nimeni în băcănie. Mi-a dat voie.

— Mă duc să-mi văd nişte neamuri.

— Du-te.

Cu pachetul dăruit de vară-mea Diţa am străbătut oraşul, am trecut de gară şi de linia ferată şi de zăvoi, şi-am ajuns la podul peste spinarea căruia trece şoseaua care străbate pădurea şi duce spre ţigănie. Dincolo de pădure, sus, pe deal, e un sat de ţigani. M-am ascuns sub pod, m-am despuiat şi-am intrat în apă. Un ceas şi mai bine m-am frecat cu bucata de săpun. Apoi am ieşit în larg, acolo unde apa e adâncă de câţiva stânjeni, am înotat în voie pe o parte, folosindu-mă numai de un picior, până m-am săturat de scaldă. Apa era rece, dar zburda mă încălzise. Am ieşit la mal. Am aruncat pe apă zdrenţele vechi şi m-am primenit cu straiele aduse de Diţa. Cămaşa era lungă, până aproape de pământ, izmenele largi, largă şi lungă flanela rămasă de la văru-meu Pantilie Uţupăr, dar mie toate straiele acestea curate mi s-au părut fără pereche în lume de frumoase. La întoarcerea în oraş, m-am oprit şi m-am dus la o frizerie. Un coş de păr mi-a cules cu maşina, de pe cap, turcul frizer.

— N-am bani, patroane, o să iau mâine de la jupânul meu şi o să-ţi plătesc.

Mă cunoştea turcul.

— Bine, bre, adu-mi mâine gologanii.

I-am adus a doua zi gologanul de zece, rotund, coclit, găurit la mijloc.

A rămas în urmă cimitirul. A rămas în urmă şi marginea oraşului. Peste târg a căzut seara – o seară caldă, albastră.

— Să mergem la bal, spunea Papagal, să ne mai veselim.

— Să mergem. Unde are loc balul?

— Pe vale, lângă casele Dudesculuі…

Iarna, la noi în sat, la Omida, între Crăciun şi postul Paştelui, se dădea un bal la şcoală. Seara se dădea balul,

sâmbătă seara, pentru ca a doua zi cei ce şi-au petrecut noaptea dansând să se poată odihni. Noi, copiii, eram chemaţi să scoatem băncile din şcoală şi să le aşezăm în curte, lângă zidul şcolii. Eram puşi apoi să curăţăm podelele, să le frecăm, cu apă să le spălăm, cu apă fiartă, lună să le facem. De tavanul şcolii atârnau panglici de hârtie colorată şi, pe ziduri, cu hârtie colorată astupam crăpăturile. Mânjeam cu smoală soba de tinichea din colţ şi-i dădeam lustru. Spălam şi scările de piatră ale şcolii. De peste şapte sate veneau la bal notarii cu nevestele şi fetele lor, perceptorii şi popii, şi toţi cei care purtau haine nemţeşti, gulere înalte la gât, pălării tari. Se întâlneau la bal acriturile. De la oraş aduceau lăutari şi de la gară până-n curtea şcolii îi purtau în trăsuri cu viorile pe genunchi. Se adunau lămpile de la primărie şi de la poştă, şi sala şcolii era luminată ca ziua. Se lăsa întunericul. Începea balul. Până la ziuă ţinea balul. Căţăraţi pe uluci, priveam pe fereastră. Cântau lăutarii şi perechile se învârteau fericite până ameţeau.

— Bine petrec!...

— Parcă-i doare ceva? De mâncat, mănâncă, de dormit, dorm, treabă n-au, teşchereaua plină la buzunar...

Ne alegeam cu ceva. Învăţam ceva... Spre ziuă se spărgea balul şi-n cârciumile satului se încingeau chefuri. Mergeam şi ne culcam şi visam. Nu totdeauna visam vise frumoase.

— Unde ziseşi că e bal, nene Papagal?

— Lângă Dudescu.

Nu-i nicio sală prin preajma Dudescului. Balul se ţine în faţa unei case, într-o bătătură largă, unde gazda a stropit pământul şi l-a măturat.

Rămân cu nenea Papagal mai pe margine. Lăutarii cântă *Dunărea albastră...* Până departe li se duce cântecul. Au venit din toate părţile oraşului băieţi şi fete. A venit şi

Dobrică Tunsu, au venit şi trei din fetele jupânului Bănică. Se apropie de mine Boboaca.

— Ce cauţi tu aci?

— Vreau să văd balul…

— Hai, du-te acasă… Nu e de nasul tău…

— Da, nu e de nasul meu…

Peste uliţele largi, cade lumina albastră a lunii.

Jupânul locuia la marginea dinspre gară a oraşului într-o casă scundă, cu trei odăi. O frumuseţe era casa asta. În odaia din fund am intrat o dată. Un pat larg acoperit cu cearşafuri albastre. Acolo dormea jupânul cu nevastă-sa. Între fereastră şi oglindă, într-un colţ, lavoarul de tinichea, deasupra lavoarului, o lampă mare, cu glob alb…

În odaia a doua dormeau cele cinci fete ale jupânului, toate cinci, ca la noi la ţară, într-un singur pat, de-a curmezişul. Numai că patul n-avea, ca la noi, rogojină. Era acoperit cu saltea. Fetele dormeau cum veniseră pe lume: într-o parte cea mai mare, la cealaltă margine cea mai mică, între ele distanţă bunicică…

Nici una nu se măritase. Jupânul, cu toată negustoria lui, părea a fi sărac. Purta cămăşi cârpite şi el şi cucoana. Purtau cămăşi şi rochiţe cârpite fetele mai mici. Numai cele mari, de măritat, aveau ceva straie întregi cu care se făleau în lume, când ieşeau la plimbare, cârd, sâmbăta seara, pe uliţa mare, pe lângă cofetărie, pe lângă statuia generalului Mantu, care lăsase moştenire nepoţilor moşii şi păduri prin apropiere.

Tot în odaia a doua, într-un pat de fier, cum văzusem că are notarul Stănescu, dormea prâslea familiei, Bănică-bănicică…

Ajungeam seara acasă, cu Bănică în cârcă. I se părea încrucişatului că nu merg destul de repede. Mă lovea cu călcâiele în coaste.

— Hii, calule! Hii, catârule! Hii, măgarule!…

Mă trăgea de păr, de urechi. Mă zgâria. Cât am lucrat la Bănică Vurtejan, am avut obrazul zgăibat, de parcă aş fi dormit într-un culcuş de pisici.

Masa era aşezată în grădiniţă, sub ferestre, o masă lungă, de scânduri, acoperită cu o bucată de pânză cenuşie. Scaune ieftine, de lemn, în jurul mesei. La un cap jupânul, la celălalt cucoana.

Fata cea mai mare servea masa. Supă, mereu supă, ciorbă de zarzavat, chiftele, niciodată altfel de bucate… Ba da, din când în când, fasole…

Rămâneam deoparte… Sfârşeau masa, răsturnau rămăşiţele din farfuriile lor într-o strachină, pentru mine.

Poate mi-era greaţă, foamea făcea minuni. Cunoşteam de acasă povestea ogarului turcului care, după ce fusese pus la post câteva zile, ronţăise cu poftă mere acre.

Ei! cu câtă plăcere aş fi mâncat, în casa lui Bănică Vurtejan, mere acre! Merele acre mi-ar fi tăiat greaţa. Dar nu se găseau în târg mere acre. Nu se găseau nici mere sălcii…

Casa albă, cu etaj, în care în fiecare după-amiază se cânta la pian – am aflat-o curând – era a familiei Marţian. Suspina la pian fata, singura fată a lui Eraclie Marţian, moşierul cu patru moşii, domnişoara Semila, ofticoasă. Cânta în fiecare zi. În fiecare zi încet, mai încet, cu mai puţină putere. Se stingea, se apropia de sfârşit. Târgul îi aştepta înmormântarea. Mereu auzeam:

— Când o să moară fata lui Marţian, o să vedem ce n-am văzut…

Moşierul era colonel ieşit la pensie. Spusese la club că o să aducă la înmormântarea fiică-si un regiment de cavalerie s-o ducă la groapă cu defilare, cu muzică. N-avea garnizoană oraşul. Fetele duceau lipsa galonaţilor, a

pintenaţilor. Se plimbau melancolice cu studenţii veniţi în vacanţă vara. Iarna, numai cu negustoraşii…

Cântecul mă ameţea, mă tortura. Era o tortură dulce care, ziua în amiaza mare, mă lua de la pământ, de lângă droburile de sare, de lângă legăturile de frânghii, pe lângă butoiul cu păcură, şi mă ducea departe, departe, pe alt tărăm. Uitam să apuc ţăranii de pulpane, să-i chem în prăvălie.

— Ce faci, netotule? Ai adormit?

— Nu, domnule Bănică…

De casa lui Bănică altceva m-a şcârbit şi m-a îndemnat într-o seară să-mi cer socoteala şi să apuc valea.

Într-a treia odaie, o odaie îngustă, de doi paşi numai, lângă peretele din fund, un pat din două scânduri, peste scânduri un ţol cârpit şi un căpătâi ţărănesc umplut cu paie, acolo dormeam.

Adânc dormeam. Dar sub patul în care mă odihneam, se găsea o găleată.

Ei şi? Poate o găleată să împiedice un băiat ostenit să doarmă? Poate că nu. Totuşi, găleata aceea nu mă lăsa să dorm, mă scârbea de casa jupânului, mă scârbea de viaţă…

Pogora tăcerea în mahala. Se stingeau lămpile în casă. De undeva, de departe, se auzea un şuierat de vardist, fluieratul unei locomotive care manevra în gară. Mă îneca, în apa lui neagră, somnul.

Avea să-mi fie întrerupt curând somnul. Dinspre odaia fetelor auzeam paşi desculţi venind. Auzeam uşa deschizându-se şi, în lumina subţire a lunii care bătea în geam, vedeam o apariţie străvezie.

Asta e Margareta, îmi spuneam, Margareta cu dinţi laţi şi groşi. Margareta, fata cea mai în vârstă a jupânului. Scotea de sub patul meu găleata… Vâjjj… O punea la loc. Pleca.

Încercam să aţipesc, aţipeam chiar. Alţi paşi desculţi, altă apariţie, scundă, rotundă, bondoacă.

Asta e Fify, oacheşa, căreia deasupra buzei de sus i-au mijit mustăţi negre, Fify, care seamănă aidoma cucoanei…

Hai, Darie, încearcă să dormi! Încercam să dorm. Adormeam. Gândeşte-te: cinci fete care veneau fiecare de câteva ori la găleată până în revărsatul zorilor…

Mă obişnuisem cu vâjâitul şi nu m-aş mai fi trezit. Mă trezea însă mirosul acru, ascuţit, care îmi râcâia nările, mirosul pe care îl răspândea găleata şi care mă făcea să am dimineaţa ochii roşii de usturime.

— Fă-mi socoteala, jupâne!

— Ţi s-a urât la noi?

— Nu, jupâne, dar te rog fă-mi socoteala…

După câte îmi aminteam că mă tocmisem cu jupânul, avea să-mi dea şapte poli. Mi-a dat mai puţin. I-am luat şi pe aceia.

Cu banii strânşi în mână, am plecat. Ştiam încotro am să merg. Am trecut pe lângă casele Dudescului. M-am oprit o clipă să mă odihnesc. Am pornit mai departe. La marginea târgului am cumpărat de la ultima prăvălie o pâine caldă, o pungă de prune. Am început să mănânc şi am luat-o peste câmp. Am tot mers pe marginea şoselei şi pe drumuri lăturalnice până spre seară.

Iată-mă acasă. Mama, pe vatră, pregăteşte masa de seară.

După ce s-a însănătoşit a mai născut un copil, pe sora-mea Stela. O ţine pe genunchi şi-i dă ţâţă…

— Bună seara, mamă.

— Ai venit?

— Am venit.

— Pe jos?

— Pe jos…

— Ţi-e foame?

— Mi-e foame.

— Aşteaptă până vin şi ceilalţi.

Am aşteptat până au venit şi ceilalţi. Nu s-a mirat nimeni. Niciodată nu se mira vreunul din ai casei de plecările mele pe neaşteptate… Nu mă întrebau nici unde am fost, nici ce-am făcut, nici de ce-am venit din nou să le cad în vatră, pacoste, încă o gură la masă…

Am luat un cojoc vechi din cui, m-am înfăşurat în el şi m-am dus în fundul ariei, să dorm. Parcă nu dormisem niciodată până atunci. Mi se părea că am să mă las furat de somn numaidecât. Au trecut ceasuri şi ceasuri până s-a îndurat şi a venit somnul.

Vântul foşnea frunzele. Din mijlocul ariei lipsea plopul lângă care crescusem. Mă uitam şi aşteptam să-l văd ridicându-se zvelt şi împungând cu vârful lui cerul. Închideam ochii şi aşteptam să aud şuşotitul frunzelor. Nu-l vedeam, nu-i auzeam frunzele bătându-se. Vedeam numai stelele care înţepau slava şi în jurul meu trunchiurile strâmbe, colţuroase, noduroase, ale salcâmilor. Aerul răcoros, umed, mă pătrundea până în măduva oaselor. Parcă mă spălam pe dinăuntru de amintirea oraşului. Visam.

Cam pe la jumătatea lui august era. Se terminase secerişul, se sfârşise treieratul. Satul se odihnea, înainte de începutul arăturilor de toamnă, înainte de culesul porumbului…

Gândeam: am aproape şapte poli. Şi îi pipăiam, îi ţineam făcuţi ghem într-o batistă, în sân, să nu mi-i fure cineva. Să nu se afle în casă că am bani. S-ar repezi fiecare să-mi ceară o parte din ei.

Peste o lună vor începe şcolile la oraş. Aveam să-mi îndeplinesc gândul. Cu banii luaţi de la Bănică puteam să trăiesc şapte luni. Îndeajuns. O să mai am nevoie de cărţi şi de îmbrăcăminte. O să mă descurc eu, ce naiba…

O să mă duc la şcoală la Turnu – gândeam. La Turnu nu m-a văzut nimeni purtându-l în spate pe Bănică cel mic. Mâinile îmi sunt tot arse. Unghiile încep să se îndrepte, să crească limpezi, nodurile se apropie de vârfurile degetelor. Când au să ajungă acolo, urmele trecerii mele prin tăbăcărie au să piară. Pielea o să sfârşească prin a fi iarăşi netedă, fără semnele arsurilor.

Da. Întâmplarea de care amintesc aci a avut loc cu o zi înainte de jumătatea lui august. Iată de ce îmi amintesc bine data: în casă era forfotă mare. Frate-meu Ion, cu tălpile pe jar. Mâine e Sfântă-Măria, ziua mamei. Nu la mama se gândeşte frate-meu, nu la ziua ei…

În ziua de Sântă-Măria, la marginea Turnului se întinde şi se înalţă bâlciul cel mare. Un an întreg băieţii şi fetele din sat se gândesc numai la acest bâlci care le dă prilej de desfătare. Cu şase luni înainte plănuiesc ce straşnic au să petreacă la bâlci. Şase luni după bâlci îşi tot povestesc ce au văzut, ce au păţit, ce au auzit şi ce au păţit alţii…

Parcă ar sta pe ghimpi şi soră-mea Riţa!… Şi ea ar merge la bâlci. A crescut. Dintre surorile mele ea e singura grăsună, dolofană. S-a prins în horă astă-primăvară. Duminica se duce la deal cu băieţii. Frate-meu s-a prins în horă mai înainte, anul trecut. Când o fată sau un băiat s-au prins în horă, capătă îngăduinţa de a se duce singuri la bâlci, la Turnu, să-şi îndeplinească mendrele.

Soră-mea cea mai mică, Elisabeta, umblă de la unul la altul, se roagă:

— Nene, să-mi aduci o păpuşă de marmoră. Dadă, să-mi aduci şi tu o păpuşă de marmoră.

Frate-meu Ştefan nu cere păpuşi, îşi face singur jucării. O nuia, pe care încalecă, pentru el înseamnă un armăsar care

aruncă foc pe nări. Băţul, în vârful căruia a legat o zdreanţă culeasă din gunoi, e steagul unui regiment. Au făcut soldaţii manevre în apropiere, în timpul verii. Frate-meu a văzut soldaţii şi steagurile. Se joacă cu copiii de seama lui de-a soldaţii. Nu cere jucării, altceva cere.

— Nene, mie să-mi aduci un caş…

Caşul e un fel de cocă, un fel de piftie mai curând, făcută din făină fiartă şi închegată, în care s-a pus un strop de zahăr. E dulce caşul. Mai înainte îl vindeau prin sat bragagii turci ori bulgari, veniţi de la oraş. De când cu războiul care ne-a adus holera, au pierit şi turcii şi bulgarii. Copiii au rămas cu amintirea caşului. Vor caş, cer caş. Ştefan cere caş, fără să ştie ce e caşul.

Frate-meu Ion şi soră-mea Riţa vor să se ducă la bâlci.

Vor bani. Se învârtesc amândoi în jurul meu.

— Tu, Darie, n-ai adus niciun ban de la târg?

— Niciunul.

Încerc să mă ţin tare. Sunt hotărât să nu le dau niciun cinci măcar. Să-şi caute bani, dacă au nevoie. Nu mai stăruie niciunul. Se uită cu scârbă la mine frate-meu Ion.

— Zgârcitule! Eşti zgârcit ca bâta de la Cârloman… Soră-mea Riţa e mai crudă. Se uită lung la mine, se uită mai ales la picioarele mele. Se uită la piciorul meu stâng şi-mi vede degetele rupte, cu rănile care sângeră. Un singur cuvânt îmi spune printre dinţi. Un singur cuvânt îmi aruncă:

— Şchiopule…

Cuvântul ei m-ar fi lovit altădată ca un bici. Acum nu mă doare. Mai demult mi se spunea aşa, m-am obişnuit.

— Degeaba, tot n-ai să capeţi bani…

— Va să zică, ai bani?

— N-am, dar chiar dacă aş avea, nu ţi-aş da…

A plecat împosocată.

Nu ştiu ce-au făcut, ce-au dres, până seara le-a trecut supărarea. Găsiseră bani să meargă la bâlci. Am aflat mai

târziu că-şi vânduse fiecare câte două săptămâni de muncă popii Bulbuc, două săptămâni la cules de porumb, pentru doi lei! Nouăzeci de bani costa biletul de tren, dus şi întors. Fiecăruia îi rămânea un leu şi zece bani de cheltuială. Să tot cheltui atât belşug de bănet.

Nu mă iertau că nu le-am împrumutat bani. Se bucurau că au bani, dar pe mine nu mă iertau. Se uitau la mine şi parcă mă loveau cu beldia, cu dârjala, aşa mă priveau…

Soră-mea Riţa şi frate-meu Ion şi mai mult de jumătate din sat, aproape tot satul – în fierbere. Mâine e bâlci la Turnu şi ei vor să se ducă cu orice preţ la bâlci! Or să se ducă unii.

Numai cucoanei Polina, nevasta vărului Niculae Dimozel, nu-i arde de bâlci. A fost anul trecut. A fost şi anul celălalt cu văru-meu Niculae. Acum nu se poate duce. Văru-meu Niculae stă în casă, întins pe pat, ţeapăn, rece, cu gâtul umflat.

Îmi spune mama:

— A murit azi-dimineaţă văru-tău Niculae!…

— Din ce i s-a tras?

— S-a otrăvit…

Văru-meu Niculae Dimozel şi-a adus nevastă de la oraş. A îmbrăcat-o bine. Şi el s-a îmbrăcat bine. Şi-a ridicat casă la şosea. Casa, văru-meu Niculae a trecut-o pe numele nevesti-si.

— Casa, pe numele meu o faci. Niculae. Dacă ţi se întâmplă ceva, să nu rămân cu mâinile goale. M-ai luat de la oraş şi m-ai adus să trăiesc aici, la ţară. Măcar să mă aleg şi eu cu ceva de pe urma necazurilor pe care le am cu tine.

Putea văru-meu Niculae să nu-i împlinească voia? Nu putea… Aşa că locul de casă a fost cumpărat cu banii lui văru-meu, dar pe numele nevestei. Casa a fost ridicată cu banii lui văru-meu, dar tot pe numele nevestei.

— N-avea nicio grijă, Niculae. N-o să te dau afară din casă! Ne înţelegem destul de bine…

Într-adevăr, se înţelegeau bine: cucoana poruncea, văru-meu asculta. Cum să nu se înţeleagă? Mâncare bună în fiecare zi, rochii, pantofi…

Prinsese un năravăru-meu. Din pricina gâtului prinsese năravăru-meu. Un năravăru-meu pe care îl mai aveau şi alţii. Un năravăru-meu pe care îl aveau mai ales lefegiii, acriturile satului. Lucra ce lucra la poştă. Simţea că i se usucă gâtul. Poţi să stai toată ziua aplecat asupra mesei, să zgârii mereu pe hârtie, când ai gâtul uscat? Şi când – mai ales, cu puţină osteneală – poţi să ţi-l umezeşti?

Cum îşi simţea gâtul uscat – şi-l simţea destul de des văru-meu Niculae Dimozel – se ridica de pe scaun şi-i spunea poştaşului, lui Voicu:

— Vezi de răspunde la telefon, dacă mă cheamă oficiul…

Oficiul cel mare era la Turnu. De acolo veneau în sat şi pentru toţi oamenii de la Călmăţui scrisori de la băieţi plecaţi în armată, avize de plată de la bănci…

Trecea şoseaua – şi peste drum de casa lui văru-meu, deschisă mereu, era cârciuma lui Toma Ocî.

— O tescovină, Tomo!

Arunca tescovina pe gât. Încă una. Începea văru-meu să se simtă bine.

— Mai toarnă una, Tomo!

Se întorcea cu gambeta pe creştet la masa lui de lucru. Făcea socoteli. Scria. I s-aprindea iarăşi gâtul. Iarăşi trecea şoseaua şi intra în cârciumă. La început drumurile între cârciumă şi poştă erau rare: de două, de trei ori dimineaţa; de două, de trei ori după-amiază; o dată seara, înainte de a se culca… Pe urmă, drumurile s-au înmulţit.

La fiecare ceas, un drum. Apoi la fiecare jumătate de ceas, apoi la fiecare sfert de ceas. Leafa, o fi ea mare, dar dacă o fărâmi în bucăţi în fiecare zi şi o vâri în tejgheaua

cârciumarului, iaca, nu ajunge… Odată năravul prins, greu să-l lapezi! Poţi, dacă vrei! Lui văru-meu Niculae Dimozel i s-a părut că nu poate…

A căzut într-o zi peste el un inspector.

— Deschide casa de bani!

A deschis văru-meu Niculae casa.

— Numără!

A numărat.

— Deschide magazia de tutun!

A deschis magazia cu tutun. A făcut socoteala pachetelor aflate în depozit.

— Deschide şi dulapul cu timbre şi poliţe!

Şi acolo s-a împlinit controlul. A adunat controlorul cifrele. Le-a socotit. Pe lângă el, văru-meu Niculae se zbătea de ceasul morţii. Era un prieten mai vechi al lui controlorul.

— Uite, dragă, n-aş vrea să te nenorocesc. Îţi lipsesc două mii douăzeci şi doi de lei. Mai întârzii pe aici o zi, două. Fă rost de undeva şi pune gologanii la loc. Altfel sunt nevoit să închei proces-verbal şi să fii arestat pentru delapidare de bani publici.

I-a mulţumit văru-meu Niculae Dimozel controlorului. A trecut în odaia cealaltă, la nevastă-sa, la cucoana Polina, şi i-a povestit tărăşenia.

— Şi? De ce mi-o spui mie? Ce vrei să fac eu? Tu i-ai băut, tu să-i pui la loc…

— N-am de unde. M-am împrumutat când am cumpărat locul. M-am mai împrumutat o dată când am făcut casa. Datoriile le-am plătit. Atât locul, cât şi casa sunt pe numele tău, e adevărat, dar sunt plătite de mine, din munca mea. Nu mai pot să mă împrumut de undeva, aşa, la repezeală, cu o sumă atât de mare. Gândeşte-te: două mii douăzeci şi doi de lei. Cine poate să-mi dea mie, pe simplă semnătură, o sumă atât de mare? Nu avem decât o scăpare: să împrumut

bani de la bancă şi tu, care eşti proprietara unei case, să mă girezi. Punem casa amanet…

— Casa mea?! Să pun eu casa mea amanet pentru tine?! Dar ce? Mi-am pierdut minţile? Nici nu mă gândesc. Descurcă-te cum ştii…

— Mai gândeşte-te, Polino. Mai gândeşte-te până mâine.

S-a gândit cucoana Polina. Dar nu să-şi pună casa amanet. La altceva s-a gândit. Şi-a schimbat rochia, şi-a schimbat pantofii, s-a pieptănat, şi-a pus pălăria pe cap, gentuliţa şi-a luat-o în mână şi, în fusta ei scurtă şi îngustă în poale, mergând parcă împiedicată, a luat-o spre gară. Şi-a cumpărat bilet. S-a urcat în tren şi s-a dus la neamuri, la Ruşi…

Văru-meu Niculae Dimozel şi-a ţinut firea. A aşteptat-o să se întoarcă. La fiecare ceas treceau trenuri cu care putea să vină. N-a venit. Văru-meu Niculae s-a dus la cârciumă. Nu ştia încă nimeni taina lui atunci. Ca de obicei, a cerut o tescovină, încă o tescovină, şi încă o tescovină, tot la cinzeacă mare. După ce şi-a potolit gâtul, s-a întors la poştă…

Inspectorul plecase. Plecase la cârciuma de lângă gară, să mănânce…

A umblat prin bucătărie văru-meu Niculae Dimozel şi a găsit acolo, pe dulap, într-o strachină, un glod mare de sodă. A luat soda, a topit-o într-o cană. A aprins o ţigară. A fumat-o. A aprins altă şi altă ţigară. Pachete întregi de ţigări a fumat. Până spre ziuă a fumat văru-meu Niculae Dimozel.

Mai înainte nu intra nimeni în casa lui. Păzea cucoana Polina uşa cu băţul şi, dacă nu te ştergeai bine de tot de praf pe încălţăminte, nu-i treceai pragul. Văru-meu Niculae Dimozel fuma, arunca mucurile de ţigări pe covor. Spre ziuă, covorul era acoperit de sute şi sute de resturi de ţigări – de ţigări pe jumătate arse sau abia începute. Călcate uşor cu piciorul, ţigările erau lăsate să ardă singure odată cu covorul. Când a început a miji de ziuă, a băut soda. N-a

murit numaidecât. Poate că şi-a ars gâtul, şi-a ars limba, şi-a ars măruntaiele.

L-au găsit factorii ghemuit în pat, cu pumnii la gură. Au chemat-o la telefon pe cucoana Polina, şi i-au spus vestea.

— S-a otrăvit Niculae azi-noapte, a suflat notarul în pâlnia telefonului.

— Şi? A murit? a întrebat cucoana Polina de la celălalt capăt al firului.

— Îmi pare rău că trebuie să-ţi spun, dar n-am încotro. A murit.

— Foarte bine…

A închis cucoana Polina telefonul. A aflat mătuşă-mea Dina, mama vărului meu Niculae Dimozel. A venit să-şi vadă băiatul – întins, umflat la fălci. Jeleşte cât o ţin puterile. Se opreşte din jelit şi întreabă copacii dimprejurul ei:

— Cu ce să-mi îngrop eu băiatul? Cu ce să-mi îngrop eu băiatul?

— Nu-l mai jeli, babo! O să-l îngrop eu, i-a răspuns Polina, sosită în grabă de la oraş.

— Polina, nu te-ai mira, spune mama, dacă mâine-poimâine, după ce-o să-l îngropăm pe văru-tău, o să vină să-şi vândă casele…

Am luat-o spre gară. Pe linia ferată am luat-o spre gară. La chindie trece un tren spre Dunăre. Mi-am cumpărat bilet. A venit trenul şi m-am urcat pe scări. S-au urcat în tren şi notarul şi învăţătorul. Mergeau şi ei la bâlci. În ziua de Sântă-Mărie, prea multă înghesuială. Voiau să vadă bâlciul seara, înainte de a năvăli cu căruţele lor ţăranii din împrejurimi. Au desfăcut jurnalele. Citeau şi schimbau vorbe între ei.

— O să intrăm în război…

Se bucurau că o să intrăm în război. Uitaseră că în urmă cu trei ani oamenii mai fuseseră chemaţi la război, trimişi

peste Dunăre, de unde se întorseseră cu holera. De ce or fi uitând oamenii nenorocirile atât de uşor!…

Trenul, ciucure de lume, aleargă. Arşiţa s-a domolit. N-a plouat de mult. Câmpul – aspru, uscat. Cât vezi cu ochii se întind mirişti galbene arse până în temelii de soare. Ici-colo păduri de porumb mai înalte decât omul. În depărtări, pâlcuri de salcâmi.

Un stol mare de arbori arată conacul din Secara, conac nou, ridicat de boier în locul celui vechi, ars în 1907, când cu răscoala.

Aleargă trenul. Soarele e aproape de asfinţit. Privesc spre Dunăre. Malul de dincolo, pietros, sterp, cenuşiu. Iată şi oraşul. Trecem pe lângă vii. În goană trecem…

Agăţat pe scări, mă ţin cu mâna de barele de fier. Dacă mi-ar luneca picioarele, şi odată cu ele mi-ar luneca şi mâna, m-aş da de-a berbeleacul, mi-aş frânge gâtul. Mă ţin din ce în ce mai strâns.

XVII

BÂLCIUL

Am văzut şi altădată bâlciul, în anii în care tata avea încă boi şi ne încărca pe toţi copiii în car şi ne ducea de Sântă-Măria la bâlci.

Bâlciul din anul ăsta mi se pare miraculos, bogat. Iată circul cel mare. La dreapta şi la stânga lui, circuri mai mici, panorame. În faţa circului, bărci şi, lângă bărci, căişori, carusele…

Îmi pipăi banii cu amândouă mâinile, ghemul cu bani.

O să merg şi la panoramă, dar, mai înainte, să-mi cumpăr ceva. Am învăţat să mă tocmesc. N-are să mă păcălească nimeni.

La prăvălie, încerc să-mi potrivesc o căciulă. Întorc treizeci şi trei de căciuli până aleg una. O pun deoparte, încerc apoi flanele groase de lână seină. Încerc şi o pereche de pantaloni – pantaloni negri de aba groasă. Nici cu securea nu i-ai tăia dintr-o dată. Cer apoi o pereche de poştali şi le ciocănesc îndelung talpa cu degetele şi cu piatra: să nu fie de mucava.

Negustorul se uită mirat la mine.

— Ce tot încerci talpa?

— N-aş vrea să mă păcăleşti…

— N-o să te păcălesc.

Să spună ce-o vrea. Parcă eu îl cred…

Începem tocma. Pentru toate bulendrele alese de mine, hulpav, negustorul cu puţini clienţi crede că ar trebui să-i dau patruzeci şi şase de lei. Mă uit în ochii lui. Cu îndrăzneală mă uit în ochii lui.

— Ai să primeşti pe toate boarfele astea şaisprezece lei.

Se repede şi-şi ia marfa în braţe. Vrea s-o aşeze din nou în rafturi.

— Dacă-ţi place, îi spun eu nepăsător. Nu dau un leu mai mult…

Mă înjură de mamă negustorul, îl înjur şi eu şi mă pregătesc s-o zbughesc, dacă ar cuteza cumva să ridice palma. Ştiu că o să mă mai înjure o dată, dar n-o să mă lovească. A rămas cu bulendrele în braţe.

— Treizeci şi şase de lei dai?

— Am spus şaisprezece… Prăvălii pe aici, câte vrei!..:

— Douăzeci şi şase de lei dai?

— Am spus şaisprezece…

Mă joc de-a cumpăratul. Am învăţat ceva de la jupân Moţatu, care se tocmea un ceas pentru o para. Am învăţat ceva de la „Înger”, care vindea pentru morţi marfă proastă – pantofi de meşină cu talpă de hârtie presată, haine de bumbac putred, pălării de hârtie – şi cerea pentru ea preţ ridicat. Cevaşilea am învăţat şi de la Bănică zbanghiul. La cântar vindea funia şi o uda cu apă să atârne mai greu. Avea greutăţi false cântarul şi ulceaua cu care măsura păcura avea fundul înalt, umplut cu mâzgă uscată, în fel şi chip negustorul caută să te înşele, să-ţi ia banii din pungă la nimic. Nu înşelau negustorii la preţ şi la măsură pe fitecine, numai pe dezbrăcaţi. Sunt dezbrăcat. Trebuie să caut a mă feri…

— Dă douăzeci de lei şi du-te-n mă-ta.

— Îţi dau optsprezece şi cu asta am terminat.

— Dă nouăsprezece.

— Nu se poate.

— Să fii sănătos…

Îi întorc spatele, mă duc să zgâiesc ochii la circ. Pe estrada spânzurată în faţa circului au ieşit muzicanţii. Unul bate toba şi se scălămbăie. Are nasul vopsit şi haina colorată, peticită. Altul suflă într-un trombon de mai-mai să-

i plesnească foalele. Lângă el se iveşte ca din pământ o momâie cu fusta scurtă şi cu picioarele vârâte în ghete roşii. Are pene în păr. Are ţâţele goale. Şi asta şi-a boit obrazul.

Mă trage cineva de mânecă. Mă întorc.

— Te pofteşte negustorul.

— Care negustor?

Fac pe afurisitul…

— Unde tocmişi bulendrele.

— Ce doreşte?

— Să cumperi marfa.

— Am s-o cumpăr mâine.

Mă apucă de umeri, mă împinge. Mă las împins. Mă las împins cu plăcere, deşi vreau să-l fac să pară că marfa tocmită nu mă mai interesează.

Negustorul se uită la mine cu compătimire.

— Scoate optsprezece lei şi ia-le…

— Optsprezece lei? Am spus şaisprezece.

— Optsprezece ai spus, ’tu-ţi mama ta…

— Am spus şaisprezece, domnule. Şi pe urmă de unde ştiu eu că între timp nu mi-ai schimbat marfa aleasă?

— Poftim, mai cerceteaz-o.

O cercetez, bucată cu bucată… N-a schimbat nimic. Scot un pol şi i-l arăt.

— Dă-mi patru lei înapoi.

Îmi dă numai trei. Fie…

Cu bulendrele sul subsuoară ies din bâlci. Trec dincolo de leasa de mărăcini să-mi schimb straiele. Arăt altfel la înfăţişare acum. Fără ciorapi, mă ard poştalii, mă rod…

Nu-i nimic, o să-mi treacă rosătura. Am înfăşurat vechiturile zdrenţuite într-o bucată de jurnal.

Cu trenul şi cu hainele am cheltuit şaptesprezece lei şi nouăzeci de bani. O să-mi îngădui, cu doi lei şi zece bani, să

petrec. Încalec un căluşel. Mă urc şi mă dau ca într-un scârcium uriaş în bărci. Intru într-un circ şi văd cum se iau doi uriaşi la trântă. S-or fi luptând oare între ei cu adevărat? Namile par, nu oameni. Sunt raşi în cap luptătorii – şi carnea, la ceafă, în trei cute li se adună. Frunţi înguste şi ochi mici, pitiţi în obrajii umflaţi, trupuri masive, butucănoase, picioare groase au. Şi-au spoit cu uleiuri trupurile voinice, grase. Vor să se prindă, mâinile, unse şi ele, lunecă. N-au cum şi de ce se apuca. Seamănă cu gemenii. Gemeni poate că şi sunt. Îi ştie naiba. Unul poartă pantalonii roşii, scurţi; altul, albaştri. Se izbesc cu pumnii pe nimeritelea, se buşesc. Au atâta carne, mormane, pe deasupra oaselor, că, oricât s-ar lovi, în glumă sau nu, durerea n-o simt. Ca doi cocoşi îşi dau ocol. Izbutesc, în sfârşit, să se lege de mijloc. Se prăvălesc. Curge de pe ei sudoarea.

Pe linia satului, primăvara, când pământul e zvântat, dar încă nu se poate ieşi la arat, şi toamna, când încă n-au început ploile, flăcăii se iau la trântă, numai zăbunele şi le aruncă de pe umeri, şi de-adevăratelea. Care e mai slab cade dedesubt, cât e de lung. Şi băieţii mai mici se iau la trântă, să-şi încerce puterile.

Au ieşit din arenă uriaşii şi-au intrat în locul lor trei pitici – un bărbat, o femeie, un copil, mai curând nişte stârpituri hidoase, cu capete mari. Cu nişte farfurii se joacă învârtindu-le în vârful unor beţişoare… N-au niciun haz. Scamatoria asta până şi eu, care nu sunt pitic, ştiu s-o fac… Am prins meşteşugul cu ani în urmă, de la un copil de trupă… Un regiment de piotă şi-a întins atunci pe câmp, mai sus de cimitir, corturile, pe mirişti. În satul vecin, Stănicuţ, pe luncă, în sărături, îşi aşezaseră corturile călăraşii. Toată vara s-au îndeletnicit soldaţii cu instrucţia. Toamna au avut loc manevre. Cânta seara muzica regimentului, când se strângeau, îmbrăcaţi în tunici croite pe trup, în jurul mesei, ofiţerii. Pe vine, în iarbă, din gamele,

fără linguri, se ospătau soldaţii. Nu le cânta nimeni. Dacă murea câte unul – şi mureau mulţi, loviţi de boli ori de bătaie – îi cânta popa regimentului la cap… Soldaţii care mureau erau îngropaţi goi, cum veniseră pe lume…

— De ce goi?

— Hainele sunt ale regimentului…

Pe lângă soldaţii regimentului creşteau copii de trupă, nişte soldaţi mici, cât nodul. Făceau treabă pe la bucătărie, măturau corturile, umblătorile. După masă ştergeau vasele. Cei mai măricei învăţau să sufle în flaute, în goarne, în tromboane, învăţau să bată toba mică, toba mare, la muzică. Cine voia îi altoia, cu palma, cu pumnul, cu nuiaua, cu parul… Vai şi amar de ei… Amară era pâinea regimentului… Copiii de trupă – copii fără părinţi… Se jucau cu noi, ne învăţau drăcii pe care noi nu le ştiam. Unul bondoc, isteţ, ştia să arunce cuţitele care se înfigeau în scânduri, cu vârful, unde voia el. Ştia să învârtească în vârful băţului farfurii mai mari, farfurii mai mici. Se pricepea şi la scamatorii cu mingea pe care o băga în gură, o înghiţea şi-o scotea nu din burtă, ci din cap, pe ureche… Îl chema Alicu Alip. Umblase prin lume cu circul. Fugise într-o noapte de la circ. La regiment, nimerise mânat de foame. Sărise, cum se spune, din lac în puţ. Mă împrietenisem cu el. Îi furasem meşteşugul în joacă. Nu era cine ştie ce… Zău…

Am văzut ce era de văzut. Nu mare lucru. Mă sucesc, mă învârtesc, cumpăr câteva gogoşi calde şi le înfulec. Beau şi un pahar cu limonadă galbenă.

Puah! Ce caldă el Mai bună e apa rece. În bâlci poţi să crapi de sete, nu-ţi dă nimeni un pahar de apă.

Curiozitatea mă împinge în circul german. Au un elefant, au o girafă cu gâtul lung, două zebre dungate şi un leu bătrân, cu labele, cu urechile tocite, cu dinţii ştirbi.

Măscăricii se dau tumba şi bolborosesc cuvinte pe care eu nu le înţeleg, cuvinte nemţeşti. Unii oameni râd, alţii ar

vrea să râdă, alţii se prefac că le place…

Mie îmi plac cu deosebire caii, patru căluşei mici, albi ca spuma laptelui, care ies în arenă înhămaţi Ia o trăsurică. Vizitiul roteşte un bici în mână, căişorii n-au hăţuri. Pornesc şi se opresc după poruncă.

Căişori care poartă trăsurica, şi pornesc şi se opresc după poruncă, urcă dealul, pogoară valea fără hăţuri, s-au mai văzut prin părţile noastre. La boierul Ipolit Drăculea de la Furculeşti s-au mai văzut. Era om rar Ipolit Drăculea de la Furculeşti, şi lumea spunea – dar câte nu spune lumea – că are minte multă, dar că nu e toată bună… îşi adusese, cine poate şti de pe unde, şase cai mărunţi, vărgaţi, pe care-i înhăma la o trăsură scundă, cu roţi galbene. Hamurile luceau, străluceau. Lipseau hăţurile. Colinda moşia boier Ipolit şi satele de pe valea Călmăţuiului, în goană, căişorii n-o luau razna, nu-l răsturnau pe boier în şanţ, în râpi. Ca nişte robi supuşi ascultau caii mărunţi poruncile boierului. I se părea lui boier Ipolit Drăculea că o muiere nu s-a ridicat în picioare, că un om nu şi-a luat repede căciula din cap când nu l-a văzut venind.

— Halt! striga.

Trăsurica se oprea. Sărea la rumân boierul, îl pălmuia, îl năucea. Se târa omul bătut mai departe, se ridica…

— Vino încoace, îl chema Ipolit Drăculea. Ţine un leu. Dacă m-ai da în judecată că te-am lovit fără pricină, cu atât m-ar amenda judecătorul, cu un leu… Ţine leul, mă amendez singur…

Unii, mai ticăloşiţi de viaţă ori prea flămânzi, primeau pomana… Colţoşii îi răspundeau:

— Păstrează-ţi leul, boierule, nu-mi trebuie…

Se mira Ipolit Drăculea, se urca în trăsură, biciuia căişorii, îi alerga, îi fugărea, le scotea sufletul…

În curţile boiereşti păstra, în cuşti mari de fier, maimuţe de toate soiurile, lupi vineţi de pădure, de deal, urşi galbeni, de miez de munte, şi sălbăticiuni aduse de peste mări şi ţări, şi păsări nemaivăzute, cu pene colorate…

În cutii cu geam păstra, vii, şerpi de toate neamurile, unii groşi ca stupul şi lungi de câţiva stânjeni… Avea oameni care ştiau ce şi câtă hrană să-i dea fiecăruia… Cu sălbăticiunile îşi mânca rodul moşiei. Din sălbăticiuni i s-a tras sfârşitul… L-a pişcat cu limba veninoasă o viperă…

Cântă muzica. Un vals cântă muzica. Căişorii se ridică în picioare şi încep să valseze ca boierii, ca acriturile ţopăie şi rânjesc, nechează.

Se apropie miezul nopţii. Peste bâlci a căzut deodată un aer greu, posomorât, de teamă. Au năvălit norii. Dincolo de marginea bâlciului, păduri de întuneric. Şi vântul a început să bată. Corturile bâlciului îşi clatină steagurile. Poate că o să înceapă furtuna.

Mi se pare că nu asta a adus frica în bâlci.

La cârciumi, tarafuri de lăutari dau zor. Au venit şi cântăreţe din oraşe îndepărtate. La una din locante îl văd pe nenea Alviţă pe jumătate beat, cu o şanteză pe genunchi. Viorile tremură, şanteza îi cântă lui cumnatu-meu:

Uite-l, uite-l, pupă-l doica
Pe-ăl de mi-a luat scurteica
Şi mi-a ridicat zăvelca…

Ce nefericită e soră-mea Evanghelina! De când s-a măritat, s-au repezit necazurile asupra ei. Luase pe nenea Ion Alviţă, cam fără voie, pe furatelea, flăcău cu casă, cu pământ, cu vite de muncă, pe deasupra frumos coz. Armata l-a stricat. La roşiori l-a luat. A venit de Paşte acasă: tunică neagră cu brandenburguri roşii şi nasturi lungi, răsuciţi,

pantaloni cu vipuşcă lată, neagră, cizmele oglindă, cu pinteni şi rozetă, scârţâiau, mustaţa pe buză, neagră, subţire, ochii negri, aprinşi. Au început a-i da ghies muierile. S-a spurcat la Cuculeasa. Fusese luat ordonanţă la ofiţer, învăţase mai abitir să joace-n cărţi, prinsese năravul băuturii… A vândut boii, şi-a îmbrăcat ibovnica, a pierdut preţul vitelor în cărţi cu notarul, cu popa. Soră-mea, cu un copil în braţe, cu altul în pântec, pământie la faţă, pătată pe lângă nas, veştedă. Cât a făcut milităria a pierdut pământul. Venea, vindea, risipea, pleca. A început gâlceava cu soră-mea să vândă ogoarele ei, bătaia…

Acum se îndeletniceşte cu samsarlâcurile pe lângă grecii care negustoresc grâu, porumb, rapiţă. Acum are copiii soră-mea Evanghelina aciuiaţi pe la noi. Vin dimineaţa, pleacă seara, aciră la masă.

Şanteza are nasul lat, zdrobit cândva de un pumn puternic. Îi luceşte faţa de făiniţă, de unsori.

Mă bag într-un grup de oameni care fierb: la miezul nopţii o să se sune mobilizarea, intrăm în război… De la Nicopole o să fie bombardat oraşul. Unii spun că n-au bulgarii tunuri cu bătaie atât de lungă. O tulesc din bâlci, din oraş…

O vedenie a vorbit de moarte.

— Dar logofeţii boiereşti de ce nu merg la război cu noi, notarule? întreabă Zgămâie.

— Cum o să plece logofeţii? Cine să îngrijească via, moşia, inventarul agricol?

— Dar băieţii negustorilor şi ai bogaţilor de ce rămân acasă?

— Apăi aceştia, măi Pălică, sunt mobilizaţi pe loc, că ştiu carte. Trebuie să ţină socotelile pe la prefectură, pe la regimente, că socotelile trebuie să fie şi ele ţinute de cineva.

— Bine ne-a spus nouă fierarul tânăr. Războiul îl duc săracii, pentru ca cei bogaţi să se îmbogăţească şi mai mult.

— Prostii! Numai cu prostii v-a împuiat fierarul capul. De acum înainte n-o să mai aibă cum s-o facă. Pleacă şi el la război.

În urma lui Tiţă Uie, păşeşte dada Floarea, nevastă-sa, şi după ea fetiţele, Dobra şi Dumitra. Ulcelele mamei, ulcele, au crescut. Au amândouă ochi albaştri – într-o zi albastră de vară s-au născut în câmp – şi codiţele împletite, galbene ca spicul griului. Acasă, în bătătura lui Tiţă Uie au mai rămas trei ulcele, ceva mai micuţe. Mai poartă dada Floarea încă una în pântec. Are obrazul galben-pământiu dada Floarea, şi pântecul mare, umflat.

— Să-mi scrii, Tiţă, dragule…

— Am să-ţi scriu, Floare.

— Să te întorci, Tiţă, dragule. Pentru copii, pentru fetiţe să te întorci.

— Am să mă întorc, Floare. Pentru fetiţe şi pentru tine. Şi, pentru altceva…

Se duc spre gară, unde aşteaptă trenurile cu vagoane goale. Înaintea lor, în urma lor, se mai duc şi alţii…

Văru-meu Dumitru Pălică se duce într-o ceată cu Ovedenie, cu Picică, cu Lişcu Stângaciu, cu Ududui. Nevestele, copiii, droaie după ei.

— Suntem toţi într-un regiment, fraţilor, să ne ţinem bine. O să avem de lucru la întoarcere.

— Dacă ne-om mai întoarce.

— Câţiva tot o să ne întoarcem.

Fiecare gândeşte aşa: acum o să fie greu.

Ziua e înaltă, albastră, uscată, parcă ar fi o zi de cenuşă.

Vin trenuri goale, pleacă pline.

Şi trece o zi, trec două, trec trei. Gara e o mare de capete.

Dorm ai casei. Mă culc mai deoparte, în bătătură, sub duzi. Aştept miezul nopţii…

Parcă ar fi acum trei ani…

Dintr-o dată, tăcerea e sfâşiată de dangătul clopotelor. Bat ca înnebunite clopotele bisericii. Veteranul Diş sună goarna în noapte…

Satul se trezeşte. Femeile răsar în prispă, prind să jelească.

— Aoleu, Ioane, Ioane, iar pleci!

Tata s-a dus la primărie. S-a întors.

— O să avem război, ne spune.

Cine pleacă din casa noastră? Nu pleacă nimeni. Tata e prea bătrân. Frate-meu Ion e prea tânăr… Au să plece cumnaţii, nepoţii, rubedenii peste rubedenii.

La toate ferestrele ard lumini. În toate bătăturile, plâns.

A trecut noaptea. Fără furtună, fără ploaie. Ziua s-a ridicat înaltă, albastră.

În gară au năvălit trenuri cu vagoane de marfă goale.

Văd, cu ochii mai larg deschişi decât cu trei ani în urmă, pâlcuri de oameni ostenind de departe. Jandarmii, cu arma la număr, îi duc din urmă. Ochii oamenilor sticlesc, chipurile sunt pământii. Mărunte, îndesate, pe lângă bărbaţi, cu traista de mâncare pe umăr. Printre picioarele lor, copiii. Mamele nici nu-i bagă în seamă. Privirile muierilor nu cuprind decât pe cei ce pleacă.

— Ai să te întorci, Codine…

— Ai să te întorci, Ştefane…

Bărbaţii tac, parcă le-a încleştat cineva gurile. Vorbeşte unul:

— Acum o să fie greu.

Tiţă Uie pleacă şi el spre gară, desculţ, dezbrăcat aproape, cu o pălărie spartă-n fund pe cap. Se duce să lupte pentru întregirea hotarelor ţării, pentru lărgirea lor. Căci aşa scriu ziarele care au venit în sat. Aşa le spune oamenilor, care se duc să se întâlnească cu moartea, notarul cu chip galben, Gică Stănescu.

— Plecaţi la război, băieţi. Sunteţi fericiţi. O să vă umpleţi de glorie. Când s-o termina războiul, ţara o să fie mai mare, mai bogată…

— Şi ce-o să avem noi din asta?

— Cum ce-o să aveţi? Ce fel de întrebare e asta, Tiţă Uie?

— O întrebare ca toate întrebările. O întrebare la care dumneata n-o să răspunzi.

— N-o s-avem nimic, nimic. Numai suferinţă. Şi pe urmă, moartea.

Bogat e izvorul oamenilor! Mereu se adună aici şi pornesc mai departe. În locul celor ce pleacă se iscă alţii, ca din pământ.

Printre bărbaţii care pleacă la război îl văd şi pe văru-meu Iancu. S-a maturizat. Obrazul, ars de soare, bătut de vânt, i s-a înnegrit. Făptura i-a rămas tot firavă.

— Pleci şi tu, nene Iancule?

— Plec!…

— Parcă spuneai că eşti scutit de armată…

— Eram. S-a răzgândit stăpânirea. Mi-au copt-o ăştia din sat. Le stăteam ca un pai în ochi autorităţilor. Războiul o să fie lung şi greu, Darie. Mulţi oameni or să moară în războiul ăsta. Bine că n-ai împlinit vârsta… Altfel…

Altfel mă urcam alături de ceilalţi în vagoane şi plecam… Mulţi oameni or să moară în războiul ăsta… Pe el se scotea din socoteli văru-meu Iancu… Vorbea despre moartea altora… A murit peste o săptămână, abia ajuns pe linia frontului…

Într-o zi, gara rămâne pustie. În sat nu mai sunt decât puţini bărbaţi. Mai mult femei, bătrâni, copilandri. Şi băieţii cârciumarului Buciuc. Şi Miluţă, feciorul morarului Gună Isopescu – studentul Miluţă Isopescu – dispensat medical.

Peste sat au rămas vătafi notarul şi primarul. A rămas vătaf popa. A rămas vătaf perceptorul. În timp de război,

mai ales, e nevoie ca birurile să fie plătite.

Aud mereu: războiul se face cu bani.

Cu ai cui bani? Cu banii oamenilor. Au să plătească perceptorilor femeile…

Războiul e departe. Auzim spre Dunăre bubuituri de tun. Ghiulele au căzut în mijlocul oraşului. S-au aprins case. Orăşenii înspăimântaţi şi-au părăsit locuinţele, au năvălit în sate.

Au năvălit şi la noi. Aproape nu e casă în care să nu se găsească o familie de târgoveţi. Dimineaţa, se adună pâlcuri în faţa primăriei, încep să se vaiete. Le lipseşte franzela!… Dorm pe rogojini. Îi pişcă puricii. Fiecare orăşean înjură ţăranul în casa căruia s-a adăpostit şi înjură pe toţi ţăranii din ţara asta şi din lume, care n-au ştiut să-şi clădească locuinţe confortabile… Cucoanele roagă muierile să le spele albiturile. Şi, uite drăcie, muierile, desculţe, dezbrăcate, nu vor să-şi vâre mâinile în albii cu boarfe străine, chiar dacă boarfele acelea sunt, cum se aude, de mătase. Asta înfurie la culme cuconetul adăpostit în sat.

— Auzi, dragă, neobrăzare! I-am spus Ilincăi, ţăranca la care stau, să-mi spele albiturile. Ştii ce mi-a răspuns? „Spală-ţi-le singură, cucoană, că nu ţi-o cădea mâinile dacă le-oi băga şi dumneata o dată în albie.”

— Le-a zăpăcit războiul, că altfel…

De pe front vin cărţi poştale scrise în grabă, pe genunchi. Vecinii mi le aduc să le desluşesc.

Le citesc. Au toate acelaşi cuprins: *„Aveţi grijă de boi. Să nu pierdeţi boii. Noi înaintăm.”*

La început au venit ştiri de acest soi. Au sosit apoi altfel de veşti: *„Ne retragem*.*

Armatele au fost împinse prin trecători în Ardeal. Au înfrânt soldaţii duşmani, i-au alungat. Apoi au fost aduse de pe alte fronturi trupe germane cu mitraliere, cu tunuri, cu avioane. S-a întors repede soarta războiului. Cu pieptul gol,

oricât ai fi de dârz în luptă, cazi. Sumedenie de soldaţi au căzut. Sosesc la primărie veşti că s-au prăpădit cutare, şi cutare, şi cutare. Muierile îmbracă doliu, prind un petic de chimbrică neagră pe zidul casei, la vedere. Ar plânge deasupra unui mormânt, dar mormântul e departe, tare departe şi neştiut. În cimitir popa îngroapă sicrie fără trupuri, numai cu straie de-ale mortului – poştali sau opinci aşezate acolo unde ar veni picioarele, izmene, cămăşi, căciuli… Pe mormânt se ridică, măruntă, crucea nouă.

— Am şi eu unde mă duce cu ciobul de tămâie aprins sărbătoarea. Am unde jeli.

Duminica dimineaţă, înainte de răsăritul soarelui, se duc văduvele la cimitir, cu ciobul în mână, cu tămâia în sân. Îngenunche lângă morţii lor, aprind tămâie, fumegă tămâia, jelesc femeile după cei duşi pe lumea cealaltă. Satul întreg miroase a tămâie. Adie vântul, risipeşte tămâia, usucă lacrimile…

— De ce ne bat nemţii?

— N-avem arme…

— Au început a sosi prin sate betegii – orbi, ciungi, şchiopi…

— Lui Pătăică i-a tăiat o schijă picioarele. A murit în spital…

— Guţă Roşu a rămas fără mâini. Se ruga de soldaţi să-l împuşte, să nu se mai chinuie. Mult s-a chinuit, până i s-a scurs tot sângele.

— Ion Ududui a fost pocnit în burtă. Fugea în urmă, ţinându-şi măruntaiele cu mâinile… S-a împleticit. S-a prăbuşit. Nu s-a mai ridicat…

— Din cei şapte feciori ai lui David Floroiu până acum au murit patru… De-ar da Sfântul să i se întoarcă măcar unul…

Moş David Floroiu şi-a cârpit patru petice negre pe căciula tărcată, petice de cârpă neagră. Are faţa ca de

piatră. Nu plânge. Nu se văietă. Ciomagul strâns îl ţine în mână. Caută parcă un cap vinovat în care să lovească.

Pe uliţă, cu o mânecă a zăbunului goală, umblă unul din cătun, ciung. Rumânii se adună în jurul lui, îi sorb vorbele.

— Războiul o să ţină mult, spune el. O să ţină până când au să fie bătuţi nemţii. Au arme grozave. Mitraliere şi tunuri mai ales. Prinşi în bătaia mitralierelor, cădeau ai noştri ca spicele sub secerătoarea lui Beca... Noi n-am avut arme. Ne-au trimis la război cu mâinile goale – puşti vechi, gloanţe puţine, dezbrăcaţi... Ca pe vite la tăiere...

— Războiul o să schimbe faţa lumii, grăieşte Dumitru Dumitrescu. O să cadă împăraţii. O să se ridice mulţimile...

S-a refugiat şi subprefectul în sat la noi. Circul nemţesc a păţit-o rău. Bărbaţii şi femeile cu chip spoit au intrat la răcoare, la gherlă. Elefantul şi girafa au fost daţi în grija unui ţăran de pe valea Oltului. Caii i-a luat subprefectul Alistar Mânzu şi i-a înhămat la trăsurica lui. N-are încredere în el, le-a pus hăţuri. Când duruie pe şosea, îi atinge cu sfârcul biciului pe spinările gingaşe.

Toate satele din plasa Călmăţuiului le colindă subprefectul Alistar Mânzu, care e aproape un băieţandru. A înfiinţat în fiecare sat o comisie de rechiziţie. Caii oamenilor sunt adunaţi în herghelii şi trimişi la oraş. De acolo caii apucă drumul frontului să fie înhămaţi la tunuri, la chesoane, să care poveri. Mor oameni în război. Mor şi vite. Glonţul nu alege. Nici obuzul. Se rechiziţionează şi cornute – boi mai ales...

— Ce vreţi să mănânce soldaţii? Au nevoie de carne.

— Măcar de-ar ajunge carnea de vită până la soldaţi!... Să nu se oprească toată la popotă...

Cine are trei cămăşi dă două pentru soldaţi. Cine are două dă una. Cine are una singură... Cei mai mulţi oameni din sat au o singură cămaşă...

— Săraci sunteţi!... Din pricina trândăviei sunteţi săraci...

Alistar Mânzu se miră de sărăcia oamenilor. Se miră. Şi înjură…

— Dar boierii ce dau pentru război?

— Ce dă Gherasie?

— Ce dă Gogu Cristofor?

— Ce dă colonelul Pienaru?

— Ce dă State Pantazi?

— Ce dă Afanazie?

Întreabă rumânii, cu dârzenie întreabă.

Subprefectul Alistar Bânzu le răspunde:

— Au să deie şi ei, n-aveţi nicio grijă, nu-i iert eu…

— Când?

— Mai târziu, când o fi mai greu. Acum adun de la voi. Pe urmă o să iau şi de la ei vite, îmbrăcăminte, bucate… N-aveţi nicio grijă…

— Tot noi purtăm şi povara războiului, domnule.

— Păi nu sunteţi voi ţara?

— E bine c-o aflăm…

Obrazul oamenilor este acum mai întunecat. A sosit vestea că frontul a fost spart, că soldaţii mor cu miile, că duşmanul se apropie. Unii spun: nemţii au să fie opriţi pe Olt.

Oltul! Dacă nu l-aş cunoaşte! Sunt locuri unde oamenii-l trec de-a-ncălarelea. Cum o să se domolească o armată în drumul ei de o piedică atât de uşoară?

Nemţii sunt aproape. Au ajuns în nordul judeţului. Firele telefonice sunt rupte. Mâine vor veni şi la noi. Mâine…

În gară s-a oprit peste noapte, şi n-a mai plecat, un tren cu răniţi. Ne ducem şi-i aducem cu căruţele. Scoatem băncile din şcoală şi umplem podeaua şcolii cu paie. Culcăm soldaţii pe paie. Sunt murdari, bărboşi, cu răni mari pe corp, la mâini, la picioare.

Doctorul Ganciu a plecat la război. A plecat şi Cireş, agentul sanitar… încercăm să le ţinem locul, noi copiii. Cerşim pe la case albituri curate, le rupem în fâşii. Spălăm rănile, umflăturile vinete, le oblojim.

Răniţii se lasă în voia noastră. Mulţi trag să moară. Au o singură dorinţă: să le dăm apă, mereu apă. Au buzele mari, albe, umflate, plesnite – bube deschise. Abia pot spune: apă, apă!…

Acesta e războiul? Acum cunosc ce este războiul. Toţi aflăm acum ce este războiul…

În fiecare dimineaţă scoatem, de picioare şi de cap, câţiva morţi. Îi aşezăm într-o căruţă, îi ducem la cimitir, unde săpăm gropi noi. Dacă mor cinci, pe toţi cinci îi aşezăm într-o groapă. Dacă mor doisprezece, săpăm pentru douăsprezece trupuri o groapă.

Popa bâlbâie o rugăciune la căpătâiul lor.

Fără sicrie îngropăm morţii.

Ţârcovnicul clatină cădelniţa în care nu mai miroase de mult a tămâie. Cam asta e toată slujba.

Are grijă notarul să le ia morţilor livretele militare şi să-i însemne într-un registru al primăriei.

Unii îşi dau duhul lungiţi, alţii făcuţi covrigi. Obrazul unora dintre morţi e liniştit, de parcă moartea le-ar fi adus mult dorita odihnă neîmplinită în viaţă. Al altora e zbârcit, încruntat, chinuit. Poate că s-au luptat mai mult cu moartea.

— Au ajuns la Dorobanţi nemţii. Vor ajunge şi la noi.

Dimineaţa e ceţoasă, umedă. Ziua de lăsata secului. La noapte intrăm în postul Crăciunului.

Am dat o raită prin sat, m-am întors la masă. Îl aşteptam pe tata. Întârzie. Ne aşezăm să ne ostoim foamea mereu neostoită. A tăiat frate-meu o găină – e sărbătoare – mama a făcut ciulama. Mâncăm mămăligă cu ciulama. E bună

ciulamaua cu mămăligă. Am luat în mână un picior de pasăre. Îl rod, îmi ling buzele.

Se arată tata.

— Au venit nemţii. Sunt pe vârful dealului.

Ieşim droaie din odaie şi ne urcăm pe linia ferată. La o aruncătură de praştie de noi, patru nemţi înaintează cu băgare de seamă, călări. Au chivere de metal în cap. Caii sunt voinici, cu cozile până la pământ.

Mai sunt soldaţi în gară. Auzim câteva împuşcături… Patrula nemţească întoarce caii şi o rupe la fugă. Unui neamţ i-a căzut chivără lucioasă din cap. Ne repezim şi o culegem de pe mirişte. Venim cu ea în băţ, în sat, cum am veni cu un lucru de preţ. Se repede la noi notarul Gică Stănescu, mai străveziu, mai puhav de la un timp şi grijuliu să nu se pună rău cu duşmanul, ne-o smulge din mână.

— Nemţii au să sosească astă-seară în sat. Au să ceară casca. Trebuie să le-o dăm.

O duce la primărie, o şterge de ţărână.

Peste un ceas, pe marginea cealaltă a satului, pătrunde până la şcoală un singur călăreţ. Satul e tot pe uliţi. Sute de oameni stau grămadă în jurul neamţului. Se uită satul la el cu mirare: calul, galben, numai spumă, tremură. Pe nări îi ies valuri de aburi. Soldatul – călare, cu barba nerasă de săptămâni. Barba lui, ca părul calului, galbenă. Ochii, verzi. E un neamţ blond, un neamţ mai mult bătrân decât tânăr. În mâna dreaptă ţine un pistol încărcat. Tremură calul neamţului ca varga. Ca varga tremură neamţul bărbos.

Se desface din rânduri un orăşean care ştie nemţeşte, unul Spiru Riga, slujbaş la vămi, şi începe să schimbe vorbe cu străinul.

Neamţul vrea să ştie dacă mai sunt în sat soldaţi.

— Nu mai sunt.

Neamţul vrea să i se spună dacă soldaţii răniţi, care s-au arătat la ferestrele şcolii, au la ei arme.

— N-au arme.

Popa Tomiţă Bulbuc aduce un pahar cu lapte şi-l întinde duşmanului. Neamţul nu vrea să-l bea. Îi e teamă să nu fie otrăvit laptele. Popa Bulbuc gustă laptele. Şi-a albit vârful mustăţilor. Călăreţul a căpătat încredere. I-a paharul şi-l aruncă pe gât. Mai cere un pahar cu lapte, încă unul. Întoarce calul şi pleacă în galop.

Peste puţin timp, o patrulă călare a ajuns la gară. În urma patrulei, coloana germană ocupă satul.

Ne urcăm pe garduri şi ne uităm la duşmani. Nemţii sunt ori bătrâni; ori tineri de tot, moşnegi care totuşi se ţin bine în şea ori băieţandri ca frate-meu Ion, ceva mai răsăriţi ca mine. Nemţii de vârstă mijlocie au murit... Par obosiţi duşmanii, mai toţi cu feţe galbene de nesomn, nerase, cu ochii turburi, pierduţi în fundul capului. Şi caii, stropiţi până pe spinare de noroi, par obosiţi, deşi sunt voinici, cu picioare lungi şi groase, cu cozi bogate, stufoase. Ofiţerii dau ordine, soldaţii descalecă, trag caii lângă uluci. Se aprinde focul la manutanţe. Grupuri de soldaţi pătrund prin arii, se reped la coteţe, ies cu braţul de găini, de raţe. Cotcodăcesc găinile speriate, gâgâie raţele. Ca pământul oamenii tac. Primarul, popa, notarul au ieşit înaintea duşmanului, au spus comandantului neamţ că satul va rămâne liniştit. Subprefectul Alistar Mânzu a plecat, a luat drumul Moldovei, spre care auzim că se îndreaptă în grabă în retragere oştirile noastre dezbrăcate, flămânde...

— Bătălia cea mare o să se dea la porţile Moldovei...

— Alături de armata noastră se află armata rusă...

— Nemţii vor fi bătuţi...

— Ne vom descotorosi de ei...

Târgoveţii refugiaţi în sat, care ştiu nemţeşte, au prins curaj. Au ieşit în şosea. Vorbesc cu ofiţerii, cu soldaţii.

Duşmanii sunt flămânzi ca lupii. Sorb ciorba fierbinte care li s-a împărţit din gamele cenuşii. Mestecă pâinea, o înghit. Trec la cazan din nou. Fiecare îşi umple de câte ori

vrea gamela cu ciorbă de pasăre. În cazane, abia jumulite, au fost aruncate laolaltă găini, raţe, gâşte, curci.

— Tot ce-au putut aduna soldaţii de prin oboare. Au luat din luncă, de la moara de apă, patru boi, i-au înjunghiat, îi jupoaie la marginea şoselei, taie carnea, o aşează în căruţe. Stăpânii boilor, doi rumâni desculţi din Stănicuţ, stau la o parte, cu căciulile în mâini, plâng de parcă le-ar fi murit copiii – mai tare decât dacă le-ar fi murit copiii:

— Boulenii mei! Ce mă fac eu fără bouleni…

Nu doarme nimeni în noaptea asta.

Nemţii şi-au băgat caii în ariile oamenilor şi, pe maldăre de paie ori de coceni, s-au culcat, sub cerul gol, lângă cai.

Patrule străbat satul, străjile veghează.

În noaptea asta, luna nu s-a arătat. Nu s-au arătat nici stelele. Norii alburii s-au pogorât până aproape de pământ. Ceaţa iernii îneacă şesurile… Ceaţa iernii îneacă satele.

Spre ziuă, s-a lăsat ger. Vântul a împrăştiat ceaţa. A răsărit peste împrejurimi soarele mic şi rotund, soare galben şi rece, de iarnă.

Urcă spre cumpăna cerului.

Coloanele nemţeşti au plecat. Spre răsărit au plecat, în trecere, au spart trenurile de marfă din gară. Au luat ce au socotit că le trebuie.

În urma lor, în gară, asupra trenurilor au năvălit oamenii, au luat păturи, mese, scaune, perdele, farfurii. Erau trenuri care ar fi trebuit să meargă spre Moldova, încărcate cu averile târgoveţilor din oraşele de dincolo de Olt, pe care şeful gării Costeşti, le trimisese din greşeală spre Dunăre.

Frate-meu Ion n-are astâmpăr. Ştie că în gară se găsesc şi câteva vagoane cu băuturi. Le-au spart nemţii. Acum, fiecare – nevastă, copil – duce pe umăr damigene, coşuri cu sticle.

Mama s-a aşezat în faţa uşii.

— Cine pleacă din casă trebuie să treacă peste mine.

Nu pleacă nimeni.

Frate-meu a vrut să iasă pe fereastră. Fereastra avea giurgiuvele de fier.

În urma coloanelor nemţeşti, care au plecat, au sosit a doua zi în sat căruţe cu soldaţi nemţi şi austrieci – etapele. Unii au ocupat casa în care până atunci se afla postul de jandarmi – părăsit peste noapte de Nicolae Mieluşel, care s-a făcut nevăzut nu atât de teama duşmanului, cât a satului – alţii au luat în primire gara.

A trecut spaima oamenilor. Soldaţii austrieci vorbesc româneşte. Sunt de prin Ardeal. Se împrietenesc cu ţăranii. Unii sunt betegi: şchioapătă, au mâinile rănite, cu degete lipsă. Se arată a fi dezgustaţi de război. Îi aud spunând:

— Ne-a trimis împăratul la război, împăratul şi grofii, lua-i-ar dracu!…

Şeful etapei austro-ungare e Ganz, tinichigiu din Arad. Aproape că a uitat că e militar. Repară sobele, tingirile, burlanele oamenilor.

Mai greu cu nemţii. Comanda etapei germane o are Rudolf Burger, un flăcău înalt, roşcat, buhăit, cu mustaţă subţire la buză. Străbătea satul în fugă. A fost trimis la etape, fiindcă în timpul bătăliilor şi-a pierdut o parte din minţi. Şi Burger vorbeşte româneşte.

Mai târziu, s-a aflat că înainte de izbucnirea războiului, feldvebelul fusese ucenic la o cofetărie la Piteşti.

N-a trecut mult şi soldaţii lui Burger au început să rechiziţioneze bucatele oamenilor, vitele, lucrurile de îmbrăcăminte.

Apoi li s-au luat oamenilor căldările, tingirile de aramă. Odată cu arămăria satului, au luat drumul fabricilor de obuze şi clopotele bisericilor.

Frontul s-a depărtat, a trecut dincolo de Bucureşti. S-a auzit că oştirile germane s-au oprit, undeva departe, la

hotarul Moldovei, şi că, alături de oştirile germane, au venit să lupte împotriva soldaţilor noştri până şi turcii.

— Ce-or mai fi având şi turcii cu noi? se întreabă lumea.

Notarul răspunde:

— Sunt în cârdăşie cu nemţii. Se bat împotriva noastră şi a ruşilor.

Acum, în sat, vin altfel de gazete – gazete scrise pe o pagină româneşte, pe alta nemţeşte. Notarul le primeşte şi le citeşte la primărie cu glas tare, să audă poporul.

Nu se scrie în aceste gazete decât despre biruinţele pe care le au, pe toate fronturile, oştirile nemţeşti. Se mai scriu cuvinte de laudă şi despre acei boieri care fac politică nemţească.

Nu prea pricep eu bine lucrurile astea. Le ascult totuşi şi încerc să le înţeleg.

Răniţii din şcoală, câţi au mai rămas, au fost ridicaţi pe sus şi trimişi la oraş. Au murit pe drum câţiva. Şcoala a rămas duhnind a sânge şi puroi.

Umblă vorbe prin sat:

— Azi-noapte a venit Radu lui Tănase. A venit al lui Ciucă. A venit şi-al lui Bădoi.

În fiecare noapte se întorc în sate şi stau ascunşi prin pătule ori prin pivniţe soldaţi care, în retragere, şi-au părăsit regimentele.

Prinde Rudolf Burger de veste. Se pare că i-a spus notarul Stănescu ori poate Miţa, nevasta cârnăţarului, nemţoaică din Turnu, refugiată în sat, care, de la venirea etapelor, a trecut tâlmace la comandamentul german.

Rudolf Burger dă ordin:

— După masă, la patru, soldaţii fugari care s-au întors acasă să se prezinte la primărie. Să nu rămână ascuns niciunul. N-avem de gând să internăm pe nimeni în lagăr, vrem numai să ştim numărul lor. Îi socotim prizonieri şi vom controla în fiecare seară dacă nu cumva au părăsit satul

pentru a se duce din nou pe front. Familia aceluia care va lipsi de la apel va fi arestată.

Veteranul Diş sună goarna pe linia satului şi cheamă lumea la primărie. Notarul răspândeşte ordinul neamţului.

Se face strigarea: optzeci şi şase, de bărbaţi au dezertat… Optzeci şi şase de oameni din sat s-au lepădat cu scârbă de război…

— De ce v-aţi întors?

— Ne-am săturat de război. Ne ciomăgeau plutonierii. Ne împuşcau din spate ofiţerii, din ascunziş, să înaintăm…

— Asta nu poate fi adevărat! răcneşte noul primar pus în capul satului de Rudolf Burger, bogătaşul Mirea Savu. Trebuia să muriţi, să apăraţi patria…

— Las-o mai moale cu patria, primarule. Tu ai făcut armata? întreabă ciungul din cătun.

— N-am făcut-o, că eram singur la părinţi, aveam pământ, şi pământul trebuie muncit.

— Atunci nu mai vorbi. Tu trebuia să mergi la armată, la război, să-ţi aperi pământul. Eu ce să-mi apăr… Păduchii?…

— Totdeauna sări cu gura, ciungule. Te ştiu de la răscoale…

— Bine că mă ştii…

Mirea Savu e scurt şi gros, îndesat. Are pământuri multe şi vite. S-a rugat de nemţi să-l numească primar, ca să-şi apere avutul de rechiziţii. Le-a jurat credinţă. Cheamă pe înserat femeile mai tinere, cu bărbaţi plecaţi la război, la primărie. Le răstoarnă pe mese, pe duşumea.

Pe cele care nu crâcnesc le mai scuteşte de dări. N-a lăsat nevasta să-i nască decât un copil – să nu i se împartă după moarte averea în două…

Învăţătorul din cătun era ofiţer de rezervă. A plecat pe front părăsindu-şi casa, nevasta şi doi copii.

Frumoasă nevastă are învăţătorul din cătun! Fată cu carte. Fata unui mic proprietar dinspre Olt. A învăţat la pension, la Bucureşti. Vorbeşte şi nemţeşte. Întâi a descoperit-o Ganz. Mai pe urmă a descoperit-o şi Rudolf Burger. Ganz s-a ales cu câteva cravaşe pe spinare. Le-a luat, a salutat, a plecat.

În casa învăţătorului Bivolaru face chefuri în fiecare seară feldvebelul Rudolf Burger. Dandanaua ţine până la ziuă. Câteodată, oamenii o văd noaptea pe femeia învăţătorului îmbrăcată milităreşte, plimbându-se la braţ pe uliţă cu şeful nemţilor. Muierile o clevetesc şi-i întorc spatele când o întâlnesc.

Se ştie acum că învăţătorul a căzut prizonier şi se găseşte închis, undeva în Germania. În fiecare săptămână, vin de la el scrisori lungi, în plicuri desfăcute. Le citeşte notarul, le citeşte poştaşul, le citeşte până şi vătăşelul primăriei. Tot satul află cuprinsul lor.

Învăţătorul e bolnav, nu mai trage nădejde de întoarcere. Îi aminteşte nevestei să aibă grijă de copii şi-i spune cât de dragă i-a fost altădată, cât de dragă i-a rămas acum. O îndeamnă să fie cuminte.

S-a spart casa lui Toma Ocî, a cârciumarului. Întâi a murit cârciumarul şi la câteva zile după el i-a călcat pe urme nevastă-sa. Fetele mai mari au plecat la oraş. Au apucat pe drumuri urâte. Pe cele mici le-au luat neamurile nevestei. A rămas stăpân peste cârciumă şi acareturi Mitică.

— Te mai duci la şcoală, la oraş, Mitică?

— Dacă a murit tata, cum o să mă duc…

— Şi ce-ai să faci?

— Am să vând tot şi am să mănânc.

— Pe urmă?

— O să văd eu ce-o să fac pe urmă.

A vândut pătulele, a vândut hambarele, a vândut lemnele din curte. Vite n-a vândut, că n-avea cârciumarul vite. În fiecare zi a mâncat o pasăre friptă pe care a tăiat-o, a jumulit-o, a părpălit-o pe jărăgai singur. S-au terminat şi păsările. Ca să aibă ce mânca, băiatul cârciumarului a vândut obloanele prăvăliei. Pe urmă a vândut uşile şi ferestrele desprinse cu tocuri cu tot din zid. Pe nimic le-a vândut. Vânduse mai înainte tejgheaua, paharele, sticlele, butoaiele din pivniţă. Straiele părinţilor le-a dat la ţigani. Nu le-a putut vinde. Cine să cumpere îmbrăcăminte de la ofticoşi?

— Mai ai ce mânca, Mitică?

— Nu mai am…

— Nu vrei să intri undeva să munceşti, Mitică?

— Nu vreau. Eu nu muncesc. Taica a fost cârciumar. Eu sunt băiat de cârciumar. Cum să muncesc?…

— Dar ce-ai să faci atunci?

— Am să rabd.

— Până când?

— Până când am să mor.

Am crezut că glumeşte. Mitică Ocî n-a glumit. A trecut toamna şi acum e iarnă. Miez de iarnă. Într-o odaie mai ferită, fără uşi, fără ferestre, Mitică Ocî a aşternut un coş de paie. Stă întins pe paie şi aşteaptă. Lângă el, un ulcior cu apă. Ia din când în când ulciorul. Îl duce la gură. Soarbe o înghiţitură de apă, îl pune la loc. Apoi iar rămâne întins, nemişcat. Se duce buhu: Mitică a lui Ocî s-a întins pe paie şi aşteaptă să moară…

— E bolnav Mitică?

— Nu, nu e bolnav. Dar vrea cu orice preţ să moară.

— Cum să moară, dacă-i sănătos?

— Păi, dacă nu mănâncă, o să rabde cât o să rabde şi într-o zi o să moară… De foame o să moară băiatul cârciumarului.

— Ei, asta nu se poate! E om! Cum putem noi să-l lăsăm să moară de foame?!

E lipsă mare în sat. Nemţii au cules tot ce se putea culege. Au scormonit pământul să vadă dacă nu cumva oamenii mai au porumb ascuns. Rumânii se aşteptau la asta. Au ascuns în aşa fel ce-au avut de ascuns, încât nemţii n-au descoperit un singur bob. Totuşi rumânii, vecinii mai ales, fac rost de o bucată de pâine, de un boţ de brânză, de un codru de mămăligă. Intră în curtea cârciumarului, pătrund în casă, îl caută prin odăile goale pe Mitică. Îl găsesc.

— Uite, Mitică, neică, adusei o bucată de pâine…

Mitică rămâne întins, nemişcat. Abia catadicseşte să răspundă:

— Nu-mi trebuie, nene Panaite, nu primesc pomană…

— O să mori, Mitică…

— Asta şi vreau…

— Nu-i păcat de tine?

— Nu-i păcat. Dacă a murit taica, vreau să mor şi eu. Nu vreau să fiu văzut muncind. Am fost băiat de cârciumar, nu înţelegi? Cum o să mă întorc la muncă? Să slugăresc pe la unul sau pe la altul? Să mă bată în câmp ploaia şi vântul? Nu! Aştept să mor…

— Aşteaptă, Mitică, o să mori.

Intră şi-l caută şi-l găseşte o femeie.

— Uite, măi Mitică, ţi-am adus, maică, o sticlă de lapte şi trei ouă. Ţi-am adus, măiculiţă, o felie de mămăligă. Mănâncă, maică…

Nevasta lui Ţânţu, văduva celui mai sărac om din sat, i-a adus mâncare lui Mitică Ocî.

— Mulţumesc, dadă, nu mănânc. Vreau să mor…

— Mori, Mitică…

Glasul i s-a stins. Ochii i s-au întunecat, i-au căzut fălcile. Oamenii vin, se strâng la fereastra scoasă din zid, se uită la

Mitică, îl privesc lung, dau din umeri. Aproape că nu e om în sat care să nu-i fi adus ceva de mâncare. Unii au aruncat mămăliga sau pâinea pe paie, lângă Mitică – poate s-o răzgândi când l-o răzbi foamea şi o mânca…

Nu s-a răzgândit. Acum, abia mai poate vorbi. Glăsuie ca din fundul unei gropi, cu o voce subţire, stinsă…

— Tot nu vrei să mănânci, Mitică?

— Tot nu vreau…

— O să mori, Mitică…

— O să mor…

Închide ochii. Nu mai vrea să stea de vorbă cu nimeni. Sunt trei săptămâni de când băiatul cârciumarului n-a pus pe limbă decât apă. Iarna s-a lăsat grea de tot. Gerul e aspru. Vântul fluieră prin casa fără uşi, fără geamuri. Fluieră vântul.

Într-o dimineaţă, l-au găsit pe Mitică mort. I s-a împlinit dorinţa. Să-i fie de bine!…

— Ce facem cu Mitică, domnule notar?

— Cu nepotu-meu?

Mitică era nepotul notarului.

— Ce să facem? o să-l îngropăm…

Au găsit în podul cârciumii câteva scânduri prăfuite. Dacă Mitică le-ar fi ştiut, le-ar fi vândut. I-au făcut un sicriu şi l-au îngropat.

Fără niciun alai l-au îngropat.

Timpul trece. Acum timpul trece greu, totuşi trece. Din nou a nins. Zăpada e înaltă.

Nemţii au dibuit magaziile şi hambarele boierului de la Saiele, pline cu bucate până la streaşină. Rudolf Burger a dat ordin:

— Trei sute de care să meargă mâine dimineaţă să aducă grâul la gară!

Notarul întocmeşte lista. Dezertorii de pe front sunt scutiţi. Sunt scutiţi şi bogătanii satului care au plătit

bacşişuri ca să nu fie mobilizaţi.

La corvoadă merg femeile celor care se bat pe undeva, prin Moldova, cu nemţii.

Trei sute de femei, mai tinere, mai vârstnice, lângă boii lor, tremură în zăpadă, pe linia mare a satului.

Notarul controlează cine a venit. Controlul e gata, convoiul, care pare nesfârşit, porneşte.

Urcă dealul convoiul spre conacul Saielelor, boii trag carul prin nămeţi. Desfundă zăpada femeile. Se împiedică şi cad. Se ridică. Plâng muiereşte, înjură ca bărbaţii.

Gerul e aspru. Mâinile şi buzele plesnesc. Vântul taie ca briciul pielea obrazului, picioarele înfăşurate în cârpe. Înainte! Înainte!…

La cârciuma lui Buciuc, notarul, primarul, consilierii comunali beau şi petrec. Băutura o plătesc scutiţii de corvoadă. Îşi află drum pe acolo şi răstoarnă câteva pahare pe gât şi Rudolf Burger.

Primăvară. Ne apropiem de Paşte. Frate-meu Ion aduce în casă o veste. I-a spus-o întâi mamei.

Ce lucruri se mai petrec la noi în casă!

Suntem unsprezece copii: doi ai tatii cu nevasta lui dintâi; doi – frate-meu Ion şi soră-mea Evanghelina – ai mamei, de la bărbatul ei dintâi. Ceilalţi am venit pe lume unul după altul şi suntem copii buni ai amândurora. Totuşi, de câte ori se vorbeşte de frate-meu Gheorghe ori de soră-mea Leana – de frate-meu Gheorghe, care a plecat de mic la învăţătură, şi de Leana, care trăieşte peste drum de noi, în casa Rimoantei – mama spune: copiii lui tat-tu. Iar când vorbeşte de frate-meu Ion şi soră-mea Evanghelina, nu uită să rostească – apăsat – copiii mei.

O întrebăm:

— Numai ei sunt copiii tăi, mamă? Noi ai cui suntem?

— Voi mai sunteţi şi ai lui tat-tu.

Se supără câteodată tata, ca omul. Mama îl ameninţă:

— O să crească băiatul meu mare, o să-l însor şi o să mă duc la el… Te las. Vă las.

Dintre câţi băieţi a născut mama, se pare că numai pe frate-meu Ion îl socoteşte băiatul ei – băiatul ei la care, când nu s-o mai putea înţelege cu tata, are să se mute cu aşternutul să-şi trăiască zilele din urmă…

Se gândeşte la asta în ceasurile ei de necaz, în zilele ei de adâncă mâhnire. Şi iată sorocul acesta, al căsătoriei lui frate-meu, a venit.

— Cu cine vrei să te însori?

— Mi-am găsit o fată, la Stănicuţ.

Mamei nu-i place răspunsul. De ani de zile mama se gândeşte să-l însoare pe frate-meu Ion cu o fată din vecini care are pământ, cu a lui Iancu Ban, cu onănăita.

Toate mamele din sat se gândesc să găsească pentru băieţii lor mirese cu pământ. Dar puţine fete au pământ şi băieţii tare sunt mulţi. Şi nu ştiu cum se face că pământ au numai urâtele.

Frate-meu nici nu vrea să audă.

— Pe cine vrei să iei? Pe a lui Ban?

— E buzată, nu-mi place.

— Dar cum e fata cu care vrei să te însori?

— Ai s-o vezi.

— A cui e?

— A lui Stănică Saftu din Sârbie.

Stănicuţul e sat nou, ceva mai sus de Omida, pe Călmăţui, jumătate locuit de români, jumătate de sârbi. Când s-a pus vatra satului au venit, de undeva, de peste Dunăre, şi sârbi.

Oameni mărunţi de statură, negricioşi, sârbii nu şi-au părăsit încă portul lor. La început nu cunoşteau o boabă româneşte, pe urmă au învăţat. Acum vorbesc ca românii. Nici nu-i cunoşti, decât după port. Între ei vorbesc tot sârbeşte.

S-au păstrat mult timp sârbi, nu s-au amestecat cu românii. Cu timpul, sârboaicele au început a se mărita cu băieţi de români. Românii îşi caută mirese în Sârbie.

— Cât pământ are?

— Eu ştiu? Trebuie să vă duceţi voi să aflaţi.

— E frumoasă?

— Mie-mi place.

Frate-meu Ion e înalt, subţire ca un şarpe, cu faţa uscăţivă, ochi negri, adânci. Poartă şi mustaţă frate-meu Ion, o mustaţă subţire lipită de buză, şi-i place să-i răsucească mereu sfârcurile.

Aflăm veste. Ne bucurăm şi nu prea. O să mai avem pe cineva la masă. Unde o să doarmă frate-meu Ion cu nevastă-sa?

Tata găseşte răspunsul:

— O să împărţim în două tinda, cu un perete subţire, şi o să avem astfel încă o odaie sub acoperiş.

— A cui fată spui că e?

— A lui Stănică Saftu.

— E om cumsecade, îşi dă cu părerea tata. Îl cunosc, are o droaie de copii. Zgârcit om!

Soră-mea Riţa intră în vorbă:

— Şi cum o cheamă pe sârboaica ta, Ioane?

— Olenca, dar noi o să-i spunem Lina. Eu aşa îi spun.

Nu se împotriveşte nimeni. Nimeni nu-şi arată dorinţa că ar voi s-o vadă la faţă.

Părinţii sunt înţelegători, nu se amestecă în viaţa copiilor.

— Şi când vrei s-o aduci, mă?

— Mâine seară.

— Ad-o, dar nuntă mare nu putem face.

— Vreau nevastă, spuse frate-meu, cu nunta, vom vedea…

Zilele s-au încălzit, zăpezile s-au topit.

Şuvoaiele de apă, câte n-au putut fi supte de pământ, s-au scurs spre gârlă. Câmpurile fumegă. O să răsară curând iarba.

Sărăcia s-a întins. Hambarele – goale. Se găseşte greu pâinea şi aproape tot atât de greu mămăliga. Câteva ciurele de făină tot au să se afle pentru ziua când frate-meu o să-şi aducă mireasa. Pentru ziua de mâine, adică.

De cum a trecut amiaza, mama a prins câteva orătănii, a pus pe frate-meu să le taie gâtul, le-a jumulit, le-a băgat în oală.

Sub ţest arde focul. În căpistere coca se umflă…

Casa miroase a pâine caldă – a pâine caldă şi a ciorbă fierbinte de găină.

S-a apropiat şi seara. E sâmbătă.

Încep să se adune, pe uliţă, în dreptul casei noastre, băieţi şi fete. Intră unii în arie. Avendrea s-a înfiinţat cu clarineta subsuoară, dar încă nu dă drumul cântecului.

Pe poarta dinspre linia ferată intră în arie frate-meu Ion, năuc parcă de bucurie, cu mireasa de mână. Soră-mea, cu noi toţi, cu tata, în jurul lor.

— Bine-aţi venit!

Mama, pe prag, îi aşteaptă. Se întunecă uşor la faţă. Fata pe care frate-meu Ion o aduce de mână e scurtă, groasă, ca o putină de groasă. Numai ochii îi sclipesc în cap, vii, ochi de cârlan. Nu se ruşinează deloc. Se uită în ochii noştri şi râde. Râde ca netoata. Dinţii îi sunt mici, ca dinţii de pisică. Mici şi albi. Albi ca laptele.

Hotărât, mamei nu-i place fata. Îi întinde totuşi mâna şi-i spune:

— Bună seara, fato. Poftim în casă!

Fata o ascultă.

În bătătură, Avendrea cântă. Se prinde hora.

În alte timpuri, prietenii fratelui meu ar fi scos pistoalele şi le-ar fi descărcat în văzduh. Acum nu e voie. Rumânii şi-au îngropat, înainte de venirea nemţilor, puştile de vânătoare şi pistoalele în pământ.

Dincolo de linia ferată sunt priponiţi caii noştri, care scurmă cu boturile în mirişti, după rădăcini de buruieni. Tata apucă un topor, se duce să le schimbe locul. Se iau după el ogarii.

Avem doi ogari: unul alb, altul negru, cu şoldurile pătate în cafeniu.

De când frate-meu a crescut, ţinem ogari în arie. Iarna, pe zăpadă moale, plecăm cu ei la câmp, la vânătoare de iepuri. Câteodată avem noroc şi ne întoarcem acasă cu doi-trei iepuri la spinare. Uneori venim cum am plecat, cu mâinile goale, fluierând a pagubă.

Iepurele ţâşneşte toamna dintre ierburi uscate, galbene ca şi blana lui, o ia la goană în salturi. Ogarii îi apucă urma, îl alungă, îl ajung, îl încolţesc, îl prind de ceafă. Noi, călări, ne ţinem de ogari. Descălecăm, le smulgem iepurele muşcat de moarte, îl aruncăm în traistă. Plecăm mai departe cu ogarii trufaşi, sprinteni. Vânătoarea de iepuri cu ogarii, iarna pe zăpadă, e mai frumoasă. Câmpul, tot alb, până la marginea zării. Cerul limpede, de sticlă albastră. Soarele – soare cu dinţi – muşcă. Iepurii sar atunci dintre răzoare. Dacă sunt graşi, grei, picioarele li se afundă în zăpada moale ca puful. Nu pot alerga în voie, uşor îi prindem.

S-a iscat o zi caldă în miez de iarnă, picură streşinile, spre ziuă plouă, burează, apoi dintr-o dată se schimbă vântul, bate cu îngheţ, se prinde polei pe arbori, pe poteci, încălecăm şi plecăm pe câmp, cât mai departe de sat, cu ogarii, la vânătoare de dropii. Grase, ca aripile prinse în pojghiţă de gheaţă, dropiile nu pot zbura, fug ce fug, le ajung ogarii. Trei zile mâncăm dintr-o singură dropie – când izbutim s-o vânăm… Sunt rare dropiile. Mai rari lupii, care

n-au loc unde să-şi aciuieze culcuşul şi puii. Pământul e arat, muncit. Au rămas zăvoaie pe Dunăre şi Olt, şi-o palmă de pădure la Adâncata. Au pierit şi vultanii. Au rămas ulii, ereţii. Vulpi mai sunt câteva în râpa de la Băneasa, din care izvorăsc trei fire reci de apă, cleştar… Vulpea încearcă uneori noaptea coteţele, dacă n-o simţ câinii. În râpă, frate-meu Ion a prins o dată o vulpe cu Avendrea. Păşteam caii pe mirişti. Ne-am dus pe înserat să-i adăpăm la cişmea. Malul aproape drept e plin de găuri, de vizuini. Am văzut cum s-a strecurat prin ierburi şi s-a tras în adânc, într-o vizuină, vulpea cu coada roşie-flacără.

— Rămâneţi voi aici, la pândă, ne-a spus Avendrea. Eu mă reped până acasă.

A plecat călare şi îndată s-a şi întors cu un şir de ardei iuţi. Am adunat buruieni şi balegi uscate, am aprins foc la gura vizuinii. Am aruncat ardeiul în foc. Fumul, gros şi înecăcios, a început a pătrunde în gaura adâncă, a ajuns la nasul vulpii. A răbdat ce-a răbdat vulpea, a scheunat, s-a repezit chefnind spre ieşire. O aşteptam cu bâtele, ridicate. Am doborât-o… Pielea i-a vândut-o Avendrea la oraş, în zi de târg… O fi făcut din pielea vulpii, un meşter, guler de palton ori manşon…

Orăşenii care au năpădit satul, de când a izbucnit războiul şi au căzut în mijlocul Turnului câteva obuze zvârlite de pe vasele austriece de pe Dunăre, poartă paltoane cu guler de miel ori de vulpe. Nevestele lor folosesc, să nu le îngheţe mâinile, manşoane de vulpe. Câte femei cu manşon, câte gulere cu blană, atâtea vulpi prinse, ucise, jupuite… Nu e de mirare că sunt rare vulpile.

Refugiaţii se ţin landră pe uliţele satului, se strâng la primărie, stau cu orele tolăniţi pe scaune în cârciumă, în cafeneaua ţaţei Lenea, unde joacă cărţi pe parale. Ninge şi trebuiesc desfundate drumurile de zăpadă. Dezbrăcaţi, luaţi la corvoadă, le desfundă. S-a umplut, ochi, tăietura, de

nămeţi. S-au oprit trenurile. Satul primeşte ordin să iasă cu lopeţile să desfunde linia ferată, să poată umbla iarăşi trenul. Iese satul şi limpezeşte linia.

— Pe orăşeni de ce nu-i scoateţi la corvoadă, primarule?

— Cum o să-i scoatem? Orăşenii sunt orăşeni… Oameni subţiri, nu pot să care sacul în spinare, nu ştiu să umble cu lopata.

— Să mănânce ştiu…

Au început a-i urî sătenii pe refugiaţi. Pălăvrăgesc întruna. Înainte spuneau că nemţii nu vor intra niciodată în ţară. Acum susţin dimpotrivă, că niciodată nemţii nu ne vor mai părăsi ţara, că nimeni nu va putea să-i înfrângă…

Ascultăm, ridicăm din umeri. Moşu-meu Burdulea a îmbătrânit de tot. Are treizeci şi ceva de nepoţi şi strănepoţi pe front. Vede bine. Aude încă bine. Se sprijină în toiag când merge. Tot se mai leagă cu glume de fete, de muieri… La primărie, nu-l mai rabdă inima, se amestecă în vorbă:

— Într-o noapte au să plece nemţii. O să-i vedem seara patrulând prin sat şi dimineaţa o să ne pomenim fără ei. N-o să le ducem dorul.

În locul lui Alistar Mânzu, plecat în Moldova – nu ştie nimeni dacă a ajuns ori n-a ajuns cu zile până acolo – a venit alt subprefect, unul Mitiţă Bosoancă, mărunt, ciupit de vărsat, crăcănat. A fost ofiţer, l-au prins nemţii, l-au ţinut în lagăr, l-au făcut să treacă de partea lor. E de prin Turnu, fecior de negustoraş stămbar. Le spune oamenilor:

— Sunt tari nemţii, măi oameni, sunt tari. Au să cucerească toate ţările. E bine să ne dăm cu ei, să fim prieteni cu ei, una cu ei…

— Aşa cum e una calul cu călăreţul, spune râzând moşu-meu Burdulea. Noi calul, neamţul călăreţul… Noi dedesubt, neamţul deasupra. Asta o să meargă un timp. O să zvâcnească o dată calul şi-o să-l arunce pe călăreţ în şanţ să-şi rupă gâtul. Cine erau mai tari ca turcii!… I-au alungat

creştinii până dincolo de Balcani… Ehei!… Nu ţine mult nici puterea neamţului!…

— Atunci – se amestecă în vorbă Lambe Rigopol, învăţător de oraş, refugiat în sat – erau în putere ruşii. Acum ruşii s-au răsculat, l-au dat jos pe ţar, nu mai vor să lupte soldaţii. Cer pământul boierilor… Au făcut revoluţie…

— Apăi, bine au făcut. S-or fi săturat şi ei de război şi de asuprire…

Ciungul din cătun a vorbit aşa. Mâneca goală îi atârnă moale.

Subprefectul se supără:

— Dumitale ţi s-a urât cu binele? Aş putea să te închid…

— Cu asta n-o să potoleşti revoluţia din Rusia, domnule subprefect…

Oamenii au aflat că dincolo de hotarele Moldovei fierbe, cât e Rusia de mare, revoluţia, că împăratul a fost doborât de pe tronul lui de aur şi că revoluţia se întinde, că boierii fug… Au aflat şi aşteaptă să vadă ce-o să se petreacă mai departe.

Deocamdată îi văd pe nemţi îngrijoraţi, sleiţi. Soldaţii care trec spre frontul din Moldova sunt din ce în ce ori prea bătrâni, ori prea tineri. Mereu trec spre front soldaţi mai bătrâni decât bătrânii, mai tineri decât tinerii care au avut acelaşi drum cu o săptămână în urmă…

— Le merge bine nemţilor?

— Le merge. Vorba aceea: „Mamă!” „Ce e, măi”? „Nu-i e bine vacii noastre!” „Ce are?” „Vine tata de la câmp cu pielea ei pe ciomag!”

Iarna asta n-am folosit ogarii, nimeni nu şi-a folosit ogarii. N-au îngăduit nemţii.

A schimbat tata pripoanele cailor. Coboară poteca spre casă cu toporul în mână.

Spaima satului a devenit de câtva timp soldatul Franţ, de la comandamentul german. E venit de curând în sat. Scurt, blond, mustăcios, şchioapătă de piciorul drept. A băgat frica în norod. Se plimbă pe uliţa satului, de parcă ar fi întruna ameţit de băutură. Pe cine-l întâlneşte, îl loveşte cu cravaşa în obraz, pe spinare, unde nimereşte.

E necăjit tare: cinci fraţi au plecat pe front. Până acum au murit patru. El e al cincilea şi a fost rănit la picior, a rămas beteag. A nădăjduit că va fi lăsat la vatră. Se pare însă că numărul nemţilor s-a împuţinat. A fost trimis la etape.

Îndârjit, îşi varsă necazul pe cine poate. Înjură întruna pe limba lui. Târgoveţii refugiaţi în sat, care ştiu nemţeşte, spun că l-ar fi suduind până şi pe împăratul lor, care a pornit focul şi prăpădul în toată lumea. Poţi să-i crezi?…

Venind de-a lungul uliţei, îl întâlneşte pe tata. Începe să urle, apoi se aruncă asupra lui cu cravaşa, îl apucă de umăr şi-l îmbrânceşte spre comandatură…

S-a rupt hora. Băieţii şi fetele s-au risipit ca un stol de vrăbii în care cineva ar fi tras cu praştia.

Mă smulg din grămadă şi mă iau după neamţ… îl duce la comandament pe tata. Rămân pe prispa comandamentului şi aud cum Franţ îl bate pe tata. I s-a părut neamţului că tata a vrut să-l omoare cu toporul…

Intru înăuntru şi încerc s-o lămuresc pe cârnăţăreasă.

Cârnăţăreasă îl lămureşte pe neamţ. Îi vine greu să creadă că n-are niciun motiv să lovească.

Cu faţa însângerată, tata s-a apropiat de cârnăţăreasă, o roagă:

— Scapă-mă, coană Miţo. Am să-ţi aduc o gâscă.

— Două să-mi aduci…

— Două o să-ţi aduc…

Cârnăţăreasa se aşează între tata şi neamţ. Îi turuie gura.

Până la urmă, neamţul se moaie. Ne face semn să plecăm.

Plecăm. Tata înainte, eu după el.

Nunta s-a spart. Au rămas numai doi-trei vecini. Frate-meu Ion, de ciudă, a deşertat pe gât câteva ulcele de ţuică. I s-a aprins faţa. Ochii îi sticlesc ca unui lup. Se plimbă prin odaie, furios.

— Mă duc să-l omor!

Un potop de înjurături îi năvăleşte pe gură.

— Mai bine te-ai potoli, îi spune tata. Ai putea să loveşti unul-doi din ei, apoi nemţii te-ar împuşca. Cu ce ne-am alege…

Îşi spală obrazul de sânge şi peste rănile adânci mama îi presară făină.

Au plecat vecinii. Am rămas singuri. Ne culcăm în odaie. Frate-meu şi-a pregătit culcuşul cu mireasa în tindă.

Să le fie de bine!

De ferestre s-au lipit spinările de întuneric ale nopţii.

Noaptea e neagră, deasă, s-o tai cu cuţitul.

A doua zi dimineaţă, soldatul Franţ a intrat în curtea noastră. Ogarii stăteau în bătătură, zgribuliţi pe un maldăr de paie. S-a apropiat de ei şi i-a împuşcat cu pistolul.

Am ieşit pe prispă. Ogarii mai zvâcneau din picioare. Tata, frate-meu Ion tremurau, gata să-i sară neamţului în spinare. I-a potolit pe amândoi mama, plângând.

A colindat toată ziua satul soldatul Franţ. A intrat prin oboare, a împuşcat ogarii. A dat ordin ca ogarii împuşcaţi să fie aduşi în curtea şcolii. I-am târât cu cârligul şi noi pe ai noştri.

I-a chemat pe Buzulică şi pe Oanţă, ţiganii satului, şi le-a poruncit să-i jupoaie.

Grădina, nevasta fierarului Oanţă, a alergat la subprefect.

— Scapă-mi bărbatul de ruşine, boierule, pupa-ţi-aş tălpile… Scapă-mi-l!…

— Ordinul comandamentului german e sfânt, femeie.

Buzulică şi Oanţă au început a jupui ogarii, a săra pieile şi a le întinde pe frânghie, la uscat. Apoi au îngropat hoiturile…

Dar, cu asta, necazurile nu s-au isprăvit. Abia au început.

Nu mai umbla de mult moara de apă de lângă zăgaz.

— Ştie cineva în sat să facă săpun? a întrebat Burger.

— Toate muierile ştiu, i-a răspuns primarul.

Au adus nemţii de la oraş cazane, au schimbat moara în fabrică de săpun. Oamenii au fost obligaţi să-şi aducă la moară câinii legaţi cu sfoară şi aci să-i ucidă cu bâtele.

Pentru atâţia câini nu ajung doi jupuitori – Buzulică şi Oanţă nu pridideşc cu munca.

— Fiecare să-şi aducă la moară, să-şi omoare şi să-şi jupoaie câinii! a sunat noul ordin.

Acum lunca e plină de piei de câine presărate cu sare, întinse la soare, la uscat. Sub cazane, arde mereu focul. Fierb cazanele – cu grăsime de câine, cazanele cu cenuşă, cu leşie. Muierile din sat, alături de copiii lor, muncesc la fabrica de săpun, împlinesc corvoada, fabrică pentru nemţi săpun de câine şi… blestemă.

— Dacă au ajuns nemţii să ne pună să fabricăm pentru ei săpun de câine, nu mai au mult până vor începe a se hrăni cu carne de câine… Sfârşitul e aproape…

Nemţii trimit cutii cu ouă acasă, în Germania. Între ouă aruncă boabe de grâu – în fiecare cutie o străchinuţă de grâu.

— Trebuie să fie foamete mare la ei.

— Au să piardă războiul nemţii, curând-curând…

— O să pleci odată cu ei, domnule subprefect?

— Să plec? De ce să plec? Nemţii rămân la noi pe vecie…

Subprefectului i-a pierit totuşi ţâfna. A prins a se clătina în inima lui credinţa în biruinţa nemţilor. Nu scapă o vorbă. Dar rumânii îl simt că nu e în apele lui, că nu-i sunt boii acasă…

Valea Călmăţuiului miroase toată a carne de câine, a fiertură de câine. Săpunul închis în lăzi apucă drumul Germaniei. Miros greu lasă în urma lor vagoanele…

Unele femei din sat parcă şi-ar fi uitat cu totul bărbaţii plecaţi departe.

Au trecut luni şi luni din ziua mobilizării.

De dincolo de front, nu mai soseşte nicio scrisoare. Dincolo de front, nu mai trece nicio scrisoare.

Aflăm din când în când că bătăliile se ţin lanţ, şi din ziare aflăm la primărie că în Moldova oamenii nu mor numai de gloanţe, ci şi de tifos.

Bine că n-am plecat în Moldova!

— Ţi-e dor de bărbat, Ileano?

— Mi-e dor, nene Nae, dar ce să fac?!

— Să viu deseară pe la tine, să vorbim!

— Vino.

Întâi, i s-a scornit uneia nume rău, pe urmă alteia şi alteia şi alteia.

Dada Mitra, nevasta lui nenea Mihalache Gagiu, e mereu cu sprâncenele încruntate.

— Să viu deseară pe la tine, Mitro?

— Să nu vii, nene Simioane, că pun câinii pe tine.

Trec cu Turturică în susul satului pe lângă aria ei. Dada Mitra, la gard:

— Unde te duci, Darie?

— La alde Mănoiu.

— Când te întorci, să baţi, daică, în poartă.

— Am să mă întorc cu Turturică.

— Să bateţi amândoi în poartă, daică…

La marginea dinspre miazănoapte a satului stau alde Mănoiu. Mănoiu a plecat la război. Şi băiatul cel mare al lui

Mănoiu a plecat la război. Au rămas acasă nevasta lui Mănoiu, oarbă, şi fetele lui Mănoiu, trei…

La Mănoiu vorbim cu fetele, ne hârjonim.

Noroc au numai băieţii mai mari, noi ne uităm şi facem zâmbre…

Batem în gardul dadei Mitra. Nici n-apucăm a bate de două ori.

— Aici sunt, daică… Intraţi înăuntru.

Deschide poarta ariei şi ne apucă de mână. Ne duce spre şura de paie.

Mă ia în braţe dada Mitra… Ne prăvălim ca din vârful unui munte… Ne prăvălim într-o prăpastie adâncă, adâncă…

Mă ridic ameţit. După mine se prăvăleşte Turturică.

— Să veniţi şi mâine seară.

— Venim şi mâine seară.

— Să mai aduceţi şi pe alţii.

Plecăm, cu obrajii aprinşi de ruşine – numai de ruşine…

Tinda a fost împărţită în două printr-un zid de paiantă. Uşa şi fereastra le-a făcut unchiu-meu, Preda, pe care niciunul dintre noi nu-l poate suferi din cauza minciunilor lui. Spune minciuni cu ghiotura, dar de lucrat, lucrează bine. În câteva zile, odaia fratelui meu Ion a fost gata. Şi patul a fost gata.

În casa noastră se iscă ceartă.

În noaptea Învierii s-a iscat ceartă.

N-am aşteptat să sune clopotul de înviere, că biserica nu mai avea clopote. Ne-am culcat devreme şi pe la unsprezece ne-am trezit. Aprindem lampa, ne spălăm pe obraz şi ne îmbrăcăm cu ce avem mai bun. Şi-a luat fiecare în sân ouă roşii. O să le ciocnim şi o să le mâncăm în curtea bisericii, după ce vom fi luat paşte.

Toţi ne-am trezit, toţi ne-am spălat, toţi ne-am îmbrăcat.

Frate-meu Ion cu Lina dorm duşi. Ciocănim în uşa lor şi-i trezim.

— Voi nu mergeţi la biserică? întreabă mama.

Frate-meu Ion răspunde somnoros:

— Nu mergem, mamă.

— De ce nu mergeţi? Vreţi să vă aducem paşte acasă?

A ieşit în prag cu cojocul în spinare frate-meu.

— Nu, mamă. Să nu aduceţi paşte acasă. Eu cu Lina nu luăm paşte.

Mama nu pricepe.

— Cum nu luaţi paşte?

— Iaca, nu luăm.

— Ce vorbă e asta?

— Noi suntem adventişti.

— De când?

— Mai de mult…

Mama îşi îndoaie grumazul.

Plecăm spre biserică. Tata începe să glumească:

— Nu ştiam că am păgâni în casă.

L-a lăsat nepăsător ştirea…

Popa Bulbuc tot nu vorbeşte cu noi. Ne-a urât cât ne-a urât, apoi a întins tatii o punte de împăcare. Asta s-a întâmplat acum patru ani. Frate-meu Gheorghe terminase seminarul. A făcut popa înţelegere cu vărul Niculae Dimozel, dirigintele poştei, care i-a trimis telegramă lui frate-meu:

„Vino. Tata pe moarte.”

A iscălit-o pe mama. Telegrama a plecat, şi frate-meu Gheorghe a primit-o la un ceas după ce dăduse cel din urmă examen. S-a împrumutat la prieteni, şi-a cumpărat bilet de tren. Ne-am trezit cu el la miezul nopţii, bătând în

poartă… Tata, somnoros, deschisese. Frate-meu Gheorghe aruncase în mijlocul casei geamantanul şi începuse să înjure.

Mă uitam la el, buimac de somn. Era înalt şi frumos. Purta haine negre şi vipuşcă albă la pantaloni. Îşi luase şapca din cap şi dăduse cu ea de pământ. Ţipa cât îl lăsau puterile:

— De ce v-aţi bătut joc de mine?

Nu înţelegeam niciunul nimic.

— Cine-şi bate, mă, joc de tine?

Frate-meu Gheorghe a scos atunci din buzunar telegrama şi a citit-o: *„Vino. Tata pe moarte.”*

A început să râdă tata:

— Nu ţi-am scris nicio telegramă şi, cum vezi, sunt sănătos tun. Să ştii că văru-tău Niculae ţi-a făcut-o, Niculae cu popa Bulbuc. I-am văzut tăinuind la cârciumă la Toma Ocî.

Avea popa fată de măritat, pe Dumitra, şi voia numaidecât să-l pricopsească pe frate-meu cu ea.

Încet-încet, frate-meu Gheorghe s-a potolit şi s-a sfătuit cu tata.

— Fiindcă am venit, să mergem mâine la popa, să vorbim despre însurătoarea mea cu Dumitra.

Ne-am mai strâns niţel, i-am făcut loc în pat, la margine, lângă perete.

Tare m-am mirat a doua zi dimineaţă, când l-am văzut pe frate-meu că-şi spală dinţii cu o periuţă îngustă pe care întindea dintr-un tub rotund un fel de cocă roşie.

S-a îmbrăcat seminaristul, s-a periat, a plecat cu tata la văru-meu Niculae Dimozel…

Văru-meu Niculae a stat ce a stat cu ei la taifas, apoi s-au cărăbănit la popă.

S-au dus la prânz la popa, la masă, tata, frate-meu, văru-meu Niculae Dimozel. Au venit spre seară. Frate-meu

Gheorghe râdea să moară. Ne povestea:

— Mi-a plăcut popa. Ne-a primit de parcă am fi fost prieteni de când lumea. Preoteasa a întins masa. Ne-a dat ţuică. Am băut ţuica. Ne-a servit ciorbă de pui. Am mâncat ciorba de pui. Pe urmă ni s-a adus friptură şi vin. Am mâncat friptura şi am băut vinul. Dumitra copsese şi cozonac. Se învârtea prin casă, băcănită pe obraji şi mototoală. Înghiţea cu noduri. Mă uitam la ea şi mă prefăceam că mă uit cu dragoste. Cam pe la sfârşitul mesei, Dumitra a ieşit să pregătească dulceaţă şi cafea.

— Şi aşa, părinte Tomiţă, doreşti să-ţi devin ginere?

— Doresc, taică.

— Aşadar, vrei să-mi dai pe Dumitra de nevastă?

— Vreau, Gheorghiţă taică, de ce să nu vreau!

— Şi pe lângă Dumitra, ce-mi mai dai, părinte Bulbuc?

— Apăi, Gheorghiţă taică, două pogoane de pământ.

— Părinte Bulbuc, îmi dai prea puţin.

— Dar cam ce pretenţii ai avea dumneata, Gheorghiţă?

— Nu prea mari, părinte Bulbuc.

— De-o pildă, taică?

— Uite, părinte, să-mi dai… cincisprezece pogoane de pământ.

— Păi douăzeci am cu toatele, taică.

— Ştiu, părinţele.

— Şi altceva?

— Altceva, părinte Bulbuc, să ne ridici casă nouă, să-mi dai boii şi vacile şi caii şi, pe deasupra, parohia sfinţiei-tale.

— Şi eu cu ce să mă ocup, taică?

— Să rămâi preot ajutător pe lângă mine, părinte Bulbuce…

— Mă, Gheorghiţă, dumneata glumeşti?

— Nu glumesc, părinte. Ce? De glumă-mi arde mie?

— Mă, Gheorghiţă, dumneata n-ai băut cumva un pahar mai mult decât trebuie?

— Oi fi băut, părinte, dar socoteala asta am făcut-o înainte de a veni la sfinţia-ta în casă.

Ce mai tura-vura. Popa se zvârcolea de parcă ar fi fost tras în frigare, prăjit pe jărăgai. Dumitra se plimba prin tindă, pe la uşă, auzea tot. A podidit-o plânsul, a ieşit în arie. S-a dus la sălciile dinspre baltă să se ascundă, să-şi jelească amarul…

— Şi popa Bulbuc?

— Popa se făcuse pământiu la faţă. A văzut că-l iau peste picior. Ne-a mai dat să bem câteva ulcele de vin. Ne-am ridicat, ne-am luat ziua bună de la el.

Frate-meu, seminaristul, a scos din buzunar o fotografie şi ne-a arătat-o:

— Uite, cu fata asta mă însor, cu Mărioara.

Ne-am uitat la poză. Era o fată cu ochii mari, miraţi, cu coade lungi căzute pe umeri.

Seara, frate-meu a plecat la Bucureşti, de unde venise. Ne-a trimis scrisoare că s-a însurat. Nu l-am mai văzut niciunul de atunci. Trăieşte pe undeva, pe aproape de munte.

Din ziua aceea, popa Bulbuc a rămas tot supărat pe noi. Nu ne mai urăşte, ca înainte, nici nu ne înjură, nu se uită la noi. La Bobotează, tot nu trece cu botezul prin casa noastră, ne ocoleşte. Ne-am obişnuit şi cu asta.

Sunt câţiva ani de când în satele învecinate şi-au făcut apariţia adventiştii.

Ce-or fi adventiştii? Ne-am lămurit curând.

La Secara, s-a preoţit băiatul popii de la noi, care, cu chiu, cu vai, a sfârşit seminarul. La Saiele, s-a popit vărumeu Laur Daudescu, care s-a însurat cu fata popii Bulbuc, cu Dumitra. La Băneasa, e un popă între două vârste. A fost, până mai anul trecut, om de treabă, dar s-a schimbat.

Popii din aceste trei sate asupresc oamenii: le cer preţuri mari la botezuri, le cer preţuri mari la nunţi, le cer preţuri mari la înmormântări. Până nu-i pui popii sfanţii în palmă, nu-ţi ridică mortul din bătătură.

Rumânii s-au adunat, s-au gâlcevit cu popii, au mers la oraş şi s-au plâns. Protopopul i-a luat în răspăr. Le-a grăit:

— Dar cu ce vreţi să trăiască popii? Lefurile sunt mici. Au şi ei greutăţi. Dacă vă place, dacă nu, nu vă cununaţi la biserică, creşteţi-vă copiii nebotezaţi, îngropaţi-vă morţii fără popi!

Protopopul e un popă înalt şi gras, de la Seaca, de pe valea Dunării. Umblă cu trăsura. Se urcă protopopul în trăsură, arcurile se îndoaie, mai-mai să se rupă, caii, chiar dacă merg la pas, curând fac spume. Burta protopopului – cât un sac…

Au revenit oamenii necăjiţi pe la casele lor.

Fraţii Ioviţoiu, din Secara, au luat drumul Bucureştilor, toamna, şi s-au întors acasă primăvara. Au adus în desagi cărţi, au început a aduna oamenii şi a le vorbi.

— Învăţătura pe care popii o propovăduiesc în biserică nu e bună, spun fraţii Ioviţoiu. Altfel scrie în cărţile sfinte.

Îi lămuresc pe rumâni asupra unui altfel de înţeles al cărţilor bisericeşti.

Sunt rumâni care nici nu mai pun piciorul pe la biserică. Le nasc nevestele, nu-i mai botează. Se căsătoresc, mor, nu mai cheamă popa. Unul dintre fraţi deschide cartea şi citeşte rugăciunea.

S-au speriat popii. Învăţătura nouă s-a răspândit repede. Aproape jumătate din fiecare sat a trecut la noua credinţă.

Popii au cerut ajutorul prefectului, şi prefectul a dat ordin jandarmilor să-i aresteze pe zăbăuci şi să-i ducă la prefectură.

Prefectul a strigat la oameni, şi oamenii, cu neveste, cu copii lângă ei, au rămas neclintiţi în noua lor lege.

I-a închis în beciul prefecturii şi i-a ţinut acolo numai cu apă. Rumânii, pe întuneric, au cântat întruna cântecele lor.

Oraşul s-a adunat ca la urs la grilajul prefecturii să-i asculte pe întemniţaţi cum glăsuiau.

Prefectul a fost nevoit să-i trimită noaptea, între santinele, la închisoare.

În câteva zile, toţi puşcăriaşii – hoţi de cai şi de găini – cântau alături de adventişti cântece care treceau departe spre oraş, peste zidurile închisorii. Cânta cu puşcăriaşii până şi Oică, directorul puşcăriei.

Prefectul i-a luat atunci pe rumâni şi i-a închis la comandamentul de jandarmi: bătaie dimineaţa, bătaie la prânz, bătaie seara, bătaie la miezul nopţii. Totul a fost zadarnic, oamenii nu s-au înduplecat să se întoarcă la legea veche.

Rupţi, lihniţi de foame, rumânii au fost puşi în libertate.

Asuprirea prefecturii n-a înspăimântat pe nimeni. Numărul adventiştilor creşte mereu.

— Ce vor adventiştii?

— Nu vor nimic. Ei cred că pământul şi stelele şi luna le-a făcut Dumnezeu. Cred că pe lumea asta bine e să fii cinstit şi drept. Şi mai cred că, pentru a ţi se deschide după moarte porţile raiului, nu este nevoie să plăteşti bir popii şi nici să calci prin biserici cu sfinţi uscaţi, zugrăviţi pe ziduri.

Cumnată-mea Lina purta în ea dorinţa de a se face adventistă, înainte de a se mărita. După măritiş, s-a dus singură la Secara, fără ştirea lui frate-meu şi, când s-a întors de acolo, era trecută la legea nouă.

Nu i-a trebuit mult să-l hotărască şi pe frate-meu. Au păstrat între ei taina. În noaptea Paştelui au trebuit să se dea în vileag.

Mama îşi aduce aminte de bunicul, de barba lui galbenă, de ceasloavele din care citea seara, la lumina opaiţului.

Mama nu prea crede în popi. Ea spune mereu că noi, copiii ei, trebuie să ne ferim, să nu furăm, să nu minţim, să nu râvnim la ceea ce nu este al nostru. Mama crede că Dumnezeu e pretutindeni: în aerul pe care-l respirăm, în ierburile care cresc, în stele, în soare.

Se duce la biserică dintr-o obişnuinţă care s-a înrădăcinat adânc în întreaga ei fiinţă: dacă aşa au crezut părinţii şi bunicii şi străbunicii, poate că aşa e bine.

Lepădarea de lege a lui frate-meu Ion a mâhnit-o, totuşi, adânc.

Ajungem la biserică. Ne strecurăm înăuntru. Abia ne strecurăm înăuntru.

Biserica zumzăie ca un stup. În candelabre ard lumânări de ceară, de seu, şi picurii fierbinţi se scurg pe noi, sleindu-se în păr, pe umeri, pe spate. Ard undeva, în fund, lângă altar, câteva căţui cu tămâie. Fumul e gros, dar mirosul de tămâie e plăcut şi îneacă mirosul greu al trupurilor lipite, stropşite aproape.

Nu s-a terminat slujba. În altar, dincolo de catapeteasmă, ţârcovnicii fărâmă pâine, în străchini mari pline cu vin: paşte…

Se cântă rugăciunea cea mare a învierii. Popa spune:

— Hristos a înviat!

Satul răspunde într-un glas:

— Adevărat a înviat!

Calc peste piciorul nu ştiu cui şi nu mai ştiu cine-mi calcă şi-mi sfărâmă picioarele.

S-a dat drumul la paşte… Ca să ajungi la buza altarului, unde ţârcovnicul ţine în braţe strachina cu dumicaţi de pâine muiaţi în vin şi o lingură de lemn, trebuie să treci pe lângă popă. Popa te unge cu mir pe frunte, îţi dă să-i pupi laba, te strecori pe lângă el şi ajungi la ţârcovnic. Acolo, întinzi mâna, iei lingura, o înfigi în strachină şi duci paşte la gură. Mesteci şi înghiţi. După ce ai făcut asta, ai dreptul să

spargi oul din sân, să-l cureţi de coajă, să-l mănânci. S-a sfârşit postul cel mare.

De la o margine la alta a bisericii, popa a zăgăzuit cu un şir lung de mese trecerea spre strachina cu paşte. Nu poţi să iei paşte, dacă n-ai trecut pe lângă popă, dacă nu te-a miruit popa.

Lângă popă, pe masă, un catastif mare deschis. Ajuns lângă popă, capul familiei scoate un leu din buzunar şi-l dă ţârcovnicului. Ţârcovnicul trece numele omului în catastif, Omul s-a miruit şi i se dă drumul să treacă la paşte. Unul după altul sunt miruiţi şi li se dă drumul spre altar celor din familie. Odată ce ai luat paşte, ieşi în curtea bisericii prin uşa lăturalnică. Dacă vrei, mai vorbeşti cu unul sau cu altul. Dacă nu, spre casă te grăbeşti, să-ţi îndopi pântecul.

Ne înghesuim şi noi şi încercăm să ne apropiem de popă. Dar uite, înaintea noastră e Pavel Iliuţă cu nevast-sa, cu fiu-său, cu noră-sa.

Un singur băiat are Pavel Iliuţă, pe Raiciu. L-a însurat cu câteva săptămâni înainte de Paşte.

Pavel Iliuţă scoate leul şi-l întinde ţârcovnicului. Trece cu nevastă-sa spre altar. Dă să treacă şi băiatul lui Pavel. Popa îl opreşte:

— Leul!

— A plătit tata.

— Plăteşte şi tu, că eşti cap de familie.

— Nici nu m-am cununat, părinte, o să plătesc la anul.

— Nu-ţi dau drumul să iei paşte.

— N-am părinte, un leu. O să-ţi plătesc altă dată.

— Las’ că vă ştiu eu, sunteţi nişte tâlhari. Dacă nu plătiţi acum, nu vă mai prind la biserică până la anul. Şi până la anul… Ori moare măgarul, ori pierde samarul.

— N-am, părinte!

— N-ai, nu-ţi dau paşte.

Flăcăul îşi frământă pălăria în mână şi nu ştie ce să zică. Popa l-a umplut de ruşine în faţa satului. Lumea îl împinge din urmă:

— Dă-i drumul, părinte, că ne apucă ziua. Lasă-l dracului, că o să-ţi plătească el.

Tata, lângă noi, fierbe. Se întoarce şi ne spune:

— Dacă mi-ar face mie una ca asta popa, l-aş tăvăli prin biserică, i-aş arăta eu lui paşte, ’tu-l în paşte pe mă-sa!

Lumea, care aude, ridică glasul la popă:

— Dă-i drumul la paşte, părinte!

Popa se înfurie:

— Dumnezeul mamei voastre! Ţipaţi la mine? Nu vă mai dau la niciunul paşte. Nu mai vreau să mirui pe nimeni…

Se întoarce spre cântăreţ:

— Intră cu paştele în altar, Lazăre, şi închide uşa. Până nu plăteşte satul pentru ăsta, am oprit slujba…

Oamenii se burzuluiesc. Între popă şi mulţime prind a zbura, ca nişte lilieci, înjurăturile.

Popa se ţine tare. A umplut cu propriul lui trup trecerea spre altar. Ridică în sus mâna în care ţine crucea şi mâna cealaltă în care păstrează ulceaua cu mir:

— Dacă nu vă potoliţi, vă blestem, ’tu-vă mama voastră de mârlani…

Rumânii, scârbiţi, se potolesc. Se dau un pas îndărăt. Se scurmă fiecare în buzunar şi, într-o pălărie, adună leul cerut de popă. Aruncă ţârcovnicului o grămadă de bani de cinci.

Popa deschide calea şi continuă miruitul oamenilor. Ne miruim şi noi. Luăm paşte în gură şi-l mestecăm. Tata îl folfăie, îl scuipă.

— Nu mă mai prinzi, popă Bulbuc, nici mort pe la biserică!…

Popa nu-i răspunde. E grăbit să sfârşească miruitul oamenilor.

Toaca mai sună peste sat Învierea.

Răsăritul ne află sătui, adormiţi.

Între noi şi frate-meu Ion au loc, câteva zile de-a rândul, schimburi de vorbe. Frate-meu s-a îndârjit. Parcă i s-a aprins în ochi văpaie nouă. Nu credea în nimic înainte. Acum crede în ceva.

Cu toată bătaia luată în timpul copilăriei, nu izbutise să înveţe carte. Abia reuşise să cunoască literele. Acum stă ceasuri întregi cu cartea pe genunchi, leagă cuvinte, încheagă fraze şi, din ce în ce, citeşte mai bine.

Şi-a cumpărat o tăbliţă, un condei, un burete. Scrie, învaţă să scrie. Îşi bate capul şi cu nevastă-sa să scrie, să citească.

Râvna lor o minunează pe mama. În sufletul ei însă s-au turburat apele. Mereu e mâhnită. Pe frate-meu şi pe nevastă-sa îi socoteşte păgâni, spurcaţi.

Frate-meu Ion cu nevastă-sa nu mai au loc la noi la masă. Nu mai mănâncă din aceleaşi străchini, nu-şi mai gătesc bucatele în aceleaşi vase.

Şi-au cumpărat însurăţeii un ulcior din care numai ei doi beau apă.

Mama nu mai vorbeşte cu niciunul. Atât i-a spus lui frate-meu:

— Nu vreau să te mai văd! Nu vreau să vii nici măcar la înmormântarea mea, când o fi să mor.

Tata s-a mai îndatorat încă o dată şi a tocmit meşteri să-i ridice lui frate-meu casă pe locul moştenit de el de la taică-său, la Stănicuţ.

Casa a fost acoperită. Înainte de a i se aşeza uşi şi ferestre, frate-meu s-a mutat acolo cu nevastă-sa.

Zile întregi, după plecarea lui, mama a ars tămâie în odaia lor şi a stropit în fiecare dimineaţă zidurile cu agheasmă.

— De ce eşti atât de supărată pe frate-meu, mamă?

— Şi-a lăsat legea. Hristos nu poate să aibă decât o singură faţă. El crede că Hristos are mai multe feţe. Aşa cred şi păgânii.

— Şi păgânii nu sunt oameni?

— Oameni sunt, dar nu e bine să-şi lepede cineva legea în care s-a născut. Am fost obişnuiţi din moşi-strămoşi să lucrăm toată săptămână şi duminica să ne odihnim. Ion lucrează duminica şi se odihneşte sâmbăta.

— Dar sâmbăta nu e zi?

— Este, dar nu e zi de sărbătoare.

— După ce se cunoaşte?

— Ei! Cu tine niciodată n-o scoate omul la capăt.

De mult s-a cuibărit în casă şi stăruie mereu un fel de apăsare. Bătrâni şi tineri, copilandri şi copii, umblăm aduşi de spate, de parcă slăvile cerului ar fi fost de plumb, s-ar fi spart şi ar fi căzut pe umerii noştri slăbănogi – cam toţi suntem slăbănogi – să le purtăm. Când vorbim nimicuri unii cu alţii, mai mult ne certăm. Ne apucăm din nimic la harţă. Strigăm, ca şi cum ne-am fi ieşit din minţi, ba ne mai izbim şi cu pumnii, ne mai gherăim, ne mai înghesuim în pereţi. Tata e copleşit de supărare şi de tristeţe, cum nu l-am văzut încă niciodată. Din fitece îi sare bâzdâcul. Mama rămâne împosocată cu zilele. Nu scoate o vorbă din gură şi, când scoate una, vorba ei e neagră ca păcura, amară ca zeama de cucută, otravă.

Dada Evanghelina, părăsită ca mai toate nevestele, singură, cu copiii goi şi dezbrăcaţi pe cap, a început a se ofili, a îmbătrâni înainte de vreme. Nenea Alviţă se află şi el în Moldova, retras odată cu trenurile cu ostaşi dincolo de linia plină de sânge şi de moarte a frontului pe care bubuie zi şi noapte tunurile.

A venit dada Evanghelina pe la noi, cum vine în toate zilele să ne mai vadă, să mai audă un cuvânt, să-şi mai spuie un păs. Parc-ar avea ceva pe suflet, ceva greu care-i răpeşte astâmpărul. Rupe tăcerea, îşi varsă focul cu glas încet:

— Mamă, pe la voi se află cumva un găvan de mălai? Nu cer pentru mine, ci pentru Floarea lui Tiţă Uie, vecina. Copiii mei se mai abat pe aici, se mai duc pe deal, în cătun, pe la cumnată-mea Nichişia, şi-şi mai potolesc foamea cu ce găsesc. Dar fetiţele Floarei de două zile nici nu mai pot să vorbească de sleite ce sunt. Stau întinse în pat, cu ochii uscaţi, proptiţi în tavan. Cea mică de tot, ce să sugă? Floarea, de nemâncare, are pieptul ca iasca. Nu mai pot îndura să-i ştiu murind de foame… Nu mai pot îndura. Auzi?

O podideşte plânsul pe dada Evanghelina. Galbenă, mama rămâne nemişcată, ca de pământ. O aud târziu:

— Şi ce vrei să fac eu?

— Dă-mi ceva.

— N-am. N-am ce să-ţi dau, fetiţo!

Iarăşi şi iarăşi tăcere de piatră. Acum, parcă am purta fiecare în spate nu unul, ci şapte ceruri şi toate de plumb. Sorbim aerul, şi aerul pătrunde în pieptul nostru greu ca pământul, înecăcios ca fumul şi amar, amar. Inimile slăbite bat încet şi neregulat, ca nişte ceasornice cărora li s-au stricat zimţii de la o rotiţă. Picioarele, când mergem, ne atârnă grele ca butucii. Eu unul nici dacă aş şti că se scufundă pământul sub mine, şi aş avea încredinţarea că aş putea scăpa cu fuga, n-aş avea putere să fug.

— Poate, fată, să-ţi dau o strachină de mălai de mei. A adus rumânul ăsta al meu acasă o traistă. Nu ştiu de pe unde. E bună la nevoie şi mămăliga de mei. Du-i-o Floarei lui Uie.

— Mulţumesc, mamă.

Pleacă soră-mea Evanghelina cu fusta ridicată să nu i-o stropească noroiul. Atât mai are, o fustă. Oamenii au mai avut de-ale îmbrăcăminţii. Au tot purtat. Straiul, dacă îl

porţi întruna, nu-l mai schimbi, se rupe. De cumpărat n-ai nici pe ce, n-ai nici de unde.

Războiul în nicio parte nu-şi înclină cumpăna. Pare a se prelungi la nesfârşit. E o maşină uriaşă care toacă şi mănâncă neîncetat carne de om, viaţă de om.

Când am intrat şi noi în război, s-a auzit că nemţii vor fi bătuţi, doborâţi pe toate timpurile de bătaie… Pe urmă, nemţii au năvălit, au despuiat şi au golit satele.
Cizma lor e grea, din ce în ce mai grea.

Pe moşii muncesc puţinii bărbaţi care au mai rămas, muncesc femeile şi copiii şi, de la un timp, muncesc prizonierii.

Miliarezi, boierul olog de la Băneasa, şi-a adus pe moşie prizonieri români. Îi strunesc logofeţii şi-i storc de vlagă de câtă muncă le dau. Gogu Cristofor de la Belitori şi State Pantazi de la Cârligaţi la fel au făcut. Muncesc prizonierii români la boierii români, păziţi de soldaţi nemţi.

Prizonierii aceştia sunt de prin părţile Moldovei. N-au cum fugi. N-au unde fugi. Drumurile sunt păzite, împânzite cu gărzi. Nu te poţi mişca. Dacă mergi ceva-ceva mai depărtişor de sat, îţi trebuie bilet de voie – *auswais* – o hârtie galbenă plină de iscălituri şi de ştampile de la comandatura germană. Decât să te înfăţişezi acolo şi să ceri *auswais,* mai bine lipsă. Te învârteşte, te iscodeşte, te suceşte neamţul: unde te duci, pentru ce te duci, n-ai putea să nu te duci? Sufletul îl scoate din om, nu altceva.

Prizonierii dorm prin grajduri, rupţi, bărboşi, nespălaţi. Li s-a scârbit de viaţă, le vine să-şi lepede zilele, ochii le sticlesc în cap ca haitelor flămânde, încolţite.

La toţi ne sticlesc ochii în cap de sărăcie, de foame…

Cade noaptea şi parcă ar cădea potopul peste lume. Dacă auzim paşi grei pe uliţă ne speriem; ştim că sunt paşii nemţilor! Ce-or fi căutând! La cine s-or fi ducând… Ne cuprinde teama dacă auzim fluierături, împuşcături, chiot

ori geamăt de om. Nu ne este îngăduit să ieşim afară din arie noaptea.

Vine ziua şi soarele străluceşte – soare blând şi călduţ de primăvară – şi parcă ar fi tot noapte. Nicio bucurie nu ne aduce ziua şi soarele, nicio bucurie…

Mă simt străin în casa în care am crescut. Sălbăticiţi, ne simţim străini unii de ceilalţi, deşi am vieţuit ani şi ani laolaltă. Înrăit şi eu ca şi ceilalţi – ori poate mai mult – mi se pare că nu mai am loc la masă, că mi se cântăreşte din ochi şi mi se numără dumicaţii pe care-i duc la gură.

— Toţi mâncaţi şi niciunul n-aduceţi nimic în casă.

Încerc să mă apăr:

— Am adus ce-am câştigat la Ruşii de Vede, la stăpâni.

— Câţiva poli! Ne-ai pricopsit. Ai muncit ca un nătărău, mai mult pe degeaba. Te-am băgat la stăpân bun, la jupân Moţatu, să înveţi meserie, nu glumă, tăbăcăria. O învaţă atâţia şi li-i bine, ba unii se şi pricopsesc din ea. M-ai făcut de ruşine. Ai fugit. Ca un câine uşarnic ai schimbat trei stăpâni într-un an. Unde o să ajungi, măi băiatule? Ce-o să se aleagă de capul tău? Ţi s-au suit fumurile la cap. Vrei să înveţi carte. Învăţătura, băiatule, nu e pentru de-alde tine. Mai rămăseşi şi beteag. Ştiu eu la ce te gândeşti tu. Îţi spui: dar frate-meu Gheorghe cum a învăţat carte? Acela, băiatule, a avut noroc. L-a luat Berta şi l-a dus la şcoală. Pe tine cine să te ducă? Şi când? Războiul o să ţină mult. Până atunci o să ajungi măgădan.

Tata ţine la mine. Dacă ar auzi pe altcineva – un om străin – vorbind de mine în felul acesta, ar sări la el, l-ar lua de gât, l-ar stropşi în bătaie. Dar e necăjit, cum poate nu e alt om pe lume. Îşi varsă şi el necazul pe cine nimereşte. Cum mă vede umblând prin casă şi prin arie şontâc-şontâc, îl cuprinde mila şi, ca să nu şi-o arate, mă bălăcăreşte cum îi

vine la gură. Rabd, dar şi răbdarea omenească are o margine.

Niciunul din cei ce trăiesc în preajma mea nu-şi dă seama că sunt bolnăvicios de sensibil. Dacă mi-ar spune cineva o vorbă bună, de trei ori m-aş da peste cap de bucurie, cum se dau clovnii la circ. Cu sudalma şi cu răul nimeni nu izbuteşte să mă înduplece. Mă încăpăţânez, mă îndârjesc, cad la pat bolnav de supărare, dar de muiat nu mă moi. Mă înduioşează salcia când o văd cum îi cad frunzele. Mă face să sufăr amurgul când văd soarele galben şi leşinat. Pe Petre Rădoi, căruia, în sfârşit, i-au murit toate fetele şi a putut să-şi împlinească visul, să se însoare cu muiere tânără adusă de departe, de pe Bercelui, îl urăsc de când am băgat de seamă că nu varsă o lacrimă când îi calcă moartea în casă.

Mi se pare că sunt ca o vioară. Ar mai putea să cânte o vioară în care s-ar bate cuie? Fiecare cuvânt grosolan zvârlit în mine mă jigneşte, mă doare. E ca şi cum cineva ar bate în trupul meu viu şi firav cuie. Rabd şi tac. Îndur şi tac. Pe urmă, încerc iarăşi să mă apăr, deşi ştiu că o fac în zadar.

— A mai adus ceva bani în casă acum o lună.

Tata, cu gândurile în altă parte, nici-nu mă mai ia în seamă.

În iarnă, se ridicase în gară un nou turn de apă lângă cel vechi. Treceau multe trenuri nemţeşti cu soldaţi, cu armament pentru front. Lucrasem la turnul de apă ca salahor, dar lucrul se terminase în două săptămâni. Câştigasem un pol şi-l adusesem bucuros tatii.

Aş fi vrut să mai mă duc şi altundeva să lucrez, dar nu găseam de lucru nicăieri. Eram luat, ca şi ceilalţi băieţi de vârsta mea, de neamţ, la corvezi. Pentru corvoadă, bineînţeles, nu se dă nicio plată. Poate mi-aş fi găsit un rost, dacă aş fi intrat slugă la un bogătan, pe te miri ce, cum intrase, pe vremuri, frate-meu Ion la bogătanul Şoavă. Dar mi-era lehamite de slugărit în sat, mi-era şi ruşine. Îmi

dădeam seama că, de când am rămas şchiop, sunt privit ca un netrebnic, ca o otreapă omenească. Cui ce-i păsa de câte fierbeau în mintea şi în inima mea? Dacă nu poţi merge după plug şi după raliţă, dacă nu te poţi târî pe genunchi la secerat, cu focul cumplit al soarelui în creştet, dacă nu poţi lua sacul la spinare să-l duci pe scândura îngustă de la mal în şlep, de ce să mai trăieşti? Două parale şterse nu mai faci. Pentru neputincioşi nu există milă. Numai batjocură şi scârbă. Şi eu eram un neputincios. Viaţa aspră îşi are legile ei. La drept vorbind, ce să mai ocolesc adevărul, două parale nu făceam, cu toate că prin gând îmi treceau fel de fel de închipuiri.

Plecasem la oraş şi mă întorsesem de la oraş cu hotărârea de a mă duce – ce neobrăzare! – la învăţătură. Mă îmbrăcasem de iarnă, la bâlci, şi-mi făurisem planuri cum să mă înscriu la şcoală; cum să-mi caut gazdă; cum să-mi cumpăr cărţi; cum să mă pun cu burta pe învăţătură…

Peste planurile mele se prăvălise războiul, năvala oştilor străine, ocupaţia germană. Războiul se prelungea. Nu îi întrezăream sfârşitul. Rămăsesem în casă, povară. Mâncam ca un milog, pe nemuncitelea. Fraţii şi surorile mă priveau chiondorâş. Ronciş-ponciş mă privea mama şi nimic nu-mi spunea. Mă simţeam mai prost decât dacă m-ar fi certat ori m-ar fi ocărit, aşa cum făcea uneori tata.

Înghiţeam, când aveam ce bruma înghiţi, şi dumicatul mi se oprea în gât. Beam o gură de apă şi apa mi se părea sălcie. Aerul mă înăbuşea. Tavanul şi cerul parcă mi se prăbuşeau pe umeri.

Nu. Nu mai era de răbdat. Nu mai era de îndurat. Trebuia să plec. De plecat, trebuia să plec. Mă întrebam numai: încotro? Încotro s-o apuc? Şi nu ştiu pentru ce, dintr-o dată, m-am hotărât: am să plec pe Călmăţui, în jos, spre miazăzi, spre Dunăre.

XVIII

MAI DEPARTE

Dincolo de satul nostru, spre Bulgaria, e Cârlomanul – cătunul îngust şi lung, strâns între râpele roşii ale dealurilor şi între apele, care aici sunt largi şi adânci, acoperite pe lângă maluri de trestii şi papură, ale Călmăţuiului – unde locuiesc mătuşă-mea Ciurea cea chioară şi bunică-mea, care a rămas tot mândră, tot ţanţoşă, cu cămaşa mereu albă, scrobită, bunică-mea, pe obrazul căruia timpul nu mai are putere să-şi lase urmele, semnele.

Feciorii şi ginerii mătuşi-mi Ciurea au plecat la război. Nici n-au avut loc toţi într-un vagon de cale ferată. De la niciunul n-a venit, de luni şi luni, nicio ştire, de parcă – flămând – i-a înghiţit pe toţi pământul.

A rămas mătuşă-mea Ciurea, bătrână şi ogârjită, cu fetele şi cu nurorile, cu nepoatele şi cu nepoţii mărunţi. Struneşte herghelia de muieri bătrâna, o ţine în frâu, să nu se dea vreuna în stambă, să păstreze nepătată cinstea casei, până s-or întoarce bărbaţii plecaţi – dacă s-or mai întoarce.

Bunica de la Cârloman locuieşte tot în căsuţa veche şi albă, curată ca un pahar, cu ţaţa Anica şi cu plozii ei – a fost puioasă ţaţa Anica, cinci-şase copii are în bătătură – se mai ia cu aia în colţi, o mai ceartă, o mai împacă, o mai bodogăne – soacră, de!

Nenea Dumitrache, năvlegul, se bate cu duşmanii prin munţii Moldovei – dacă n-o fi muşcat cumva ţărână cu gura. Prost, de bun ce era, blendărău, l-au luat la armată şi apoi la război, pe nenea Dumitrache, mai mult ca să-şi facă râs de el gradaţii decât să aducă vreun folos cuiva. Mult s-au mirat oamenii când, dus pe front, nenea Dumitrache s-a

dovedit a fi fără teamă de moarte, sărind la atac întâiul şi mânuind cu meşteşug arma. După primele lupte, i s-a şi agăţat pe piept o decoraţie. Dac-o scăpa cu viaţă, o să vie cu decoraţia acasă.

Doarme în cimitir bunicul blajin. De mulţi ani doarme, îl plouă, îl ninge, nimic nu mai ştie. Poate e mai bine de el şi de cei de sub pământ, topiţi în pământ lângă el. N-au aflat de câte s-au mai abătut peste oameni.

După Cârloman, mai mergi niţeluş pe şosea ori pe lângă şosea, pe potecă, cât ai trage şapte fumuri din lulea, şi ajungi în Putinei, sat cu popă muieratic şi adunător – popa Ion, fiul cel mare al popii Tomiţă Bulbuc, de la noi din Omida – din pricina purtării căruia cei mai mulţi rumâni, cu neveste şi copii, au trecut la legea nouă la care a trecut şi frate-meu Ion cu nevastă-sa, sârboaica, s-au făcut adventişti.

După ce te-au lătrat cât te-au lătrat câinii în Putinei, urci dealul, o coteşti şi ai ajuns la Secara.

Am vrut să mă opresc la Secara pentru un ceas, la mătuşă-mea Uţupăr, să mă odihnesc, s-o mai văd, să-i ascult glasul şi, dacă oi găsi-o în toane bune, s-o zgândăresc, să-şi dea drumul la limbă să-mi mai povestească de câte a trăit ea în vremurile trecute, să-i cer să-mi dea ceva să îmbuc şi să sorb o gură de apă. Aş fi vrut s-o văd şi pe vară-mea Diţa, devenită acum muiere în putere, cu patru copii prinşi de poale. Născuse de două ori câte doi.

M-am gândit şi m-am răzgândit. Mi-am văzut de drum mai departe.

Şi bărbatul vară-mi Diţa a plecat la război. Încă o casă, casa Uţupărilor, plină de tristeţe, încărcată de jale…

Merg înainte, să nu mă apuce chindia pe câmp.

Din zori am plecat de acasă. N-am spus nimănui încotro plec, de ce plec.

Acum e spre amiază. Dimineaţa a fost friguroasă. Pe urmă, pe măsură ce soarele s-a ridicat, s-a mai încălzit.

Cunosc drumurile şi cunosc satele acestea. Am umblat şi pe aici, înainte de război, cu un negustoraş, de-am vândut peşte cumpărat cu toptanul de la balta cea mare de lângă Dunăre – cu unul din Stănicuţ, de-alde Vancu Vene. Ţin minte că la Dracea se găseşte o curte mare boierească cu multe acareturi şi cu o sumedenie de slugi.

Am să mă opresc, am să bat la poartă şi am să cer să mi se dea ceva de lucru. Nădăjduiesc să am norocul să şi găsesc.

Neamul boierilor Ghineşti e vechi şi mulţi din acest neam, în vremurile de care ştie poveşti mătuşa Uţupăr, au fost mari dregători ai ţării. Câte ceva despre ei am citit în unele cărţi unde le-am văzut şi pozele: nişte bărbaţi înalţi, bărboşi, cu faţa osoasă şi cu nasurile mari. Unuia dintre ei, mai tuciuriu poate decât ceilalţi din acelaşi neam, i se spunea pare-mi-se, Arăpiţă.

Au fost răscoale cumplite şi la Dracea, în anul de neuitat, plin de sânge şi moarte şi suferinţă – 1907.

Mă aflu la marginea de sus a satului Secara. Calc pe şosea încet, sleit de osteneală, abia târând piciorul beteag după mine. Îmi răsare deodată în faţă mormântul în care doarme – alături de ceilalţi rumâni, alături de femeile şi copiii împuşcaţi odată cu el – unchiu-meu Precup Urban Uţupăr.

Crucea de lemn e tot cum o ştiu – una singură pentru toţi cei ce zac dedesubt – dar s-a mai învechit. Au înnegrit-o ploile, a crăpat-o soarele, dar crucea a rămas tot dreaptă. Stă la marginea drumului crucea. Rumânii trec pe lângă ea desculţi, dezbrăcaţi, flămânzi, necăjiţi. Îşi scot căciulile şi se închină. Se închină şi murmură printre buze rumânii:

— Dumnezeu să-i ierte!

Îşi pun căciulile pe cap şi pleacă mai departe, fiecare la treaba şi la suferinţa lui.

N-au uitat.

Nu uită.

Nu pot să uite.

Nu trebuie să uite.

Obosit, mă opresc şi eu.

Privesc crucea şi tac. Îmi scot pălăria şi tac. Şi parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uţupăr cum mă ţine pe genunchi, cum mă leagănă. Şi parcă îi aud glasul:

— Darie, vrei tu să fii băiatul meu? Că eu nu mai am băiat. Pe Pantelie mi l-au omorât la armată.

Cât vezi cu ochii câmp întins. Câmp. Numai câmp. Pe alocuri, câmpul e negru. Va fi arat în curând şi semănat cu porumb. Pe alocuri, câmpul e verde. A răsărit grâul. E verde şi gras şi înalt de o palmă grâul.

Soarele luminează întinderile. Deasupra lumii, cerul e albastru, iar drumul pe care am venit şi în care acum stau proptit cu picioarele e ud. N-a trecut mult de când a plouat, ploaie de primăvară.

Crucea e neagră de timp. Mai neagră decât pământul negru.

Şi eu parcă îl văd pe unchiu-meu Precup Urban Uţupăr înfigând fierul de plug şi ascuţişul în pieptul logofătului boieresc Filip Pisicu. Parcă îl văd spălându-şi mâinile de sânge cu noroi şi ştergându-şi-le pe nădragi. Parcă îl aud strigând colonelului Pienaru:

— Ne împuşcaţi pe noi. O să mai împuşcaţi şi pe alţii. Dar n-o să puteţi împuşca toată ţara…

Acum e război. Boierii s-au pus la adăpost, au fugit, unii s-au oprit în Moldova, stau cu bagajele împachetate, gata s-o şteargă cum vor auzi că se clatină frontul, pe care-l ţin, cu piepturile lor goale, armatele de săraci. Alţi boieri – aceia care strigaseră mai tare că doresc războiul şi care şi împinseseră ţara în război – au luat-o de la început la sănătoasa şi n-au avut linişte până n-au ajuns în ţările neutre din Nordul îndepărtat. Ţara cea de jos, ţara

dezbrăcată şi flămândă, ţara desculţă şi mâncată de pelagră sângeră şi luptă cu duşmanul.

Dar sunt şi boieri care au rămas sub ocupaţie, care n-au nici un motiv să se teamă de nemţi, boieri care au făcut politică nemţească şi care s-au zbătut ca ţara să intre în război alături de nemţi şi nu împotriva lor. Unul dintre aceştia e şi bătrânul colonel pensionar Pienaru, cel care în 1907 a poruncit să fie împuşcat unchiu-meu Precup Urban şi ceilalţi desculţi. Se lăfăie cu ţiitoarea tânără pe care şi-a adus-o de la Bucureşti, şi care-i toacă moşia, în conacul cel mare, cu ferestre înalte, până târziu noaptea luminate. Să tot fii boier şi zile să ai să le trăieşti… Uneori cheamă să-i cânte lăutarii, lui şi ţiitoarei şi mărimilor nemţeşti de prin împrejurimi, cu care se are bine şi prin mijlocirea cărora vinde, ca toţi boierii, pe preţuri mari, bucatele pe care rumânii i le culeg de pe moşie.

Mai cutează câte un dezbrăcat să-i ceară boierului o baniţă de porumb împrumut, cu căciula în mână;

— Ţi-oi munci, boierule…

— Ia să încerci să nu ieşi la muncă! Te dau pe mâna nemţilor…

Pleacă omul cu mâna goală, cum a venit.

Nemţii sunt grijulii. Cer să fie muncită şi semănată fiecare palmă de pământ. Soldaţii lor, ofiţerii lor, au nevoie de pâine.

Dacă unchiu-meu Precup Urban Uţupăr ar trăi, nu m-ar mai întreba:

— Darie, vrei să fii băiatul meu?

A născut vară-mea Diţa doi băieţi şi două fete. S-ar fi jucat unchiu-meu Uţupăr cu nepoţii lui şi cu nepoatele, i s-ar mai fi ostoit poate dorul care-l seca la inimă, după feciorul lui, Pantelie, cel ce, cu mintea lui ageră, scornea cântece de răzvrătire şi cântece de dragoste…

Doarme sub pământ unchiu-meu Precup Urban Uţupăr, dar sămânţă lui nu s-a stins, cum nici sămânţa celorlalţi rumâni împuşcaţi nu s-a stins şi nu se va stinge. S-o topi şi neamul boieresc al colonelului Pienaru, cum s-a stins neamul boierilor Ghinescu, cei însemnaţi cu slove în hronicul ţării.

Din neamul vestit al boierilor Ghinescu a rămas numai o fată bătrână, una Madalena, pe care o văzusem de câteva ori în gară, când pleca ori când venea de la Bucureşti. Trăsură cu patru cai o purta pe drumul dintre gară şi Dracea. Pe capră, vizitiul cu pălărie tare şi înaltă, încins peste mijloc cu eşarfă colorată. Caii purtau hamuri bătute în argint.

Era această Madelenă o femeie înaltă şi uscată, neagră-pământie, cu nasul mare şi adus, ca al tuturor străbunilor ei, şi cu sfârcuri de mustăţi la colţul buzelor. Se îmbrăca fistichiu. Când o vedeai, mai că-ţi venea să pufneşti în râs. Dar cum să pufneşti? Aprigă şi crâncenă, umbla la conac îmbrăcată bărbăteşte, călărea caii de rasă, ageri, avea grajdul plin, şi biciul, numai că nu dormea cu el în mână. Pentru nimic în lume nu găseai la ea iertare. Nici crezare. Slugile îi spuneau domniţa Madala şi satul o botezase Şerpoaica.

Şerpoaică era, într-adevăr. Când străbătea satul, amuţeau până şi câinii. Şi se spunea că atunci când se plimbă Ghineasca pe moşie, greierii nu mai ţârâie şi ciocârliile nu mai cântă. Dar rumânii, de ciudă că nu-i pot suci şi răsuci gâtul negru şi subţire, mai umblau şi cu scornituri.

Nu ştiu de ce, dar nu mă înspăimânt de Şerpoaică: am fost slugă la jupân Moţatu şi mai mare peste mine a fost nenea Gogu Şoric care mi-a frânt coastele. Am fost slugă la jupân Mielu Guşă şi la jupân Bănică Vurtejanu. De ce n-aş fi slugă la Şerpoaica? Sufletul, cât îl mai am şi cum îl mai am,

n-o să mi-l ia. O să vie un timp al socotelilor. Să trăiesc şi să ajung acel timp. Să trăiesc.

Pe marginea drumului, un şir lung de furnici mici şi negre. Merg de la muşuroiul lor spre alt muşuroi. Ocolesc şirul furnicilor, să nu calc vreuna. Şi grăbesc cât pot paşii. Vreau să ajung mai repede la Dracea, să-mi încerc mai curând norocul ori nenorocul.

Las la o parte drumul pietruit care face ocolişuri, las în urmă crucea sub care dorm somnul de veci ucişii şi o iau pe poteca moale şi dreaptă peste câmp. Noroiul mi se lipeşte de poscali. Mai grele îmi devin picioarele.

Când, în sfârşit cu chiu cu vai, ajung la curţile boiereşti, împrejmuite, ca o cetate, cu zid înalt, bat cu vârful băţului în poarta de fier. Îmi deschide un argat – un ungurean roşcovan şi cu ochii împăienjeniţi de băutură, neobişnuit de mustăcios.

— Ce cauţi, mă?

— De lucru.

— N-avem.

— Aş vrea să vorbesc cu Ghineasca.

— Cu cine? Cu domniţa Madala?

— Cu Şerpoaica.

— Să fii sănătos, băiatule. A fugit în Moldova.

— Şi cine îngrijeşte de moşie?

— Logofeţii.

— Aş putea să vorbesc cu vreunul dintre ei?

— Nu.

— Pentru ce?

— Pentru că n-au vreme de pierdut cu de-alde tine. Hai, cară-te, auzi?!

Ţine în mână o dârjală groasă ungureanul. Se face spre mine, să-mi măsoare spinarea. E lungă şi groasă dârjala şi plin de putere ungureanul. Spinarea mea, şubredă…

O tai peste câmp, spre Ologi. Cunosc şi acolo un boier, pe cuconul Jenică Diacu, care e boier şi nu prea: mai curând un ţăran mult înstărit. Are ceva pământ, are şi vite. Casa lui e plină de fete nemăritate. Boierii nu le caută, nu le cer de neveste nici arendaşii, socotindu-le sărace. Ţăranii nu cutează nici să aducă vorba despre căsătoria vreunuia din ei cu o fată a lui cuconu Jenică Diacu. Ce să facă un ţăran, care e obişnuit să umble mai desculţ, mai cârpit, mai mâncat, mai nemâncat, cu o nevastă cu carte, care nu poate fi scoasă la muncă?

Fie ce-o fi. Sun şi la uşa ăstuia. Se iveşte, cu ochii cârpiţi de nesomn, o slugă prăpădită.

— Aş vrea să vorbesc cu boier Diacu.

— A plecat în Moldova.

— Şi dumnealui?

— Da pe la cine-ai mai fost?

— La Dracea, la Şerpoaica.

— Apăi aceea a fugit înainte de a ajunge nemţii pe Olt. Da ce vrei?

— Caut de lucru.

— Cauţi degeaba la noi. Îndreaptă-te spre Clocociov. Poate să găseşti de lucru acolo. Că boierul de la Clocociov n-a plecat. Se are bine cu stăpânirea de azi.

Mai pe drum, mai peste câmp, mă îndrept spre Clocociov şi ajung tocmai când dă soarele-n chindie. Bine că nu m-a prins întunericul pe câmp. Nu-mi place întunericul.

La Clocociov, curţile boiereşti sunt neobişnuit de întinse – poate pe şapte pogoane. În faţă, castelul cu etaj şi cu turnuri, cum n-am mai văzut pe la nicio moşie, cum n-am văzut nici la Ruşi, nici la Turnu. În curtea boierească, în spatele castelului, nesfârşire de case mărunte şi lungi pentru slugi şi, dincolo de aceste căsuţe, grajdurile înalte şi largi pentru vite.

Lângă o aripă a castelului, cancelaria, în nişte odăi scunde. Mai la o parte, o pompă de apă, ca aceea din curtea unchiului Tone de la Roşiorii-de-Vede. O femeie scoate apă. Mă apropii de ea şi o întreb:

— Aş putea să vorbesc cu cineva de aici?

— Cu cine vrei să vorbeşti?

— Cu vreunul de la cancelarie.

— Caută-l pe domnul Lascăr. E acolo…

Îmi arată cancelaria.

— Intră…

— Bună seara.

— Bună.

La o masă de brad, semănând aidoma cu masa cea mare din primăria de la Omida la care lucrează notarul Gică Stănescu, un omuleţ puţin la trup, îmbrăcat în haine ponosite albastre, cu părul alb şi cu faţa zbârcită, cu ochelarii pe nas, mâzgăleşte nişte hârtii. Nici nu ridică ochii spre mine. E obişnuit, se vede, cu fel de fel de vizite. Tace. Peniţa îi scârţâie pe hârtie. Scrie cu litere mari, apăsate. Mâna îi tremură. Abia o stăpâneşte. Cerneala e albastră ca liliacul. Binevoieşte totuşi să mă întrebe:

— Ce vrei?

— Caut de lucru, domnule Lascăr.

Bătrânul îşi scoate ochelarii, îi şterge cu batista, îi aşează la loc pe nas. Mă măsoară din tălpi şi până în creştet, din creştet până în tălpi. Ochii – ochi de miop – clipesc des.

— Nu eşti de pe aici?

— Nu, sunt mai din susul Călmăţuiului, de la Omida.

— Ştii carte?

— Ştiu.

— Câtă?

— Cinci primare.

— Scrii frumos?

— Scriu destul de citeţ.

— Ia stai aici pe scaun, să-i ardem o probă.

Mă aşez pe scaun, pun pălăria pe genunchi, iau o foaie de hârtie albă şi un toc. Scriu, leg fraze, i le întind. Bătrânul le priveşte, apoi decretează:

— Mda… scrii destul de citeţ. O să vorbesc cu boierul…

Lângă condici, pe masa bătrânului, un clopoţel. Bătrânul întinde mâna, apucă clopoţelul de coadă, sună. Vine un argat.

— Să trăiţi, domnule Lascăr, la ordin!

— Ia-l pe băiatul ăsta, du-l la bucătărie şi spune că am ordonat să i se dea ceva de mâncare. O să rămână la noi, la cancelarie.

Va să zică aşa stau lucrurile, pe bătrân îl cheamă, într-adevăr, domnul Lascăr şi, când te sună cu clopoţelul, trebuie să alergi, să i te prezinţi, să-i spui: Să trăiţi, domnule Lascăr, la ordin!

Argatul mă împinge spre uşă, apoi mă duce spre casele din fundul curţilor. Acolo mă bagă într-o odaie.

— Dă-i, fă, Safto, să mănânce. Ca mâine o să ne înjure şi el de toţi dumnezeii. O să lucreze la cancelarie, cu domnul Lascăr, ajunge logofăt.

— Poate că n-o să ne înjure, răspunde Safta.

E o femeie trupeşă, cât trei muieri de voinică, cu picioarele groase ca uleiele şi cu sânii mari, revărsaţi. Desculţă. Are picioarele arse, tălpile mari, crăpate, cu unghii negre, răsucite. Numai mâinile îi sunt albe. Umblă cu ele prin bucate, prin apa în care spală vasele.

— Dacă-ţi spun eu c-o să ne-njure! stăruie argatul. Gheorghiu n-a venit tot ca ăsta? Nu ştia cum să se mai ploconească. Era flămând mort. Acum, nu numai că ne înjură, ne atinge şi cu harapnicul. Mâna dreaptă a domnului Lascăr…

— Ei, lasă băiatul în pace şi du-te încolo.

Omul pleacă.

— Nu te speria, îmi spune Safta, aşa e Gânju, gură spartă. Nu trebuie să-l iei în seamă, are inimă bună, dar e păţit şi el cum suntem toţi la curtea asta.

Îmi dă un scaun şi pune lângă vasele spălate o strachină mare. În strachină răstoarnă din belşug fasole. Lângă fasole mai aşează, pe o bucată de şervet, o felie mare de mămăligă.

— Lingură ia-ţi şi singur…

Aleg o lingură din câteva sute, o şterg, mănânc.

Se bat tătarii la gura mea. Safta mă priveşte. Mai umple o dată strachina.

— Vii de departe?

— Nu tocmai. De la Omida. Azi-dimineaţă am plecat de acasă.

— Şi n-ai luat nimic în gură?

— Nimic.

— Ai picat într-un ceas bun.

Intru în vorbă cu ea. Aflu că boierul e unul dintre cei mai bogaţi din ţinut. Mai aflu că are peste o sută de slugi în curte, încă o sută care păzesc balta cea mare de lângă Dunăre, şi se ocupă cu pescuitul şi că, în râpi, sub deal, îşi au sălaş sute de familii de ţigani. Ţiganii îi muncesc boierului o parte din moşie. Inima moşiei este aici, la curte, dar de lucru e şi sus la conac.

— O să fie rău dacă o să te trimită la conac. Nu stă nimeni acolo sus, în pustietate…

— Domnul Lascăr mi-a spus că o să lucrez la cancelarie.

— O fi spus domnul Lascăr, dar nu dumnealui hotărăşte.

— Dar cine?

— Boierul.

S-a lăsat întunericul. Ferestrele castelului sunt luminate. Hălădui prin curte, sătul, nu se uită nimeni la mine, nici

câinii nu mă latră. M-au mirosit numai. Bat iarăşi la uşa domnului Lascăr.

— Ai mâncat?

— Am mâncat.

— Mă duc să văd dacă pot să vorbesc cu boierul. Hai cu mine!…

Mă iau după domnul Lascăr. Rămân în capul scării. Scara e largă, înaltă. Treptele, de marmoră. Domnul Lascăr a intrat în castel, s-a întors numaidecât.

— Poftim la boier. Şterge-te pe picioare.

Mă şterg bine pe picioare.

Cum o fi arătând la faţă boierul?

Pătrund într-o odaie şi calc cu sfiiciune covorul moale în care poştalii mei vechi se îngroapă până la glezne.

Domnul Lascăr, frânt de mijloc, îl lămureşte pe boier:

— A picat la curte acum un ceas. Vine din susul Călmăţuiului, de la Omida. Caută de lucru. Are scriere citeaţă, l-am putea opri la cancelarie.

Ridic ochii şi-l privesc pe boier în faţă. E un om înalt, voinic, roşcat, cu tâmple albe. Nu poartă nici barbă, nici mustăţi. Gâtul, să-i plesnească de grăsime, obrazul, să-i crape de sănătate, ras proaspăt, pieptănat, pudrat. La ochiul drept poartă o sticlă rotundă – monoclu. Începe să vorbească. Vorbeşte cu „r” şi puţin stricat, ca şi cum ar gândi în altă limbă.

— Ai să mergi mâine dimineaţă cu mine la conac. Am nevoie de un om pe deal. Să fii muncitor şi cuminte… Mâncare, dormit şi zece lei pe lună: boiereşte te plătesc. Ia-l, Lascăre!

Nu m-a întrebat cum mă cheamă. Nici eu nu m-am grăbit să-i spun.

Domnul Lascăr tremură din toate mădularele. Gândesc că poate o fi tremurând de oboseală.

Dau bună seara boierului cu monoclu şi mă ţin scai după domnul Lascăr. Eu ies cu faţa spre uşă, domnul Lascăr merge de-a-ndărătelea. Coborâm scara. Domnul Lascăr îmi şopteşte:

— Ce-ai făcut, nenorocitule? Ai întors spatele boierului…

— Nu te supăra, domnule Lascăr, dar nu pot să merg cu dosul înainte. Ce sunt eu, rac?

Domnul Lascăr se miră, încearcă să zâmbească:

— Eşti cutezător!…

— Nu ştiam, dar dacă spui dumneata…

— Ai să dormi la Safta.

— Mulţumesc.

Argaţii se ploconesc înaintea domnului Lascăr mai abitir decât se ploconea domnul Lascăr înaintea boierului.

— Domnule Lascăr, am să te rog ceva…

— Ce mai vrei?

— Cum îl cheamă pe boierul ăsta?

— Arghir Arizan. Tare sunt supărat! mi se spovedeşte domnul Lascăr.

— De ce eşti supărat, domnule Lascăr?

— Gândeam să te opresc la cancelarie. Nu mai pridídesc cu lucrul. De câte ori vine cineva care ştie să scrie mai citeţ, eu cred că am să-l pot opri la cancelarie. Boierul mi-l ia şi-l trimite pe deal. Oamenii nu stau prea mult pe deal.

— De ce?

— Eu ştiu? Poate li se urăşte să trăiască acolo, în pustietate.

— Cred că mie n-o să mi se urască.

— Om trăi şi om vedea, dar una ştiu: am rămas fără ochi de când zgârii hârtia, m-am săturat.

— Şi boierul nu te scoate la pensie?

— Nu. Boierul Arizan nu scoate pe nimeni la pensie. Lucrez la moşia asta de patruzeci de ani. Cât ai putere,

munceşti şi primeşti leafă. Când nu mai poţi munci, te dă afară. Angajează pe altul.

Îl las pe domnul Lascăr să se tânguie în şoaptă de unul singur. Mă întorc la bucătăria Saftei.

— Domnul Lascăr a spus că o să dorm astă-seară la dumneata. Mâine în zori plec cu boierul la conac.

— Bătu-te-ar norocul!

— De ce spui aşa?

— Uite aşa, îmi vine şi mie să spun…

În curtea boierului năvăleşte cu zgomot mare un automobil. Automobilul e deschis. Din automobil se dau jos patru ofiţeri germani.

Şoferul trage maşina, stropită până sus de noroi, deoparte. Maşina fumegă. Au gonit-o prin hârtoape…

Boierul, în prag, îşi primeşte oaspeţii. Se îmbrăţişează, se sărută cu ei.

— Iar au venit nemţii, bodogăne printre buze Safta.

— Au mai venit şi altă dată nemţi aici?

— Vin mereu. Sunt prieteni buni cu boierul. Le-a cerut şi i-au dat pentru muncile de la conac prizonieri români. Boierul s-a legat să-i păstreze la muncă, fără pază, pe răspunderea lui. I-a dat în seama unor slugi. Muncesc românii până dau în brânci. Dealtfel, dacă te duci la conac, ai să-i cunoşti. O să fie zaiafet mare la curte astă-noapte, dacă au venit nemţii…

A intrat călare pe un cal roib, în curte, domnul Gheorghiu. Calul e tot o spumă. Se vede că l-a alergat nebuneşte.

Domnul Gheorghiu sare de pe cal: trei oameni se reped şi-i iau roibul în primire. Unul i-l plimbă încet, de căpăstru. Ceilalţi, după ce i-au scos şaua şi l-au acoperit cu pături, îl freacă, din mers, cu şomoioage de fân.

Domnul Gheorghiu se prăvăleşte spre castel. Întârzie câteva clipe înăuntru, iese, coboară scările în goană.

— Calul! Daţi-mi calul!…

Slugile îi aduc calul, pun şaua pe el.

Domnul Gheorghiu încalecă, plesneşte din harapnic. Calului îi scapără copitele. Iese din curte, se depărtează. Safta bombăne:

— S-a dus după ţigănci.

Safta găteşte numai pentru slugi.

Bucătăria pentru boieri şi pentru oaspeţii boierului e aparte.

Începe fierberea în bucătăria boierului. E chemată şi Safta să ajute.

Dintr-acolo nu vine miros de fasole, nici abur cald de mămăligă. Pentru boieri sunt cuptoare speciale unde se coc franzelele, cozonacii, fripturile. Slugile care lucrează aci sunt curate, îmbrăcate în alb, ca doctorii la spital.

Mă culc în odaia Saftei. Mă culc chiar în patul Saftei – un pat larg de scânduri, acoperite cu rogojină, ca la noi acasă. Ar putea dormi cinci-şase oameni acolo.

Mă aşez într-un colţ şi mă acopăr cu un aşternut din cârpe destrămate, trecute prin darac, răsucite. Abia acum mă ajunge oboseala. Am mers aproape o zi întreagă, fără să stau o singură clipă pe marginea drumului. Am mers întruna.

Acum, abia acum simt tălpile picioarelor cum îmi ard, simt oboseala cum mi se revarsă, ca o apă lişteavă, în trup. Adorm şi dorm adânc, ca pietrele.

Mă trezesc spre ziuă. Lângă spatele meu, un spate lat, gras, cald: spatele Saftei. Doarme buştean. Sforăie în somn. Fluier încet, cum aş fluiera un câine pe care vreau să-l chem lângă mine, să-l ademenesc cu un codru de pâine. Femeia nu mai sforăie, s-a liniştit…

Ciocăne un argat la fereastră:

— Măi, băiatul ăla care venişi aseară, scoală! Te cheamă boierul.

Mă îmbarc pe întuneric. În curte, răcoarea zorilor mă trezeşte de-a binelea. Argatul adaugă:

— Te aşteaptă boierul lângă scară.

Văd prin întunericul subţire umbra groasă a boierului şi a calului pe care boierul se leagănă. Alături, un cal mai mărunt, cu şaua pe el.

— Ştii să călăreşti?

— Ştiu.

— Încalecă.

O slugă îmi întinde frâul. Aşez piciorul în scări – piciorul meu bolnav – mă apuc cu mâinile de oblânc, mă opintesc, încalec. Calul tremură nervos sub mine.

Simt că boierul cu sticlă la ochi vrea să-mi facă o şotie, să se amuze. Aşteaptă poate să mă trântească pe neaşteptate calul. Cheful ăsta n-am să i-l împlinesc. Grăieşte râzând:

— Ţin-te bine!

Îi arde calului meu una peste coapse. Calul sare în două picioare, nechează, o zbugheşte ca fulgerul pe poartă. Boierul, în goană, după mine. Mă ajunge, mă întrece. Îmi strigă cât poate în urechi:

— Să nu cazi!…

Mă ţin cu amândouă mâinile, cât pot de bine. Mi-am încolăcit picioarele în jurul burţii calului. Calul aleargă ca vântul. Boierul mi-a luat-o înainte. Despicăm noaptea ca două năluci. Calul meu ştie drumul. Vede prin întuneric ceea ce eu nu mai văd: celălalt cal pe care boierul îl biciuie întruna.

Urcăm dealul. Ziduri de întuneric în jur. Văd, deodată, silueta calului şi a boierului pe culmea dealului. Mi se pare că ar fi o statuie uriaşă.

Calul meu urcă gâfâind. În goană urcă. Se opreşte lângă boier. Ca la comandă se opreşte calul.

Boierul râde iarăşi:

— Îmi placi. Mă aşteptam să te trântească.

— Poate că şi calul se aştepta, dar m-am ţinut din toate puterile.

— Ai trecut prima probă.

Îndrăznesc să-l întreb:

— Mai sunt şi alte probe de trecut?

— Poate!

Îi zăresc dinţii, sclipind în întuneric. Îi zăresc, sclipind în întuneric, monoclul.

Se pipăie la şold şi-mi întinde un pistol.

— Ştii să tragi?

— Nu ştiu…

Iau pistolul în mână, îl pipăi. E un pistol nou, fără butoi.

— I-am ridicat piedica, îl aud pe boier, îndreaptă-l cu ţeava în sus şi trage…

Îndrept pistolul cu ţeava în sus şi apăs pe trăgaci. Parcă mi-a smuls cineva mâna din umăr.

— E un pistol automat, îmi spune. Te doare umărul?

— Puţin.

— Dă arma-ncoa.

Îi dau arma. O cercetează. Mi-o înapoiază.

— Acum ţine-o cu ţeava-n jos… Mergem la pas înainte.

Sub copitele cailor, pământul moale, jilav. Întunericul a început a se destrăma. O geană de lumină străvezie creşte spre răsărit. Balta de dincolo de sat începe să licăre. Înaintea noastră se zugrăveşte pe cer un arbore. Ne apropiem. Ne oprim la câţiva paşi.

— Acum ţinteşte trunchiul copacului şi trage. Cam pe la mijloc ţinteşte. Când s-o lumina, o să trecem să vedem ce ispravă ai făcut.

Întind mâna şi încerc să ochesc. Apăs din nou trăgaciul. Mişc puţin mâna de la dreapta spre stânga. S-o golit

pistolul de gloanţe. I-l întind.

Pornim în galop. Întunericul s-a risipit cu totul. Spre stânga văd şerpuind, departe, apa cenuşie a Dunării şi, dincolo de apa cenuşie a fluviului, malul înalt, acoperit încă de neguri, al Bulgariei.

— E întinsă moşia mea, îmi spune boierul. Am peste zece mii de hectare…

— Douăzeci de mii de pogoane?

— Da, douăzeci de mii de pogoane. Mai am două moşii, cam tot atât de întinse, pe Bărăgan şi una pe lângă Brăila, dar îmi place să stau mai mult aici. Pe la celelalte moşii merg numai în trecere, când fac inspecţie…

Împrejur, câmpul pare nesfârşit. Primăvară. A răsărit iarba. A răsărit grâul, e mai înalt de-o palmă. A plouat de curând. Pământul e moale, copitele cailor se afundă uşor în ţărână…

Boierul vrea să vadă dacă au ieşit rumânii la arat… în depărtare se aud scârţâituri de care. Focuri mărunte pâlpâie ici-colo.

Înainte de a se lumina bine de ziuă, înainte de a înjuga boii la pluguri, desculţii aprind focuri pe lângă care. Îşi încălzesc mâinile, picioarele.

Ajungem lângă un şir de care.

Rumânii ştiu cine umblă noaptea călare şi descarcă pistolul în văzduh, cunosc calul boierului după tropăit. Uite-i, îşi ridică pălăriile, căciulile.

— Să trăiţi!

— Bună dimineaţa! De ce-aţi întârziat, măi?

— N-am întârziat, boierule.

— Trebuia să fiţi la capul locurilor. De unde sunteţi?

— Din Piatra.

Încetinim o clipă caii. Boierul adaugă:

— Să băgaţi plugul adânc, că vă ia mama dracului! Trec să văd…

Pornim în iureş, pe nesfârşitul câmpurilor, două năluci fumurii…

Ne apropiem de conac. Siluetele caselor şi ale copacilor din jur se conturează desluşit pe cer. Boierul cravaşează calul. Calul aleargă. Eu îl lovesc pe al meu cu călcâiele în pântec, dar parcă nici n-ar fi nevoie să-l lovesc. Cu botul lungit înainte, calul meu ţine pasul după al boierului. Rămâne totuşi ceva mai în urmă. Poate ştie că e călărit de o slugă care nu are dreptul să meargă în rând cu boierul.

Ferestrele conacului, luminate. În conac, felinare agăţate de stâlpi înalţi, aprinse. Când ne apropiem se şi deschid, împinse parcă de o mână nevăzută, porţile cele mari. Intrăm în goană în arman. Ocolim armanul, ca să nu ne oprim caii dintr-o dată. Lângă poartă, cu căciula în mână, o mogâldeaţă.

— Te-ai trezit, Amos?

— Ca totdeauna, devreme, conaşule.

Boierul descalecă. Descalec şi eu. Mogâldeaţă prinde caii de căpăstru şi-i duce la grajd. Boierul ştie unde merge. La doi paşi, în urma lui, mă străduiesc să-i ţin hangul…

Deschide o uşă boierul, urcă o scară, mai deschide o uşă şi pătrundem amândoi într-o odaie mare, pătrată.

— Gata cafeaua, Iloncă?

— Gata, conaşule.

— Ilonca e nevasta lui Amos.

Îi râd ochii, îi râde gura femeii… Un ibric mare de cafea fierbe în clocot. Ilonca îi umple boierului o ceaşcă mare.

— Dă-i şi lui cafea.

Umple pentru mine Ilonca o ceaşcă mică.

În odaia-salonaş a conacului, luminată de o lampă mare spânzurată de tavan şi de lumina dimineţii care creştea limpede, l-am văzut mai bine şi de aproape pe noul meu stăpân, pe boierul Arghir Arizan. Faţa plină, care seara mi se păruse roşcovană şi rumenă de sănătate, era acum

palidă şi uşor încreţită. Ochii îi erau cenuşii şterşi şi pleoapele niţeluş umflate. Un ochi avea bulbul roşu, iar celălalt, acoperit cu monoclul gros, părea odihnit şi limpede. Îi lucea în creştet un început de chelie. Părul, cât mai avea, pe jumătate alb, era uns, pieptănat, lins pe cap. Guşuliţa de sub bărbie, roşie, aproape ca de curcan neînfoiat. Când vorbea, glasul i se auzea spart, răguşit. Noapte nedormită, cu mâncare multă şi gustoasă, picantă, să tragă după ea băutură – cheful cu nemţii şi cu ţigăncile tinere aduse de sub râpi în faptul serii de logofătul Gheorghiu. Îmbrăcămintea boierului Arghir Arizan era de mare preţ, îmbrăcăminte de câmp şi de călărie: tunică scurtă, de postav englezesc, în carouri mari, guleraş de blană moale, să ferească gâtul de răceală, pantaloni strânşi pe picior, bufanţi, cizme galbene, înalte, până mai sus de genunchi, lustruite oglindă. Mânuşile şi le aruncase pe masă, răsfrânte, alături de vâna de bou cu care altoia calul şi uneori slugile ori învoitorii de pe moşie. Părea un om de peste cincizeci de ani – mai târziu aflasem că apropia şaizeci – care-şi dă toată silinţa să facă impresie c-ar fi nobil britan, cel puţin lord.

Ilonca, înfăşurată într-o rochie lungă până-n călcâie, înfloratã, purta în picioare papuci moi, turceşti, fără tocuri, umbla prin casă împrăştiind în jur miros dulce de mosc şi foşnet mătăsos. Era o fată bălană, cu coade lungi şi galbene şi ochii verzi ca iarba. Degetele îi erau încărcate cu inele groase de aur.

— Mai toarnă-mi o ceaşcă de cafea, Ilonca. N-am dormit ast’noapte.

— Se vede, boierule.

M-am ridicat în picioare.

— Pot să vă aştept jos?

— Da.

Am coborât în curte şi m-am rezemat de zid. Slugile plimbau caii pe care venisem şi din trupurile cărora ieşeau

încă aburi subţiri. Soarele se ridicase deasupra câmpurilor nesfârşite şi le îneca într-o pulbere măruntă de aur. Pe deasupra Dunării se înălţase şi plutea domol o pânză de ceaţă alburie, pe care soarele se străduia s-o destrame, s-o risipească. Din când în când se auzeau dinspre fluviu fluierături scurte şi groase ca nişte grohăituri. Urcau vapoare în susul Dunării, spre inima Germaniei, târând după ele şlepuri lungi, pline cu grâne. Altele mergeau pe cursul apei spre Giurgiu şi spre Brăila, încărcate cu soldaţi şi cu muniţii pentru frontul de la hotarul de jos al Moldovei. Câmpul, cât prindeai cu privirile, plin de plugari: o femeie apasă pe coarne ca brazda să fie adâncă, un băieţandru mână o pereche de boi mărunţi ori de cai costelivi, îi atinge din când în când cu băţul. În urma plugurilor, brazdele proaspete fumegă. Satul, rămas în vale, pitit, lipit de şuviţa de apă îngustă şi turbure a Călmăţuiului, ridică spre cer fuioare subţiri şi drepte de fum. Văzduhul, jilav ca şi pământul, pare încremenit. Nicio adiere de vânt. Niciuna.

Îmi arunc ochii prin armanul larg. Ceva mai departe de clădirile vechi, coşcovite de ploi şi de soare, boierul cu monoclu a pus să se ridice altele noi şi măreţe. O casă mare, un adevărat palat de modă veche, cu pridvoare şi arcade, grajduri, magazii, toate rămase neterminate. Niciun arbore în arman, în afară de doi salcâmi bătrâni lângă poartă. Doi trei oameni umblă pe la grajduri. Unde-or fi ceilalţi?

Un băiat, ceva mai vârstnic decât mine, a venit din largul câmpului călare, a descălecat şi-a urcat scările la boier. Peste puţin timp a coborât boierul şi în urma lui băiatul.

— Aşa cum ţi-am spus, Andrei, ai grijă de el.

A încălecat boierul şi a plecat. Curând nu l-am mai văzut.

La arman nu locuieşte numai snania de Amos şi nevastă-sa Ilonca. Mai locuiesc o mulţime de slugi. Mai mare peste servitorime pare a fi Andrei.

Poartă uniformă şcolară băiatul. Războiul l-a prins în clasa a V-a de liceu – liceul „Sfântul Haralambie” din Turnu, la care am vrut să mă duc să învăţ carte.

E băiatul unui mic proprietar din lunca Dunării. Taică-său are o casă de copii. L-a trimis la cuconul Arghir Arizan să muncească. A venit cu câteva luni înaintea mea. Aci, în mijlocul câmpurilor, a petrecut iarna.

— Păcat, îmi spune, păcat că ai venit abia acum. Nici nu poţi să-ţi închipui ce plăcută a fost pentru mine iarna: câmpul întins, satele pitulate pe fundul văii nici nu le mai vezi iarna. Zăpada le acoperă ca pânză albă. Numai spre miazăzi, malul înalt şi pietros de dincolo de Dunăre şi, dincolo de mal, un câmp tot atât de aspru, de pietros…

M-a purtat prin tot armanul, mi-a arătat fiecare colibă ori clădire în parte şi mi-a explicat care e rostul ei, la ce foloseşte şi cine o are în grijă. Pe urmă am încălecat pe cai şi-am umblat pe moşie. La vremea prânzului ne-am întors la arman, am mâncat, Andrei s-a culcat să-i tragă un pui de somn şi eu am ieşit iarăşi în curte, m-am rezemat de zid şi am început a privi câmpurile fără sfârşit. Am căzut pradă visării şi tristeţii. Plecasem de acasă, nu spusesem nimănui o vorbă încotro mă duc. De fapt nici eu singur nu ştiam în ceasul plecării unde o să mă opresc şi pentru cât timp. Acum ştiam unde m-am oprit ca să-mi găsesc un rost vremelnic, dar câtă vreme aveam să rămân aci, pe deal, la armanul Clocociovului, nu puteam să bănuiesc, nu ştiam şi nici nu doream să ştiu. Deocamdată rezolvasem ceea ce aveam de rezolvat, găsisem un culcuş care de seară până dimineaţa era numai al meu şi, în schimbul muncii mele, îmi puteam câştigă pâinea, fie şi amară. Dar continuam să simt aceeaşi apăsare înnebunitoare.

Seara am privit cum pe întinderile bulgăreşti se aprind focuri.

— Focurile ciobanilor, a spus Andrei.

Dincolo de Dunăre pământul e mai mult pietros. Sunt multe izlazuri pe care pasc oile ciobanilor.

Ca să treacă mai uşor vremea, Andrei s-a apucat să-mi povestească, înflorit, cum a vânat el iepuri în timpul iernii, cum a alergat cu calul după dropii. Noaptea vâjâia vântul: vâj-vâjjj…

— Vâjâia şi pe la noi, pe la Omida…

În cuprinsul armanului, în clădirile care n-au apucat a fi terminate, sunt găzduiţi o sută de prizonieri români. Prieten bun cu autorităţile militare germane şi cu prefectul cel nou, pe care l-au aşezat nemţii mai mare peste judeţ, un moşier mai de la nord, Paul Polimeride, boierul cu monoclu a obţinut prizonierii de la lagărul din Turnu. Prizonierii aceştia sunt ţărani români din Moldova şi ţărani bulgari şi turci de prin Dobrogea. Boierul cu monoclu şi haine englezeşti nu-i cruţă câtuşi de puţin, că doar nu i-a scos din lagăr, unde putrezeau de vii între sârme ghimpate, şi i-a adus aici, la moşie, la soare şi la aer, ca să-i îngraşe. I-a adus să muncească. Pentru asta le şi dă masă. Mai tăcând, mai cârtind, prizonierii împlinesc muncile cele mai grele.

— La început, îmi povesteşte Andrei, unii dintre ei au vrut să fugă. S-au răzgândit însă: peste tot numai duşmani. I-ar fi prins şi i-ar fi trimis dincolo de munţi, spre miazănoapte, în ţara nemţilor. Aici cel puţin au mâncare. Munca e grea, dar care dintre ei nu este obişnuit cu munca grea!

Soldaţii prizonieri turci sunt îmbrăcaţi în aceeaşi uniformă ca şi soldaţii români, numai că ei, în loc de capelă, poartă fes. Mă împrietenesc cu prizonierii aceştia cu faţă care trebuie să fi fost cândva albă şi cu ochi focoşi, nişte ţărani tineri şi necăjiţi, şi încerc să învăţ turceşte. Andrei se uită la mine cum mă trudesc să îngăim cât mai corect cuvintele pe care le aud.

— Da ce-ţi trebuie ţie să înveţi turceşte? înţeleg să înveţi ţigăneşte. O să ai nevoie să ştii ţigăneşte.

Din toate povestirile pe care le auzisem de la mama şi de la mătuşa Uţupăr ştiam din copilărie că turcii fuseseră timp de veacuri spaima neamului nostru pe aici, pe lângă Dunăre. Cântecele vechi ale poporului vorbesc de năvăliri turceşti, de măceluri şi pârjoluri şi de convoaiele de români luaţi şi trecuţi apa şi duşi departe, în ţări străine, în robie. Paşale şi bey au jefuit, au ucis şi-au pârjolit pe aici. Când plângea copilul, ca să-l sperie, să-l facă să tacă, îi spunea maică-sa:

— Taci, că vine turcul şi te taie!

Tăcea copilul. Praful şi pulberea au rămas din vechea şi temuta putere turcească. Praful şi pulberea – şi câteva sate turceşti sărace, prăpădite pe pământul uscat şi galben şi mâncat de ţânţari al Dobrogei. Din aceste sate plecau tinerii ţărani turci să facă armată alături de tinerii ţărani români. La fel mâncau fasole la cazan, la fel mâncau bătaie de la ofiţeri şi majuri…

— Dar ţigăneşte de ce să-nvăţ, Andrei?

— Ca să-nţelegi ce vorbesc între ei ţiganii boierului.

Între sat şi câmp se află două râpi, faţă-n faţă, şi între ele s-au ridicat de câţiva ani sălaşele ţiganilor boiereşti.

Arăturile de primăvară sunt în toi. Muncesc ţăranii din satele din vale, de pe lângă Călmăţui şi de pe lângă Dunăre, învoitori de moşie, în dijmă, şi slugile boiereşti, cu pluguri „Mistreţ” şi boi mari, voinici, cu coarnele largi de-ai putea aşeza între el un leagăn. Se seamănă porumb cincantin, cu bobul aproape roşu. Drugile cincantinului cresc mari şi dese, sunt spornice, câştigul e mai mare. Porumbul celălalt, galben, cu boabe mari dar rare, dă mălai mai curat, face mămăliga mai dulce la gust. Boierul cu monoclu nu mănâncă niciodată mămăligă. Porumbul de pe moşie îl vinde cu preţ bun, mai ales acum, la vreme de lipsă şi de război, şi-i trebuie cât mai mult porumb. Se mai seamănă grâu de primăvară şi secară, orz şi ovăz, şi pe coastă rapiţă

şi mei. Pe coasta dinspre Dunăre a dat ordin boierul să se semene pe mari întinderi floarea-soarelui. Untdelemn nu mai vine, ca înainte de război, din ţările calde din miazăzi, pe unde cresc măslini, şi din floarea-soarelui s-ar putea scoate ulei bun de gătit, dacă aci în arman ar fi instalate, în clădirile noi, două-trei prese. Boierul le-a şi comandat. La toamnă, când floarea-soarelui va fi coaptă şi culeasă, presele vor fi gata instalate şi se va putea începe tescuirea. Un izvor de aur pentru boierul cu monoclu va fi uleiul.

— Dacă n-ar fi fost război ăsta, nici nu i-ar fi trecut prin cap boierului că se pot scoate bani buni din floarea soarelui.

Unora războiul le ia viaţa, celor mai mulţi le aduce suferinţe greu de îndurat, pe câţiva îi scăldă în aur. Mi-aduc aminte de văru-meu Iancu Brătescu, fierarul frumos şi tânăr, care picta pe pânze micuţe şi pe cartoane răsărituri de soare şi amurguri, sălciile de pe malul gârlei şi focul din fierăria lui şi pe băiatul cel mic al lui Ivan Ţânţu, cu faţa smolită de cărbuni, dar luminată de roşul jarului, trăgând la foaie, să sufle foalele cu putere în foc, să se roşească fierul, să se albească aproape, să devină moale ca o cocă sub ciocan, sub baros.

Înainte de a pleca la război să se prăpădească prosteşte în munţi, în patrulare, mi-a spus:

— Războiul acesta care se apropie de noi va însemna pentru o parte din lume amurgul ei, dar pentru alta va însemna răsăritul. Cei mici şi cei de o vârstă cu tine vor cunoaşte strălucirea acestui răsărit şi vor simţi zvârcolirea acestui amurg scăldat în sânge. Poate că voi mai apuca şi eu acest timp, dacă voi trăi.

Se crezuse vindecat şi venise să se aşeze la ţară, la aer curat, ca vindecarea să-i fie mai deplină. Se înşelase şi nu cu puţin. Tuşea. Când a plecat, mobilizat, împreună cu ceilalţi, la cazarmă, să îmbrace uniforma, să pună raniţa pe spinare şi să ia arma pe umăr, scuipa fire de sânge. Îmi mai

vorbise văru-meu Iancu, la Ruşii-de-Vede, se împlinise şi trecuse anul de atunci, şi mă îndemnase să caut o anumită sămânţă. N-o găsisem nici în oraşul tăbăcarilor şi al negustorilor, n-o găsisem nici la Omida, şi cu atât mai puţin aveam s-o găsesc aici, la arman, în mijlocul întinselor şi nesfârşitelor câmpuri boiereşti.

Andrei, care mă avea în grijă, era ceea ce se cheamă de obicei un băiat bun. Vesel şi harnic, îşi lua slujba lui în glumă, nu se omora cu firea şi nici nu avea pentru ce s-o facă. Călărea caii din grajd până-i umplea de clăbuci, dormea pe săturate şi mânca până da afară din el şi, când îl apuca strechea, întârzia în odaia frumoasei unguroaice, ori alerga după copilandrele de care era plină şatra dintre râpi.

N-avea niciun gând mai înalt, şi el, om care trecuse prin şcoală, nu luase în bagaje, aci, în singurătatea armanului, nici măcar o carte de citire.

Dacă nopţile erau limpezi şi somnul mai întârzia, ne tolăneam amândoi undeva în iarbă. Îi desluşeam lui Andrei tainele cerului. Îi vorbeam de Saturn şi de inelul lui, de nevăzuţii Pluton şi Neptun, de Marte şi de presupusele canaluri şi de viaţa care ar putea să existe şi acolo, de constelaţiile care se văd în emisfera noastră şi de cele ce se văd noaptea pe cer, dincolo de tropice.

— Cea mai frumoasă dintre ele e Crucea-Sudului…

— Dar de unde ştii tu astea?

— Am citit în cărţi.

— Şi la ce-ţi foloseşte?

— Cum la ce-mi foloseşte? Vreau, să ştiu. Trebuie să ştiu cât mai multe.

— Eu nu ştiu, şi trăiesc bine. O să mă fac contabil şi o să trăiesc şi mai bine şi fără să ştiu ce este, dincotro vine şi încotro se îndreaptă, Calea-Lactee…

— Dar tu nu eşti curios să afli?

— Nu.

Uneori, din nevoia de a vorbi totuşi cu cineva, uitam felul de a fi al lui Andrei şi încercam să discut cu el despre oameni şi despre orânduirile omeneşti.

— Eşti un prost, Darie. Visezi cai verzi pe pereţi. Lumea este aşa cum o vedem, cu boieri şi cu slugi, cu oameni bogaţi şi cu oameni săraci şi aşa o să rămână în vecii vecilor. Cine s-o schimbe şi cum s-o schimbe?

— Poate ăştia şi mulţi alţii ca ei.

Treceau pe lângă noi, în cârd, obosiţi, prizonierii.

Aerul tare al câmpurilor, soarele prin care alergam toată ziua, somnul adânc în care, ostenit, cădeam seara m-au ajutat să mă întremez. Scăpasem de putinile cu argăseală din pivniţa mucegăită a lui jupân Moţatu, de prăvălia cu sicrie şi tămâie, cu haine de mort şi lumânări, a lui jupân Mielu Guşă şi de prăvălia cu păcură şi cu frânghii, cu droburi de sare şi mătrăcărie a lui jupân Bănică Vurtejanu. Scăpasem şi de aerul îmbâcsit, şi de cearta din casă, şi de privirile care se îndreptau spre mine ca nişte suliţe şi mă înţepau. Prins de treburi, Amos se vedea şi mai mult nu se vedea, ochiul sănătos al boierului şi ochiul lui de sticlă se aflau departe şi nu ne vegheau în permanenţă, iar Ilonca ne mai chema uneori seara, pe mine şi pe Andrei, să-şi uite urâtul, pălăvrăgind. Se socotea ca la închisoare, se plictisea şi se mohora, şi aştepta sfârşitul războiului să-l părăsească pe Amos, bărbatul ei de formă, şi pe boier, să bată la porţile lumii şi porţile lumii să i se deschidă, să înceapă a trăi altfel.

— Ai de toate aici! Unde să te duci aşa, în necunoscut?

— Eşti un prost, Andrei. „Ai de toate”, îmi spui. Ce am? Casă, masă, rochii, pantofi… Omul mai are şi suflet şi dacă sufletul nu e mulţumit…

— Să nu te audă boierul vorbind aşa.

— Şi dacă mă aude? N-are decât să se supere cât pofteşte. Poate să şi crape dacă nu-i place. Dealtfel o să crape el şi aşa. Gâfâie din ce în ce mai des. E bolnav de

inimă, cu toată arătoşenia lui şi cu toate năzdrăvăniile la care se dedă ca să-şi dovedească sieşi şi altora că e încă tânăr.

— Şi dumneata, Ilonca, spui că boierul nu e tânăr! Ştii mai bine ca oricare.

— Măgarule… Ştiu multe pe aici. Boierul e hârbar, nu alege… Voi rămâne aici până se va sfârşi războiul – plănuiesc. Pe urmă voi bate şi eu cu pumnul la porţile vieţii. S-ar putea întâmplă ca porţile vieţii să mi se deschidă larg înainte.

Înaintăm cu timpul în primăvară. Zilele cresc, nopţile scad. Devin atât de scurte, încât ţi se pare că abia ai pus capul pe mână şi-ai aţipit, că au şi sosit zorile. Sunt zile vânzolite în noroi, cu tunete care bubuie ca tunurile de pe front, cu fulgere şi ploaie. Atunci umblăm prin arman, de la o casă la alta, ori chiar pe câmp, cu câte-o pătură în cap. Nu lăsăm să treacă ziua fără să împlinim treaba pe care o avem de împlinit, chiar dacă ar da peste noi potopul. Nu dă potopul peste noi. Numai ploile. Dar cele mai multe zile au cer limpede, înalt şi albastru, albastru… Atunci ierburile şi grâul şi porumbul cresc parcă văzând cu ochi. Uite, ieri grâul era până la glezne. Azi a trecut de glezne. Mâine o să se urce spre genunchi. Pământul e negru şi gras şi trebuie să scurmi mult cu hârleţul ca să dai de vânăt. Pământ gras, pământ bun, în care orice sămânţă ai arunca prinde colţ, răsare, creşte. Oamenii de pe aici au o vorbă: Pământul bun ca untul… Pământul boierului…

— Are mult pământ boierul nostru, îi spun lui Andrei.

— Da, are mult pământ.

— Cum poate să aibă un om atâta pământ?

Andrei, fiu de boiernaş care toată viaţa a râvnit să fie boier adevărat şi n-a izbutit, îmi răspunde mirat:

— Uite că poate! Şi mai multe poate să aibă un om, dacă e în stare să adune şi să păstreze ce-a adunat, să crească şi

să-şi înmulţească avutul. Fiecăruia i se cuvine cât poate să ia de la alţii. Apoi boierul nostru mai are şi o poveste.

Odaia în care dormim e largă, căţărată sub streaşina conacului. Şi ferestrele sunt largi. După ce s-o isprăvi războiul, boierul plănuieşte să-şi termine conacul. După chipul în care a început clădirile, se pare că vrea să-şi petreacă fericitele bătrâneţi aici.

E noapte. Câmpul e tăcut şi la fereastră nu ascultă nimeni. Amos şi Ilonca au o odaie jos, lângă intrare. Prizonierii trăiesc în grajduri – ţiganii, în corturi, între râpi.

— Ce poveste are boierul?

— O ştiu toţi oamenii. Ai dormit numai o noapte la curte. Dacă ai fi dormit mai multe, ai fi aflat-o…

Sunt doi bătrâni la curte: bătrânul Iordache Arizon şi moş Iovcu, amândoi trecuţi de optzeci de ani. Conu Iordache e tatăl boierului nostru. Moş Iovcu e fratele de cruce al lui conu Iordache. Conu Iordache e boier. Poartă pantofi de lac şi haine negre, croite, cusute la Bucureşti. Poartă totdeauna cămaşă scrobită. Niciodată guler, niciodată cravată. S-a obişnuit cu hainele boiereşti, cu cravata, nu. Le-a spus tuturor:

— Dacă mi-aş pune cravată, ar fi ca şi cum mi-aş înnoda singur un ştreang în jurul gâtului.

Câteodată, când are poftă de râs şi de glumit, boierul povesteşte că visează ştreanguri şi spânzurători. În tinereţe se cutremura în vis şi se trezea lac de sudoare. S-a obişnuit cu visele de acest fel. Acum nu se mai sperie, nu se mai trezeşte. Visează până la capăt visul. Îşi aduce aminte dimineaţa de ce-a visat şi râde.

De frica ştreangului a trecut – e mai bine de o jumătate de veac de atunci – Iordache Arizan, dincoace de Dunăre, cu moş Iovcu. Amândoi au tâlhărit şi au adunat multe pungi de aur. I-au încolţit oamenii stăpânirii, luni de zile i-au hăituit. Multe sânge omenesc vărsaseră. Au izbutit să se strecoare prin păduri, să treacă Dunărea în Ţara

Românească. Conu Iordache a arendat o fişteică de moşie în inima Bărăganului. S-a însurat, a câştigat trei copii. Doi i-au murit. I-a rămas boierul nostru. I-a murit şi nevasta, o ţărancă din partea locului. Moş Iovcu n-a vrut să-şi lepede portul balcanic. Ştii cum e moş Iovcu? Poartă opinci, obiele pe care le înfăşoară cu nojiţele, nădragi largi de dimie, flanelă de casă, cojoc şi căciulă. Arată ca slugile boierului – ca slugile mai bătrâne. Conu Iordache, de la un timp, e părăsit de puteri. Mai iese, din când în când, prin curte, sprijinit în baston. Bastonul are mâner de aur… Picioarele îi tremură, îi tremură şi mâinile, e slab ca un schelet. Cu moş Iovcu e altceva. Parc ca de cincizeci de ani. Din zori şi până noaptea târziu nu se odihneşte, încalecă pe cal şi se duce la baltă să bălăcărească pescarii că n-au tras destul peşte în năvoadele şi în plasele lor. Pe urmă – o să-l vezi venind şi aici, la arman – se duce la ciobani şi-i ciomăgeşte fiindcă i s-a părut că n-au muls oile până la ultima picătură, că au lăsat prea mult lapte în ţâţe, pentru miei. L-am întâlnit ieri la stâna din vale. Au început ciobanii să tundă oile. Cu moş Iovcu au avut de furcă. I s-a năzărit bătrânului că nu tund bine oile. A descălecat, a luat o oaie, a culcat-o la pământ, şi a cerut o foarfecă.

— Vă arăt eu cum se tunde oaia…

A tuns moş Iovcu oaia. Se întâmplase să-i cadă în mână una mare, grasă. A rămas oaia goală, despuiată, de parcă i-ar fi ras cineva lâna cu briciul. S-a îndârjit şi până spre amiază a tuns un cârd întreg de oi.

— Dar de ce păzeşte cu atâta străşnicie moşul averea boierului?

— Pare să fie la mijloc o taină. Iovcu nici nu mănâncă la masa boierului, cu slugile mănâncă. Numai de dormit, doarme aparte, într-o odaie, pe un pat de scânduri, acoperit cu piei de oaie, cum dormea în tinereţe, înainte de a se deda la tâlhării, sau în vremea în care era urmărit şi trebuia să fie gata oricând s-o zbughească. Doarme îmbrăcat moş

Iovcu. Se schimbă la o săptămână, la două. Dacă ai mai fi rămas la curte mai mult de o noapte, l-ai fi putut cunoaşte şi pe conul Mitiţă, adaugă Andrei.

— Ăsta cine mai e?

— Băiatul boierului.

— Are şi un băiat?

— Nevasta boierului nostru a murit şi ea, nu se ştie când, nu se ştie unde, că boierul a umblat mult prin lume când era tânăr. Unii spun că nici n-ar fi moartă, că l-a lăsat pe boier. În casa boierului s-au pomenit slugile cu un băiat adus de departe. Băiatul are amândouă picioarele moi şi pocite. A crescut în cărucior. Iese din casă împingând cu mâinile roţile de bicicletă ale căruciorului. A trecut de douăzeci de ani conu Mitiţă. E totdeauna îmbrăcat ca şi cum s-ar duce la bal. O ţigancă a fost trimisă la oraş, un timp, să înveţe cum să-i lustruiască unghiile, cum să-l tundă şi să-l bărbierească. Ţiganca îşi pierde vremea pe lângă conu Mitiţă. Iese în curte, cu căruciorul lui cuconaşul, se uită la oameni şi nici măcar nu catadicseşte să le arunce o înjurătură. Dacă nu l-ar fi auzit oamenii vorbind de câteva ori cu tat-su, ar fi crezut că e mut. Are faţa albă, osoasă, şi ochii mari, ieşiţi pe jumătate din cap – odraslă de tâlhar…

Andrei doarme. Stele bat la fereastră. Vorbeşte prin somn. Desluşesc în cuvintele pe care le bolboroseşte unul singur: Zambila. Am să-l întreb mâine cine e Zambila…

Mă gândesc la ce-am aflat despre boier, despre tatăl boierului, despre fiul boierului, despre moş Iovcu…

Bătrânii au tâlhărit peste Dunăre, în Balcani. Câte n-am auzit povestindu-se despre întâmplări petrecute demult, despre comori adunate cu omor, la drumul mare, îngropate adânc în sânul pământului şi… uitate.

Toată copilăria mi-a fost chinuită de o asemenea comoară, ascunsă sub casa noastră sau în împrejurările casei noastre, şi despre care mereu se vorbea că, din când în când, spre primăvară, după ce zăpezile s-au topit şi s-au scurs, scoate în miez de noapte o flacără albastră care pâlpâie câteva minute, luminând aria. Din pricina acestei comori am pierdut plopul din fundul ariei, al cărui vârf se ridica deasupra satului, plopul din fundul ariei, al cărui vârf îl vedeam de departe, de pe câmp, când mă întorceam din rătăcirile mele acasă.

Bunicul tatii îşi adusese nevasta de lângă Olt. Era un bărbat tare voinic bunicul tatii. Spre hotarul satului, spre Belitori, la o răscruce de drumuri, se află şi astăzi o piatră mare de hotar, rotundă, pe care cinci-şase oameni, dacă şi-ar uni puterile, ar izbuti s-o rostogolească. Bunicul tatii, Mitroi Găbunea, înşira duminica oamenii după el. Se ducea la piatra de hotar. Bunicul tatii se pleca de mijloc, apuca piatra cum ar fi apucat un sac, îşi aduna grosul puterilor, o ridica pe umăr, o arunca peste umăr… Dacă, înainte de a pleca din sat, azvârlea pe gât câteva bărdace de vin, era în stare să treacă piatra peste umăr chiar de douăsprezece ori, fără nicio odihnă între o aruncătură şi alta.

Bunicul tatii, pe care tata a apucat să-l vadă, avea timpuri când pleca de acasă cu săptămânile, toamna mai ales. Nu spunea unde se duce, era ca şi cum ar fi intrat în pământ. Nu-l mai vedea nimeni şi nimeni nu-i auzea de urmă. Bunica tatii nu ştia niciodată dacă rumânul ei are să se mai întoarcă ori nu la vatră, la bordei, în culcuş…

A făcut călătorii de felul ăsta până au început a-l părăsi puterile, până au prins a-i cărunţi tâmplele. I-au ieşit trei-patru fire albe în mustăţi şi unul-două în sprâncene. Atunci n-a mai plecat de acasă. Bunica tatii a ştiut că bărbatul ei s-a potolit. Apropiase optzeci de ani…

L-a luat la goană pe frate-său – l-a luat la trei-păzeşte înjurându-l:

— Du-te acasă şi vino mâine dimineaţă!

Numai vorbe spurcate i-au ieşit din gură.

După plecarea lui Dionis, bunicu-meu s-a ridicat, a ieşit din gaură şi s-a întors acasă. A aşteptat să pogoare noaptea adâncă, apoi şi-a luat nevasta şi cazmaua şi s-a dus la săpătură.

Avusese dreptate în presupunerea lui. Din întâmplare descoperise comoara ascunsă acolo de taică-său.

N-a putut să aducă de toarte cazanul, atât era de greu. Bunicul a rămas de pază şi de câteva ori bunica a cărat cu căldarea aurul în bordei.

Unchiu-meu Voicu, fratele mai mare al tatălui meu, ţine mai bine minte întâmplarea asta. El povesteşte că bunica a aşternut jos lângă pat, o scoarţă. Aducea bani cu căldarea şi-i răsturna. Unchiu-meu Voicu, copil, s-a dat jos din pat şi s-a jucat cu banii. Taică-meu şi ceilalţi dormeau duşi. În bordei pâlpâia opaiţul.

Pe urmă a venit şi bunicul, cu cazanul gol. Era un cazan mare, de aramă, care prinsese coclează pe margini.

Unchiu-meu Voicu a adormit. Până la ziuă, bunicul şi bunica au făcut ce-au făcut şi au pus în alt loc, mai ascuns, comoara regăsită.

A doua zi a venit Dionis să sape damul. Bunicul astupase groapa pe jumătate.

— Du-te acasă. Nu mai sap dam. Nu mai am nevoie de dam.

La o săptămână de la atingerea comorii, ultima nevastă a bunicului meu a murit: umblase cu banii. Din pricina asta, credea bunicul că i-a murit nevasta…

Avea bunicul un frate mai tânăr, flăcău – unul Gărgan… S-a însurat Gărgan Găbunea. I-a dăruit bunicul doi galbeni să-şi facă nunta. În ziua nunţii, înainte de a merge la biserică să se cunune, mirele a căzut de-a-mpicioarele şi a murit…

„A doua moarte adusă în casă de banii blestemaţi”, gândea bunicul. A ascuns şi mai adânc bogăţia de aur.

Au trecut anii.

De la Putinei a venit un văr al bunicului. Se afla la mare anaghie. L-a rugat pe bunic să-l împrumute un galben. Dornic să mai încerce o dată norocul comorii, i-a împrumutat bunicul. Când s-a întors acasă, băiatul rubedeniei zăcea cu gâtul umflat, babele nu i-au găsit leacul. A murit şi ăsta.

„A treia moarte adusă de bani în familie”, a cugetat iarăşi bunicu-meu.

Nimeni n-a mai ştiut unde sunt tăinuiţi banii. S-a jurat bunicul că, atâta timp cât îi va fi dat să vieţuiască, să nu se mai atingă de comoară.

Au crescut feciorii şi s-au însurat. Au crescut şi fetele şi s-au măritat. În casa bunicului se auzea mereu aceeaşi vorbă:

— Tată, când o să ne spui şi nouă unde ai îngropat banii ăia?

Sau:

— Hai, mă, să dezgropăm banii ăia şi să-i împărţim. Ce-o fi o fi…

Bunicul rămânea neînduplecat.

— V-am spus: cât o să trăiesc n-o să aflaţi unde am ascuns comoara. Sunt banii dracului, sunt adunaţi cu omor şi cu haiducie, sunt bani afurisiţi. Dacă o să aibă vreunul din voi norocul să-i găsească, mănânce-i sănătos. Sunt pe aici prin cuprinsul ariei. Cu timpul o să găsească cineva din seminţia noastră comoara.

Băieţii au început a îmbătrâni. Fetelor lui a început a li se zbârci obrazul şi a le cădea dinţii. Şi bunicul a devenit din ce în ce mai bătrân. Şi iată, bunicul l-a însurat şi pe cel mai mic dintre băieţii lui, pe tata. Cu Dumitra l-a însurat, cu Dumitra care era mai în vârstă decât el. Dumitra i-a născut tatii copii. Şi s-a bolnăvit bunicul. De picioare s-a bolnăvit.

Rămânea bunicul pe prispă şi tata pleca la câmp cu nevastă-sa şi cu copilul cel mic, iar pe bunic îl păzea de muşte frate-meu Gheorghe. Vorba vine că-l păzea de muşte. Punea lângă el o cană cu apă, o bucată de pâine, o tulea prin vecini după zbeng.

Şi într-o dimineaţă bunicul s-a simţit rău şi l-a strigat pe frate-meu:

— Hei, măi Gheorghiţă, vino lângă mine…

S-a dus frate-meu lângă bunic:

— Ascultă, am să-ţi spun un lucru pe care să nu-l mărturiseşti nimănui. Am să-ţi destăinuiesc unde se află îngropată comoara veche. Să umbli la ea când ai să te faci flăcău. Şi să nu-i spui lui taică-tău. Mă asculţi, Gheorghiţă?

Bunicul era bătrân şi bolnav şi fuma tutun din lulea de pământ… Şi gura bunicului mirosea a mahorcă. Fratelui meu nu-i plăcea mirosul acela.

— Ia lasă-mă-n pace, că-ţi pute gura…

S-a dus pe uliţă, la copii, la joacă.

Seara, când s-a întors tata de la muncă, trăia bunicul, dar pierduse glasul. A mai trăit câteva zile fără glas şi fără să poată mişca măcar un deget.

Plângea bunicul şi în juru-i erau adunaţi băieţii lui şi băieţii băieţilor lui, fetele lui şi fetele fetelor lui. Şi bunicul gemea şi pieptul i se ridica şi i se lăsa şi din ochii bunicului curgeau şuvoaie lacrimile pe care o viaţă de om le simţise năvălindu-i sub pleoape şi izbutise să le oprească…

Toţi pricepeau că pe bunicul îl apasă un gând şi că gândul ăsta bunicul vrea, în sfârşit, să-l spună, dar nu poate să-l spună. Şi ştiau că bunicul în ceasul acesta din urmă, al lui, vrea să le dezlege taina comorii şi nu mai poate. Şi câtă nevoie ar fi avut fiii bunicului, nepoţii şi strănepoţii bunicului, de banii ascunşi adânc în pământ.

Fiindcă, între timp, vremurile se schimbaseră. Şi fiii bunicului şi toţi ceilalţi nu mai aveau starea de altădată,

erau săraci lipiţi pământului şi oricât ar fi muncit pe moşii, niciunul nu putea să câştige pâinea îndestul.

Şi bunicul a plecat pe lumea cealaltă cu taina lui. Şi banii au rămas îngropaţi. Şi atunci toate neamurile s-au adunat şi au poruncit fierarilor satului să făurească suliţe lungi şi subţiri cu vârful ascuţit şi cu mâner întors în care se puteau opinti.

Aria noastră şi ariile neamurilor din jur au fost străpunse cu aceste suliţe săptămâni întregi, la fiecare pas o gaură. Aşteptau până se lăsa întunericul şi până în zori găureau pământul. Fierul a mers până în pântecul pământului, ca uns, şi nu s-a oprit în capacul nici unui cazan cu bani.

Au blestemat şi s-au lăsat păgubaşi. Dar mereu aduceau vorba de comoară, la noi în casă mereu se şoptea de banii de aur. În fiecare primăvară tata săpa într-o altă parte a ariei un dam pentru vite. A continuat să sape damuri pentru vite şi apoi să le astupe înainte de a ridica grinda, chiar după ce tata nu mai avea în cuprinsul ariei lui nicio vită.

Străjuia în fundul ariei un plop înalt, care mi se părea că împunge slăvile cerului cu vârful. Cât am fost plecat la oraş, l-au doborât cu securea. Tata l-a doborât şi cu frate-meu Ion. A vuit plopul când s-a prăbuşit şi creştetul lui era mai-mai să ne dărâme casa. L-au curăţat de crengi, apoi s-au apucat să-i scoată rădăcinile. Le intrase în cap că la rădăcina acelui plop se afla ascunsă comoara. N-au găsit nimic…

Plopul a fost tăiat în bucăţi cu ferestrăul, spart şi ars.

Mai stau şi acum vecinii, în unele nopţi, cu ochii ţintă spre aria noastră, pândind clipa în care vâlvorile albastre vor licări deasupra comorii. Poate că uneori licăresc în aria noastră vâlvorile albastre – poate nu licăresc. Nimeni nu ştie…

Mai demult, cotrobăiam prin podul casei, se găseau acolo aruncate vraişte cioburi vechi, fluiere sparte, ciurele cu fundul găurit, mâneci de cojoc, cazmale fără coadă, topoare rupte, ploşti bătrâne cu pântecul roşu pe care de ani şi ani nu le mai folosea nimeni.

Toate lucrurile acestea, când eram copil, mă îndemnau să mă gândesc la oamenii care au trăit altădată, care au săpat cu aceste sape rupte, care au doborât copaci cu aceste securi cu gura ştirbă şi care şi-au potolit setea cu vinul acru din aceste ploşti cu pântecul rotund.

Mă gândeam mereu la oamenii care şi-au îmbrăcat trupurile cu aceste pieptare cu flori care acum şi-au pierdut culoarea.

N-aveam cu ce să mă joc. N-aveam ce să citesc, deşi învăţasem să citesc, căutam să citesc după aceste rămăşiţe, într-un trecut care era apus pentru totdeauna. Căutam să-mi închipui vieţile acelor oameni din care se trăgea sângele meu şi al fraţilor mei, oameni ale căror trupuri s-au prefăcut de mult în pulbere, în cimitirul de sub creasta dealului.

Într-o zi, tot scormonind prin pod, am găsit un ciomag lung şi alb. Era aşa de lucios, că mi se părea că e făcut dintr-un os uriaş, dintr-un os pe care-l luciseră anii. L-am luat, am coborât cu el din pod, l-am scos la lumină, l-am şters cu poalele cămăşii de praf. Era minunat. M-am jucat cu el până seara.

A venit tata de la câmp şi m-a văzut.

— Unde ai găsit ciomagul ăsta?

O ciudă aspră străbătea prin glasul lui.

— În pod, tată.

— Dă-l încoace.

Mi l-a smuls din mâini, a mers spre fundul ariei. Nu ştiu pe unde l-o fi pitit. M-am mirat. L-am întrebat la masă. Mi s-a părut că-i trecuse necazul.

— Tată, de ce mi-ai luat băţul?

— De-aia.

— Ăsta nu-i un răspuns. De ce mi-ai luat băţul? Era tare frumos.

— A umblat cu el bunicu-meu, dacă vrei să afli. Nu ştie nimeni câte scăfârlii o fi spart cu el…

Cred că l-a îngropat în pământ. Poate. Dar oricât de adânc l-ar fi îngropat în pământ, ciomagul acela nu va putrezi. Nu ştiu de ce mi-a rămas această credinţă. Poate fiindcă ciomagul părea de os şi anume dintr-un os fără moarte, dintr-un os pe care nu-l va ajunge niciodată putrezirea. Era uşor ca un fluier fără măduvă. Era uşor şi totuşi era greu…

Andrei se trezeşte. Simte cum mă răsucesc ca pe cărbuni.

— Ai dormit bine, Darie?

— Am dormit.

Coborâm în arman.

Grâul a crescut până la genunchi. Peste o săptămână, două. O să fie de trei ori mai înalt şi spicul va fi mare cât vrabia şi cu boabele grele, pline. Astă-iarnă zăpada a fost înaltă, a priit timpurilor. Zăpada a fost înaltă până dincolo de hotarul la care soldaţii au continuat să se bată cu duşmanii.

Prizonierii s-au trezit şi ei şi merg încolonaţi spre bucătărie. În fiecare dimineaţă, înainte de a porni la lucru, li se dă aci, ca la cazarmă, pe fundul gamelei, un fel de zeamă neagră şi caldă, gustarea de dimineaţă: ceai fără ceai.

E timpul în care trebuie culeasă pălămida din grâu. E timpul în care ţiganii încep a fi folosiţi pentru muncă. Acum ştiu: patru sute de oameni rupţi, desculţi, dezbrăcaţi, care

au trecut iarna şi iernile de mai înainte în valea prin care a fluierat vântul. Patru sute de oameni care cresc goi în bătaia crivăţului şi în arşiţa soarelui de vară, mai goi decât păsările care au pene, mai goi decât şerpii care au trupul înfăşurat în solzi plumburii.

Au ieşit goi în zăpadă, acum ies goi la lucru, în soare. Peste şatră, bulibaşa e mai mare. Bulac Bulancea îl cheamă pe bulibaşă, bărbat cam de vârsta boierului şi – se pare – tot atât de vânjos, tot atât de înalt, de voinic. Numai că mâinile bulibaşei cu degetele toate îmbrăcate în inele groase şi grele, sunt mai mari decât ale boierului Arghir Arizan.

Bulibaşa nu umblă desculţ. Bulibaşa poartă cizme până deasupra genunchilor şi carâmbii cizmelor bulibaşei sunt bătuţi în bani de argint. Argintul s-a învechit şi a prins patin – argint vechi. Ţintele care sunt bătute în tălpile cizmelor bulibaşei sunt ţinte de argint. Tocurile cizmelor lui sunt de argint. Nădragii bulibaşei, lână-n lână, galbeni la culoare, au vipuşcă roşie şi lată. Şi brâul, cu care bulibaşa îşi încinge trupul, e un brâu lat de o palmă şi jumătate, bătut şi el în bani de argint. Căciula o poartă pe sprânceană, şi căciula bulibaşei e teşită puţin într-o parte, căciulă cu pană. Are pieptar cu flori bulibaşa şi marginile din faţă ale pieptarului sunt şi ele prinse în bumbi de argint. În mână poartă harapnic, şi harapnicul bulibaşei are la vârf plumb cu colţuri.

Bulibaşa e stăpân peste şatră şi boierul nici nu se uită la ţigani, nici nu-i scuipă-n creştet măcar. Boierul cu bulibaşa are înţelegere pentru ţigani, aşa cum pentru soldaţii robi are înţelegerea cu comandantul german din Turnu. El bulibaşei îi plăteşte, şi bulibaşa din zece părţi opreşte pentru el opt, iar două le dă ţiganilor care muncesc, pentru muncă.

Tare bogat e bulibaşa! Numai el e bine îmbrăcat din tot sălaşul. Copiii bulibaşei sunt tot atât de goi ca şi copiii celorlalţi ţigani. Nevasta bulibaşei este la fel de ruptă şi de

goală, ca nevestele celorlalţi ţigani. Îi face totuşi un hatâr bulibaşa nevestei: n-o scoate la adunat pălămidă, n-o scoate la seceră, n-o scoate la munci grele – o trimite prin sat să ghicească muierilor în ghioc. Bineînţeles, nu pe degeaba – pe mălai, pe făină. Vorba ceea: dacă nu curge tot pică. Şi averea bulibaşei mai creşte cu ceva.

Bulibaşa a plesnit din harapnic. Auzim, de sus, de la arman, pocnete. Ţiganii vor împânzi câmpul.

Ţiganii urcă râpile pieziş, de-a buşilea, târându-se pe genunchi, agăţându-se de colţurile pietrelor, de rădăcinile uscate ale ierburilor. Se află şi o potecă pe unde poate fi urcată râpa, dar pe potecă n-are voie să urce decât bulibaşa. Înainte de a pleca la muncă, ţiganii trebuie să simtă greul vieţii…

Ajung cu Andrei la marginea râpilor. Ajung şi ţiganii. Bulibaşa îi aşteaptă. Bulibaşa călăreşte un cal de smoală, îi mai pocneşte pe unii cu sfârcul harapnicului. Ţiganii se scarpină şi fug. Vătafii bulibaşei împart fiecăruia postaţe de muncă. Ţiganii se strecoară prin grâu, în vârful picioarelor, să nu rupă cumva rădăcinile. Caută firele de pălămidă, firele înalte cu tulpina plină de ghimpi deşi, groşi, cu vârful ascuţit. Ţiganii apucă pălămida de mijloc, o smulg din pământ uşor, să nu smulgă odată cu ea vreun fir de grâu. Firul smuls e ţinut în braţe, şi astfel alt fir şi alt fir, până s-a adunat snopul. Mâinile tuciurii ale oamenilor sângeră. Le sângeră până şi braţele. Boierul nici nu se uită la ţigani. La ţigănci se uită. Şi încă – cu ce jind! Bulibaşa îi plesneşte cu harapnicul. Îi plesnesc cu harapnicul pe ţigănci, vătafii bulibaşei. Pălămida se culege cu palmele.

Grâul o să cadă din batoză, în saci, la treierat, curat, luminat…

Înalte, albastre, zilele trec una după alta.

Înalte, fumurii, nopţile trec una după alta.

Harapnicele plesnesc ca pistoalele şi cum niciun deal nu e prea aproape, numai malul de dincolo al Dunării, malul

bulgăresc, nu se aud ecouri…

Harapnicele pocnesc deasupra oardelor de ţigani care culeg pălămida, harapnicele vătafilor. Harapnicele logofeţilor boiereşti se aud deasupra întregului câmp unde pălămida e culeasă de oameni oacheşi, goi, tuciurii, ieşiţi la muncă pe moşia boierului din râpile de jos, şi de rumânii adunaţi din opt sate.

Tarlaua pe care o plivesc prizonierii e fără harapnice – numai cu tămâieri soldăţeşti.

Prizonierii cu fes roşu pe cap, la răsăritul soarelui, cad în genunchi, se roagă. La apusul soarelui, cad în genunchi, se roagă. Rumânii râd de ei.

— Degeaba vă rugaţi, fraţilor. V-a uitat şi hogea, v-a uitat şi Allah. Allahul vostru şi Dumnezeul nostru au alte treburi acum: privesc prin ochean pe ferestrele cerului câmpurile de bătaie. Allah al vostru şi Dumnezeul nostru petrec şi râd de prostiile pe care noi, oamenii, le facem. Ne încăierăm şi ne sfâşiem unii pe alţii. Boierul – îl vedeţi? – cât a fost pe aici stăpânire românească, i-a mers bine. Când au trecut Dunărea bulgarii, temându-se să nu-l fure, boierul a ieşit în calea ofiţerilor bulgari, le-a vorbit bulgăreşte şi i-a poftit la masă. Au fost aduşi lăutari din sat. La curte, s-a încins cheful. Boierul a scăpat neprădat.

După o zi, au venit nemţii. La fel a făcut. I-a poftit la curte, a trimis logofeţii şi le-a adus ofiţerilor nemţi ţigănci tinere dintre râpi, din corturi, să chefuie cu ei. Fac zurbă şi zaiafet cu ţigănci nemţii, o dată pe săptămână la curte. Om subţire boierul – poartă şi monoclu la ochi. A umblat prin străinătăţi, vorbeşte multe graiuri. Ochiul pe care l-a pierdut l-a înlocuit cu unul de sticlă. Ochiul l-a pierdut dincolo de mări, în ţările calde, unde s-a dus să vâneze sălbătăciuni. Oamenii care au năvălit peste noi din altă ţară şi pe care noi am fost puşi să-i împuşcăm şi să ne lăsăm împuşcaţi de ei, oamenii aceştia, care sunt duşmanii noştri, nu sunt şi duşmanii boierului.

Iacă, au venit nemţii. Boierul le-a ieşit şi lor în faţă, le-a vorbit pe limba lor şi a scăpat nejefuit şi de oştile nemţeşti. Mai mult, pe noi ne-a luat robi. Îi muncim de dimineaţă până seară şi ce avem pentru asta? Câteva frunze verzi de tutun pe săptămână, o ciorbă şi-o bucată de mămăligă seara. Numai oasele şi pielea au rămas de noi.

— Unde ţi-e dumnezeul dreptăţii, Ilie? Dumnezeul la care ai fost învăţat să te închini!… Mehmet, unde e Allah al tău să te apere? Cine îngrijeşte de cadâna ta, de copiii tăi, câţi vei fi având?

— Patru am, bre, să-mi trăiască, răspunse Mehmet.

— Eu, unul, numai trei, spune Bălţatu I. Adam, soldat moldovean.

Prieten bun sunt cu prizonierii. Pierd vreme printre ei şi, când logofeţii sunt departe, ne întâlnim la marginea lanurilor şi sporovăim. Adică ei sporovăiesc şi eu ascult.

Îi ascult şi aud lucruri pe care nu le cunosc despre viaţa din satele lor moldoveneşti. Unii trăiesc pe lângă munte, alţii prin ţinuturile deluroase. Dobrogenii povestesc despre sate în care oamenii vorbesc mai multe limbi şi în care tătari, turci, găgăuţi şi români trăiesc laolaltă, fără nicio ceartă, fără nicio neînţelegere între ei.

— Sunt şi bulgari la noi în comună, spune Ioniţă Cârjă.

— V-aţi certat vreodată?

— De ce să ne certăm? Fiecare cu pământul, cu casa, cu vitele, cu bucuriile şi necazurile lui. Numai în o mie nouă sute treisprezece am avut niscaiva supărări. Bulgarii din sat n-au primit cu bucurie vestea că ne batem cu bulgarii de dincolo de graniţă. Dar parcă noi am primit-o cu bucurie? Nu e păcat să te duci să împuşti oameni cu care n-ai nimic de împărţit şi să te laşi împuşcat ori schilodit de ei, aşa fără nicio pricină? Mare păcat!… Dar nu noi hotărâm… Hotărăsc alţii. Ne-au scos atunci, ca şi acum, din bârloagele noastre jandarmii. Am mers. Dacă am fi avut capul deschis, să

judecăm şi să vorbim şi să hotărâm noi, n-am fi avut ce căuta în războiul cu bulgarii… Ne-am ales cu holera…

Muncesc la culesul pălămidei cu ţiganii, cu ţigăncile, cu puradeii la un loc. Vătafii nu mă lovesc. Nici logofeţii. Sunt un fel de argat la conac, bun la toate. Curăţ ieslele, mătur grajdurile, ajut bucătarilor la mestecatul mămăligilor, la împărţitul ciorbei. Îmi prinde bine munca. Învăţ o mulţime de lucruri şi gândesc că mai târziu deprinderea cu orice fel de necazuri îmi va fi de folos. Ţiganii nu se sperie de ciomege, de bice, de ocări. Le sângeră spinarea, mâinile, picioarele… Blestemă pe limba lor, apoi, tot pe limba lor, încep a cânta. Uneori cobor seara cu ei jos, între râpi. La început m-au cam ţinut deoparte, dar când au văzut că mănânc cu ei dintr-o strachină, că în jurul focului stau, ca şi ei, pe vine ori lungit pe burtă şi mă scarpin de purici fără fereală, aproape că au început a mă socoti de-al lor. Cu Tănase Fier-Rău, băieţandru ceva mai în vârstă ca mine, m-am împrietenit. Chira o cheamă pe sora lui Tănase Fier-Rău. Să tot aibă treisprezece ani, dar pare de optsprezece. Obrazul uşor îi bate în galben şi ochii albaştri îi sunt. I s-au revărsat sânii, parcă ar fi născut şi alăptat. Intră în cort şi se-ntoarce cu ghiocul bunică-sii – un ghioc mare, lucios, cu buze cenuşii, răsfrânte. Se lungeşte lângă mine, în iarbă.

— Pune ghiocul la ureche!…

Îl pun.

— Auzi ceva?

— Aud… Auie ca o apă îndepărtată, care ar curge printre maluri de piatră.

— E ghioc adus de la Mărul Roşu… înainte de a începe războiul, colindam cu sălaşul prin lume. Am ajuns până în ţara turcilor când eram mică. Acum nu mai umblăm. Ne-a vândut bulibaşa munca boierului. Vrei să-ţi ghicesc în ghioc?

— Ghiceşte-mi…

Focurile pâlpâie sub căldări în care fierbe mămăliga, sub oale în care e gata să dea în clocot ciorba de lăptuci. , A scăpătat de mult soarele. Deasupra, cerul clatină stele mărunte, roşii, galbene. Chira are mijloc subţire şi picioare lungi. Descântă ghiocul şi face semne în jurul lui.

— Ai cincisprezece ani, aşa spune ghiocul…

— Cincisprezece am…

— Ai ochii albaştri-verzui. Aşa spune ghiocul…

— Am ochii albaştri-verzui… Nu mi-am văzut niciodată ochii…

— Niciun om nu poate să-şi vadă ochii…

— Nu poate…

— Trăieşti singur în câmp, aşa spune ghiocul!…

— Singur în câmp…

— Nu eşti ca toţi băieţii, aşa spune ghiocul…

— Nu sunt ca toţi băieţii… Ştiu, şchiopăt când merg…

— Ai vrea să strângi în braţe o fată…

— Aş vrea…

— O ţigancă…

— O ţigancă!…

— N-o cheamă Chira… Chira e logodită…

— Logodită?

— Da, logodită…

— Cu cine?

— C-un ţigan chipeş…

Afurisita! Râde. Râde şi-mi arată toţi dinţii ei mici şi albi, ca mâzga de lăptucă. Obrazul Chirei e luminat. De flăcările focului e luminat chipul Chirei. Încep şi eu să râd, ca să nu rămân de ruşine. De fapt nici eu singur nu-mi prea dau seama de ce se întâmplă cu mine. Îmi place Chira şi, când stau aproape de ea, mi se pare că ea singură îmi stăpâneşte gândurile, că numai pe ea o doresc. Dar când o văd pe Zambila, încep a o uita pe Chira. Bag de seamă că Zambila

îmi place şi mai mult, şi că, dacă ar sta în puterile: mele să hotărăsc, Zambila ar fi aleasa…

Când mă aflam la Ruşii-de-Vede – la toamnă se va împlini anul de când am plecat de acolo – şi slugăream la Bănică, mi-a plăcut o fată. Ţinea taică-său birt pe uliţa lăturalnică pe care mă întorceam din târg spre casa măruntă a jupânului. O vedeam câteodată în prag. Avea ochii verzi şi obrazul rotund, bălan. Îmi surâdea. Într-o seară mi-a întins două zarzăre coapte:

— Ia-le, mi-a spus, şi mănâncă-le. Mă cheamă Zoica…

A strigat-o un glas muieresc, mânios, de după tejghea... Am aflat mai apoi că era copil de suflet, că o puneau să frece scândurile şi-o băteau până la leşin părinţii vitregi, chipurile s-o înveţe să se poarte. Îşi primea zilnic porţia ei de chelfăneală… N-am mai vorbit cu fata bălană de atunci, dar n-am uitat-o. Mi se pare uneori că-i aud ţipetele. Alteori ca prin vis îi văd zâmbetul, îi aud glasul:

— Ia-le şi mănâncă-le…

Au fost dulci zarzărele. Erau răscoapte…

— Ţi-a ghicit în ghioc? mă întreabă Tănase.

— Mi-a ghicit…

Râdem toţi trei.

— Dacă rămâi până la toamnă la arman, o să te chem la nuntă, spune Chira.

— Poate rămân…

— La toamnă mă mărit…

N-o întreb cu cine…

Ţiganca scurtă şi groasă, ca soacra soră-mi Evanghelina, care a mestecat mămăliga şi-a răsturnat-o pe masă, ne îmbie:

— Hai, veniţi la masă!…

Ne ducem şi ne aşezăm în jurul mesei… Mâncăm… Ciorba de buruieni e bună.

— Am acrit-o cu corcoduşi, spune groasa.

Acasă, mama acrea şi ea ciorba de ştir, de ştevie, cu corcoduşi pe care eu le culegeam din pom – cu corcoduşi verzi, acre. Mâncăm corcoduşi şi zarzăre crude până mi se strepezeau dinţii. Primăvara, mâncăm cleiul pe care-l găseam uscat, ieşit prin plesniturile cojii, pe tulpinele zarzărilor, ale corcoduşilor.

— Mai vrei ciorbă?

— Da…

Urc râpa spre conac, târându-mă. N-am vrut să ocolesc, să caut poteca. Pieptiş urc râpa. Mă ţin cu mâinile de tufe, fac un pas, caut altă rădăcină, mă prind de ea, să nu lunec. Ajung, ostenit, pe creastă. Om se apropie de mine prin întuneric. Port totdeauna la brâu un cuţit scurt, cu două tăişuri, cu mâner de os. În teacă de piele îl păstrez. Pun mâna pe cuţit.

— Care eşti, mă?

— Om bun…

S-a depărtat o clipă omul, s-a oprit.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, argatule…

— Spune-mi…

— Să nu te legi de Chira…

Îl chem mai aproape. Omul vine lângă mine, la un pas. E un ţigan înalt. Subţire. Îl cunosc. Aproape gol, omul.

— Hai să stăm de vorbă!

— Să stăm…

— Nu eşti Dudulică? Fierarul?

— Dudulică sunt.

— Măi Dudulică, n-am nimic cu Chira. N-am nimic cu nimeni… Nu-mi arde ce crezi tu că-mi arde…

— Te duci la Chira la cort. Cam des te duci, argatule…

— La Tănase mă duc, nu la Chira…

— Dar vorbeşti şi cu Chira…

— Vorbesc…

— E logodită cu mine…

— Îmi pare bine, pari un băiat de treabă… însoţeşte-mă până la conac, Dudulică!…

E mai înalt decât mine Dudulică. Şaptesprezece-optsprezece ani să tot aibă.

— M-a poftit Chira la nunta voastră, la toamnă – dac-oi mai fi pe aici…

— Vrei să pleci?

— Poate…

— O să plecăm şi noi, după ce s-o termina războiul… Până atunci ne-a legat bulibaşa de moşia boierului…

— Ţi-e teamă să n-o pierzi pe Chira?

— S-a legat logofătul Andrei de ea…

— O să-i spun să se astâmpere…

— Dacă nu se astâmpără, o să se pomenească într-o noapte cu şişul meu între spete…

— Atât de mult o iubeşti pe Chira, că ai putea să omori un om pentru ea?

— Mult…

— Chira ştie?

— Ştie. Şi-i place să mă întărâte. Am s-o bat după nuntă. În fiecare zi am s-o bat…

— De ce?

— Muierea nebătută e ca moara neferecată…

— Parcă spuseşi c-o iubeşti!…

— Tocmai de-aia…

— O să-ţi facă farmece şi n-o s-o mai baţi…

— Farmece!… În farmece cred rumânii, noi ţiganii nu credem…

Ne despărţim. Câmpul, legănat de vânt, foşneşte. Răsare luna, rotundă, roşie.

— Îl omor pe logofătul Andrei, dacă se mai leagă de Chira!…

Sus, pe deal, la arman nu sosesc scrisori, nici jurnale. Totuşi, din om în om, din gură în gură, aduse parcă de vântul care mereu bate, şi când nu bate adie, vin veşti de tot felul. Muierile şi rumânii din sat şi prizonierii au aflat că dincolo de hotarul Moldovei, în Rusia, oamenii care muncesc în fabrici, soldaţii şi ţăranii s-au ridicat, sătui de război şi de asuprire, împotriva stăpânirii, şi au făcut revoluţie. Se vorbeşte că s-ar fi răsculat şi trupele ruseşti din Moldova împotriva stăpânirii ţariste şi că n-ar mai vrea să se bată.

— Şi noi ne-am răsculat la nouă sute şapte, spune soldatul Anton Dicu, din Moldova de Jos. Am ars conace boiereşti şi-am băgat spaima în boieri, în ciocoi. N-am izbutit... Am plătit cu sânge şi suferinţă răscoala... N-am fost uniţi... Nu ne-am ridicat cu toţii deodată... Au ucis boierii prin sate pe cine au vrut să ucidă, după răscoală...

— La noi, începe a povesti soldatul Manole Zmeu, din Moldova de Sus, după răscoale, am muncit şi-am trăit mai greu ca înainte de răscoale... A trebuit să muncim însutit pentru ce-am stricat în câteva zile de răzvrătire... Şi ce stricasem? Dădusem foc la nişte şuri de paie... Când să ajungem la conac, ne-a întâmpinat armata cu gloanţe... Dar se cheamă că ne răzvrătisem. Ciocoiul ţinea şi cârciumă în sat. Unii oameni se duceau şi beau, aruncau pe tejghea, pentru spirt, ce câştigau, tot ce câştigau... Alţii ocoleau cârciuma cu otravă. Trimiteau copiii să le cumpere tutun. De mult îi luase moşierul la ochi. Acum avea prilejul să se răzbune. S-a răzbunat. I-a trecut pe listă ca fruntaşi ai răscoalei, pe ei şi pe învăţătorul care-i îndemna pe oameni să nu calce pragul cârciumii... N-au ajuns nici plugarii, nici învăţătorul la judecată. I-au bătut ofiţerii, i-au purtat prin sat legaţi şi plini de sânge, pe urmă i-au împuşcat...

— Eram om în putere, când cu răscoalele... vorbeşte, ca şi cum în acest ceas de seară n-ar mai putea să-şi păstreze

în el amintirile, rezervistul Dragomir Trofim. Sunt zece ani de atunci… M-am aruncat în foc, după ce chibzuisem bine ce fac, cu toată nădejdea. Acum e acum, îmi spuneam… Să le venim de hac boierilor… Boierului din satul nostru i-am venit de hac. Era cam la începutul răscoalei. Om curajos, nu s-a temut, n-a căutat să se ascunză măcar. Am pătruns, tot alaiul, în curtea lui. Ne-a privit din cerdac.

— Ce vreţi, oameni buni?

— Pământul îl vrem, că noi îl muncim. Pământul… Ia-ţi catrafusele şi pleacă la oraş…

— Eu? De ce să plec? E moşia mea!…

— Te-ai ivit cu ea în palmă din maică-ta, când ai venit pe lume?

— Dobitocilor, ne-a spus, pe ce lume trăiţi! Ţara are o lege…

Ne-am îmbulzit spre cerdac. Avea puşca de vânătoare lângă el. A descărcat-o în norod. Au murit două muieri – una era nevastă-mea… N-am fugit. Dimpotrivă. Am sărit pe el, l-am tras în curte, l-am omorât cu ciomegele. Armata a venit cu tunurile. Ne-am ascuns în pădure… O săptămână au bătut tunurile. Până n-au ars, până n-au dărâmat satul, n-au tăcut… Au înconjurat pădurea, ne-au prins… Am tăiat cinci ani bătuţi pe muche sare, la ocnă…

— Dacă vor izbuti oamenii de acolo să ducă la bun sfârşit revoluţia din Rusia, socotim că s-o întinde şi la noi, c-o fi şi la noi mai bine…

— Nu se poate să nu izbutească. Sunt şi soldaţii de partea revoluţiei, cu arme… Au arme oamenii şi stăpânirea veche a căzut. A căzut şi împăratul!…

— Războaiele aduc uneori căderea împăraţilor…

Prizonierii stau aşezaţi pe vine lângă foc. E cald. Vara a început. Oamenii totuşi nu se pot despărţi de foc… Lângă foc, nu te simţi singur. Focul e viu, ca inima care bate…

— Ce-o mai fi făcând acasă, la noi în Dobrogea, Maranda? Am lăsat-o cu patru copii şi un găvan de mălai pe fundul sacului. Al cincilea copil era pe drum – băiat ori fată – aş fi vrut o fată, că băieţi am patru, să-mi trăiască…

Nu-i răspunde nimeni soldatului prizonier Istratie Hulub. Nimeni nu ştie ce-o mai fi făcând, în îndepărtatul sat dobrogean, Maranda, dacă mai e vie ori dacă, în învălmăşagul luptelor, care s-au dat pe acolo, n-o fi murit cu copii cu tot. Nimeni nu are nicio veste de la ai lui. De altfel, Istratie Hulub nici n-aştepta răspuns de la cineva. Cu glas tare şi-a spus gândul care-l frământă şi-l roade, care-l mănâncă şi-l macină. Gândul lui – la fel cu gândurile celorlalţi…

— Mă visam azi-noapte că pogor devale, cu pluta, pe Bistriţa, la noi, în Neamţ. Mă apropiam de Toance, auzeam vuietul apei, eram tot încordat. Mulţi plutaşi se prăpădesc la Toance, dacă pluta nu e bine cârmuită, dacă se desfac legăturile şi se risipesc în vârtejul alb trunchiurile. Am ajuns. În cădere, m-a prins bulboana. M-am trezit gâfâind, lac de sudoare. O fi ajuns vreun necaz până la pragul casei mele…

Eu n-am văzut niciodată munţii. N-am văzut nici marea. Numai câmpul. Şi balta. Şi Dunărea. Întreb:

— Ai casă în munţi, nene Nichita?

— În munţi, la poalele pădurii, casă cu odaie şi tindă, casă de bârne, veche, moştenită din bătrâni. Iarna lucrez la ferăstraie, la Piatra. Vara sunt plutaş. Nu-mi văd nevasta toată iarna. Drumul e zăgăzuit de zăpadă. Satul e risipit pe coastă. Nici de la o casă la alta nu se poate umbla cu lunile. Vine dihania până sub fereastră. Mâşie cu nările urma omului, pleacă pocâltită de foame. Nevasta rămâne singură, cu copiii. Mi-a murit o dată un copil. Era măricel. Iarna a murit. L-a înfăşurat nevasta în sac şi l-a pus în pod, la frig. L-am îngropat primăvara, când s-au topit zăpezile şi s-au scurs apele, de sfintele Paşte. Atunci m-am putut duce

acasă. Îi cumpărasem băiatului straie şi opinci de la oraş. L-am îmbrăcat cu ele şi l-am dus să doarmă în pământ. Aşa se întâmplă la noi. Moare careva, îl urci în pod şi aştepţi primăvara să-i faci sicriu şi să-l îngropi cu popă la cimitir. Dacă te bolnăveşti, Dumnezeu cu mila, n-are cine să-ţi aducă leacuri…

Se uită în flăcările vii ale focului. Tace. Toţi tac, de parcă au lespezi de piatră aşezate deasupra sufletelor. Reia firul vorbei:

— De mine şi de alţii ca mine, care se cheamă că suntem plutaşi, oameni mai de curaj, care ne punem viaţa în primejdie ori de câte ori o pornim în jos, se cheamă că e mai bine. Trăim ori murim înecaţi în câteva clipe. Dar oamenii care vieţuiesc mai sus decât noi, mai aproape de vârful muntelui, în pădure, o duc mai rău. N-au nici măcar colibe. Trăiesc în bordeie, în inima pădurii. Cât e iarna de lungă, şi în munţi iarna e mai lungă decât la câmp, chiar dacă e ger de crapă pietrele, ies la tăiatul copacilor. Rămân de timpuriu betegi, cu mâinile şi cu picioarele degerate. Mai rămân şi orbi, din pricina fumului. Bordeiele n-au coş. Curge fumul pe uşă. Tot pe uşă pătrunde şi gerul. Te culci lângă foc. Pe o parte te prăjeşte jarul, pe alta te înţeapă cu undrele reci frigul. Din obişnuinţă, te răsuceşti mereu în somn, ca o pasăre prinsă în laţ şi străpunsă de frigare… Când nu mai sunt buni de muncă, tofologi de picioare, cerşesc, milogi, pe la colţuri de stradă. Vezi, când te uiţi la cei mai nefericiţi decât tine, parcă te bucuri puţin. Dar când te gândeşti la cei care huzuresc în belşug fără să asude, parcă-ţi vine să ridici bâta şi să crăpi scăfârlii… Nu mă mir că dincolo de hotar, spre răsărit, s-a ridicat norodul de jos. S-or fi săturat şi pe acolo oamenii cei mulţi de lipsuri şi împilare…

Focul, mereu răvăşit, pâlpâie. Vântul risipeşte fumul albastru, subţire.

— Dacă e pe lumea asta o dreptate, o să ajungă ea odată şi odată până la noi, îngână Istratie Hulub.

— Dreptatea nu vine niciodată singură. Omul trebuie să se bată pentru dreptatea lui. Oamenii dinspre răsărit se bat pentru dreptatea lor. Nu aşteaptă să le pice din cer… La asta trebuie să ne gândim şi noi, spune plutaşul, şi, când o sosi ceasul, să pornim cu cap treaba…

— Să ne gândim…

Cu plutaşul Nichita mă plimb deseori seara prin preajma armanului. E un om mărunt, negricios, păros. De când a căzut prizonier la nemţi poartă barbă.

Glumesc:

— Vrei să te faci popă, nene Nichita?

— Să mă ferească sfântul!…

— Atunci de ce ţi-ai lăsat barbă?

— Şi-au mai lăsat şi alţii…

Mi-e drag Nichita. Îmi povesteşte despre munţi, despre ape repezi şi limpezi, despre cerbi şi capre negre.

— Uneori urcă muntele, după vânat, cete de boieri. Se uită la noi, ne fotografiază casele, nevestele, copiii. Îi auzi: „Ăştia trăiesc lângă pădure, la aer curat. Noi la oraş.” Nu mai pot de graşi… Pe ăştia, măi băiatule, pe ăştia noi ar trebui să-i strivim cu călcâiul, ca pe nişte viermi. Eu socot că dacă la hotarul de răsărit s-a aprins revoluţia, li s-a apropiat sorocul şi boierilor de la noi… De s-ar termina odată războiul ăsta afurisit… Gândeşte-te şi tu: munţii i-a făurit Dumnezeu, când a făurit cu mâinile lui pământul. Sămânţă copacilor pe munţi tot Dumnezeu a aruncat-o, cu puterea lui. Tot lanţul munţilor e stăpânit de câţiva oameni de la Piatra şi de la Iaşi. Ferăstraiele din vale sunt tot ale lor. Copacii cresc singuri în ploaie şi soare. Câştigul îl iau stăpânii munţilor. Oamenii care doboară copacii pier schilozi, câţi nu pier, înainte de a deveni schilozi, de foame. Ne canonim şi noi, cei care cărăm buşteni cu pluta şi

muncim la ferăstraie… Ne mor copiii. N-avem o scândură pentru sicriu… M-am visat acasă… Asta nu-i a bună… Poate nu mai apuc s-ajung acasă… Vezi, atunci, înainte de război, mi-a murit băiatul cel mare, în toiul iernii. Nevasta a avut grijă de ceilalţi… Dacă s-ar fi întâmplat să-mi moară nevasta, în casa înecată de zăpezi, mi s-ar fi stins în câteva zile toţi copiii, de foame. Unora li s-a şi întâmplat asta…

— Acum e vară, nene Nichita. Poate până la iarnă ajungi acasă…

— Poate, dacă aş izbuti să fug şi să mă strecor dincolo, printre linii.

— De ce nu încerci să dezertezi?

— Uneori sunt ispitit s-o şterg de aici. Mă tem însă că, dacă ajung dincolo de front, la ai noştri, sunt trimis iar în linia de foc… M-am scârbit de război… N-aş vrea să mor acum. De întâlnirea cu moartea, oricum, nu scapi. După război, o să fie nevoie de mulţi oameni zdraveni, dacă răscoala de dincolo de hotar se întinde până la noi. Da, da… O să fie nevoie de o sumedenie de oameni zdraveni. O să fie treabă de făcut, nu glumă…

E pământie faţa lui Nichita. Pământii îi sunt şi mâinile.

— Sunt frumoşi munţii, adaugă el. Apele sunt reci şi limpezi. Dacă am putea trăi mai bine…

S-a pogorât peste câmp, peste conac, apăsarea…

Istratie Hulub e din Dobrogea. Vorbeşte şi tătăreşte. Jumătate din satul lui e locuit de tătari…

Dobrogea… Rostesc cuvântul! Sunt cuprins de dorul de a călători, de a merge cât mai departe de ţinutul acesta pe care îl cunosc cum îmi cunosc podul palmei, de a vedea mereu lucruri noi, de a întâlni mereu alţi oameni, de a trece pe sub privirile mele cât mai multe, cât mai neobişnuite privelişti.

Am citit în anii cât am învăţat la şcoala primară tot ce mi-a căzut în mână: despre oameni care nu seamănă cu cei de pe aici, despre ţări care au altă înfăţişare decât ţara aceasta.

Am dat o dată peste o carte cu pagini puţine. Am văzut acolo poza unui băiat de vârsta mea, care era nu numai desculţ, ci despuiat de-a binelea, înfăşurat cu o cârpă în jurul şoldurilor, cu un baston mare şi gros, sculptat cu flori, în mână, şi cu o sumedenie de pene ciudate în părul creţ, stufos ca o steblă de măceş. Dedesubtul pozei scria: *Abu, regele din Ulala.*

Multe lucruri am citit, multe din cele citite le-am uitat. Nu ştiu de ce, chipul regelui din Ulala, imaginea lui Abu, mi-a rămas în minte.

Am sorbit cartea din scoarţă în scoarţă. Am aflat că Abu era regele insulei Ulala – am vrut să ştiu unde se află această insulă. M-am dus la dascălul meu, i-am arătat cartea, l-am întrebat. Mi-a răspuns:

— În Mările Sudului, în apropierea insulei Suwa…

Mările Sudului, cu insule de corali, mările totdeauna calde, ţinuturile totdeauna calde, unde oamenii umblă aproape goi tot timpul, unde oamenii pot trăi cu ceea ce le dăruiesc plantele şi arborii…

M-am strecurat pe furiş, în timpul vacanţei, în podul şcolii, şi am găsit acolo o hartă veche a Mărilor Sudului. Am scuturat-o de praf, m-am dus cu ea la învăţător. L-am rugat să-mi dăruie harta. Mi-a dăruit-o! Am dus-o acasă, am atârnat-o într-un cui, pe peretele casei…

A fost una din cele mai mari bucurii ale copilăriei mele. Zile întregi priveam cu ochi mari harta, citeam numele insulelor, măsurăm distanţele dintre ele cu degetul, căutam să-mi închipui cum vor fi arătând la înfăţişare.

Am găsit şi insula Ulala, am găsit şi alte insule cu nume tot atât de legănate. Multe nopţi n-am dormit, călătorind cu

închipuirea. Apoi dintr-o dată m-am simţit obosit de atâtea călătorii. Mă gândeam dacă voi putea să fac vreodată în realitate drumurile pe care le-am colindat cu gândul. Poate le voi face, îmi spuneam, poate nu le voi face. Poate că ar fi bine nici măcar să nu le mai fac. Visul, lucrurile la care te gândeşti prea mult, şi pe care ţi le închipui într-un anumit fel, poate e mai bine să nu le întâlneşti niciodată aievea.

Cât mă aflasem la oraş, la tăbăcărie, la „Înger”, la Bănică cel încrucişat, mă pomenisem uneori, mai ales noaptea, gândindu-mă îndelung la părinţii mei, la fraţi, la surori. Cu duioşie, cu dulceaţă, mă pomenisem gândindu-mă. Şi cu dor. Apoi mă reîntorsesem pentru un timp acasă. Mama mă întrebase dacă mi-e foame şi mă lăsase să-i aştept, flămând, pe ceilalţi. Nu se ridicase să-mi dea să îmbuc, mai înainte, o bucată de mămăligă. Fraţii şi surorile se repeziră asupra mea să-mi smulgă puţinii bani pe care-i câştigasem la jupâni. Mă loviseră cu batjocura lor. Şchiopule, îmi strigaseră… Dorisem să ascult foşnetul plopului. Plopul fusese tăiat, prefăcut în cenuşă. Poate că dacă l-aş fi găsit întreg, fremătând în vânt, freamătul lui nu mi s-ar fi părut uscat, fără farmec. Aşa cugetam uneori, în ceasuri de oboseală, când tristeţea mă învăluia, mă copleşea ca o ceaţă vânătă, întunecată, amară. Îmi dădeam seama că, dacă mă voi lăsa prins în această plasă, voinţa mea va slăbi, puterile mele se vor micşora, voi luneca din ce în ce mai jos şi voi rămâne totdeauna, cât voi avea zile, undeva pe fund, să mă târăsc, moale şi orb, ca o râmă. Îmi încordam voinţa, aruncam, ca pe o zeghe umedă, tristeţea, căutam lumina şi bucuria şi cântecul. Cădeam în cealaltă parte a cumpenei.

Nimic nu mi se părea acum cu neputinţă de atins. Voiam să ajung într-un oraş mare, să lucrez şi să învăţ, să cunosc viaţa şi oamenii. Voi ajunge în oraşul mare, voi ajunge, îmi spuneam, mai curând sau mai târziu, voi ajunge totuşi. Repetam în gând frazele acestea şi simţeam cum încrederea în puterile mele mi se răspândeşte în întreaga

fiinţă. Mergeam cu gândul înflăcărat mai departe. Mai târziu voi călători de-a lungul şi de-a latul pământului, nu numai cu imaginaţia, ci în realitate. Voi căuta să urc, treaptă cu treaptă, scara care duce spre lumină… Puneam degetul pe hartă şi luam hotărâri: aci voi rămâne şase luni, aici o lună numai, dincoace un an întreg. Până la douăzeci de ani va trebui să fi ocolit cel puţin o dată pământul, să fi văzut mii şi mii de chipuri omeneşti diferite… îmi ardea capul. Îmi ardea inima. Flăcările gândurilor mele se înălţau până la stele, treceau dincolo de stele, înfăşurau în aripile lor uriaşe universul.

— Ce te-oi fi zgâind atâta la pânza asta, măi? Ai căpiat?

Frate-meu Ion mă readucea cu picioarele pe pământ.

— Poate oi fi căpiat, îi răspundeam, dar ce ai tu cu mine?

— N-am nimic cu tine, dar îmi pare rău că te-ai zăltat la minte…

— Să nu-ţi mai pară…

— Uite că-mi pare…

— Lasă-l cu ale lui, Ioane, o auzeam pe mama.

Mă lăsa într-ale mele frate-meu. Un ceas. Pe urmă iar se lega de mine:

— Dar ţiganul ăsta borţos cine e?

— Un rege…

Îl podidea râsul.

— Despuiatul ăsta?

— Da. Un rege măsliniu, dintr-o ţară cu oameni măslinii la faţă…

— Te-ai cănţit rău, băiatule, rău de tot te-ai cănţit la cap…

— M-am cănţit. Ce-ţi pasă ţie?…

— Îmi pasă…

— Du-te dracului…

Mă alegeam cu două palme…

— Să nu mă drăcui, că-ţi rup oasele, şontorogule…

Răbdam totul pentru regele Abu din Ulala…

Nu l-am uitat pe regele din Ulala, pe regele Abu. Nu-l pot uita: vioi, cu cercei mari, ca nişte belciuge, atârnaţi de urechi, mari cât brăţările pe care le poartă la mâini fetele. Pene în părul lui, pene viu colorate cum n-am văzut – şi băţ, care s-ar putea să fie semnul puterii lui. Burta regelui din Ulala, umflată ca o tobă, neagră ca pielea de capră. Picioarele regelui Abu, subţiri ca fusul, strâmbe.

Regele din Ulala! Poate se hrăneşte cu carne de om, gândeam, ori poate îşi pune ostaşii să arunce cu suliţele în supuşi…

Atunci inima mi se golea de orice dragoste pentru băiatul pe care poza mi-l arăta negru, dar despre care în carte se spune că e măsliniu. Cum se goleşte o cofă de apă când o răstorni, aşa mi se golea inima de dragoste pentru Abu. Dar cofa se umplea cu altă apă proaspătă. Poate că nu e Abu decât robul unui vrăjitor tâlhar şi bătrân… Un copil nu poate conduce o ţară…

— Ce îngâni acolo? mă întreabă Andrei.

— Nimic!…

— Măi, şi tu vorbeşti în somn?

— Nu. Cred că nu. Câteodată însă uit că nu sunt singur şi vorbesc cu glas tare. Vorbesc cu mine însumi.

— Spuneai că ai citit ceva cărţi?

— Câteva.

— Ţi-au plăcut?

— Unele mi-au plăcut.

— Vezi, spunea Andrei, pentru mine e o mare suferinţă învăţătura. Tata are pământ, dar suntem prea mulţi copii. M-a trimis la carte. Vreau să devin contabil. Când citesc, m-apucă durerea de cap. Ce-i trebuie omului atâta carte?

Andrei e mai mare cu patru ani decât mine. E un băiat frumos, cu ochi negri. I-a răsărit mustaţa. Îl simt cum se ridică noaptea din pat, cum iese pe uşă în vârful picioarelor, cum coboară scările. Atunci ştiu că Amos e trimis de Andrei de cu seară să aducă mărunţişuri de la curte. Ştiu că Ilonca e singură.

Alteori îl văd pe Andrei cum o ia razna, cum dă pinteni calului, cum aleargă spre pădurea de floarea-soarelui vecină cu lanurile de grâu în care ţiganii plivesc pălămida. Apucă o ţigancă tânără, o muiere ori o fetişcană, din grămadă, şi intră cu ea în leasă, la umbră. La întoarcere nu mai dă pinteni calului, îl lasă să meargă în voia lui. Fluieră. A bucurie fluieră Andrei…

— Tu o ştii pe Zambila?

— O ştiu…

— Mi-a spus că vrea să vină deseară la conac.

— Am să mă duc să dorm deseară la prizonieri.

— De ce? Poţi să rămâi. Am să plec eu…

S-a sfârşit cu plivitul. Ţiganii au fost trimişi la baltă – au şi pe acolo munci de împlinit. Le-au împlinit. Se întorc în cârduri la şatrele lor – negri, sleiţi de osteneală.

Satul se întinde sub coastă, cu uliţi înguste şi lungi şi întortocheate. Lângă sat, apa Călmăţuiului, apoi lunca, şi dincolo de luncă, ogoare. Ca să ajungi la baltă, trebuie să mai mergi o bucată bună de drum… Andrei m-a trimis la baltă cu căruţa, să aduc peşte la conac. Caii sunt galbeni-şargi, voinici. Ca să-şi muncească şi mai bine moşia, să aibă recolte mai bogate, să câştige mai mult, boierul, deşi are vite, a cerut şi nemţilor vite de jug, vite de ham! Au bătut nemţii satele, au cules vite, le-au adus boierului…

Şi lapte de pasăre i-ar aduce nemţii boierului, dacă le-ar cere…

Să-mi ţină de urât, să-mi ajute la treabă, merg cu mine Dudulică şi Fier-Rău. Domol se târăşte căruţa largă. Nicio grabă n-avem. O să dormim la pescari, în zori o să încărcăm căruţa, o să plecăm pe drum de întoarcere. Pe poarta conacului o să intrăm pe la amiază.

— Diii, galbenul!… Diii, şargul!

— Nu-i zori, Dudulică…

— Nu-i zoresc, dar dacă nu-i atingi cu biciul, adorm…

La marginea drumului, a crescut din pământ o pădure de cruci de lemn…

— Pe lunca asta, toamna trecută, când au intrat nemţii, s-a dat o bătălie grozavă. Am auzit împuşcăturile dintre râpi. După ce a trecut lupta, ne-au dus vătafii cu ordin de la boier să îngropăm morţii… I-am îngropat. Pe români i-am îngropat. Nemţii şi-au îngropat morţii lor. Pe urmă au plecat mai departe.

— Cum a fost bătălia, Tănase?

— Urâtă… Ai noştri – un regiment de roşiori, cu lănci şi săbii – se retrăgeau pe valea Dunării dinspre zăvoaie, dibuiau drumul spre Bucureşti. Ar fi putut scăpa cu zile. N-au scăpat… Le-a tăiat calea o coloană germană care trecuse la noi, din Bulgaria, pe la Zimnicea. Colonelul care comanda roşiorii n-a vrut să facă niciun ocol… Nemţii au săpat şanţuri, au pus mitralierele în bătaie, de la adăposturi. Colonelul a poruncit să fie ocupată poziţia germană pieptiş. Au pornit-o în iureş roşiorii cu lăncile în cumpănire. I-au secerat nemţii… Câţiva soldaţi au descălecat şi-au luptat, de după dâmburi, cu carabinele… Aşa se face că au murit şi nemţii. Colonelul şi aghiotanţii rămăseseră deoparte să privească lupta. S-au predat. Au făcut jaf de oameni. Caii i-am înmormântat mai departe, după ce le-am luat pieile şi le-am dus la conac, să aibă boierul din ce da opinci pentru slugi.

Cimitirul e cât trei cimitire la un loc. Crucile s-au şi învineţit de ploi, au început a crăpa de soare…

— Începuseră a duhni şi caii şi oamenii…

Printre cruci, în cârduri, ciugulesc iarba grasă gâştele satului…

— Acum ajungem în Lacrima, şopteşte Dudulică. Uite-o!…

Lacrima se cheamă satul de pe malul bălţii spre care mergem – satul de pescari…

Colibe în care se intră pe brânci, şoldii, acoperite cu stuh, fără coş – pe uşă iese fumul – pe care mă mir că nu le spulberă vântul care aici, lângă apă, suflă mai aprig, în jurul colibelor, oboare pustii, un salcâm-doi pe la porţi, ici-colo o găină costelivă, un porc râios, numai piele şi păr ţepos… Pe prispe, copii întinşi la soare, goi, ori acoperiţi cu zdrenţe. La capetele lor, tiugi cu apă. Se ridică unul, întinde spre tiugă două mâini galbene, subţiri, prinde tiuga, o duce la gură, udă buzele…

— Friguri, murmură Fier-Rău. Toţi copiii sunt bolnavi de friguri în Lacrima…

La răscruce oprim şi adăpăm caii la fântână… Caii gudură coamele, scuturǎ boturile calde… Apa e sălcie, amară aproape… Pe fundul fântânii, plutesc gunoaie… O bătrână vine bălăbănindu-se. Ne roagă:

— Umpleţi-mi, maică, urciorul cu apă… Nu pot scufunda ciutura… Nu mă mai ţin puterile…

Îi împlinim voia. Îi arunc o întrebare:

— Unde sunt, maică, oamenii din sat?

— La baltă. I-au scos logofeţii să secere stuhul…

Balta – nici n-o cuprinzi toată cu ochii – are stuhărişuri, trestie, papură, pipirig. Acum în toiul verii trebuie tăiat şi adus la mal stuhărişul. Rădăcinile pline de viaţă dau lăstare noi. La toamnă se mai seceră o dată stuhărişul…

Oprim căruţa şi privim. Până departe, oameni despuieţi, intraţi în apă până mai sus de brâu seceră stuhul şi-l aşează în luntri. S-a umplut o luntre, o împing la mal, ies pe mal mânjiţi de noroi, descarcă stuhul, îl clădesc stoguri, să se

usuce la soare, împing iar luntrea în apă, continuă seceratul. Sute de oameni, o sumedenie de bărci şi milioane de roiuri de muşte, de bondari, de ţânţari care înţeapă trupurile goale pline de răni care sângeră. Bărbaţii umblă goi, cum au venit pe lume. Muierile şi-au ascuns partea de jos a burţii cu câte o împletitură de papură…

— Să deshămăm caii! spune Dudulică.

— Deshamă-i!...

Adunăm stuh şi ne pregătim culcuş de noapte. Aprindem foc mare, cu fum gros, să nu ne muşte ţânţarii.

— Năvoadele sunt în larg, mă lămureşte Fier-Rău. O să le scoată pescarii mâine, când o începe să se lumineze de ziuă.

— Unde sunt acum pescarii?

— Uite-i…

Îmi arată secerătorii de stuh.

— Ziua seceră stuhul. În zori pescuiesc…

Mâncăm pe mal, cu oamenii din Lacrima. Ciorbă de scoici – zeamă goală – mâncăm, cu mămăligă.

— Peşte nu mâncaţi?

— Nu. Peştele nu-i al nostru. Îl pescuim, dar n-avem voie să ne atingem de el…

— Dar de ce aveţi voie să vă atingeţi?

— De nimic n-avem voie să ne atingem, căci nimic nu e al nostru…

Ce să mă mir!… Rumânii seamănă şi seceră şi treieră grâul – şi grâul nu e al lor şi pâinea lipseşte din mai toate casele. Seamănă şi culeg porumbul – şi la masă mămăliga nu se ajunge. Pasc pe ceair vacile şi bivoliţele curţii boiereşti – şi nu cunosc gustul laptelui. Cresc porci şi duc la Crăciun muşchiul la curtea boierului. La Paşte, duc ouăle găinilor şi în miezul verii puii de găină, toamna bobocii graşi… Culeg viile boiereşti pe care le-au muncit, şi rumânii nu pun pe limbă bob de strugure – nu pot, fiecare poartă botniţă la gură, botniţă de sârmă, cât ţine culesul.

— Şi tu ai purtat botniţă, Darie?

— Şi eu, şi mama, şi tata, şi toţi fraţii, şi toate surorile, şi toate neamurile…

Pescarul spune:

— Avem totuşi voie să ne înecăm în baltă, dacă ne-am săturat de trăit, ori să ne spânzurăm. Avem voie să ne scărpinăm de purici. Avem voie să ne gâdilăm singuri la tălpi, dacă asta ne face plăcere… Avem voie să ne plângem morţii. Nu e destul?

— Ba e destul, grăieşte Dudulică. Vai de voi, vai de noi!…

— Avem voie să prindem şi să mâncăm broaşte, adaugă pescarul. Dar nouă nu ne plac broaştele…

O! Cum ar prinde şi aici sămânţa de care îmi vorbea vărul meu Iancu, fierarul! Numai să vină cineva s-o arunce…

Dimineaţa, plecăm spre conac cu căruţa cu peşte – baboi cât degetul, fâţe cât unghia… Crapii graşi, plăticile gustoase au fost trimise cu alte căruţe la Turnu, la Zimnicea, la vânzare.

Toiul verii. A crescut grâul. A început să îngălbenească. Vântul îl leagănă, câmpul pare o mare în veşnică mişcare. Serile cad târziu, albastre, galbene, fumurii. Zorile vin devreme – întâi vinete, apoi cenuşii, apoi viorii, apoi limpezi, scurte – ca paşii copiilor, nopţile la conac. Somnul se apropie greu de noi. În odaia de jos auzim mormăitul lui Amos, râsul clar al femeii lui. Stranie împerechere de oameni!…

Amos a venit mai demult, de pe undeva de prin Ardeal, s-a pripăşit la curtea boierului. A lucrat în grajduri, la bucătărie. Şi când se afla Amos la bucătărie, boierul şi-a adus unguroaică de la Bucureşti, pe Ilonca. A gătit la început pentru boier. Pe urmă, Ilonca a fost scoasă dintre vase şi măritată cu Amos. Nunta a stârnit hohote de râs.

După nuntă, Amos a fost trimis cu nevastă-sa paznic la arman.

În fiecare dimineaţă, boierul vine să-şi bea cafeaua la Ilonca. Amos, cu treburi prin arman, mormăie vorbe greu de priceput…

N-aţi petrecut nicio noapte pe câmp? Cine a spus că noaptea câmpul doarme? Noaptea câmpul trăieşte. Fiecare fir de iarbă trăieşte, pe fiecare fir de iarbă lunecă gâze, gâze şi alte vietăţi care stau ascunse ziua în cutele ierburilor, la rădăcinile lor, una cu ţărână…

Cine a spus că noaptea câmpul doarme?

Noaptea, câmpul îşi trăieşte viaţa lui. Şopârle lungi, pământii, lunecă reci printre ierburi. Fiecare vietate pândeşte altă vietate, o adulmecă, o prinde, o înghite… Fiecare fir de iarbă, fiecare fir de grâu, fiecare fir de floarea soarelui ori de porumb, noaptea deschide ochii, priveşte slava… Deschide larg buzele, respiră văzduh… Deschide larg braţele, îmbrăţişează răcoarea udă. Răcoarea e lacrima stelelor.

Noaptea vântul e viu, viu ca un om, viu ca un şarpe, viu ca un şoim. Noaptea cerul e viu, îl vezi cum se roteşte. Uite!… Aseară, Carul mare era acolo, spre miazănoapte… Acum, când se apropie zorile, Carul mare şi-a strâmbat oiştea. Iată-l spre miazăzi, deasupra pietroaselor nesfârşiri bulgare.

Noaptea pământul e viu.

Aţi rămas lângă cişmea noaptea? Apa curge mai vie, mai repede parcă, gâlgâiala ei pare plină de bucurie. Dacă o încerci, bagi de seamă că are alt gust – gust de miez de pământ.

Aţi adormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm pe câmp noaptea, înfăşurat în cojoc ori în pătură. E tare pământul! E tare. Când îl calci cu piciorul, e tare. Noaptea, când te-ntinzi pe ierburi să dormi, şi ierburile se

culcă sub tine supuse, pământul e moale, mătăsos, de parcă ar fi făcut din puf de nori străvezii…

Aţi dormit vreodată pe câmp noaptea?

Dorm deseori noaptea pe câmp. Ştiu că dorm. Visez, în vis ştiu că visez. Da – dorm şi ştiu că dorm. Şi pleoapele mele sunt căzute peste ochi şi totuşi simt stelele şi simt văpaia lunii cu pielea trupului…

Da – dorm şi ştiu că dorm. Mă bucur că dorm atât de bine, atât de uşor. Urechile mele sunt adormite. Totuşi, aud glasul câmpului şi ştiu că-l aud – cu unghiile, cu picioarele, cu întregul meu trup. Glasurile acestea nu mă turbură, nu mă trezesc – dimpotrivă, mă afundă şi mai adânc în puful dulce al somnului. Şi cu cât mă cufund mai adânc în puful dulce al somnului, cu atât ştiu mai bine că dorm, cu atât văd mai bine noaptea, noaptea pe care n-aş putea-o cuprinde cu ochii, şi cu atât mai bine glasurile câmpului, ciudate, pline de taină, glasurile câmpului care vorbesc noaptea mii şi mii de graiuri, pe care urechile mele nu le-ar auzi treze şi nu le-ar înţelege…

Au trecut Rusaliile. Ce-a mai fost şi cu Rusaliile! Ţiganii au căpătat învoire de la boier să trimită prin sate căluşari. Sălaşul a pregătit trei cete.

Învoirea n-a fost dată gratis. Ţiganii sunt ai boierului. Satele prin care vor umbla ţiganii cu căluşul tot ale boierului sunt. Din ce vor câştigă căluşarii, o treime va merge la boier – dijmă la căluş – o altă treime va ajunge la bulibaşă, ultima se va împărţi frăţeşte între căluşari…

— Tot e ceva pentru ţigani. Nu joacă pe degeaba…

Au îmbrăcat ţiganii tot ce au avut mai prost în corturile lor, au luat o prăjină lungă şi în vârful ei au agăţat o fâşie roşie, mare, de pânză. Prăjina au înfăşurat-o în bucăţi de pelin.

Au mers, alai lung, gălăgios, la malul Dunării – noi toţi, droaie după ei, în sâmbăta Rusaliilor. Mutul şi căluşarii s-au

jurat, şi jurământul a fost făcut pe duhul şi coarnele necuratului, că timp de o săptămână, cât va ţine căluşul, el n-o să scoată niciun cuvânt din gură, orice s-ar întâmplă. Ceilalţi ţigani au jurat şi ei, tot pe duhul şi coarnele diavolului, că se vor supune robeşte mutului, orice le-ar face mutul, şi că nu-i vor purta nicio pică nici cât va ţine căluşul, nici după ce căluşul va fi spart, pentru loviturile primite de la el. Jurământul s-a rostit cu mâna pe steagul înfăşurat în pelin.

Căluşarii şi-au aninat la brâu buchetele de pelin, şi-au înfipt fire de pelin la pălărie, în sân şi-au băgat pelin… Nu vă miraţi… Cine nu poartă la el pelin în săptămână Rusaliilor, poate să fie luat din căluş, poate să rămână cantaur.

Mutului i s-a lipit pe obraz o barbă de câlţi. Peste mustaţa lui stufoasă i s-au lipit mustăţi de cânepă, mai stufoase şi i s-a dat în mână o sabie de lemn, vopsită în roşu. În faţă, i s-a pus un şorţ muieresc…

Căluşul are lăutari – un ţigan cu dibla, alt ţigan cu cobza.

Căluşarii încep a umbla prin sate. S-au dus întâi la curtea boierului.

Boierii au ieşit în pridvor pe scaune moi. Ologul, cu căruciorul. Noi, slugărimea toată, în curte.

S-au luat la întrecere căluşarii. Trei căluşari au jucat. Cel care a jucat mai bine s-a ales de la boier cu dar: un leu de argint.

În timpul jocului, mutul face semne căluşarilor să-ntindă pod. Se aşează în patru labe, unul lângă altul, căluşarii. Mutul veghează ca alinierea să fie bună.

E mulţumit mutul şi înalţă, ca un voievod înainte de a intra cu armata în ţară duşmană, sabia în sus. Se pregăteşte să treacă podul la vrăjmaş.

Dar iată că alt căluşar îi face festa: iese cu capul dincolo de rând. Mutul îl bate, până-l face să-şi reia locul.

Din nou mutul vrea să treacă podul. Căluşarul de la mijloc se culcă pe burtă.

A venit apa mare, a rupt podul. Mutul se chinuie cu sabia. Dacă loviturile nu-i ajung, le înteţeşte. Căluşarii, în sfârşit, rămân nemişcaţi. Acum podul e bun. Mutul se urcă pe pod şi încearcă să-l treacă. A trecut peste unul, peste doi, peste trei, peste cinci căluşari. La al şaselea, podul se rupe, mutul se rostogoleşte de-a berbeleacul în ţărână. Căluşarii sar fripţi. Lăutarii, care au privit tot timpul cu ochii sticloşi, dau drumul cântecului – în iureş nebun porneşte cântecul. Proptiţi în ciomege, căluşarii joacă, le scapără picioarele. Râuri de năduşeală curg de pe trupurile lor.

La opinci şi la genunchi, căluşarii şi-au legat clopoţei. Jocul e zornăit. Mai abitir decât toţi, joacă mutul… Un căluşar se desprinde din rânduri, se urcă într-un copac. Mutul bagă de seamă, opreşte căluşul, se duce să-l aducă pe fugar în rânduri. Se urcă în copac după căluşar. Acela se urcă şi mai sus. Mutul, după el. Loviturile de sabie curg droaie. Căluşarul sare jos. Sare şi mutul. Jocul reîncepe. Acum căluşarii joacă mai domol, mutul nu mai are nicio grijă, lăutarii cântă.

Mutul se apropie de mulţime. Pe unii oameni îi loveşte cu sabia, să facă cercul de joc pentru căluşari mai larg. Pe femei le împunge în fuste. Rumânii râd de se strâmbă, râd şi boierii. Râde până şi moş Iovcu.

O săptămână întreagă căluşarii au colindat satele.

În ultima zi din săptămână Rusaliilor, după scăpătatul soarelui, căluşarii s-au dus pe malul apei, acolo unde au făcut jurământ, când au pornit căluşul. Frâng steagul şi-l aruncă pe apă. Sabia mutului e şi ea aruncată, după steag, pe apă. Mutul îşi rupe barba falsă, mustăţile false, le aruncă după sabie. Jurământul a fost ţinut, căluşul s-a spart.

Lui Amos nu-i place cum se joacă la noi căluşul.

— Pe aici vă ţineţi de caraghioslâcuri. În părţile noastre, căluşul e cel mai frumos joc. Intră în căluş flăcăii cei mai

mândri. Gătiţi ca de nuntă joacă flăcăii căluşul.

— Alte obiceiuri!…

— Obiceiurile astea proaste, de pe aici de lângă Dunăre, eu socot că de la turci vă vin. Prea sunt pline de măscări.

— Poate… îi răspund.

În sat – afară de căluşul pe care-l pregătesc şi-l joacă ţiganii de Rusalii – flăcăiandrii cărora nu le-a venit încă rândul să fie luaţi la armată, care au rămas în sat sub ocupaţia duşmană, şi fetele câte s-au mai ridicat şi le-a venit timpul să iasă în lume împreună cu celelalte mai mari ai căror iubiţi au plecat la război, au întocmit horă în faţa cârciumii, după obicei. Lăutarii – trei prăpădiţi, n-ai da un ban pe ei la vedere – au venit cu instrumentele: o vioară gălbuie-neagră pe alocuri de vechime, lucie toată de cât a fost cântată, o cobză burticoasă, urâtă, un clarinet lung, cu clape albe, de metal, cu pâlnia buzată, răsfrântă. Te uiţi la lăutari, te uiţi la instrumente, dacă nu ştii, dacă nu cunoşti, îţi spui: o să zdrăngăne şi ei cum vor putea, încep să cânte lăutarii. Vioara neagră-gălbuie e una cu ţiganul înalt, care s-a aplecat puţin de spinare. Geme şi suspină, sună şi răsună în ea o inimă de om. Clarinetul chiuie haiduceşte, cântec de năvală şi putere, cântec de codru, de şes şi de Dunăre turbure, drum fără pulbere. Ţinută pe pântec, gâdilată pe coarde, ciupită, scărpinată, cobza râde râs sănătos, piuie, hohoteşte, înseamnă paşii şi întorsătura horei. Unele hore se desfac şi se leagănă mândre, pline de frumuseţe, liniştite ca apele mari care curg printre maluri mărunte, domol-domol, altele repezi, zvelte, bătute totuşi vijelios pe loc.

Din vremuri străvechi ne-au venit cântecele şi horele, proverbele şi ghicitorile şi basmele. Oamenii care le-au născocit în ceasurile lor de bucurie ori de tristeţe au trăit pe aceste meleaguri, au suferit ca şi cei de astăzi împilări. Când n-au mai putut să rabde, s-au răzvrătit, au ridicat topoarele şi au vărsat sânge pe care l-au plătit apoi cu

sânge de-al lor şi, învinşi, au plecat capul şi au îndurat mai departe obidă şi împilare, batjocură şi suferinţă. Mai-marii pământului au avut putere să le lovească şi să le biciuie trupurile, dar sufletul poporului a rămas mai departe slobod. Nimeni n-a putut niciodată să robească sufletul. Loveşti trupul omului, şi trupul slab se zvârcoleşte şi sângeră, geme şi ţipă. Dar sufletul rămâne slobod, ca o pasăre care s-a ridicat în slăvile cerului. N-ai cum s-o ajungi, n-ai cum s-o atingi, nici cu biciul, nici cu piatra, nici cu glonţul. Ţii trupul omului în obezi şi-l afumi cu fum de ardei iute. Gândul zboară slobod. Omul gândeşte că va veni o zi în care şi trupul lui va fi slobod. Nădăjduieşte. Se întăreşte.

— N-au nicio putere obezile dumitale, boierului… Ziua de mâine este a noastră.

Din sufletul poporului chinuit, dar plin de speranţă într-o vreme mai bună, s-au iscat melodiile acestea largi, generoase, în ritmul cărora şi acum, peste veacuri şi veacuri, românii leagă hore întinse pe care le joacă făloşi, cu paşi mari, cu fruntea sus, de parcă întreaga lume ar fi a lor, numai a lor, hore de stăpâni ai pământurilor şi ai pădurilor, ai apelor şi ai zăvoaielor, ai plaiurilor şi ai munţilor şi ai văzduhurilor, hore de oameni slobozi şi fericiţi.

Căci slobozenia şi fericirea vor veni.

Din sufletul poporului s-au iscat, aşa cum se iscă firele de iarbă din pământ, cântecele după care se joacă hora repede şi bătută, frământată şi chinuită, ca o răscoală îndelung mocnită şi ca o luptă aprigă dusă împotriva împilatorilor. Sunt hore în care se vede măreţia şi încrederea poporului în biruinţă şi în fericire, şi sunt hore în care se arată lupta împotriva apăsării.

Lăutarii cântă simplu, dar uite-i, toarnă în aceste cântece, care sunt ale acestui neam de desculţi, sânge fierbinte din inima lor fierbinte. Şi tinerii, sub ochii satului stors de

muncă şi de câte a îndurat şi îndură, sub ochii holbaţi ai nemţilor, care stau cu mâinile în şolduri pe margine şi privesc, îşi ascultă cântecele lor, venite de la străbunii care au trăit pe aici, pe lângă Dunăre, şi mai sus, pe plaiuri şi în munte, în adâncul veacurilor care s-au scurs, care s-au stins, şi îşi joacă horele aşa cum le-au jucat părinţii, bunicii şi străbunicii, când, pe feţele lor atunci tinere, soarele, care acum le luminează ţărâna, şi-a aruncat strălucirea.

Satul e trist, cum sunt toate satele în acest an. Războiul a adus peste vechea sărăcie una nouă, şi mai cumplită. Biciul stăpânirii cade mai des şi mai greu, căci birurile trebuiesc plătite şi corvezile împlinite. Mai des şi mai greu cade biciul boierului cu monoclu şi al slugilor boiereşti. Moşia trebuie să rodească mai mult. Ostaşii germani şi ţara germană cer hrană, şi boierul cu monoclu cere câştig. Dar o horă aduce un strop de bucurie şi o fărâmă de nădejde în această Dunăre turbure de tristeţe şi amărăciune, care s-a revărsat asupra ţării. Viaţa merge înainte. Trebuie să meargă înainte.

— Caută în toate câte le vezi tâlcul lor adevărat şi adânc, Darie…

Văru-meu Iancu Brătescu, fierarul tânăr şi frumos de la Omida, pe care l-a ucis atât de curând războiul, mi-a spus într-o seară cuvintele acestea, care, şi ele, mi s-au înfipt adânc în inimă. La uşa fierăriei lui n-a prins rugină zăvorul şi înlăuntrul fierăriei lui nu şi-au ţesut păianjenii pânza. La foale suflă acum un băiat al lui Ududui, acela mic şi îndesat şi cârn, pe care nu ştiu de ce taică-său l-a botezat cu un nume ciudat, Ancu, iar ciocanul şi chiar barosul le mânuie cu destulă vigoare ucenicul lui văru-meu, feciorul lui Ivan Ţânţu, care s-a deşirat, a crescut nălticel şi pe care-l cheamă ca şi pe tată-său, tot Ivan, dar căruia rumânii, cărora le drege plugurile şi le încalţă cu fier carele şi căruţele, îi spun Ivănel.

— Darie, nu cumva a căzut şi acolo o sămânţă?

— A căzut. A căzut şi o să rodească.

După lăsarea nopţii, Zambila s-a furişat în arman. Nu singură. Cu bunică-sa a venit.

Bătrâna a rămas să doarmă pe un maldăr de paie afară, lângă zidul casei.

Desculţă, cu coadele împletite, lăsate pe spate să-i bată şoldurile, îmbrăcată cu o cămaşă albă, încinsă cu bete, cu trupul înfăşurat în zăvelci, Zambila a intrat în casă, a urcat scările.

Andrei a plecat. M-a lăsat singur. Ştiu că n-o să vină decât spre ziuă. Am ascultat paşii Zambilei cum urcau scările. Pe întuneric am aşteptat-o. Îmi ardeau mâinile şi simţeam cum îmi ard obrajii, cum mi se usucă gura. Limba mi se uscase şi ea. Băusem înainte un urcior de apă şi totuşi gura îmi ardea de parcă aş fi băut foc şi, îmi ardea gâtul şi parcă întregul meu trup era cuptor încărcat cu jar, un jar în care adia vântul şi-l aţâţa, şi-l ţinea treaz şi-l creştea să mă mistuie. Mă miram că nu se aprind straiele pe mine şi mă miram că scândurile odăii n-au luat foc de la tălpile picioarelor mele.

I-am văzut umbra în deschizătura uşii. Am ridicat mâinile, am prins-o în braţe. Zambila a zâmbit. I-am zărit, în fumuriul odăii, dinţii albi ca laptele şi, aproape de gura mea, buzele ei groase, cărnoase, care mă aşteptau.

— Ţi-e frică, domnule?

Era întâia oară când cineva îmi spunea „domnule”. I-am răspuns? Nu i-am răspuns niciun cuvânt. N-am putut să-i răspund. Mă apropiam de cincisprezece ani.

Am vorbit cu Zambila abia spre miezul nopţii. Atunci mi s-a dezlegat limba, atunci mi s-au dezlegat mădularele şi poate că atunci mi s-a deschis şi sufletul.

— Câţi ani ai tu, Zambila?

— Paisprezece…

— De ce ai venit cu bunica?

— Să nu vin singură…

— Nu te-am chemat…

— Mi-a plăcut să vin…

Pielea Zambilei miroase a pământ şi părul ei miroase a iarbă, dar nu a iarbă proaspătă, ci a iarbă peste care au trecut vitele cu picioarele lor. Dar mie îmi plăcea mirosul acela. Mie îmi plăcea mirosul pământului, şi-mi plăcea mirosul ierburilor pe care le ştiam împânzind dealurile, departe, spre munţi, şi pe care le presimţeam când vântul bătea dinspre câmpiile Bulgariei, undeva, dincolo de Dunăre, departe, în Balcani…

Se desface de mine Zambila, îşi trece peste cap cămaşa. Îşi pune zăvelcile, se încinge cu betele, îşi potriveşte părul.

Lumina alburie bate în ferestre şi ştiu că peste un ceas o să răsară soarele şi o să înceapă ziua lungă, nesfârşit de lungă.

— Ai să mai vii, Zambila?

— Când am să pot, am să mai vin…

— Îţi pare rău că ai venit?

Nu mai sunt „domn” pentru Zambila.

— Prostule, îmi spune, cum o să-mi pară rău!…

Îmi dă un bobârnac peste nas. Mă ustură nasul. Zambila pleacă. Coboară scările în vârful degetelor.

Trec la fereastră. O văd cum se depărtează înaltă, subţire, parcă ar fi un fir de floarea-soarelui care n-are rădăcini în pământ, un fir de floarea-soarelui care umblă. Lângă Zambila, un ghem mărunt care îi ţine pasul, bunică-sa…

A răsărit soarele. O să răsară şi mâine, şi poimâine, mereu… mereu…

A doua seară, aştept. Zambila nu mai vine. Andrei m-a lăsat iarăşi singur. Zambila nu vine. La miezul nopţii, mă culc pe câmp şi adorm.

— Scoală, Darie! A venit boierul la conac şi te caută.

Mai înainte, boierul era roşu la faţă. Era roşu boierul, acum e vânăt la faţă, întunecat. Tremură tot de parcă i-ar fi luat foc nu numai acareturile, tremură de parcă pământul moşiilor lui arde, pământul moşiilor şi stuhul de pe balta din care pescarii scot dimineaţa zeci de căruţe de peşte – peştele pe care boierii îl trimit la oraş, la vânzare. Nu pe tot. Cu peştele prost, mărunt, hrăneşte boierul slugărimea, prizonierii, ţiganii. Şi eu cu Andrei tot cu asemenea peşte ne hrănim, de când ne aflăm în slujba boierului cu un ochi de sticlă…

— Tu ai fost vreodată la Bucureşti?

— N-am fost.

— Te văd dezgheţat. Ai să pleci la Bucureşti. Ai să duci scrisoarea asta la adresă. Ai s-o dai cucoanei în mână, cucoanei al cărei nume e scris pe plic. Cucoana are să caute o maşină, să vină aici. Ai să vii cu cucoana. Vezi să nu pierzi scrisoarea pe drum.

— Când trebuie să plec?

— Acum.

— Călare?

— Nu. Ai să pleci cu barca până la Giurgiu. De la Giurgiu o să iei trenul şi ai să ajungi la Bucureşti.

— Cu cine plec?

— Te aşteaptă la malul Dunării un barcagiu, un om de încredere al meu…

Îmi dă scrisoarea. O bag în sân. Boierul cu un ochi de sticlă se-ntoarce spre Andrei:

— Ai să-l duci tu până la Dunăre. Ştii locul. Ai să te-ntorci şi cu calul lui la conac.

Mă priveşte drept în ochi.

— În trei zile să fii îndărăt, spune boierul.

— Voi fi, îi răspund.

Şi gândesc: dacă o să se poată… Şi mă pomenesc cugetând dintr-o dată: ori dacă o să vreau să mă mai întorc…

Boierul îmi dă cinci lei de drum. Mă mir de cât e de darnic.

— Gata?

— Gata!

Încălecăm pe cai. Pornim. Boierul ne însoţeşte un timp, apoi o coteşte spre dreapta. Pleacă să-şi mai vadă o dată bogăţiile – grâul care aşteaptă, cu spic greu, secerişul, orzul, ovăzul, porumbul, pădurile înalte de floarea-soarelui.

Grâul creşte până la şoldul calului, dacă pământul e gras. Floarea-soarelui creşte înaltă, înaltă… Când răsare soarele, floarea-sorelui se uită spre răsărit; la amiază drept în sus, în cumpăna zilei; seara spre apus se uită floarea-soarelui. Fiecare fir poartă un ochi mare, rotund, galben, în vârf – un ochi cu gene mari, verzi… Cu mii şi mii de ochi pădurile de floarea-soarelui se uită din răsărit şi până în apus în ochiul galben, rotund, al soarelui. Floarea-soarelui cu soarele seamănă, cu soarele…

Adie uşor vântul. Lanurile, ca o apă întinsă, fac valuri valuri. Calul galopează. Andrei îmi poartă ciudă.

— De ce dracu nu m-o fi trimis pe mine? Tare aş fi vrut să dau o raită prin Bucureşti.

— Ai mai fost?

— Cum să nu, de două ori. Am mai fost cu tata, când le-a dus pe surorile mele la şcoală.

Coborâm dealul. Dunărea e aproape. Între noi şi Dunăre, zăvoaiele. Treceam prin zăvoaie, pe poteci înguste, crengile sălciilor ne lovesc obrajii, umerii. Mergem la pas, la pas.

Dunărea turbure curge domol, zorile îşi aruncă pe ape lumina. Pe ape, pe zăvoaie, pe câmpuri, zorile îşi seamănă

cu dărnicie lumina…

Un om aşteaptă lângă luntre. Trage tutun din pipă. Fumul îl scoate pe nas. Lângă el, fiu-său, un băieţandru mai înalt, mai slab, mai gălbejit ca mine. La întoarcere au să tragă amândoi la lopeţi.

— Bună dimineaţa, nene Oprişor.

Mormăie barcagiul un răspuns. Se vede că nu-i place vorba.

— Pleci cu dumnealui la Giurgiu.

— Să se urce în luntre.

Îmi iau bună ziua de la Andrei, dau frâu calului, mă urc în luntre. În fundul luntrei licăre apa. Mă aşez. Pe o bancă mă aşez şi-mi feresc cât pot picioarele de udătură. Omul bărbos, fără să scoată pipa din gură, se urcă la celălalt capăt. Cu lopata îndepărtează luntrea de mal. Lopătează vânjos, spre mijlocul Dunării, de câteva ori, apoi îndreaptă luntrea pe curs. Am intrat în şuvoi. Luntrea merge lin, odată cu apele. Merge lin luntrea…

Deasupra noastră – cerul dimineţii. Malurile îmbrăcate în zăvoaie umede primesc dimineaţa cu foşnete, cu strigăte de păsări. Privită de aproape, Dunărea e turbure, galbenă. Umblu cu mâna prin apă. E rece apa. E rece şi turbure. Luntrea lunecă. Trece pe lângă sate. Trece pe lângă zăvoaie. Aleargă Dunărea. Luntrea aleargă. Omul bărbos pufăie tutun şi stă parcă neclintit.

— Când crezi că o să ajungem la Giurgiu, nene Oprişor?

— Spre seară o să ajungem.

Soarele s-a ridicat de câteva suliţi. Ne scăldăm în lumină, cu apele, cu arborii, cu zăvoaiele, cu pădurile. Cu tot ce se vede, ne scăldăm în lumină.

XIX

FLORILE PĂMÂNTULUI

Trei într-o luntre lunecăm pe decindea Dunării la vale. Nu era nevoie de mare osteneală, numai de ţinut cârma. O ţinea bărbosul, nenea Laioş Oprişor. Din când în când, mai mult ca să se afle în treabă, Pavel ridica lopeţile, le pogora şi le înfigea adânc, opintindu-se din băierile inimii, în clipocitoarea apă vânătă-gălbuie. Atunci, pentru o clipă, luntrea, zvâcnind, întrecea fuga undelor cu crestele înflorite de clăbuci albi de spumă. Pe urmă, luntrea îşi relua iarăşi alergarea uşor legănată.

Dacă am fi putut s-o ţinem mereu pe sfoara apei, poate că până spre seară am fi ajuns la Giurgiu…

Nu aveam cum s-o ţinem mereu pe sfoara apei. Pe acolo pe unde Dunărea era mai adâncă şi şuvoaiele mai clocotitoare, umblau vapoare târând după ele lungi şlepuri pântecoase, negre, burduşite cu grâu ori cu porumb.

— Tot cară nemţii bucatele de pe la noi… Şi bucatele parcă nu se mai isprăvesc…

Glasurile noastre vădeau, pentru cine le-ar fi ascultat, mâhnire şi ciudă. Prin apropiere nu era nimeni să ne audă. Numai apa pe care pluteam. Şi lumina învăluitoare şi dulce a soarelui. Vorbeam între noi, să ne treacă urâtul… Rar vorbeam. Mai mult ne aminteam în gând.

Încă dinspre sfârşitul verii lui 1914, de cum se auzise c-a început marele război, negustorii de grâu şi de porumb – cerealiştii, cum li se spunea – prinseseră a înota în bani mai abitir decât înainte.

— Acum nu mai cumpărăm cereale pentru neamţ. Cumpărăm pentru englez. Englezul, om bogat, negustor, nu

cine ştie ce fleac terchea-berchea, plăteşte mai bine şi cu aur curat – lire sterline.

— Dar ce nevoie are englezul de grâul nostru? Sunt ani, dacă nu zeci de ani, de când n-a mai cumpărat de la noi grâu.

— N-are nicio nevoie, că nu-i trebuie. Apoi, chiar dacă i-ar crăpa buza şi-ar vrea să-l ridice, n-ar avea cum. Drumurile de uscat sunt închise, şi sunt închise şi drumurile de apă. Bubuie pretutindeni tunul. Numai la noi tace chitic. Cât o mai tăcea.

— Atunci?

— Îl cumpără ca să-l ia neamţului de sub nas… Şi-l lasă pe loc.

— E şi asta o socoteală.

— Şi încă una bună de tot. Când s-o sfârşi războiul – şi numai Dumnezeu ştie cât o mai fi până la pace – o să bântuie prin lume foametea, nu glumă. Englezul o să vie să-şi ridice grâul şi o să-l vândă cu preţ îndoit, poate întreit.

De câte ori îi auzisem sporovăind aşa, la noi la Omida, pe grecii misiţi de grâne, mi se făcuse şi lehamite…

Prin gări, lângă magaziile vechi, se ridicaseră în grabă, ca din pământ, magazii noi, mult mai încăpătoare. Negustorii le umpluseră curând pe unele cu grâu, pe altele cu orz ori cu secară, cu ovăz ori cu porumb şi le puseseră zăvoare grele şi mari, cât căldăruşa, la uşi. Recolta pe trei veri, care altădată lua drumul străinătăţii, zăcea acum de-a lungul liniilor ferate prin gări, în magaziile care, şubred acoperite şi nedibaci închegate, începuseră a se dărăpăna.

În toamna târzie a lui 1916, oştile nemţeşti, călite în focul războiului şi până în dinţi înarmate, rupseseră frontul Carpaţilor şi frontul Dunării, şi cotropiseră ţara până la marginea de jos a Moldovei şi până la Sulina. Prada peste care căzuseră aceste oşti lihnite şi hulpave întrecuse toate socotelile, şi toate aşteptările le întrecuse.

În retragerea învălmăşită şi tragică a trupelor noastre, nimeni nu se gândise să dea foc acestor magazii. Fără nicio zăbavă, nemţii puseseră să se încarce grâul cumpărat de englezi în trenuri nesfârşit de lungi şi-l trimiseseră în ţara lor. De prin Dobrogea şi de prin silozurile porturilor dunărene, cu depozite uriaşe, îl mai adunau încă şi-l porneau în sus, cu şlepurile, spre inima, cu tot mai puţin sânge şi mai rare bătăi, a Germaniei.

Ne întâlneam mereu cu vapoare trăgând după ele şlepuri. A trebuit deci, de la un timp, să ne păstrăm mereu pe margine, să ocolim stuhărişuri înalte, să ferim ţărmurile ostroavelor. Soarele, urcând, scălda întinderile nesfârşite de ape şi pământuri în lumină puternică, de vară.

Mirosea a frunziş verde şi crud şi a grâu dat în copt când ajungeau până la noi adieri dinspre timpurile care se întindeau de la ţărm până dincolo de zare.

— Ostrovul Lupilor…

În sfârşit, lui nenea Laioş Oprişor i se dezlega iarăşi limba.

Ne strecurăm pe o trâmbă leşietică şi stătută de apă, pe lângă un ostrov copleşit de sălcii bătrâne, cu trunchiuri vechi, pline de scorburi. Se auzea, prin limpezimea văzduhului, zumzet bogat de albine.

— Acum nu se mai află picior de lup în ostrov. Au fost în vechime. Multe au fost în vechime, care nu mai sunt astăzi. Dar albinele au rămas. Scorburile sunt pline ochi cu faguri de miere. Când era pace, spre toamnă, treceau rumânii din Lacrima, călări pe butuci, pe furiş şi-o mai adunau. Acum e oprit. Toate sunt oprite. *Verboten.* Au s-o strângă nemţii. Au să ia şi albinele să le trimită, la ei acasă. Rod totul, ca lăcustele… Bucate, vite, lână, miere, lemn… Başca de ce smulg din adâncul pământului… Şi ce ne lasă? Pielea de pe noi. Cât ne-or mai lăsa şi pielea pe noi…

Când era pace… Cuvintele sună dulce în auzul nostru, până la care de atâta timp nu ajung decât porunci straşnice

şi sudalme, ştiri despre bătăi şi jafuri, schingiuiri, schilodiri şi omoruri. Când era pace! Parcă niciodată n-a fost pace!

Amintirea timpului de pace în lume se dezlânează, se stinge şi se pierde într-un trecut care ne pare din ce în ce mai îndepărtat…

Războiul bântuia cu mânie la hotarul de jos al Moldovei. Era departe de noi războiul. Nu se auzeau împuşcături. Nu se auzea nici mugetul lung şi greu al tunurilor. Însă urmele luptelor care avuseseră loc pe aici pe lângă Dunăre se vedeau la tot pasul: sate pârjolite, tunuri sparte, chesoane rupte şi răsturnate, gropi şi tranşee părăsite, pe marginile cărora răsăriseră şi crescuseră înalţi ciulini cu moţul albăstrui-roşcovan, morminte purtând în vârful crucii de lemn necioplit o capelă de rezervist român ori o chivără nemţească largă şi turtită ca un ceaun.

Frontul se rupsese întâi în munţi, pe Jiu şi pe Olt, şi când armatele noastre flămânde, deznădăjduite şi zdrenţuite, se retrăgeau de-a valma şi în grabă, nemţii, cu nimic supăraţi pe frontul din Balcani, atacaseră cu vigoare de pe malul bulgăresc Dunărea, păzită de o subţire pânză de rezervişti şi o trecuseră pe bacuri şi pe poduri plutitoare întinse peste noapte.

— Au fost lupte şi în Ostrovul Lupilor. Se găseau aici, în bordeie, nişte prăpădiţi de soldaţi bătrâni cu două tunuri vechi. I-au tocat nemţii cu mitralierele până la unul. Mult sânge a văzut Dunărea.

Pavel a tras mai des la lopeţi, mai cu nădejde, până am atins din nou cursul apei.

Malul bulgar al Dunării e înalt şi pietros. Pe alocuri, pe lângă apă, acolo unde râpa e mai roasă, mai depărtată de mal, oamenii au clădit un cătun, un sat, un orăşel. Case mărunte, sărăcăcioase, mai curând colibe înfăţişând sărăcia. Uliţi strâmbe, acoperite de praf alb, văros. O turlă turtită de tristă biserică. Un ţuguiat minaret.

Şi acum mai vieţuiesc pe pământul bulgar turci cu cealma, cu şalvari, turcoaice înfăşurate în feregele, cu faţa acoperită de nu li se văd decât migdalele negre şi piezişe ale ochilor… Dar turcii nu mai au conace şi nici cai, şi nici iatagane. I-a istovit şi mâncat şi pe ei sărăcia…

S-a înălţat din stuhuri şi zboară, aproape de tot, pe deasupra capetelor noastre, o lişiţă. Are trupul gras, greoi, abia o ţin aripile. Pe alături, ca o săgeată, trece pescăruşul cu pântec alb.

— Lasă pasărea urmă-n văzduh când zboară?

— Nu, nu lasă, nene Oprişor.

— Nici luntrea pe apă…

— Nici…

— Pavele!

Pavel râde ce râde, apoi tace.

Bine c-am mai văzut un om râzând. De mult n-am mai văzut un om râzând.

Mă plec puţin într-o parte şi mă joc cu mâna prin apele vinete-gălbui ale Dunării. Duc mâna udă la obraz. Apa e căldicică. Încep să murmur, ca în copilărie când găseam un melc în iarbă şi-l luam în palmă:

Melc, melc, codobelc,
Scoate coarne boureşti,
Şi te du la Dunăre,
De bea apă turbure,
Şi te du la baltă
De bea apă caldă,
Şi te suie pe buştean
Şi mănâncă leuştean…

— Şi melcul scotea coarne?

— Da, scotea coarne. Şi atunci îl puneam în iarbă. Şi mă uitam la el cum merge purtându-şi căsuţa lucioasă şi

răsucită în spinare şi lăsând în urmă o dâră albă, ca de argint – semnul scurtei lui treceri prin lumina acestei vieţi şi prin pulberea acestei lumi.

Dacă m-aş despuia şi m-aş arunca în Dunăre, aş putea, un timp, să mă ţin după luntre. Pe urmă, cuprins de oboseală, m-aş apuca de marginea luntrii, m-aş urca încet, cu băgare de seamă, în ea, să n-o răstorn. Aş dârdâi puţin de frig până m-aş usca. M-aş uita să văd dacă am lăsat vreo urmă în apă. Zadarnic m-aş uita. Nici cât melcul…

Trecem prin viaţă, cum am trece printr-o mare apă. Nu lăsăm urme. Sau dacă totuşi lăsăm urme, ele sunt slabe, uşor le şterge timpul.

— Darie, cine te-a învăţat să gândeşti aşa? Omul lasă urme în trecerea lui pe faţa pământului şi urmele sunt trainice şi biruiesc vremea…

— Nimeni… Eu singur…

Luntrea aleargă. Au rămas în urmă vapoarele cu şlepuri. Nu mai vedem altele în zare. Pavel trage la lopeţi. Nenea Laioş Oprişor fumează, şi fumul pipei lui se spulberă, se pierde în văzduh cât ai clipi din ochi.

— Cât e de veche Dunărea?

— Cine poate să ştie? Numai Dumnezeu! Poate e tot aşa de veche ca şi pământul… Oamenii au ridicat pe maluri aşezări. Uită-le! Şi mai uite: păduri şi zăvoaie, bălţi acoperite cu lintiţă verde, stuhărişuri care au început să bată în galben, deşi toamna e încă departe şi în care, dacă pătrunzi adânc fără să le cunoşti bine, poţi să te şi pierzi. Deasupra, boltit, acelaşi cer albastru, ameţitor de înalt. Îl sfâşie un cârd de berze albe cu picioarele roşii, şi sus, sus de tot, pluteşte un balon lung ca o ţigară şi fumuriu – un zepelin, merge spre răsărit, spre front… Înainte de a ocupa nemţii o jumătate şi mai bine de ţară, venea o arătare de-astea, noaptea, din Bulgaria, şi arunca bombe asupra Bucureştilor. A murit lume nevinovată…

— Războiul aduce moarte…

Oamenii au împodobit malurile Dunării, din cele mai vechi timpuri, cu sate şi oraşe. Şi tot oamenii, războindu-se unii cu alţii, le-au pârjolit, le-au pustiit.

Oamenii au umplut pământul cu flori şi livezi, şi tot oamenii au umplut pământul cu morminte.

— Noi, Oprişorii, suntem de neamul nostru de dincolo de munţi., din Ardeal. Pogoram toamna cu oile la iernat prin părţile astea, în balta Dunării. Aşa pomenisem din moşi-strămoşi. Am pierdut oile într-o iarnă – a dat gălbeaza în ele – am sărăcit şi ne-am pripăşit pe lângă apă. Din oameni ai munţilor şi ai plaiurilor am devenit oameni ai apelor. Se poate trăi şi din apă, dar acum şi pescuitul ne-a fost oprit. Ei, Doamne, Doamne…

Am rupt în trei o bucată de pâine şi ne-am astâmpărat foamea. Nu s-au mai văzut berzele. Zepelinul fumuriu s-a pierdut spre răsărit, în albastrul cerului. Peste luntrea noastră s-a lăsat tăcerea. Auzeam numai clipocitul apei şi numai rarele lovituri ale lopeţilor, mânuite cu lene de Pavel.

Mi s-a părut atunci, cum mi se păruse şi alteori, că sunt singur pe lume. Şi mi s-a părut mai ales că mă aflu singur pe acele ape nesfârşite, între malul înalt şi pietros al Bulgariei şi între bălţile uriaşe ale celuilalt mal, de care ne ţineam cât puteam mai aproape.

Dincolo de bălţi se ridica în pantă uşoară câmpul pe care îl ştiam şi mai nesfârşit, însemnat pe alocuri de ghergane şi de măguri rotunde, în care poveştile venite din bătrâni spun că s-ar afla îngropaţi, călări pe sirepii lor, regii seminţiilor nomade care au hălăduit pe aci cu hoardele lor. Ei mai poartă şi acum, deveniţi albe schelete în topire, în adâncile morminte, scuturi şi săbii de aur, arcuri de aur şi săgeţi de aur cu vârful muiat în venin verde de viperă.

În clătinarea luntrii, trecuse de mult amiaza şi de mult trecuse chindia. Se lăsase asfinţitul. Faţa apelor gălbui-roşietice o mână nevăzută o stropise cu praf de aur vechi.

De peste timpurile bulgare se înălţase – când oare? – o lună spălăcită de var. Dincolo de stuhuri se ridicau şuviţe subţiri de fum albastru, neclintite, ca nişte sfori care se desfăşurau de pe ascunse gheme, în sus. Focuri, aţâţate pentru alungarea rolurilor de ţânţari, nu se vedeau.

Am simţit atunci dorinţa sălbatică despicându-mi pieptul ca ascuţişul unei securi, ca apele să se oprească din mersul lor, şi pe o Dunăre împietrită să se oprească, împietrită de asemeni pentru totdeauna, şi luntrea. Voiam ca soarele mic şi roşu să rămână culcat pe buza orizontului şi să nu mai apună. Râvneam să sorb îndelung cu ochii aceste frumuseţi cu care nu aveam să mă mai întâlnesc.

Fiecare răsărit de soare e altfel şi fiecare amurg e altfel, după cum altfel e fiecare zi şi altfel e fiecare noapte. După cum altfel e fiecare clipă.

Dar luntrea alerga înainte domol, Dunărea alerga înainte către marea cea mare. Timpul alerga şi el înainte spre ţărmul rămas neatins până şi de vis ori de gând.

Am închis ochii, şi pentru câteva clipe mi-au răsărit în faţă lumi vechi, de mult trecute pe alte tărâmuri. Iată Dunărea, Dunărea asta şi nu alta – pentru că numai făpturile vii trec şi se topesc în ţărână, dar apele rămân mereu şi mereu aceleaşi – acoperită de un amurg albăstrui. Făpturi vânjoase îmbrăcate în piei de oaie, purtând unii suliţi lungi ascuţite la vârf, alţii simple ţăpuşe, ori arcuri şi săgeţi, stau la pândă în stufuri şi se uită cum pe malul celălalt aprind mari focuri de tabără armii străine. Sunt bărboşi străinii şi înfăşuraţi până la călcâie în straie brodate. Au venit de departe, de peste Helespont. În spatele stufurilor în care stau ascunşi la pândă şi încordaţi băştinaşii, se întind şesuri acoperite de păduri milenare şi luminişuri, unde grâul semănat în urma plugului tras de un singur bivol, a crescut atât de înalt, că abia se văd deasupra spicelor căciula uşor turtită a călăreţului şi vârful lucios al suliţii. Prisăcile sunt atât de multe că, dacă te-ai apuca să le

goleşti ştiubeiele, ai putea alcătui uriaşe movile de faguri din care, strivite, mierea dulce şi galbenă ar curge gârlă. Scorburile sălciilor zumzăie şi ele de albine. La gurile gârlelor, sunt adăpostite lotci din groşi buşteni de salcie scobiţi, colibe de pescari şi năvoade întinse pe prăjini la uscat, împletite din fire aspre de cânepă. Bărbaţii cu piei de oaie pe spate au ochii ageri ca ai uliilor. Ei văd dincolo de apă, lucind în sclipirile amurgului, straiele ciudate ale năvălitorilor, coifurile lor, suliţele, scuturile, săbiile lor late. Se adună, ţin sfat, şi socotesc. Năvălitorii nu pot fi doborâţi pieptiş pe malul apei. Sunt mulţi ca frunza şi ca iarba, şi armele lor îi fac aproape de neînvins la câmp deschis. Trebuie lăsaţi să treacă în voie apa, apoi atraşi în adâncurile codrilor şi loviţi pe neaşteptate, sfârtecaţi până la unul.

Cojoacele şi căciulile turtite au pierit. Lotcile de buşteni scobiţi au fost acoperite cu mâl, vârşile şi năvoadele au fost ascunse. Perşii lui Darius Histaspe n-au aflat în faţa lor umbră de om a doua zi, când au trecut pe poduri plutitoare Dunărea. Câţi, după luni de rătăcire prin pădurile care le trimiteau moarte din fiecare copac, au mai văzut ţărmul acesta la întoarcere? Şi câţi au ajuns la cel de dincolo?

Au apărut iarăşi pe malul Dunării bărbaţii cu piei de berbec pe umăr. Au ridicat din papură şi nuiele alte colibe. Au scos buştenii scobiţi din nămol, vârşele şi năvoadele din hăţişuri, bivolii de smoală din miez de codru. S-au văzut iarăşi pe înserat şuviţe albastre de fum ridicându-se spre slăvile neclintite şi focuri licărind în întuneric. S-au auzit din nou chiote de biruinţă şi cântece de bucurie.

Şi pământul, îngrăşat cu trupurile năvălitorilor, a căpătat parcă mai multă vlagă şi a crescut mai mult grâul…

Au trecut în zbor liniştit pe lângă luntre, de parcă nici nu ne-au văzut, perechi de lopătari albi-aurii. S-a strecurat pe alături un şarpe lung, cenuşiu, de apă. Trei libelule albastre au încercat faţa neliniştită a apei.

Erau de atunci, din vechime, şi făceau parte din maiestoasa vedenie a îndepărtatului şi totuşi a atât de apropiatului trecut? Erau ele acum? N-am ştiut nici atunci şi cu atât mai puţin aş putea să ştiu astăzi…

Brocartul de aur vechi al amurgului a început a prinde umbre subţiri, albăstrii…

Şi pe malul celălalt, înalt şi pietros, acoperit cu iarbă ţepoasă, s-au făcut văzute alte armii: oameni cu chipuri rase şi cu părul tăiat scurt deasupra umerilor şi a cefei, cu pieptare de zale şi cu haina scurtă ca o fustanea până deasupra genunchilor, cu încălţări cu vârful întors în sus, cu scuturi rotunde şi cu suliţi neobişnuit de lungi. Aveau şi cai cu şei şi cu frâie de argint, care parcă în fumuriul amurgului aruncau flăcări roşii pe nări. Pe malul lângă care mă aflam, în încremenirea serii, răsărise ca din pământ un oraş cu străzi înguste şi întortocheate, cu case albe, cu ferestre teşite, acoperite cu stuf. Bărbaţii care se adunau la chemări de sunete de corn de bivol în piaţa din mijlocul oraşului nu mai purtau pe spate piei de berbec, ci sumane de lână seină. Erau înarmaţi cu suliţi de fier şi cu tesace scurte şi grele. Şi purtau mustăţi roase cu: vârfurile lăsate în jos şi chici lungi le băteau umerii. Şi parcă toţi aveau ochii albaştri. Femeile, înfăşurate în fote, cu cămăşi cu mâneci largi, râurate şi capetele acoperite cu tulpane, îşi strângeau pe lângă ele copiii, aşa cum îşi strânge cloşca puii sub aripi, când simte prin apropiere zborul răpitoarei.

În timp ce bărbaţii oraşului adună femeile şi copiii şi pornesc în alai spre poala apropiatei păduri, pe celălalt mal se fac pregătiri de trecere a apei cu luntri legate una de alta.

La marginea apei are loc o luptă scurtă. Falanga fiului lui Filip Machedonul rupe rândurile apărătorilor. Oraşul e jefuit şi aprins. Până la cer urcă flăcările, înroşind slăvile. Falanga se apropie de pădure şi nu cutează să pătrundă în hăţişurile ei din care încep să zboare, ca nişte stoluri de

sturzi repezi, săgeţile. Drumul de întoarcere spre Dunăre e însemnat cu trupuri…

Pe mal s-au aprins focuri. În pânza serii, mai subţire decât pânza păianjenului, au apărut alte arătări – ostaşii încoifaţi, scurţi, cu faţa lată, aproape fără gât, ai Romei. Ridică cetăţi şi case. Construiesc drumuri de cărămidă şi aşezări ca pentru totdeauna. Pe Dunăre se ivesc corăbii galbene, cu două rânduri de lopeţi, cu botul înalt şi întors. Oamenii cu sumane şi căciuli uşor turtite şi-au luat femeile înfăşurate în fote şi copiii şi s-au tras mai în sus, pe plaiuri şi munţi.

Seara s-a prăvălit de mult în goluri fără margini de dincolo de ape şi de pământuri. În noapte, luna, la început de var, a căpătat galbenul ruginiu al aurului. Prin vreme, în urmă, aud un glas:

— Darie, ce tot scurmi pe lângă cetate?

— Am găsit un bănuţ de argint, tată. Uite-l.

Bănuţul a prins coclează… Tata îl ia şi-l freacă de nădragi. Bănuţul capătă luciu. Iese le iveală un cap rotund. Sub bărbie, guşă. Pe frunte, coroană de frunze de laur.

— E de la Traian, împăratul Râmului, care a trecut cândva cu oştile lui pe aici. Sunt aproape două mii de ani de atunci. Ţine bănuţul. Păstrează-l dacă vrei.

Dunărea clipoceşte. Luntrea se leagănă. Cerul e spuzit de stele mari, ca nişte gutui care se clatină. Şi Dunărea e spuzită de stele mari, galbene, ca gutuile care se clatină. O lună de aur pe cer, rotundă, neclintită. Şi o lună de aur, spartă în ţăndări, sfărâmată puzderie, în apă.

Şi deodată, prin acest văzduh verde-albăstrui care pluteşte deasupra apelor şi a pământurilor, se ivesc şeici lungi, cu pânze verzi ca steagul profetului, caravele şi galioane. Pe punţi stau tolăniţi, pe perne moi de mătase, turci bărboşi cu capetele albe-gălbui, înfăşurate în cealmale, încinşi cu brâie late şi cu iatagane cu mânerul bătut în safire şi cu vârful întors la şold, îmbrăcaţi cu

pantaloni largi de mătase roşie. Se aude o manea. Dar cântecul tărăgănat ca un plâns nu poate înăbuşi geamătul roabelor de sub punte, care sunt purtate spre Bosfor. Cealmagiii trândavi şi bărboşi sunt noii stăpâni ai acestor ape şi ai acestor locuri. Pentru cât timp? Întreabă steaua, şi steaua, clipind, îţi va răspunde: nu pentru totdeauna.

— S-a făcut destul de târziu. Să tragem la mal. Pavele, înfige mai adânc lopeţile.

Pavel a ridicat mai sus ca de obicei lopeţile – aceste aripi subţiri ale luntrii noastre. Cârmuită pieziş, luntrea a zvâcnit şi s-a înfipt în malul clisos. M-am trezit din vis.

— Ai moţăit mai bine de un ceas, băiatule.

— Ba chiar am dormit de-a binelea, nene Oprişor.

— Te-a legănat luntrea. Eşti om de câmp, neînvăţat cu legănările ei.

— Da, sunt om de câmp.

Am sărit toţi trei pe mal şi am tras luntrea mai departe de apă. Ne-au năpădit ţânţarii. O să aprindem focul şi o să-i alungăm numaidecât.

Am adunat cu Pavel câte un braţ de găteje uscate şi le-am aşezat sub o salcie grozav de groasă şi de strâmbă, pe jumătate mâncată de vreme şi de umezeală. Nenea Laioş Oprişor a adus din luntre nişte pirostrii, un ceaun de tuci, un făcăleţ şi o traistă cu câţiva pumni de mălai pe fund..

— Pavele, spală tu ceaunul şi umple-l cu apă, să punem de mămăligă. Tu, Darie, caută în luntre, pe băncuţa, de lângă cârmă. Ai să găseşti un şervet în care mi-a înfăşurat baba câţiva juveţi săraţi. Vezi că şervetul are legată la un colţ o mână de sare. N-o fi bine strânsă. Bagă de seamă să n-o verşi.

Cât a adus Pavel ceaunul şi l-a aşezat pe pirostrii, cât am adus eu legăturica, nenea Oprişor, scăpărând amnarul, a şi aprins o scânteie în ghemul mic de iască, ţinut în punga de tutun la loc mereu cled, în chimir, lângă pântec. Dintr-un

sâmbure, mai mărunt decât bobul de mei, focul a crescut, a prins aripi şi a-nfăşurat cu ele ceaunul negru în care apa a început să clocotească. Curând de tot a fost gata şi mămăliga pripită. A fost gata şi peştele uscat, părpălit pe cărbuni. Au început a se bate tătarii la gura noastră. Vorba ceea: peşte, mămăliga prăpădeşte. N-a mai rămas o fărâmitură de mămăligă. Am aruncat bozii umede peste foc, să scoată focul cât mai mult fum, să ne dea pace ţânţarii, şi ne-am întins, după ce ne-am potolit şi setea, asemeni melcului codobelcului, cu apă caldă de baltă, pe pământul acoperit cu ierburi, să adormim. Cel dintâi a căzut pradă dulce odihnei Pavel, care ostenise toată ziua la lopeţi.

Nenea Laioş Oprişor a mai tras câteva fumuri, apoi şi-a pus luleaua alături, după ce a stins sămânţă de foc din căuşul ei cât degetarul, şi n-a trecut mult până să-l aud respirând adânc şi oftând din când în când prin somn. Poate se visa copilandru cam de vârsta mea, coborând prin funigeii ori prin burniţele toamnei, pe lângă turmă, alături de taică-său şi de unchii bătrâni cu plete lungi şi slinoase bătându-le umerii, cu cioareci albi strânşi pe picior, cu cojocul miţos şi lung la călcâie, şi cu pălăriuţa tare ţuguiată, aproape fără margini, pe cap, plătind, înăuntrul aceleiaşi ţări, vama la fiecare hotar de moşie.

Drumul din munţi peste plaiuri întâi, peste şesuri apoi, până la aceste bălţi ale Dunării, care păstrează în înfăţişarea lor ceva de început de lume, e nesfârşit de lung. Poate se visează tânăr rămas sărac şi singur, pe acest ţărm de ape vinete-gălbui, nevoit să-şi caute alte rosturi de viaţă. Poate oftează după crestele munţilor înconjurate de mori alburii, ca de nişte mari cununi gata să se fărâmiţeze, să se destrame şi să se risipească la o uşoară adiere de vânt. Ori poate se visează trăgând sforile năvodului, ud leoarcă până la gât, spre un mal, care mereu se depărtează, din faţă.

Nu poţi ghici niciodată visul cuiva, cum niciodată nu poţi bănui gândul cuiva.

Copil când eram, mă bântuiau în somn visuri ciudate dar şi minunate: se făcea că am, prinse pe subţiori, aripi mari, şi că zbor îndelung peste ţinuturi mlăştinoase şi veşnic umede. Se făcea că mă prăbuşesc de la înălţimi ameţitoare, căzând printre ramuri, din vârful unui arbore neobişnuit de înalt. Se făcea că plutesc pe mări albastre într-un butuc uşor scobit şi că vânez peşti mari de argint, cu suliţă de os… Mai târziu, când, ceva mai mărişor, am crescut şi viaţa a început să mă înghesuie şi să-mi dăruie cu îmbelşugare ghionturi şi pumni, altfel de vise mi-au năpădit somnul. Visam biciul logofătului Gânţă înfăşurându-mă şi arzându-mi trupul firav, şubred şi mereu bolnăvicios… Visam că adun struguri în coş, în via boierească de pe coastă, cu botniţă la gură şi că atunci când încercam să duc măcar două-trei boabe la gură, să-mi ud buzele uscate şi limba cleioasă, ele au gustul sărat al sângelui. Cunoşteam gustul sângelui… Pentru că atunci când mă muşca un şarpe sau un cârcâiac pe picioarele goale, sugeam muşcătura până mi se umplea gura de sânge. Scuipam sânge. Se usca muşcătura şi piciorul nu mi se mai umfla. Dar de gustul sărat al sângelui nu-mi puteam tămădui gura ziua întreagă. Visam droburile de sare, toate pe spinarea mea, din mătrăcăria lui Bănică Vurtejanu. Visam sicriele goale, care mă chemau să mă aşez în ele, din prăvălia lui Mielu Guşă, căruia oraşul de pe Vedea îi spunea Pomneată. Visam tăbăcăria lui jupân-Moţatu. Acolo, nenea Gogu Şoric mă lua de ceafă cu mâna lui ca o gheară şi mă băga cu capul, să mă înece, într-un butoi de argăseală. Mă trezeam năduşit, cu gura acră.

Vara, alături de părinţii şi fraţii mei, după ce seceram toată ziua, târându-ne pe brânci, cu soarele aprins al zilei în spinare, cu mâinile şi cu picioarele însângerate, visam toţi în somn că lanurile de grâu sunt neatinse şi că începem, sub harapnicele usturătoare ale vechililor boiereşti, să le secerăm de zor de la început. Ne trezeam, înainte de ivirea zorilor, mai zdrobiţi de oboseală de cum ne culcam. Toamna

visam toţi ai casei cum ne lăsăm, cu toată greutatea corpului, pe coarnele plugului, să intre fierul mai adânc în pământ, cum împingeam în acelaşi timp la plug, să ajutăm boilor mici şi slabi, cu puteri puţine.

Să munceşti toată ziua în silă, ştiind că munceşti pentru altul şi noaptea să visezi în somn că faci aceeaşi şi aceeaşi muncă, să te culci frământat de truda zilei şi să te trezeşti şi mai fărâmat de truda somnului! Asta era viaţa noastră… N-ar mai fi fost să fie…

Erau fericiţi aceia care visau vreun bunic ori vreun străbunic trecuţi de mult în lumea drepţilor, care veneau de departe cu trup fumuriu de vedenie, călcând cu paşi uşori ca fulgerul pe o potecă azurie de nori. Bătrânul visat îl apuca de mână pe urmaş şi-i spunea cu glas dulce de vioară:

— Scoală-te, nepoate, şi hai cu mine…

— Şi te-ai dus cu străbunicul, tată?

— M-am dus.

— Departe?

— Tare departe.

— Şi cum era acolo, tată?

— Pretutindeni, cât cuprindeai cu ochii, numai boazuri verzi, neclintite şi deasupra nori subţiri ca pânza de borangic şi, dincolo de ei, ca într-o ceaţă străvezie, sori mari strălucind, şi stele galbene, şi stele roşii, şi stele albe… Am mers, am mers. Şi aş fi tot mers. Am simţit că mâna bunicului era rece şi am băgat de seamă că împrejur nu se afla ţipenie de om şi nicio altă vieţuitoare şi m-a cuprins frica… L-am întrebat:

— Bunicule, unde mă duci?

— Acolo unde mă odihnesc şi eu şi unde se odihnesc toţi ai noştri, din moşi-strămoşi, acolo unde nu este nici bucurie, nici întristare… Mi-am adus aminte de voi… Cum vă chinuiţi. Şi-am venit să te iau cu mine, cel puţin pe tine. Să

te scap de necazuri. Când am închis ochii şi voi mi-aţi încrucişat mâinile pe piept, te-am lăsat băieţandru…
Erai ca un măr înflorit, nepoate Tudore… Şi-acum te-am găsit cu părul înspicat, cu spinarea adusă, cu faţa plină de brăzdături…

— Du-mă înapoi pe pământ, bunicule… Am zece copii. Cine să mi-i crească?

Povestindu-ne visul, lăcrima tata. Lăcrima mama. Lăcrimau surorile… Lacrimi limpezi lăcrimau. Căci sufletul tulbure şi trupul chinuit limpezi lacrimi varsă în lume, în lumină, prin lumina ochilor trişti…

Eu mi-am muşcat limba şi fălcile, până am simţit în gură gustul sângelui, sărat şi neplăcut, pe care îl cunoşteam. Şi n-am lăcrimat… S-au întors înăuntrul meu lacrimile. Le-am simţit picurându-mi pe inimă, în inimă…
Picături de otravă… Se adunau lângă altele, lângă multele neplânse afară. Adunaţi-vă, îmi spuneam în gând, picături de otravă… Cândva vă voi da celor din pricina cărora suferim şi plângem.

— Bătrânului i-au licărit ochii. N-avea nicio lacrimă în ei… Morţii nu mai au lacrimi. Câteodată nu mai au nici viii… S-a uitat la mine bunicul. Lung şi trist… Pe urmă s-a topit dintr-o dată, ca şi cum n-ar fi fost. M-am trezit plângând cu capul pe mână. Nu e rău dincolo de viaţă. A fost frumos visul. Odată şi odată poate că şi viaţa o să fie frumoasă…

— De ce odată şi odată? De ce nu acum?

— O să înţelegi când o să creşti mare…

N-a fost nevoie să cresc prea mult, ca să înţeleg. Înţelegeam de când deschisesem ochii pe lume… Ştiam, întrebasem ca să aflu dacă nu mi-a ucis tristeţea glasul.

Am mai răvăşit focul cu un ciot de dârjală, am mai aruncat pe el câteva vreascuri. După ce aripile roşii ale flăcărilor au fâlfâit de câteva ori ca ale unei păsări care vrea să-şi ia zborul şi nu izbuteşte să se desprindă de pământ, am acoperit focul cu un braţ de ierburi jilave. Poate

izbutesc şi eu să adorm. N-am izbutit. Nu totdeauna somnul vine când îl chemi. Îl simţeam cum se apropie de mine, cum îmi dă târcoale ca o vulpe, cum se sperie şi o ia la sănătoasa, de parcă cineva de lângă mine ori din mine l-ar fi alungat, ca pe roşcata sălbăticiune cu coada, stufoasă, cu pietre. Gândurile mele puneau pe fugă somnul. Gândurile… Şi fierberea care mă stăpânea.

În clipa în care mă suisem în luntre alături de nenea Laioş Oprişor şi de Pavel, iar luntrea se desprinsese de ţărm şi începuse să alerge odată cu apa în lumina orbitoare a dimineţii printre maluri şi ostroave înflorite, căpătasem încredinţarea că nu de un ţărm, ci de o lume întreagă mă despart şi că viaţa mea a pornit-o pe o cale nouă. Încotro mă va duce această cale? Ce mă va aştepta de-a lungul ei?

Era poate mai bine să nu mai mă întreb…

— Mergi înainte, mereu înainte. Şi nu te mai uita îndărăt… Într-o zi vei ajunge, Darie, pe un mal însorit…

Ale cui erau glasurile? Poate ale stuhului încremenit. Poate ale sălciei bătrâne sub care mocnea înăbuşit focul. Poate ale văzduhului, ori poate ale inimii mele. Da. Erau glasurile inimii mele. Bătea liniştită inima. Tic-tac! Tic-tac! Auzeam limpede aceste bătăi. Când nu-mi voi mai auzi bătăile inimii, voi fi ajuns la capătul drumului meu… Dar nu capătul drumului se cuvine să mă preocupe, ci drumul însuşi.

Din slava fumurie a cerului s-a desprins o stea. S-a prăbuşit cu iuţeala fulgerului, lăsând în urma ei o dâră de lumină care a durat o secundă. S-a stins. Milioane şi milioane de ani steaua a rătăcit, aprinsă, prin goluri reci.

— Viaţa omului e scurtă, dar drumul omului duce printre oameni. Drumul omului prin viaţă trebuie să fie împlinit cu fapte.

— Cu ce fel de fapte? Până acum m-am târât prin ţărână ca să-mi câştig traiul. Ca viermele. Am primit bice pe

spinare, pumni după ceafă, picioare în pântece şi-n coaste… Până acum… Şi de acum înainte?

— Parcă era vorba să nu-ţi mai pui întrebări, băiatule cu părul ciufulit?

— N-aş fi om, dacă nu mi-aş pune întrebări…

Luna plină se ridicase în cumpăna cerului şi plutea prin văzduhul albăstrui-gălbui, ca o corabie rotundă de – aur. O altă lună strâmbă căzuse în mijlocul apei, întinzând până în stuhurile malului o punte de argint vechi.

Mi s-a părut atunci că văzduhul se umple de ninsoare deasă şi măruntă ca pulberea şi că această ninsoare, căzând peste apele întinse, le dă strălucirea stranie pe care numai undele îngheţate o au.

Pe asemenea nopţi, pe jumătate numai luminate, cu milenii în urmă, oamenii timpurilor dunărene, încălţaţi cu opinci, strânşi cu cojoace albe, cu căciuli turtite de oaie trase peste urechi, înarmaţi cu suliţi, cu săbii şi cu arcuri, treceau pe gheaţa albă, tiptil, Dunărea, atacau posturile de pază de pe celălalt mal, măcelăreau ori luau robi soldaţii largi în umeri şi înzăuaţi ai Romei, care le pârjoliseră mai înainte aşezările şi îi trimiteau în lanţuri, sus, spre plaiuri şi munţi, să ridice, după meşteşugul lor, cetăţi şi oraşe de piatră.

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere…

Câte a văzut Dunărea şi câte o să mai vadă!

Cântecul Dunării, noaptea, era altul decât cântecul câmpului… Apele şuşoteau lovindu-se de malul lin, strecurându-se printre spăngi subţiri de trestie şi printre tulpinile moi şi poroase ale papurii, legănând velinţe verzi de lintiţă, atingând uneori în treacăt vârfurile îndoite ale crengilor de sălcii plângătoare. Buhaii băteau parcă nişte

mari tobe înfundate. Cu capetele cu ochi holbaţi deasupra apei, broaştele bălţilor din apropiere, înnebunite de lună, orăcăiau ca o sălbatică hoardă beată de bucuria izbânzii. Pe mii de viori mici îşi suspinau ultimele triluri privighetorile ascunse în plopi şi-n sălcii. Luna pogora încet spre apus. În curând, aveau să se arate, viorii, zorile. Privighetorile vor amuţi şi vor începe să chiuie, ca nişte mici clopote de argint atârnate sus, în văzduh, ciocârliile. Privighetorile cântă frumuseţea amurgului, minunile, dar şi smoala nopţii. Ciocârliile, triumful răsăritului de soare.

Se prelingeau pe lângă mine, foşnind prin ierburi şi frunze, guşteri verzi, cu botul scurt şi ochii bulbucaţi, şopârle sprintene pe care le ştiam de culoarea pământului.

S-a subţiat, s-a îngustat puntea de argint de pe ape…

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere,

dincotro vii tu şi încotro te duci? Izvorul tău ţâşneşte, undeva departe, dintr-o stâncă, în negre şi întunecate păduri. Aduni, de-a lungul atâtor felurite ţări, izvoare şi râuri şi alergi neastâmpărată spre răsărit, să te arunci despletită în marea cea mare şi amară. Se oglindesc în apele tale vinete-gălbui, senine ori zbuciumate de furtuni, ceruri. Se uită în apele tale şi-şi văd chipul leit munţi şi dealuri, arbori şi oameni. Culegi zâmbete şi culegi lacrimi şi alergi mai departe, fără şovăială, spre răsărit, să te pierzi în marea cea mare şi amară, să-ţi faci apele una cu marile ape ale lumii.

Veghez pe ţărmul tău treaz, în acest sfârşit de noapte. Oare nu sunt şi eu asemeni ţie? Am plecat, bulgăre mic de gheaţă, de lângă un prag scund, în lume, spre răsărit. Acolo, încotro mă îndrept, mă aşteaptă marea cea mare şi amară, în care, totuşi, voi căuta să nu mă pierd…

Dunăre, apă vioară
Face-te-ai neagră cerneală…

— Nu. Chiar dacă tu, Dunăre, te-ai face neagră cerneală, cum spune vechiul cântec, şi eu, ca un vrăjitor dintr-o necrezută poveste, aş avea putere să strâng nesfârşita pânză albastră a cerului şi s-o schimb în fâşii de hârtie şi mă aşez aici, pe malul tău, şi aş şti să scriu, şi aş scrie întruna o mie şi mai bine de ani, întingându-mi pana în cerneala ta, tot n-aş izbuti să povestesc oamenilor ce am de povestit.

— Şi ce ai tu de povestit?

— Toate suferinţele şi toate zbuciumele. Toate izbutirile şi toate neizbutirile pe care le-a avut, de la începutul începuturilor, neamul meu, care mereu a fost bătut şi schingiuit, stors de vlagă şi silit să vieţuiască în genunchi.

— Şi cui ar folosi asta?

— Neamului meu. Ca să înveţe a înlătura suferinţa. Ca să înveţe să stea cu fruntea sus. Ca să ajungă să câştige biruinţa cea mare.

Oamenii care dormeau lângă mine, şi care se întorceau din când în când prin somn şi oftau, erau oameni ai apelor. Viaţa lor era legată de apă. Viaţa noastră, a oamenilor de câmp, era legată de pământ. Orizontul nostru era larg şi totuşi mărginit şi nu aveam cum să-l spargem în chip obişnuit. Treceau dincolo de orizontul satului cei pe care statul îi lua la armată. Unii din ei ajungeau să cunoască oraşele mai mari şi mai depărtate. Alţii, cărora le cădea sorţul să-şi împlinească serviciul militar la grăniceri, trăiau câţiva ani la hotare, prin munţi sau de-a lungul Dunării. Ceilalţi erau mulţumiţi când aveau prilejul să meargă o poştă, spre miazănoapte, la Ruşii-de-Vede, sau o poştă, spre miazăzi, la Turnu.

— Când ai să te faci mare, Darie, să mergi să vezi munţii şi să te-ntorci acasă să ne spui şi nouă, cum sunt...

— Da, mamă, am să merg să văd munţii.

— Şi-apoi să te duci să vezi marea şi să te-ntorci acasă să ne spui şi nouă cum e…

— Da, mamă, am să merg să văd marea.

— Şi corăbiile uriaşe.

— Şi corăbiile uriaşe…

— Se spune că munţii sunt înalţi până la cer.

— Da, aşa se spune.

— Şi că mării nici nu-i vezi malul celălalt, atât e de întinsă.

— Da, nu-i vezi malul celălalt…

— Dar de unde ştii?

— Am citit.

— Ai citit! Una e să citeşti şi alta e să vezi cu ochii tăi! Să te duci să vezi cu ochii tăi!…

— Am să mă duc să văd cu ochii mei, mamă…

Nu apucasem încă să mă duc. Năvălise peste noi războiul cu oştiri străine, cu foamete şi mai cruntă de cum o cunoscusem mai înainte, cu sânge şi moarte. Încercam acum să mă duc. Nu ştiam până unde voi ajunge şi nici dacă voi apuca să mă întorc să povestesc ce-am văzut. Se afla în noi toţi, şi poate mai ales în mine, din pricina firii pe care o aveam, aprinsă şi iscoditoare, un fel de dor de ducă neostoit. Poate că prin ochii mei mai voiau să vadă lumea largă părinţii, moşii şi strămoşii care fuseseră prin lege domnească prinşi de un petec îngust de pământ şi siliţi să-l muncească veacuri de-a rândul, din tată în fiu, aşa cum prin gura mea, mai curând înrăită decât rea, dar dârză şi deopotrivă de îndârjită, voiau să-şi ţipe suferinţele pe care le înduraseră şi nădejdile pe care nu apucaseră să şi le vadă împlinite…

Dorul acesta de ducă, înăbuşit, strivit, mă alunga mereu pe drumuri. Eram înciudat că din când în când mă trăgea îndărăt – către locul meu de naştere, către ţărână pe care o călcam, în care mă jucaseră şi în care se topiseră, ca iarba

câmpului, străbunii mei – cu putere, o aţă nevăzută. Mă hotărâsem să nu mă mai las tras îndărăt. De aceea poate mi se păruse, atunci când luntrea începuse să alerge cu mine pe Dunăre, în jos, că nu spre Giurgiu mă poartă, ci spre lumea largă. De aceea poate mi se păruse că Dunărea aleargă odată cu mine, printre maluri verzi şi ostroave pline de mireasmă de miez de vară, spre un liman înflorit, spre limanul viitorului…

Au tăcut de mult şi buhaii osteniţi, şi broaştele. Au tăcut şi privighetorile. S-au potolit, amorţiţi de răcoare, guşterii. Şi-au oprit mersul repede, şi cotit pe după vrejuri şi ierburi, şopârlele pământii. Luna s-a aşezat, acum iarăşi albă ca varul, pe muchea câmpului, spre apus. Pare o corabie imensă de hârtie, pe care apele nopţii în destrămare au aruncat-o pe un mal nisipos…

Cercul a început a se albi spre răsărit.

Numai Dunărea, neostenită, curge mereu şuşotind. Ca astă-noapte. Ca aseară. Ca acum o sută de ani. Ca acum o mie de ani. Ca acum mii şi mii de ani în urmă, când şi-a croit, rozând pământ şi piatră, pentru întâia oară, drum larg printre aceste maluri…

Mi-am acoperit faţa cu pălăria..:

Şi n-am mai ştiut nimic…

Dar greu doarme băiatul ăsta, Pavele! Trage-l de mână să se trezească o dată.

M-am ridicat şi m-am întins cât eram de lung. Mi-au trosnit oasele.

— Da, nene Oprişor, am somnul cam greu…

Ne-am strâns catrafusele.

Ne-am urcat în luntre şi am plecat.

Răsare soarele.

Ne întâlnim iarăşi cu vapoare care trag după ele şiruri de şlepuri negre, pântecoase. Valuri mari vin dinspre mijlocul Dunării spre noi. Luntrea saltă şi se clatină ca o coajă de

nucă. Un neamţ cu barbă roşie de pe puntea unui şlep din convoi holbează ochii la noi, ne întoarce spatele, intră într-o cabină şi apare ţinând în mână o lunetă. O pune la ochi şi ne priveşte. Ne vede ca şi cum am fi la un pas de el. Scot limba la neamţ, apoi îi dau cu tifla. Neamţul cu barba roşie lasă luneta în jos, scoate un pistol din buzunar şi trage. Câteva gloanţe şuieră pe lângă urechile noastre. Plescăie apa. Le-a înghiţit Dunărea. Neamţul cu barbă roşie râde să se prăpădească. Niciunul dintre noi nu ne-am sfiit.

— Dracu te-a pus să-i dai cu tifla? Putea să ne împuşte.

— Nu putea. Şlepul e departe. Era greu să ne nimerească.

— Ne putea nimeri din întâmplare. Câte nu s-au văzut…

Cum în depărtare se zăreau alte vapoare urcând din greu în susul Dunării, nenea Laioş Oprişor a cârmit luntrea să meargă pe lângă ţărm.

— Dacă o să ne tot întâlnim cu vapoare nemţeşti şi o să mergem mereu pe lângă mal, nici astă-seară nu ajungem la Giurgiu…

— Nu face nimic, nene Oprişor, o să ajungem mâine seară, dar de ajuns tot o să ajungem…

— Apăi asta aşa e… Numai că mâine nu e azi…

Înainte de prânz, a început să bată vântul şi pe cer au prins a se buluci nori întunecaţi. Nu s-a mai văzut soarele. Dunărea s-a învolburat, s-a încreţit, s-a înnegrit şi crestele talazurilor au înflorit spumă albă.

— Înfige mai vârtos lopeţile în apă, Pavele, să ajungem mai curând la un adăpost, că se apropie ploaie mare.

Pe malul bulgăresc s-a arătat, ca într-o ceaţă, căţărat pe coastă, Şiştovul. În faţă, pe malul de care eram aproape, au ieşit la iveală casele cu acoperişurile arse ale Zimnicei.

— Pe aici au trecut armatele nemţeşti Dunărea. Au avut loc câteva lupte cu rezerviştii noştri. Nemţii, mânioşi de

pierderi, au ars oraşul, cum făceau altădată păgânii. Au murit în oraş şi oameni neînarmaţi…

Printre nori umbla, cu caii şi cu carul lui de foc, sfântul Ilie. Cerul duduia şi trosnea din toate încheieturile, ca un coviltir vechi, cuprins de flăcări. Fulgere lungi şi subţiri, de culoarea fierului înroşit, brăzdau văzduhul.

— E furios rău sfântul. Îl caută pe diavol să-l atingă cu săgeata…

— Nu cumva, de frică, diavolul s-o fi ascuns în luntrea noastră, nene Oprişor?

— Da de ce în luntrea noastră şi nu în şlepurile neamţului cu barbă roşie?

Până să ajungem la malul de piatră, până să priponim luntrea, până să alergăm să ne adăpostim sub un şopron pe jumătate dărâmat, ploaia ne-a şi făcut ciuciulete.

Fumega pe aproape coşul unui vapor vechi. Câteva şlepuri goale îşi aşteptau încărcătura: ciurde de boi şi vaci, prăpădenie de oi, închise ceva mai departe în ocoale. Ploaia cădea repede, rece şi nemiloasă, peste această sumedenie de vite trudite de drum şi de nemâncare. Ţăranii care aduseseră aceste vite de departe, pe drumuri de câmp, se aciuaseră şi ei într-un colţ al şopronului, desculţi, cu cămăşile rupte, negre şi nespălate de săptămâni, cu obrajii ososi topiţi de foame şi cu ochii pierduţi, duşi, abia licărind în fundul capului. Se aşezaseră pe vine şi priveau tăcuţi apele Dunării pe care le băteau de sus miile de bice ale ploii năprasnice.

Erau oameni din părţile de sus ale câmpiei muntene, după cum îi arătau resturile de straie pe care le purtau, pălăriile şi cojoacele pe care şi le aruncaseră pe umeri. Poate că ei ajunseră pentru întâia oară în viaţa lor aici, la Dunăre. Se minunau de atâta puhoi de ape turburi! Şi se gândeau la colibele lor şi la cei lăsaţi în acele colibe, cu un găvan de mălai muced pe fundul sacului de pe laviţă…

Lângă ţărani, se chirciseră pe raniţe, ca pe nişte scăunaşe, patru soldaţi nemţi, şi ei oameni mai aproape de bătrâneţe decât de anii tineri. Erau însoţitorii cârdurilor de vite şi ai ţăranilor paznici. Drumurile lungi şi prăfoase, de câmp, pe timp de vară, îi istoviseră şi pe ei, ostaşi obişnuiţi de ani cu toate ostenelile şi ticăloşiile războiului. Purtau mustăţi lungi, stufoase, şi bărbile neîngrijite le crescuseră mari. Aveau toţi ochi neobişnuit de albaştri.

Al cincilea soldat neamţ, aproape un băieţandru, târând după el un picior şchiop, adunase de sub şopron aşchii, resturi de scânduri, găteje rămase pe aici de cine ştie când şi înjghebase un foc deasupra cărui atârnase o gamelă în care începuse să fiarbă zeama neagră şi amară a băuturii de orz… M-am uitat la ei de aproape, cu sporită băgare de seamă, iscoditor chiar. Dacă le puneai deoparte armele, centiroanele şi cartuşierele, nu mai rămânea la ei nimic războinic. Păreau scârbiţi de slujba pe care erau siliţi s-o facă şi de viaţa pe care o duceau ei, învingătorii, pe străine meleaguri, printre străinii biruiţi, al căror grai nu-l pricepeau. Când fiertura a dat în clocot, şi-au umplut cănile lor de tinichea cenuşie, au scos din răniţi pâini negre ca pământul şi-au început să mănânce.

Rămânând mereu zgribuliţi, ciuciţi şi închişi în ei, ţăranii, văzându-i pe nemţi înfulecând, au cotrobăit prin traistele lor vărgate şi-au prins a îmbuca din codrii de mămăligă cu care veniseră la spinare cine ştie de unde. Pe codrii de mămăligă presărau puţină sare şi ardei roşu, pisat. Mâncau cu poftă. Unul ne-a întrebat:

— Veţi fi călătorit ca şi noi. Nu ospătaţi?

Ne-a întins o parte din mămăliga lui galbenă, cu coajă groasă, tare.

— Mulţumim. Avem mâncarea noastră în luntre. Abia ieri am plecat de acasă şi nu ne ducem departe.

— Nu mergeţi departe! Pe vremea asta ştii când pleci de acasă, dar nu ştii niciodată când te întorci, nici dacă te mai

întorci. Nouă ne-a spus primarul c-o să ducem vitele astea până la Dunăre şi că pe urmă o să ne întoarcem la casele noastre. Aici ni s-a dat altă poruncă: să îmbarcăm vitele în şlepuri şi să le însoţim, pe Dunăre, până în Germania. Cine ştie ce ni s-o mai întâmpla pe drum şi cine ştie dacă ne-om mai vedea nevestele şi copiii?! I-am lăsat acasă flămânzi. Pe la noi nu s-a făcut estimp bucate şi ce se mai găsea pe la casa rumânului, rămas din anii trecuţi, au adunat nemţii. Ne-au luat şi vitişoarele din bătătură. Ne-au lăsat flămânzi şi goi, muritori de foame…

— Asta s-a întâmplat în toată ţara cotropită. Războiul…

— Aşa spun toţi: războiul! Dar cine a făcut războiul şi de ce l-a făcut? Vezi, frate, asta e!

Prin perdeaua ploii – care se subţia şi se îndepărta spre apus, cu tunetele ei care abia se mai auzeau, rare ca tunurile într-un depărtat sfârşit de bătălie, cu fulgere care abia mai licăreau la orizont – străbătea Dunărea pieziş, dinspre Şiştov spre Zimnicea, fluierând întruna scurt şi răguşit, un vaporaş bulgăresc.

Până să ajungă la mal, a încetat ploaia. În fâşia albastră de cer, dezgolită de nori, a strălucit, mai aprins parcă şi mai fierbinte, soarele.

Ne-am grăbit să ieşim de sub şopronul şubred, care sta gata să se prăbuşească peste noi la o năvală mai puternică a vântului, şi să ne uscăm, aşa îmbrăcaţi cum eram, straiele ude în care dârdâisem mai bine de un ceas. Nu totdeauna ploile de vară sunt calde.

Vaporaşul bulgăresc, cu vopseaua neagră crăpată şi cojită, şi-a oprit ţăcănitul roţilor late, cu lopeţi, şi s-a lipit de cheiul lung şi mărunt de bolovani. Pe podul de scânduri, întins cu silă de nişte pricăjiţi slujitori ai portului, s-a arătat întâi un ofiţer neamţ. Avea obrazul roşu şi bucălat. Cizmele îi erau lustruite de ţi-ai fi putut răsuci mustaţa în ele – dacă purtai cumva mustaţă şi voiai să ţi-oi răsuceşti – şi hainele cenuşii, călcate, ca scoase atunci din cutie. Pieptul îi era

plin de decoraţii, iar mersul şi privea trufaşe, de stăpân. În urma lui păşeau, sfioşi şi slugarnici, doi soldaţi tineri. Unul purta pe obrazul stâng semnul mai vechi al unei tăieturi adânci. Ofiţerul şi soldaţii s-au îndreptat spre casa, şi ea în parte arsă şi dărâmată, a căpităniei portului. Ne uitam după ei, când ne-am auzit strigaţi de pe vas:

— Măi, rumânilor, voi de pe mal, veniţi şi ajutaţi-ne să dăm jos nişte prizonieri bolnavi. Sunt mămăligari de-ai voştri…

Am întors capetele spre cel care ne vorbea. Era un soldat. Bulgar, mărunt, îndesat, cu faţa oacheşă şi cu sprâncenele mari, negre. Capela lui avea văcălia turtită, banderola roşie decoloratã, şi viziera, ruptă la cotor, atârna deasupra feţei ca o mică aripă frântă. Tunica, peticită şi murdară, lăsa să spânzure o mânecă goală. Pantalonii îngăduiau să se vadă genunchii goi. Labele picioarelor erau înfăşurate în obiele şi încălţate în opinci. Pe umărul drept, soldatul bulgar purta o puşcă mare, veche, cum avuseseră turcii în războiul din 1877. Cureaua fusese înlocuită cu o sfoară groasă, cu noduri.

În spatele soldatului care ne vorbea şi care aştepta să ne urcăm pe vas şi să ajutăm la debarcarea prizonierilor bolnavi, se mai aflau cinci-şase soldaţi bulgari, tot atât de zdrenţăroşi. Păreau nişte moşnegi. Poate că şi erau moşnegi. Tinereţea şi maturitatea le-o mâncaseră războaiele care, în Balcani, se ţinuseră lanţ.

— Hai, bre, veniţi! Ce mai aşteptaţi, că doar n-oţi fi vrând să vă poftesc cu muzică. N-am muzică, mă, rumânilor…

A început să zâmbească, dar zâmbetul i s-a stins numaidecât pe buzele uscate şi plesnite de vânt. A mai adăugat:

— Veniţi, sunt rumâni de-ai voştri…

— Hai, băieţi, să le dăm o mână de ajutor.

— Hai, nene Oprişor.

S-au urcat pe vas odată cu noi şi ceilalţi ţărani dezbrăcaţi de sub şopron.

— Sunt rumâni de-ai noştri. Am veni să ajutăm şi dacă n-ar fi de-ai noştri. Prizonierul e prizonier, om căzut în nenorocire, bulgarule!

— Aşa e, mă, rumânule!

Am coborât unul câte unul pe o scară întortocheată, de fier, într-o încăpere ovală.

Culcaţi pe duşumeaua goală, înghesuiţi unul într-altul, de parcă ar fi vrut să se încălzească în înăbuşitoarea odaie plutitoare care duhnea, zăceau vreo treizeci de soldaţi. Numai pielea şi oasele rămăseseră din ei.. Pielea şi oasele… Şi ochii care abia mai sclipeau, ca nişte mici luminiţe gata să se stingă. Din uniformele de altădată rămăseseră pe trupurile lor numai zdrenţe putrede.

Ne lipiserăm, cei şapte-opt oameni câţi coborâserăm acolo, de pereţii de scânduri. Ochii ni se măriseră de uimire şi buzele începuseră să ne tremure de milă. Noi ne uitam la bolnavi, şi bolnavii se uitau la noi cu ochii lor aproape stinşi. A grăit unul, cu glas de pe altă lume:

— Am ajuns în ţară, fraţilor?

— Da, aţi ajuns în ţară.

— La Zimnicea.

— Acum, am putea să şi murim…

— Dac-aţi ajuns voi până aici, apăi n-o să muriţi.

— Ne-am stins de foame… Ne-am hrănit cu ierburi şi cu coajă de copac. În munţii Bulgariei…

— Hai, mă, luaţi-vă bolnavii la spinare şi daţi-i jos de pe vas, că acuşi se întoarce ofiţerul neamţ şi ne ia dracul pe toţi, şi pe voi şi pe noi…

Cel care strigase era ciungul. Ne vorbea din capătul de sus al scării întortocheate. Era mai uşor de dat decât de îndeplinit o asemenea poruncă. Un om mort e mai greu,

dacă îl iei la spinare, decât unul viu. Iar un bolnav e tot atât de greu ca un mort.

Am luat un soldat la spinare şi am urcat scara. Degeaba mă speriasem. Omul era uşor, parcă nici nu era om, ci o traistă de piele în care se bălăbăneau oasele. Mă cuprinsese cu mâinile de după gât – nişte mâini galbene de mort, cu unghiile vinete. Îmi dădeam seama că prizonierul e viu numai după răsuflarea caldă pe care o simţeam izbindu-mi ceafa.

De patru ori am coborât în pântecul vasului. Şi de patru ori am urcat întortocheata scară, căutând cu picioarele treaptă cu treaptă, să nu mă împiedic şi să mă prăbuşesc.

Am întins prizonierii muribunzi la loc uscat, sub şopron. Erau treizeci şi doi la număr. Soldaţii germani, însoţitori ai cirezilor de boi şi ai turmelor de oi, s-au uitat şi ei la prizonieri, însă fără mirare, ca nişte ostaşi încercaţi ce erau, obişnuiţi cu privelişti şi mai grozave. Suferinţa şi moartea altora nu-i mai mişca după atâta vreme petrecută în suferinţă printre muribunzi şi morţi.

În soldatul german tânăr şi şchiop a tresărit totuşi ceva. Le-a spus celorlalţi câteva cuvinte şi, cum aceia au dat îngăduitori din cap, el s-a apucat să adune iarăşi găteje uscate şi resturi de scânduri. Când grămada a fost destul de mare, a aprins focul care se stinsese şi a atârnat deasupra flăcărilor gamela plină cu apă, în care a aruncat câţiva bulgări mari de cicoare. Cel mai bătrân dintre nemţi a scos de pe fundul raniţei un pumn de bucăţi de zahăr şi le-a azvârlit în zeama neagră.

În timp ce focul îşi mărea flăcările şi cicoarea fierbea în clocot, toţi cinci nemţii şi-au spălat cănile de tinichea cenuşie în apa Dunării şi s-au întors sub şopron. Umpleau cănile, îngenuncheau lângă soldaţii bolnavi, le ridicau capul, le apropiau cănile de buze şi le dădeau să soarbă. Ciungul şi cu ceilalţi bulgari stăteau deoparte şi se uitau cu jind. Nemţii nu le aruncau nicio privire.

— Nemţii ăştia, cred, mă, rumânilor, că noi suntem de vină că prizonierii rumâni au ajuns în halul ăsta… Mai-marii noştri sunt de vină. În Bulgaria e foamete. N-avem ce mânca nici noi. Nici familiile noastre n-au ce mânca acasă. Cu ce să mai hrănim şi gurile flămânde ale miilor de prizonieri? Pe ăştia am primit ordin să-i aducem în ţară la voi. I-am adus. Aşteptăm să vie ai voştri să-i ridice şi să-i îngrijească.

— Vorbeşti bine rumâneşte, bulgarule. Ai trăit la noi în ţară?

— Nu, n-am fost niciodată la voi în ţară până acum.

— Eşti rumân?

— Nu. Sunt bulgar, dar alde bâtu au fost rumâni. Trăim pe lângă Plevna.

— Cum te cheamă?

— Mihai Sperie-Vacă.

— Şi la voi în casă cum vorbiţi?

— Câteodată bulgăreşte, câteodată rumâneşte, cum ne vine mai bine la gură… Da mai mult rumâneşte vorbim.

— Şi cum se numeşte satul vostru?

— Noi îi zicem Găureni, dar bulgarii îi spun satului nostru Gavreno… Suntem mulţi bulgari care vorbim rumâneşte în Bulgaria.

— Şi noi suntem mulţi rumâni care vorbim bulgăreşte în România… Pe mine mă cheamă Stoian Velciu şi ai noştri trăiesc într-un sat de pe lângă Piteşti, de când ne ştim… Şi-n casă vorbim de obicei bulgăreşte. Aşa am apucat din bătrâni…

Bulgarul Mihai Sperie-Vacă a început să vorbească bulgăreşte cu românul Stoian Velciu…

— Seminţiile s-au amestecat mai demult, prin aceste părţi ale pământului… dar, orice limbă am vorbi, suntem oameni.

— Suntem oameni, dar ne sfâşiem mai rău decât fiarele.

— Şi trăim mai greu decât păsările cerului.

— De păsările cerului are grijă Dumnezeu.

— Pe noi ne-a uitat.

— Războiul…

— Războiul îl pornesc stăpânirile…

— Şi-l ducem noi pe umeri…

Prizonierii lungiţi sub şopron se lăsau îngrijiţi ca nişte copii mari şi neputincioşi de soldaţii nemţi. Şchiopul arunca vreascuri pe foc. Deasupra flăcărilor, scotea aburi fierbinţi gamela încărcată din nou cu cicoare şi orz prăjit şi măcinat, care, de departe, aducea a cafea.

— Hai, băieţi, să plecăm, că ne apucă seara pe aici.

— Hai să plecăm, nene Oprişor.

Când s-o apucăm spre Dunăre, m-am auzit strigat din urmă:

— Mă, tu, băiatul ăla şchiop!

Mi-am întors capul. Un prizonier care izbutise să se ridice într-o rână îmi făcea semn cu mâna.

M-am apropiat de el.

— Eu te-am chemat. Mi se pare că te cunosc. Nu eşti cumva din Omida?

— De la Omida sunt.

— Băiatul lui nenea Tudor…

— Da.

— Darie…

— Da.

— Nu m-am înşelat! Mă tot uitam la tine, de când m-ai luat din şlep la spinare şi m-ai adus aici, sub şopron. Aici mi se părea că te cunosc… Aici mă îndoiam…

Îi priveam chipul de ceară, barba mare, mustăţile, sprâncenele, ochii stinşi. Nu ştiam de unde să-l iau. Omul văzuse nedumerirea mea. A încercat un zâmbet. N-a izbutit.

— Văd că nu mă cunoşti. M-a schimbat războiul, lagărul…

— Caut să-mi aduc aminte şi nu pot…

— Sunt Dragomir, feciorul cel mai mic al lui Tăchiţă Găbunea de la Mândra. Suntem veri buni.

— Nene Dragomire…

I-am mângâiat mâinile cu unghii mari, vinete. Erau aşa de străvezii mâinile, că n-am cutezat să i le ating.

— M-am schimbat într-adevăr mult, Darie?

— Te-ai schimbat, nene Dragomire…

Ultima dată îl văzusem cu trei ani în urmă, la nunta lui. Pe atunci era ca un brad… înalt… Vânjos… Cu toată lumina soarelui şi a vieţii în ochi. Aveam acum, în faţa mea, o grămadă de zdrenţe, sub care mai bătea inima…

— Războiul… Lagărul… Nu ştii ce mai e pe la noi, pe la Mândra?… Pe la mine pe-acasă. Nevasta… Copilul… L-am lăsat la pieptul Ioanei…

Nu ştiam nimic. Am minţit.

— Sunt sănătoşi toţi, nene Dragomire. Sunt sănătoşi şi te aşteaptă să te întorci…

O luminiţă a licărit o clipă în ochii sticloşi şi întunecaţi ai omului…

— M-oi face şi eu sănătos şi-oi ajunge acasă, vere Darie…

— Negreşit, nene Dragomire…

Nădejdea îl însufleţeşte. Dar n-are pic de sânge în obraz, sau, dacă are, sângele lui e galben-alburiu ca al celor care, după o lungă bolire, trag să moară…

— Unde ai căzut prizonier, nene Dragomire?

— La Turtucaia… Ce măcel a mai fost şi acolo… O mână de oameni am mai scăpat… Am fost rănit la cap… M-am vindecat… O să mă fac bine…

Pe urmă s-a mirat:

— Ce cauţi pe aici?

— Mă duc la Bucureşti.

— Te întorci?

L-am minţit pentru a doua oară:

— Peste câteva zile.

— Şi te duci la Omida?

— Da.

— Dacă ajungi înaintea mea, trimite vorbă ţaică-ti Ioana şi la alde taica. Să le spui că m-ai văzut şi că o să mă întorc şi eu curând acasă. Sănătos o să mă întorc.

— Da, nene Dragomire.

Mi-am luat bună ziua de la văru-meu Dragomir. Ştiam că n-am să-l mai văd. Dacă mai avea două-trei zile de trăit.

Dinspre vamă, veneau spre şopron câţiva oameni cu tărgi să ridice bolnavii, să-i ducă la spitalul orăşelului.

— Hai, Darie…

— Vin îndată, nene Oprişor…

Cu mâinile făcute căuş, am golit luntrea de apa care se adunase pe fund în timpul ploii. Apoi ne-am urcat toţi trei, am dezlegat-o şi am pornit mai departe pe Dunăre în jos.

Văzduhul, după ploaie, era mai limpede şi apele luceau în soare ca argintul-viu.

Noi rămăsesem tăcuţi şi trişti. Chipurile scofâlcite, trupurile topite şi acoperite cu zdrenţe mucede ale celor treizeci şi doi de prizonieri români lăsaţi bolnavi, la umbră, sub şopron, ne urmăreau cu privirile lor aproape stinse.

Într-o vreme în care căutasem să aflu cât mai multe despre glob şi despre oameni, citisem şi o sumedenie de cărţi cu privire la soare şi la lună, la planete şi la nesfârşite universuri de stele de foc, care rătăcesc prin spaţii fără margini. Un învăţat, care îmbătrânise cu ochii pe cer, susţinea că numai pe pământ se află viaţă, că numai pe această planetă uşor turtită la poli vieţuiesc oameni. Bătrânul învăţat, care îşi scălda în fiecare noapte privirile în frumuseţile cerului, susţinea, într-un acces de lirism şi încântare, că pământul şi luna, soarele şi stelele, tot ce se vede şi tot ce încă nu se vede, au fost făurite de o putere fără seamăn de mare pentru om, pentru ca omul să

vieţuiască şi să se bucure şi să fie fericit. El mai spunea că pământul este grădina înfloritǎ a universului şi că în această minunată grădină omul este cea mai frumoasă floare. Oamenii sunt florile pământului, încheia el. O mână – n-am ştiut niciodată a cui a fost, dar cartea o luasem din rafturile vărului meu Iancu Brătescu, pictorul şi fierarul care murise în primele zile ale războiului pe front – notase pe marginea filei cu creionul:

„Oamenii ar putea fi florile pământului. Şi, negreşit, vor fi într-o zi florile pământului. Mai e până atunci…”

Uitasem de mult însemnarea. Ea îmi revenise dintr-o dată în minte.

Oamenii, flori ale pământului.

Floare a pământului era Pavel, care trăgea lângă mine la lopeţi. Floare veştedă, care avea să se stingă înainte de a lega rod!

Flori ale pământului erau ţăranii desculţi şi dezbrăcaţi pe care îi lăsasem pe cheiul ud de ploaie de lângă şlepurile care aveau să-i ducă în Germania pentru cine ştie cât timp.

Flori ale pământului erau şi soldaţii bulgari care îi păzeau, rupţi şi flămânzi.

Flori ale pământului erau prizonierii pe care îi ştiam lungiţi sub un şopron pe jumătate ars şi dărâmat şi care-şi aşteptau, tăcuţi şi resemnaţi, împlinirea tristei şi amarnicei lor sorţi.

Flori ale pământului erau nemţii, care dăruiau prizonierilor bolnavi şi lihniţi să soarbă cicoare caldă şi îndulcită cu ultimele lor bucăţele de zahăr, din cănuţe de tinichea cenuşie.

Floare a pământului eram şi eu, Darie, băieţandrul cârn, cu obrazul plin de pistrui, cu părul zburlit, ciufulit, care alergam spre largul lumii, într-o luntre şubredă, pe Dunăre.

Nu. Nu era adevărat.

Eram oameni.

Oameni care sufeream.

Oameni care ne chinuiam.

Florile nu cunosc suferinţa.

Florile nu cunosc decât înflorirea şi moartea.

— De unde ştii?

— Nu ştiu. Bănui numai.

— Vezi? Oamenii ar putea fi florile pământului. Mai e până atunci.

— Aceasta, da, e adevărat. Mai e până atunci. Dar cât mai e până atunci?

— Nu ştiu. Depinde de oameni. Ei pot grăbi timpul…

Vântul, care bântuia înălţimile, limpezea cerul.

Soarele lumina întinderile. Din când în când se auzeau bubuituri stinse prin văzduh.

— Auzi, nene Oprişor? Sfântul Ilie tot îl mai urmăreşte pe diavol cu săgeata lui…

— Nu e sfântul Ilie. Ceea ce auzim acum nu sunt tunete. Ascultă-le bine… Au altfel de sunet. Sunt bubuituri de tun de pe frontul din Balcani. După ploaie se aud totdeauna. Stins, dar se aud…

Cu chiu, cu vai, când mergând pe mijlocul Dunării, când mai pe margine, a treia zi spre seară ne-am apropiat de ţintă. Temându-ne să nu avem neplăceri cu nemţii din port, ne-am strecurat pe lângă mal, ca nişte făpturi ale locului, ferindu-ne pe cât puteam. Am tras binişor luntrea la ţărm, lângă nişte stuhărişuri. Ne despărţeau numai câteva sute de paşi de marginea oraşului mărunt şi ars, copleşit de salcâmi. Câtă urâţenie ascund uneori, cu frunzişul lor verde, arborii!

Lipit de înalta coastă bulgară, nevătămat, dormita Rusciucul. La poalele lui, câteva şlepuri negre, dărăpănate, şi două vapoare care aruncau, supărate parcă, pe coşurile lor cenuşii, fuioare de fum. Lumina roşie-albăstrie, de asfinţit, se risipea pe acoperişurile de olane roşii de dincolo

de Dunăre. În apele vinete, se oglindeau câteva smocuri mărunte de nori roşcovani, pierdute în slăvile neclintite ale cerului.

— Iată-ne, în sfârşit ajunşi la Giurgiu, băiatule. Noi o să ne căutăm, la vreo cunoştinţă, pe aici, pe marginea apei, culcuş, iar mâine, când s-o miji de ziuă, o s-o pornim în sus, spre casă. Tu apuc-o spre oraş şi înnoptează la un prag de om. Poate o să găseşti şi o bucată de pâine. Noi nu mai avem aproape nimic pe fundul traistei.

— Ştiu, nene Oprişor…

— Grăbeşte-te să ajungi mai curând la Bucureşti, să împlineşti porunca boierului. Parcă-ţi spusese ca în trei zile să te şi întorci. Şi, uite, numai până aici am făcut trei zile. Nu eşti de mult, după câte ştiu, în slujba boierului nostru.

— Nu, nene Oprişor, nu sunt de mult. Abia de astă primăvară.

— Nu te uita că vrea să pară bun. E aspru, când nu i se împlineşte dorinţa şi e ranchiunos. Nu iartă. Te izbeşte când nici nu te gândeşti.

— Da? Şi eu care credeam că e pâinea lui Dumnezeu!

Am început toţi trei să râdem.

— Dacă nu ajungi repede la Bucureşti şi dacă nu te întorci şi mai repede, cade pe noi năpasta c-am întârziat.

— N-o să cadă. O să caut să ajung cât mai repede şi să dau scrisoarea la adresă.

— Poţi să încerci să mergi cu trenul, dacă vor fi umblând trenurile. Pe jos, dacă nu se va putea altfel. Bucureştii nici nu sunt prea departe, numai la trei poşte. De la un sat la altul te mai urci într-un car, într-o căruţă. Te văd mărişor şi dezgheţat. Poate că ai învăţat să te descurci în lume. Că, dacă nu ştii să te descurci, e vai şi amar de tine.

Nenea Laioş Oprişor se uita la mine cu dragoste, de parcă i-aş fi fost fecior. Orice om, oricât ar fi el de sanchiu – şi pe câţi nu-i face viaţa sanchii, închişi la suflet şi cu zăvor

la gură! – are din când în când un ceas ori o clipă în care i se încălzeşte inima. Atunci bunătatea, atâta vreme ascunsă, îi năvăleşte în ochi. Şi ochii se aprind, luceşte în ei o lumină moale şi blândă. Se dezleagă şi fălcile. Buzele rostesc cuvinte şi graiul pe care îl ştiai aspru îl auzi deodată mătăsos…

— Câteodată se deschid şi cerurile, nu numai inima omului.

— Cum se deschid cerurile?

— De la răsărit şi până la apus, bolta senină a cerului se desface în două. O margine se depărtează de cealaltă şi atunci oamenii fără păcate văd îngerii zburând prin grădinile raiului şi-i aud cum cântă din trâmbiţele lor de aur.

Şi în mijlocul unor nori de argint o văd şezând pe tron de aur pe însăşi Maica Domnului. Asta ţine câteva clipe. Pe urmă, cerurile se închid la loc.

— Dar sunt oameni fără păcat pe lume?

— Nu prea sunt, Darie.

— Bunico, tu ai văzut vreodată cerul deschizându-se?

— Eu sunt muiere rea, încărcată de păcate, ca salcia de omizi. Numai de câte ori te-am drăcuit şi te-am atins cu nuiaua pe tine…

Sălciile din grădina mare a bunicului n-aveau omizi. Avea omizi salcia bătrână din faţa casei noastre, de la Omida – nişte omizi mari, verzi, cu puncte cât gămălia acului, roşii, cafenii, albăstrii pe spinare. Dacă aş fi trăit mai îndelung lângă aspra-mi bunică de la Cârlomanu, poate că aş fi văzut şi în ochii ei mari şi duri un sâmbure de lumină, poate că aş fi ajuns să aud, o clipă măcar, cum glasul ei devine catifelat…

Mai bine că n-am trăit! Mai bine! Căci mai târziu s-au petrecut acolo grozăvii…

Când simt că sunt gata să mă înduioşez, să cad în dulcegării, se trezeşte în mine firea bunicii. Mă îmbăţoşez şi caut să mă arăt de piatră.

— Nu lăsa să ţi se strecoare oameni răi în suflet…

— Trece o vreme până bagi de seamă care oameni sunt buni, care oameni sunt răi. Câteodată nu-ţi ajunge o viaţă…

Cu priviri bune mă învăluia şi Pavel. Eram cât pe-aci să-mi smiorcăi nasul. Ca să nu le arăt că sunt cumva dintre aceia care ce au în guşă au şi-n căpuşă, m-am îndreptat de mijloc, am ridicat fruntea şi, ocolindu-le privirile, le-am spus:

— Rămâneţi cu bine…

— Mergi cu bine, Darie, băiatule…

Pavel, supărat de nepăsarea mea, n-a rostit niciun cuvânt.

Am pornit-o, şontâc, şontâc, către oraşul cu ziduri negre şi arse.

Dunărea rămăsese în urmă, pe dreapta. Nu-i mai auzeam clipocitul uşor cu care urechile mele se obişnuiseră trei zile de-a rândul şi mă simţeam singur – cum şi eram – şi adânc mâhnit. Vedeam cum amurgul pe sfârşite arunca pe apele ei turburi pete mari, roşii ca sângele. O! Dacă ochii noştri n-ar întâlni cât vieţuim decât roşul de sânge pe care-l aruncă pe ape soarele, atunci când răsare, ori atunci când asfinţeşte! Dar noi prindem în priviri mereu şi mereu sânge adevărat, sânge omenesc! Războaiele, câte au fost şi pe unde au fost, au amestecat ţărână pământului cu sânge, şi câte războaie n-au fost de-a lungul acestei Dunări, veche de când lumea, purtate de oameni! Şi câte răscoale!

— La una şi eu am fost martor şi, dacă se-ntâmpla să fiu ceva mai mărişor, poate şi părtaş aş fi fost, poate şi vărsător de sânge.

— Şi ţi-ar fi părut rău?

— Nu. Când eşti scuipat şi bătut, pus cu anasâna la muncă şi cazne, poţi să rabzi până la sfârşit, să nu ridici bâta şi să nu dai la cap? Poţi să nu scoţi cuţitul şi să-l înfigi între coastele acoperi-te cu osânză şi cu veşmânt bogat ale boierului care nu cunoaşte nici omenia, nici mila? De mirare nu e că uneori desculţii, înfrângând orice teamă, se ridică dârzi, cu furci şi topoare, fac zurbă şi pârjol pe la conace, ci că asemenea răbufniri ale mâniei adunate în cuprinsul inimii se iscă numai din timp în timp şi prea rar.

Sărăcimea satelor şi a oraşelor a fost împotriva războiului din 1913 cu vecinii de peste Dunăre, cu bulgarii. Ea şi-a înclinat totuşi capul sub loviturile jandarmilor şi s-a dus la război, împlinind silnic porunca stăpânirii.

— Ce căutăm noi în Bulgaria?

— Să luăm Silistra.

— Ce e Silistra?

— Un oraş.

— Trăiesc români la Silistra?

— Nu, bulgari trăiesc.

— Atunci de ce s-o luăm?

— Aşa porunceşte stăpânirea.

— Adică aşa poruncesc boierii.

— Da…

N-a vrut sărăcimea nici acest război cu ungurii, cu nemţii, cu turcii, cu bulgarii! Ea a plecat totuşi la război. Ea face totuşi războiul la marginea de jos a Moldovei din care a muşcat adânc duşmanul, şi pe munţii dinspre Ardeal. Şi nu-l face rău! Iar mai mult de jumătate de ţară cotropită de nemţi munceşte pe brânci, bătută cu gârbaciul, să hrănească oştile duşmane şi ţara depărtată a duşmanului.

Războiul cere carne şi sânge, şi oamenii dau războiului carnea lor şi sângele lor.

— Războiul!

— Războiul!

Poate că din sângele cu care oamenii au stropit, au adăpat, dar n-au săturat încă pământul, răsar macii roşii, aceste flori de sânge care acoperă ici-colo galbenul lanurilor de grâu, în fiecare început de vară.

Poate că macii aceştia răsar şi înfloresc ca să ne spună:

— E timpul să nu mai vărsaţi sânge!

Poate… Cunoaşte cineva tainele lumii?

Cine are auzul atât de ascuţit ca să prindă ce spun florile,

ce spun copacii,

ce spune iarba,

ce spun stelele cerului când clipesc, din ochii lor rotunzi, noaptea?…

Pe când mergeam aşa pe poteca îngustă şi prăfuită spre oraşul dărâmat şi pârjolit de război, mi s-au trezit dintr-o dată în amintire pagini vechi citite în fugă, sau pe îndelete, în anii spulberaţi…

Giurgiu! Aşezare omenească veche, întemeiată de făpturi aspre, îmbrăcate în straie miţoase, în străvechi timpuri..

Când întunericul turcesc a năvălit dinspre Asia Mică, s-a statornicit aci raia ismailiteană. Minarete albe, înalte şi subţiri, au început a oglindi apele turburi ale Dunării. Pe aci treceau Dunărea, cu bogatele lor alaiuri, boierii care căpătaseră la înalta Poartă firman de domnie asupra Ţării Româneşti şi apucau drumul Bucureştilor, însoţiţi de spahii călări pe făloşi cai albi. Pe acelaşi drum, capetele multora se întorceau în desaga unui buluc bey spre Istanbul…

— Darie, ce cauţi tu pe acest drum?

— În niciun caz domnia! Nu vezi? Sunt fără alai…

Minţeam. Un nesfârşit alai de musculiţe bâzâiau în preajma mea, se ţinea scai de mine.

În asfinţit, musculiţele păreau mici grăunţe de aur.

Grâul galben, înalt, dat în copt. Îl legăna uşor vântul.

La capătul potecii, o fată spelbă, slăbănoagă ţinea de funie un cal roşcovan cu oasele ieşite prin piele. Calul

păştea iarba puţină de pe marginea drumului. Fata mă privea cu băgare de seamă. Avea ochii albaştri şi părul ca secara. Obrazul galben îi era şi nasul uşor jupuit. I se cojeau şi mâinile. Cunoşteam semnele: pelagra, boală de om sărac, nemâncat, boală fără leac.

În ţara grâului, pelagra bântuia nu numai satele, dar şi marginile oraşelor, pe unde locuiau ziuaşii.

Mahalaua oraşului era, după câte vedeam, alcătuită dintr-o mână de case mărunte, strâmbe, care aveau acoperişurile arse şi gardurile rupte. Dar oamenii, fugiţi o vreme, se înapoiaseră şi-şi înnodaseră tot aci firul vieţii.

Am dat bună seara slăbănoagei şi am întrebat-o pe unde aş putea s-o iau spre gară.

— Ce-ai spus?

— Pe unde aş putea s-o iau spre gară?

— Se vede treaba că nu eşti de prin părţile noastre.

— Vin de departe.

— De departe… Şi ce cauţi la gară?

— Un tren, să mă ducă la Bucureşti.

— Ai *ausweiss* de la nemţi?

— Nu.

— Atunci să nu te duci la gară. Nu se poate călători cu trenul decât dacă ai *ausweiss* de la comandatura germană. N-ai ştiut?

— Am ştiut, dar am plecat cam pe neaşteptate de la conac.

Fata s-a aplecat şi a rupt un fir subţire de iarbă cu o floricică albastră în vârf. A început să-şi împletească pe deget un inel. Aşteptam s-aud ce-o să-mi mai spună.

— Rău ai făcut că ai plecat de acasă fără hârtia galbenă de la nemţi. Dacă vrei să ajungi la Bucureşti, trebuie să iei drumu-n picioare, din sat în sat.

— O să merg pe jos. N-am niciun chef să am de-a face cu nemţii. Acuma însă aş vrea să nimeresc la o casă să dorm

până mâine dimineaţă.

— De dormit, ai putea să dormi şi la noi, că nu e cu supărare. O să te-nveţe tata cum să ajungi la Bucureşti mai repede şi mai fără necazuri. Diii, boală…

Calul costeliv, tras de funie, şi-a ridicat botul şi a venit după noi. Îi auzeam paşii călcând prin praful moale al drumului.

Am ajuns curând. Casa – micuţă, căzută parcă într-o rână – păstra urmele pârjolului care trecuse pe lângă ea şi o atinsese. Lipsea şi gardul.

— L-au luat soldaţii nemţi şi bulgari, după ce au trecut Dunărea. Era frig. Rupeau gardurile, aprindeau focuri şi se încălzeau. Le mai rupeau şi ai noştri, câţi mai rămăseseră pe aici.

Un bărbat bătrâior stătea rezemat de prag. Era şi el slăbănog. Şi el avea nasul şi mâinile cojite.

Lipsa gardurilor, casele arse în parte şi cârpite în grabă, dădeau mahalalei un aer de pustietate şi întristare pe care nu-l puteau alunga cei câţiva salcâmi prăfuiţi şi scorojiţi de soarele verii.

Slăbănoaga a legat calul de un salcâm şi a venit lângă mine. În arie, alături de casă, o căruţă de cărăuşie, veche, şoldie…

— Ce e, Ivancă? Mi-ai adus musafir?

M-a arătat cu mâna Ivanca.

— Mi se pare că a venit din susul Dunării. L-a adus apa. Că acum apa aduce şi oameni vii…

Poate că am făcut o faţă mirată. Ivanca a repetat:

— Da. Acum apa aduce şi oameni vii. Toată toamna şi toată iarna a adus morţi, soldaţi împuşcaţi, umflaţi, aproape putrezi. Băiatul vrea să meargă la Bucureşti. N-are unde înnopta, nu cunoaşte drumul, poate e şi flămând…

E adevărat că sătulul nu crede flămândului, dar tot atât de adevărat este că flămândul îl cunoaşte pe flămând după

ochi.

— E simplu. De înnoptat, poate să înnopteze la noi. De mâncat, vom împărţi în trei puţinul pe care-l avem pentru doi. Iar de nimerit drumul, cum spune vorba veche, a nimerit orbul Brăila, aşa că o să găsească şi dumnealui Bucureştii, dacă îi trebuie numaidecât Bucureşti. Intră în casă, omule, şi fii binevenit.

A trebuit să mă lupt încă o dată cu înduioşarea care mă năpădise cu puţin înainte, când m-am despărţit pe malul Dunării de Laioş Oprişor şi de Pavel. Boierul crunt, aprig, mă mânase spre luntrea moşneagului în grabă, după ce-mi aruncase în mână câţiva lei. Nici nu se gândise că până la Bucureşti, pe apă şi pe uscat, drumul e lung şi nu-mi dăduse răgaz să-mi iau la mine o bucată de pâine. Era doar destulă pâine în conacul unde trăiau Ilonca, Amos al ei şi atâţia alţii…

Laioş Oprişor şi Pavel împărţiseră în chip firesc puţina lor hrană cu mine. Acum, omul străin, la casa căruia picasem din plin senin, îmi spusese:

— Intră în casă, omule, şi fii binevenit…

Oamenii erau pretutindeni ca şi la noi la Omida, bucuroşi de oaspeţi. Îţi deschideau uşa casei lor, şi odată cu uşa şi inima. Câţi olari şi poşircari, merari şi găzari şi mărchidani dormiseră în casa noastră măruntă şi atât de neîncăpătoare chiar pentru noi. Vara îşi trăgeau căruţele în curte. Se odihneau culcaţi pe lângă căruţe, pe când noi dormeam pe prispă, ori pe bătătură, sub duzii bătrâni. Iarna, claie peste grămadă, în odaia mică, cu fereastră strâmbă şi tavan scund şi cojit, dormeam. Şi totodată masa noastră săracă o împărţeam cu necunoscuţii noştri oaspeţi.

— Om străin, călător necăjit, trudit şi sărac ca şi noi, cum o să-l lăsăm, muiere, să-şi petreacă noaptea în drum? Suntem oameni…

— Parcă eu zic ceva, Tudore?

— Mi s-a părut că te-ai cam împosocat, Mărie…

— Din pricina lui Darie. Are fierbinţeală…

Aveam deseori fierbinţeală. Burta mare, umflată, era plină cu venin galben-verzui pe care uneori izbuteam să-l vărs. Atunci mă mai uşuram. Mă dureau dinţii, bolnavi de năjit. Mai răceam şi prindeam bube roşii în gât.

— Culcă-l… O să-i treacă…

Îmi trecea. Nu-mi trecea… Până la urmă îmi trecea. Mă vindeca soarele şi frunzişul salcâmilor şi al duzilor.

Uşă deschisă şi inimă deschisă găsisem şi în mahalaua Giurgiului…

— De pe unde eşti?

— De la Omida.

— Asta cam pe unde vine?

— Pe lângă Turnu…

— Departe…

— Cam departe…

I-am povestit unde am lucrat şi cine m-a trimis şi cum spre Bucureşti, să duc o scrisoare.

Trăind numai cu copila lui, la marginea pustiită a pustiitului şi arsului oraş, omul era bucuros că mai are cu cine sta de vorbă. Parcă eu nu? Şi eu aveam mâncărici la gură în seara aceea.

— Pe mine mă cheamă Niţă Olint. Un străbunic de al meu, care s-ar părea c-ar fi fost grec, s-a pripăşit în portul ăsta păcătos în vremuri vechi, când oraşul, pierzându-şi strălucirea pe care i-o dăduseră corăbierii genovezi, care aduceau până aci mărfurile lor şi plecau cu corăbiile cu pânze încărcate cu grâu, cu ceară şi cu miere, devenise raia turcească…

Fata se culcase de mult, în odaie. Eu mă întinsesem cu gazda pelagroasă în tinda fără acoperiş, pe câte un maldăr de iarbă uscată. Deasupra licăreau stelele verii. Priveam cum stă într-o parte, niţeluş stingheră, Hora, şi cum trece maiestoasă, dintr-o parte în alta a cerului, Calea Robilor.

— Nevastă-mea, Petriţa, bulgăroaică de dincolo, de la Rusciuc. Pe aici, pe Dunăre, oamenii sunt mai amestecaţi ca în restul ţării. Pe unii îi aduce Dunărea, pe alţii îi ia Dunărea. Mulţi se lipesc de ţărm şi nu mai pleacă. Aşa cum n-a mai plecat strămoşul meu, grecul, aşa cum n-au mai plecat unii turci, după ce împărăţia lor a început să se frângă şi să se rupă. Nepoţii lor îşi mai poartă şi-acum printre noi şalvarii largi şi fesurile roşii. Că de! Omul se lipeşte de bucăţica de pământ unde găseşte pentru el şi pentru ai lui o fărâmă de pâine şi o gură de apă şi-i vine greu să se desfacă de ea, să plece pe alte meleaguri. Făceam cărăuşie în port şi-mi agoniseam hrana. A început acum trei ani războiul cel mare. Portul a căzut în lâncezeală. N-au mai venit şi n-au mai plecat decât puţine vapoare. Bucatele, câte le-au adus trenul în port şi convoaiele de care din Ilfov, din Vlaşca şi din Ialomiţa, au fost grămădite toate în silozuri şi păstrate pentru englezi. Le-a găsit aici războiul. Au încercat ai noştri să le dea foc, când s-a aflat că nemţii au trecut Dunărea pe la Zimnicea, dar grâul arde greu. Tot cară nemţii de astă-toamnă cu şlepurile şi nu mai isprăvesc. În oraş, oamenii mor de foame şi mor de foame oamenii prin împrejurimi. Duşmanii au adunat totul. Nu ne-au lăsat decât cenuşa din vatră şi ochii, ca să avem cu ce plânge, la câţi ne-au mai lăsat şi ochii.

— Au împuşcat mulţi oameni nemţii?

— Pe unii i-au împuşcat, pe alţii i-au tăiat. A fost învălmăşeală mare când au trecut Dunărea. Erau îndârjiţi. Unii orăşeni au pierit şi de pârjol…

— Cum asta?

— Dacă i-a prins pârjolul în casă.

— Dar acum e linişte…

— Uneori e linişte.

Tocmai atunci spre Dunăre s-au auzit împuşcături dese. Apoi s-a desluşit un ţăcănit scurt de mitralieră.

— Iată ce fel de linişte avem…

Stârniţi şi speriaţi de împuşcături, au lătrat câţiva câini răzleţi. Pe uşa deschisă s-a strecurat înăuntru o pisică năucă şi s-a cuibărit la picioarele noastre.

A rămas strălucind, neclintită, Calea Robilor…

— Cu cine se mai bat nemţii? În cine trag?

— Pe aici nu se mai bat cu nimeni. Se bat destul pe fronturi… Împuşcăturile vin dinspre port… Se aud în fiecare noapte. Oamenii înfometaţi de prin împrejurimi vin şi se strecoară noaptea în port, să fure din magazii un sac, doi de grâu. Când nopţile sunt întunecoase, vin şi bulgarii cu luntrile de dincolo şi încearcă să umble pe la magazii. E foamete mare şi la ei.

— Şi izbutesc?

— Câteodată izbutesc, câteodată nu izbutesc. Nemţii trag fără milă…

— Au fost lupte mari pe aici?

— Mari. Dar oraşul a fost stricat şi înainte de debarcarea nemţilor şi a celorlalţi. S-a tras în Giurgiu de pe malul bulgăresc cu tunuri cu bătaie lungă. Stricăciunea cea mare au făcut-o însă nişte afurisite de monitoare austriace, care se tot fâţâiau pe Dunăre şi se ascundeau pe după ostroave.

— Şi nu puteau fi scufundate?

— Cu ce să le scufunzi? Cu praştia? Pe toată linia Dunării nu se aflau două tunuri mai ca lumea. Când au intrat nemţii, bulgarii şi turcii, oraşului i s-a dat foc. Atunci mi-au omorât şi muierea…

— Cine?

— Turcii… Nemţii i-au lăsat pe turci şi pe bulgari să jefuie casele şi le-au îngăduit să mai şi ucidă. Nu e vorbă! Au jefuit şi ei cât au putut… Au ucis şi ei cât au putut. Parcă erau turbaţi. Eu plecasem din oraş. Am plecat mai pe urmă spre Bucureşti. Războiul m-a ajuns din urmă. Unde să mai fugi? M-am întors după un timp, când se mai potoliseră lucrurile…

— Pe aici vin în ţară prizonieri din Bulgaria?

— Se mai întoarce din când în când de peste Dunăre câte o mică ceată. Îi cer boierii pe la conace să le muncească moşiile, că unele sate au rămas ca şi pustii, seci de suflete, şi pământul nemuncit se schimbă în pârloagă şi n-aduce stăpânului niciun venit. Dar prizonierii care se-ntorc aproape că nu mai sunt oameni. Numai piele şi oase. Şi biete suflete care nu vor să se desprindă de trup…

Biete suflete care nu vor să se desprindă de trup!… Aceasta mi se pare că e taina cea mare a vieţii. Şi frumuseţea cea mare a vieţii. Că oricât ar suferi trupul, că oricât ar suferi sufletul însuşi, trupul şi sufletul rămân îmbrăţişate. Trupul nu vrea să se despartă de suflet şi sufletul nu vrea să se despartă de bunăvoie de trup. Taci şi înduri, te hrăneşti cu mălai stricat, cu boabe fierte de porumb ori de mei, mesteci şi înghiţi seminţe lăptoase şi cânepă – au un gust dulce-acrişor – rozi scoarţă de copac ori rădăcini de ierburi, ca vietăţile fără ochi care trăiesc pe sub pământ şi nu cunosc lumina soarelui, şi-ţi spui: o să treacă şi asta, o să vină o zi mai bună, trebuie s-o ajung…

S-a lăsat tăcerea. O tăcere grea şi amară, de cenuşă.

Calea Robilor, neclintită, străluceşte.

Calea Robilor…

Vorbele venite din bătrâni spun că, atunci când cazacii de la Zaporoje se aflau încleştaţi în lupte, mai la miazănoapte, cu trufaşii şi gătiţii pani poloni, se năpusteau, cu îngăduinţa de la Înalta Poartă, ai cărei birnici erau, asupra Ţărilor Româneşti, tătarii din Crâm. Jefuiau şi ardeau, omorau şi luau robi. Uneori, după ani lungi de suferinţă, unii robi izbuteau să fugă. Se strecurau, pe furiş, noapte de noapte prin stepele pustii, înecate de bălării, spre locurile lor de baştină. Călăuză le erau aceste stele mărunte şi luminoase din Calea Laptelui, căreia poporul i-a spus de atunci şi-i spune mereu Calea Robilor…

S-au stins puterile tătarilor. Acum nemţii năvălesc asupra popoarelor să ia robi.

Pământul nemţilor e plin de robi închişi între sârme ghimpate.

— Războiul…

— De ce trebuie război?…

Neclintită în slăvile fumurii ale cerului, străluceşte Calea Robilor.

Acolo, în Răsărit, a căzut în februarie ţarul cel mare şi atotputernic de pe tronul lui, vechi de câteva veacuri. Poporul l-a luat de chică şi l-a trântit de pe tron – muncitorii, care ştiu să mânuiască ciocanul, dar şi arma, ţăranii, care ştiu să semene şi să secere, dar ştiu să tragă şi cu arma…

Poporul cel mult şi gol şi flămând…

Revoluţia va creşte şi se va adânci, se va întinde şi va cuprinde în plasa ei de flăcări tot pământul.

Pe maldărul de paie, Niţă Olint a adormit. Dar somnul lui nu era nici pe jumătate somn. Se răsucea şi scrâşnea, şi din gât îi ieşeau sunete nearticulate, ca de fiară încolţită. Îi vedeam braţele şi cum şi le agita, ca şi cum ar fi vrut să se apere de o ceată de haidamaci care-l ciomăgeau. Se apăra şi cu picioarele. Gemea şi ofta când se mai liniştea. Apoi iarăşi începea să scrâşnească şi să se zbată, să se apere cu deznădejde. Războiul – gândeam – războiul şi toate înspăimântătoarele lui întâmplări şi urmări au răpit până şi somnul, până şi odihna oamenilor… Somnul şi odihna celor ce nu le-a dat somnul veşnic şi veşnica odihnă.

Puţin cunoscusem războiul… Mai curând mi se păruse că-l cunosc din scurta trecere a unui regiment de cavalerie bavarez pe la noi, din mizeriile pe care ni le făceau grupurile nemţeşti şi austro-ungare de la etape, din cele câteva case arse în mijlocul Turnului, din priveliştea satelor pârjolite de-a lungul Dunării, din stolurile de morminte

ostăşeşti ivite în cale unde te aşteptai şi unde nu te aşteptai…

Mergând de unul singur, pe întinderile pustii şi pustiite dintre Giurgiu şi Bucureşti, la opt luni şi mai bine după ce trecuse pe aici tăvălugul de foc şi de sânge al prăpădului, abia începeam să cunosc mai bine războiul. Ştiam câmpia munteană, cât putusem s-o colind până atunci, ca un vast ţinut al măgurilor şi al pâlcurilor răzleţe de salcâmi, al satelor semănând de primăvara până toamna târziu cu pădurile, şi al fântânilor care, cu braţul lor ridicat spre cer, te cheamă de-a lungul drumurilor să-ţi potoleşti setea. Acum, această câmpie, adâncită pe alocuri în uşoare vâlcele, era întreagă a dezolării şi a morţii. Dacă locurile ar fi fost sălbatice de la începutul veacurilor, ori de foarte mult timp sălbăticite, ele ar fi avut o frumuseţe a lor, care mi-ar fi încântat ochii şi inima mi-ar fi încălzit-o. Pe aci însă trăiseră oameni şi se bucuraseră de viaţa şi de puţinul lor avut. Războiul nimicise fără cruţare vieţile şi avuturile, şi lăsase în urma lui, cu nepăsare, urmele vieţilor stinse şi ale avuturilor prădate şi risipite. Ţinutul era cuprins în întregime de pârloagă nouă. Oamenii pier, dar pământul rămâne veşnic tânăr. Cum o să îmbătrânească ţărână? Şi pământul îşi trăieşte mai departe viaţa lui. Dar unde nu ari, unde nu semeni, unde nu vii să dai cu sapa năvălesc bălăriile şi îneacă totul.

O asemenea sălbăticie, ori poate una şi mai grozavă, trebuie să se fi întins deseori pe aceste cuprinsuri line care au văzut, odinioară atâtea năvăliri prădalnice spre oraşul de scaun al Bucureştilor şi atâtea fugi pe ruptelea, îndărăt, ale aceloraşi armate ismailitene lovite şi zdrobite de măciucile şi ţăpoaiele băştinaşilor…

Şi iată: au crescut înalţi măceşii răzoarelor care acum despart loc năpădit de buruieni de loc năpădit de buruieni. Nu s-au scuturat încă florile de un roşu spălăcit, mici cât micii banii de aramă. La toamnă, aceşti măceşi vor sângeră

cu boabele lor rotunde, de parcă ar avea câmpul nenumărate răni vii deschise. Ştiam că pierise de mult sipica! Apropierea omului şi a plugului nu-i pria. I se stinsese parcă sămânţă. Şi acum uite-o! Din adâncuri a izbucnit, ori adusă de care vânt, şi de unde a venit şi a prins rădăcini din nou neamul ei? A crescut mai înaltă decât grâul, mai înaltă chiar decât secara!

Ciulinii îşi clatină mândri măciuliile de catifea albastră în soarele care aruncă jarul tristeţii peste timpurile tăcute.

Sare din ierburi şi-mi stă în drum, cu urechile lui mari, ciulite, un iepure gras, cenuşiu-gălbui. Parcă nu s-ar teme de om, atât de rari au ajuns oamenii… Bag degetul arătător, îndoit, în gură. Fluier… Răsună pustietatea. Fuge iepurele. Se ascunde. Mă pândeşte.

Mai departe, stau lungiţi în praful drumului, şi-şi încălzesc inelele bogate în soare, şerpi lungi şi negri, cu ochi galbeni ca pielea piersicii. Se strecoară pe lângă ei cârcâieci cafenii, groşi şi graşi, plini cu venin, cu zeci de picioare şi cu mustăţi lungi şi subţiri deasupra gurii.

Un popândău, mare cât o pisică, s-a sprijinit în coadă în mijlocul şoselei şi mă priveşte cu ochii lui mari şi rotunzi, tiviţi cu galben, mirat până ajung la un pas de el. Dintr-o săritură fuge între ierburi şi-şi pierde urma.

Pe cerul gol şi aprins rotesc ulii şi se dedau la zarvă ciorile. Au avut, ca niciodată în viaţa lor, cu ce se hrăni din belşug! Într-un stâlp de telegraf, rupt şi strâmb, se odihneşte, într-adevăr pasăre rară pentru aceste ţinuturi de lângă ape, un vultur pleşuv cu ciocul mare şi îndoit ca al unui papagal.

Satul pe lângă care trec, întins de o parte şi alta a şoselei, e şi el pustiu. Şi cum ar putea fi altfel? Casele au ars până în temelie. Acolo unde a fost o casă, a rămas o grămadă de cenuşă pe care au căzut întâi zăpezi, apoi ploi, care au risipit-o şi au afundat-o în pământ. Gardurile au zburat, pesemne! Nu li se mai văd nici urmele. Lângă şosea se

ridică din moloz şi cenuşă un colţ de zid înalt până la genunchi. Este tot ce a rămas dintr-o clădire mai mare care poate a fost, până la sfârşitul toamnei trecute, şcoală.

Salcâmii şi corcoduşii, sălciile şi plopii au fost sfârtecaţi şi retezaţi de obuze. Lângă cioturile rupte şi arse au izbucnit, ca la o poruncă a soarelui şi a pământului, vlăstare tinere care, nepigulite de mână omenească, cresc unele lângă altele, ca un mărăciniş gata să se sufoce. A fost ruptă şi cumpăna fântânii. A fost spart buduroiul. Jgheabul zace răsturnat într-o parte. Acoperită cu gunoaie aduse de vânt, apa abia mai licăre în fundul din care se înalţă duhoare. Bine că nu mi-e sete!

Dintre aceste mărăcinişuri care au inundat ceea ce a fost odată un sat, se iscă şi se apropie de mine o pisică slabă, cu blana galbenă dungată cu alb. Vreau s-o prind, s-o iau în braţe, s-o duc cu mine mai departe, până voi da peste o suflare de om, să nu mă simt atât de singur între cer şi pământ. Întind mâna, o chem. Pisica se uită la mine cu ochii ei migdalaţi. Parcă ar veni. Şovăie. Fuge ca şi cum aş fi lovit-o cu o vergea. A uitat chipul omului.

Grăbesc pasul. Cât pot, grăbesc pasul.

Până a mă întâlni cu războiul, deseori eram zbuciumat de mari şi amare păreri de rău că am rămas şchiop. Pe urmă, am văzut soldaţi fără picioare şi nu m-am mai gândit la mărunta mea infirmitate. Te superi că te-ai tăiat la unghie? Ciungii nu mai au astfel de supărări.

La marginea satului, în şanţul şoselei, dau de trupul smochinit al unei bătrâne cu faţa mâncată. O pestelcă neagră îi acoperă resturile. Ceva mai departe lucesc în lumină oasele mici şi subţiri ale unui copil. Au crescut pe lângă ele, grase şi înalte, tulpini de lobodă. Alături, ca nişte ochi larg deschişi în soare, o steblă de albăstrele.

Am întors capul să nu mai văd nimic altceva decât dunga şoselei care alerga înaintea mea, singură şi goală, alburie,

printre şesuri întinse şi pustii, acoperite de verde şi tânără pârloagă.

Mi s-au îndoit umerii, de parcă cineva mi-ar fi pus în spinare, să le port până la sfârşitul vieţii mele, grele lespezi de piatră. Mi-am simţit gura plină de cenuşă şi de amară coajă de nucă verde. Paşii mi-au devenit de plumb. Am pus mâinile pe obraji şi-am simţit că mâinile mele sunt reci. Poate mâinile îmi erau reci, ori poate obrajii îmi erau fierbinţi, prea fierbinţi. Au început să-mi clănţăne dinţii.

— Ţi-e frică de moarte, Darie?

— Nu mi-e frică.

— Ţi-e frică de viaţă?

— Nici de viaţă nu mi-e frică.

— Atunci de ce ţi-e frică?

N-am avut când să-mi răspund. În marginea bălăriilor înalte, s-a arătat dintr-o dată un om aproape gol. Avea faţa nerasă şi privirea sălbăticită. Mă pândise de când mă făcusem văzut la marginea zării.

Aveam în mână o nuieluşă de salcie, mai mult ca să mă joc cu ea decât să mă apăr de câini, necum de oameni. Mai aveam la mine un cuţit, în teacă de piele. Am dus mâna la buzunar. Omul m-a întrebat:

— Ai cumva un foc la tine, băiatule?

— N-am. Nu fumez şi nu port la mine chibrituri.

— Atunci poate ai o bucată de fier. Mi-am pierdut de două zile amnarul şi din nebăgarea de seamă a femeii s-a stins focul. N-avem cu ce încălzi oala cu fiertură.

— Şi de două zile n-a trecut nimeni pe drumul ăsta?

— Au trecut nemţi, bulgari, turci. N-am ieşit la drum. Mă feresc.

— Am un cuţit.

— Dacă e de oţel, ar putea să-mi fie de folos.

— Cred că e de oţel.

L-am scos să-l vadă.

— Tocmai ce-mi trebuie.

I l-am întins. Era un om tânăr. Să tot fi avut treizeci de ani. A cercetat cuţitul. I-a pipăit muchea, a trecut cu degetul peste ascuţişul lui, s-a uitat la prăsele.

— Frumos cuţit. Taie ca briciul. Dacă-l înfigi într-unul…

— Dă ortul popii…

— De ce să nu-l dea?

S-a pipăit sub brâu, a scos de acolo o legăturică în care erau înfăşurate o cremene vânătă cu colţuri şi un boţ de iască.

— Să-i încercăm puterea.

A izbit cu muchea cuţitului în cremene. Au sărit în toate părţile, ca nişte mici albine de aur, scânteile.

— Grozav cuţit ai, măi băiatule!

— Da, mi se pare că e destul de bun…

M-am gândit la Dudulică şi la Tănase Fier-Rău, fratele Chirei. L-au făurit la şatra dintre râpi şi mi l-au dăruit mie.

— Să-l păstrezi, argatule, poate o să ai nevoie de el într-o zi… Şi să-ţi aduci aminte de noi.

Să-mi aduc aminte de ei! Cum o să-l uit pe Dudulică? Cum o să-l uit pe Tănase Fier-Rău? Ar însemna s-o uit pe Zambila şi nopţile trăite sus pe deal, la armanul boierului Arizan, cel cu un ochi de sticlă! Ar însemna s-o uit pe Chira, cea sprintenă ca o nevăstuică şi meşteră, cu ochii codaţi şi negri ca măslinele, care mi-a ghicit de atâtea ori în ghioc, mai în glumă, mai de-adevăratelea.

— Să te fereşti de om zbanghiu, Darie.

— O să mă feresc…

— Şi de muiere cu părul roşu.

— O să mă feresc. Părul tău e ca smoala…

— Şi al Zambilei tot ca smoala e…

Se băga între noi un câine de şatră. Se lungea pe labe. Se gudura. Îşi clătina coada, ca pe o flamură. Îmi lingea mâna…

Aşa îl chema pe câinele şatrei: Boierul… Ţiganii îl loveau cu picioarele, aruncau cu scurtături după el. Boierul se depărta de corturi scâncind, chelălăind, după cum erau loviturile. Se liniştea. Se întorcea iar la corturi. Se gudura iarăşi.

— Şi de muiere măruntă, cu picioarele scurte, să te fereşti, Darie…

— O să mă feresc. Tu ai picioarele lungi…

— Şi Zambila are picioare lungi…

— Da. Şi Zambila…

Dacă i-aş uita pe Dudulică şi pe Tănase Fier-Rău, aş uita-o şi pe Chira, aş uita-o şi pe Zambila. Aş uita armanul. Aş uita harapnicele… Aş uita culesul pălămidei. Viaţa mea aş uita-o…

Omul aproape gol, din pustietăţi, pipăie cuţitul. Apoi ridică privirile lui căprii şi mă întreabă:

— Mergi departe?

— La Bucureşti.

— Mai ai de întins.

— Mai am. Ce să fac? Dacă trebuie să merg la Bucureşti, o să merg şi basta…

— Şi cum? Ai plecat aşa la drum, de unul singur şi fără traistă-n băţ?

— Fără traistă-n băţ…

— Vino cu mine. Ori vrei să dormi singur la marginea şoselei?

Era în chindie. M-am dus după omul ars de soare printre ierburi. La câteva sute de paşi de şosea în buza unei vâlcele, se afla un bordei mărunt şi îngust. În fundul vâlcelei, licărea un ochi de apă cu câteva tufişuri de papură împrejur.

— Am găsit amnar, nevastă.

Ieşise din bordei, aproape pe brânci, o femeie tânără, oacheşă, cu un copil de câteva luni, goluţ în braţe.

— Credeam că nu te mai întorci, că ţi s-a întâmplat ceva…

— N-a trecut nimeni, toată ziua, pe drum. Numai nişte soldaţi bulgari cu o căruţă…

Omul a aprins focul, femeia a pus la foc o ulcică burticoasă cu ştevie, care a dat curând în fiert.

— Fierbe uşor ştevia, urzicile fierb ceva mai încet. Mai trebuiesc sfărâmate şi terciuite cu lingura.

— Să ne ierţi că nu putem să te omenim cu altceva..

— Mulţumesc, e bună ştevia. Mâncăm şi-acasă… De primăvara până toamna târziu tot ştevie mâncăm. Aveam aria plină. Până ce se coceau corcoduşele, o acrea mama cu sare de lămâie. După ce se coceau corcoduşele, o acrea cu corcoduşe.

— Aici n-avem nici corcoduşe, nici sare de lămâie… Am acrit-o cu foi de măcriş…

— E bun şi măcrişul pentru acrit ciorba, dadă. Mâncaţi des ciorbă de ştevie?

— Destul de des, îmi răspunde omul. La prânz şi seara… Dar câteodată mai prind şi iepuri, mai prind şi prepeliţe. E plin câmpul. Dar sunt greu de prins. Iepurii îi pândesc şi-i lovesc cu ciomagul…

— De ce locuiţi aici şi nu în sat?

— Păi unde să stăm? Suntem din satul prin care ai trecut. N-a mai rămas nimic din el. Aici sunt pogoanele noastre. Am lucrat o bucată de pământ cu sapele, am semănat puţin grâu, am semănat şi niţeluş porumb. Grâul a dat în copt. O să-l secerăm zilele astea… Atunci o să mai mâncăm şi grâu fiert. Trăim mai feriţi de oameni. Altfel…

— Altfel ce?

— Ar pune nemţii mâna pe mine şi m-ar trimite la închisoare. Am fugit dintr-un lagăr de prizonieri din Ungaria.

— Şi în cât timp ai venit în ţară?

— În vreo trei luni, tot strecurându-mă ca o fiară hăituită.

— Şi cât aveţi de gând să mai staţi aici?

— Până la toamnă. Atunci o să ne tragem la nişte rubedenii de ale nevesti-mi, pe lângă Bucureşti, la Bolintin. Pe-acolo a fost mai mic pârjolul.

— Era aşa de rău în lagăr, că n-ai mai putut îndura?

— Dacă era rău? Niciodată un om care n-a mâncat papara asta n-o să-i ştie gustul. Am căzut în mâinile ungurilor dincolo de munţi, la Feldioara, de unde am început retragerea. Ne-au purtat pe jos până în inima pustei ungureşti. Ne-au închis acolo în nişte barăci dărăpănate, între sârme ghimpate… înduram foamea. Ne mai prăpădeau şi bolile şi păduchii… Greu de răbdat şi de aşteptat… Aşa e războiul… Dacă i-am fi prins noi pe unguri, tot aşa le-am fi făcut. Mai mult de jumătate din prizonieri au pierit astă-iarnă.

Am sorbit ciorba de ştevie din străchini de pământ, cu linguri de lemn. Era fierbinte şi avea un gust acrişor-dulceag. Potolea deopotrivă foamea şi setea.

— Şi copilul unde s-a născut?

— Aici, unde să se nască? Noroc că mi-e nevasta sănătoasă şi nu i s-a uscat sânul. Pierdeam copilul… Dar ce se mai întâmplă prin lume cu războiul? Cum merge?

— Ce să se întâmple? Războiul merge înainte.

— Nu poate să mai meargă mult. Au ajuns foametea şi moartea şi în Ungaria. În Germania s-aude că e şi mai rău.

— Dar nemţii mereu cară de la noi bucate şi vite. Trec vapoarele şi şlepurile unul după altul pe Dunăre, spre ţara nemţească.

— De trecut or fi trecând ele, nu mă îndoiesc, dar ţara nemţilor e mare, băiatule, şi toate gurile de acolo sunt flămânde, başca gurile soldaţilor de pe front, care nici ele nu sunt puţine… îmi laşi mie cuţitul?

— Ţi-l las cu plăcere. Dar din dar se face rai.

— Poate că o să-mi trebuiască şi pentru altceva decât pentru scăpărat.

— Pentru spintecat iepuri, bunăoară…

— De ce numaidecât iepuri? Pentru iepuri am eu o gioarsă de cechie…

Omul a râs scurt. N-am stăruit.

— Să ne culcăm…

— E timpul.

S-a tras şi s-a culcat cu muierea în hruba bordeiului. Copilul a scâncit de câteva ori, apoi, luluit în braţe, a tăcut.

M-am întins pe iarbă, lângă bordei, cu mâinile sub cap, cu ochii la Calea Robilor care, cândva, nu va mai fi Calea Robilor.

Şi în clipele acelea puţine dintre vis şi viaţă, mi s-a părut că văd mii şi mii de bărbaţi aspri şi vânjoşi, pe jumătate goi, oşti nesfârşite de la zare la zare, mergând sub uriaşele falduri roşii ale lunii să dea bătălia pentru biruinţa cea mare, înarmaţi cu furci şi topoare, cu coase şi cuţite. Lucea acolo şi cuţitul făurit pentru mine de Dudulică şi Tănase Fier-Rău la foc de cărbuni, încins şi stârnit de suflarea foalelor.

— Darie, ce armă îţi vei făuri tu pentru această bătălie?

— Eu ştiu? Nu ştiu… O să văd… Când o veni vremea… Trebuie să vină vremea…

S-a pogorât asupra trupului meu trudit de drum, şi m-a înfăşurat în şalurile lui de mătase moale, somnul adânc şi dulce…

Luându-mi rămas bun de la oamenii din bordeiul năpădit din toate părţile de ierburi, în zori, pe răcoare, am plecat. Şi am mers mai departe, mereu mai departe pe şoseaua găurită, spartă şi ruptă, mărginită de câmpuri devenite pârloagă, de fântâni fără cumpănă şi fără ciuturi, de sate arse, sfărâmate, căzute în paragină şi părăsite.

O bucată de pământ semănată cu grâu, ori cu secară, ori cu porumb, e o raritate. O casă reparată în grabă, cu ce s-a putut şi cum s-a putut, pe coşul căreia se ridică o şuviţă de fum, face să-mi tresalte inima.

Viaţa n-a pierit.

Viaţa nu poate să piară, cu toată urgia războiului.

Gropi mari de obuze pretutindeni.

Şi pretutindeni resturi de arme rupte şi aruncate, pe care s-a prins rugina.

Aş putea să culeg de prin şanţurile şoselei gloanţe cu pumnul şi să-mi umplu pălăria.

Se găsesc din belşug şi obuze, care s-au înfundat uşor în pământul care astă-toamnă era afinat de ploi şi n-au făcut explozie. Seamănă cu nişte pepeni mari şi negri cu coaja lucioasă. Îi ocolesc cu grijă. N-am poftă să le gust miezul.

Cei care au gustat din aceste obuze, ori pe care i-a atins un glonţ zac neîngropaţi în ierburi.

Câinii şi lupii, corbii şi ciorile, viermii şi furnicile au dezgolit oasele de carne.

Opinci peticite şi bocanci scâlciaţi, capete sfârtecate şi mâneci de tunici.

Aş vrea să închid ochii, să nu mai văd nimic. Nu pot să închid ochii. Trebuie să văd totul, totul. Trebuie să văd şi să nu uit nimic.

Şoseaua, care întâi a coborât, urcă lin o pantă.

Câmpul sălbatic miroase a iarbă încinsă şi coaptă de soarele aprins al miezului de vară.

Astă-primăvară, când s-a dezgheţat ţărână şi, odată cu ea, miile de trupuri ale soldaţilor care au pierit şi pe care biruitorii nemţi i-au lăsat neîngropaţi, ar fi fost greu să treci pe aici. Ploaia şi soarele au grăbit putrezirea cărnii, câtă scăpase, în sfârşit, îndestulatelor jivine ale pământului şi păsărilor hulpave ale cerului.

Bătălia pe acest vechi şi mereu însângerat drum al Bucureştilor pare să fi fost grozav de sângeroasă, socotind după numărul morţilor pe care acum a început să-i acopere iarba, după şanţurile de apărare, după marile gropi rotunde scobite de obuze şi după gropile mai mici de şrapnele.

Morţii zac pe câmp în poziţiile în care i-a găsit clipa din urmă. Pe sub soldaţi morţi a crescut iarbă măruntă. Pe lângă oasele lor înfăşurate în tunici hărtănite a crescut iarbă înaltă şi grasă. Sângele lor l-a supt pământul şi l-au spălat ploile. Iată: câteva uniforme stau încă pe buza unui şanţ în poziţie de tragere. Numai capetele sunt uşor plecate într-o parte, de parcă oamenii obosiţi de atâta încordare au închis o clipă ochii spre a se odihni. Dacă te apropii, în locul ochilor vezi găurile goale şi adânci, şi oasele feţei şi rânjetul…

Tunici şi capete româneşti…

Ceva mai departe, căzuţi într-o şarjă care trebuie să fi fost vijelioasă, caii… şi călăreţii…

Lângă scheletul lung şi deşirat al fiecărui cal, trupul întins făcut ghem în cădere al cazacului.

Biruitorii vremelnici au cules şeile bogate şi frâiele înflorate şi… cizmele înalte până la genunchi ale călăreţilor mândri. Au rămas să acopere scăfârliile căciulile mari purtate deasupra feţei, pe sprânceană. Şi au rămas tunicile scurte şi îmblănite să acopere resturi de trupuri.

În vale, uniformele cenuşii ale turcilor şi fesurile lor roşii, ca nişte mari flori de mac, sunt amestecate cu uniformele gălbui-roşcovane şi cu chipiele cu cozoroc mic ale bulgarilor.

Oameni veniţi din răsăritul îndepărtat al stepelor şi oameni coborâţi de pe plaiurile muntene şi moldovene s-au înfruntat aici cu alţi oameni veniţi din Balcani şi de dincolo de Bosfor, din podişul uscat şi sărac al Anatoliei.

Au căzut în această bătălie şi câţiva nemţi. Pentru ei s-a alcătuit un cimitir, cu cruci şi gard împrejmuitor, la marginea şoselei.

— Acesta e războiul, Darie. Ai să ţii minte?

— Am să ţin minte.

Obosit de drum, stors până la sleire de zăpuşeala care crescuse şi tot mai creştea, m-am rezemat de gardul cimitirului şi am privit şirurile de cruci aşezate, ca rândurile soldaţilor la paradă, la depărtări egale.

Pe fiecare cruce un nume era scris clar. În vârful fiecărei cruci o cască de oţel, largă şi turtită ca un ceaun, purtând în faţă o inscripţie: *Gott mit uns...* Dumnezeu cu noi! Care Dumnezeu? Şi de ce cu voi, nemţii? Fiindcă aţi plecat de la voi de acasă înarmaţi până în dinţi să treceţi omenirea prin foc şi sabie şi s-o supuneţi stăpânirii voastre?

— Darie, nu certa morţii…

— Nu-i cert. De altfel, şi dacă aş face-o, nu m-ar auzi. Morţii nu văd şi nu aud.

Odată, când bunicul cu barbă galbenă de la Cârlomanu se văita că-l dor dinţii, aspra-mi şi dârza-mi bunică s-a răstit la el şi i-a spus:

— Te dor dinţii? Mori, dacă vrei să nu te mai doară. Pe morţi nu-i mai dor dinţii.

Gott mit uns... Dumnezeu cu noi… Dumnezeu cu voi, morţilor, şi toţi sfinţii, şi toate sfintele… Dumnezeu cu voi, nemţilor morţi… Dar cine sunteţi voi?

— Vino, mi-a şoptit parcă cineva la ureche, şi află numele noastre, şi plânge-ne…

— Mi s-au uscat ochii privind trupurile celor pe care camarazii voştri i-au ucis şi i-au lăsat neîngropaţi în vale. Nu mai am lacrimi…

— Vino şi află numele noastre. Plânge-ne fără lacrimi. Plânsul cel mai adânc şi mai sfâşietor e plânsul fără lacrimi…

Mi-am adunat puţinele-mi puteri şi, sărind îngrădirea măruntă, am intrat în cimitir.

La mijloc, o cruce mai înaltă, un coif… *Deutschland über alles.* Germania mai presus de toate… Germania peste tot… Pe cruce, un nume lung: *Karl Ludwig von Dulormier, Ofiţer.* Şi *von… Deutschland über alles…* Germania mai presus de toate. Germania peste tot… Şi tu, care purtai acest coif ce şi din vârful crucii tale strigă: Germania mai presus de toate… Germania peste tot… Nici măcar nu erai neamţ de sânge, cu toate că te chema Karl Ludwig… Mi-o spune acest *Dulormier* din coadă, care, după câte ştiu până acum, e curat francez. Parcă-l aud şi acum pe bunul meu învăţător Gheorghe Popescu-Bragadiru lămurindu-mi ascunzişurile istoriei:

— Şi a fost atunci, prin secolele al XVI-lea şi al XVII-lea chiar, o mare învălmăşeală în Europa. Oamenii s-au războit îndelung şi s-au măcelărit unii pe alţii în numele lui Hristos. Călugării papali au schingiuit şi au ars de vii pe ruguri mii şi mii de oameni bănuiţi că nu se închină lui Dumnezeu după tipicul catolic. Câteva sute de mii de francezi şi-au părăsit patria, izgoniţi de regii lor catolici, pentru că trecuseră la protestantism. E vorba de hughenoţi, Darie. Unii au fugit în Olanda de unde au plecat mai târziu în America şi în Africa de Sud. Alţii s-au adăpostit în Germania şi, dintr-un mizer sat de pescari de lacuri, au făurit, cu banii şi cu munca lor, Berlinul… Cu timpul s-au germanizat… îşi mai păstrează numele de familie…

Karl Ludwig von Dulormier… Dacă ai fi murit de bătrâneţe printre ai tăi, ai fi fost înmormântat, desigur, într-un somptuos cavou de familie. Căci orice familie de oameni înstăriţi are, la oraşe, un cavou al ei. Cu atât mai mult o veche familie hughenotă, înnobilată de cine ştie ce rege prusac ori poate şi plecată în pribegie cu semnele nobleţii de acasă. Aşa, te-a împuşcat lângă Călugărenii Ilfovului un dezbrăcat ca infanteristul Ion Ududui de la Omida, ori te-a

despicat cu sabia lui de fulger cine ştie ce ţăran cavalerist… Coiful tău strigă: *Deutschland über alles…* Germania mai presus de toate… Germania peste tot.

Gott mit uns… Dumnezeu cu tine, Max Blunk. Tu ai fost un simplu soldat. Dumnezeu cu tine. Ai fost negustoraş la margine de mic oraş german. Îţi plimbai duminica iubita prin vechea pădure din apropiere, din care excursioniştii au alungat zeii bătrânei Germanii. O cinsteai cu o halbă de bere, cu o bucată de pâine cu unt şi cu o pereche de crenvurşti. Te pierdeai în apele ochilor ei albaştri, îi mângâiai mătasea albă a părului şi visai ziua în care, mergându-ţi afacerile, o vei putea lua în căsătorie. Cum o chema? Poate Roza. Poate Luise. Poate Ana-Maria. Poate erai şi puţin romantic şi-i dădeai să citească romanele duioase ale lui Paul Heyse, ori poveştile care storc lacrimi ale lui Wildenbruch. O! Cât am plâns şi eu pe ele, atunci când mai aveam lacrimi de risipit pe orice… Te şi vedeai cu două fetiţe blonde, asemenea mamei lor, pe genunchi. Şi peste visurile tale au căzut muzicile militare cu marşurile lor, şi războiul, şi uniforma, şi raniţa, şi casca aceasta care se odihneşte în vârful crucii de lemn şi care strigă: *Gott mit uns…*

Dumnezeu cu tine, Max Blunk! *Nach Paris! Nach Russland! Nach Rumänien! Nach Călugăreni! Nach… Gott mit uns…* Dumnezeu cu noi… Dumnezeu cu tine, Max Blunk! Roza, Luise, Ana-Maria n-or să te mai aştepte. De mult va fi sosit în orăşelul tău vestea că „ai căzut eroic pentru Germania şi pentru Kaiser”. Rosa, Luise sau Ana-Maria or să se mărite cu Otto Fritz, băiatul chel, de douăzeci de ani, al angrosistului, de la care luai, uneori pe credit, coşuleţul cu mărfuri pentru prăvălioara ta. Da. Cu Otto Fritz debilul, care n-a fost găsit apt pentru a fi îmbrăcat în uniforma militară şi trimis pe front. *Gott mit uns.* Dumnezeu cu noi. Dumnezeu cu tine, Max Blunk!

Şi tu strigai *Gott mit uns,* Johann Richard Gramms? Ai fost student până acum trei ani. Erai înalt şi subţire şi purtai părul mare, stufos. Îl studiai pe Goethe şi pe Schiller, şi te pregăteai să te apropii de docenţă, scriai şi publicai prin reviste versuri lirice. N-ai fi strivit o muscă. Ţi-era frică de întunericul nopţilor şi de întunecimea pădurilor. Şoarece de bibliotecă! Te temeai până şi de lumina soarelui. Îţi priau odaia cu storul lăsat care te despărţea de vuietul oraşului şi lumina lămpii care îţi menaja ochii miopi. Te bucurai că eşti palid şi că ochelarii îţi accentuau aerul de savant tânăr, pe care îl căpătaseşi. Credeai cumva în Dumnezeu? Cum puteai să crezi? Citiseşi doar pe marii filosofi şi erai un copil teribil al acestui secol. Kaiserul a crezut că poate face şi din tine un cuceritor. Te-ai bătut în Flandra şi-n marginea marilor lacuri poloneze… Te-ai bătut în Balcani şi ai căzut aici, între Dunăre şi Bucureşti. O! Ce mai carte ai fi scris, dacă ajungeai la sfârşitul războiului! Pe unde ai fost, ce-ai făcut, cum te-ai luptat, cum i-ai învins pe barbari…

Carnetul cu notiţe începe să putrezească şi el între tunica şi cămaşa ta în acest mic cimitir de la marginea de şosea sfârtecată de bombe şi şrapnele, în timp ce casca ta de oţel, largă şi turtită ca un ceaun, care n-a putut să te apere de moarte, strigă mereu din vârful crucii tale de lemn: *Gott mit uns, Gott mit uns, Gott mit uns!* Ei bine! Dumnezeu cu tine, Johann Richard Gramms! Dacă o să-nvăţ cândva bine graiul tău, o să-ţi caut versurile prin vechile reviste germane şi o să le citesc. Dumnezeu cu tine, Johann Richard Gramms…

Dar nu există niciun Dumnezeu.

Din care parte a Germaniei eşti, Joseph Koppe? Câţi copii ai lăsat acasă, Konrad Schultze? Cine stă la casa marii berării „La Frederich cel Mare” în locul tău, Alois Diesing? Mitzi! Nu. Nu stă Mitzi, ci javra aceea de Fuchs, care pretindea că-i bolnav de ficat. Era mai sănătos ca tine. N-ai ştiut! Şi n-ai ştiut că Mitzi a ta s-a încurcat cu el de cum l-ai adus în prăvălie? Ce ştie satul nu ştie bărbatul. Dar n-ai

avut când să auzi acest proverb valah. Abia ai trecut Dunărea şi ai căzut!

Gott mit uns. Dumnezeu cu noi. *Gott mit uns.* Dumnezeu cu tine, Alois Diesing. Dumnezeu cu voi toţi.

Printre morminte, au răsărit şi au înflorit măgereii, floare săracă de bogat câmp valah, albăstrele şi ochiul boului.

Văzduhul începe să vuiască… Vuietul creşte…

Ies din cimitir şi mă culc, să mă odihnesc câteva clipe măcar, în iarbă.

Vin dinspre Dunăre şi trec spre Bucureşti trei avioane *Taube* în triunghi. Sunt cenuşii. Poartă fiecare cruci mari pe aripi, zboară la câteva sute de metri numai. Aviatorii ştiu că de pe pământurile pustiite peste care trec n-o să se îndrepte spre ei nicio gură de armă.

Au ajuns deasupra câmpului unde s-a desfăşurat în toamnă grozava luptă.

Văd capetele aviatorilor. Se pare că priveliştea îi interesează. În viraje largi se lasă jos, tot mai jos. Ocolesc de câteva ori câmpul sălbatic, cu ierburi şi oseminte, cu gropi de obuze şi lungi şanţuri de apărare. Probabil că iau fotografii.

Se ridică mai sus, mai trec o dată pe deasupra şesului, lăsându-se când pe o aripă, când pe alta. Poate că acesta e un semn de salut adus morţilor acestora neîngropaţi, ori celor adunaţi în micul cimitir. Îşi văd de calea lor spre oraşul cel mare către care se îndreaptă şi paşii mei.

O fată măruntă şi sprintenă, născută undeva prin munţi, slugă la cârciuma de lângă gară a lui Bucur, când era cuprinsă de jale şi dor, începea să cânte:

Lung e drumul Clujului,
Dar mai lung e-al dorului…

— Dar drumul Bucureştilor e scurt, Miţa Butoi?

— Şi acela e lung, Darie, şi-i greu. L-am încercat o dată şi m-am lăsat păgubaşă. Am venit să trăiesc la Omida şi să şterg la nas plozii cârciumarului…

— Am să-l încerc, drumul Bucureştilor, şi eu, Miţa Butoi.

— Numai să te ţină curelele, Darie.

Curelele, mai bine zis cureaua cu care eram încins mă ţinea. Picioarele, nu ştiu ce naiba aveau de voiau să mă lase.

Cu fiecare pas mă depărtam de locul morţii, dar nu era niciun semn că mă apropii de ţinuturi care ar fi mai ale vieţii. Mă ajunsese setea, la osteneală nu mă mai gândeam, nici la foamea cu care eram obişnuit şi pe care puteam s-o îndur zile şi nopţi în şir, fără să mă chinuie peste puteri.

Încercam să grăbesc pasul, mă zoream, mă bătea gândul că bine ar fi să mă prindă noaptea lângă oameni. Nu mă speriase, dar oricum mă zguduise şi mă îndurerase priveliştea prea îndelungată a pârjolului, a pustiului şi a morţii. Ar fi fost mai uşor de îndurat totul, dacă aş fi simţit lângă mine, lipăind prin ţărână, cel puţin paşii unui câine. Aş fi împărţit cu el singurătatea care n-ar mai fi fost singurătate. Mi-a venit să râd de unul singur, ca prostul, când mi-a trecut prin gând că m-ar bucura dacă l-aş vedea mergând pe lângă mine chiar şi pe unchiul Tone cel rău, de la Ruşii-de-Vede. Ba i-aş fi dus la spinare, aşa nevolnic cum eram, până şi mindirul. Oricât ar fi fost el de greu.

— Să nu doreşti niciodată singurătatea îndelungată, Darie.

— N-am s-o doresc.

— Uneori ai dorit-o.

— Deseori omul doreşte din necugetare ceea ce i-ar prinde rău dacă ar avea.

Pe când mergeam aşa, sfărâmat şi moleşit, prin tăcerea timpurilor goale, am tresărit auzind în urmă tropot de cai şi huruit de căruţă. Dar nu mi-am dat osteneala să mă uit

îndărăt şi nici să mă feresc, căci drumuiam de fapt marginea şoselei, pe acolo pe unde ierburile din şanţ îşi întinseseră, ca nişte braţe lungi, vrejurile cu frunze înguste şi crestate pe margini. Am ridicat fruntea abia când a trecut pe lângă mine o hodoroagă de căruţă. Erau înhămaţi la ea doi cai voinici, cu picioarele groase, potcovite. M-a învăluit într-un nor de praf căruţa. Nici n-am avut vreme să bag de seamă ce fel de neam de oameni şi câţi erau căţăraţi în ea, că s-a şi oprit. Norul de pulbere s-a risipit. De pe capră, doi soldaţi turci, cu fesurile roşii pe creştet, şi-au întors spre mine feţele prelungi şi galbene. Mă priveau întrebători cu ochii lor măslinii şi strâmbi. Mi-a prins bine atunci puţina cunoştinţă a limbii turce, pe care o prinsesem de la nefericiţii prizonieri dobrogeni, în deal, la arman. Când au îngăimat câteva vorbe, le-am priceput înţelesul şi le-am răspuns stâlcit, în graiul lor, că am cale spre Bucureşti. Am şi cutezat a-i ruga, încurajat de blândeţea feţelor şi a ochilor lor, dacă pot să mă îngăduie în hărăbaie. Nu călătoreau chiar până la Bucureşti, ci până în satul apropiat, unde făceau de gardă la un post. Puteam, dacă vream, să mă folosesc de prilej şi să sar peste loitră. Le-am mulţumit, la urcuş m-au ajutat şi ei, şi am încălecat pe sacul de făină pe care-l aduceau de la Giurgiu.

Armele li se odihneau în căruţă lângă sac, lepădate cu scârbă parcă. Erau nişte arme vechi, germane, cu bătaia scurtă, de felul acelora cu care rumânii din Omida umblau noaptea, când le venea rândul de caraulă, prin sat.

Caii o porniseră. Şi înaintau greu pe şosea, în trap obosit. Căruţa prăpădită, zdruncinându-ne de ne întorcea stomacul pe dos şi ne veneau maţele la gât, şi-a reluat asurzitorul huruit. Chipurile turcilor arătau şi ele o oboseală şi-o istovire greu de-ndurat. Pe la tâmple, le şiroia sudoarea… Ca şi pe la ceafă… Turcul care ţinea hăţurile şi care învârtea din când în când, alene, pe deasupra cailor, o biciuşcă, să-i mai îndemne la drum, a început să îngâne

printre buze, pentru el, poate ca să-şi alunge piroteala, un cântec lung şi trăgănat, din care rareori pricepeam un cuvânt. Era, mai curând, un plâns înăbuşit al unui suflet chinuit şi ars de dor.

Pe sub ochii mei, ascultându-l, se scurgeau aceleaşi şesuri dezolante, acoperite de pârloagă. Eu vedeam însă, poate chiar odată cu turcul care cânta şi cu celălalt care-l asculta alături moţăind, ceea ce citisem odată într-o carte italienească despre Istanbul şi nu uitasem: apele albastre ale Bosforului care legănau în seară caice de aur cu umbrar de mătase verde şi care, în mersul lor lin, călcau umbra minaretelor răsfrânte în limpedea apă, tremurată de atingerea uşoară, ca o mângâiere, a lopeţilor.

— La dracu cu amintirile! Neghiobule! Altceva spuneau şi jalea şi cântecul.

Soldatul cu faţa prelungă, galbenă-smeadă, cu fes, nu se putea gândi la Bosforul desfătărilor, pe care n-a avut cum să-l cunoască! Paşă era el? Bey era? Nici sultan ori vizir nu părea să fie. Tunica îi era ruptă şi cârpită între spete, acolo unde se strângea năduşeala. Sparţi îi erau bocancii şi peticiţi. Roşu-spălăcit îi era fesul. Am ascultat cu urechile ciulite şi cu auzul încordat să prind mai bine cuvintele abia şoptite de tristul soldat. Susurau lacrimi din cântecul îngânat. Ochii lui şi ai celuilalt care tăcea erau duşi în depărtate depărtări dragi şi vedeau, printre gene, aspre şi sărace câmpuri anatoliene, bântuite de vânturi crunte şi de pojarul soarelui. Vedeau sate mărunte, cu uliţi înguste, mărginite de ziduri de pământ bătut. Şi dincolo de zidurile de pământ bătut vedeau, scunde, dar frumos mirositoare, boschete de arbuşti, în a căror umbră puţină îi adăstau cadâne în feregea şi copii în şalvari. Moscheia satului lor, pe care o vedeau ei cu ochii amintirii, în ceasul acela de înserare, era şi ea măruntă. Minaretul nu era nici el înalt. Din patru-cinci paşi, hogea bătrân ajungea în vârful lui să-şi rostească răguşită strigare.

Era ceasul de rugă al asfinţitului.

Ca şi cum mi-ar fi auzit gândurile, turcii au tras hărăbaia lor la marginea şoselei. Au oprit caii şi au sărit jos. Am sărit şi eu.

Altceva auziseră şi văzuseră ei în faţă. Dinspre Bucureşti se apropia încet de noi, înfăşurat într-un nor de praf, un lung şi destul de ciudat convoi. Turcii şi-au luat armele, cu mişcări repezi, pe care nici nu le-aş fi bănuit la nişte oameni abia ieşiţi din somnolenţă şi visare, şi s-au aşezat în poziţie de drepţi.

Am înţeles graba lor, când, uitându-mă, am văzut că în fruntea convoiului călărea un *feldwebel* german cu mustăţile răsucite şi cu vârful subţire întors în sus. Nici nu s-a uitat la turcii care şi-au ciocnit călcâiele.

Pe margini, câţiva soldaţi bulgari, cu tunicile şi pantalonii ferfeniţă, călăreau mârţoage. La mijloc se aflau, mergând grămadă şi sprijinindu-se unii de alţii, ca la cincizeci de oameni în vârstă, orăşeni destul de bine îmbrăcaţi unii. Abia îşi târau picioarele şi purtau în mâini, care un cufăraş, care o bocceluţă. Unul din ei, cu tot necazul în care se afla, mi-a aruncat o glumă.

— Ai ajuns rob la turci, băiatule?

— Nu sunt rob, nene. I-am întâlnit pe drum şi m-au luat cu ei în căruţă până în satul apropiat. Dar ce este cu dumneavoastră?

— Ce să fie? Nu ne-am ţinut gura şi i-am vorbit de rău pe nemţi. Ne-am dat cu părerea că au să piardă războiul. Iscoadele lor ne-au pârât. Foieşte Bucureştiul de iscoade! Am fost arestaţi şi luaţi ostateci…

— Şi încotro vă duc?

— Într-un lagăr din Bulgaria… I-au mai dus şi pe alţii. Or să mai vină şi după noi… N-om pieri toţi. Dar nemţii tot au să piardă războiul…

— Gura! Ţine-ţi gura, mă, rumânule…

— Iaca, mi-o ţiu…

Convoiul, care se îndrepta spre Dunăre, îl închideau, măreţi, patru cavalerişti germani. M-am uitat după convoi, cu ochii mari, până s-a îndepărtat în lumina roşie a amurgului. S-au uitat şi turcii. După ce convoiul nu s-a mai văzut, i-am auzit pe turci răbufnind:

— Ptiu! Mascara!

Au mai privit un timp, tăcuţi, clătinându-şi capetele. Apoi au căzut în genunchi în iarbă, cu faţa spre miazăzi, unde se află departe, departe, peste mări de ape şi peste mări de nisipuri galbene, Mecca, oraşul sfânt al profetului lor Mohamed, şi piatra neagră, Kaaba, cea căzută în mijloc de zi din cerul uscat şi senin.

Au bătut îndelung pământul acoperit cu buruieni, cu frunţile lor înalte şi şi-au murmurat rugăciunile.

Aşteptam să aud, dintr-un sat care nu se vedea, un glas de clopot. N-am auzit. M-am mirat. Caii stăteau şi ei, în acel ceas de seară, cu boturile în pământ.

Pe urmă, mi-am adus aminte că în sate clopotniţele bisericilor nu mai au clopote, că le-au strâns nemţii şi le-au trimis în ţara lor la topit, să toarne din ele tunuri, puşti, obuze şi gloanţe.

— Nemţii tot au să piardă războiul…

Când am ajuns în apropierea satului aşteptat, am sărit jos din căruţă şi m-am despărţit de turci făcându-le salamalecuri.

Licărea roşu-albastru, deasupra serii largi care se aşezase peste pământ, luceafărul.

În a treia zi de când mă despărţisem de Niţă Olint şi de Ivanca slăbănoaga, care mă întovărăşise să-mi arate drumul până la marginea Giurgiului, şi în a şasea de când pusesem piciorul şi mă urcasem în luntrea lui nenea Laioş Oprişor, ajunsesem, în sfârşit, lângă Bucureşti.

Boier Arizan îmi poruncise ca în trei zile să mă şi întorc. Nu-şi făcuse bine socotelile. Niciun om nu-şi face bine socoteala când îi arde buza după ceva. Nu ştiam după ce-i ardea buza boierului şi, de fapt, nici nu voiam să ştiu. Altfel n-aş fi avut decât să scot scrisoarea, s-o deschid şi s-o citesc. Nici gând nu aveam să mă dedau la aşa ceva. Crape boierul cu tainele lui cu tot. Scrisoarea aveam să i-o duc la adresă. Mai departe… Mai departe voi vedea eu ce am de făcut şi voi face. Deocamdată eram mulţumit că necazul boierului îmi dăduse prilejul să fac această călătorie, care ştiam că va fi fără întoarcere. Mulţumirea mea era însă umbrită de o uşoară mâhnire.

Ajunsesem la Bucureşti pe jos, năduşit şi sleit, apărând în mahalaua dinspre Dunăre, pe drumul osmanlâilor care veniseră şi-l cuceriseră de atâtea ori cu sabia, pentru ca apoi să-l aprindă şi să-l părăsească cuprinşi de spaima sosirii dintre munţi şi dealuri a altor săbii care cereau să fie spălate în sângele lor.

Mă mai mâhnea şi întâmplarea că-i ajunsesem oraşului în preajmă în scăpătat de soare, când întunericul avea să înceapă a se prăvăli asupra lumii.

Oraşul, cum aveam s-o aflu curând, e aşezat în mijlocul unor câmpuri întinse, care au fost cândva acoperite de străvechea pădure a Vlăsiei, şi într-un fel de fund de tingire. Ori din ce parte te-ai apropia de Bucureşti, nu-l vezi decât după ce i-ai atins periferia, şi atunci chiar numai în parte.

Aşadar, mă oprisem la marginea lui dinspre Dunăre şi-l contemplam. Atât cât îl vedeam – şi ştiam că nu-l văd tot – mi se părea nesfârşit de întins. Dar ce fel de oraş era acesta? Mi se părea a fi mai curând o imensă grădină presărată cu case cu acoperişurile cenuşii şi cu zidiri albe, cu străzi lungi, dintre care cea mai mare parte din ele înguste şi întortocheate. Îl dominau turlele bisericilor care se iveau pretutindeni dintre clădiri şi arborii bătrâni şi verzi. Fie şi cu biserici! O să mă întâlnesc cu mai mulţi popi!

La Omida erau două biserici – una în mijlocul satului, în care se ţineau slujbele, şi alta micuţă, de lemn, în mijlocul cimitirului. Şi numai un om cu barbă, antereu şi potcap, părintele Tomiţă Bulbuc. Ne ajungea!

Mă bucuram şi mă minunam de minunata cetate pe care aveam în sfârşit s-o văd şi s-o cutreier, s-o cunosc până în măruntaiele şi în sânul căreia hotărâsem să-mi caut şi eu un loc în lume, chiar dacă va fi să muncesc pe brânci şi să lupt cu dinţii. Aci trebuia să-mi încerc puterile – eu, cel sosit la porţi cu totul sleit de puteri.

Soarele în asfinţit arunca asupra caselor, asupra turlelor şi asupra arborilor de care oraşul era copleşit o lumină roşie stinsă. Pe la margini, câteva coşuri de fabrici înţepau văzduhul cu şuviţele lor de fum alburiu. Auzeam un zgomot depărtat făcut parcă de un uriaş stup de albine care zumzăie.

Inima mi s-a strâns, poate de teamă, poate de bucuria că am ajuns atât de aproape de capătul năzuinţei mele.

M-am aşezat pe o piatră, care însemna kilometrajul, cu faţa la oraş, şi l-am privit până s-au aprins deasupra lui stelele şi până au licărit pe uliţi şi în curţi lumini mărunte şi puţine.

M-am hotărât să dorm la margine şi să intru în Bucureşti odată cu triumful luminos al răsăritului de soare. Zis şi făcut. Am tras la o casă de om şi am cerut găzduire.

— Dincotro vii?

— Dinspre Giurgiu.

Bătrânul m-a cântărit în poartă din ochi, să vadă dacă nu sunt cumva vreo haimana înrăită, colcăind de gânduri necurate. După câteva clipe, m-a poftit înăuntru.

— Intră.

— Mulţumesc.

— Vii de departe?

— Din sudul Dunării.

— Oi fi ostenit, taică?

— Niţeluş.

— Apăi ţi-o pregăti baba mea aşternut pe prispă.

— Aş putea să vă plătesc pentru găzduire.

— Bani nu luăm, că nu ţinem han. Dar, dacă ai asupra ta ceva bani, păstrează-i, taică. Ţi-or fi de trebuinţă începând de mâine.

Bucăţica de pâine pe care am mâncat-o, neagră şi tare ca piatra, amestecată din belşug cu tărâţe şi cu fire de paie tocate, mi s-a părut mai dulce decât dulcea miere.

— Aşa e, taică, pâinea pe care o mâncăm acum, când o putem căpăta şi pe-asta. Războiul…

— E bună pâinea.

— Bună! Să fie la duşman asemenea bunătate! Trebuie să fii tare flămând ca să ţi se pară bună.

— Asta e adevărat! Eram rupt de foame…

— Mai ia o felie…

Am mai luat o felie. O mâncam, mestecând-o, încet, să-i simt toată dulceaţa şi toată amăreala. Pâine de război…

Pe şosea treceau umbre fumurii în pas cadenţat.

— Patrule nemţeşti.

— Trec des?

— Trec zi şi noapte, taică. Norodul stă liniştit. Dar ei se tem. Pe la centru mai e din când în când câte-o încăierare, câte-o zurbă. Pe-aici, pe la noi, pe la margine, e linişte. Ce să zic? Dar nemţii se tem. Într-o zi tot au să plece…

— Când?

— Când vor pierde războiul. Nu se poate să nu piardă nemţii războiul. N-ar fi drept.

— Războaiele le câştigă cei tari.

— Nemţii au fost tari la început. Acum nu mai sunt. Mor pe fronturi. Au atâtea fronturi… Mor. Şi slăbesc, taică…

Citisem, cu mult înainte de a mă duce să mă angajez argat la armanul de pe deal al boierului Arizan, cel cu un ochi de sticlă, câteva cărţi despre Bucureşti, în care se vorbea de viaţa şi de oamenii acestui oraş. Dacă ar fi fost să mă iau după câte îmi spuseseră ele, ar fi trebuit să mă las de mult păgubaş. Pentru că toate aceste cărţi îmi spuseseră una şi aceeaşi poveste: oraşul ucide repede pe omul venit de la ţară cu gândul să vieţuiască în cuprinsul lui. Oraşul mare e ca un balaur uriaş care, odată ce te-a prins între fălcile lui, te sfârtecă… Dacă te-ai născut la ţară, acolo să îţi duci zilele: oraşul trebuie să rămână al orăşenilor. Tu, om născut la ţară, dacă îţi vei căuta rosturi la oraş, vei pieri, neputându-te adapta, ori, în cazul cel mai bun, îţi vei afla nişte rosturi mărunte şi vei târî după tine, toată viaţa, nefericirea.

Şi apoi, cum să părăseşti iarba verde a câmpurilor? Cum să te desparţi de păduricea care freamătă? Cum să te închizi între zidurile de cărămidă ori de piatră şi să-ţi lipseşti obrajii de mângâierile vântului?

La oraş, ploaia parcă ar plânge, parcă ar jeli, pe câtă vreme la ţară, căzând despletită peste lanuri ori peste ogoare, ploaia cântă adâncul cântec al vieţii.

Cum să pleci de la ţară şi să nu mai vezi frumuseţea neasemuită a viscolelor albe alergând peste câmpuri, a zăpezilor nesfârşite? Cum să pleci de acolo unde ai soare, şi aer, şi apă, pentru a trăi în umbra zidurilor? Cum să pleci?

O! Literatură… literatură…

— Sunt cărţi care spun adevărul şi cărţi care îl ascund. Să bagi de seamă, Darie…

— Am băgat de seamă…

Şi eu, unul, am cunoscut frumuseţea câmpurilor şi a pădurilor. Am cunoscut frumuseţea apelor şi a cerului. Cunosc cântecul ploii şi şuierul viscolelor albe, şi nesfârşirile acoperite cu marama de argint a zăpezilor…

Dacă aş fi mânz sau viţel, sau ied sau pui de vrabie, poate că n-aş dori nimic.

Dar sunt om.

Şi în om se aprinde o flacără.

Cine o aprinde?

De ce o aprinde?

Spune-mi: te poţi mulţumi cu iarba?

Alergi prin ea cu picioarele desculţe.

Şi picioarele ţi se udă de rouă.

Când eşti copil, asta îţi place.

Dar te poţi hrăni oare cu iarbă?

Nici iarba nu e a ta.

Şi ce minunată este pădurea! Nimeni n-o ştie mai bine ca mine. I-am cunoscut toţi copacii şi toate păsările.

Crezi că seamănă un copac cu alt copac?

Crezi că seamănă o ramură cu altă ramură?

Crezi că seamănă o frunză cu altă frunză?

Te înşeli.

Mai curând seamănă un om cu alt om decât un copac cu alt copac, o ramură cu altă ramură, o frunză cu altă frunză.

Crezi că păsările sau gâzele pădurii seamănă între ele?

Du-te şi vezi…

Are neasemuit farmec pădurea.

I-am cunoscut toate potecile şi toate desişurile.

I-am ascultat şi i-am iubit şi i-am înţeles toate glasurile.

Glasurile copacilor şi glasurile păsărilor.

Glasurile ierburilor din luminişuri şi glasurile subţiri ale vietăţilor mărunte.

Ascultaţi o poveste care n-a fost poveste:

— Du-te, Darie, şi culege din pădure o căciulă de bureţi, că n-avem ce arunca în oală.

— Mă duc, mamă.

— Culege şi-un braţ de uscături.

— O să culeg, mamă…

Urc dealul, străbat câmpul, ajung la pădure şi pătrund în întunecimea ei jilavă şi răcoroasă. Culeg bureţi. A plouat de curând şi pădurea e plină de bureţi. Îi pun în oală. Adun ramuri subţiri, aproape putrede, din iarba pădurii. Fluieră mierlele. Cucul îşi strigă singur numele. Adie vântul şi pădurea vuieşte, vuieşte…

Aş vrea să mă întâlnesc cu zâna pădurii. Ori cu piticul cu barbă. În basme, copiii, dacă umblă singuri prin pădure, se întâlnesc cu zâne ori cu pitici cu barbă şi aceia care nu sunt cuminţi dau peste Baba Cotoroanţa, muma pădurii, care are nasul căzut peste gura ştirbă şi gheare în loc de degete.

Eu sunt cuminte. N-am s-o întâlnesc pe Cotoroanţa…

— Ce cauţi în pădure, mă?

— M-a trimis mama să culeg o poală de bureţi, nene Oarţă.

— Dar cu surcelele astea ce este?

— Să facem foc, să fierbem oala cu bureţi.

— Pune bureţii jos. Aşa. Şi surcelele…

Oarţă Gaţ, paznic al pădurii boierului, calcă cu picioarele bureţii. Îi striveşte. Îi face una cu ţărână. Risipeşte surcelele pe care, târându-mă pe genunchi, le-am adunat una câte una cu atâta trudă…

— Dumnezeii mamei tale de hoţ. Na bureţi! Na surcele! Tâlharule!…

N-am avut cum să fug. M-am întors pe seară acasă, clătinându-mă ca un om beat…

Am vărsat două săptămâni gheme de sânge închegat.

Pune în oală fluieratul mierlelor.

Când oala dă în foc, presară în fiertură foşnet de frunze.

Nu-ţi ajunge? Adaugă şi vuiet de pădure…

Mănâncă!

Nu te-ai săturat?

Mă mir…

O! Ce albastre şi limpezi sunt apele! Tot aşa de albastre şi de limpezi ca seninul cerului… Apele de prin alte părţi…

Pe lângă Omida curge o gârlă vânătă, noroioasă. În ea m-am scăldat laolaltă cu porcii şi cu boii satului şi pielea, mi s-a aprins de râie. Totuşi, în Călmăţui se prăseşte şi creşte peştele: crapi mici şi negricioşi, care miros a băligar şi a noroi putred, şi fâţe vinete, cât degetul, baboi cu capul rotund şi umflat ca de broască, juveţi cu pielea solzoasă, întinsă pe oasele tari şi tăioase.

— Mâine sunt Blagoveşteniile…

— Să mergem să prindem o strachină de peşte!

Ne ducem. Cu coşul unii, cu târbocul alţii. Intrăm cu duiumul în apa noroioasă – noi, copiii, goi, ceilalţi, mai mari, cu izmenele pe ei. Zburdăm. Ne veselim. Apa e încă rece. Abia a venit primăvara. Soarele nu şi-a arătat încă toată puterea.

— Ce căutaţi în baltă, mă?

— Să pescuim, domnule Mieluşel. Mâine sunt Blagoveşteniile. Să mâncăm şi noi, după datină, peşte cu mămăligă…

— E peştele vostru?

— Nu, e al nimănui…

— Ieşiţi afară din gârlă, că mă pun cu patul puştii pe voi…

Nu e voie… Ieşim, ce să facem…

Şi vântul!

— Ce minunat e vântul!

Îţi mângâie obrajii! Câteodată parcă ţi-i sărută…

Alteori vântul se repede asupra ta ca un vrăjmaş. Te pălmuie şi te biciuie.

Şi dacă nu te ţii bine pe picioare, te trânteşte în ţărână. Ce dulce e vântul primăverii!

Da, e dulce vântul primăverii!

Şi eu i-am cunoscut dulceaţa.

Dar spune-mi: când umbli şi vântul e de toamnă târzie ori de iarnă, şi trupul tău e îmbrăcat într-o cămaşă subţire şi ruptă peste care ai azvârlit o haină veche de când lumea, găurită, peticită, te rog să crezi: vântul nu mai are niciun farmec.

El se năpusteşte atunci asupra ta ca un duşman cumplit şi-ţi înfige în trup mii de ace şi mii de cuţite.

Aţi putea să mă lămuriţi care mai e atunci farmecul, vântului?

Şi ploaia!

Cunosc ploile de primăvară care fac să mustească pământul şi să dea roade.

Cunosc ploile repezi şi calde ale verilor şi ploile lungi şi mărunte, întunecate, ale toamnei…

Când te pătrunde ploaia de toamnă,

şi picioarele îţi sunt goale,

şi trupul flămând şi şubred,

şi ploaia cade peste tine necontenit şi necontenit,

şi cât vezi cu ochii în jurul tău se întinde câmpul nesfârşit,

şi nicio colibă în care să te adăposteşti,

şi niciun loc uscat pe care să te poţi întinde,

şi când ştii că până acasă la tine ai ore şi ore de mers prin această ploaie care te fărâmă şi te zdrobeşte,

şi care uneori e rece ca gheaţa,

şi straiele zdrenţuite de pe tine devin sloiuri, iar picioarele îţi sângeră, îngheţate până în măduvă, ca de altfel întregul trup…

spuneţi-mi

– dacă puteţi să-mi spuneţi –

care mai e atunci farmecul ploii?

Şi farmecul soarelui,

şi farmecul luminii,

ce bine le cunosc!

Ce bine!
Dar vreau să vă spun ceva,
ceva neplăcut.
Când soarele este la amiază,
când văzduhul seamănă cu plumbul topit,
când pământul arde
şi când tu stai departe de orice fir de umbră,
frânt de mijloc,
aproape gol şi desculţ şi flămând,
şi aceste lanuri înalte şi bogate, pe care tu le-ai semănat pentru altul, şi pe care le seceri pentru altul
şi azi,
şi mâine,
şi poimâine,
şi săptămână asta
şi săptămână cealaltă,
sub acest cer albastru,
sub dogoarea acestui soare de iad,
sorbind plumbul acesta topit
şi târându-ţi întreaga fiinţă deasupra pământului mai aprins decât jarul,
şi când simţi cum te sfârşeşti,
îţi vine să te întinzi
şi să-ţi dai duhul,
când simţi cum viaţa ţi se scurge din tine cu fiecare picătură de năduşeală,
şi tot trupul tău e numai apă,
apă sărată izvorâtă din tine,
şi gura îţi arde,
şi buzele îţi plesnesc,
şi sângele,
cât îl mai ai,

îţi năvăleşte în ochi,

şi soarele te arde, de parcă te-ai afla într-un cazan de smoală fierbinte,

şi te ustură,

şi-ţi simţi palmele cum s-au aprins,

şi limba cum ţi se umflă,

şi cerul gurii cum îţi crapă în mii şi mii de bucăţi,

şi fiecare crăpătură te ustură şi te doare de-ţi vine să urli…

Şi când totuşi nu te poţi odihni o clipă,

şi mereu-mereu trebuie să te târăşti cu picioarele însângerate,

cu pielea plesnită,

cu gura umflată,

cu inima bătând să-ţi spargă pieptul,

ca să duci până la capăt postaţa începută,

şi pe urmă să începi alta şi alta,

până târziu,

când soarele se îndură să se mai domolească,

şi să se ducă dracului,

dincolo de marginea pământului…

Spuneţi-mi, voi care aţi cântat lumina şi frumuseţea soarelui,

când trăieşti astfel,

când munceşti astfel,

cum să mai poţi gusta această frumuseţe?

Şi cum să te mai încânte această lumină?

Dacă mi-ar fi dormit capul, aşa cum poate doarme capul iedului ori al măgarului care se apără cu urechile de muşte, ori al rimei pe care, când dai cu sapa în pământul uscat, o tai în două fără să o omori, hei! atunci toate cărţile acelea care vorbeau de frumuseţea vieţii la ţară, de urâciunea oraşului care te prinde în plasa lui cum păianjenul prinde

musca, şi te ucide, poate m-ar fi legat de pământul Omidei şi ar fi stins în mine dorul înalt care mă mână spre alte locuri şi spre alţi oameni şi mai ales către oraşul acesta mare, la marginea căruia, pe o prispă ca de casă de ţară, aştept noile zori!

Dar capul meu nu doarme. Se aprinsese mai demult în mine o lumină a cărei flacără creştea, se înălţa şi mă ardea… Şi am plecat. Am plecat să mă iau la trântă cu oraşul-balaur. Poate încalec pe spatele lui şi izbutesc să-i pun frâu. Poate, aflându-mă în gura lui, izbutesc, cu cechia mea ieftină, de cinci parale, să-i tai limba. Poate izbutesc să-i vâr o ţăpuşă de lemn ascuţit în cerul gurii. Poate izbutesc să-l domolesc. În orice caz, hotărât sunt să mă iau la trântă cu oraşul-balaur. Hotărât sunt…

Mă hotărâsem aproape din chiar ceasul plecării să nu mă măi întorc la armanul de pe dealul Dunării, la boierul cu ochiul de sticlă. Aveam să-i duc scrisoarea la adresă, ca să nu se cheme că l-am tras pe sfoară luându-i cei cinci lei, bani de cheltuială pe drum, şi folosindu-mă de luntrea lui nenea Laioş Oprişor trei zile pline. Pe urmă aveam să văd cum mă voi descurca.

Nu era întâia oară că mă aflam lângă Bucureşti.

Cu trei ani înainte atinsesem în treacăt o altă margine a oraşului şi anume pe aceea din preajma Gării de Nord.

Era pe la sfârşitul lui ianuarie al anului 1914. Spre răsărit şi spre apus popoarele se încleştaseră între ele şi, din gură în gură, veştile veneau, şi dintr-o parte a lumii şi din cealaltă, şi ştiam şi eu, cum ştiau toţi oamenii mari şi mici, că milioane de soldaţi îmbrăcaţi în felurite uniforme vieţuiesc în tranşee din care se împuşcă unii pe alţii. Ştiam şi eu, cum ştiau toţi oamenii mari şi mici, că aşa cum pământul suge ploaia care cade asupra lui, suge şi sângele celor căzuţi, prinde trupurile morţilor, le topeşte în ţărână, şi le acoperă cu iarbă grasă, verde.

Dar tunurile băteau tare departe şi glasurile lor nu se auzeau până la noi.

Şi nădăjduiam că tunurile vor continua să bată departe, şi pe urmă vor tăcea, şi se va întinde iarăşi peste întregul pământ liniştea păcii.

Mă aflam în clasa a patra primară. Îmi pierdeam mai mult de jumătate de zi cu băiatul cel mare al cârciumarului Bucur, de lângă gară. Îi eram, ca să zic aşa, un fel de meditator, deşi pramatia era de aceeaşi vârstă cu mine. Îi spuneam pe dinafară de zeci de ori lecţia de istorie, ori lecţia de ştiinţe naturale, ori lecţia de religie, îi scriam pe caiet şi apoi îi explicam, până începea să mă doară gura, socotelile la aritmetică, încercam să-l învăţ să cânte,

— Un’te duci tu, mielule?
— La păşune, domnule.
— Cin’te taie, mielule?
— Măcelarul, domnule.
— Cin’te mâncă, mielule?
— Dumneavoastră, domnule...

şi afurisitul, fie că-şi bătea joc de mine, fie că într-adevăr nu se prindea nimic de capul lui, cum nu se prinde nuca de perete, a doua zi rămânea mut la orice întrebare i-ar fi pus învăţătorul.

Dar părinţii lui, domnul Bucur Bucurescu, cel cu mustaţa groasă pe buză şi cu obrajii mari, bucălaţi şi roşii, şi cucoana Saulina, cea oacheşă şi voinică, băgau de seamă că-mi dau toată osteneala şi că nu sunt cu nimic vinovat de lipsa de râvnă la învăţătură a odraslei lor şi mă miluiau din când în când cu o băncuţă, ori chiar cu un leu-doi, ceea ce era pentru mine şi pentru ai mei o adevărată avere, sau îmi aruncau un covrig ori o punguliţă cu roşcove. Covrigul şi roşcovele le ronţăiam îndată, dar banii îi adunam cu grijă.

Aşa se făcuse că în iarna aceea strânsesem douăzeci şi ceva de lei, o sumă grozav de mare, pe care nu ştiu dacă, în afară de bogătani, de popă, de învăţător şi de notar, o mai avea careva în casă în tot satul, îi arătasem comoara tatei.

— Dar tu eşti bogat, Darie. Cu banii ăştia am putea să ne cumpărăm bilete de tren şi să mergem dincolo de Ploieşti, la Muru să-l vedem pe frate-tău Gheorghe. De câţiva ani e popă. Nu ne mai scrie. Poate că i-o fi pus Dumnezeu mâna în cap şi-o fi adunat ceva avere. Să ne ducem să-l vedem, Darie. Poate l-o lăsa inima să ne ajute şi pe noi cu ceva din ce-a strâns, că nu mai putem să îndurăm lipsurile.

— Să mergem, tată.

Mă încânta peste măsură călătoria care mi se părea grozav de lungă, pe care o bănuiam plină de întâmplări neprevăzute şi la care nu mă gândisem nici măcar în vis.

Tata s-a dus la gară şi a întrebat de costul biletului.

— Opt lei până la Ploieşti…

Când s-a întors, tata mi-a spus:

— Putem să plecăm. Ţie îţi cumpăr jumătate de bilet. Drumul până la frate-tău ne costă doisprezece lei, Darie. Dar prea eşti zdrenţuit. Să-ţi cumpăr cel puţin un paltonaş din banii ăştia ai tăi.

Ne-am dus împreună, dincolo de apă, la văru-meu Neagu Nasta, care ţinea deschisă în Viorica prăvălie de haine de-a gata.

— Să-mi dai, nepoate Neagule, un paltonaş pentru băiat.

Au încercat pe mine câteva. Până la urmă mi s-a potrivit unul.

— Câte parale, Neagule?

— Un pol, nene Tudore.

— Ceva mai ieftior n-ai? Că sunt cam şubred la pungă.

— Ba am, nene Tudore.

— Ceva ieftin de tot.

A trecut văru-meu Neagu Nasta în fundul prăvăliei, a căutat prin rafturi şi a venit cu un paltonaş cenuşiu-închis.

— Uite, ăsta cred că i se potriveşte.

L-am îmbrăcat, nu prea mi se potrivea. Avea mânecile lungi şi cădea pe mine larg ca un sac. În afară de asta, pe spinare, purta vreo trei petice, într-adevăr micuţe, prinse cu maşina, abia se vedeau.

— Dar ăsta e un palton vechi.

— Nu, nene Tudore. Nu e vechi. E nou. L-au mâncat însă moliile în câteva locuri. Şi l-am peticit. Aproape că nu se cunoaşte. Ţi-l las la zece lei.

— E adevărat. Nu prea se cunoaşte.

După o tocmeală aprigă de vreo două ceasuri, l-am cumpărat cu şase lei.

— Eh, stăm bine. Ţi-am cumpărat palton. Cumpărăm bilete, şi mai avem doi lei. Unu o să-l lăsăm acasă, maică-ti, pentru gaz, pentru chibrituri, pentru sare de lămâie. Unu o să-l luăm cu noi, aşa, pentru orice-ntâmplare. E bine să ai un ban la tine, când pleci la drum lung.

— Când plecăm, tată?

— Eu zic să plecăm mâine seară…

Până în seara plecării n-am dormit. Era o iarnă mai mult dulceagă, cu ceţuri dese şi cu soare mic şi galben, care abia se vedea, zgribulit şi parcă îngheţat şi el acolo în naltul cerului. Seara am luat trenul din gară de la noi din Omida şi în zorii zilei ne-am dat jos la Chitila. Tata m-a lămurit:

— La zece kilometri de aici se află Bucureştii. O să-l vedem la întoarcere. Cu biletul ăsta nu putem merge. Trebuie să aşteptăm aici trenul care o să ne ducă spre Ploieşti şi mai departe.

Am aşteptat trenul. Nu dormisem toată noaptea. Mă uitasem la călători, le ascultasem povestirile, înghiţisem fumul gros şi greu al tutunului. Tata mai aţipise niţel. Mă uitam pe geam şi nu vedeam decât lespezi mari de întuneric

şi numai ici, colo într-o gară singuratică, luminile puţine ale felinarelor cu gaz. Mai vedeam prin gări umbre de oameni cărora nu izbutisem să le desluşesc obrazul. Dacă nu vezi obrazul cuiva, e ca şi cum nu l-ai vedea.

Când se apropiaseră însă zorile, privisem câmpurile acoperite de zăpadă măruntă şi mă bucurasem zărind, prin ceaţa subţire, satele risipite în depărtări. Ştiam că lumea era mare, acum însă mi se părea că ea e mai mare, mai largă decât în închipuirea mea.

După un ceas şi ceva de aşteptare pe peronul deschis tuturor vânturilor, printre călătorii zgribuliţi ca şi noi de frig şi printre soldaţii care stăteau pe lădiţele lor ca pe nişte scăunaşe, răbdători, trişti şi tăcuţi, ne-am urcat într-un alt tren care a intrat şi s-a oprit în gară supraîncărcat de oameni. Cu greutate ne-am găsit loc. Ar fi fost şi mai greu dacă am fi avut, cum aveau alţii, bagaje. Plecasem uşori-uşurei, cu mâinile goale.

La Ploieşti, grozav am râvnit să pot cumpăra o gogoaşă. Striga un băiat cam de vârsta mea, cu o tavă mare, legată de gât:

— Gogoşi calde, gogoşi. Gogoşile! Caldele! Frig şi ard… Gogoşile… Caldele…

Tata mi-a mirosit gândul.

— N-aş vrea să schimbăm francul. Poate că satul în care locuieşte frate-tău nu e tocmai lângă gară şi o să avem nevoie de o căruţă ori de vreo sanie, ca să nu fim nevoiţi să facem drumul pe jos.

— Păstrează leul, tată, nu-mi plac gogoşile.

Tata a păstrat leul în pungă.

Dincolo de Ploieşti, după două-trei staţii, am coborât într-o gară mică, pe un peron pustiu, bătut de toate vânturile iernii, care aci, lângă marile dealuri ale Prahovei, era mai aspră.

— S-a schimbat vremea, Darie. Ţi-e frig?

— Nu, tată.

— E bun paltonul de la văru-tău Neagu.

— Îmi ţine cald.

În dosul gării aştepta o birjă, o căruţă veche la care erau înhămate două mârţoage costelive lângă care, mărunt şi îndesat, frecându-şi mâinile goale, tremura un moşneag.

— Ai putea dumneata să ne duci până la Muru?

— Aş putea. Că d-aia stau aici. Aştept clienţi.

— Şi câte parale o să ne ceri?

— Un leu.

Ne-am urcat în căruţa hodorogită, pe capră, amândoi lângă birjar.

Peste un câmp pustiu, îngropat sub zăpada vânătă, pe jumătate topită, căruţa ne-a purtat îndelung. Caii abia înaintau la pas.

— La cine mergeţi la Muru?

Tata i-a răspuns cu mândrie în glas.

— La fiu-meu, la popa Gheorghe.

— Eşti tatăl popii?

— Da.

Simţeam cum tata se umflă-n pene.

Omul s-a uitat la straiele noastre puţin arătoase şi a dat din cap.

— Se poate.

— Ştii unde stă popa Gheorghe?

— Păi dacă sunt din Muru!... Chiar peste drum de mine stă. O să aveţi bucurie mare…

Nici noi nu l-am întrebat, nici el nu s-a grăbit să ne spună cam ce anume bucurie avea să ne aştepte în casa lui frate-meu.

Satul în care am ajuns cam pe la amiază era un sat de câmp, asemănător satelor de prin părţile noastre. Aceleaşi uliţe strâmbe şi murdare, aceleaşi garduri putrede,

aproape căzute, acelaşi fel de case – mai curând cocioabe – înconjurate de salcâmi înalţi ca şi pe la noi. Sat sărac de câmp. Undeva, în urmă, în zare, se vedeau dealurile ondulate şi, pe coastele acestor dealuri, sondele.

— Acolo, unde sunt sondele acelea, se scoate din pântecul pământului petrol, Darie.

M-am mirat că oamenii din apropierea petrolului erau atât de săraci, cum se vedea şi din locuinţele lor şi din înfăţişarea celor câţiva pe care-i întâlnisem de-a lungul şoselei. Mirării mele i-a răspuns moşneagul:

— De multe o să te miri prin părţile astea, băiatule, dacă o să stai mai mult timp la popa al nostru. Dar uite, am ajuns. Aici stă popa Gheorghe.

Ne-am oprit la poartă – vorba vine, poartă – o biată uşă dată în lături. În fundul ariei se ridica o casă cu prispă lungă, cu patru stâlpi de lemn, măruntă, acoperită cu tablă ruginită. De-a dreapta şi de-a stânga uşii, două ferestre. Curtea goală, pustie. Ne-am dat jos. Tata şi-a căutat punga şi a scurmat în fundul ei, după leul rotund de argint.

— Poftim leul. Şi-ţi mulţumesc.

Omul a luat banul, l-a apropiat de ochi, l-a întors pe o parte şi pe alta şi a tresărit.

— Stai, omule, mi-ai dat un ban bulgăresc.

— Cum bulgăresc?

— Uită-te şi dumneata la el. Nu e leu de-ai noştri. Nu mi-l primeşte nimeni.

— Cum nu e leu de-ai noştri?

— Nu. E bulgăresc. Uită-te la rege. Are nasul lung. Al nostru are nasul mai scurt şi poartă barbă. Ăsta, năsosul, e regele bulgarilor. E adevărat că e tot neamţ ca şi regele nostru, dar nu e regele nostru… Şi banul năsosului nu umblă la noi. Ce să fac cu el, cu un leu bulgăresc? A? Te-a păcălit ăl care te-a pricopsit cu el. Dă-mi altul.

— Aşteaptă puţin.

Tatei i s-a întunecat obrazul. Era destul de neplăcut pentru el, ca şi pentru mine de altfel, să venim la frate-meu, pe care nu-l văzusem de atâţia ani, şi să-i spunem: Părinte, dă-ne un franc să plătim căruţa care ne-a adus de la gară până aici, pentru că singurul nostru leu nu e bun.

Bătrânul a coborât de pe capră. Pesemne ştia el ce ştia. A luat o bucată ruptă de sac şi a început să-şi frece mârţoagele din care ieşeau aburi. Am intrat în casă la frate-meu. Uşa era dată de perete. În tindă se afla, aşezată pe nişte crăcane, o albie peste care o femeie aplecată spăla nişte cârpe.

— Aici stă popa Gheorghe?

Femeia ne-a răspuns înţepată, fără să-şi ridice ochii de la lucrul ei.

— Aici…

— E acasă?

— Nu e acasă. E la biserică. Are un botez.

— Da coana preoteasă e acasă?

— Este. Da ce aveţi dumneavoastră cu ea?

În faţa femeii, care încă nu binevoise să-şi ridice privirile spre noi şi al cărei glas era rece şi arţăgos, tata şi-a pierdut o clipă firea.

— Păi… popa Gheorghe e feciorul meu.

Abia atunci femeia ne-a cinstit cu o aruncătură de ochi.

— Da?

— Da. Popa Gheorghe e feciorul meu…

— O fi… De unde vrei să ştiu eu?

S-a aplecat iarăşi pe albia ei şi-a început să frece, cu şi mai multă ciudă, peticele, cu o coajă verzuie de săpun.

— Şi-ai venit cumva să-i ceri parale?

— Am venit să-l văd…

— O să-l vezi. Poftim dumneata în casă la preoteasă…

Am deschis uşa şi am intrat în odaie. O femeie blondă, cu părul lung şi galben ca grâul şi cu faţa albă ca hârtia, stătea întinsă pe un pat de fier acoperit cu o pătură, şi ţinea lângă ea, la sân, un copil care părea adormit. Într-un colţ al odăii, culcat într-o albioară, dormea alt copil mai mare.

— Bună ziua, Marioară…

— Bună ziua…

Tata îşi luase căciula din cap şi o frământa în mâini, neştiind parcă ce să spună.

— Am venit să-l vedem pe Gheorghe. Am venit să te vedem şi pe dumneata.

Abia atunci femeia s-a uitat cu interes la obrazul tatei.

— Dumneata eşti tata-socru?

— Da.

— Şi ăsta e Darie?

— Da! am răspuns eu, bucuros că nevasta frumoasă a lui frate-meu ştia de existenţa mea pe lumea asta.

— Luaţi loc. Aşezaţi-vă cum vă vine mai bine. O să vie şi Gheorghe acum. A născut o femeie la marginea cealaltă a satului şi, cum sunt semne că nu-i va trăi copilul până mâine, l-a chemat moaşa la biserică, să-l boteze.

— Da ce, dumneata ai născut iar?

Primisem cu un an înainte o scrisoare în care frate-meu ne spusese că a câştigat un copil.

— Da, am născut alaltăieri o fetiţă.

Cum noi căutam un loc să ne aşezăm, ea şi-a strâns picioarele şi ne-a făcut loc pe pat. M-am aşezat eu. Tata a rămas în picioare.

— Scoateţi-vă paltoanele.

Eu mi-am scos paltonaşul. Am rămas într-o flanelă, veche, ruptă în coate. Tata a rămas îmbrăcat cu zăbunul lui. Nu mai avea pe dedesubt decât o cămaşă de zile mari.

Odaia era lipită cu pământ galben pe jos. Într-un colţ, o sobă oarbă, caldă. Geamul era aburit şi, când m-am uitat, n-

am văzut nimic prin el. În tindă auzeam clipocitul apei din albie şi pe femeia îndoită de mijloc, murmurând parcă un blestem printre dinţi. Poate mi se părea mie. Femeile mormăie uneori fără niciun motiv, ca ursul..

— A venit mama la mine de câteva zile. Mă mai ajută. Cu doi copii şi acum, după naştere, e greu.

— Şi când o să te duci la şcoală, cu cine o să laşi copiii acasă?

— Am avut până acum câteva zile o fată în casă. Au venit părinţii şi au luat-o s-o ducă la Ploieşti, la un stăpân mai înstărit. Acum sunt şi eu în concediu trei-patru săptămâni, până mai creşte niţel copilul.

Îi râdeau ochii în cap şi obrazul ei frumos era tot numai lumină albă. Era aşa de tânără! Şi avea doi copii… Pentru început nu erau mulţi…

Când am auzit pe cineva scuturându-se de noroi în faţa casei, înainte de a intra, am ştiut că e frate-meu.

Ultima dată, când îl văzusem, avea douăzeci de ani şi era atât de frumos! Trecuse mult de atunci, dar eu nu-i uitasem chipul.

A intrat şi s-a repezit la noi să ne îmbrăţişeze şi să ne sărute pe obraz. Era înalt, îmbrăcat cu un antereu lung, ponosit. Şi acest bărbat tânăr avea o barbă lungă, în care răsăriseră de timpuriu fire albe. Obrazul lui nu era senin, ci palid, aproape galben. Şi-a luat căciula din cap şi atunci am băgat de seamă că şi părul îi albise pe alocuri. Am ştiut numaidecât că frate-meu, cu popia lui, nu numai că nu adunase avere, dar poate că abia avea cu ce să-şi ducă viaţa de la o zi la alta – dacă avea.

— Aş vrea să-ţi spun ceva, Gheorghiţă…

L-a tras afară tata. Frate-meu a intrat apoi în casă, a şoptit ceva nevesti-si. La răspunsul ei, dat din cap, frate-meu s-a dus şi a vorbit cu birjarul care aştepta lângă cai:

— Lasă că o să-ţi plătesc eu mâine-poimâine…

— Paşte, murgule… De unde, părinţele? Că n-ai aracan de mama sfinţiei-tale, după ce bea apă…

Vorbise tare birjarul. Auzisem. Ni s-a strâns inima…

Am rămas două zile musafiri, cu chipurile triste, ca de pământ. Cum pleca frate-meu de acasă cu tata, pe care îl ducea la primărie să-l prezinte oamenilor, ori în sat, după treburile pe care le avea, soacra lui frate-meu nu se sfia de mine, mormăia într-una:

— A venit tată-său după el. Să-i dea bani. A venit să-i dea bani…

— Lasă, mamă, şi dumneata. Mai taci…

— Cum să tac, Marioară? A venit să-i dea bani. Să fi venit să-i aducă… Nu cu cerşitul… Aşa sunt toţi ţăranii…

— Te rog, mamă, lasă şi dumneata… Taci, că aude băiatul ăsta…

— D-aia şi spun, să audă… Să audă… Auzi, mă, ori n-auzi?

— Aud, mătuşă. Aud. Că doar n-oi fi fudul de urechi…

— După ce că n-ai cămaşă pe tine şi-ai venit la frate-tău pocâltit de foame, mai eşti şi obraznic…

— Am să-i spun, mătuşă, n-avea nicio grijă, am să-i spun tot ce vorbeşti despre noi. Ba încă o să mai adaug şi de la mine…

— Darie!

— Păi dacă mă întărâtă…

— E necăjită şi ea cu sărăcia. Ţine încă cinci copii prin şcoli, singură, de când a murit tata…

Popa Radu, care murise de curând şi de care-mi vorbea ţaţa Marioara, zâmbea blând dintr-o fotografie prinsă în ramă de lemn în perete, lângă icoana Maicii Domnului. Purta barbă mare şi stufoasă până la brâu.

— Avea barbă roşie popa Radu, nu?

— Barbă roşie. Că, dacă n-ar fi avut barbă roşie, nu l-aş fi luat eu de bărbat. Din asta mi s-a tras. Mai bine l-aş fi luat pe popa Ilie, de la Urlaţi. Acela trăieşte şi acum şi-şi

piaptănă barba neagră. Nu s-a grăbit să moară ca nepricopsitul de popă-al meu.

— Mamă!

— Dar ce? Nu-i aşa? Nu trăieşte popa Ilie? Trăieşte! Şi n-are barbă neagră? Are! Atunci?

Am început să râd. A zâmbit şi mătuşa. Cu toate câte le spunea, n-o credeam rea. O chinuise şi-o chinuia şi mai tare, de la moartea popii Radu, sărăcia. Cinci-şase copii de crescut, de ţinut cu anii prin şcoli. Treabă grea pentru o biată femeie. Frate-meu îi spunea tatii.

— E greu. E greu de tot, tată. Cum să mă ajung? Patruzeci de lei pe lună. Atâta câştig. Şi nevastă-mea câştigă şi ea patruzeci. Copii au venit unul după altul. O mai ajutăm şi pe soacră-mea. Satul e sărac. Uneori, din puţinul pe care-l am, trebuie să mai sprijin pe unul, pe altul. Oamenii te ştiu că ai leafă, te văd îmbrăcat în sutană, îţi văd nevasta cu o rochie mai ca lumea pe ea, te cred înstărit. Şi într-adevăr, sunt mai înstărit decât oricare altul de aici. Te pomeneşti ba cu un bărbat, ba cu o femeie: împrumută-mă, părinte, cu doi lei. Ai, n-ai, cauţi şi-l împrumuţi. Ori: împrumută-mă, părinte, cu un ciurel de făină. Ai, n-ai, trebuie să-i dai omului, că nu te crede. Dai unuia, dai altuia. Aduni cu o mână şi dai cu două…

— Dar oamenii nu lucrează la sonde? Sondele sunt aproape.

— Unii dintre ei lucrează.

— Şi nu câştigă?

— Mai nimic. Câştigul e al stăpânilor. Îmi vine câteodată să blestem ziua în care am plecat să învăţ carte. Poate că dacă n-aş fi învăţat carte, n-aş fi învăţat nici să gândesc şi aş fi fost mai fericit…

La masă, înghesuială. Pâinea şi ciorba erau măsurate. Mâncăm cu sfială. Parc-am fi mâncat din carnea lui frate-meu.

— Să plecăm, tată.

— O să plecăm, Darie. Dar cu ce? În tren nu ne putem sui fără bilete…

A alergat frate-meu cine ştie pe unde şi ne-a făcut rost de bani de tren. Cu aceeaşi birjă ne-a condus la gară. Şi-a luat bună ziua de la noi.

Aveam să-l revedem abia peste mulţi, foarte mulţi ani.

Am ajuns în Gara de Nord. Până la plecarea trenului, aveam mai bine de un ceas de aşteptat.

— Hai, Darie, să-ţi arăt oraşul.

Am trecut prin gară şi ne-am plimbat două-trei sute de paşi pe Calea Griviţei. Era ceaţă, moină, noroi. Oamenii umblau pe străzi grăbiţi şi zgribuliţi. Deşi nu era încă vremea prânzului, în nişte cârciumi lungi şi întunecoase, cu ferestrele mari, aburite, se auzeau cântece de lăutari…

— Pe aici oamenii petrec ziua-n amiaza mare şi când nu e sărbătoare…

— Niscaiva beţivani. Nu te uita la ei. Poate că unii din ei or fi trăind mai greu ca pe la noi, Darie.

Un grup de oameni – bărbaţi, femei, copii – desculţi şi rupţi de li se vedea pe alocuri pielea, se încălzeau într-un gang la o sobă măruntă şi groasă care fumega. O femeie înfofolită în nişte bulendre clănţănea un cleşte şi striga cât o lua gura:

— Castanile! Cumpăraţi castanile! Coapte castanile!

Nu se oprea nimeni să cumpere…

— Hai la gară, tată. Să nu pierdem trenul…

Ne-am dus la gară.

Cu aceste imagini şi cu aceste amintiri am rămas eu din întâia întâlnire, fugară, cu o margine a Bucureştilor.

Dar nu acela era Bucureşti…

În închipuirea mea, oraşul trebuia să fie miraculos, fabulos, cu taine, pe care voiam şi aveam să le cunosc…

Acum mă aflam iarăşi la marginea lui.

Mâine voi intra în oraş.

Odată cu răsăritul triumfal al soarelui de vară voi intra în oraş.

Auzeam de pe acum un glas care mă chema, care mă momea:

— Vino, Darie… Vino şi vezi minunata cetate…

Paşii patrulelor nemţeşti se auzeau pe aproape.

Spiritul a ucis materia. (fr.)